

Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського
Національної академії наук України
Державний архів Миколаївської області

МИКОЛАЇВЩИНА

У ВИРІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ:
ТРАВЕНЬ 1918 р. – КВІТЕНЬ 1919 р.

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Миколаїв • «Іліон» • 2020

УДК 94:323.27(477.73)"1917/1921"
М 59

Серія «Миколаївщина. 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років»
заснована в 2017 році з метою популяризації
результатів історичних досліджень та введення до наукового обігу джерельного
матеріалу про революційні події на Миколаївщині, пов'язані з визвольною боротьбою
українського народу та утвердженням української державності

*Видання здійснено в рамках обласної Програми підтримки
вітчизняного книговидання, книгорозповсюдження та популяризації
української книги в Миколаївській області на 2017–2020 роки*

У П О Р Я Д Н И К И : Л. Л. Левченко, В. В. Щукін

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ :

Ю. В. Котляр (заст. відповід. редактора), Л. Л. Левченко, О. О. Маврін, Н. В. Маковська,
М. О. Мельник (секретар), Г. В. Папакін (відповід. редактор), О. В. Серединський, В. В. Щукін

РЕЦЕНЗЕНТИ :

Боряк Г. В. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник
директора з наукової роботи Інституту історії України НАН України, заслужений діяч науки і
техніки України;

Тригуб О. П. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
голова Миколаївської обласної організації Національної спілки краєзнавців України

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
(протокол № 4 від 3 березня 2020 р.)*

Миколаївщина у вирі революційних подій: травень
М 59 1918 р. – квітень 1919 р. : Документи та матеріали / упоряд.
Л. Л. Левченко, В. В. Щукін. — Миколаїв : Іліон, 2020. —
704 с. — (Серія «Миколаївщина. 100-річчя подій Української
революції 1917–1921 років»).

ISBN 978-617-534-583-2

Серія книг «Миколаївщина. 100-річчя подій Української революції 1917–
1921 років» містить документи та матеріали про події на Миколаївщині за
доби Української Держави і Директорії Української Народної Республіки з
фондів Державного архіву Миколаївської області та Центрального держав-
ного архіву вищих органів влади й управління України, які репрезентують
регіональні аспекти боротьби за українську державність за часів Українсь-
кої революції 1917–1921 рр.

У третій книзі вперше подано комплексний огляд історії боротьби за
українську державність у 1918–1919 рр. на Миколаївщині як складової
регіонального змісту Української революції 1917–1921 рр.

Видання розраховано на істориків-дослідників, викладачів, студентів і
всіх, хто цікавиться історією рідного краю.

УДК 94:323.27(477.73)"1917/1921"

© Левченко Л. Л., вступні статті, 2020

© Левченко Л. Л., Щукін В. В., 2020

© Державний архів Миколаївської області, 2020

ISBN 978-617-534-583-2

З М І С Т

Левченко Л. Л.

Хронологія подій Української революції на Миколаївщині періоду
Української Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.),
документальні підстави висвітлення яких наведено
у виданні «Миколаївщина у вирі революційних подій:
березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали» 4

Левченко Л. Л.

Миколаївщина у вирі революційних подій
за доби Гетьманату та Директорії 17

Документи та матеріали 148

Перелік документів 674

Іменний покажчик..... 696

Л. Л. Левченко

**ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
НА МИКОЛАЇВЩИНІ ПЕРІОДУ
УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
(березень 1917 р. – квітень 1918 р.),
документальні підстави висвітлення яких наведено
у виданні «Миколаївщина у вирі революційних подій:
березень 1917 р. – квітень 1918 р.:
Документи та матеріали»¹**

— 1917 рік —

- 3 березня* – оголошення Миколаївським градоначальником і командиром Миколаївського військового порту віце-адміралом А. Г. Покровським наказу командувача Чорноморського флоту віце-адмірала О. В. Колчака про збройні зіткнення в Петрограді та створення Державною думою Тимчасового комітету на чолі з М. В. Родзянко
- збори ініціативної групи робітників з приводу заснування Ради робітничих депутатів у Миколаєві
- 4 березня* – повідомлення голови Державної думи М. В. Родзянка Миколаївському міському голові М. П. Леонтовичу про перехід влади в Петербурзі до Тимчасового уряду
- оголошення маніфесту Миколи II від 2 березня 1917 р. про зречення престолу
- 5 березня* – звільнення політичних в'язнів Миколаївської каторжної тюрми
- заснування Громадського комітету міста Миколаєва
- 6 березня* – передавання Миколаївським градоначальником віце-адміралом А. Г. Покровським повноважень градоначальника Миколаївському міському голові М. П. Леонтовичу
- 7 березня* – маніфестація військових і робітників у Миколаєві на підтримку Лютневої революції в Петрограді
- створення Ради військових депутатів у Миколаєві, обрання Я. П. Ряппо на пост її голови

¹ Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Левченко. Миколаїв, 2019.

- 12 березня – урочистості з приводу візиту члена IV Державної думи, комісара Тимчасового уряду І. М. Тулякова до Миколаєва
- присяга військового гарнізону Миколаєва на вірність Тимчасовому урядові
- відзначення Дня народної свободи у Варварівці
- відвідини матросами панцерника «Потёмкин» острова Березань і вшанування пам'яті П. П. Шмідта та його товаришів – учасників революції 1905–1907 рр.
- 18 березня – створення у Миколаєві примирливих камер для розгляду спірних питань між власниками промислових підприємств і робітниками
- 19 березня – принесення присяги на вірність Тимчасовому урядові гласними Миколаївської міської думи 1916 року обрання
- 20 березня – свято революції в селищі Висунськ; принесення присяги на вірність Тимчасовому урядові селянами Висунська, Пришиба й Семенівки
- організація народної міліції в Миколаєві
- 27 березня – створення Українського організаційного комітету в Миколаєві та обрання його головою Б. В. Брояківського
- 31 березня – схвалення Українським організаційним комітетом міста Миколаєва власної політичної платформи
- заснування в Миколаєві осередку партії соціалістів-революціонерів
- 1 квітня – організаційне зібрання Комітету сіоністів міста Миколаєва
- 3 квітня – організаційне зібрання членів сіоністської організації «Цейрей-Ціон»; багатолюдний мітинг єврейської молоді міста Миколаєва
- 3–4 квітня – схвалення селянами-українцями Ново-Березівки та Ново-Юр'ївки резолюції із вимогами до Тимчасового уряду надати широкую автономію Україні
- 6–8 квітня – участь Б. В. Брояківського в роботі Українського національного з'їзду в Києві
- 6 квітня – виступ Б. В. Брояківського на Українському національному з'їзді в Києві та привітання ним делегатів від імені Миколаївської організації Українського товариства «Просвіта»
- 9–10 квітня – урочисті проводи маршових рот на фронт із Миколаєва
- 14 квітня – отримання телеграми від М. С. Грушевського та В. С. Бойка Миколаївською організацією Українського товариства «Просвіта» із запрошенням взяти участь у зборах 22 квітня 1917 р. і відповідь Б. В. Брояківського та О. О. Зіми про ненадання Миколаєву місця в Центральній Раді
- 16 квітня – створення в Миколаєві осередку Естонської соціал-демократичної робітничої партії
- 17 квітня – заснування Миколаївського міського комітету Російської соціал-демократичної робітничої партії
- 23 квітня – об'єднання Ради робітничих депутатів і Ради військових депутатів, створення Ради робітничих і військових депутатів міста Миколаєва

- 23 квітня – проведення Українським організаційним комітетом міста Миколаєва «Українського Віча» в помешканні цирку-театру Я. Я. Шеффера; доповідь Б. В. Брояківського про роботу та рішення Українського національного з'їзду
- 25 квітня – заснування Співки металістів міста Миколаєва
- заснування районних комітетів Миколаївської організації партії соціалістів-революціонерів
- 1 травня – оголошення про запис до лав партії кадетів «Народна свобода»
- проведення віча учнів-українців шкіл міста Миколаєва та заснування Української учнівської спілки «Зірка»
- 3 травня – створення у Миколаєві відділення Всеросійської спілки моряків торгового флоту
- 4 травня – приєднання суднового комітету лінійного корабля «Воля» до резолюції моряків лінкора «Георгій Победоносець» щодо підтримки командувача Чорноморського флоту віце-адмірала О. В. Колчака
- 5 травня – реквізиція Радою робітничих і військових депутатів міста Миколаєва друкарні з метою видання газети «Известия Николаевского Совета рабочих и Военных Депутатов»
- 7 травня – схвалення партією соціалістів-революціонерів резолюції про примусове обкладання заможних прошарків населення міста Миколаєва позикою «Заєм Свободи»
- прийняття рішення зборами селян Калинівки про добровільну участь у позиції «Заєм Свободи»
- 19 травня – візит командувача Чорноморського флоту віце-адмірала О. В. Колчака до Миколаївського відділення Балтійського суднобудівного заводу
- 21 травня – оголошення Українського організаційного комітету міста Миколаєва про збір коштів до Національного фонду Української Центральної Ради
- 26 травня – оголошення Бюро партії Українських соціалістів-революціонерів про відкриття офісу на вулиці Соборній, 6/2
- 29 травня – оголошення про запис до Єврейської соціал-демократичної партії «Бунд»
- 30 травня – арешт Миколаївського міського голови М. П. Леонтовича, члена Миколаївської міської управи М. А. Максимова та секретаря І. Я. Каплана Радою робітничих і військових депутатів
- 3 червня – проведення загальних зборів миколаївського осередку Української соціал-демократичної робітничої партії
- 4 червня – Проведення організаційних зборів Миколаївської спілки педагогів-українців
- 8 червня – отримання Б. В. Брояківським телеграми від Голови Української Національної Ради в Петрограді П. Я. Стебницького про відмову Тимчасового уряду в наданні фінансової підтримки Українським курсам
- заснування Миколаївської об'єднаної соціал-демократичної робітничої організації «Інтернаціонал»

- 16 червня – увільнення Б. В. Брояківського з поста голови Українського організаційного комітету міста Миколаєва
- проведення в Миколаєві свята «Землі і Волі» з метою збирання коштів для підтримки на селі виборів до Установчих зборів
- 18 червня – проведення загальних зборів осередків Української соціал-демократичної робітничої партії та Української партії соціалістів-революціонерів
- 24–25 червня – улаштування членами Миколаївського осередку УСДРП «Великої української гулянки» в саду тверезості в Миколаєві з приводу видання 1-го Універсалу Української Центральної Ради
- 27 червня – звернення групи миколаївських анархістів до робітників міста Миколаєва із викладенням цілей анархізму
- 21 липня – припинення Миколаївської міської думи 1916 року, обрання й перебрання її повноважень Громадським комітетом міста Миколаєва
- 6 серпня – схвалення резолюції Миколаївською організацією Українського товариства «Просвіта» з приводу розстрілу 1-го Українського полку імені Богдана Хмельницького в Києві
- 13 серпня – вибори до демократичної Миколаївської міської думи
- 18 серпня – об'єднання військово-морських організацій міста Миколаєва і Об'єднаний військово-морський союз Миколаївського порту
- 28 серпня – прийняття резолюції мітингувальниками суднобудівного заводу «Наваль» про засудження виступів генералів Л. Г. Корнілова та О. М. Каледіна
- 29 серпня – урочисте відкриття демократичної Миколаївської міської думи; обрання В. П. Костенка на Миколаївського міського голову
- 1 вересня – відправлення демократичною Миколаївською міською думою телеграми до Міністра внутрішніх справ Тимчасового уряду М. Д. Авксентьєва з висловленням готовності на співпрацю з цим урядом
- 8 вересня – надзвичайне засідання демократичної Миколаївської міської думи з приводу скликання з'їзду організованої демократії
- 9 вересня – проведення міської конференції більшовиків та інтернаціоналістів
- 14 вересня – проведення міської конференції партії соціалістів-революціонерів з приводу кризи політичної влади і корніловського бунту
- 21 вересня – проведення мітингу та демонстрації матросів Чорноморського флоту та робітників суднобудівних заводів Миколаєва на підтримку Чорноморського флоту; підняття Андріївського прапора
- 4 жовтня – проведення зборів осередку Трудової народно-соціалістичної партії
- 5 жовтня – проведення конференції Миколаївського комітету Російської соціал-демократичної робітничої партії

- 8–10 жовтня – проведення розслідування з приводу акції «летючого загону» у Вознесенську та вчинків членів загону під час неї
- 12 жовтня – проведення міської конференції партії соціалістів-революціонерів
- 13 жовтня – схвалення Тимчасового статуту Миколаївської біржі праці
- 26–27 жовтня – проведення надзвичайних засідань фракції соціалістів-революціонерів Ради робітничих і військових депутатів міста Миколаєва та демократичної Миколаївської міської думи з приводу повалення Тимчасового уряду в Петрограді
- 29 жовтня – визнання Миколаївським морським арсеналом Української Центральної Ради найвищою владою в Україні
- 2 листопада – прийняття постанови першою батареєю окремого Чорноморського мортирного артилерійського дивізіону про визнання Української Центральної Ради
- 10 листопада – заслуховування 3-го Універсалу Української Центральної Ради в Миколаївській Раді об'єднаних українських організацій і прийняття нею постанови про визнання Української Народної Республіки та Української Центральної Ради
- 11 листопада – прийняття загальними зборами управління окремого Чорноморського мортирного дивізіону рішення про українізацію дивізіону та визнання Української Центральної Ради
- 12 листопада – проведення виборів до Всеросійських установчих зборів на 24 дільницях міста Миколаєва
- 13 листопада – отримання Миколаївською Радою об'єднаних українських організацій телеграми Генерального секретаря військових справ Української Центральної Ради С. Петлюри про надання підтримки у формуванні українських військових підрозділів у місті Миколаєві
- 14 листопада – обговорення 3-го Універсалу Української Центральної Ради в Раді робітничих і військових депутатів міста Миколаєва й визнання нею Української Народної Республіки й Центральної Ради
 - визнання загальними зборами такелажного цеху суднобудівного заводу «Руссуд» Української Центральної Ради
- 15 листопада – розгляд у Миколаївській міській думі питання про 3-й Універсал і ставлення до Української Центральної Ради та прийняття рішення про підтримку Центральної Ради
- 16 листопада – визнання Ново-Бузьким сільським сходом Української Центральної Ради
- 24 листопада – схвалення командою транспорту «Дон» резолюції про визнання Української Центральної Ради
- 30 листопада – оголошення головою Ради робітничих і військових депутатів Я. П. Ряппо заяви про вимушену відставку з поста голови Ради робітничих і військових депутатів через цькування більшовиків та обрання на цей пост прапорщика Руденка

- 30 листопада* – відкликання соціалістами-революціонерами й соціал-демократами (меншовиками) своїх представників із Ради робітничих і військових депутатів як протест проти поведінки більшовиків у Раді
- 1 грудня* – оголошення рішення демократичної Миколаївської міської думи про відмову брати участь у заснуванні Ради народних комісарів Херсонської губернії
- розформування «летючого загону» Радою робітничих і військових депутатів через допущені зловживання
- висловлення протесту фракцією соціалістів-революціонерів демократичної Миколаївської міської думи на розпуск більшовиками Петроградської і Московської міських дум
- 2 грудня* – прибуття до Миколаєва загону з 400 гайдамаків із Одеси для охорони державних установ і підтримання порядку в місті
- 3 грудня* – святкування на Соборній площі у Миколаєві з приводу оголошення 3-го Універсалу Української Центральної Ради, проведене з ініціативи Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій
- 5 грудня* – проведення міської конференції миколаївських лівих соціалістів-революціонерів із приводу розколу в партії на правих і лівих через захоплення в Петрограді влади більшовиками 25 жовтня 1917 р.
- оголошення про заснування Миколаївської спілки заводських фабрично-промислових і пароплавних підприємств
- створення відділу соціального забезпечення у складі Миколаївської міської управи
- 6 грудня* – створення більшовиками реакційного Військово-революційного комітету в Миколаєві
- оголошення про «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради» В. Леніна та Л. Троцького
- 8 грудня* – схвалення офіцерами та солдатами 34-ї батареї для стрільби по повітряному флоту резолюції про визнання Української Центральної Ради
- 10 грудня* – проведення Миколаївським виконавчим комітетом Польської соціалістичної партії урочистостей з приводу відзначення 25-річчя з дня заснування Польської соціалістичної партії
- 12 грудня* – заява Спілки робітників млинів міста Миколаєва про призупинення роботи млинів через відсутність палива
- 16 грудня* – збройне зіткнення гайдамаків і червоногвардійців біля будівлі Державного банку у Миколаєві
- схвалення цеховими зборами робітників суднобудівного заводу «Наваль» резолюції з протестом на протистояння політичних сил у Миколаєві

- 16–18 грудня – надзвичайне засідання демократичної Миколаївської міської думи з приводу ліквідації наслідків збройного зіткнення між гайдамаками й червоногвардійцями біля будівлі Державного банку в Миколаєві
- 18 грудня – проведення міської конференції Миколаївської організації Української партії соціалістів-революціонерів з метою визначення тактики в українському русі
- 21 грудня – створення з ініціативи Української партії соціалістів-революціонерів слідчої комісії для перевірки діяльності Червоної гвардії
- 24 грудня – схвалення мітингувальниками суднобудівного заводу «Руссуд» резолюції на підтримку радянського уряду України
- 28 грудня – схвалення сільськими сходами Себиного та Гур'івки резолюцій на підтримку радянського уряду України
- 30 грудня – заснування демократичною Миколаївською міською думою тимчасового комітету при директорові українізованого Миколаївського відділення Державного банку О. П. Зборомирському для вирішення фінансових проблем міста

— 1918 рік —

- 1 січня – перше запровадження у Миколаєві карткової системи на розподіл продуктів харчування
- 3 січня – прийняття рішення демократичною Миколаївською міською думою про відкриття в місті громадських їдалень
- 4 січня – проведення чергових перевиборів у Раді робітничих і військових депутатів та обрання на пост її голови Ф. Григор'єва
- 5 січня – схвалення зборами селян Трихат протесту проти заходів Української Центральної Ради з охорони поміщицьких маєтків
- 9 січня – від'їзд Миколаївського міського голови В. П. Костенка до Києва з метою отримання позики для міста від Української Центральної Ради
- заснування Миколаївської групи Латиської національно-демократичної партії
- 11–12 січня – публікація в газеті «Известия Николаевского Совета Рабочих и Военных Депутатов» інтерв'ю Миколаївського міського голови В. П. Костенка «Денежный кризис» із характеристикою катастрофічної соціально-економічної ситуації в місті Миколаєві
- 13 січня – розгляд демократичною Миколаївською думою питання про запровадження обігу в Миколаєві бон замість грошових знаків у якості розмінних грошей
- 13–14 січня – проведення пленуму Радою робітничих і військових депутатів міста Миколаєва, на якому за більшовиків проголосувало 129 осіб із 209 присутніх, що дало їм підстави оголосити про перехід влади в місті до більшовицької Ради робітничих і військових депутатів

- 17 січня – маніфестація гайдамаків по вулиці Соборній у Миколаєві на підтримку Української Центральної Ради та демократичної Миколаївської міської думи
- 18 січня – розгляд у демократичній Миколаївській думі 4-го Універсалу Української Центральної Ради
– вихід у світ першого числа газети «Український бюлетень» – офіційного органу Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій
– знищення більшовиками першого накладу газети «Український бюлетень»
- 19 січня – розгляд у Миколаївській Раді об'єднаних українських організацій 4-го Універсалу Української Центральної Ради
– оголошення про об'єднання Української військової ради з Миколаївською радою об'єднаних українських організацій
– вихід у світ першого числа видання «Українська газета» – офіційного органу Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій
– взяття під охорону державних установ міста Миколаєва силами українських військових підрозділів
– схвалення зборами селян Нечаяного резолюції про визнання влади Ради робітничих і військових депутатів і з протестом проти Української Центральної Ради
- 20 січня – заснування у Миколаєві Українського військово-революційного комітету й оприлюднення ним оголошень на підтримку Української Центральної Ради та із протестами на посягання більшовицької Росії на Українську Народну Республіку
– схвалення культурно-просвітницькою комісією рішення про відкриття чотирьох українських шкіл у місті Миколаєві
– оголошення військовим комісаром українських військ Миколаївського гарнізону К. Бойчуком наказу про входження до складу Українського революційного штабу
– схвалення демократичною Миколаївською міською думою рішення про 5-мільйонне обкладання представників торгово-промислового класу в Миколаєві
- 21 січня – початок формування загонів «Вільного козацтва» в Миколаєві
- 21–25 січня – проведення виборів до Українських Установчих Зборів у Миколаєві
- 22 січня – збройна сутичка між українськими військовими підрозділами та Червоною гвардією; роззброєння Запорізького полку
- 23 січня – оголошення більшовиків про встановлення їхньої влади у Миколаєві
- 16–17 лютого – проведення пленуму Ради робітничих і військових депутатів міста Миколаєва, на якому більшовиками опротестовано підписаний у Брест-Литовську делегацією Української Центральної Ради договір із країнами Четверного Союзу

- 17 лютого – створення у Миколаєві Ради народних комісарів
- 19 лютого – проведення засідання демократичною Миколаївською міською думою з приводу Брест-Литовських угод і висловлення протесту як на договір, підписаний делегацією Української Центральної Ради, так і на договір, укладений Совнаркомом Російської Федерації
- 20 лютого – висловлення демократичною Миколаївською міською думою протесту на політику більшовиків у Миколаєві
- 20–23 лютого – проведення Херсонського повітового з'їзду селянських депутатів
- 22 лютого – закінчення запасів нафти на електричній станції міста Миколаєва та скорочення електропостачання підприємствам і населенню
- 2 березня – закриття банків у Миколаєві
- оголошення більшовиками воєнного стану в Миколаєві та перехід влади до більшовицької Верховної колегії
- 5 березня – схвалення робітниками суднобудівного заводу «Балтвод» резолюції на підтримку Ради народних комісарів міста Миколаєва
- 6 березня – закриття Радою народних комісарів миколаївських есеро-меншовицьких газет «Власть труда» та «Путь социал-демократа» через публікацію повідомлення про привезення до Миколаєва комісаром морського відомства Бистровим 11 млн руб. для виплати зарплати суднобудівникам і конфіскація коштів
- прийняття Малою Радою Української Центральної Ради Закону України «Про адміністративно-територіальний поділ», за яким територія України поділялася на 32 землі, а територія сучасної Миколаївщини визначалася як земля Помор'я із центром у Миколаєві
- 12 березня – створення більшовиками Військової колегії з метою організації охорони міста й заснування підрозділів Червоної армії
- 14–20 березня – перебування в Миколаєві відступаючих із Одеси більшовицьких військ М. А. Муравйова та Х. Г. Раковського
- 15–16 березня – спроби анархістів захопити владу в Миколаєві під час відступу більшовицьких і вступу германських військ
- 16 березня – пограбування М. А. Муравйовим Миколаївського відділення Державного банку й вивезення ним із Миколаєва коштів і цінностей на 17 млн руб.
- організація більшовиками спротиву наступаючим германським військам; відступ більшовиків із Миколаєва та перехід окремих із них на нелегальне становище
- 16–17 березня – організація охорони міста Миколаєва та боротьби з грабіжниками силами загонів єврейської самооборони
- 17 березня – роззброєння козаками Запорізького полку та «Вільного козацтва» червоногвардійців-кулеметників у Миколаєві

- 17 березня*
- зустріч гласними демократичної Миколаївської міської думи німецьких² парламентарів на Варварівському мосту та вступ германських військ до Миколаєва
 - прибуття до Миколаєва германського генерала Роберта фон Коша та переговори з ним делегацією гласних демократичної Миколаївської міської думи
 - огляд німцями кораблів на стапелях суднобудівного заводу «Наваль» і встановлення біля них караулів
 - оприлюднення заяви командира 21-го резервного піхотного полку германських військ майора Багге про цілі прибуття германських військ до України
 - нарада гласних демократичної Миколаївської міської думи із представниками германського командування в готелі «Лондонський» і прийняття останніми вимог міського самоуправління
 - розквартирування германських військ у Миколаєві
 - припинення роботи миколаївського телеграфу до запровадження цензури
- 17–18 березня*
- закриття суднобудівних заводів «Наваль» і «Руссуд» через відсутність коштів на виплату зарплати та фінансування для виконання робіт
- 18 березня*
- розгляд у демократичній Миколаївській міській думі питання про вступ германських військ до Миколаєва та оголошення германської військової присутності в місті «окупацією»
 - поширення відозви Тимчасового українського штабу про перехід влади в Миколаєві до міського самоуправління
- 19 березня*
- прибуття до демократичної Миколаївської міської думи селянських делегацій з метою з'ясування питання про власність на землю
 - організація в Миколаєві Українського штабу на чолі з А. М. Поляковим
 - оголошення Українським штабом виборів до постійного складу Миколаївської української ради (Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва)
- 20 березня*
- мітинг на суднобудівному заводі «Наваль», на якому схвалено резолюцію з протестом проти вивезення хліба з Миколаєва
 - заснування в Миколаєві германської військової комендатури на чолі з полковником Ю. фон Гільхаузенем
 - арешт германською комендатурою членів Колегії 9-ти, створеної в Миколаєві з метою націоналізації торгового флоту
- 21 березня*
- схвалення конференцією загальнозаводських комітетів резолюції проти укладеного Українською Центральною Радою договору з Германською та Австро-Угорською імперіями

² У межах видання терміни «германський» і «німецький» використовуються як синоніми.

- 21 березня*
- переговори Миколаївського міського голови В. П. Костенка з представниками німецького штабу з приводу припинення арештів у місті й господарювання німців на миколаївських суднобудівних заводах
 - проведення Конференції представників українських організацій Миколаєва з приводу статусу цих організацій в умовах присутності в місті германського військового контингенту
 - отримання в Миколаєві повідомлення про погром, організований більшовиками, в єврейській колонії Ефінгар
 - публікація в миколаївській газеті «Известия» 4-го Універсалу Української Центральної Ради
- 22 березня*
- зустріч Миколаївського міського голови В. П. Костенка з германським генералом Р. фон Кошем, обговорення ними питання налагодження товарообміну між Україною, Німеччиною та Австрією і звернення останнього до населення міста Миколаєва
 - реорганізація Тимчасовим українським штабом українських бойових дружин у Миколаєві
 - прийняття на закритому засіданні більшовиками рішення про повстання проти німців і його підтримка робітниками заводів «Наваль», «Руссуд» і «Темвод»
 - отримання в Миколаєві повідомлення про спротив більшовиків у місті Очакові і вислання німецьких аеропланів для їх ліквідації
 - прибуття до Миколаєва представника німецької пароплавної компанії Роберта Гуна для налагодження пароплавства й торгівлі між Германською імперією та Україною
- 22–29 березня*
- антигерманське повстання в Миколаєві
- 24 березня*
- наступ германських військ проти повстанців по всіх напрямках; масові обшуки, арешти й розстріли німцями учасників антигерманського повстання в Миколаєві
- 26 березня*
- розстріл німцями Василя, Михайла, Івана та Дмитра Апаріних за переховування зброї та стрільбу по німецькому аероплану в день вступу германських військ до Миколаєва
 - вилучення германськими військовими 46 голів великої рогатої худоби Миколаївської міської продовольчої управи без здійснення розрахунку та сплати коштів
- 28 березня*
- схвалення демократичною Миколаївською міською думою резолюції з приводу трагічних подій антигерманського повстання в Миколаєві й відрядження нею делегації до Української Центральної Ради
 - розгляд у засіданні демократичної Миколаївської міської думи питання про арешт Миколаївського міського голови В. П. Костенка, відсторонення германським командуванням від виконання обов'язків членів Миколаївської міської управи та призначення колегії управи у складі виконуючого обов'язки міського голови Ф. Гіля та гласних Г. Плотіцина і С. Терещенка

- 29 березня – відрядження делегатів із Миколаєва на з'їзд працівників водного транспорту в Києві
- 1 квітня – звернення голови Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій П. О. Шатохіна до Окружного комісара С. С. Коморного за порадами щодо здійснення контролю за діяльністю різних інституцій Миколаєва з метою виконання ними вимог уряду Української Народної Республіки, націоналізації миколаївських заводів тощо
- Поч. квітня – започаткування германською військовою комендатурою видання «Anzeiger für Nikolaiew – Николаевский вестник»
- 6 квітня – засідання Малої Ради Української Центральної Ради з приводу події (антигерманського повстання й реакції німців на нього) у Миколаєві
- заснування комісії Продовольчого відділу Миколаївської міської управи для встановлення збитків на продовольчих складах міста під час антигерманського повстання
- 7 квітня – заява демократичної Миколаївської міської думи про непричетність Миколаївського міського голови В. П. Костенка до спричинення антигерманського повстання в Миколаєві
- 9 квітня – публікація в газеті «Николаевский Вестник» оголошення германського військового командування «Долг крестьян» із закликом до роботи в полі
- наказом Головного крайового комісара Херсонщини, Катеринославщини та Таврії від 9 квітня 1918 р. № 210 тимчасовим комісаром міста Миколаєва по цивільних справах призначено П. О. Шатохіна
- 10 квітня – відкриття української комендатури в Миколаєві; вступ на посаду українського коменданта міста полковника Євтушевського; його участь у засіданні демократичної Миколаївської міської думи з метою сприяння у звільненні з ув'язнення Миколаївського міського голови В. П. Костенка
- оприлюднення наказу Уповноваженого по демобілізації Генерального штабу Української Народної Республіки в Миколаєві Маляра про вступ на посаду
- 11–12 квітня – прибуття до Миколаєва німецького десанту та двох піхотних батальйонів
- 13–20 квітня – робота в Миколаєві спеціальної парламентської анкетно-слідчої комісії Української Центральної Ради у складі А. А. Мельника, І. В. Шалі, А. Долуда, М. Ф. Гіндеса, представників Міністерства юстиції та Військового міністерства з метою розслідування причин і наслідків антигерманського повстання й стосунків, що склалися між германським військовим командуванням і міським самоуправлінням
- 13 квітня – відкриття П. О. Шатохою комісаріату міста Миколаєва по цивільних справах

- 14 квітня
 - засідання демократичної Миколаївської міської думи за участю членів спеціальної парламентської анкетно-слідчої комісії Української Центральної Ради з приводу причин антигерманського повстання в Миколаєві
 - за розпорядженням українського коменданта міста Миколаєва полковника Євтушевського розпочато запис до караульної команди, створюваної з метою забезпечення охорони майна Української Народної Республіки
 - заборона германським командуванням Миколаївській міській думі займатися політичними питаннями
- 16 квітня
 - засідання Малої Ради Української Центральної Ради з приводу розстрілу родини Апаріних у Миколаєві
- 17 квітня
 - заборона германським військовим комендантом Ю. фон Гільхаузенем цивільному населенню міста виходити на вулицю в комендантську годину
 - звітування Миколаївської організації Українського товариства «Просвіта» про діяльність за період від 11 лютого до 17 квітня 1918 року
- 21 квітня
 - виділення демократичною Миколаївською міською думою коштів для підтримки діяльності Комісії з надання допомоги постраждалим під час антигерманського повстання в Миколаєві
- 22 квітня
 - проведення закритого засідання демократичної Миколаївської міської думи з представниками германського командування з приводу результатів переговорів делегації гласних Думи з Головою Ради Міністрів Української Центральної Ради та Міністром закордонних справ Всеволодом Голубовичем, Міністром внутрішніх справ Михайлом Ткаченком, іншими членами українського уряду
- 24 квітня
 - оголошення керуючого Миколаївським відділенням Українського державного банку О. П. Зборомирським про покладення вини за пограбування банку більшовиками на російський уряд народних комісарів
- 26 квітня
 - оголошення демократичною Миколаївською міською думою протесту на арешт німцями членів Миколаївської організації партії соціал-демократів і члена Центральної Ради О. Й. Рожанського
- 29 квітня
 - проведення в Києві з'їзду Хліборобів, усунення Української Центральної Ради від влади й проголошення Павла Скоропадського Гетьманом Української Держави
- 30 квітня
 - висловлення Миколаївською організацією Української соціал-демократичної робітничої партії прохання до українського комісара по цивільних справах П. О. Шатохи про зняття воєнного стану в Миколаєві

Л. Л. Левченко

МИКОЛАЇВЩИНА У ВИРІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ ТА ДИРЕКТОРІЇ

В історії Миколаївщини періоди Української Держави та Директорії УНР були надзвичайно складними й напруженими за перебігом подій. Ще й досі вони найменше вивчені в українській і зарубіжній історіографії, тому й викликають найбільшу зацікавленість дослідників. Труднощі, які доводиться долати у дослідженні цих періодів, пов'язані з розпорошеністю джерел і масштабністю зусиль, яких необхідно докладати для їх пошуку, опрацювання та інтерпретації. Загальна реконструкція подій на Миколаївщині за доби Гетьманату Павла Скоропадського та Директорії УНР і публікація джерел створюють для дослідників ту стартову площадку, з якої, можна бути цілком упевненим, почнуться ґрунтовні й системні дослідження історії Миколаївщини цих періодів. Миколаївщина посідала значуще місце в загальних державотворчих процесах в Україні за революційної доби. Події, що відбувалися в цьому регіоні, кардинально впливали на загальні процеси в Україні. Їх дослідження дозволить з'ясувати багато проблемних питань в історії Української революції 1917–1921 рр., у тому числі й пролити світло на невдачі українського державотворчого проєкту на регіональному рівні.

Публікація документів центральних органів влади доби Української революції 1917–1921 рр. була здійснена Інститутом історії України НАН України в рамках загальнодержавного археографічного проєкту «Джерела до вивчення історії Української революції». Упродовж 1997–2015 рр. друком вийшли збірники документів, що висвітлюють діяльність Української Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.)¹, Гетьманату Павла

¹ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. Т. 1 (4 березня – 9 грудня 1917 р.) / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко та ін. Ред. кол.: В. А. Смолій (відповід. ред.), В. Ф. Верстюк, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1996. 592 с.; Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. Т. 2 (10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відповід. ред.), В. Ф. Верстюк, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1997. 426 с.

Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.)², Директорії УНР (грудень 1918 р. – листопад 1920 р.)³. Проте ці збірники не є комплексними. У першому з них опубліковані протоколи Української Центральної Ради, у другому – документи Ради Міністрів Української Держави, у третьому – документи Директорії та її Ради Міністрів. Події на регіональному рівні в збірниках не висвітлювалися зовсім. У наукових колах наголошувалося на необхідності проведення регіональних досліджень історії Української революції 1917–1921 рр. та з'ясуванні місцевих особливостей. Зважаючи на це, у Миколаївській області було започатковано серію «Миколаївщина. 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років», у якій 2017 р. опубліковано колективну монографію миколаївських дослідників періоду Української революції 1917–1921 рр.⁴ та 2019 р. – збірник архівних документів регіонального походження періоду Української Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.)⁵. Відтак це видання, присвячене добі Гетьманату та Директорії, є складовою частиною археографічного проєкту «Миколаївщина. 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років», реалізованого Державним архівом Миколаївської області під егідою Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України та в рамках обласної Програми підтримки вітчизняного книговидання, книгорозповсюдження та популяризації української книги у Миколаївській області.

* * *

У Миколаєві дізналися про усунення від влади уряду Української Центральної Ради 5 травня 1918 року⁶. Вісником цієї події стало Українське телеграфне агентство «УТА», яке відновило роботу після Великодня і розіслало по регіонах, у тому числі й на адресу українського комісара міста Миколаєва Станіслава Андрійовича Чапківського, телеграми про 3'їзд хліборобів і проголошення Гетьманом України Павла Скоропадського. Як

² Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах. Т. 1 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. Київ: Темпора, 2015. 790 с.; Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2 / Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. Київ: Темпора, 2015. 412 с.

³ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. У 2-х томах, 3-х частинах. Т. 1 / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. 687 с.; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. У 2-х томах, 3-х частинах. Т. 1 / Упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. 748 с.

⁴ Миколаївщина: нариси історії революції 1917–1921 років / Л. Л. Левченко, Л. А. Вовчук, О. В. Волос та ін. Миколаїв: Іліон, 2017. 280 с.

⁵ Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Л. Левченко. Миколаїв: Іліон, 2019. 744 с.

⁶ Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф. Р-5547. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1–10.

виявилося, Українську Народну Республіку ще 29 квітня 1918 р. змінила Українська Держава. Державний переворот готувався конспіративно, тому навіть провід Української Центральної Ради про нього не здогадувався. У день з'їзду, а відтак і перевороту, 29 квітня 1918 р., відбувалися засідання Ради Народних Міністрів і Малої Ради, яка в першому, другому й третьому читаннях схвалила «Статут о государственном строе, правах и вольностях Украинской Народной Республики», тобто Конституцію УНР⁷. Принагідно підкреслимо, що на заключному етапі своєї діяльності Центральна Рада нарешті почала докладати зусиль до формування держави. Вона прийняла низку важливих актів – земельний закон, закони про армію, герб і прапор, про громадянство і гроші. 6 березня 1918 р. Мала Рада навіть схвалила Закон про адміністративно-територіальний поділ України, згідно з яким запроваджувався поділ на землі замість губерній. Миколаїв мав стати центром землі Помор'я⁸. Однак усі ці кроки виявилися запізними, а задекларовані у законодавчих актах положення нереалізованими. «Рада без бою, по суті добровільно, здала владу у гетьманські руки. Ні в столиці, ні на окраїнах держави переворот не викликав помітних вибухів політичного невдоволення. Якщо не брати до уваги молебня на Софійському майдані, все відбувалося буденно, ніби мова не йшла про зміну одного етапу української революції іншим»⁹.

Однак потрібно враховувати чинник «нетипової окупації»¹⁰ українських земель австро-німецькими військами. У директиві, надісланій Міністерством закордонних справ Германської імперії Альфонсу Мумму фон Шварценштейну – германському послу в Києві, пояснювалося: «Наша військова інтервенція на Україні виправдана проханням Ради про допомогу... Крім того головна ціль нашої окупації – забезпечення хлібного експорту з України в країни Центральної Європи. Завданням нашого представництва у Києві є безумовне здійснення цієї мети». У відкритих офіційних документах германці не називали свої дії окупацією, а з боку України, яка приймала

⁷ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. Т. 2 (10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відповід. ред.), В. Ф. Верстюк, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1997. С. 325–335.

⁸ Вістник Ради народних міністрів Української Народної Республіки. 5 березня 1918 р.

⁹ Верстюк В. В. Передмова / Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. Т. 1 (4 березня – 9 грудня 1917 р.) / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відповід. ред.), В. Ф. Верстюк, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1996. С. 33.

¹⁰ Термін «нетипова окупація» уперше був запроваджений доктором історичних наук Р. Я. Пирогом. «Нетипова окупація» визначається присутністю у відносинах України з Центральними державами 1918 р. фактичних елементів окупаційної практики, яка підпадала під дію тогочасних міжнародно-правових актів, зокрема Гаазької конвенції 1907 р. «Про закони і звичаї війни», і разом з тим наявністю міждержавних угод, добровільним прийняттям українською стороною військової допомоги союзників, виконанням ними функцій захисту країни перебування, налагодженням економічних відносин, навіть при їх асиметричності, іншими виразними відмінностями. Див.: Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 р. Київ, 2018. С. 16–41.

допомогу Центральних держав, визнавати, що вони втручаються в її внутрішні справи й грабують український народ, «було неетично та й не мало сенсу» з огляду на присутність германських і австро-угорських військ. Разом із цим, після видання 6 квітня 1918 р. фельдмаршалом Г. фон Ейхгорном наказу про примусовий засів ланів Голова уряду Центральної Ради В. О. Голубович висловив різкий протест проти порушення суверенних прав Української Народної Республіки, а М. В. Порш закликав «протестувати таким способом, щоб у пана Ейхгорна відпала охота розпоряджатися нашим внутрішнім життям»¹¹. Після арештів членів уряду й обшуків, вчинених німцями 28 квітня 1918 р. не лише в Центральній Раді, а й в особистому кабінеті М. С. Грушевського, Рада наступного дня направила делегацію до А. Мумма з проханням «телеграфно снести́сь з Берлином и указать германскому правительству, что если оно пойдет навстречу Центральной раде, то и Центральная рада пойдет навстречу германской власти». На це А. Мумм відповів, що пропозиція надійшла запізно¹². Механізм відсторонення від влади Центральної Ради, на яку німці вже не покладалися у виконанні статей Брест-Литовського мирного договору від 27 січня (9 лютого) 1918 р. щодо експорту продовольчих та інших ресурсів з України, на той час вже був запущений. Окупаційне військове командування, розглядаючи Україну як «опереткову державу», задля реалізації інтересів власних держав вдалося до зміни її уряду. Після приведення до влади Гетьмана П. Скоропадського штаб групи армій Г. фон Ейхгорна доповідав головнокомандувачу Східного фронту, що «новий уряд буде робити те, що ми вважаємо необхідним»¹³. Відтак початок періоду Гетьманату на Миколаївщині датується 5 травня 1918 р. У цей день місто й навколишня округа жили своїм «буденним» життям в умовах «нетипової окупації» та запровадженого германським командуванням воєнного стану, викликаного березневим антигерманським повстанням 1918 року¹⁴.

Доба Гетьманату в Миколаєві та на Миколаївщині пов'язана з присутністю військових контингентів Германської імперії та Австро-Угорської імперії, які за умовами Брест-Литовського мирного договору мали надавати допомогу Україні у боротьбі з більшовиками; потребами виконання умов цього договору й постачання цим державам зернових та інших продовольчих і непродовольчих ресурсів; селянськими повстаннями, викликаними реквізицією зерна та інших продуктів у селян, невдалими намаганнями

¹¹ Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 р. Київ, 2018. С. 20–24.

¹² Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. Т. 2 (10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) / Упорядн.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відповід. ред.), В. Ф. Верстюк, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1997. С. 325–335.

¹³ Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 р. Київ, 2018. С. 20–24.

¹⁴ Левченко Л. Л. Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Л. Левченко. Миколаїв: Іліон, 2019. С. 11–69.

українського уряду навести лад у земельному питанні, що на місцях перетворювалося у спроби поміщиків повернути свої земельні володіння, зловживаннями спекулянтів; боротьбою за відновлення й розбудову Українського державного флоту; гострими суперечками з германським військовим командуванням, яке, запровадивши після березневого анти-германського повстання 1918 року в Миколаєві пряме військове правління у вигляді Германського губернаторства «Миколаїв», намагалося господарювати на миколаївських суднобудівних заводах і добудовувати закладені на їх стапелях ще за Російської імперії судна для потреб власних флотів; паралельним функціонуванням германських окупаційних і місцевих органів влади; невдоволенням демократично налаштованих кіл суспільства перебуванням у місцевій владі колишніх царських чиновників і гласних цензової Миколаївської міської думи, відновленої германським губернатором; прибуттям до Миколаєва перших кораблів англо-французького флоту; поглибленням економічної кризи та запровадженням у Миколаєві карткової системи на хліб. Ексклюзивною сторінкою історії цього періоду є спроба формування підрозділів української авіації у Миколаєві.

Традиційно вважалося, що період Гетьманату Павла Скоропадського закінчився на Миколаївщині 12 грудня 1918 р., коли до Миколаєва, представляючи Директорію УНР, увійшов загін отамана Никифора Григор'єва¹⁵. Однак останні дослідження акцентують роль Миколаївської ради об'єднаних українських організацій¹⁶, яка брала активну участь у підготовці антигетьманського повстання¹⁷. Після втечі з міста гетьманських посадовців Миколаївська рада об'єднаних українських організацій 11 грудня 1918 р. поширила оголошення про перехід влади в Миколаєві до її рук¹⁸, а 12 грудня 1918 р. – направила до волосних земельних управлінь повідомлення про перехід влади до Директорії УНР¹⁹. Відтак наявні всі підстави пов'язувати поширення влади Директорії на Миколаївщину насамперед з Миколаївською радою об'єднаних українських організацій, а вже потім із Н. О. Григор'євим, політична орієнтація якого весь час перебувала в генезі.

Закінчення доби Директорії УНР на Миколаївщині пов'язане також із Н. О. Григор'євим, який з лютого 1919 р. уже був репрезентантом більшовиків. 14 березня 1919 р. григор'євські загони, розгромивши військовий

¹⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 175–178.

¹⁶ Левченко Л. Л. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій в 1917–1919 роках // Наукові праці: науково-методичний журнал. Випуск 321. Т. 309. Історія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2019. С. 54–71.

¹⁷ 21 лютого 1919 р. – дата листа Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій до Губерніального комісара Херсонщини.

¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі –ЦДАВО України). Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 90.

¹⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 52.

контингент Антанти в Херсоні, вступили до Миколаєва. 22 березня 1919 р. Миколаївська міська дума, яка протягом усієї революційної доби позиціювала себе як єдину законно обрану владу в місті, визнала радянську владу й «Радянську Федеративну Республіку»²⁰. Склавши свої повноваження, Дума передала всі важелі управління в місті більшовицькій Раді робітничих депутатів. Незважаючи на Перший Зимовий похід Армії УНР, реалізований 1920 р. як загальнодержавна акція, доба Директорії на Миколаївщині фактично обмежується березнем-квітнем 1919 р., оскільки жодних легітимних українських органів влади на її теренах більше не функціонувало. Командування Армії УНР у Зимовому поході не репрезентувало себе як органи влади (й не мало таких повноважень), а результатом Зимового походу не стало їх відновлення. Отже, припинення діяльності легітимних органів Української Народної Республіки є головною причиною того, щоб хронологічно визначити період Директорії УНР на Миколаївщині кінцем березня – початком квітня 1919 р., хоча в історії України доба Директорії УНР тривала до 10 листопада 1920 р.

Період Директорії УНР на Миколаївщині характерний присутністю германського, англо-французького, грецького військових контингентів, які за Першої світової війни воювали в різних коаліціях, а в 1919 р. намагалися разом «побороти» більшовиків на теренах України; неоднозначним впливом отамана Н. О. Григор'єва на всі події в південному регіоні України; перебуванням Миколаєва в епіцентрі боротьби Н. О. Григор'єва з німцями, які після Листопадової революції 1918 р. у Німеччині намагалися повернутися до своєї країни й використовували Миколаїв як транзитний пункт для переправлення до Німеччини військ з усього близькосхідного і центрально-азійського театрів воєнних дій; слабкістю позицій Миколаївської ради об'єднаних українських організацій; трансформацією політичної лінії відновленої за Директорії УНР демократичної Миколаївської міської думи, яка з національної платформи періоду Української Центральної Ради перейшла під вплив Н. О. Григор'єва, потім пристала на ідеї Сімферопольського з'їзду земств і міст та створення Південноросійського уряду і врешті визнала радянську владу; відновленням Ради робітничих депутатів у Миколаєві, формуванням і посиленням у ній комуністичної фракції; появою перших загонів Добровольчої армії в окрузі міста Миколаєва; подальшим розвалом економіки й виникненням загрози голоду. У цей період Миколаїв і Миколаївщина потрапили в епіцентр протистояння Греції та Туреччини в розв'язанні понтійської проблеми за участі Антанти, що й спричинило залучення грецького контингенту до боротьби з більшовиками на Півдні України.

²⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 158. Арк. 124–126.

Аналіз історії Миколаївщини за обох періодів, Української Держави та Директорії УНР, свідчить про системну кризу української політичної влади, армії та суспільства на регіональному рівні, руйнування економіки та соціальної сфери в умовах присутності іноземних військових контингентів держав, котрі переслідували власні інтереси в Україні, і зазіхань радянської Росії, яка наприкінці грудня 1918 р. розпочала чергові воєнні дії проти України. Все це разом призвело до неможливості продовження будь-яких державотворчих процесів у регіонах, що в результаті спричинило втрату Україною державності та незалежності.

Зазначені характеристики періодів Гетьманату та Директорії будуть ширше розкриті в наведеному нижче історичному нарисі та проілюстровані архівними документами з фондів Державного архіву Миколаївської області, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління, Державної наукової архівної бібліотеки (м. Київ) та науково-довідкової бібліотеки Державного архіву Миколаївської області.

* * *

З перших днів Гетьманату Павла Скоропадського події в Миколаєві розгорталися в умовах присутності в місті та навколишній окрузі германських та австро-угорських військ і оголошеного після березневого антигерманського повстання 1918 року²¹ воєнного стану. Німецькі дослідники Вольфрам Дорнік і Петер Ліб писали: «...в другій половині березня [1918 р.] ситуація змінилася в Миколаєві; тамтешні події стали просто-таки травматичними для військ Центральних держав. Південноукраїнський промисловий центр, де перебувало багато безробітних і озброєних робітників, більшовики вважали своїм bastionом. Німецькі й австро-угорські війська, зайнявши його 17 березня [1918 р.], продовжили свій наступ у напрямку Херсона, не очікуючи на підкріплення. 23 березня [1918 р.] після демонстрації більшовиків, яку вони організували після поховання своїх товаришів, загинув у боях з військами Центральних держав, у місті вибухнуло повстання²², внаслідок якого виникли численні пожежі, а та невелика кількість німецьких військ разом зі штабом 52-го генерального командування особливого призначення опинилась у надзвичайно скрутному становищі. Через кілька напружених годин покликаним на допомогу німецьким і австро-угорським частинам вдалося вгамувати ситуацію. Відбулися запеклі вуличні бої із застосуванням артилерії, а “де пройшло військо”, було “всіх обеззброєно”. За кілька днів під час повторного ретельного обшуку всі, хто

²¹ Щукін В. В. Повстання у Миколаєві в березні 1918 року // Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Л. Левченко. Миколаїв: Іліон, 2019. С. 70–115.

²² Повстання тривало з 22 до 27 березня 1918 р.

не здав зброю, були розстріляні без суду й слідства або ж за законами воєнного часу. Німецькі війська не зупинялися навіть перед недодержанням обіцянки зберігати життя тим більшовикам, які здалися. Повстання в Миколаєві наочно продемонструвало союзникам уразливість їхніх військ у цій великій країні, де почасти існували вороже налаштовані військові формування. Крім того, бої в Миколаєві засвідчили проблематичність швидкого просування військ без забезпечення тилу. Досвід, одержаний у Миколаєві, і зроблені висновки мали стати мірилом для дій у майбутньому... "Росіянин розуміє лише брутальну силу, як він звик за попереднього уряду. Тут [у Миколаєві] вона подіяла, подіє й у Херсоні, який ми зайняли після важких боїв. Слабкість тут недоречна", – констатував Кош²³. Баварська кавалерійська дивізія теж зробила свої висновки: "Досвід, одержаний у Миколаєві, показав, що на населення впливає лише нещадна суворість. Кожного, хто зустрінеться зі зброєю в руках, розстрілювати на місці без жодних церемоній"...»²⁴. Тож після повстання германське командування запровадило в Миколаєві воєнний стан і комендантську годину з суворими обмеженнями щодо цивільного населення.

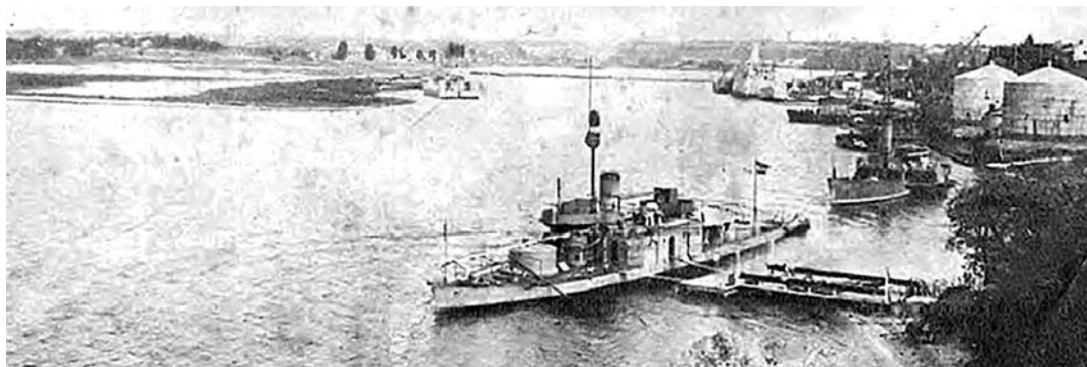
Згодом у Миколаєві було встановлено пряме військове правління у вигляді Германського губернаторства «Миколаїв». Доктор історичних наук Р. Я. Пиріг висунув тезу про те, що повалення Української Центральної Ради і встановлення влади Гетьмана П. Скоропадського, який зобов'язувався твердо дотримуватися Брестських і наступних угод попереднього уряду, дозволило зняти домагання германських військових запровадити в Україні пряме правління у формі німецького генерал-губернаторства²⁵. Ця теза стала загальноприйнятою в колі дослідників історії Української революції 1917–1921 рр. Однак у процесі дослідження революційних подій на Миколаївщині, в державному архіві Миколаївської області були виявлені архівні документи, які свідчать про функціонування Германського губернаторства «Миколаїв» у період від початку травня й принаймні до кінця листопада 1918 р.

Оскільки в історіографії приклади функціонування германських органів влади в Україні дійсно досі були відсутні, тож спершу була висунута ідея про те, що вони, імовірно, існували лише в Миколаєві і їх заснування було одним із наслідків березневого антигерманського повстання 1918 р. Але коли були виявлені відомості про функціонування аналогічного Гер-

²³ Роберт фон Кош – станом на 1918 р. командувач 15-ю ландверською дивізією в складі німецьких окупаційних сил в Україні та командувач окупаційними силами в Криму.

²⁴ Дорнік В., Ліб П. Воєнні операції // Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки / Вольфрам Дорнік та ін.; упоряд. В. Дорнік; пер. з нім. В. Кам'янець; наук. ред. Р. Пиріг. Київ: Ніка-Центр, 2015. С. 207–208.

²⁵ Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 р. Київ, 2018. С. 22.

Миколаївський військовий порт. Травень 1918 р.

манського губернаторства «Севастополь»²⁶, «всі речі стали на свої місця». Ці два міста ще за часів Російської імперії були об'єднані в одну адміністративно-територіальну одиницю – Миколаївське і Севастопольське військово-губернаторство. Причиною такого об'єднання була їх приналежність до Чорноморського військово-морського флоту. Російська імперія, засновуючи ці міста наприкінці XVIII ст. як верфі і порти, мала на меті забезпечення боєздатності Чорноморського флоту. Територіально Миколаїв і Севастополь знаходились у різних губерніях, Херсонській і Таврійській, але губернським правлінням і губернаторам не підлягали. Миколаївським і Севастопольським військовим губернатором був Головний командир Чорноморського флоту і портів. Штаб Чорноморського флоту і всі його управлінські структури, експедиції, навчальні заклади тощо впродовж XIX ст. розміщувалися в Миколаєві, і тільки 1900 року Управління Чорноморського флоту було переміщене до Севастополя. У Севастополі було запроваджено градоначальство в 1864 р., а у Миколаєві військово-губернаторство замінене на градоначальство в 1900 р. Проте обидва міста як головні військово-морські порти на Чорному морі так і залишились під керуванням Головного командира Чорноморського флоту і портів (командувача Чорноморського флоту)²⁷. До початку революційних подій Севастополь був головною базою флоту, а в Миколаєві зосереджувалося військово-суднобудування. Отже, зовсім не дивно, що німці пристали на російську імперську філософію управління цими містами й створили в них губернаторства. По-перше, німці намагалися блокувати Чорноморський флот, по-друге, стосовно кораблів і суднобудівних заводів вони вели відверто загарбницьку політику. Як і Гетьман П. Скоропадський, германське командування чітко

²⁶ Боевое расписание войск на Востоке по состоянию на начало ноября 1918 г. Губернаторство «Севастополь» // Описание послевоенных боев германских войск и фрайкоров. Вывод войск с Востока / Пер. с нем. и комм. Л. В. Ланника. Москва: Посев, 2014. С. 240.

²⁷ Левченко Л. Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805–1900): Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. 300 с.

Моргенштерн-Дерінг
Йохан Макс
Фердинанд –
германський губерна-
тор міста Миколаєва

усвідомлювало, що без Миколаєва й Севастополя Чорноморський флот нежиттєздатний. Це підтверджено подальшим перебігом подій. Відтак березневе антигерманське повстання 1918 р. лише прискорило формування германських органів влади в Миколаєві. Встановлений факт існування германських органів влади на території України (хоча Севастополь і Крим на той час не належали Україні) під час окупації 1918 р. ще раз підкреслює потребу в подальших регіональних дослідженнях історії Української революції 1917–1921 рр. і на основі їх результатів перегляду й уточнення раніше висунутих концепцій.

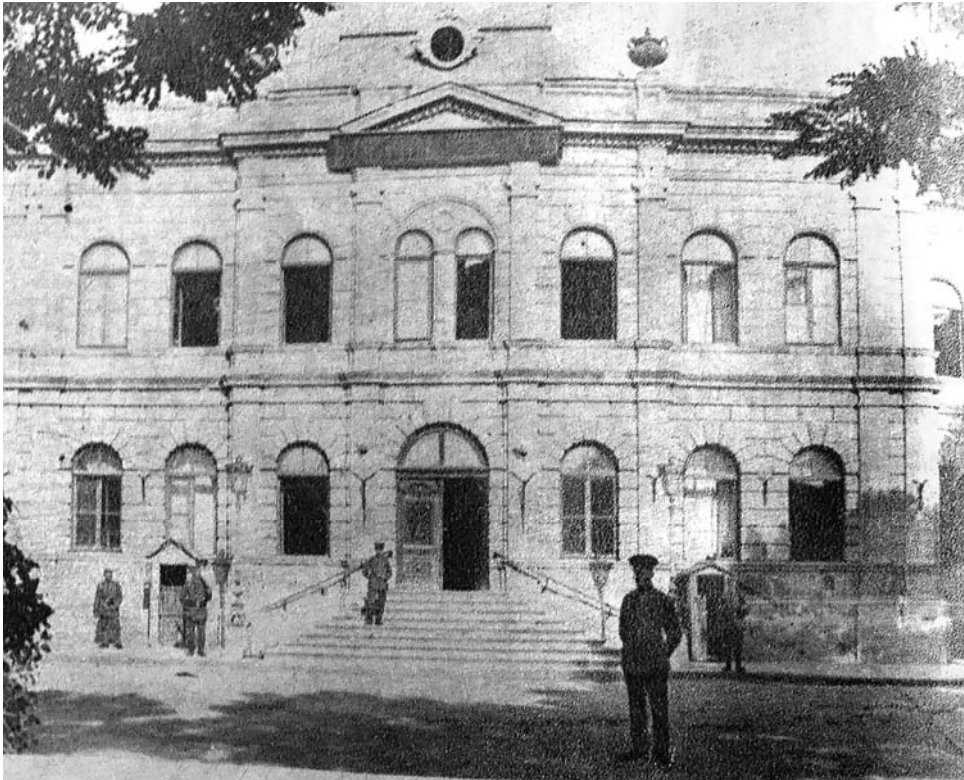
Губернатором міста Севастополя був генерал-лейтенант фон Вальдерзее, губернатором міста Миколаєва (та його району) – генерал-майор Йохан Макс Фердинанд Моргенштерн-Дерінг (станом на кінець листопада 1918 р. отримав чин генерал-лейтенанта)²⁸.

²⁸ Боевое расписание войск на Востоке по состоянию на начало ноября 1918 г. Губернаторство «Севастополь» // Описание послевоенных боев германских войск и фрайкоров. Вывод войск с Востока / Пер. с нем. и комм. Л. В. Ланника. Москва: Посев, 2014. С. 240–241.

Йохан Макс Фердинанд Моргенштерн-Дерінг (1858–1931) – син фабриканта Германа Моргенштерн-Дерінга та його дружини Берти Дерінг. Навчався у гуманітарній школі Томашулле в Лейпцигу (1871–1879) та Лейпцизькому університеті (1879–1880). Вступив офіцерським кандидатом до саксонської армії. У 1881–1893 рр. – лейтенант, потім оберлейтенант у піхотному полку «Принц Йоганн Георг» (8-й Королівський Саксонський) № 107 в Лейпцигу. З 1893 р. по 1903 р. – капітан і командир роти 1-го Королівського саксонського полку лейб-гренадер № 100 в Дрездені; з 1903 р. по 1907 р. – майор і командир батальйону в 10-му Королівському саксонському полку лейб-гренадер № 100 в Дрездені; з 1903 р. по 1907 р. – майор і командир батальйону в 10-му Королівському Саксонському піхотному полку № 134 в Плауцене; з 1907 р. по 1911 р. – лейтенант-полковник і командувач 11-го Королівського Саксонського піхотного полку № 139 в Дебельні. З підвищенням у полковники 23 вересня 1911 р. Моргенштерн-Дерінг був призначений командувачем 15-го Королівського полку Саксонської піхоти № 139 в Дебельні. Одночасно був призначений командиром 15-го Королівського Саксонського піхотного полку № 181 в Хемніці. Цю посаду обіймав до 17 березня 1914 р.

Під час Першої світової війни в чині генерал-майора очолював Дрезденську 68-а піхотну бригаду (6-ту Королівську Саксонську), яка воювала на Марні і під Верденом. 1 квітня 1916 р. Моргенштерн-Дерінг прийняв під командування 24-й резервну дивізію (2-гу Королівську Саксонську) від Оскара фон Ерденталя і воював спочатку на Західному фронті, а з травня 1917 р. – на Східному фронті. Його дивізія брала участь в битві на Соммі взимку 1916 р. У цій дивізії служив Ернст Генріх, наслідний принц Саксонії, син короля Фрідріха Августа Саксонського, який у пізніших спогадах характеризував свого начальника як завжди доброзичливого й корисного офіцера. На початку листопада 1917 р. дивізія була перекинута на Західний фронт, де брала участь у битві при Камбре в грудні 1917 р. Моргенштерн-Дерінг передав командування своєму наступникові Мартіну фон Олдерсхаузену 30 січня 1918 р. у зв'язку з призначенням командиром 212-ї дивізії (9-ї Королівської Саксонської) замість Франца Франке. З цією дивізією він прибув до Миколаєва й очолив германське губернаторство «Миколаїв». Після закінчення війни Моргенштерн-Дерінг демобілізований в березні 1919 р. У 1920 р. Моргенштерн-Дерінг жив в Оберлосніці, в будинку, нині носить найменування «Будинок Арнім на Вальдштрассе, 20». Кавалер багатьох німецьких, саксонських і австрійських орденів. Автор спогадів *Die 24. (Kgl. sächs.) Reserve-Division im Weltkrieg 1914/17. Mit einem Geleitwort vom Divisions-Kommandeur Generalmajor Morgenstern-Döring im Auftrag der Division herausgegeben von Leutnant der Reserve Schroeder, Bild und Karte, Leipzig 1917.*

Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінг прибув до Миколаєва 3 травня 1918 року²⁹. Як губернатор він мав широкі повноваження стосовно цивільного населення, органів міського самоврядування, промислових підприємств, портів, трудових відносин, продовольчої справи тощо. Разом із цим, Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінг був командувачем 212-ї Саксонської піхотної дивізії. Відтак його влада як губернатора значною мірою підтримувалася військовою силою³⁰. Управління германського губернатора розташовувалося у будинку Маріїнської жіночої гімназії (нинішня адреса – вул. Нікольська, 34).

Губернаторський будинок у Миколаєві. Фото 1918 р.
Ілюстрований український часопис «Око», 1918 р., № 8

²⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 48.

³⁰ Під командуванням Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга станом на листопад 1918 р. перебували штаб 408-ї піхотної бригади, 182-й піхотний полк, 5-й ескадрон 18-го гусарського полку, 279-й артилерійський полк (без 4-ї батареї), 1/3 третьої резервної роти 22-го саперного батальйону, 2-й загін легких прожекторів, 212-те розвідувальне управління, 212-й загін телефоністів, 225-та санітарна рота, 177-й польовий лазарет, 312-й ветеринарний лазарет, 622-га дивізійна автоколона, а також взвод 9-го армійського радіозагону, 262-га армійська автоколона. Окремо у Германському губернаторстві «Миколаїв»: штаб 42-ї кавалерійської бригади, 415-й піхотний полк (без 10-ї батареї, відправленої до Одеси) – саксонці з 212-ї піхотної дивізії, десантна рота Байєра, 4-та батарея 279-го артилерійського полку – саксонці з 212-ї піхотної дивізії, три технічні батареї, трофейна радіостанція у Миколаєві, 174-й польовий лазарет – саксонці з 212-ї піхотної дивізії. Див.: Боевое расписание войск на Востоке по состоянию на начало ноября 1918 г. Губернаторство «Севастополь» // Описание послевоенных боев германских войск и фрайкоров. Вывод войск с Востока / Пер. с нем. и комм. Л. В. Ланника. Москва: Посев, 2014. С. 240–241.

Германська імперія також відновила у Миколаєві роботу свого дипломатичного представництва. Німецьким генеральним консулом був призначений Георгій Оттонович Стоббе (Штоббе), резиденція якого знаходилася за адресою: вул. Адміральська, 5–3³¹.

До запровадження губернаторства в Миколаєві вже функціонувала германська комендатура. Германським комендантом Миколаєва був командир 42-ї кавалерійської бригади генерал-майор барон Юліус Філіпп Хьюго Герман Бруно Фрейхер фон Гільхаузен (1862–1928). Встановивши жорсткий режим після повстання, комендатура поступово почала його послаблювати. Керівник прес-служби германського командування в Миколаєві Вальтер Фест писав: «Первой задачей, которая стояла перед немецкими войсками, было восстановление безопасности, спокойствия и порядка в Николаеве. Принимая во внимание некоторые беспокойные слои населения, склонные к восстаниям и насилию, решение этих проблем требовало жесткой хватки. Но с другой стороны необходимо было строить дружественные и свободные немецко-украинские отношения. Восстановление производства и экономической жизни города, а главным образом – управление распределением продовольствия, требовали крайней осторожности. Сотрудничество немецкого командования и городских властей должно было быть оперативным и плодотворным, но в действительности развивалось очень медленно. Экономическая жизнь под большевистским и анархистским руководством почти полностью была уничтожена. Опасаясь грабежей и разбоя, многие владельцы магазинов закрыли свои лавки. Заявление немецкой комендатуры под командованием полковника Гильхаузена о неприкосновенности частной собственности развеяло все страхи. Немецкая власть обязала коренных жителей, имеющих свои магазины, держать их открытыми в будние дни минимум с 8 до 11 в первой половине дня. На передвижение по улицам были наложены значительные ограничения. Любая компания на улице, состоящая более чем из трех человек, любая публичная речь, любое ночное передвижение влекли за собой наказание. Позже, когда позволила ситуация, эти требования были смягчены»³². З 1 квітня 1918 р. з метою встановлення контакту з населенням германська комендатура започаткувала в Миколаєві видання газети «Николаевский вестник», спершу німецькою й російською, пізніше – лише німецькою мовою. Друк інших місцевих газет, а також увезення до Миколаєва преси з інших міст заборонялося. З 2 квітня комендатура дозволила приватним особам користуватися поштовим зв'язком, потім залізницею. З 18 квітня був відкритий доступ до телеграфного й телефонного зв'язку в межах міста,

³¹ Вовчук Л. А. Діяльність іноземних консульств у Миколаєві // Миколаївщина: нариси історії революції 1917–1921 років / Л. Л. Левченко, Л. А. Вовчук, О. В. Волос та ін. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 191–202.

³² Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море. Издание авторское: Дуйсбург и Мерс, 1919. Издание репринтное: Николаев, Ю. Любаров, А. Пацюк. 2016. С. 52.

а також встановлений зв'язок із Херсоном і Одесою. В. Фест підкреслював, що поступово життя за німецької влади, яка виявилася «эффективнее, чем правительство страны», нарешті заспокоїлося: «Свержение первой национальной украинской власти – слабой Центральной Рады, а также восхождение к власти Гетмана Скоропадского в начале мая 1918 года прошли в Николаеве практически незаметно. Ничто не могло помешать подготовке немецкой власти к созданию муниципального органа самоуправления в городе». Призначений німцями після повстання виконуючим обов'язки Миколаївського міського голови Ф. І. Гіль був зміщений фон Гільхаузенем з посади без повідомлення українського уряду³³.

8 травня 1918 р. фон Гільхаузен остаточно відсторонив від обов'язків членів демократичної Миколаївської міської думи та Управи й сформував новий склад міського управління з 62 гласних, обраних у 1916 р. на підставі цензового законодавства Російської імперії. Свій наказ фон Гільхаузен вручив міським посадовцям, прибувши до Думи у супроводі ескорту германських солдат³⁴. Близько 12 травня 1918 р. фон Гільхаузен був переведений у Крим, а замість нього комендантом міста призначений підполковник фон Гельгорн³⁵. Висвітлюючи перебіг подій, В. Фест на початку викладу називає фон Гільхаузена комендантом, а в частині тексту, де йдеться про зміну міської влади, вже губернатором. Тож, імовірно, саме фон Гільхаузен був першим губернатором міста Миколаєва, але через його переведення в Крим губернатором було призначено Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга. Принаймні В. Фест назвав його наступником фон Гільхаузена й указав, що він пізніше повернувся до Миколаєва на посаду губернатора й перебував на ній до кінця окупації³⁶. У документах за березень – початок травня 1918 р., що збереглися в держархіві Миколаївської області, фон Гільхаузен указувався й підписувався як комендант, а Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінг – у травні й далі – як губернатор. У додатку «Боевое расписание войск на Востоке по состоянию на начало ноября 1918 г.» Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінг указаний як губернатор станом на початок листопада 1918 р. У додатку «Деление войск группы Николаев» до праці В. Феста та по тексту цієї праці, в якому йдеться про події наприкінці листопада 1918 р. – на початку 1919 р., фон Гільхаузен указаний спершу як губернатор, а на час евакуації германських військ з України – як комендант³⁷. Наявні в держархіві Миколаївської області документи за травень – листопад 1918 р. доводять, що в Миколаєві у цей період функціонували як управління германського губернатора, так і

³³ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 53.

³⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 16–17.

³⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 48.

³⁶ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 53.

³⁷ Там само. С. 53.

Откредование.

сара м. Миколаїв 2606415.

у відповідно роду зброї,
сельбанті білі.

и

ТОПОГРАФИЯ

еженеженіи въ средѣ русскаго на-
селенія не встрѣчается сочувствія.
Распоряженія въ селѣ нѣмѣ-

гройство хозяйства доведшим
о крайней степени. Особенно
настает недостаток рабоча-

Открытие Бэнков.
ХАРЬКОВЪ. 20 мая. Открыва-
ется ссудный банк.

3a 22 mag.

Западный фронт.

Один из боевых воздуш

...и, выходя из этого, сахарным заводам
...льный отпуск сахара по
...нольной цене, не более

нармаша министра юстиции
дского и просила поддержать
платейство о неотмине закона,

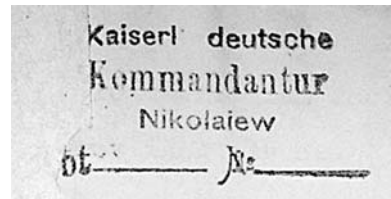
комендатура, що й могло спричинити певну плутанину у розумінні повноважень. У виявлених в архіві документах українською мовою знайдено найменування «імперський германський губернатор міста Миколаєва». Тож очевидно, що комендатура функціонувала в Миколаєві від початку й до кінця окупації, а Германське губернаторство «Миколаїв» існувало лише доки у владі перебував кайзер Вільгельм II. Після падіння Германської імперії у листопаді 1918 р. воно припинило своє існування.

Губернатор генерал-майор Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінг затвердив наказ фон Гільхаузена про зміну міської влади 8 травня 1918 р.: «Я утверждаю назначенный комендатурою состав Городского Общественного Управления по нижеприведенному списку... Я приказываю, чтобы вышеназванные лица немедленно приступили к исполнению своих обязанностей»³⁸. Миколаївським міським головою 10 травня 1918 р. думці обрали Хрисанфа Михайловича Матвеева. В. Фест писав, що «после заседания городской голова [Х. М.] Матвеев и [М. П.] Леонтович [колишній міський голова Думи складу 1916 р.] представились господину губернатору – генерал-майору Моргенштерн-Дерингу»³⁹.

Дії германського губернатора обурили демократичних думців, і вони вирішили негайно порушити перед українським урядом питання про те, чи він визнає їх правильними й своєчасними⁴⁰. Гетьман П. Скоропадський, по-перше, був переконаний, що Думи як орган старого режиму віджили своє, по-друге, його політика була спрямована на ліквідацію здобутків Української Центральної Ради, у тому числі й на скасування демократичних органів місцевого самоврядування, у яких представники соціалістичних партій могли чинити опір проведенню планованої Гетьманом ліберальної земельної реформи. Гоніння на органи місцевого самоврядування набули широких масштабів ближче до кінця травня 1918 р. 16 червня 1918 р. на прийомі у П. Скоропадського побувала делегація Всеукраїнського земського союзу на чолі з С. Петлюрою, яка гостро поставила питання про органи місцевого самоврядування. 25 червня 1918 р. Рада Міністрів, усвідомлюючи невдоволення опозиційних політичних кіл, заборонила розгін земських і міських самоврядувань, дозволивши їх припинення лише у випадках явних революційних дій.

Штамп із надписом
«Імперське германське
губернаторство Миколаєва»

Штамп із надписом
«Імперська германська
комендатура Миколаєва»

³⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 16–17.

³⁹ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 53.

⁴⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 16–17.

Kaiserl. deutsche
Kommandantur

Nikolaiew

№ _____

Nikolajew, den 8. Mai 1918

118

136

An die Duma und die Stadtverwaltung
von Nikolajew.

Die Stadtduma hat im Einverständnis mit der Stadtverwaltung es gewagt, den von mir mit der Führung der Geschäfte eines Stadtoberhauptes beauftragten Bürgermeister Gill durch einen andern Herrn zu ersetzen, ohne mich vorher um meine Genehmigung zu bitten.

Ich enthebe sowohl die Mitglieder der Stadtverwaltung, als auch diejenigen der Stadtduma, ihres Amtes und verbiete ihnen, noch irgend welche Handlungen für die Stadt vorzunehmen. Die im Jahre 1916 getätigte Wahl der Duma lebt wieder auf; auch die Verwaltung ist von den 1916 gewählten Herren bis zur Vornahme einer Neuwahl wieder in die Hand zu nehmen, da diese Wahl die letzte war, die nicht durch den Terror staatsfeindlicher Elemente beeinflusst wurde und deshalb den wahren Willen der Bevölkerung darstellt. An Stelle der nicht mehr lebenden oder der

nicht

Наказ германського коменданта міста Миколаєва генерал-майора Ю. Ф. фон Гільхаузена про скасування демократичної Миколаївської міської думи й відновлення цензової Миколаївської міської думи, обраної за законодавством Російської імперії у 1916 р., затверджений германським губернатором міста Миколаєва генерал-майором Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінгом, від 8 травня 1918 р.

Список гласних Миколаївської міської думи.

Автографи Ю. Ф. фон Гільхаузена та Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга.

Оригінал. Німецькою мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 222. Оп. 3. Спр. 7. Арк. 118.

11805

~~nicht mehr lebenden oder der~~ nicht mehr in Nikola-
jew anwesenden Herren sind die durch die Wahl vor-
gesehenen Stellvertreter getreten.

Die früheren Mitglieder der Stadtverwaltung
haben sich, nachdem sie ihren Nachfolgern die Ge-
schäfte ordnungsmässig übergeben haben, jedes Zusam-
menkommens zu enthalten. Bei Zuwiderhandlungen
erfolgt sofortige Verhaftung.

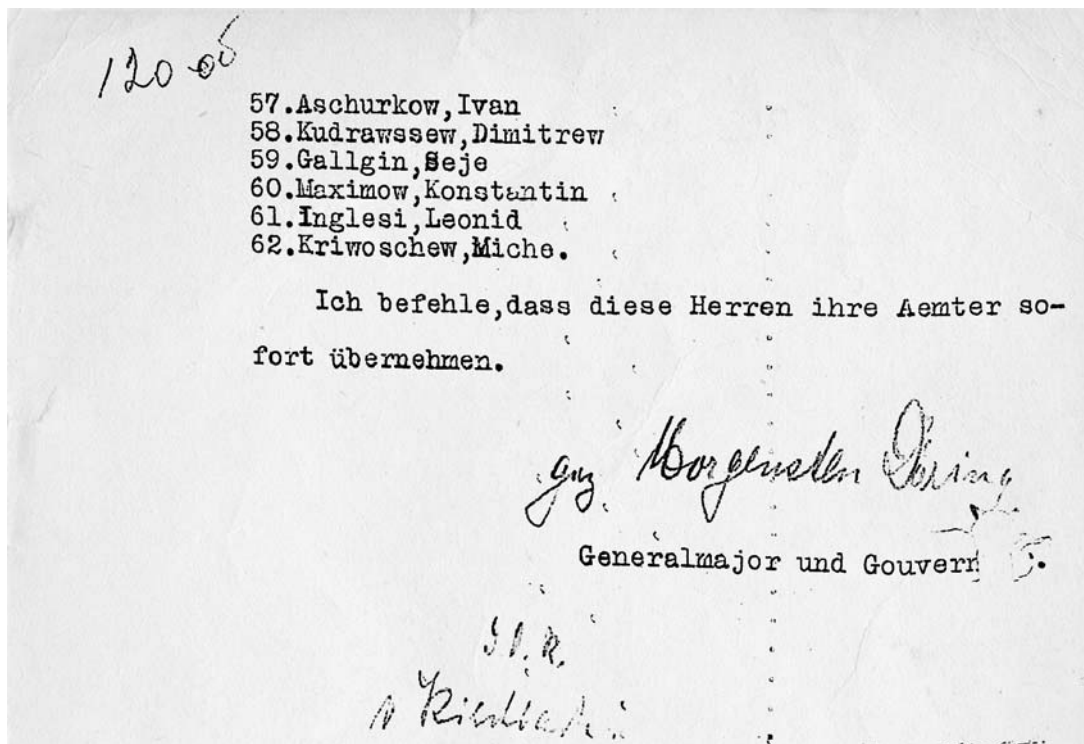
Generalmajor

Generalmajor und Kommandant.

Ich bestätige die von der Kommandantur ernannten
Mitglieder der Stadtverwaltung:

1. Jurenieff, Boris
2. Gratscheff, Alexander
3. Kirejewsky, Nikolai
4. Jasterschembsky, Sdislav,
- Slenko, Michael
6. Nekrasoff, Ivan
7. Sirodinsky, Pavel
8. Basdiroff, Mit
9. Leontowitsch, Nikolai
10. Kannonnikow, Wladimir
11. Sasuchin, Pavel
12. Morosoff, Isidor
13. Gruschetzky, Nikolai

- 120
138
14. Leontiew, Anatoli
 15. Mileant, Wladimir
 16. Donskoi, Peter
 17. Geldasch, George
 18. Parchomenko, Ivan
 19. Matweeff, Anatoly
 20. Nelgowsky, Konstantin
 21. Schechawsoff, Wasile
 22. Dobrewolsky, Leonid
 23. Burzeff, Leonid
 24. Sinkewitsch, Polikard
 25. Smirnoff, Michael
 26. Donskoi, Andronic
 27. Wolstornistoff, Ivan
 28. Davidsohn, Saveli
 29. Blagin, Timofe
 30. Maximow, Michael
 31. Saboschnikoff, Ivan
 32. Litwinenko, Pavel
 33. Zippkewitsch, Nikolai
 34. Theodorowitsch, Genrich
 35. Matwejew, Chrisanf
 36. Bajanooff, Ilarion
 37. Baptismansky, Ivan
 38. Bulan, Jakow
 39. Osten-Sacken, Artur
 40. Jazinski, Alexander
 41. Kanonnikow, Boris
 42. Guseff, Alexe
 43. Belolipsky, Ivan
 44. Surgutscheff, Dimitri
 45. Kanin, Jewgeni
 46. Aga, Josef
 47. Babtismanski, Michael
 48. Awramoff, Peter
 49. Pampuloff, Jeljakim
 50. Schich, Ivan
 51. Schigrinsewy, Dimitri
 52. Erlansky, Michael
 53. Menkini, Peter
 54. Golinski, Viktor
 55. Borodin, Ivan
 56. Pletneff, Dimitri

Продовження. Арк. 120зв.

Комісія на чолі з князем О. Голіциним внесла до уряду проект закону про організацію земського самоврядування, згідно з яким відмінявся закон Тимчасового уряду від 21 травня 1917 р. про вибори до земств і запроваджувалися суттєві цензові обмеження. Паралельно працювала комісія по виробленню проекту закону про вибори до міських дум на чолі з колишнім київським міським головою І. Дьяковим. Обидва закони були підписані Гетьманом П. Скоропадським у вересні 1918 р. Рада Міністрів схвалила графік виборчої кампанії, за яким вибори мали відбутися, відповідно, 24 листопада і 8 грудня. Також ішлося про обрання Сейму як представницького органу влади⁴¹. Ці події на загальнодержавному рівні розпочалися пізніше й по суті не обходили Миколаїв, у якому розгін демократичної Думи й відновлення цензової Думи сталися раніше й пов'язувалися з діями германців. Однак, безперечно, все, що відбувалося в Києві, справляло вплив на подальшу діяльність і світогляд гласних Миколаївської міської думи.

Побоюючись нового повстання, германська влада обмежувала будь-яку громадянську активність містян, насамперед робітників промислових підприємств⁴². Германський губернатор Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінг видав

⁴¹ Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. Київ, 2011. С. 100–101.

⁴² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 31–32.

наказ такого змісту: «Для обеспечения работы на всех предприятиях, которые необходимы для благосостояния городского населения и немецких войск, постановляю: Все забастовки на работающих на данный момент предприятиях запрещены. Наказание – в виде лишения свободы до двух лет или денежного штрафа до 7500 руб., при условии, что, согласно существующим законам, не предусмотрено более строгое наказание тому, кто принимал участие в забастовке или призывал к проведению или участию в такой забастовке. Такие же штрафы ожидают тех, кто мешает желающим получить работу, продолжить работу, наносит вред и повреждение машинам и приспособлениям или иным орудиям, необходимым для функционирования предприятия. Разногласия во мнениях между работодателями и работниками, согласно распоряжению городского самоуправления, следует обжаловать в Арбитражном суде. Во время разрешения споров в Арбитражном суде следует продолжать работу на действующих до этого условиях. Для обеспечения внепартийности Арбитражного суда я готов предоставить Арбитражному суду немецкого офицера по просьбе работодателя или работника. Сим я даю задание защитить работодателя от завышенных требований, работникам обеспечить заработную плату, какая им нужна, чтобы они могли существовать в условиях нынешнего подорожания»⁴³.

З цього приводу комісар Миколаєва від Українського уряду С. А. Чапківський звернувся до Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга з протестом на видані ним заборони щодо права робітників на страйк: «Ваша Ексцеленція видала акт незвичайної ваги, однак не тільки без згоди на се Українського Уряду,

Генерал-майор
фон Гільхаузен,
германський комендант
і губернатор міста
Миколаєва.
Фото з книги В. Феста

але і без порозуміння зі мною, через то сим нарушено гідність і престиж нашого уряду, проти чого я гаряче протестую. Я знаю, що Ваша Ексцеленція буде покликуватися на воєнний стан у місті і на дані Вам великі уповноваження. Я не хочу обмежувати Ваших прав, але думаю, що між Вашою компетенцією і моєю як Комісара Українського Уряду є певні межі. Я знаю, що тепер поважають тільки реальну силу, якої, на жаль, тепер Україна не має, але як довго Україна є самостійною і окупація періально⁴⁴ не оголошена, Український Уряд і його представники мають право (жадати) домагатися, щоби їх авторитет не був нарушений. Я мушу ще замітити, що генерал-майор фон Гільхаузен у всіх серйозних випадках радився зі мною, чим додержав свою обіцянку, дану мені при першій нашій зустрічі. Я маю

⁴³ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 54.

⁴⁴ Періально – формально.

смілість ствердити, що пан генерал-майор не міг жалкувати сей *пгоаш*. Щодо суті, то я маю сказати слідує: в міністеріальнім розпорядженні з 12 травня сього року ясно представлено, що прогресійні робітничі союзи признані урядом пана Гетьмана, поки вони обирають свої економічні інтереси, право страйку (забастовки) є елементарне право робітничих організацій в боротьбі за їх лутше існування»⁴⁵. Невдовзі С. А. Чапківського було зміщено з посади Українського коменданта міста Миколаєва. Замість нього був призначений полковник Євтушевський. На посаді цивільного комісара міста Миколаєва в червні 1918 р. ще залишався Павло Омелянович Шатохін (Павло Шатоха), призначений за Центральної Ради⁴⁶.

15 червня 1918 р. за сприяння цивільного комісара П. О. Шатохіна відбулася зустріч представників робітничих організацій із германським командуванням, на якій через перекладача робітники передали німецькому полковнику Епіндорфу свої вимоги: ліквідація безробіття та надання можливості робітникам заробляти собі на хліб, виплата коштів за вимушений простій заводів, зниження цін на товари першої необхідності, свобода зборів і робітничого друку. На ці вимоги представник германського командування відповіді не надав. Проте німці заявили, що в ближчому майбутньому заводи будуть запущені, для чого вони здійснюють всі потрібні заходи⁴⁷.

7 липня 1918 р. на посаду Отамана міста Миколаєва вступив полковник В. К. Черепанов⁴⁸. 5 серпня 1918 р. Голова Ради міністрів Української Держави й Міністр внутрішніх справ Ф. А. Лизогуб на засіданні уряду вніс кандидатуру Е. Л. де Бонді для призначення на посаду «Миколаївського міського начальника»⁴⁹. 6 серпня 1918 р. Едуарда Леопольдовича де Бонді затверджено на посаді Миколаївського градоначальника⁵⁰, а 13 серпня 1918 р. наказ про призначення був підписаний Гетьманом П. Скоропадським. 22 серпня 1918 р. Е. Л. де Бонді прибув до Миколаєва й оголосив про вступ на посаду: «Принимая... во внимание, что германские войска пребывают на Украине исключительно только для укрепления державности нашей Украины, я, как представитель этой державы, буду стремиться установить с австро-германскими властями самые хорошие отношения и при взаимном уважении действовать с ними в полном благодетельном контакте»⁵¹. При де Бонді начальником Державної Варти був Яшніченко, начальником Миколаївського кримінально-розшукового відділу Варти В. Матвеєв,

⁴⁵ ДАМО. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 21–21 зв.

⁴⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 61–62.

⁴⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 35–37.

⁴⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 69–70.

⁴⁹ ЦДАВО України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 148–151 зв.

⁵⁰ ЦДАВО України. Ф. 1064. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 152–153 зв.

⁵¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 34–35.

охоронного відділення Дон Донцов (ім'я – так зазначено у документі). Начальником гарнізону був генерал-хорунжий Лев Олександрович Богаєвський (розстріляний Директорією в Києві). Командиром Миколаївського військового порту був контр-адмірал Михайло Михайлович Римський-Корсаков. Проте паралельно функціонувало германське портове управління: з 12 грудня 1918 р. на посаду виконуючого обов'язки командира порту вступив капітан-лейтенант Клосс. Йому підпорядковувалися військовий порт, портова контора й адміралтейство⁵².

Германське командування мало на меті відновити роботу миколаївських суднобудівних заводів і добудувати закладені на них ще за Російської імперії судна для потреб германського військового флоту. В. Фест писав: «Большие заводы Николаева («Наваль» и «Руссудверфь») с самого начала привлекли особое внимание немецкого военного правительства. Оба эти предприятия, а также филиал балтийских верфей на Ингуле, 30000-тонный плавучий док на Буге, суда, понтоны, катера, экскаваторы, бакены, находящиеся на воде возле названных верфей или стоящие на стапеле и принадлежащие к вышеназванным верфям, были конфискованы немецким военным руководством и поставлены под военную охрану 5 мая [1918 г.]. В июне руководство попробовало вынести вопрос о возможности сдачи в эксплуатацию верфей при помощи финансирования со стороны немецкого правительства. С этой целью оно поручило капиталу 1-го ранга службы германского военно-морского флота Фундхеллеру [Пфундгеллеру] и директору доктору Эггерсу из кораблестроительной фирмы Блом унд Фосс в Гамбурге подготовить и представить распорядок работы верфей»⁵³. Отже, з 5 травня 1918 р. миколаївські суднобудівні заводи перейшли у підпорядкування германської влади, про що було оголошено губернатором Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінгом 27 травня 1918 р.⁵⁴

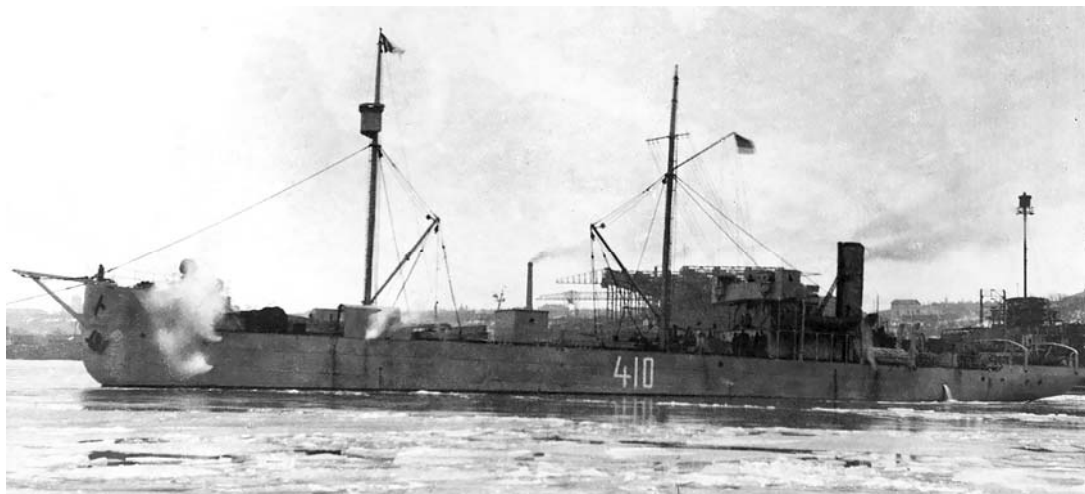
Крім того, германці та австро-угорці захоплювали українські військові й торгові кораблі та включали їх до складу своїх флотів⁵⁵. Про це у своїх спогадах писав Павло Скоропадський: «...В первые же дни у нас было решено, что необходимо, чтобы весь флот был украинским... Наша главная деятельность заключалась в том, чтобы добиться передачи флота нам, что и было достигнуто, к сожалению, лишь осенью и то на очень короткий срок... Немцы же вели в отношении флота политику захвата и, скажу, захвата самого решительного. С кораблей все вывозилось, некоторые суда уводились в Босфор, в портах все ценное ими утилизировалось. Наконец,

⁵² ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 105.

⁵³ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 54.

⁵⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 49–50.

⁵⁵ ЦДАВО України. Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 16; ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 151–153.

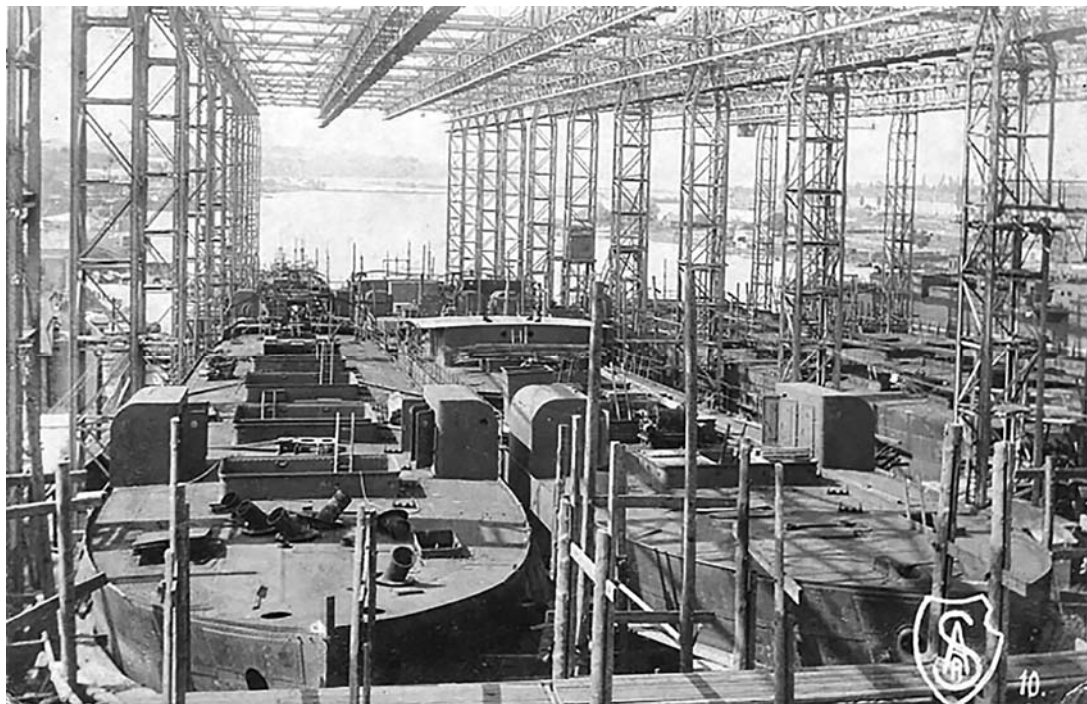
Десантний пароплав «Ельпидифор 410», захоплений німцями, в акваторії суднобудівного заводу «Руссуд» під німецьким прапором. Фото 1918 р.

дело дошло до того, что в Николаеве были захвачены все наши кораблестроительные верфи с[о] строящимися там судами, между прочим, там было несколько судов небольшого типа, называемого “Эльпидифор”, немцы особенно хотели им[и] завладеть. Я решительно протестовал, и верфи эти нам вернули. Вообще, все время приходилось шаг за шагом отвоевывать морское добро. На флоте у нас положение было ужасное, так как не было матросов, за малым исключением, все прежние сделались большевиками. Решено было произвести и для флота осенью набор новобранцев. Хотя у нас флота фактически не было, но расходы именно в предвидении, что этот флот вернется, были очень велики... Неопределенное положение с флотом еще усугублялось неизвестностью о том, что будет с Крымом и Севастополем, т. е. отойдут ли они к Украине или, по крайней мере, в среду ее влияния...»⁵⁶

3 травня 1918 р. на посаду Головного отамана портів Чорного моря і командуючого флотом було призначено колишнього Миколаївського градоначальника (за Російської імперії) віце-адмірала Андрія Георгійовича Покровського⁵⁷, який усіма можливими засобами намагався захищати український флот від зазіхання на нього німців і австро-угорців. 10 травня 1918 р. за наказом П. Скоропадського була заснована спеціальна комісія з реформування флоту, яку очолив А. Г. Покровський. До 1 червня 1918 р. комісія представила урядові план будівництва й реформування Українського державного флоту. 23 травня 1918 р. по морському відомству Української

⁵⁶ Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / Ред. Я. Пеленський. Київ; Філадельфія, 1995. С. 261–262.

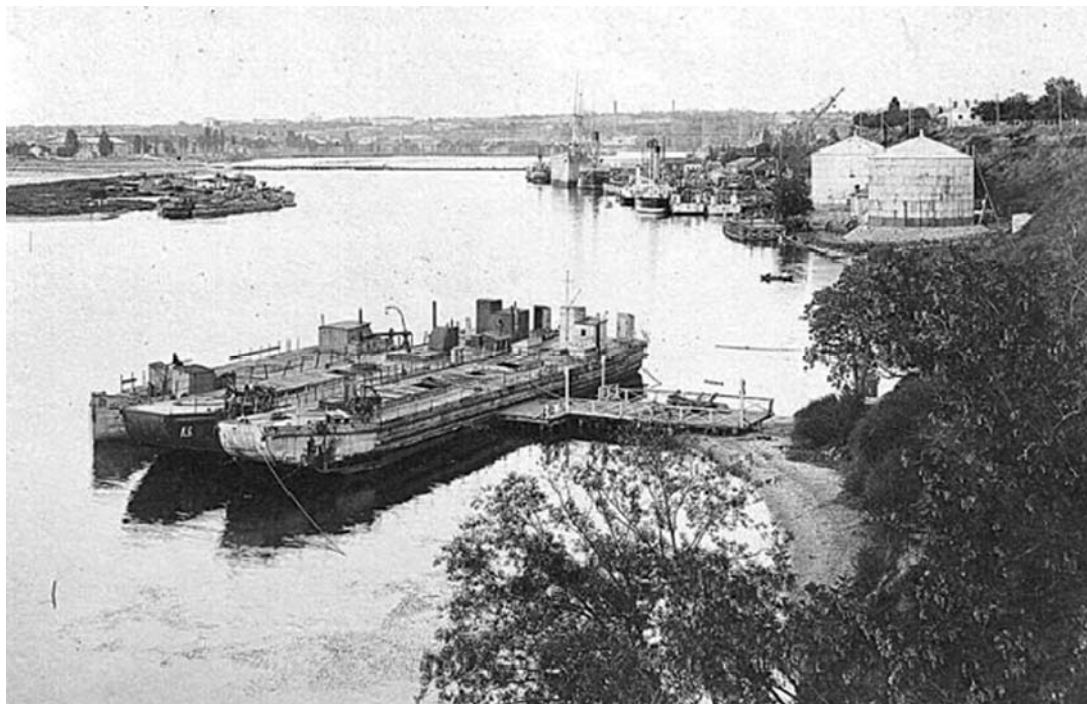
⁵⁷ ЦДАВО України. Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 17.

Корпуси десантних пароплавів «Ельпидифор» на стапелях № 1 та № 2 заводу «Руссуд».
Фото 1918 р.

Держави було поширено наказ такого змісту: «По дорученню ясновельможного ПАНА ГЕТЬМАНА всієї України об'являю, що вся оборона Чорноморського побережжя задержується і підчиняється у всіх відношеннях Головному Командіру і Командуючому фльотою Української Держави Віце-адміралу Покровському. Внаслідок цього Головному Командіру Портів і Командуючому фльотою знову підлягають всі частини оборони, як-нибудь вийшовши із-під його власти. Вся оборона побережжя Чорного моря розпадається на райони: Північно-Західний район – від західного кордону Української Держави по всьому побережжі, включаючи всі берегові укріплення, твердині, радіостанції, прожектори, авточастини і т. ин., розміщені на побережжі, через міста Одесу, Очаків, Миколаїв, Херсон, Кінбурнську косу до міста Перекопа; заведення слідуючих районів, їх організації і границі будуть об'явлені додатково. До подальшого розвитку оборони поки що задержується в бувшій у воєнний час об'ємі вся гарматна часть оборони і військово-сухопутний відділ при Головному Командірові Портів і Командуючим фльотою Української Держави. На загальній основі формування для сухопутної армії будуть формовані три полки морської піхоти для несення служби по обороні і вартуванню майна, приналежного Морському Відомству...»⁵⁸ 6 липня 1918 р. за наказом П. Скоропадського з кораблів

⁵⁸ ЦДАВО України. Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 3г. Арк. 101-101зв.

Миколаївський військовий порт. Червень 1918 р.

Дунайської флотилії адмірал А. Г. Покровський в Одесі сформував бригаду тральщиків, яка фактично стала першим корабельним з'єднанням Українського флоту⁵⁹. 31 серпня 1918 р. за проектом А. Г. Покровського було визначено дислокацію частин оборони Чорного моря і місця базування штабів морської піхоти: 1-го полку – в Одесі, 2-го – у Миколаєві, 3-го – у Херсоні.

У цей час германське командування в Миколаєві не зволікало. 14 червня 1918 р. о 10-й ранку відбулася зустріч капітана 1-го рангу германської служби Пфундгеллера [Фундхеллера], представника німецької суднобудівної компанії «Blohm und Voss» Еггерса та керуючого миколаївськими суднобудівними заводами Бориса Олександровича Юренєва, начальників цехів і майстрових, на якій німці заявили про перехід заводів у розпорядження компанії «Blohm und Voss» і відновлення їх роботи⁶⁰. Конфіденційно вони повідомили Б. О. Юренєву, що за його бажанням він може залишитися на посту директора-розпорядника суднобудівних заводів, але той відмовився від пропозиції германців. Еггерс вимагав представити йому відомості про склад адміністрації заводів, службовців і майстрових, відомості про матеріали та все необхідне для запуску заводів. З цього приводу Б. О. Юренєв негайно написав листа до Правління Товариства миколаївських

⁵⁹ ЦДАВО України. Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 58–59.

⁶⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 37–38.

заводів і верфей у Петрограді: «Доктор Эггерс заявил мне следующее: фирме Блом и Фосс германским правительством поручено приведение в порядок всех транспортных средств Черного моря и всей территории Украины. Означенная фирма, при посредстве германского командования, имеет полномочия применить все находящиеся на территории Украины технические средства для исполнения этой задачи. Для этого оказалось необходимым пустить в действие оба николаевские судостроительные заводы. Германское командование имело полное желание для этой цели войти по этому поводу в соглашение с Правлениями означенных заводов и возможно долго и терпеливо ждало приезда в Николаев представителей Правлений означенных заводов, облеченных достаточными полномочиями, но так как, по имеющимся у них частным сведениям, Правления умышленно откладывают присылку таких уполномоченных, а если таковые и приедут, то не возьмут на себя решение столь важного вопроса, то немецкое командование, ввиду крайней необходимости в срочном улучшении транспортных средств, вынуждено взять заводы в полное свое управление». Свого листа Б. О. Юренев відправив до Петрограда з нарочним, яким погодився стати інженер Б. Ф. Кондратьев. Б. О. Юренев просив Правління негайно надати йому «исчерпывающие указания относительно дальнейшего образа действий, в противном случае, мне, в силу сложившихся обстоятельств, придется оставить заводы на бесконтрольное распоряжение германских властей и фирмы Блом и Фосс»⁶¹.

У відповідь на лист Б. О. Юренєва член Правління Товариства миколаївських заводів і верфей Микола Карлович Кульман негайно надіслав телеграму, у якій повідомляв, що від німців жодної пропозиції про зустріч не надходило й їхні заяви були «безусловной ложью». 29 червня 1918 р. М. К. Кульман ще з Петрограда відправив листа Міністру закордонних справ Української Держави Д. І. Дорошенку з повідомленням про реквізицію германським командуванням суднобудівних заводів у Миколаєві й проханням до українського уряду прийняти інтереси Товариства під своє покровительство й захист⁶². Д. І. Дорошенко в свою чергу написав листа до Товариша Військового міністра по морських справах М. Л. Максиміва: «Високоповажний пане Миколай Лаврентійович! Ідучи на зустріч тим бажанням і намірам, що висловлені Вами... в справі небажаного переходу заводів Наваль і Руссуд в Миколаєві до німецької фірми Блум і Фосс, я, не маючи точних відомостей, не можу цілком успішно запобігти в тому, аби унеможливити цей перехід власности, або хоч обмежитись встановленням непорушности прав Української держави на всі ті судна й властиві їм

⁶¹ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 179. Арк. 35–38.

⁶² Там само.

приналежності, що будувались або лагодились до останнього часу на вищезгаданих заводах»⁶³. Для з'ясування проблем гетьманський уряд направив до Миколаєва капітана 2-го рангу М. К. Неклеєвича, у звіті якого йшлося про нагальну потребу підпорядкування миколаївських суднобудівних заводів Українській Державі. Однак уряд встиг прийняти рішення лише стосовно Миколаївського відділення Балтійського суднобудівного заводу, який наказом по морському відомству від 8 липня 1918 р. було відокремлено від Петроградського управління й реорганізовано в самостійне підприємство – Миколаївський ремонтний і суднобудівний завод морського відомства «Ремсуд»⁶⁴.

2 червня 1918 р. Германська імперія офіційно визнала Українську Державу. Після цього уряд Української Держави активізував переговори з германською стороною з приводу суднобудівних заводів і флоту. 22 липня 1918 р. Рада Міністрів направила капітана 1-го рангу Георгія Свірського для ведення переговорів у Берліні «в справі повернення Українській Державі Чорноморської Фльоти»⁶⁵. У серпні 1918 р. до Берліна виїхала українська делегація на чолі з Ф. А. Лизогубом. У складі цієї делегації були управляючий миколаївськими суднобудівними заводами Б. О. Юренєв та член Правління Товариства миколаївських заводів і верфей М. К. Кульман⁶⁶. 19 серпня 1918 р. було підписано низку важливих угод із суднобудівною компанією «Blohm und Voss». Очікувалося, що миколаївські суднобудівні заводи, закриті через відсутність коштів на виплату зарплати з 18 березня 1918 р.⁶⁷, будуть запущені через 2–3 тижні й на роботу вийде щонайменше 8 тисяч робітників⁶⁸. Повернувшись із Берліна, Б. О. Юренєв та М. К. Кульман дали низку інтерв'ю миколаївським журналістам, у яких повідомили, що Німеччина не збирається розміщувати на заводах військові замовлення («Военных заказов заводы имеют не будут. Снарядные мастерские работают также не будут... Заводы переходят на производство мирного времени...»). Вони розповідали, що на переговорах йшлося лише про виготовлення залізничних вагонів, сільськогосподарської техніки та комерційне суднобудування. «Самым большим и главным заказчиком будут немцы», а відтак Німеччина обіцяла постачати на заводи сировину й паливо і,

⁶³ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 179. Арк. 63–63зв.

⁶⁴ ДАМО. Ф. Р-577. Оп. 1. Спр. 137. Арк. 43–45.

⁶⁵ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 98. Арк. 15–16.

⁶⁶ Левченко Л. Маловідомий факт Берлінських переговорів 1918 року в справі повернення Чорноморського флоту Україні // Зовнішні справи (UA Foreign Affairs). Київ: Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при МЗС України, 2017. № 5. С. 28–31.

⁶⁷ Левченко Л. Л. Проблема Чорноморського флоту і суднобудівних заводів у роки української революції: Миколаївські візії // Історичний архів. Наукові студії. Вип. 18. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. С. 84–104.

⁶⁸ Трудовая газета. 19 августа 1918 г. № 2673.

Кульман
Микола Карлович,
член Правління
Товариства
миколаївських
заводів і верфей

відповідно, як головний замовник надавати фінансування: «Так как главным заказчиком являются немцы, то и финансировать заводы первыми, и, главным образом, также будут они». Б. О. Юренев залишався на посаді керівника суднобудівних заводів, а безпосередніми роботами мали керувати місцеві інженери. Планувалося, що першими запрацюють вагонні та суднобудівні майстерні⁶⁹.

У вересні 1918 р. до Берліна їздив сам Гетьман П. Скоропадський. Вереснева подорож дала непогані результати, в тому числі й у частині переговорів з приводу флоту. Німеччина, хоча й на певних умовах (вихід флоту під українськими прапорами в Середземне море для збройної демонстрації проти Антанти), погоджувалася з поверненням флоту та почала віддавати реквізовані кораблі. Проте реально запустити миколаївські суднобудівні заводи не виявлялося можливим: не вистачало фінансових і матеріальних ресурсів. Враховуючи міжнародну ситуацію, німці не поспішали розвивати виробництво за рубежом, а український уряд не міг виділити асигнування в необхідних обсягах. 27 вересня 1918 р. відбулася нарада представників робітничих організацій Миколаєва з членом Правління Товариства миколаївських заводів і верфей М. К. Кульманом. На питання робітників, чи будуть відкриті заводи на початку жовтня, М. К. Кульман відповів негативно. «По его мнению, если заводы пойдут, то не раньше ноября сего года. Украинское правительство предлагает заводууправлению для заводов шесть миллионов, что далеко не достаточно. Если заказчики откажутся субсидировать предприятие, то заводы могут остаться в таком положении, как теперь», – повідомлялося у пресі. На початку жовтня М. К. Кульман виїхав до Києва для проведення чергових переговорів з приводу отримання державних замовлень суднобудівними заводами⁷⁰.

2 листопада 1918 р. представники фірми «Blohm und Voss» доктор Еггерс та інженер Шецлер повернулися до Німеччини, а відкриття миколаївських суднобудівних заводів було відтерміновано на невизначений час. Причини цього полягали в тому, що німці насправді збиралися добудовувати військові кораблі й судна, закладені ще за Російської імперії на стапелях миколаївських заводів, для власної потреби, а український уряд відмовив у цьому й планував завершити їх будівництво самотужки для Українського державного флоту. Газета «Южное слово» з цього приводу опублікувала

⁶⁹ Путь социал-демократа. Рабочая газета. Вторник, 8 сентября 1918 года. № 77; Путь социал-демократа. Рабочая газета. Среда, 4 [таку дату зазначено в газеті, імовірно, 14] сентября (н. ст.) 1918 года. № 78.

⁷⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 163.

таке повідомлення: «Как нам сообщили, отъезд инженеров Эггерса и Шецлера находится в связи с аннулированием Берлином своих заказов. Не последнюю роль сыграл здесь отказ украинского правительства передать фирме «Блюм и Фосс» окончание судов, находящихся в настоящее время на стапелях. Таким образом, открытие местных заводов откладывается. Если учесть отсутствие свободных средств у казны, то станет ясным, что вопрос об открытии заводов в прежнем масштабе находится едва ли не в безнадежном положении»⁷¹.

8 листопада 1918 р. в Одесі відбулася спеціальна нарада, на якій військово-морський аташе Німеччини в Україні віце-адмірал А. Гопман передав повідомлення В. Є. Ключковському та іншим представникам українського уряду про повернення всього флоту Україні без будь-яких застережень. Принагідно А. Гопман зазначив, що червона Росія добровільно затопила свою частину Чорноморського флоту в Новоросійську, тобто Україні передаватиметься українська частина Чорноморського флоту. 11 листопада 1918 р., у день підписання в Комп'єні договору з країнами Антанти про капітуляцію Германської імперії в Першій світовій війні, германське командування повернуло Україні кораблі Чорноморського флоту, що базувалися в Севастополі, Миколаєві, Одесі та Керчі.

12(14) листопада 1918 р. П. Скоропадський призначив Морським міністром Української Держави А. Г. Покровського, а головнокомандувачем Чорноморського флоту В. Є. Ключковського. 13 грудня 1918 р. Радою Міністрів видано постанову про фінансове забезпечення Державного флоту України, на потреби якого мали асигнувати близько 24 млн руб.⁷².

Дізнавшись про призначення А. Г. Покровського на високий державний пост, миколаївці висловлювали сподівання на значні зрушення в місті. Очікувалося відновлення суднобудування й плекалися надії на повернення центру управління Чорноморським флотом із Севастополя до Миколаєва. М. К. Кульман у черговому інтерв'ю скептично поставився до обіцянок як германського, так і українського урядів, а втім заявив, що заводи не втра-

Гетьман Павло Скоропадський і кайзер Германської імперії Вільгельм II під час переговорів у Берліні. Фото 1918 р.
Ілюстрований український часопис «Око», 1918 р., № 8

⁷¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 51, 58–63, 88.

⁷² Мамчак М. Чорноморський флот. Курсом до України. Севастополь: Просвіта, 2013. С. 192–202.

Адмірал Покровський
Андрій Георгійович,
останній Миколаївський
градоначальник за часів
Російської імперії,
Міністр морських справ
Української Держави

чають надії на одержання від Морського міністерства замовлень на недобудовані судна⁷³. Миколаївський журналіст Д. М. Кокізов у газеті «Южное слово» відверто визнав: «С назначением адмирала А. Г. Покровского на пост Морского министра Украины наш город получает возможность твердо надеяться на осуществление многих из своих надежд, связанных с морским ведомством и находящихся в полной зависимости от отношения к ним самого Морского министра. Первое место среди этих надежд, конечно, занимает открытие наших крупных судостроительных заводов для начала на них работ разных категорий...» Д. М. Кокізов звертався до А. Г. Покровського: «Твердо надеемся, что под вашим руководством возродится славный Черноморский флот и николаевские за-

воды быстро начнут работы и спасут от голода многие тысячи безработных»⁷⁴. Редактор-видавець миколаївської газети «Южное слово» В. П. Юріцин⁷⁵ опублікував лист від містян до А. Г. Покровського, якому П. Скоропадський присвоїв звання адмірала. У відповідь через «Южное слово» А. Г. Покровський звернувся до миколаївців: «Глубокоуважаемый Владимир Петрович! Уезжаю спешно в Киев и, к сожалению, не имею возможности ответить на многочисленные сердечные приветствия, полученные мною из Николаева. Прошу через посредство вашей газеты передать учреждениям и лицам, выразившим столь лестные для меня чувства по поводу моего назначения морским министром, что я глубоко тронут, благодарен и буду стремиться оправдать надежды, возлагаемые на меня. Адмирал Покровский»⁷⁶. Газета «Южное слово» також опублікувала інтерв'ю з А. Г. Покровським, у якому він висловився з приводу відведеної Миколаєву українським урядом ролі «колыбели возрождающегося флота и, может быть, места его стоянки». На думку А. Г. Покровського, негайною була потреба в добудові крейсера, міноносців та підводних човнів, які знаходились на миколаївських стапелях у різному ступені готовності від 60 % до 90 %⁷⁷.

⁷³ Южное слово: Ежедневная политическая, экономическая и общественно-литературная газета. 20 октября 1918 г. № 1.

⁷⁴ Южное слово... 18 ноября 1918 г. № 25.

⁷⁵ У цьому листі А. Г. Покровський звертається до молодшого брата Сергія Петровича Юріцина, Володимира Петровича Юріцина.

⁷⁶ Южное слово... 22 ноября 1918 г. № 31.

⁷⁷ Южное слово... 20 октября 1918 г. № 1.

Одним із заходів, які український уряд намагався якнайшвидше реалізувати в Миколаєві для розбудови флоту, було відкриття Гардемаринської школи для підготовки офіцерів Українського державного флоту. Для школи пристосували будинок колишньої Миколаївської фельдшерської школи, на ремонт якого виділили 40 тис. руб. Набір до школи оголошувався відразу на три курси, для чого використовувався контингент молодих людей українського походження з колишніх гардемаринів Петроградського морського училища й окремих гардемаринських класів, котрі не встигли закінчити навчання через ліквідацію навчальних закладів. Чисельність гардемаринів мала дорівнювати 200 особам: 72 – на молодшому курсі, 66 – на середньому і 62 – на старшому. На обладнання класів і забезпечення підручниками планувалося 118 000 рублів. На утримання школи в 1918 р. мали виділити 46 380 руб., у 1919 р. – 1 681 480 руб. До викладання в школі і виховання майбутніх офіцерів залучалися кращі знавці військово-морської справи⁷⁸. Керівником школи було призначено уродженця Миколаєва контр-адмірала Сергія Івановича Фролова⁷⁹. Другим заходом було впорядкування й розширення приміщення Чорноморського центрального військово-морського архіву, яким особисто опікувався командир Миколаївського військового порту М. М. Римський-Корсаков⁸⁰.

Директорія спершу ледве не припустилася в справі флоту помилок Української Центральної Ради⁸¹. Однак уже 25 січня 1919 р. нею було схвалено «Тимчасовий закон про військовий флот Української Народної Республіки» і «Закон про ухвалу та переведення в життя тимчасового закону про військовий Флот Української Народної Республіки», 26 січня 1919 р. – «Закон про поповнення армії та флоту Української Народної Республіки»⁸²,

Контр-адмірал
Фролов Сергій
Іванович, начальник
Гардемаринської
школи в Миколаєві

Контр-адмірал
Римський-Корсаков
Михайло Михайлович,
командир
Миколаївського порту

⁷⁸ ЦДАВО України. Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 1а. Арк. 11–17зв.

⁷⁹ Мамчак М. Чорноморський флот. Курсом до України. Севастополь: Просвіта, 2013. С. 189–191.

⁸⁰ Левченко Л. Л. Чорноморський центральний військово-морський архів (1794–1934). Дослідження. Документи. Склад фондів: реконструкція. Миколаїв: Іліон, 2018. С. 163–170.

⁸¹ Левченко Л. Л. Проблема Чорноморського флоту і суднобудівних заводів у роки української революції: Миколаївські візії // Історичний архів. Наукові студії. Вип. 18. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. С. 84–104.

⁸² Закон про ухвалу та переведення в життя тимчасового закону про Військовий Флот Української Народної Республіки; Тимчасовий закон про військовий флот Української Народної Республіки // Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки: Виданий 8 лютого 1919 року. 5-й випуск. Ч. 79.

Проект будинку Фельдшерської школи в Миколаєві,
у якому планувалося відкриття Української Гардемаринської школи (училища)

11 січня 1919 р. схвалено «Закон про заснування Гардемаринської школи, про її штати та асигнування 46 380 карбованців на витрати цієї школи»⁸³, 20 січня 1919 р. – «Закон про штати центральних установ Морського міністерства». У «Законі про ухвалу та переведення в життя тимчасового закону про військовий Флот...» Українська Народна Республіка приймала на себе «всі права та матеріальні обов'язки бувшої Російської імперії, зв'язані з будівлею кораблів» на миколаївських верфях. Український військово-морський флот збиралися укомплектувати з бойових і допоміжних кораблів усіх типів, він мав би всі необхідні органи, частини, інституції, заклади, а саме: 1) з кораблів, які будувалися на суднобудівних заводах Миколаєва (лінкор – 1, крейсерів – 4, ескадрених міноносців – 12, підводних човнів – 8, канонерок – 1, наливних теплоходів – 1, пароплавів типу «Эльпидифор» – 12, плавучого доку на 30 тисяч тонн – 1 та «матки для підводних човнів»); 2) з кораблів колишнього російського Чорноморського флоту, котрі мали перейти в розпорядження та власність України; 3) з інших кораблів, здобутих Українською Народною Республікою шляхом придбання та тих, що підняли українські прапори (наприклад, ескадрених міноносців «Україна», «Гайдамак» та інших, котрі перейшли з Балтійського до Чорноморського флоту); 4) постів, радіостанцій та інших засобів зв'язку; 5) відділу гідроавіації; 6) морської берегової охорони; 7) піших допоміжних частин флоту. Миколаїв посідав особливе місце в планах Директорії. Для підготовки військово-морських фахівців тут збиралися відкрити не лише Гардемаринську школу, а й Академію, Гардемаринські класи з повторними курсами для

⁸³ Закон про поповнення армії та флоту Української Народної Республіки // Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки: Виданий 18 лютого 1919 року. 8-й випуск. Ч. 101.

старшин, спеціальні класи для старшин, тимчасові короткі курси для старшин (гарматні, мінні, штурманські, механічні, електромеханічні тощо), спеціальні школи для кондукторів флоту і матросів, депо новобранців для початкового навчання. На флоті мали служити 800 старшин і 12 500 матросів. До закону про флот навіть додавалися штати Миколаївського та Маріупольського військових портів. Більше того, у зв'язку з війною військові порти Миколаєва та Маріуполя підлягали розширенню. У розпорядження Морського міністерства асигнувалося 100 млн крб, з яких суднобудівним заводам «Наваль» і «Руссуд» діставалося 20 млн крб. Замість кожного судна, що вибувало зі складу діючого флоту, негайно мало закладатися нове судно. Усі частини та інституції морського відомства Української Народної Республіки мали керуватися Зведенням Морських Постанов Російської імперії видання 1913 року зі всіма змінами і додатками, імператорським та Тимчасовим урядами, якщо ці закони не змінювалися й не доповнювалися законодавством Української Держави⁸⁴.

26 грудня 1918 р. у командування флотом Директорії УНР знову вступив адмірал А. Г. Покровський⁸⁵. Місцем його штаб-квартири була Одеса. А втім 7 лютого 1919 р. до Миколаєва прибув делегат Морського міністерства Директорії УНР В. В. Ковалевський, завдання якого полягало у підшукуванні підходящих будівель для розміщення в Миколаєві ставки Морського міністра і Морського господарського управління⁸⁶. Однак законам і планам Директорії не судилося здійснитися. Невдовзі Директорія почала формувати Морський полк у Вінниці, а потім – у Коломиї, Гардемаринську школу відкрито в Кам'янці-Подільському.

* * *

Підписавши 8 лютого 1918 р. Брест-Литовський мирний договір, Українська Центральна Рада у відповідь на допомогу 450-тисячним австро-германським військам у боротьбі з більшовицькою Росією взяла на себе зобов'язання забезпечити Германську та Австро-Угорську імперії 60 млн пудів зернових та іншими продуктами. До кінця квітня 1918 р. з України до Германської імперії вже було вивезено 3 млн пудів хліба⁸⁷. З метою виконання взятих зобов'язань Центральна Рада заснувала Державне хлібне

⁸⁴ Закон про ухвалу та переведення в життя тимчасового закону про військовий Флот Української Народної Республіки; Тимчасовий закон про військовий флот Української Народної Республіки // Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки: Виданий 8 лютого 1919 року. 5-й випуск. Ч. 79.

⁸⁵ Трибуна. 31 грудня 1918 р. № 11.

⁸⁶ Трудовая газета. 7 февраля 1919 г. № 2797.

⁸⁷ Гай-Нижник П. П. Українсько-німецькі фінансові відносини та торговельно-економічні взаємини (1918 р.) // Гілея: Науковий вісник. Вип. 141 (№ 2). Ч. 1. Історичні науки. Київ, 2019. С. 26.

бюро. Однак реально цей орган остаточно оформився вже за часів Гетьманату П. Скоропадського. Вищим органом Бюро було правління з членів біржових комітетів, до якого також входив представник від Міністерства продовольчих справ. Поступово Бюро перетворилося з комерційної структури на державну організацію. Йому надавалося виключне право на збирання й заготівлю зерна, зберігання й транспортування зернових залізницею й водними шляхами, реквізицію хліба у селян, торговельних і промислових підприємств. Навіть було розроблено систему штрафів за порушення статуту Державного хлібного бюро. На місцях створювалися губернські, повітові, волосні, а також міські відділення Бюро. Продовольчі комітети всіх рівнів ліквідовувалися, їхні функції передавалися до місцевих відділень Бюро і контрагентів із заготівель, які підпорядковувалися уповноваженому Міністра продовольчих справ. Фактично в Миколаєві Продовольчий комітет Управи продовжував функціонувати, але він був обмежений у своїх діях, оскільки частину його повноважень перебрала на себе Миколаївська контора Державного хлібного бюро. Між цими двома органами постійно тривали суперечки.

10 травня 1918 р. Міністерство продовольчих справ затвердило С. Б. Соминського на посаді управляючого Миколаївською конторою Державного хлібного бюро⁸⁸, його товаришем 21 травня 1918 р. призначено Г. М. Бродського⁸⁹, секретарем був Ф.-С. Н. Злочевський⁹⁰.

20 травня 1918 р. у Миколаєві відбулася нарада представників міського управління, Бюро, кооперативу «Трудовая копейка», санітарної та ветеринарної служб міста, австро-германського командування. Головував на засіданні Миколаївський міський голова Х. М. Матвеев. У засіданні взяв участь представник Міністерства продовольчих справ Б. П. Парізо-де-ла Валетт. Основним питанням, що розглядалося, було забезпечення міста хлібом та іншими продуктами харчування в умовах виконання Брест-Литовських угод. Учасники засідання констатували, що відведених центральною владою норм борошна (60 тис. пудів на місяць) недостатньо для забезпечення міста. Миколаїв, населення якого зросло за рахунок демобілізації та прибуття іноземних військових контингентів до 140 тисяч, потребувало щонайменше 90 тис. пудів борошна на місяць. Уже тоді йшлося про необхідність запровадження карткової системи на хліб і використання запасів із базисних складів. Ветеринарні лікарі заявили про різке скорочення забійної худоби, зростання цін на м'ясо та спекуляції. У таких умовах австро-германські представники з метою упорядкування закупівель погодилися скасувати укладені з приватними промисловцями угоди і всі операції здій-

⁸⁸ ЦДАВО України. Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 4.

⁸⁹ ЦДАВО України. Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 7.

⁹⁰ ЦДАВО України. Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 8.

снювати через Продовольчий відділ Управи. Нарада вирішила звернутися до Києва з проханням збільшити хлібну норму для Миколаєва⁹¹. Отже, на нараді вже вимальовувалися перспективи продовольчої кризи в місті, але ще вбачалися можливості її подолання.

18 червня 1918 р. на адресу Миколаївського міського голови Х. М. Матвєєва надійшов лист від Продовольчого відділу, у якому повідомлялося, що Державне хлібне бюро відпускає для Миколаєва тільки 2 тис. пуд. борошна на день. Це дозволяло забезпечувати кожному мешканцю міста лише 0,8 фунта (320 грамів) печеного хліба⁹². У цей же день газета «Путь социал-демократа» писала, що незважаючи на заходи Продовольчого відділу Управи, біля хлібних крамниць утворилися величезні черги з голодних жінок і дітей. Крім цього, пекарям борошно видавалося по 45–46 руб. за куль, а на чорному ринку його ціна була 150 руб. Тож нечесні пекарі, не випікаючи хліба, заробляли в кілька разів більше, і проблеми голодних містян їх не обходили⁹³. 21 червня 1918 р. ця ж газета розмістила на своїх шпальтах критичну статтю про рішення Миколаївської міської думи про збільшення міського бюджету за рахунок дозволу на вільний продаж вина. Газета назвала бюджет міста «п'яним»⁹⁴. Відтак ситуація в місті загострювалася.

22 червня 1918 р. завідувач Продовольчим відділом Управи Олександр Іванович Ясинський виступив із доповіддю, в якій указав, що виключне право закупівлі й розподілу хліба належить Миколаївській конторі Державного хлібного бюро, а міські органи влади не мають можливості впливати на ці процеси. Бюро взяло на себе не лише розподіл хліба на місцевому рівні, а й вироблення борошна на млинах, яке тепер стало поганої якості. Борошно надходило до пекарень з піском, хробаками, грудками бруду, які неможливо було відсіяти. Хліб з такого борошна випікався недоброякісний, до того ж у ньому було від 20 до 40 % ячменю. О. І. Ясинський повідомляв, що неможливо перевірити, чи таке борошно видало Бюро, чи пекарі зловживали й використовували злежале старе борошно замість виданого доброякісного. Доповідач наполягав на тому, що коли хлібом займалися міські органи влади, такої кепської ситуації не виникало. Пропонувалося жорстко закріпити населення за пекарнями, а в тих районах міста, де пекарень не було, згідно з санітарними нормами обладнати пункти продажу хліба. Йшлося також про визначення однієї муніципальної пекарні, яка б випікала хліб зразкової якості. Закріплення населення за пекарнями було першим кроком до запровадження карткової системи⁹⁵.

⁹¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 27–32.

⁹² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 56.

⁹³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 40.

⁹⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 36–37.

⁹⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 169. Арк. 26–36.

Николаевская Городская
УПРАВА
ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫЙ ОТДЕЛЪ
№ 2408
18-го дня 1918 г.
Николаевъ, Херс. г.

Господину Городскому Головъ

На отношеніе Ваше за №288 отъ 9-го Іюня с/г.увѣ-
домляю, что заявленіе Николаевской Конторы Государст-
веннаго Хлѣбнаго Бюро о сокращеніи отпуска муки для
выпечки хлѣба Продовольственнымъ Отдѣломъ принято во
вниманіе и постепенно отпускъ муки будетъ сокращенъ
до нормы, на которой настаиваетъ Николаевская Контора
Государственнаго Хлѣбнаго Бюро.

Въ настоящее же время при большихъ хлѣбныхъ очере-
дяхъ нельзя было сразу сократить отпускъ муки для
хлѣбопеченія до нормы, указанной Государственнымъ
Хлѣбнымъ Бюро, въ 2000 пуд. на день, которая для Нико-
лаева крайне мала; изъ 2000 пуд. муки выходитъ 110000
фунт. печенаго хлѣба, т.е. при 140000 населеніи на че-
ловѣка въ день 0,8 фунт. хлѣба. Что же касается уси-
леннаго вывоза печенаго хлѣба изъ Николаева, о кото-
ромъ говорить Хлѣбное Бюро, и который просить прекра-
тить, то Продовольственнымъ Отдѣломъ приняты соотвѣт-
ствующія мѣры, до заявленія объ этомъ Бюро, въ видѣ
контроля за отходящими поѣздами и пароходами, зновъ
приглашенными Контролерами.

Членъ Управы, Завѣдующій
Продовольственнымъ Отдѣломъ

Завѣдующій Хлѣбнымъ и Мучнымъ
Подотдѣломъ

Лист завідувача Продовольчим відділом Управи про скорочення норми видавання борошна
для випікання хліба Миколаївською конторою Державного хлібного бюро.
Оригінал. Російською мовою. Державний архів Миколаївської області. Ф. 222. Оп. 3. Спр. 7. Арк. 37.

Через кілька днів О. І. Ясинський знов нарікав на Хлібне бюро. Він пояснював, що раніше Земство відпускало для Миколаєва борошна вдосталь та ще й із навколишніх сіл селяни привозили різні хлібні вироби. Тепер Бюро з міліцією примушували селян спродувати свої вироби по ціні неякісного чорного хліба, тож селяни не поспішали до міста. Тривожні чутки про нестачу хліба в місті викликали ситуацію, за якої частина населення намагалася забезпечити себе про запас, іншим же взагалі не вистачало хліба. Цього разу О. І. Ясинський чітко висловився за запровадження карткової системи⁹⁶.

На тлі ускладненого забезпечення багатотисячного міста хлібом відбувалося протистояння між скасованою германською владою демократичною Миколаївською міською думою та відновленою цензовою Думою 1916 року обрання. При цьому для взаємних звинувачень використовувалося хлібне питання. Пекарні, які муніципалізувала демократична Дума й передала в управління кооперативу «Трудовая копейка», за цензової Думи були повернуті власникам. Відтак демократи звинувачували цензовиків, що ті самі спровокували спекуляції хлібом. Головним винуватцем називали Миколаївського міського голову Х. М. Матвєєва, який здійснював найсильніший тиск на кооператив у поверненні ним пекарень. Він же надавав підтримку власникам приватних пекарень⁹⁷. 11 липня 1918 р. міська влада прийняла рішення про заборону випічки в Миколаєві білого хліба та здобних виробів⁹⁸. З 16 липня 1918 р. у Миколаєві була запроваджена жорстка карткова система розподілу печеного хліба населенню⁹⁹.

Незважаючи на складну ситуацію, Державне хлібне бюро розши-

НАКАЗ
Отамана міста Миколаєва 23 Липня
1918 року.
Цесарсько - Німецькій Губернатор міста Миколаєва повідомив мене, що більшою частиною хлібопеків міста Миколаєва не виконуються існуючі розпорядження про розділ хліба між населенням і що докотри пекарі продають хліб без препон особам, які не мали хлібних карток. мушу оповістити всіх хлібопеків міста, що за яке-б не було порушення зазначеного розпорядження вони будуть гостро наказані, включно до закриття підприємства. Хліб повинен продоватся тільки по карткам і в показаній в їх кількості. Громадяни свідучих про в'ялення якого хлібопека, або продавця хліба від устанавлених по сій справі справі і правил, прошу негайно заявити про се ближчому представнику Державної Варты для составления протоколи.
Отаман м. Миколаєва,
Полковник Черепанов

Наказ отамана міста Миколаєва В. К. Черепанова
про дотримання правил розподілу хліба
за картками від 23 липня 1918 р.
Газета «Путь социал-демократа»,
25 июля 1918 г. № 55

⁹⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 72-73.

⁹⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 63-65, 68-69, 78-79, 84-85, 93.

⁹⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 80.

⁹⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 87-89.

рювало свою мережу і в останній декаді липня були призначені його представники до Вознесенська, Нового Бугу та інших населених пунктів¹⁰⁰. 1 жовтня 1918 р. Миколаївська контора Державного хлібного бюро поширила урядове розпорядження про негайну здачу залишків хліба й олійного насіння. У випадку невиконання розпорядження вона погрожувала реквізувати залишки зі скидкою 30 % (за іншими джерелами – до 50 %) й за твердими цінами¹⁰¹. Отже, фактично діяльність Миколаївської контори Державного хлібного бюро звелася до вилучення зерна й продуктів у селян і до застосування крайніх обмежень у місті, що невдовзі призвело до виникнення загрози голоду.

У травні – листопаді 1918 р. уряд Української Держави намагався розробити засади земельної реформи, спрямованої на відновлення приватної власності на землю. Всіх землевласників поділили на великих, середніх і дрібних. До категорії великих належали ті селяни, котрі мали понад 5 десятин землі. До середніх і дрібних – ті, хто мав менше ніж 5 десятин. 14 червня 1918 р. було ухвалено Закон «Про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями». Кожен власник сільськогосподарських та лісових маєтностей, у т. ч. й надільної землі, мав право розпродати будь-яку кількість землі без обмеження. Відтак уряд сподівався, що великі землевласники розпродадуть свої землі. Максимальний розмір купленої земельної ділянки не міг перевищувати 25 десятин. Земельні товариства отримували право набувати купівлею або даруванням сільськогосподарські землі, але загальна площа набутої товариством землі не могла перевищувати розмірів, яких мали право набувати всі члени товариства сукупно. Державний земельний банк міг набувати сільськогосподарські та лісові маєтності без обмеження, але з тим, що банк повинен був розпродувати їх на підставах закону¹⁰². Теоретично реформа була спрямована на підтримку та розвиток фермерських – хутірських – господарств, прихильником яких був П. Скоропадський. У своїх «Спогадах...» він писав: «Я тоже сторонник мелких хозяйств, особенно на Украине, и неоднократно говорил, что мой конечный идеал был видеть Украину, покрытую одними лишь мелкими, высокопроизводительными, собственными хозяйствами...»¹⁰³. А втім, внутрішньополітична ситуація в Україні не сприяла реалізації цієї, хоча й цілком прогресивної, реформи.

За більшовицької влади селяни вже розподілили поміщицьку землю й не виявляли готовності її викуповувати. Більше того, на погляд селян, влада,

¹⁰⁰ ЦДАВО України. Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 60.

¹⁰¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 13.

¹⁰² Державний Вісник. 16 червня 1918 р. № 15.

¹⁰³ Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / Ред. Я. Пеленський. Київ; Філадельфія, 1995. С. 137.

підтримувана окупаційними військами, не викликала довіри. У будь-який час політика могла змінитися й придбана земля могла бути експропрійованою. Поміщицтво вбачало в реформі можливість повернути втрачену земельну власність і вимагало відшкодування збитків, заподіяних під час пограбування селянами поміщицьких маєтків за короткочасного більшовицького панування. Ліва українська соціалістична опозиція, не сприймаючи політики П. Скоропадського, вела цілеспрямовану роботу на її підірив і провокувала селянські повстанські рухи. Свою роль у цьому процесі відігравали більшовики. Фактична окупація українських земель і залежність уряду від статей Брест-Литовського мирного договору не дозволяли здійснювати докорінні зміни в аграрному секторі. Хоча ідеологічно іноземна влада підтримувала реформу, проте фактично вона не могла її допустити, оскільки це завадило б досягненню головних цілей держав Четверного Союзу – отримання від України збіжжя й сировини. Гетьманський уряд був змушений відтягувати реалізацію реформи хоча б до закінчення збирання врожаю 1918 р. До того ж уряд не мав можливості забезпечити проведення реформи ні фінансово, ні технологічно¹⁰⁴.

Зважаючи на ситуацію в Україні, держави Четверного Союзу не могли повною мірою скористатися статтями Брест-Литовського мирного договору та підписаних згідно з ним додаткових угод і протоколів. На 1 липня 1918 р. Центральні держави отримали лише 5,5 млн пудів (запланований термін відправки 60 млн пудів – 31 липня 1918 р.). Відтак для отримання бажаного німці й австрійці доволі активно діяли як на українському ринку, так і у відносинах з українськими виробниками. Нарікання на дії іноземної влади прозвучали на з'їзді Державного хлібного бюро, що відбувся у Києві 12–13 червня 1918 р.¹⁰⁵

Влітку 1918 р. австро-угорці й німці спонукали селян до своєчасного та якісного збирання ланів. Іноземне командування лякало селян застосуванням військової сили й воєнним судом у разі навмисного нанесення шкоди посівам, невчасного й неякісного збирання врожаю, зламу сільсько-господарського знаряддя¹⁰⁶. 30 липня 1918 р. у Києві було вбито фельдмаршала Г. фон Ейхгорна, повідомлення про вбивство опублікували всі періодичні видання міста Миколаєва.

У середині серпня 1918 р. командуючий австро-угорським 17-м корпусом Людвіг Герман фон Фабіні намагався в своєму оголошенні спростувати чутки про те, що австрійська армія забере собі весь урожай. При цьому він

¹⁰⁴ Пиріг Р. Я. Земельна реформа Гетьмана Павла Скоропадського: спроби проведення та причини невдачі // Український історичний журнал. 2006. № 3. С. 68–84.

¹⁰⁵ Гай-Нижник П. П. Українсько-німецькі фінансові відносини та торговельно-економічні взаємини (1918 р.) // Гілея: Науковий вісник. Вип. 141 (№ 2). Ч. 1. Історичні науки. Київ, 2019. С. 28.

¹⁰⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 54.

посилався на повноваження Державного хлібного бюро в розподілі врожаю, за яким Бюро мало насамперед задовольнити інтереси Української Держави¹⁰⁷. Однак у реальності ситуація для селян виглядала по-іншому. Уявлення селян формувалося під впливом подій повсякденного життя. Із Ново-Бузької волості до Миколаєва дійшло повідомлення про безпідставні обшуки, які вчинялися по ночах у господарствах селян австрійськими військовими¹⁰⁸. Австрійське інтендантство Нового Бугу наказало селянам Майорівки доставити двох відгодованих кабанів, ячмінь та овес¹⁰⁹. Овсяниковському хутірському старості австрійцями було наказано доставити їм самовар, у разі невиконання до хутора погрожували надіслати солдат¹¹⁰.

Один із членів Продовольчого відділу Управи на прізвище Стебіхов ще в червні об'їхав ближчі до Миколаєва села Гур'ївку, Кандибіне, Покровське. Кругом селяни скаржилися на зловживання спекулянтів і просили забезпечити контроль на дорогах, оскільки через бандитизм вони не мали можливості доставляти продукти в місто. На дорогах невідомими людьми ставилися блок-пости, де селян обшукували й у кращому випадку їм доводилося давати хабарі, а в гіршому вони втрачали транспортовані до міста продукти, хліб і худобу¹¹¹.

Обурені ситуацією селяни формували делегації для проведення в столиці антиурядових акцій протесту. Головний крайовий комісар С. Коморний у липні 1918 р. надіслав до Херсона, Катеринослава, Одеси, Миколаєва та інших міст телеграму, якою вимагав вжиття заходів для запобігання відправленню селянськими спілками делегацій до Києва¹¹². У серпні 1918 р. Херсонський губернський староста Семен Григорович Пищевич поширив листа про заборону агітації серед селян проти Земельного закону¹¹³. Незважаючи на заборони, на місцях спонтанно спалахували селянські повстання проти іноземних окупантів, гетьманців і поміщиків. Цими повстаннями була вкрита вся Миколаївщина. У більшості з них провід намагалися перебрати на себе більшовики або й узагалі вони ставали ініціаторами повстань. Ще 4 липня 1918 р. Рада Міністрів схвалила Закон «Про тимчасові заходи боротьби з дезорганізацією сільського господарства», однак на місцях до цього закону не прислухалися й намагалися загасити селянські повстання каральними заходами.

¹⁰⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 12.

¹⁰⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 137.

¹⁰⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 141.

¹¹⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 148–149.

¹¹¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 93–94.

¹¹² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 140.

¹¹³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 135–136.

Сергій Павло Скоропадський. 15 Липня 1918 року. Київ
УХВАЛЕНИЙ РАДОЮ МІНІСТРІВ ЗАКОН ПРО ПЕРЕДАЧУ ХЛІБА ВРОЖАЮ 1918 РОКУ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ.

/ Вся кількість хліба харчового і кормового врожаю 1918 року, за винятком запасу, який визначається Міністром Продовольчих Справ по згоді з Міністром Земельних Справ для харчування й господарських потреб володарів, доступне в розпорядження Української Держави і може відчужуватись тільки державними продовольчими установами.

Під хлібом /ст. I/ розуміється: жито, пшениця, просо, гречка, сачавиця, соя, й горох, кукуруза, ячмінь і овес, всякого роду борошно, висівки, а також видходи продуктів з названого хліба, а також масляні насіння й інші жири.

Власник хліба є обов'язаний по першій вимозі Державного Продовольчого Органу об'явити: а/ кількість і місце хоронення запасів хліба, які мають у нього; б/ кількість осіб, які підлягають харчуванню за рахунок його господарства і в/ кількість худоби, яка маєтись в його господарстві, а не десяти посіва.

Хліб, який надходить до розпорядження Держав/ст. I/, підлягає здачі і зберіганням Продовольчому Органові в призначені ним строки по твердих цінах.

Володарів хліба, які ухиляються від добровольної здачі хліба, проти них проводиться ревізія, на підставі видаваної Міністром Продовольчих Справ інструкції, зі знижкою установлених твердих цін на тридцять відсотків. У випадкові ж виявлення у володаря хліба схованих запасів, відчужуються з зменшенням твердих цін на 50 відсотків.

Здачі хліба володар є обов'язаний хоронити його на свій ризик і відповідальність за хоронення хліба цивільну, а в належних випадках і карну.

Державним Продовольчим Органам надається увільняти володарів від зобов'язання хоронити хліб.

Випадкові неможливості одержання від продукціонерів в призначений строк хліба з зерні, Державному Продовольчому органу надається право вилучити підлеглий до здачі хліб за рахунок володаря хліба власними силами Продовольчого Органу, або з використанням помещиків та інших осіб володаря хліба.

Голова Ради Міністрів Ф. Лизогуб
Міністр Продовольчих Справ Ю. Соколовський

Сь подлиннимъ вѣрно:

Дѣлопроизвод. Юридич. Отдѣла

Настоящая копія препровождается въ Продовольственный Отдѣлъ Киевской Городской Управы для свѣдѣнія.

Городской Юрисконсультъ

присяжнѣ повѣренный

Іюля 1918г.

№ 234

Поширена на Миколаївщині в липні 1918 р. копія ухваленого Радою Міністрів Закону про передачу хліба врожаю 1918 року у розпорядження держави.

Завірена копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 216. Оп. 1. Спр. 4068. Арк. 45.

У серпні 1918 р. у Баштанці під час свята відбувався великий селянський схід, на який прибули представники гетьманської варти й австрійські військові. Писар зачитував гетьманський наказ, у якому йшлося про повернення поміщикам пограбованого селянами майна. За кожен десятина вимагалось заплатити по 62 крб. Селянин М. В. Прядко не витримав читання «зрадницького приказу Гетьмана, вискочив на поріг, вирвав приказ у писаря, порвав і потоптав ногами, говорячи, ми Гетьмана не вибирали і його приказам не підчиняємося». Прядка арештувала гетьманська варта, але через його хворобу відпустила. У ці дні прибув до Баштанки представник Одеського робітничого повстанського комітету Бабік. З його ініціативи селяни піднялися на «повстання проти Гетьмана Скоропадського та його варти». Повстання очолили М. В. Прядко та В. Гайдук. 9 листопада 1918 р. повсталі розгромили гетьманську варту, її очільник Попов із кількома вартовими втік до Херсона. Незабаром Попов повернувся до Баштанки на чолі карального загону, але повсталі селяни надали йому відсіч. Коли пізніше до роз'їзду Горожено підійшов загін отамана Н. О. Григор'єва, баштанський селянський загін установив із ним зв'язок. Н. О. Григор'єв надіслав баштанцям телеграму, у якій просив затримати німецький загін у 40 вояків при двох кулеметах і двох бомбометах. Баштанці роззброїли німців, полонили їх і відправили в Снігурівку до Н. О. Григор'єва. Дізнавшись про напад баштанців на їхній загін, германське командування наказало обстріляти Баштанку з гармат. Н. О. Григор'єв у цей час зазнавав невдач на фронті. Знаючи, що баштанцям не надійде допомога, німці підігнали бронепотяг, що курсував між станціями Новополтавка – Баштанка, і з нього обстріляли село. Потім у наступ пішла піхота. Здобувши Баштанку, німці наклали на населення контрибуцію, й селянам у грудні 1918 р. довелося сплатити 200 тис. руб.¹¹⁴

До відчаю були доведені й селяни Лисої Гори. Наприклад, у селянина П. С. Чорного було забрано корову, вола, десять мірок пшениці. Його сім'я фактично лишилася без засобів до існування. 5 серпня 1918 р. у відповідь на дії австро-німецьких вояків у Лисій Горі вибухнуло повстання під проводом місцевого батрака Ф. С. Демченка. Близько 50 погано озброєних селян більше тижня утримували село, аж доки туди не прибув австрійський батальйон і гайдамаки¹¹⁵.

Повстанські загони на території сучасного Кривоозерського району в ході повстання об'єдналися в справжній регулярний 401-й стрілецький полк. Активні виступи на Кривоозерщині почалися в червні 1918 р. у селах Тридуби, Велика Мечетня, Секретарка та інших. Селяни згуртовувалися у

¹¹⁴ ДАМО. Ф. Р-940. Оп. 1. Спр. 210. Арк. 3-Ззв.; Котляр Ю. В. Висунська і Баштанська республіки (до 90-ї річниці проголошення): монографія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. Історична бібліотека ЧДУ. Кн. 3. С. 37.

¹¹⁵ ДАМО. Ф. Р-2827. Оп. 1. Спр. 132. Арк. 135.

бойові групи й створили підпільний партизанський комітет із колишніх учасників Першої світової війни, у якому згодом узяв провід більшовик Л. Г. Поздняков¹¹⁶.

У липні 1918 р. до села Нечаяного для реквізиції у селян волів прибув німецький загін. Селяни С. Огністов та брати Долгови вночі організували напад на німців і побили їх. Після від'їзду німців селяни роззброїли й арештували гетьманську варту та проголосили комуну. Селянський загін комуні налічував до 200 вояків. У загоні було два кулемети, передані селянам очаківським більшовицьким підпіллям¹¹⁷.

Під час вересневого візиту П. Скоропадського та Ф. Лизогуба до Берліна було констатовано, що Україна виконала свої зобов'язання лише на 20 %. Враховуючи ситуацію в Україні та невдачі війська Центральних держав на фронтах, Германська та Австро-Угорська імперії підписали з Україною нову угоду, за якою вона мала віддати 35 % врожаю 1918 року: до 1 грудня 1918 р. – 40 млн пудів, до 1 червня 1919 р. – 75 млн пудів зернових. Крім того, Україна зобов'язувалася експортувати 11 млн пудів живої худоби, 300 тис. овець, 2 млн птиці, 450 тис. пудів сала, масла і сиру, 2,5 млн пудів цукру, а також метал, дерево та іншу сировину. При цьому 65 % зібраного в Україні хліба мало піти на її внутрішні потреби й 35 % – на вивіз до Центральних країн. Загалом, з квітня по листопад 1918 р. з України до держав Четверного союзу було експортовано: 113 421 т зерна та хлібопродуктів, харчових продуктів у кількості (до Німеччини): масла – 3 329 403 кг; олії харчової – 1 802 847 кг; сиру – 420 818 кг; риби – 1 213 961 кг; яловичини – 105 542 туші; коней – 96 976 голів; м'яса в консервах – 2 927 439 кг; цукру – 66 809 869 кг; яєць – 75 200 скринь; різних продуктів – 27 385 095 кг. Із усього переліку 30 757 вагонів вивезено законно і 15 000 вагонів поза законними угодами. До Австро-Угорщини було вивезено 13 037 вагонів на суму у 450 млн крон. Крім продуктів, Україна надала Центральним державам 730 млн крб, отримала в 10 разів менше. Зі свого боку Центральні держави не спромоглися виконати взяті на себе зобов'язання. Наприклад, Німеччина до жовтня 1918 р. відправила до України лише 21 428 вагонів вугілля замість обіцяних 19 млн пудів (315 тис. тонн) та тільки 1651 машину; Австро-Угорщина експортувала лише 700 вагонів солі, 25 вагонів емальованого посуду. Україна не отримала й обіцяні 500 тис. пудів нафти та 40 тис. пудів гасу. Дослідник економічної історії України періоду Української революції 1917–1921 рр. П. П. Гай-Нижник дійшов висновку про те, що, незважаючи на неповне виконання Україною її зобов'язань, експорт із України все одно переважав над імпортом і в

¹¹⁶ ДАМО. Ф. Р-2827. Оп. 1. Спр. 108. Арк. 80.

¹¹⁷ ДАМО. Ф. Р-2827. Оп. 1. Спр. 110. Арк. 71.

результаті Центральні держави виявилися її боржниками¹¹⁸. Все це важким тягарем лягало на селян, які жодних міжнародних угод не підписували, але змушені були заради фатальних амбіцій політиків віддавати не лише вироблені на ринок, а й заощаджені на чорний день продукти.

У 20-х числах листопада 1918 р. по Миколаївщині вже поширювалося оповіщення Директорії УНР від 21 листопада 1918 р., яке заклиало селян до повстання: «Скинути гетьмана та його правительство і вернути назад Українську Народню Республіку; поскидати скрізь гетьманських старостів та варту; розігнати та знищити поміщиків [та] «карательні отряди», що катували народ; ...одібрати землю у поміщиків і передати її трудящим безземельним та малоземельним; повернути людям всі ті контрибуції, що поздирали з них поміщики та глитаї»¹¹⁹. Разом із оповіщенням по селах поширювався наказ селянам № 1, датований також 21 листопада 1918 р., за яким вони мали переписати все відібране у них майно й пильнувати за ним; селяни, котрі постраждали від контрибуцій, негайно мали скласти про це заяви до волосних управ. У наказі чітко визначалися цілі Директорії: «Нове правительство в першу чергу має постаратись, щоб селянам було повернено все те, що незаконно в них забрано гетьманським правительством реквізиціями та контрибуціями на користь поміщиків»¹²⁰. 24 листопада 1918 р. миколаївські газети опублікували звернення градоначальника Е. Л. де Бонді до жителів Миколаєва та його району, в якому він намагався спростувати поширювані чутки про повалення Гетьмана П. Скоропадського¹²¹. Імовірно, у цей же день на Миколаївщині став відомий наказ селянам № 2, датований 24 листопада 1918 р., у якому Директорія закликала селян надавати всіляку підтримку армії. «Доки не буде міцної народньої армії, доти земля не буде в руках народу», – говорилося в наказі¹²². 25 листопада 1918 р. Директорія знову звернулася до українського народу. Повідомлялося про утворення уряду Директорії та відновлення Української Народної Республіки. Робітники й селяни закликалися до боротьби з поміщиками і гетьманцями. Селяни мали організовувати по селах свої загони, наводити порядок і карати зlodіїв військовим судом¹²³.

До кінця Гетьманату Земельний банк так і не розпочав операції щодо земельного фонду, Всеукраїнським союзом земельних власників і Союзом промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства «Протофіс»

¹¹⁸ Гай-Нижник П. П. Українсько-німецькі фінансові відносини та торговельно-економічні взаємини (1918 р.) // Гілея: Науковий вісник. Вип. 141 (№ 2). Ч. 1. Історичні науки. Київ, 2019. С. 29–34.

¹¹⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 128–130.

¹²⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 77–78.

¹²¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 15–16.

¹²² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 40–41.

¹²³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 78–80.

була заблокована робота гетьманської земельної комісії, урядові не вдалося започаткувати геодезичні та землевимірювальні роботи¹²⁴. Земельна реформа П. Скоропадського мала багато перешкод, і, врешті, вона була використана Директорією як основний пункт звинувачень проти гетьмана.

* * *

Наприкінці липня 1918 р. Спілка металістів м. Миколаєва підрахувала, що прожитковий мінімум середньої сім'ї з 4 людей складав 11 руб. на день, однак навіть при голодній нормі він не мав би спуститися нижче 21 руб. Робітник високої кваліфікації отримував 9–12 руб. зарплати в день, чорнороб – 4–6 руб. Спілка металістів наполягала на тому, що робітники за відсутності заощаджень приречені на вимирання¹²⁵. На кінець серпня 1918 р. прожитковий мінімум досяг 500–550 руб.¹²⁶ У Спілці металістів станом на травень 1918 р. було зареєстровано 18 тис. членів, однак Спілка змогла видати фінансову допомогу лише третині з тих, хто подав заяви. Загалом від початку травня до кінця серпня 1918 р. Спілка накопичила 87 452 руб., із яких виплатив допомоги по безробіттю на суму 81 744 руб. З 1 вересня через відсутність коштів фінансова допомога призупинилася. У вересні з 300 заявників змогли задовольнити тільки 40¹²⁷. Крім Спілки, реєстрація безробітних відбувалася на Біржі праці та в інших робітничих організаціях міста. У жовтні 1918 р. кооператив «Трудовая копейка» здійснив аналіз цін на продукти. Порівняно з 1916 р., ціни в Миколаєві зросли на борошно в 6 разів, на хліб у 11 разів, на цукор у 13 разів, на чай у 23 рази і т.д.¹²⁸ Коли уряд увів монополію на закупівлю м'ясної худоби, ціни на м'ясо підвищилися в кілька разів і його закупівля пов'язувалася із численними махінаціями¹²⁹.

22 вересня 1918 р. Миколаївський міський голова Х. М. Матвеев звернувся до Міністра праці Української Держави Ю. М. Вагнера про виділення трохи більше 5 млн руб. для організації громадських робіт і створення робочих місць для безробітних міста Миколаєва (або хоча б 1 500 600 руб. для основних заходів у місті)¹³⁰. При цьому робітники, заробітна плата яких у 1917 р. була більшою ніж 1000 руб., мали подати заяви про свої прибутки

¹²⁴ Пиріг Р. Я. Земельна реформа Гетьмана Павла Скоропадського: спроби проведення та причини невдачі // Український історичний журнал. 2006. № 3. С. 68–84.

¹²⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 53.

У Миколаєві в обігу перебували рублі колишньої Російської імперії, керенки, міські бони, німецькі марки, австрійські крони та інші грошові знаки. Українські карбованці так і не встигли увести до обігу.

¹²⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 136–137.

¹²⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 164–165.

¹²⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 169.

¹²⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 116.

¹³⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 13–14.

для сплати податку. За невиконання цієї вимоги згідно з розпорядженням Міністра праці Ю. М. Вагнера їх могли оштрафувати на суму до 300 руб.¹³¹ Не враховувалося те, що у березні 1918 р. суднобудівні заводи закрилися, а їхні колишні працівники за кілька місяців витратили свої заощадження. Миколаїв був переповнений жебраками¹³², у місті зростала злочинність¹³³. До Миколаєва постійно стікалися потоки біженців. Деякі з них ешелонами відправлялися далі. На забезпечення біженців під час переїздів Миколаївська міська дума виділяла окреме фінансування¹³⁴.

Миколаївський журналіст Мар'їнський у своїй статті констатував контрасти тих місяців. У фешенебельних ресторанах, казино й кабаках царювали відчайдушні розваги й «конкурс расточительности становился с каждым днем все грандиозней». «Если кто-нибудь любопытствует и пожелает поближе ознакомиться с «контрастами», пусть он отправится к базару, где толкнутся женщины, исхудалые, с ввалившимися, залитыми желтизной глазами, оборванные, нищие, уныло бредущие от одного лотка к другому в поисках подгнивших продуктов подешевле. Пусть заглянет на «толкучку», где так много сейчас продается детской рваной одежды, подушек и старых кроватей. Пусть он постоит час-другой у Биржи труда и послушает озлобленные речи отчаявшихся голодных людей», – писав Мар'їнський¹³⁵.

Вигляд базару в Миколаєві. 1918 р. Фото А. Херліха з книги В. Феста

¹³¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 159.

¹³² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 33.

¹³³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 144.

¹³⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 124.

¹³⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 136–137.

Фінансові борги міста досягли 17 млн руб.¹³⁶. При цьому Миколаївська міська дума була змушена виділяти кошти на ремонти у приміщеннях, зайнятих представниками влади¹³⁷ та германськими військовими¹³⁸. Для розміщення германських та австро-угорських установ і військових було реквізовано навіть приміщення шкіл¹³⁹. 1 серпня 1918 р. Миколаївська міська управа дозволила фінансування робіт за вимогами германської комендатури в морських казармах, 178-му польовому лазареті при каторжній тюрмі, у 4-й роті 27-го польового єгерського батальйону, у взводі зв'язку, розміщеному в Обсерваторії¹⁴⁰. Австрійські та германські військові озброєними навідувалися на міські склади й вилучали продукти, худобу, паливо¹⁴¹. Так, для 212-ї піхотної дивізії було забрано 46 голів худоби на суму 14870 руб., але з Продовольчим відділом Управи германське командування так і не розрахувалося¹⁴². Члени Управи вирішили завести окремий облік витрачених за вимогами германців коштів для того, щоб по можливості у майбутньому одержати ці кошти від українського уряду¹⁴³. Невдовзі германське командування звернулося до Думи з проханням улаштувати почесне кладовище для поховання німецьких і австро-угорських вояків, які загинули в Миколаєві¹⁴⁴. 16 вересня 1918 р. Управа постановила виділити 2719 руб. для виконання робіт по спорудженню кладовища¹⁴⁵. При цьому 7 серпня 1918 р. вона відмовила у видаванні пільгових квитків на проїзд у міському транспорті слухачам курсів української мови¹⁴⁶, а 24 серпня 1918 р. – у відкритті в Миколаєві середньої школи з українською мовою навчання¹⁴⁷.

У жовтні 1918 р. градоначальник Е. Л. де Бонді скликав таємну нараду для організації самооборони міста¹⁴⁸. Спершу обговорювалася ідея створити національну гвардію виключно з колишніх офіцерів царської армії¹⁴⁹. Очевидно, що такий підрозділ таки було створено. Він охороняв будівлі

¹³⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 4–9.

¹³⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 148.

¹³⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 106; Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 12.

¹³⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 185. Арк. 4.

¹⁴⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 106.

¹⁴¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 111.

¹⁴² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 134.

¹⁴³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 111.

¹⁴⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 104.

¹⁴⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 168. Арк. 6–8.

¹⁴⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 107.

¹⁴⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 112.

¹⁴⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 55–56.

¹⁴⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 168.

Въ Строительное Отдѣленіе.

Опредѣленіе Собранія Городской Думы въ застѣ
даніи ея, состоявшемся ~~4 октября~~ 1918 года.
21 сентября

ПОЖЕНЫ СОБРАНІЮ:7/Отношеніе Германской Комендатуры
, 24 августа 1918 г./отд. II № 1958/по вопросу объ устройствѣ
почетнаго кладбища для погребенія германскихъ и австро-
венгерскихъ воинскихъ чиновъ, копія постановленія Городской
Управы отъ 3 сентября 1918 г./№ 77, ст. 728/, отношеніе Герман-
ской Комендатуры отъ 6 сентября 1918 г., представленіе Члена
Управы Н.И.Ципиевича отъ 16 сентября 1918 г. за № 97, смѣта,
копія постановленія Городской Управы отъ 16 сентября с.г.
№ 36, ст. 818/и постановленіе Финансовой Комиссіи 25 сентяб-
ря с.г..

Открыто и единогласно постановлено: ассигновать за-
метъ чрезвычайныхъ расходовъ по расквартированію австро-гер-
манскихъ войскъ двѣ тысячи семьсотъ девятнадцать/2719/руб-
лей 50 коп. на устройство воротъ почетнаго кладбища для погреб-
енія германскихъ и австро-венгерскихъ воинскихъ чиновъ.

Съ подлиннымъ вѣрно:

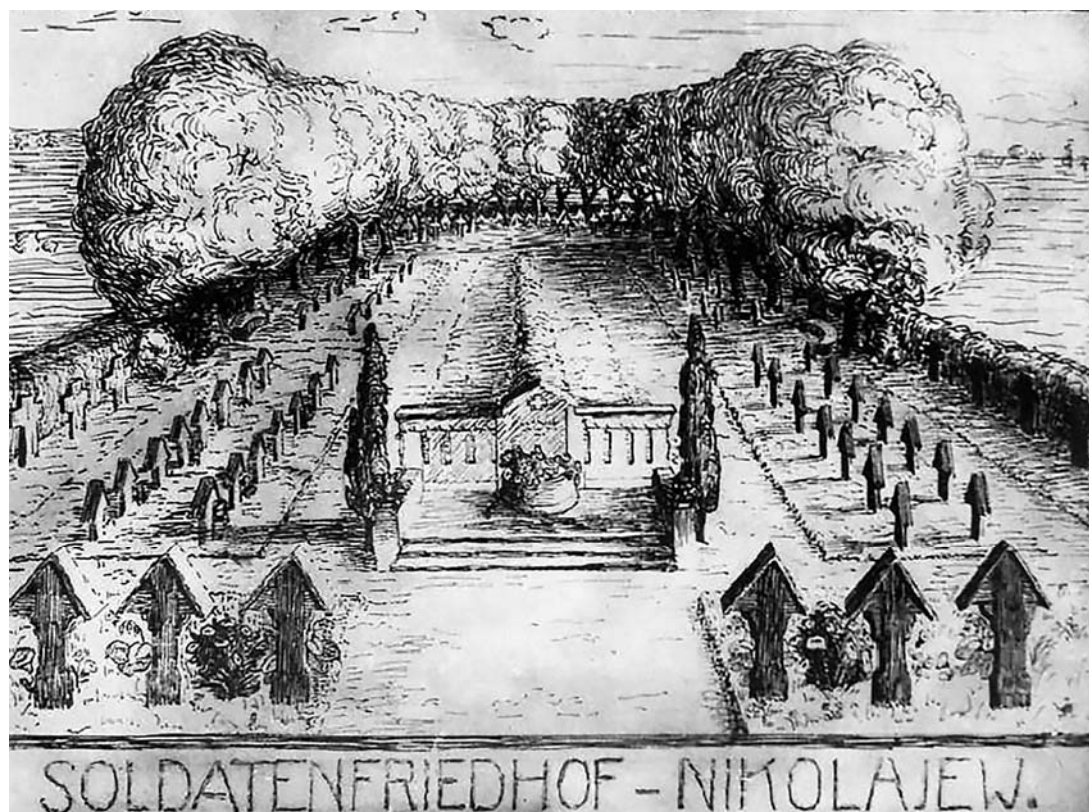
Городской Секретарь *Т. Иванниковъ*.

Приложеніе: *планъ воротъ.* —

Городской Секретарь Т. Иванниковъ.

Рішення Миколаївської міської думи про асигнування коштів
для спорудження воріт на почесному кладовищі австро-угорських
і німецьких вояків, загиблих у Миколаєві.

Оригінал. Російською мовою. Державний архів Миколаївської області. Ф. 216. Оп. 1. Спр. 2406. Арк. 9.

Проект почесного кладовища германських вояків у Миколаєві

Спорудження почесного кладовища германських вояків у Миколаєві.
Фото з книги В. Феста

Миколаївської міської думи, Управи, ломбард та інші заклади. Однак офіцери не виявляли особливого бажання співпрацювати з гетьманською владою, навіть незважаючи на наказ П. Скоропадського про мобілізацію офіцерів царської армії. До підрозділу в Миколаєві записалося не більше 30 осіб. Кошти на його утримання Дума не асигнувала, і невдовзі офіцери кинули службу¹⁵⁰. До кінця жовтня у Миколаєві активізувалися більшовики й було виявлено підпільну більшовицьку організацію¹⁵¹. На початку листопада германський губернатор фон Гільхаузен через газету «Южное слово» поширив оголошення про обов'язкову здачу населенням зброї та про заборону агітації серед германських військових¹⁵². 5 листопада 1918 р. інженер Грушецький направив до Думи пропозиції щодо підтримання в місті громадського спокою. Він уважав, що ліквідація безробіття, якої можна було досягти завдяки виділенню коштів на організацію громадських робіт, дозволить забезпечити зайнятість населення та «чесний заробіток» для життя, а відтак у місті зникнуть причини для класової боротьби та злочинності. Він писав: «В последнее время Думой кое-что делается для голодных, но что значит открытие дешевых и бесплатных столовых на несколько тысяч человек по сравнению с острой нуждой всех недоедающих и голодающих... Нет, надо создавать здоровые условия борьбы за существование, когда каждый здоровый человек прокормит себя и свою семью путем заработка». Грушецький дорікав заможним містянам, що вони швидше здатні віддати понад півмільйона на організацію охорони міста й у подальшому «расплачиваться еще и своим спокойствием, а может быть и жизнью», ніж на ліквідацію безробіття¹⁵³. Дума не врахувала його пропозиції і 7 листопада 1918 р. схвалила рішення про оподаткування населення особливим податком для організації добровольчих дружин¹⁵⁴. З 11 листопада 1918 р. Е. Л. де Бонді почав розсилати заможним мешканцям листи, у яких вимагав здачі коштів у сумі 1000 руб. на охорону міста. До своїх листів він додавав список осіб, які вже справили внесок¹⁵⁵.

У середині листопада 1918 р. Миколаїв постав перед необхідністю розмістити, крім військового контингенту Центральних держав, ще й контингент Антанти. Вживалися термінові заходи щодо ремонту міських казарм¹⁵⁶. 23 листопада в кабінеті міського голови Х. М. Матвєєва відбулася нарада з організації урочистої зустрічі військ Антанти. Обрали спеціальну

¹⁵⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 174–176.

¹⁵¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 34–40.

¹⁵² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 69.

¹⁵³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 204–205.

¹⁵⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 159.

¹⁵⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 169. Арк. 60–63.

¹⁵⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 161.

комісію для проведення заходів, гласного П. П. Сиротинського відрядили до Одеси для вивчення досвіду сусідів із організації прийому англо-французів, реквізиційній комісії доручили взяти на облік оселі містян, підходящі для розміщення панів офіцерів, а також будівлі, уже зайняті германськими військовими (австро-угорські війська були розосереджені переважно в сільській місцевості)¹⁵⁷.

У середовищі Антанти ще з 23 грудня 1917 р. діяла таємна англо-французька конвенція, згідно з якою території України, Бессарабії та Криму перебували в сфері впливу Франції. Де факто Франція визнала УНР ще за Центральної Ради, про що посол Франції в Києві Ж. Табуї заявив В. К. Винниченку 4 січня 1918 р.¹⁵⁸. Франція не лише підтримувала УНР у боротьбі з більшовизмом¹⁵⁹, а й переслідувала власні політичні та економічні інтереси на Півдні України¹⁶⁰. Зокрема, уряд Франції добре пам'ятав, що французька фінансово-промислова група на чолі з банком «Société Générale» у 1911–1912 рр. володіла контрольним пакетом акцій Товариства суднобудівних, механічних і ливарних заводів у Миколаєві (суднобудівний завод «Наваль»). Україна розглядалася Антантою як буферна, «санітарна», зона між більшовицькою Росією та країнами Європи¹⁶¹. Однак Антанта, «а особливо Франція», не вбачала в Україні незалежну державу, а лише частину федеративної Росії¹⁶². Франція планувала надати допомогу Гетьману П. Скоропадському¹⁶³, який з метою демонстрації Антанті федералістських нахилів навіть видав федеративну грамоту від 18 листопада 1918 р.¹⁶⁴ А втім, грамота стала однією з причин усунення його від керівництва державою, й на час прибуття військ Антанти в Одесу влада в Україні вже належала Директорії (перший французький корабель прибув 10 грудня 1918 р.,

¹⁵⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 15–16.

¹⁵⁸ Попенко Я. 2014. «Українське питання» в політиці Французької Республіки впродовж 1917–1921 рр. (за українською джерельною базою). URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1035-yaroslav-popenko-ukrayinske-pytannya-v-politytsi-frantsuzkoyi-respubliki-vprodovzh-1917-1921-rr-za-ukrainskoju-dzherelnoju-bazoiu>

¹⁵⁹ Городня Н. Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні – березні 1919 р. // Європейські історичні студії. 2017. № 6. С. 87–88.

¹⁶⁰ Munholland J. K. The French Army and Intervention in Southern Russia, 1918–1919 // Cahiers du monde russe et soviétique. 1981. № 22 (1). Р. 43.

¹⁶¹ Городня Н. Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні – березні 1919 р. // Європейські історичні студії. 2017. № 6. С. 98; Гончар Б. М., Городня Н. Д. Відносини між Францією та УНР (грудень 1918 – квітень 1919 рр.) // Український історичний журнал. 2000. № 2. С. 48.

¹⁶² Пеленський Я. Спогади Гетьмана Павла Скоропадського. Скоропадський П. (1995) Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) / Ред. Я. Пеленський. Київ; Філадельфія, 1995. С. 24.

¹⁶³ Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) / Ред. Я. Пеленський. Київ; Філадельфія, 1995. С. 311.

¹⁶⁴ Лупандін О. І. Гетьманські грамоти П. Скоропадського / Ред. В. А. Смолій // Енциклопедія історії України. В 10 т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 2004. С. 101–102.

перший французький корпус – 18 грудня 1918 р.¹⁶⁵; за іншими джерелами, 2 грудня 1918 р. до Одеси прибув французький військовий корабель «Мірабо», а 10 грудня 1918 р. до порту ввійшов військовий корабель «Жюстіс»¹⁶⁶). На кораблі «Жюстіс» до Одеси прибув командувач французького флоту на Чорному морі контр-адмірал Густав Леже¹⁶⁷, штаб-квартира якого в наступні місяці була розташована в Миколаєві.

28 листопада 1918 р. Миколаївська міська управа виділила 15 тис. руб. для придбання блюда, сільнички, рушника та всього іншого, потрібного для урочистої зустрічі¹⁶⁸. А 30 листопада 1918 р. до Миколаєва дійшов наказ № 1 отамана Никифора Григор'єва. «Власть Гетьмана и помещиков рухнула. Народ свободной Украины вернулся к демократической форме правления», – повідомлялося в наказі¹⁶⁹. До знайомства Миколаєва з Н. О. Григор'євим залишалося трохи менше двох тижнів. На початку грудня 1918 р. на миколаївському горизонті вперше з'явилася й Добровольча армія, за дорученням командування якої до міста прибув генерал-майор Микола Миколайович Матусевич. Він був уродженцем Миколаєва, тому Дума, зважаючи на його особу, без проблем асигнувала Добровольчій армії 50 тис. руб. «єдиновременно, в виде пожертвования, для оказания помощи Добровольческой армии»¹⁷⁰.

5 грудня 1918 р. у Миколаєві урочисто зустрічали військовий контингент Антанти. О 7:20 ранку три міноносці, два англійських і один французький, залишили Одеський порт і направилися до Миколаєва. До 10-ї ранку каботажна гавань вже була переповнена бажаючими побачити урочисту зустріч. Об 11-й у порт прибув командир порту М. М. Римський-Корсаков, командир 6-ї піхотної дивізії генерал Л. О. Богаєвський, начальник артилерійської бригади генерал Іванов, генерал-майор М. М. Матусевич, Миколаївський міський голова Х. М. Матвеев разом із членами колегії Управи, дружини англійського консула Генріха Джемсовича Брауна, висланого з Миколаєва на вимогу австро-угорського військового командування 21 листопада 1918 р., пані Браун і голови миколаївської англійської колонії пані Лессон, італійський віце-консул Роберт де-Кіріко, грецький консул Георгій Зігомала, представник румунського військового командування капітан Леонід Петреску. О 12-й на мол зійшов Миколаївський градоначальник Е. Л. де Бонді. Рівно о 12-й з-поза Костянтинівської батареї показався

¹⁶⁵ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign: their effect on the Pontus Question (1919) // *Balkan Studies*. 1972. Vol. 13, t. 2. P. 232.

¹⁶⁶ Борщак І. Європа й відродження України (1914–1923). Французька інтервенція в Одесі // *Літопис Червоної калини*. 1936. № 11. С. 10.

¹⁶⁷ Там само.

¹⁶⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 170.

¹⁶⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 37–38.

¹⁷⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 172.

ПРИКАЗЪ № 1

штаба Республиканскихъ войскъ восточнаго района Херсонщины населенію, інституціямъ, войскамъ и всѣмъ гражданамъ г. Николаева и его окрестностей. 1918 г. 10 декабря.

Власть гетмана и помѣщиковъ рухнула. Народъ свободной України вернулся къ демократической формѣ правленія. Штабъ Республиканскихъ войскъ объявляетъ нижеслѣдующее:

- 1) Возстанавливаются всѣ законы бывш. республиканскаго правительства на Украинѣ
- 2) Возстанавливаются всѣ свободы, объявленныя 1-мъ, 2-мъ и 3-мъ Универсалами.
- 3) Всѣ политическіе заключенные, (но не уголовные), находящіеся въ николаевскихъ тюрьмахъ немедленно освобождаются комиссіей изъ 2-хъ выборныхъ мировыхъ судей, 1 представителя демократической думы и 3-хъ представителей отъ рабочихъ.
- 4) Всѣ распоряженія гетманскаго правительства отменяются.
- 5) Возстанавливаются мѣстные органы самоуправленія.
- 6) Немедленно отменяются контрибуціи, наложенныя помѣщиками на села и волости.
- 7) Въ городахъ и селахъ немедленно должны быть организованы самообороны на демократическихъ началахъ.
- 8) Всѣмъ правительственнымъ и общественнымъ органамъ правленія продолжать функционировать согласно принципамъ, возведеннымъ Директоріей Украинской Народной Республики.
- 9) Всякое нарушеніе порядка, грабежи, убійства и мародерства пресѣкать на мѣстахъ немедленно вооруженной силой вплоть до расстрѣла палача, что всякое синхронизированіе преступному элементу влечетъ за собою печальныя послѣдствія.
- 10) Всякіе аресты и обыски, безъ предъявленія ордера мѣстной демократической власти категорически воспрещаются подъ страхомъ смерти.
- 11) Всякую агитацию противъ Республики, агитацию противъ Украинскаго народа, а также агитацию противъ какой бы ни было націи, пресѣкать съ корнемъ.
- 12) Штабъ республиканскихъ войскъ проситъ всѣхъ честныхъ гражданъ Республики сообщить Штабу всѣ свѣдѣнія о дѣйствіяхъ передвиженіяхъ и намѣреніяхъ черносотенныхъ бандъ.
- 13) Всякія самочинныя формированія какихъ бы то ни было отрядовъ безъ разрѣшенія Штаба строжайше воспрещаются, а мѣстнымъ властямъ вѣдается въ обязанности доносить немедленно Штабу о такихъ формированіяхъ.
- 14) Всѣ отряды и партіи сформировавшіеся 10 Декабря, новаго стиля, сего года съ целью борьбы съ гетманскимъ правительствомъ, обязаны дать о себѣ свѣдѣніе Штабу.
- 15) Всѣ поисковыя учрежденія, учрежденія, части войскъ и военныя организаціи вѣдаются съ 10 Декабря, новаго стиля, Штабу Республиканскихъ Войскъ, во главѣ которыхъ въ данномъ районѣ стоитъ отаманъ Григорьевъ.
- 16) За всякія недоразумѣнія съ иностранцами подданными иноплеменные предяются полному суду.

Отаманъ Отряда Республиканскихъ войскъ Восточнаго района Херсонщины Григорьевъ.

Значковый Бондаренко.

Наказ № 1 отамана Н. О. Григор'ева.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області

перший корабель. Через кілька хвилин до набережної підійшло три кораблі – «Tribune», «Shark» і «Degorter». На «Tribune» прибув командуючий Чорноморською флотилією міноносців Антанти капітан Королівського флоту Великої Британії Джордж Кнайтлі Четвуд¹⁷¹. Газета «Южное слово» наступного дня повідомляла: «Английские и французские моряки для нас прежде всего являются представителями демократической Англии и свободолюбивой Франции. Уважение к человеку и сознание самоценности человеческой личности – вот те основы истинного демократизма, которые нашли себе наиболее яркое воплощение в двух союзных нам странах. Именно этих основных идей демократизма больше всего не хватало нашему сознанию, именно это мешало у нас развитию подлинной демократии. Вот почему мы готовы приветствовать наших союзников, предлагающих нам свою помощь в борьбе с отрицающими всякий демократизм большевиками»¹⁷². 10 грудня 1918 р. капітан Дж. Четвуд дав інтерв'ю журналісту видання «Трудовая газета». Він пояснив, що головною метою прибуття сил Союзників є боротьба з більшовизмом і відновлення порядку, порушеного більшовиками. Союзники планували встановити тісний контакт з існуючою місцевою владою, а втім відновлення демократичної Думи залишалося справою внутрішньої політики, якою сам Четвуд як моряк мало цікавився. Англієць говорив про те, що на Україну, Таврію та Крим поширюватиметься французький вплив; натомість Кавказ, Вірменія та Грузія належатимуть до сфери англійських інтересів. Очікувалося, що невдовзі до Одеси прибуде французький штаб¹⁷³. До 10 грудня в Миколаїв прибув ще один французький міноносець «Manzhin» та англійський крейсер водотоннажністю 4000 тонн з командою в 600 моряків¹⁷⁴.

9 листопада 1918 р. на розміщений у Миколаєві германський військовий контингент чекала звістка про революцію в Німеччині, кайзерівський режим було повалено і встановлено парламентську демократію. Вільгельм II зрікся престолу, і Президентом Веймарської республіки став Фрідріх Еберт. Отже, величезна німецька армія, направлена в Україну для боротьби з більшовизмом, фактично лишилася без державного керування. Відтак 9 грудня 1918 р. на зустріч із отаманом Н. О. Григор'євим виїхала делегація від германського командування. Парламентарям Н. О. Григор'єв заявив, що його загін у 1000 штиків був окремою частиною, котра не перебувала у підпорядкуванні Симона Петлюри. Головна ставка, якій підлягав загін, знаходилася у Фастові. Німці наполягали, що між ними й С. Петлюрою підписано перемир'я, тому його загін мав призупинити наступ до з'ясування

¹⁷¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 22–24.

¹⁷² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 75.

¹⁷³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 29–31.

¹⁷⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 31–32.

стану речей. Отаман відповів відмовою й заявив, що метою просування його військ було оволодіння Миколаєвом. Однак він обіцяв сприяти евакуації германських військ до Німеччини. Оскільки делегація не мала повноважень на підписання будь-яких угод, вирішили не чинити жодних дій до 12-00 10 грудня. Делегація повернулася до Миколаєва, і германське командування направило до станції Горохівка ешелон із військами. Коли він прибув на станцію, із Ново-Полтавки надійшла телеграма, що григор'євці відкриють вогонь у разі подальшого просування німців. Григор'єв продовжив свій наступ на Миколаїв, у свою чергу німці вирішили не допускати його до міста й направили в Горохівку ще один ешелон. Під час цих подій до Миколаєва прибув ешелон із сербською частиною австро-угорської армії, яка мала тримати оборону проти Н. О. Григор'єва разом із німцями¹⁷⁵.

Отаман Н. О. Григор'єв також послав телеграму до Нового Бугу із наказом про створення загону самооборони, арешт і віддачу під суд усіх злочинних елементів (поміщиків і гетьманців)¹⁷⁶. Наближення Григор'єва до Миколаєва, за повідомленням миколаївського видання «Трудовая газета», розглядалося Союзниками як таке, що порушує мирний стан в Україні і направлене не лише проти міста, а й проти Антанти¹⁷⁷. Херсонський губернський староста С. Г. Пищевич у виданні «Трудовая газета» розмістив звернення до населення: «Некий петлюровский атаман Григорьев рассылает начальствующим лицам телеграммы о восстановлении взорванного железнодорожного пути. Считаю долгом объявить населению, что, когда придут союзные войска, атаманы Григорьевы уедут к своим друзьям, большевикам, а население останется на местах и еще раз будет отвечать за действия этих атаманов. Объявляю населению от имени союзного командования следующее: дальнейшие передвижения петлюровских и большевистских банд к Николаеву, Херсону и Одессе союзное командование считает враждебными действиями против союзников. Предлагаю населению сохранить в полной целостности все грузы, заготовленные Хлеббюро, не расходовать запасы смазочного материала на складах и станциях железных дорог, не позволять вывозить все эти грузы, а равно подвижной состав в другие губернии, так как все это стоит на счету и потребуется в ближайшие дни союзникам»¹⁷⁸.

10 грудня 1918 р. відбулася нарада представників англійського, французького, германського, російського *[так у документі, це могли бути як командири українських військових частин, дислокованих у Миколаєві, так і представники Добровольчої армії]* командувань. Голова Германської ради

¹⁷⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 34–38.

¹⁷⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 15.

¹⁷⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 29.

¹⁷⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 34–38.

військових депутатів І. А. Альбрехт звернувся із закликом до співвітчизників: «В настоящее время представители держав Согласия придерживаются того мнения, что внутреннее положение Украины не допускает дальнейшей эвакуации германских войск. Вина за нынешнее беспокойство страны, по мнению представителей держав Согласия, ложится на банды партии Петлюры, которые начали гражданскую войну на Украине. Пока эти банды не уничтожены и страна не успокоена, Союз Согласия не потерпит дальнейших отправок на родину германских войск. Отказ германских войск отбросить петлюровские части туда, откуда они пришли, будет понят как нарушение перемирия, тогда германским частям грозит интернирование в лагерях военнопленных. Кроме того, родине предстоят тяжелые репрессии, которые поставят в тяжелое положение всю сущность германского народа»¹⁷⁹.

Рада германських солдатських депутатів у Миколаєві.

На фото: (стоять) Лейхтенберг, Бахарах, Мейер, Мутцхазе, Гектор, Райхштайн, Кенеман; (сидять) Фест, Маркуль, Клотц, Альбрехт, Херцфельд, Пильц. *Фото з книги В. Феста*

Антантівці хоча й вступили в Україну, але на той час не мали реальної військової сили для ведення воєнних дій на суходолі. Німці ж опинилися в пастці, вони мали зробити вибір: або воювати проти більшовиків, або відмовитися й порушити підписане 11 листопада 1918 р. у Комп'єні перемир'я з Антантою. На нараді була сформована делегація до Н. О. Григор'єва від представників усіх командувань, розміщених у Миколаєві. Антантівські кораблі, що стояли в миколаївському порту, були приведені у повну бойову готовність¹⁸⁰. Результати переговорів делегації з Н. О. Григор'євим залишились невідомими, однак на вечір центральна частина Миколаєва

¹⁷⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 34–38.

¹⁸⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 34–38.

наповнилася військовими українських частин, по місту рухалися броньовані автомашини, до ранку 11 грудня 1918 р. рознеслися чутки, що гетьманська влада залишила місто.

Посадовці, призначені урядом Української Держави, Е. Л. де Бонді, Л. О. Богаєвський, С. Г. Пищевич та інші, разом із групою офіцерів 17-го Олександрійського полку втекли з Миколаєва, скориставшись транспортом «Труд», «Аграфен» і «Михаил Архангел»¹⁸¹. Сталося це внаслідок оголошення всіх прихильників гетьманського уряду «ворогами самостійності України». Немаловажну роль відіграв і ультиматум Н. О. Григор'єва, надісланий ним напередодні Е. Л. де Бонді, у якому отаман вимагав від градоначальника здати місто без бою, «інакше мои хлопцы сделают из твоей шкуры барабан». За спогадами безпосереднього учасника подій М. Я. Макотинського, погрози Н. О. Григор'єва спричинили «паническую эвакуацию, вернее – безоглядное бегство из Николаева гетьманцев морским путем»¹⁸². Проте в архівних документах є свідчення про те, що загонам Н. О. Григор'єва довелося тричі штурмувати Водопій, оскільки гетьманці разом із німцями здійснювали сильний спротив на підступах до Миколаєва¹⁸³. Той же М. Я. Макотинський згадував, що «многотысячный немецкий гарнизон хоть и объявил о своем нейтралитете в разгоравшейся гражданской войне, однако снабдил генерала де Бонди первоклассным оружием»¹⁸⁴. Під час третього штурму загинуло 6 козаків і 22 було поранено¹⁸⁵. У подальшому це стало причиною вимог Миколаївської ради об'єднаних українських організацій і самого отамана Н. О. Григор'єва розстріляти Е. Л. де Бонді та інших гетьманців як ворогів українського народу.

У ніч з 10 на 11 грудня 1918 р. були розгромлені цейхгаузи головної Варти, знищено зібрані слідчими речові докази. Винуватцями цього погрому вважалися 30 арештованих, які утримувалися при Варті, та самі вартові¹⁸⁶. Членами Добровольчої дружини був пограбований будинок Аркасів: розкрадено обмундирування та 50 пудів цукру¹⁸⁷. Об'єднаний робітничий комітет поспішив оголосити через газету «Южное слово», що тепер уся влада в місті перейшла до нього¹⁸⁸.

¹⁸¹ Южное слово... 14 декабря 1918 г. № 51.

¹⁸² Фрагменты (воспоминания) из истории гражданской войны на Николаевщине Макотинского Михаила Яковлевича // ДАМО. Ф. 4074. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 12.

¹⁸³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 177–178.

¹⁸⁴ Фрагменты (воспоминания) из истории гражданской войны на Николаевщине Макотинского Михаила Яковлевича // ДАМО. Ф. 4074. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 12.

¹⁸⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 76.

¹⁸⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 62–63.

¹⁸⁷ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2.

¹⁸⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 89.

До всіх нездоланих проблем, які мало місто, наприкінці листопада 1918 р. додалася ще й епідемія висипного та черевного тифу. Лікарні були переповнені. Міська лікарня була розрахована на 550 хворих, однак станом на 22 листопада в ній уже перебувало 950 тифозних хворих. Міська управа вирішила виділити для потреб лікарні колишній лазарет 58 Прагського полку¹⁸⁹. 17 грудня 1918 р. Миколаївська міська управа виділила 21 960 руб. на заробітну плату медичному й санітарному персоналу та на придбання дезінфікуючих засобів, потрібних для боротьби з епідемією¹⁹⁰. Станом на 27 грудня 1918 р. міська лікарня прозвітувала про смерть від тифу старшого ординатора Уварова, сестер милосердя Дюміної, Кошлакової, Едельман. Хворіли на тиф лікарі Лазарєв, Богуславський, Нестеренко, Зісельман, медична сестра Златопольська. Загалом серед медсестер на кінець грудня хворіло 15 осіб, на лікуванні перебувало 855 хворих¹⁹¹. Миколаївська міська управа вирішила відділити хворих на тиф від тих, хто вже одужував або мав інші діагнози. З цією метою міській лікарні було тимчасово надане в користування приміщення Ломоносівської школи, а потім передавання їй у користування шпиталь суднобудівного заводу «Руссуд»¹⁹².

* * *

Миколаїв періоду Української революції 1917–1921 рр. тісно пов'язаний не лише з військово-морським, а й з повітряним флотом.

Виявлені в періодичних виданнях повідомлення про перші польоти в районі Миколаєва та Вознесенська пов'язані із заснованим у 1908 р. Одеським аероклубом¹⁹³. Однак військові авіаційні частини дислокувалися в Миколаєві та його околицях ще наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. [перші повітроплавні частини в Російській імперії з'явилися ще 1885 р.]. В архівних документах виявлено факт збирання службовцями й робітниками миколаївського суднобудівного заводу «Руссуд» коштів для придбання аероплану з метою допомоги 48-й піхотній дивізії, сформованій у Миколаєві за Першої світової війни. Ідея подарувати землякам аероплан виникла у січні 1916 р. у членів Комітету по постачанню армії подарунків при заводі «Руссуд» як відгук на прохання земляків, які воювали на Західному фронті. Її підхопив начальник дивізії генерал-майор Є. Новицький¹⁹⁴. Будівництво й випробовування літака «Руссуд» відбувалося в Одесі, де на той час існу-

¹⁸⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 167. «Прагський полк» – усталена назва.

¹⁹⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 187.

¹⁹¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 103.

¹⁹² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 198.

¹⁹³ Одесский листок. 3 августа (21 июля) 1912.

¹⁹⁴ ДАМО. Ф. 300. Оп. 1. Спр. 472. Арк. 28.

вали авіаційні майстерні (завод) та авіашкола. Виставляли аероплан на загальні оглядини миколаївців на «авіаційному полі» в Широкій Балці¹⁹⁵. Від майстрових і службовців заводу «Руссуд» для супроводження аероплану з Миколаєва в район Мінська були делеговані почесний громадянин Микола Іванович Кириллов і міщанин Ромуальд Йосипович Ягодзинський¹⁹⁶. У липні 1916 р. Є. Новицький вже писав начальнику суднобудівного цеху заводу «Руссуд» Ф. І. Рядченку: «Тепер, завдяки надзвичайній увазі робітників, майстрових і службовців Російського суднобудівного заводу, представником яких є Комітет, наша дивізія має те, що, напевно, ще не має жодна дивізія нашої армії, а саме – власний аероплан... Прошу повірити, що Ваш щедрий подарунок назавжди зв'яже нашу дивізію з робітниками-патріотами Російського суднобудівного заводу і наш «Руссуд» [назва літака], допомагаючи піхоті розвідкою і коректуючи стрілянину артилерії, прискорить остаточну перемогу над ворогом...»¹⁹⁷ Власне, сам цей факт нічого не додає до питання про історію авіаційних частин у Миколаєві, а лише свідчить про вдалу реалізацію працівниками заводу «Руссуд» ідеї забезпечити земляків на фронті суттєвою допомогою з повітря. Руссудівці не безпідставно були настільки обізнаними, що прекрасно розуміли значення авіації у воєнних діях. Вже тоді повітроплавання посідало в Миколаєві значуще місце, позаяк навіть існувало «авіаційне поле» і воно знаходилося фактично в тому ж самому місці, де в наш час розташовано авіаційну частину, військовий аеродром та авіаремонтне підприємство (район Широкої Балки – Кульбакіне, де дислокуються підрозділи тактичної авіації Повітряних Сил України).

Архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України і Державного архіву Миколаївської області показують, що на початку 1917 р. у Миколаєві був і повітроплавний парк, і повітроплавний загін. Це спонукає звернутися до історії Чорноморського військово-морського флоту Російської імперії. 30 листопада 1916 р. під грифом «Таємно» були затверджені «Положення про дивізіон корабельної авіації»¹⁹⁸ та «Положення про службу морської авіації та повітроплавання»¹⁹⁹. На Чорному морі формувалася повітряна дивізія Чорноморського флоту у складі двох повітряних бригад і загону корабельної авіації. 1-ша бригада мала складатися з 2 повітряних дивізіонів, кожен із 2 повітряних загонів по 6 діючих апаратів у кожному, 2 повітряних станцій і 7 повітряних

¹⁹⁵ ДАМО. Ф. 300. Оп. 1. Спр. 512. Арк. 5. Широка Балка – нині район міста Миколаєва.

¹⁹⁶ ДАМО. Ф. 300. Оп. 1. Спр. 472. Арк. 175.

¹⁹⁷ ДАМО. Ф. 300. Оп. 1. Спр. 472. Арк. 207.

¹⁹⁸ Російський державний архів Військово-морського флоту (далі – РДА ВМФ). Ф. 401. Оп. 5. Спр. 13. Арк. 173–174.

¹⁹⁹ РДА ВМФ. Ф. 401. Оп. 5. Спр. 13. Арк. 165–166.

постів. 2-га повітряна бригада мала складатися з 3 повітряних дивізіонів по 3 повітряних загони з 6 апаратами кожен, 3 повітряних станцій і 9 повітряних постів. Загін корабельної авіації формувався з 4 авіаносних суден, 1 повітряного дивізіону з 4 повітряних загонів по 8 апаратів у кожному, 1 повітряної станції 1-ї бригади. 1-ша бригада приписувалась до Севастопольського, 2-га до Батумського порту. Яка була дислокація повітряних загонів Чорноморського флоту – невідомо. Командуючий Чорноморським флотом О. В. Колчак встиг віддати ще кілька наказів, один із яких від 31 грудня 1916 р. № 227 «Про формування повітряної дивізії Чорноморського флоту»²⁰⁰, але в ньому теж чітко не визначено дислокацію повітряних загонів. Дослідник історії морської авіації та авіаносних кораблів Російської імперії В. Л. Герасимов підкреслив, що цими наказами на Чорноморському флоті було створено унікальне авіаційне з'єднання, подібного якому не було до і ніколи більше не існувало²⁰¹.

До 1915 р. морська авіація належала до Служби зв'язку Чорного моря. Документи цієї служби за 1907–1917 рр. зберігаються у фонді № 610 Російського державного архіву Військово-морського флоту. 12 березня 1915 р. морська авіація була виокремлена зі Служби зв'язку й після низки реорганізацій вищезгаданими наказами по Чорноморському флоту була створена повітряна дивізія Чорноморського флоту, документи якої за 1915–1917 рр. зберігаються у фонді № 1250 Російського державного архіву Військово-морського флоту. Аналіз описів, доступних на сайті архіву, показує, що зазначені фонди містять справи про повітроплавні парки і повітроплавні загони Чорноморського флоту, їх створення приблизно у 1912 р., особовий склад, підготовку авіаторів, звіти, донесення і мапи дислокації. Без доступу до цих документів пролити світло на виникнення повітроплавного парку і повітроплавного загону в Миколаєві не вдасться. Швидше за все вони були сформовані в Миколаєві як підрозділи морської авіації Чорноморського військово-морського флоту Російської імперії. Очевидно лише те, що Російська імперія почала, але до Лютневої революції 1917 р. не закінчила формування повітряної дивізії Чорноморського флоту.

Коли 3 березня 1917 р. у Миколаєві стало відомо про падіння самодержавства і створення Тимчасового уряду, повітроплавний парк дислокувався у Варварівці, оскільки в «День народної свободи у Варварівці» [12 березня 1917 р.] військові депутати від офіцерів і солдат парку брали участь в арешті пристава Варварівської поліції Леткевича²⁰².

²⁰⁰ РДА ВМФ. Ф. 609. Оп. 1. Спр. 963. Арк. 1.

²⁰¹ Герасимов В. Л. Создание отечественных авианесущих кораблей // Военно-морские исследования в Поволжье. Вип. 5. Саратов, 2003. URL: <https://www.sgu.ru/archive/old.sgu.ru/files/nodes/9659/23.pdf>

²⁰² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 273. Арк. 108–109.

9–10 квітня 1917 р. з Миколаєва на фронт відправлялись маршеві роти. Серед населення, натхненного падінням монархії, панували революційні настрої. У місті відбувалися мітинги під гаслами «Війна до переможного кінця, але без анексій». У супроводженні оркестрів, які грали «Марсельєзу», маршеві роти рухалися вулицями міста до вокзалу. На розі Глазенапівської і Привозної до них приєднався авіаційний загін із аеропланом, що також направлявся на фронт. На аероплані майорів червоний прапор із написом: «Авіація вітає вільних громадян вільної Росії». О 7-й вечора 9 квітня до перону подали перший, а згодом і другий потяг, на який завантажили аероплан, а затим відбулися урочисті проводи авіаційного загону на фронт²⁰³.

6 грудня 1917 р. представники повітроплавного парку Усачов і Курандін були серед тих, хто підписав звернення до солдат, матросів і робітників від Військово-революційного комітету про захист завоювань революції від усіх, у т. ч. й від Центральної Ради²⁰⁴. Натомість перед відступом більшовиків із Миколаєва у березні 1918 р., під час пограбування М. Муравйовим Миколаївського відділення Державного банку, гарно озброєний, хоча й нечисленний, повітроплавний загін постав на перешкоді вивезення коштів і цінностей²⁰⁵.

У спогадах керівника прес-служби Миколаївського германського гарнізону В. Феста про вступ німецьких військ до Миколаєва є відомості про те, що німецьку колону на підступах до міста облітав літак: «Уже днем 15-го марта войска выдвинулись маршем в направлении Николаева. Теперь это был третий батальон 21-го резервного пехотного полка, который, имея большой автопарк, устремился вперед одновременно с колонной 5-го баварского артиллерийского полка. Колонна двигалась в том же направлении маршем, в пешем порядке... После мирной ночи в Александровке передовой отряд, благодаря быстрым автомобилям 209-й автомобильной колонны, оказался впереди. Он въехал в Варваровку 16 марта в час дня. Русский самолет, который вылетел навстречу из Николаева, осмотрел немецкую колонну и развернулся назад»²⁰⁶.

В. Антонов-Овсєєнко у своїх спогадах стверджував, що після того, як більшовики покинули Одесу й відступили до Миколаєва, він, організовуючи оборону міста, намагався сконцентрувати тут усі військові частини. Із Одеси до Миколаєва потягом прибув 1-й авіазагін Мельника – «3 апарати

²⁰³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 275. Арк. 45–49.

²⁰⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 271. Арк. 52–58.

²⁰⁵ ДАМО. Ф. 222. Оп. 1. Спр. 1825. Арк. 85–88; Левченко Л. Л. Миколаїв за доби Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918) // Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 280. Т. 292. Історія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2017. С. 88–109.

²⁰⁶ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 48–49.

Автомобільна колона германських військ на підступах до Миколаєва. 16 березня 1918 року.
Фото з книги В. Феста

та 12 людей». Все інше майно цього загону ще в Одесі було навантажене на транспорт, який пішов до Севастополя. Коли 15 березня 1918 р. надійшла звістка про просування до Миколаєва 32 вантажівок із німцями, ці відомості перевіряв і підтвердив льотчик-розвідник на прізвище Мельник²⁰⁷. В. Антонов-Овсієнко повідомив, що військові частини, які прибули з Одеси, відмовилися обороняти Миколаїв від німців і відбули до Севастополя.

В. Фест писав, що 16 березня 1918 р. німці захопили літаки, розміщені у Варварівці: «Поскольку все самолеты, размещенные в Варваровке, попали в наши руки, необходимо было подготовить на следующее утро один исправный самолет, который под управлением немецкого офицера смог бы провести разведку и сбросить бомбы на вражескую артиллерию и пулемет, установленный на предмостном укреплении»²⁰⁸.

Мешканець Миколаєва Є. В. Смола згадував, що над містом літали «німецькі аероплани». Один із них спустився біля кладовища і почав ремонтуватися, позаяк його, імовірно, пошкодили постріли «любителів» із землі. До аероплану кинулася місцева «публіка», але у німців був кулемет і вони нікого не підпускали, відремонтувалися і полетіли в напрямі Великої Коренихи. За спогадами Смоли, цю подію можна датувати 15 березня 1918 р. Є. В. Смола також повідомив, що в суботу [16 березня 1918 р.], ідучи з роботи, він побачив, як аероплани літали над Бугом, біля дальніх лісків, і, «очевидно, кидали бомби, так як лунали глухі вибухи. Очевидці підтверджували потім, що в воду кидали з аеропланів бомби...» і містяни боялися,

²⁰⁷ Антонов-Овсенко В. А. Записки о гражданской войне. Т. 2. Москва; Ленинград: Госиздат, 1928. С. 142.

²⁰⁸ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 49.

що вони бомбардуватимуть скупчення людей²⁰⁹. Слід зазначити, що спогади Є. В. Смоли були записані 15 березня 1928 р.²¹⁰, тобто через 10 років після подій, і розраховувати на їх точність не варто, особливо стосовно сюжету від 15 березня 1918 р.

Газета «Трудовая жизнь» 19 березня 1918 р. повідомляла, що в 1 час 20 хвилин, у суботу [16 березня 1918 р.], над містом з'явився аероплан із чорними хрестами, він летів низько, й можна було побачити льотчика. По аероплану почалася стрілянина з рушниць і револьверів²¹¹. Практично такі самі відомості подавало видання «Бюллетень» від 19 березня 1918 р.: після 12-ї години дня [16 березня 1918 р.] «...над Соборною вулицею показався аероплан, який відразу був пізнаний за німецький. Аероплан спустився досить низько, пролетів над Спаською вулицею й повернув до заводу «Руссуд», [потім] повернувся назад, і на Соборній вулиці зустрінутий рушничною стріляниною, піднявшись на поважну височінь, попрямував до Варварівки, попередньо пролетівши над заводом «Наваль». Чутки про те, що окупаційні війська підійшли до Миколаєва, після появи аероплана стали наполегливішими, і населення, передбачаючи розгортання подій, спішно стало залишати вулиці, які незабаром зовсім спорожніли»²¹².

19 березня 1918 р. германське командування вислало аероплани до Очакова, який захопили матроси-більшовики, котрі евакуювалися морем із Одеси. Про це 22 березня 1918 р. повідомляла газета «Трудовая жизнь»²¹³.

У розпал антигерманського повстання в Миколаєві, 23 березня 1918 р., брати Михайло, Іван і Дмитро Апаріни стріляли по німецькому аероплану, за що вони були засуджені германською окупаційною владою до страти. Про це повідомляла газета «Николаевский вестник» від 5 квітня 1918 р.²¹⁴

У доповіді від 7 серпня 1918 р. про аналіз фінансової діяльності демократичної Миколаївської міської думи за другу половину 1917 р. – першу третину 1918 рр. повідомлялося про виділення 3700 руб. командирові повітроплавного парку²¹⁵.

Розглядаючи всі ці дрібні деталі, варто віддати належну увагу повідомленню В. Феста, який вказав, що германські війська прямували до Миколаєва на вантажівках і пішим маршем, 16 березня 1918 р. вони вступили до Варварівки й захопили там аероплани. Відтак у складі германських підрозділів аеропланів не було в наявності. Отже, вони використовували аероплани,

²⁰⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 513. Арк. 3–7.

²¹⁰ Спогади наведено у виданні: Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Л. Левченко. Миколаїв: Іліон, 2019. 744 с.

²¹¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 18–20.

²¹² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 32–33.

²¹³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 51–52.

²¹⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 19.

²¹⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 157. Арк. 28–42зв.

захоплені на аеродромі у Варварівці. Готуючи літаки до польотів, вони цілком могли намалювати на них емблеми імперських військово-повітряних сил Німеччини – «чорні хрести» [*цей хрест не схожий на німецьку свастику часів Другої світової війни*]. Суттєвим питанням є те, чи були у складі германських військ авіатори, і якщо були, то чи могли вони керувати трофейними аеропланами. У відповіді на це питання можна припустити, що льотчиками були не німці, а офіцери того повітроплавного загону, який дислокувався у Миколаєві й перешкоджав більшовикам вивозити цінності з Миколаївського відділення Державного банку. Проте ці припущення потребують подальшої перевірки.

Українська Центральна Рада зробила перші кроки до утворення української авіації в листопаді-грудні 1917 р. А втім, аналіз документів Центральної Ради показав, що вона так само несерйозно ставилася до військово-повітряного флоту, як і до сухопутної армії та військово-морського флоту. 6 квітня 1918 р. Рада Народних Міністрів схвалила рішення передати непотрібні Військовому міністерству авіаційні загоны та їхнє майно до Міністерства пошт і телеграфів²¹⁶. В «Історії українського війська» вказано: «Військово-морська гідроавіація Чорноморської фльоти і за Центральної Ради і за Скоропадського складалася з яких 20 гідропланів»²¹⁷.

Уже за Гетьманату, 28 травня 1918 р., у наказі по Одесько-Подільському науково-кадровому повітроплавному загону, що дислокувався в Миколаєві, повідомлялося про затвердження керівного складу, зарахованого на грошове постачання. Командиром загону був капітан Георгій Голубів²¹⁸. На керівних посадах перебували: капітани Євгеній Крауль (старший підручний)²¹⁹, Євгеній Дукшт-Дукшинський (начальник господарської частини)²²⁰, Віктор Ізмєстьєв (начальник технічної частини), Євгеній Черепанов (командир 1-го кадрового курія)²²¹, штабс-капітани Василь Орлов-

²¹⁶ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х томах. Т. 2 (10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.) / Упоряд.: В. Ф. Верстюк (керівник), О. Д. Бойко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (відповід. ред.), В. Ф. Верстюк, Ю. М. Гамрецький та ін. Київ: Наукова думка, 1997. С. 255.

²¹⁷ Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). Вид. 4-те. Львів: Світ, 1992. С. 441–442.

²¹⁸ Голубів Георгій Васильович – 98-й Юр'євський піхотний полк, підпоручик (1909), штабс-капітан (1915), старший офіцер 23-ї польової повітроплавної роти (з 18 серпня 1916 р.).

²¹⁹ Крауль Євгеній Хрисанфович (1887–1964) – із селян Курляндської губернії, випускник Мітавського реального училища (1907). Олексіївське піхотне училище (1911). Владивостокський кріпосний саперний батальйон. Офіцерська повітроплавна школа (1914). Полковник. З 28 серпня 1919 р. служив в управлінні начальника авіації денікінської армії. З квітня 1920 р. – у Дроздовському полку. Евакуювався в Галіполі, повернувся до Латвії й мешкав у Ризі. Помер у Дармштадті (Німеччина).

²²⁰ Дукшт-Дукшинський Євгеній Іванович – 3-й Східно-Сибірський польовий повітроплавний батальйон, поручик (1909). 6-та повітроплавна рота (з 25 серпня 1910 р.).

²²¹ Черепанов Євгеній Володимирович – випускник Новогеорґіївського кріпосного повітроплавного відділення (1909), поручик (1909), штабс-капітан (1910). 20 серпня 1910 р. переведений в 11-ту повітроплавну роту.

Кісілевський (інструктор газодоб. класів)²²², Козьма Прудкий (командир сотні), Костянтин Каракара (зав. освітою молодших козаків), Владислав Вержимковський (зав. освітою молодших козаків), поручики Микола Анкудінов²²³ (командир сотні), Олександр Гаєвський (зав. освітою молодших козаків), Ернест Лілієнталь (зав. освітою молодших козаків), підпоручики Олександр Попов (командир сотні)²²⁴, Олексій Данилов (зав. освітою молодших козаків), прапорщики Михайло Поляков (в. о. значкового), Володимир Шуріг (зав. освітою молодших козаків)²²⁵. Аналіз показує, що більшість керівного складу були кадровими офіцерами-повітроплавниками царської армії. Загін поділявся на куріні та сотні.

29 і 30 травня 1918 р. по Одесько-Подільському науково-кадровому повітроплавному загону були оголошені накази Голови повітроплавання отамана О. О. Ваньковича²²⁶. Перший наказ вимагав, щоб усе діловодство загону велося тільки українською мовою, усі вояки приймалися на службу лише на підставі вільного найму, а колишні офіцери царської армії мали скинути старі погони й ніяких погонів узагалі не носити. Другий наказ фактично був витягом із військового статуту й містив правила приймання на службу, постачання повітроплавного загону й виплати жалувannya військово-вослужбовцям²²⁷. Наказ від 30 травня 1918 р. завізований Інспектором повітроплавання Одеського району військовим старшиною М. Т. Торбіним²²⁸. У наказах виявлено ще кілька прізвищ вояків повітроплавного загону – підпоручиків-козаків Хоми Наумюка й Олексія Шумського. Наказом від 1 червня 1918 р. на посаду телефоніста до загону було зараховано підпрапорщика козака Петра Поповича²²⁹. Наказ від 2 червня 1918 р. повідомляв про прийняття на службу урядовців: механіків-мотористів Миколи Аршуна,

²²² Кісілевський-Орлов Василій – випускник Чугуївського військового училища (1914), служив у 43-му Охотському піхотному полку.

²²³ Можливо, що в документі допущена помилка у прізвищі і йдеться про Анкудовича Миколу Олександровича – 11-й стрілецький полк, підпоручик. Офіцерська школа авіації (1915). 35-й корпусний авіаційний загін, поручик.

²²⁴ Попов Олександр Костянтинович – штабс-капітан (1916), начальник 2-ї спостережної станції (з 7 жовтня 1915 р.) 23-ї польової повітроплавної роти – ?

²²⁵ ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1.

²²⁶ Ванькович Олександр Олександрович – на 1 січня 1909 р. штабс-капітан 2-го Східно-Сибірського польового повітроплавного батальйону. Капітан, командир 2-ї польової повітроплавної роти. У роки Першої світової війни рота дислокувалася в районі Чернівців та у Карпатах (Південно-Західний фронт).

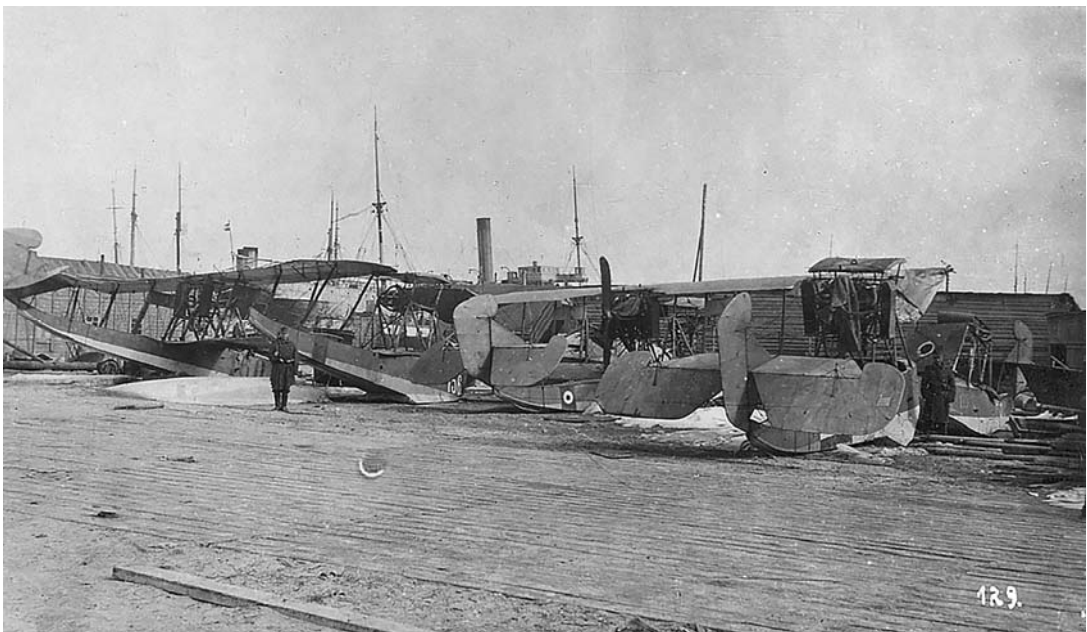
²²⁷ ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 2-2зв.

²²⁸ Торбін Микола Трифонович – випускник Миколаївського інженерного училища. 3-й Східно-Сибірський польовий повітроплавний батальйон (1909). 3-тя повітроплавна рота (1915). Штабс-капітан, командир Івангородської кріпосної повітроплавної роти. 35-й корпусний авіаційний загін, капітан, командир загону (1917). Помічник інспектора повітроплавання Румунського фронту (11 лютого 1917 р.). Служив у гетьманській армії – виконуючий обов'язки інспектора повітроплавання Одеського району (1918). Учасник Білого руху.

²²⁹ ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 2.

Корнілія Морозенка, Хвадея Бернатовича, Василя Кудрявцева, а також діловодів Михайла Ковалева та Федора Цибулі²³⁰. 5 червня 1918 р. на посаду писаря загону було зараховано Василя Петровича Руденка²³¹. У наказах по чергуванню в загоні та про направлення до шпиталю містяться прізвища козаків Федзюкевича, Квятона, Василя Єремеева.

Цікавими є накази по Одеському науково-кадровому повітроплавному загону за липень, які вносять деяку ясність у подальшу долю загону. 24 липня 1918 р. командир загону Г. Голубєв поїхав у службових справах до Одеси й тимчасово виконуючим обов'язки замість себе призначив поручика Ернеста Лілієнталь²³². 25 липня 1918 р. той вступив на посаду. У наказі за 30 липня 1918 р. Е. Лілієнталь писав: «Цього числа я з тимчасово дорученим мені повітроплавним отрядом відправляюся до міста призначення отряда м. Одесу. Підстава: пропонування Інспектора повітроплавання Одеського району». 31 липня 1918 р. у черговому наказі він повідомив: «Цього числа я з тимчасово дорученим мені повітроотрядом прибув у м. Одесу»²³³. Дослідники історії української авіації вважають, що в Одесі загін був захоплений чи денікінцями, чи більшовиками, або його авіатори самі вступили чи то до Добровольчої, чи до Червоної армії.

Гідроплани в Одесі у 1918 році

²³⁰ ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 3.

²³¹ ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 4зв.

²³² ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 10.

²³³ ЦДАВО України. Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 10зв. [номер аркуша не визначається чітко].

У відомості, надісланій «Повітроплавним парком Одеського району» [назва парку – так у документі] 29 листопада 1918 р. за підписом осавула Звездовського до Миколаївської ради об'єднаних українських організацій, зазначено, що за штатом парк повинен мати 24 старшини, 15 урядовців, 672 козаки, 24 коняки. По списку лічилося 20 старшин, 4 урядовці, 44 козаки, 2 коней. Фактично ж у парку було 15 старшин, 4 урядовців, 38 козаків і 2 коней. Таким чином, штатний, списочний та фактичний склад парку не співпадали за чисельністю, а це означає, що парк не був укомплектований повністю²³⁴.

Коли гетьманські посадовці й прихильники П. Скоропадського залишили Миколаїв і Миколаївська рада об'єднаних українських організацій, члени якої брали участь у підготовці повстання проти П. Скоропадського й підтримували Директорію УНР, оголосила про перехід влади до її рук [11 грудня 1918 р.], старшина повітроплавного загону Бутов [прізвище – так у документі] взяв на себе старшинство в загоні, про що Рада видала йому відповідне посвідчення²³⁵. Аналогічно в повітроплавному парку старшинство взяв на себе Василь Луценко²³⁶. Всі старшини й солдати – повітроплавники, які ще залишалися в Миколаєві, – мали їм підпорядковуватися до вступу в місто республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва. Імовірно, що офіцери залишили Миколаїв разом із прихильниками Гетьмана П. Скоропадського, і оскільки авіаційні підрозділи не мали керівників, старшинство довелося взяти на себе нижчим за статусом військовослужбовцям.

У «Законі про ухвалу та переведення в життя тимчасового закону про військовий Флот...», схваленому Директорією УНР і згадуваному вище, в Українському військово-морському флоті передбачалося створення відділу гідроавіації²³⁷.

У відомості за 13 грудня 1918 р. вперше зустрічається назва – «Миколаївський повітроплавний парк Одеського району». Його особовий склад налічував 11 старшин, 3 урядовців, 85 козаків, 17 рушниць і 2 коней²³⁸.

13 грудня 1918 р. головою Військового комісаріату м. Миколаєва було видано посвідчення лікарю Харківсько-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного загону Фенське Фердинанду Федоровичу про

²³⁴ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 14.

²³⁵ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 75.

²³⁶ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 77.

²³⁷ Закон про ухвалу та переведення в життя тимчасового закону про військовий Флот Української Народної Республіки; Тимчасовий закон про військовий флот Української Народної Республіки // Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки: Виданий 8 лютого 1919 року. 5-й випуск. Ч. 79.

²³⁸ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 120.

його посаду²³⁹. І цього ж дня козацька рада Харківсько-Катеринославського повітроплавного загону звернулася до Військової ради м. Миколаєва про виділення харчування для особового складу: у зверненні зазначено, що чисельність загону складає 52 козаки²⁴⁰. 14 грудня 1918 р. голова Ради загону звернувся до Миколаївської ради об'єднаних українських організацій з проханням повернути загонів друкарську машинку й направив за нею механіка загону Федора Карпенка²⁴¹. 15 грудня 1918 р. Олексій Машук був відряджений як представник Харківсько-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного загону до Миколаївської ради об'єднаних українських організацій згідно з її телефонограмою²⁴². Таке саме посвідчення від загону отримав козак Михайло Петренко²⁴³. Важливо підкреслити, що на посвідченнях Машука та Петренка було проставлено штамп із написом «Командір Харьково-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного отряду. м. Миколаїв». Це підтверджує, що місцем дислокації загону був саме Миколаїв. 17 грудня 1918 р. Харківсько-Катеринославський науково-кадровий повітроплавний загін видав ще два посвідчення, Василю Семенченку (Семеніченку) та Павлу Бондаренку, про те, що їх делеговано як представників загону до Миколаївської ради об'єднаних українських організацій «з правом рішучого голосу»²⁴⁴. Ці посвідчення, крім штампу, завірені гербовою печаткою із зображенням тризуба та написом «Харьково-Катеринослав. наук.-кадровий повітроплав. отряд». 18 грудня 1918 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій видала Павлу Бондаренку, Михайлу Петренку та Олексію Машуку посвідчення в тому, що вони є дійсними членами Ради²⁴⁵. 20 грудня 1918 р. замість Павла Бондаренка загін відрядив до Ради Петра Криворучка²⁴⁶.

16 грудня 1918 р. Миколаївський повітроплавний парк Одеського району видав посвідчення старшому четовому Миколі Луценку в тому, що його делеговано до Миколаївської філії Українського Національного Союзу. Підписав посвідчення голова загального зібрання парку Семендяєв²⁴⁷. Таке ж посвідчення від парку Семендяєв виписав молодшому писарю парку Семену Постоловському²⁴⁸. Посвідчення завірено печаткою із надписом

²³⁹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 54.

²⁴⁰ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 123.

²⁴¹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 129.

²⁴² ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 135.

²⁴³ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 141.

²⁴⁴ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 148–149.

²⁴⁵ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 152–153, 159.

²⁴⁶ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 170.

²⁴⁷ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 136.

²⁴⁸ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 140.

«Повітроплавний парк Одеського району». Пізніше Микола Луценко отримав від Миколаївської ради об'єднаних українських організацій посвідчення в тому, що він є її дійсним членом²⁴⁹.

У грудні 1918 р. було описано поіменний склад Миколаївської ради об'єднаних українських організацій, у якому від повітроплавного парку представлений Постоловський, від загону – Бондаренко та Семенченко²⁵⁰. В іншому списку Ради зазначено, що до неї входять від повітроплавного парку Постоловський та Луценко, від повітроплавного загону – Машук і Петренко, від Катеринославського повітроплавного загону – Семеніченко, Криворучко та Бондаренко²⁵¹.

21 чи 22 грудня [дата на документі нечітка] 1918 р. начальник Миколаївської залоги полковник Сухотін віддав наказ про призначення на посаду тимчасово виконуючого обов'язки командира Харківсько-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного загону значкового Георгія Бутіва [прізвище – так у документі, можливо, Бутова]²⁵².

У зв'язку із цим вагомого значення набуває дослідження Ю. Юзича, дотичне до питання про те, хто саме перебував на посаді виконуючого обов'язки командира Харківсько-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного загону насправді, й подальшу долю цього загону. У своїй статті «Батько української аеророзвідки – полковник Армії УНР Павло Крицький»²⁵³ Ю. Юзич спершу посилається на Я. Тинченка²⁵⁴ й пише, що той зазначив, ніби П. Крицький 20 жовтня 1918 р. став помічником командира «Херсонсько-Миколаївського науково-повітроплавного загону» Армії Української Держави. «Насправді, – пише Ю. Юзич, – Павло Крицький у своєму реєстраційному листку, на який посилається Я. Тинченко, вказав, що в жовтні 1918 року став помічником «Харково-Миколаївського» загону». «Однак, – висловлює сумніви дослідник, – із назвою цього загону є явна плутанина, бо в своєму ж виданні шановний автор вказує: на півдні України існував лише Одесько-Подільський загін. У Центральному державному архіві вищих органів влади збереглася справа з наказами цього загону. До кінця липня 1918 року він базувався у Миколаєві, а з серпня місяця перемістився в м. Одесу. Наказу про вступлення Павла Крицького в обов'язки помічником командира – немає (а збереглися накази до 27 жовтня включно)». Далі Ю. Юзич вказує, що Я. Тинченко помилився, бо насправді правильна

²⁴⁹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 161.

²⁵⁰ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 28зв.

²⁵¹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 28.

²⁵² ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 172.

²⁵³ Юзич Юрій. Батько української аеророзвідки – полковник Армії УНР Павло Крицький. 16 грудня 2019 р. Історична правда. Спецпроект. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/12/16/156723/>

²⁵⁴ Тинченко Я. Герої українського неба. Пілоти визвольної війни 1917–1920 рр. Київ: Темпора, 2010. 200 с.

назва загону – «Харківсько-Катеринославський». У ЦДАВО України він віднайшов наказ від 16 жовтня 1918 р. про призначення з 1 вересня [заднім числом – таке можливо й часто зустрічається в документах українських органів влади цього періоду] підполковника Павла Крицького на посаду виконуючого обов'язки командира Харківсько-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного загону з тимчасовим прикомандируванням його до центрального апарату. Ю. Юзич також знайшов наказ від 30 серпня 1918 р. про призначення П. Крицького старшим підручником Харківсько-Катеринославського загону. У статті зазначено, що П. Крицький увесь час «фактично залишався в Києві, тому й з назвою «свого» загону помилився». 12 листопада 1918 р., за два дні до повстання Директорії у Білій Церкві, П. Крицького було призначено на посаду виконуючого обов'язки начальника повітроплавного відділу в Головному інженерному управлінні Військового міністерства Української Держави, а в день вступу військ Директорії до Києва, 15 грудня 1918 р., він став «т. в. о. інспектора повітроплавства» України. Ю. Юзич вважає, що інспектором повітроплавання П. Крицького призначили 15 січня 1919 р.: «До цього часу формально залишався помічником командира Харківсько-Катеринославського загону». У його підпорядкуванні як «т. в. о. інспектора» перебували три повітроплавні загони: Чернігово-Волинський, Києво-Полтавський та Харківсько-Катеринославський. «Ще один загін, – пише Ю. Юзич, – ...із центром в Одесі – опинився під владою білогвардійців». Далі автор додає, що П. Крицький допомагав у формуванні повітроплавних загонів на Галичині та Кубані, куди було «частину майна перекинуто «одразу (таємно), а решту – упродовж весни і літа – визбирувано із «прихованих» від більшовиків точок у Києві, Миколаєві, Одесі...». Автор доводить, що багато повітроплавного майна було захоплено денікінцями. Подальша доля членів загонів, учасників Української революції, далі простежується у Кам'янці-Подільському та Польщі. У виявлених в українських архівах документах, які стосуються повітроплавання у Миколаєві, прізвище Павла Крицького жодного разу не зустрічається. Очевидно, Ю. Юзич правий і він дійсно не доїхав до Миколаєва й лише формально обіймав посаду помічника командира Харківсько-Катеринославського науково-кадрового повітроплавного загону. Оскільки загін не міг лишатися без керування, у грудні 1918 р. на посаду виконуючого обов'язки командира був призначений Г. Бутіїв.

Таким чином, очевидно, що авіаційні підрозділи були започатковані в Миколаєві у структурі Чорноморського військово-морського флоту Російської імперії. На початок революційних подій (березень 1917 р.) у Миколаєві вже дислокувалися повітроплавний парк і повітроплавний загін, утворені до 1917 р. Військовослужбовці цих авіаційних підрозділів брали активну участь у революційних подіях 1917 – початку 1918 рр. Детальніше дослі-

дження зародження авіації, у т. ч. морської авіації, у Миколаєві потребує вивчення документів Російського державного архіву Військово-морського флоту. У період Української революції, 1917–1918 рр., у Миколаєві дислокувався Миколаївський повітроплавний парк, який розташовувався у Варварівці. Саме тут германці, вступаючи до Миколаєва 16 березня 1918 р., захопили літаки, які потім використовували у власних цілях. На півдні України, а саме у Миколаєві, за революційної доби дислокувалися два науково-кадрові повітроплавні загони: Одесько-Подільський (представлений по Миколаєву документами першої половини 1918 р.) і Харківсько-Катеринославський (представлений по Миколаєву документами другої половини 1918 р.). Одесько-Подільський науково-кадровий повітроплавний загін наприкінці липня 1918 р. дійсно перевели з Миколаєва до Одеси та, імовірно, замість нього до Миколаєва передислокували Харківсько-Катеринославський загін, оскільки архівні дані по Миколаєву про нього виявлено лише станом на грудень 1918 р. Миколаїв міг бути обраним як місце дислокації цих загонів через наявність у ньому Миколаївського повітроплавного парку (1917–1918 рр.) та відповідної інфраструктури, розвиток якої почався ще за Російської імперії, тобто сучасною мовою – аеродромів, які можуть бути локалізовані як у Широкій Балці, так і у Варварівці, станцій спостереження, зв'язку тощо. Отже, за часів Української революції Миколаїв був місцем дислокації трьох авіаційних частин.

Виявлені в українських архівах документи дозволяють встановити чисельність загонів і парку, частково відновити особовий склад цих підрозділів і, на жаль, не подають відомостей про типи літаків. Документи також свідчать, що авіація в Миколаєві за доби Української революції 1917–1921 рр. досягла піку свого розвитку в період Гетьманату П. Скоропадського. Але у той час більшість авіаторів були колишніми офіцерами царської армії. Вони покинули Миколаїв разом із прихильниками П. Скоропадського. Тому старшинство у Харківсько-Катеринославському науково-кадровому повітроплавному загоні та Миколаївському повітроплавному парку взяли на себе військовослужбовці нижчого рангу. Невідомо, чи вони вміли керувати літаками й чи на той час у Миколаєві ще залишалися літаки. Проте саме ці військовослужбовці брали активну участь у діяльності Миколаївської ради об'єднаних українських організацій, яка підтримувала Директорію УНР і взяла місто під свій контроль 11 грудня 1918 р. Після дати вступу отамана Н. О. Григор'єва до Миколаєва [12 грудня 1918 р.] й до кінця періоду Директорії УНР у Миколаєві [кінець березня 1919 р.] в архівних документах згадки про повітроплавний загін і парк не зустрічаються. Школа морських льотчиків [*Військово-морське авіаційне училище імені Сігізмунда Леваневського / Спеціалізований центр бойової підготовки авіаційних спеціалістів «Леваневці»*] була створена у Миколаєві вже за радянських часів і мала

стаціонарні аеродроми у районі Великої Коренихи, на Водопої та в Сливиному.

Вагоме значення також має розв'язання питання про те, які саме українські сухопутні військові частини були дислоковані в Миколаєві станом на грудень 1918 р., оскільки саме вони стали на допомозі Миколаївській раді об'єднаних українських організацій, що встановила контроль за ситуацією в місті після залишення його гетьманцями. Відомості про ці військові частини Рада збирала напередодні зміни влади в Миколаєві. З'ясувалося, що в місті

знаходилися:

- *17-й піший Олександрійський полк* (за штатом: 73 старшини, 8 урядовців, 1206 козаків, 68 коней; за реєстром: 77 старшин, 6 урядовців, 397 козаків, 27 коней; фактично: 56 старшин, 6 урядовців, 377 козаків, 27 коней);
- *6-та легка артилерійська бригада* (за штатом: 66,5 старшин, 23 урядовці, 262 козаки, 507 коней; за списком: 47,5 старшин, 17 урядовців, 67 козаків, 80 коней; фактично: 46 старшин, 17 урядовців, 62 козаки, 80 коней);
- *інструкторська батарея при 6-й легкій артилерійській бригаді* (за списком: 34 старшини, 8 юнкерів, 4 підпрапорщики, 1 вільний інструктор; фактично: 30 старшин, 7 юнкерів, 3 підпрапорщики, 1 вільний інструктор);
- *16-й легкий гарматний полк;*
- *17-й легкий гарматний полк;*
- *18-й легкий гарматний полк;*
- *6-та піша дивізія;*
- *111-та важка гарматна бригада.*

Роль українських військових частин у Миколаєві й окрузі недостатньо простежується як у період Гетьманату, так і за Директорії УНР, імовірно, через те, що вони не були повністю укомплектованими. Про деякі частини в архівних документах наявні лише випадкові згадки.

* * *

11 грудня 1918 р. С. А. Чапківський, який був комендантом міста Миколаєва ще за Центральної Ради, видав наказ такого змісту: «З приводу безвісної відсутності коменданта міста Миколаєва полковника Євтушевського і всіх старшин управління, я сього числа тимчасово до встановлення влади приступив до виконання обов'язків коменданта міста. Всім урядовцям управління, а також сторожам та посильним пропоную залишитись на своїх місцях і виконувати свої обов'язки»²⁵⁵.

²⁵⁵ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 89.

Цього дня германський губернатор фон Гільхаузен оголосив населенню, що германські війська продовжуватимуть підтримувати порядок у місті до прибуття війська отамана Н. О. Григор'єва²⁵⁶. Невдовзі стало відомо про результати переговорів німців із отаманом. Німці пообіцяли не перешкоджати його вступу до Миколаєва, натомість він надав обіцянку сприяти евакуації германських військ до Німеччини²⁵⁷. У газеті «Южное слово» був опублікований договір між германським командуванням і Н. О. Григор'євим, пункти якого передбачали: 1) передачу влади в місті від гетьманських установ і посадовців представникам Директорії; 2) Н. О. Григор'єв гарантував безпеку в порту, громадських місцях, тюрмах, на залізниці, а також недоторканність приватної власності; у той же час забезпечення цих гарантій покладалося на германські війська; 3) обов'язком отамана Н. О. Григор'єва було придушення більшовицьких виступів у межах Херсонської губернії; 4) Н. О. Григор'єв обіцяв сприяти евакуації германських військ до Німеччини не лише в підконтрольних йому місцевостях, а й на всій території, яка визнавала владу Директорії; 5) у день вступу військ Н. О. Григор'єва до Миколаєва германські війська повинні були відійти до східного кордону міста; 6) антантівський десант підпорядковувався германському командуванню й мав нести караульну і поліцейську службу²⁵⁸.

11 грудня 1918 р. демократична Миколаївська міська дума відновила свою роботу й зібралася на перше засідання. Гласні вітали початок чергової влади в місті. У промові гласного Баяна Євгеновича Терентьєва, який головував на засіданні, висловлювалася надія на те, що нова демократична влада стоятиме на охороні державності. А втім, місто вночі мали охороняти 5 тисяч германських солдат²⁵⁹. Увечері цього дня представники Думи С. М. Шаргородський і Г. К. Плотіцин відправились до штабу отамана Н. О. Григор'єва на станції Водопій. Під час переговорів отаман заявив, що влада в місті має належати виключно міському самоуправлінню і воно не має права і не повинно ділитися нею ні з ким. Стосовно Миколаївської ради об'єднаних українських організацій отаман Н. О. Григор'єв висловив таку думку: «Украинская Рада как временная организация рабочих на власть претендовать не может». Уявлення Н. О. Григор'єва про організацію влади в Миколаєві цілком відповідали інтересам Думи. Тоді ж була узгоджена кандидатура Мойсея Янкелевича (Михайла Яковича) Макотинського на посаду начальника міської міліції²⁶⁰. Наприкінці січня 1919 р.

²⁵⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 78.

²⁵⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 46–49.

²⁵⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 90–92.

²⁵⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 51–54.

²⁶⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 54–55.

М. Я. Макотинського на посаді начальника міліції змінив колишній член Української Центральної ради, а на той час уже більшовик, О. Й. Рожанський²⁶¹.

Після повернення делегації Дума повідомила містянам: «Согласно приказу Атамана республиканских войск Григорьева, изданного с ведома и согласия союзного и германского командования, властью на местах является демократическая Городская дума, которая в настоящее время работает в единении с Рабочим комитетом и местной Украинской радой. Охрану города несут рабочие дружины, союзные и германские войска. К реорганизации городской милиции приступлено»²⁶².

Однак реально 11 грудня 1918 р. контроль над містом здійснювала Миколаївська рада об'єднаних українських організацій. Її головою в грудні 1918 р. вже був Володимир Якович Герасименко²⁶³. Саме ним було поширено в місті Миколаєві таке оголошення: «С 10 на 11 декабря, после боя с республиканским войском, гетманские войска оставили город Николаев. Власть взяла в свои руки *Рада Об'єднаних Українських Організацій* и уведомила об этом комендатуру англо-французских и немецких войск, которые работают вместе с Радой в отношении поддержания порядка в городе до прихода республиканских войск»²⁶⁴. 11 грудня 1918 р. Рада делегувала В. Я. Герасименка²⁶⁵, а наступного дня Василя Базиченка²⁶⁶ на зустріч республіканським військам Н. О. Григор'єва. А втім, це не сприяло визнанню Н. О. Григор'євим Миколаївської ради об'єднаних українських організацій як владного органу в Миколаєві. 12 грудня 1918 р. Рада направила до волосних земельних управлінь повідомлення про перехід влади до «Української Директорії, котра стоїть на платформі 1, 2 і 3 Універсалу, а саме: щоб земля була передана до рук тих, хто її обробляє, а також щоб були скликані Українські Установчі Збори /Учредительное Собрание/»²⁶⁷.

У цей же день, 12 грудня 1918 р., голова Ради В. Я. Герасименко дав інтерв'ю кореспонденту газети «Южное слова» М. І-кому, в якому повідомив про роботу Ради в напрямі прискорення «совершившегося политического переворота [тобто антигетьманського повстання 14 листопада – 14 грудня 1918 р.], а также о работе рады и поглядах на будущее». Він визнав, що Рада була створена задовго до «переворота и работа ея носила до того органи-

²⁶¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 48.

²⁶² ДАМО. Ф. П.-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 82–83.

²⁶³ Левченко Л. Л. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій в 1917–1919 роках // Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 321. Т. 309. Історія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2019. С. 54–71.

²⁶⁴ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 90.

²⁶⁵ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 71.

²⁶⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 51.

²⁶⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 52.

зованный характер, что события или, верней, политический переворот не застал нас врасплох»²⁶⁸. У пізнішому документі – листі до губерніального комісара Херсонщини Г. В. Нянчура від 21 лютого 1919 р. – Рада повідомляла, що «...почала свою діяльність у м. Миколаєві ще за часів Гетьмана... брала найдіяльнішу участь в мент переходу влади з рук гетьманських опричників до ДИРЕКТОРІЇ. Далі, з самого початку листопада місяця 1918 р. до цього дня [21 лютого 1919 р.] Рада стояла на чолі всього громадянства м. Миколаєва, впливаючи на політичний рух, обстоюючи завжди платформу ДИРЕКТОРІЇ, провадячи її в дійсність всіма тими засобами, які були в її розпорядженні, надсилаючи велику кількість своїх представників до членів Центрального Уряду, на з'їзди, підготовлюючи вибори на Трудовий Конгрес і тим забезпечуючи на півдні програму ДИРЕКТОРІЇ»²⁶⁹. З огляду на підтримку Ради Симоном Петлюрою в 1917 р.²⁷⁰, її члени цілком могли щиро пристати на його бік під час повстання. В. Я. Герасименко стверджував, що Рада підтримувала зв'язок із «російськими демократичними організаціями» (імовірно, в документі йдеться про гетьманські органи влади) Миколаєва лише заради конспірації²⁷¹. Імовірно, тут він мав на увазі представників гетьманського уряду.

Далі в інтерв'ю В. Я. Герасименко роз'яснював, що Рада складалася з представників українських партій і демократичних організацій: по два від кожної професійної організації і військової частини. Ставлення до представників українських буржуазних класів у Ради негативне, тому до її складу вони не включалися. На питання кореспондента про політичну платформу В. Я. Герасименко відповів, що Рада стоїть на платформі Директорії, а затим Української Самостійної Народної Республіки: «Самостійність мы понимаем так, что она не исключает федерации, но только, если власть во всех входящих в федерацию государствах будет образована на одинаковых началах. Когда мы говорим о федерации, то мы имеем в виду не Москву, а в первую очередь власть, с которой можно будет заключить федеративный союз, пусть это будет Крым, Кавказ или Дон». «Вас, конечно, интересует наше отношение к большевистскому движению в республиканской Украине и в частности в Николаеве, – поцікавився він у кореспондента й далі пояснив: – Отношение наше к большевикам вообще самое отрицательное и от них мы отмежевываемся всеми средствами, имеющимися в нашем распоряжении». Насамкінець В. Я. Герасименко

²⁶⁸ Южное слово... 13 декабря 1918 г. № 50.

²⁶⁹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 63–64.

²⁷⁰ Левченко Л. Л. Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р. (Історична передмова). В кн.: Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Л. Левченко. Миколаїв: Іліон, 2019. С. 44.

²⁷¹ Южное слово... 13 декабря 1918 г. № 50.

заявив, що по відношенню до національних меншин Миколаївська рада об'єднаних українських організацій стоїть на тій самій платформі національно-персональної автономії, яка раніше проводилася Центральною Радою, а нині проводиться на Галичині²⁷².

12 грудня 1918 р. о 9-й ранку війська отамана Н. О. Григор'єва зі сторони Водопою прибули на станцію Миколаїв. Їх кількість миколаївські журналісти виміряли двома ешелонами з 70 вагонів із піхотою та кавалерією. Частина військ негайно вивантажилася з вагонів і направилися в місто. До Миколаєва також прибув і штаб отамана²⁷³. Н. О. Григор'єва на вокзалі зустрічали представники Миколаївської ради об'єднаних українських організацій. На нараді з отаманом Н. О. Григор'євим члени Ради протягом кількох годин обстоювали свої позиції у питанні призначень на керівні посади в місті²⁷⁴. При цьому були присутні два представники головної ставки С. Петлюри. Дискутуючи з отаманом Н. О. Григор'євим, Рада наполягала, щоб на посаді комісара міста Миколаєва був поновлений С. А. Чапківський: «Во вчерашнем заседании [12 грудня 1918 р.] Украинской рады постановлено возбудить ходатайство перед соответствующими властями о том, чтобы комиссаром г. Николаева был назначен гражданин Чапковский, состоящий в этой должности при Центральной Раде. Для скорого выполнения этого ходатайства постановлено непосредственно снести с Директорией, а затем просить атамана Григорьева содействовать успеху ходатайства. Если почему-либо ходатайство Николаевской рады невыполнимо, то постановлено просить, чтобы на должность комиссара г. Николаева был назначен украинский демократ»²⁷⁵. Однак отаман Н. О. Григор'єв, маючи домовленості з Думою, не зважив на думку Ради.

Опівдні розпочалося засідання демократичної Миколаївської міської думи, в якому отаман взяв особисту участь. Імовірно, що на подальші рішення Н. О. Григор'єва вплинула його попередня зустріч із членами міського самоуправління. Голова Миколаївської міської думи Б. Є. Терент'єв, який вітав Н. О. Григор'єва у Думі, оголосив гласним, що в особі отамана він вбачає провідника ідей демократії. Зважаючи на підлецування думців, Н. О. Григор'єв у відповідь продемонстрував свою готовність підтримати «законно обранную представительницу города – демократическую Думу»²⁷⁶. Обговоривши на засіданні звільнення політичних в'язнів, гласні в той день дружньо попрощалися з отаманом²⁷⁷.

²⁷² Южное слово... 13 декабря 1918 г. № 50.

²⁷³ Там само.

²⁷⁴ Там само.

²⁷⁵ Там само.

²⁷⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 175–178.

²⁷⁷ Южное слово... 13 декабря 1918 г. № 50.

Для розуміння причин згоди Н. О. Григор'єва з Миколаївською міською думою варто навести текст повідомлення з місцевого періодичного видання «Трудовая газета» за 26 грудня 1918 р. № 2788 «Утверждение ассигнований атаману Григорьеву»: «Управа ходатайствует об утверждении ее распоряжения по выдаче атаману Григорьеву 12 000 руб. на нужды его отряда. Распоряжение утверждается. Кроме наличных сумм, атаману Григорьеву для нужд его отряда было отпущено Продовольственным отделом различных продуктов на 35 961 руб.; 24 000 руб. атаманом уплачено, осталось за ним 11 961 руб. Дума признала и этот расход, рекомендуя Управе дополучить с атамана Григорьева оставшуюся за ним сумму». Отже, Дума подарувала Григор'єву 12 000 руб., і він навряд чи повернув борг в 11 961 руб., оскільки вже 25 грудня 1918 р. завершував операцію в районі Апостолово-Берислав, а потім його військо пішло на Одесу²⁷⁸. Миколаївська міська дума мала мізерний фінансовий фонд, але все ж таки могла оперувати хоча б якимись коштами, а отаману Н. О. Григор'єву було потрібно з якихось джерел фінансувати своє військо. Саме таким джерелом для нього виступала Миколаївська міська дума. Звідси зрозуміло, чому Н. О. Григор'єв майже у всіх питаннях підтримував Думу, а не Миколаївську раду об'єднаних українських організацій. Рада фінансових засобів не мала й, за її свідченням, «зробила великі борги, які її в цей мент страшенно обтяжують і не дають можливості посувати надалі працю таким самим темпом». Досі залишається нез'ясованим, чи здобула Рада від уряду Директорії 60 200 крб, яких вона конче потребувала для активізації своєї діяльності²⁷⁹. Зі зміною політичних поглядів гласних Миколаївської міської думи й за такої позиції атамана Н. О. Григор'єва українські сили в Миколаєві виявилися в нерівних умовах для подальшої боротьби. Денаціоналізованій Думі, навпаки, вдалося зав'язати взаємовигідні стосунки з отаманом.

13 грудня 1918 р. демократична Миколаївська міська дума слухала питання про призначення комісара міста. Представник Миколаївської ради об'єднаних українських організацій на підставі рішення Ради спершу представив кандидатуру С. А. Чапківського. Однак думці відмовилися її розглядати, оскільки останнього не було на засіданні. Потім представник Ради знайшов за можливе запропонувати кандидатуру Веніаміна Петровича Вакуленка як українця. Гласні Думи не сприйняли кандидатури В. П. Вакуленка, позаяк той був помічником колишнього градоначальника Е. Л. де Бонді. Робітничим комітетом пропонувалися кандидатури на той час тимчасового комісара з охорони міста Миколаєва М. Я. Макотинського та Миколаївського міського голови Володимира Полієвктовича Костенка.

²⁷⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 98–102.

²⁷⁹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 63–64.

Проте Дума висловилася категорично проти суміщення посад. Врешті виконуючий обов'язки міського голови Г. К. Плотіцин вніс на розгляд кандидатуру есера Сергія Петровича Юріцина, гласного Миколаївської міської думи, і заявив, що вона вже схвалена отаманом Н. О. Григор'євим²⁸⁰.

Відтак 13 грудня 1918 р. Н. О. Григор'єв, ігноруючи пропозиції Миколаївської ради об'єднаних українських організацій про призначення на посаду комісара міста Миколаєва українського демократа, призначив ставленика Думи С. П. Юріцина. Його помічниками стали вчитель Федір Микитович Рябоконь і мировий суддя 6-ї діляниці Юліан Миколайович Миткевич. Військовий гарнізон очолив Микола Карпович Самосієв, командиром порту був Сосен Федосійович Іванов. Військовим комісаріатом керував Абрам Меєрович Білик. Особовим складом міліції завідував Борис Григорович Барон. Начальником української залоги м. Миколаєва був призначений полковник Сухотін²⁸¹. Після цих кадрових призначень Миколаївській раді об'єднаних українських організацій нічого іншого не лишалось, як оголосити про складання влади та передачу її призначеним посадовцям²⁸².

Новим комісаром С. П. Юріциним 13 грудня 1918 р. було підписано наказ такого змісту: «Согласно избранию представителей Николаевского городского самоуправления, по соглашению с местным Рабочим комитетом, Радой украинских объединенных организаций и германским солдатским Советом, и с утверждения атамана отряда республиканских войск восточного района Херсонской губернии Григорьева, я вступил сего числа в должность комиссара г. Николаева, о чем объявляю во всеобщее сведение»²⁸³. Свою канцелярію С. П. Юріцин розмістив у будинку за адресою вул. Спаська, 58. Того ж дня отаман Н. О. Григор'єв дав інтерв'ю журналісту газети «Южное слово». У відповідь на питання про політичну позицію він заявив таке: «Наша позиция – это признание Директории, которая обязалась довести страну до Учредительного Собрания. Что же касается местных дел, то я, как начальник отряда, выполняющего определенные тактические задания, не считаю возможным в них вмешиваться. Я прошу Думу и комиссара города, которого я считаю высшей административной властью в городе, принять все меры к организации охраны города. Если Думе нужно оружие, я согласен его дать. Но сам налаживать охрану города я не могу, ибо не знаю, долго ли здесь останется мой отряд»²⁸⁴. Проте Н. О. Григор'єв уже втрутився у внутрішні справи міста й у подальшому не виконав обіцянки допомогти Думі зі зброєю для організації міської охорони.

²⁸⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 179–182.

²⁸¹ Южное слово... 17 декабря 1918 г. № 53.

²⁸² Южное слово... 14 декабря 1918 г. № 51.

²⁸³ Там само.

²⁸⁴ Южное слово... 15 декабря 1918 г. № 52.

Штаб отамана Н. О. Григор'єва в Миколаєві.
Серед штабістів отаман Н. О. Григор'єв та комісар Миколаєва С. П. Юріцин.
Фото з книги В. Феста

13 грудня 1918 р. до Миколаєва прибув із Вінниці представник Директорії Іван Турович. З приводу його приїзду було скликане екстрене засідання Миколаївської ради об'єднаних українських організацій, на якому І. Турович виступив із доповіддю про діяльність Директорії, а також отримав детальні відомості про стан справ у Миколаєві²⁸⁵. І. Турович повідомив, що представники Антанти, Добровольчої армії та інших антибільшовицьких кіл 16–23 листопада 1918 р. провели нараду в Яссах. У відомій резолюції цієї наради Антантою декларувалася допомога Білому рухові для відновлення єдиної та неділимої Росії в кордонах 1914 р. без Польщі; Антанта не визнавала новостворені державні утворення на території колишньої Російської імперії, які були визнані Австро-Угорською та Германською імперіями. А втім, І. Турович у Миколаєві повідомив виданню «Трудовая газета», що «на международной конференции в Яссах союзники, отказавшиеся вести переговоры с представителями гетманского правительства, приняли представителя Директории [Григорія Микитовича] Сидоренко. Соглашение Директории и союзников состоялось на следующей платформе: Директория уплачивает часть долгов России. Союзники во внутренние дела Украины не вмешиваются, соглашаясь признать Украинскую самостоятельность»²⁸⁶. Питання про те, наскільки повідомлення І. Туровича відповідало дійсності,

²⁸⁵ Южное слово... 14 декабря 1918 г. № 51.

²⁸⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 64–66.

потребує окремого дослідження. Миколаїв на Ясській нараді представляв голова правління кооперативу «Земледелец» граф Володимир Васильович Стенбок Фермор²⁸⁷, колишній член Державної думи 2-го і 3-го скликань від Херсонської губернії, який був членом делегації від гетьманського уряду.

14 грудня 1918 р. у Миколаєві стало відомо про зречення влади Гетьманом Павлом Скоропадським²⁸⁸. У місті було неспокійно: німці здійснювали обшуки в приміщеннях Спілки металістів і Робітничого комітету через отримання інформації про переховування там зброї²⁸⁹. З'ясовуючи ситуацію, С. П. Юріцин запевнив фон Гільхаузена в близькій організації міської охорони. Виконуючий обов'язки міського голови Г. К. Плотіцин поспішив до отамана Н. О. Григор'єва просити обіцяну ним Думі зброю, відсутність якої гальмувала організацію охорони міста. Незважаючи на раніше надану обіцянку, Н. О. Григор'єв порадив посадовцю звернутися з цього приводу до англо-французького командування. У пресі повідомлялося, що після зустрічі Григор'єв і Плотіцин ніби разом пішли до англо-французів²⁹⁰. Наступного дня стало відомо про злочини, вчинені в Херсоні членами угруповання під назвою «Отряд Белых Дьяволов». Начальник штабу Григор'єва, сотник Купрієнко, в інтерв'ю виданню «Трудовая газета» завірив містян, що в Миколаєві отаман здійснював усі необхідні заходи для охорони міста, навіть намагався повернути викрадені представниками гетьманської влади цінності з Миколаївського відділення Державного банку. Купрієнко повідомив, що отаман досяг повного порозуміння з англо-французьким командуванням і те обіцяло надати на допомогу необхідні сили. У бесіді журналіста з самим Н. О. Григор'євим йшлося не про зброю, а про звільнення політичних в'язнів, більшість з яких на той час уже покинула тюрму. Однак щодо тих, котрих було затримано германцями, ще тривали переговори. У цьому контексті сплило питання про колишніх гетьманських прибічників, зокрема про С. Г. Пищевича. Н. О. Григор'єв нагадав, що він «является «старым знакомым» бывшего Херсонского старосты Пищевича. В период выборов в 4-ю Государственную Думу он намечался одним из кандидатов, [однако] был выслан Пищевичем. Теперь мы с ним встретились при несколько иной обстановке»²⁹¹.

16 грудня 1918 р. спеціальним потягом із Одеси до Миколаєва прибув член Директорії Гордій Васильович Нянчур, призначений губерніальним комісаром Херсонщини. Він зустрівся з Миколаївським міським головою

²⁸⁷ Южное слово... 4 декабря 1918 г. № 42.

²⁸⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 174.

²⁸⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 72–73; Спр. 284. Арк. 94–95.

²⁹⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 75.

²⁹¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 68–73.

В. П. Костенком і в розмові повідомив про кроки до створення Предпарламенту з представників земств, міст і політичних партій, а також про рішення щодо проведення виборів до Установчих Зборів (дискутувалося питання, чи залишити в силі результати старих виборів, чи провести нові). Аналізуючи зміст обговорюваних питань, варто звернути увагу на те, що Г. В. Нянчур і В. П. Костенко обговорювали перспективи створення Союзу земств і міст, у діяльності якого міський голова брав найактивнішу участь. Г. В. Нянчур також повідомив, що Директорією віддано наказ про тимчасову заборону проведення з'їздів і зборів без її дозволу²⁹². Чи натякав він тут на участь В. П. Костенка у Сімферопольському з'їзді представників земств і міст, невідомо.

Напередодні приїзду Г. В. Нянчура Миколаївська рада об'єднаних українських організацій заявила протест на повернення до Миколаєва колишніх представників гетьманської влади. Зокрема, 15 грудня 1918 р. Рада схвалила резолюцію проти повернення градоначальника Е. Л. де Бонді та генерала Л. О. Богаєвського: «...Получивши официальное телеграфное известие, что все начальствующие лица гор. Николаева во главе с генералами Богаевским и Де-Бонди признают власть Директории и просят возвратить им прежние должности, – Николаевская Рада объединенных украинских организаций решительно протестует против их возвращения в гор. Николаев, как провокаторов и грабителей народного добра, которые не сделали ничего для спокойной передачи города республиканским войскам, бросив все на произвол судьбы, и тем дали возможность вооружиться преступным элементам и грабитель. Рада полагает, что возвращение их вызовет новое восстание в городе... Как только Богаевский и компания придут в город Николаев, то будут расстреляны, как провокаторы, так как из-за них при третьем штурме Водопоя убито 6 лучших казаков и 22 ранено». Протест було підписано не лише представником Ради Татарко, а й отаманом Н. О. Григор'євим, який до цього наказав випустити політичних в'язнів миколаївської каторжної тюрми і заперечував переслідування опозиціонерів²⁹³.

17 грудня 1918 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій зібралася на загальні збори. Головували В. Я. Герасименко та М. Д. Лагута, яким було запропоновано Раді спершу «виявити свою платформу». Щодо «платформи» висловилося кілька членів Ради й була схвалена така резолюція: «Рада об'єднаних українських організацій м. Миколаєва стоїть на платформі Директорії, себто: Українські Установчі Збори, Українська Самостійність Народної Республіки, влада на місцях земським та мійським

²⁹² Южное слово... 17 декабря 1918 г. № 53.

²⁹³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 76.

Отаман Ничипор (Никифір)
Олександрович Григор'єв

самоврядуванням, Ради робітничих і селянських депутатів, яко професійних організацій, Предпарламент; а також стоїть за те, що необхідно розрішити перш за все соціальні питання в Українському масштабі». Після виявлення платформи голова Ради В. Я. Герасименко доповів про надіслані командиром 3-го корпусу Д. В. Філат'євим отаману Н. О. Григор'єву дві депеші, «аби він не робив перепон з приводу повернення в Миколаїв де-Бонді, Богаєвського і гарантував недоторканість їх осіб». Зібрання Ради постановило телеграфувати Д. В. Філат'єву протест проти «такого провокаторського розпорядження, копію надіслати Головному отаманові ПЕТЛЮРІ, а також протестувати через часопис, аби про це були повідомлені всі українські соціалістичні партії»²⁹⁴.

Отаман Н. О. Григор'єв у цей день відправив Д. В. Філат'єву власну відповідь на телеграму. Ця відповідь ясно демонструє почуття, які ситуація, що склалася в Україні, викликала в душі Н. О. Григор'єва. Він писав: «На телеграму 6068 оповіщаю Вас, Вельмишанований Отамане, що поки я і мої козаки маємо зброю в руках, глумлення над со-

бою не дозволим. Ця вся сволота, пригласив собі на допомогу 500 чоловік німців, зі зброєю в руках виступила проти нас і, не дивлячись на мій ультиматум, прийняла бій, а потім, після третього штурму, позорно втекла, ограбував народне та державне майно, а остатки зброї та майна захопили непевні люди і тепер роблять бешкет в місті та околицях. Як тільки вони появляться на березі, то сам народ їх розірве. Гарантій не даю, бо та людина, котра вчора продавала неньку Україну, ніяк не може займати посаду і керувати нашим змученим трудовим людом. Я прокляну ту волю і ту Україну, котра найде місце таким злодіям, як Бонді, Богаєвський, і Пищевич, і компанія... Вельмишановний Отамане, я з Вами не згоден, а по цьому вкупі з Вами служити не можу, бо я не можу робити те, проти моєї совісті та волі трудового народу. Прохаю довести до відома Головного Штабу о нашим з Вами непорозумінні. Ви хочете усунути з посади таку щиру людину, як комендант станції Знаменка Бзенко, і хочете вернути на посаду таких злочинців, як ті, про котрих Ви другий раз мені телеграфуєте. Де тут правда, – не розумію. Але від цього всього болить серце і надходять різні

²⁹⁴ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 27.

мрії: чи буде та воля, чи ні. Але-ж з цього часу, пане Отамане, я більше Вам не вірю, но до розбора цього діла Ваші накази виконую. За де-Бонді і компанію питаєте не мене, а тих людей, що погибли під Водопоем. Я гарантій не даю»²⁹⁵.

Миколаївська рада об'єднаних українських організацій 18 грудня 1918 р. через газету «Южное слово» повідомила про направлення протесту Г. В. Нянчуру такого змісту: «Мы должны заметить, что врагов украинского народа не милуют, а судят их и что если этого не делают, то этим самым поддерживают их и подобных им злодеев, чего не должно быть. Распоряжения в духе генерала Филатьева причиняют большой вред государству и тем самым в корне подрывают местную украинскую демократическую власть и ее организации, дискредитируют украинскую народную Директорию в глазах всей демократии и подрывают веру в демократическое украинское движение»²⁹⁶. Таким чином, незважаючи на розбіжності в поглядах на нові призначення на керівні посади в Миколаєві, Миколаївська рада об'єднаних українських організацій і отаман Н. О. Григор'єв дотримувалися спільної позиції щодо колишніх гетьманських керівників.

Чергові вибори до Миколаївської ради об'єднаних українських організацій відбулися 16 грудня 1918 р.²⁹⁷ На посаду голови пропонувалися Герасименко, Грачів і Базіченко. Обраний – В. Я. Герасименко. Затим були вибори заступників голови. Пропонувалися: Грачів, Лагута, Кондратюк, Постоловський, Базіченко, Снар, Траценко, Татарко, Константинович і Щербань. Спершу були обрані: Грачів і Лагута. Однак більшість була незначною, тому Грачів і Лагута відмовилися прийняти посади. На перевиборах пропонувалися: Задерієнко, Грачів, Шевченко і Рибачок. Обрані більшістю: Грачів і Задерієнко. При Раді були створені військова та інформаційна комісії. До військової комісії відкритим балотуванням були обрані: Білик, Пугачевський, Гук, Постоловський, Карпенко і Рибачок. До інформаційної комісії обрані: Герасименко, Татарко, Грачів, Юдченко, Кора, Кондратюк, Вербівський. Маємо за грудень 1918 р. поіменний список членів правління Ради, у якому зазначені 28 українських діячів Миколаєва періоду Української революції²⁹⁸, а саме:

1. Базіченко Василь І. – Українська соціал-демократична робітничка партія, суднобудівний завод «Руссуд», член фабрично-заводської ради.
2. Бондаренко Павло – Харківсько-Катеринославський науково-кадровий повітроплавний загін (в оригіналі прізвище закреслено).

²⁹⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 177–178.

²⁹⁶ Южное слово... 18 декабря 1918 г. № 54.

²⁹⁷ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 1652с. Арк. 19–19 зв., 26.

²⁹⁸ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 28.

3. Гарасим – (? – дописано наприкінці аркуша ручкою, це може бути як прізвище В. Я. Герасименка, так і Герасімова – учителя початкової школи й члена «Просвіти»).
4. Герасименко Володимир Якович – Українська педагогічна спілка в Миколаєві, викладач української мови та географії України Миколаївського учительського інституту.
5. Горбатий Авраам Савович – Союз покалічених вояків (або Миколаївський союз хворих робітників).
6. Грачів Карпій Іванович – Українська педагогічна спілка в Миколаєві.
7. Гук А. Н. – хорунжий 17-го Олександрійського пішого полку.
8. Задерієнко Микита – Товариство «Просвіта», Комендантське урядування.
9. Кі(о)ндратюк Мусій (Мойсей) Максимович – Миколаївська поштово-телеграфна контора, Миколаївський український гурток поштово-телеграфних робітників.
10. Константинович Ярослав Омелянович (прізвище дописано ручкою, викладач української мови та літератури).
11. Криворучко Петро – Харківсько-Катеринославський науково-кадровий повітроплавний загін (відраджений до Ради 20 грудня 1918 р. замість Павла Бондаренка).
12. Лагута Микола Дмитрович – Кооперативна книгарня.
13. Луценко Микола – Миколаївський повітроплавний парк Одеського району.
14. Машук Олексій – Харківсько-Катеринославський науково-кадровий повітроплавний загін (в оригіналі прізвище закреслено).
15. Мішенін С. К. – Миколаївська поштово-телеграфна контора, Миколаївський український гурток поштово-телеграфних робітників.
16. Переходів В. П. – Миколаївська поштово-телеграфна контора.
17. Петренко Михайло – Харківсько-Катеринославський науково-кадровий повітроплавний загін (в оригіналі прізвище закреслено).
18. Постоловський Семен – Миколаївський повітроплавний парк Одеського району.
19. Пугачевський Микола Григорович – Українська педагогічна спілка в Миколаєві, викладач Вищого училища при Миколаївському учительському інституті.
20. Рибачок Федір – Комендантське урядування.
21. Романцов Тимофій Григорович – Союз покалічених вояків (або Миколаївський союз хворих робітників).
22. Семенченко (Семеніченко) Василь – Харківсько-Катеринославський науково-кадровий повітроплавний загін.

23. Скарн Яків Дмитрович – Українська соціал-демократична робітничка партія.
24. Татарко Пилип А. – Українська соціал-демократична робітничка партія.
25. Ткаченко Аліпій Костянтинович – Українська педагогічна спілка в Миколаєві.
26. Траценко Петро Кузьмич – Товариство «Просвіта», суднобудівний завод «Наваль».
27. Шевченко В. – Миколаївська поштово-телеграфна контора, Миколаївський український гурток поштово-телеграфних робітників.
28. Щербань Григорій Олександрович – Товариство «Просвіта».

18 грудня 1918 р. були видані посвідчення особам, обраним до складу Миколаївської ради об'єднаних українських організацій: Михайлу Петренку, Григорію Щербаню, Петру Траценку, Василю Базіченку, Пилипу Татарку, Яківу Скарню, В. П. Переходіву, С. К. Мішеніну, М. М. Кондратюку, хорунжому А. Н. Гуку, В. Шевченку, Василю Семенченку (Семеніченку), Микиті Задерієнку, Федіру Рибачку, Олексію Машуку, Карпу Грачову, Миколі Лагуті, Миколі Пугачевському, Миколі Луценку, Семену Постолювському, Аліпію Ткаченку, Тимофію Романцову, Аврааму Горбатову, Павлу Бондаренку, Петру Криворучку. Разом із ними посвідчення члена Ради отримав старшина 1-го кінного гарматного полку М. Лабуренко²⁹⁹. 20 грудня 1918 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій делегувала до Інформаційного бюро Директорії Яківа Дмитровича Скарна для одержання інформації та вказівок у справі українського руху³⁰⁰, а наступного дня Рада рекомендувала свого члена Герасимова та колишнього заступника градоначальника Е. Л. де Бонді полковника В. П. Вакуленка на посади в Центральному інформаційному бюро Директорії. Виступаючи на захист В. П. Вакуленка, Рада повідомляла, що він проти своєї волі був призначений помічником гетьманського високопосадовця³⁰¹. Відтак після реорганізації на кінець грудня 1918 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій представляла з себе повністю сформований єдиний український орган у Миколаєві, який підтримував зв'язок з урядом Директорії, однак вона не отримала офіційного визнання своїх владних повноважень ні від центральної влади, ні від військових командирів, зокрема отамана Н. О. Григор'єва.

Французький консул Еміль Енно 19 грудня 1918 р. поширив телеграму головнокомандувача силами Антанти в Румунії та на Півдні Росії генерала

²⁹⁹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 6–8.

³⁰⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 72.

³⁰¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 74.

Анрі Бертелло, в якій той роз'яснював населенню, що Союзники прийшли як друзі з метою відновити свободи, порядок і безпеку, та звертався до германських військ із нагадуванням, що вони зобов'язані підтримувати порядок там, де вони дислокуються³⁰². 20 грудня 1918 р. до миколаївського елеватора підійшов англійський крейсер «Кентерберрі». За повідомленням журналістів, він являв собою неприступну фортецю, гармати крейсера були направлені на різні пункти міста, а приціл був математично вивірений³⁰³. Міський голова В. П. Костенко разом із С. П. Юріциним відвідали командира крейсера «Кентерберрі» Ройтса з метою витребування зброї для міської міліції: просили 600 рушниць із набоями до них, 200 револьверів і 2000 набоїв до них, 8 кулеметів зі стрічками, 1 броньовик, 2 вантажівки та 2 легкових автомобілі. Високопосадовці міста пояснювали англійцю, що за 3–4 тижні буде завершено евакуацію німців, і було б непогано, якби ті залишили частину зброї місту, оскільки за фактичної відсутності міської міліції на кінець евакуації англійцям і французам доведеться самотужки охороняти всі державні й громадські установи. Однак Ройтс зброї не дав через те, що не вважав миколаївську міліцію правочинною і життєздатною³⁰⁴.

22 грудня 1918 р. В. П. Костенко виступив на засіданні Думи з доповіддю про результати роботи Сімферопольського з'їзду земств і міст, що відбувся 30 листопада – 8 грудня 1918 р. у Криму. З'їзд представників земств і міст мав на меті створення на півдні колишньої Російської імперії нового державного утворення й формування Південноросійського уряду. Гласні Думи довго обговорювали доповідь міського голови, промови деяких із них тривали годинами. Врешті сталося неймовірне: демократична Миколаївська міська дума, яка до цього визнавала Українську Центральну Раду, прийняла резолюцію про приєднання до створеного на з'їзді земського міського об'єднання. «Николаевская городская дума заявляет, – ішлося в резолюції, – что видит в факте осуществления этого союза весьма важный этап на пути объединения демократии и доказательство пробуждения ее активности. Только путем самостоятельности всех творческих элементов демократии может быть достигнута великая цель – возрождение целостной российской государственности на началах всестороннего народовластия через всенародное, полномочное Учредительное Собрание». Читання резолюції супроводжувалося аплодисментами, а засідання тривало аж до 12 години ночі³⁰⁵. Таким чином, демократична Миколаївська міська дума

³⁰² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 80–81.

³⁰³ ДАМО. Ф. П. 1817. Оп.2. Спр. 283. Арк. 82.

³⁰⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 194–195; Спр. 284. Арк. 96–97.

³⁰⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 87–91.

хоч і відновила свою діяльність за Директорії УНР у тому ж самому складі, але вона вже не стояла на національній платформі, як за часів Центральної Ради.

Фактично Дума проводила політику загравання з усіма сторонами, які тим чи іншим чином могли виявляти в Миколаєві свою владу силою зброї, насамперед з Н. О. Григор'євим (імовірно, через непередбачуваність його дій і рішень), англо-французьким і германським командуванням. Хоча до останнього Дума дещо охолола після того, як у Німеччині сталася революція. Дума беззаперечно виконувала накази отамана Н. О. Григор'єва. 20 грудня 1918 р. він віддав наказ Думі негайно реквізувати в місті 100 пудів печеного хліба й до 12-ї години дня доставити його на вокзал³⁰⁶, 21 грудня – наказав негайно арештувати представників буржуазії, які поширювали неправдиві чутки про маневри його загонів³⁰⁷, цього ж дня – повідомив про призначення нового коменданта станції Миколаїв сотника Цизанкова³⁰⁸, 22 грудня – повідомив миколаївцям, що справи його «блискучі», він оточив супротивника, тисне його до гирла Дніпра й допомоги не потребує³⁰⁹. Складається враження, що Н. О. Григор'єв спеціально хизувався перед Миколаївською міською думою, аби навіть на відстані тримати її під контролем. Ця риса Н. О. Григор'єва підтверджується дослідженням українського вченого В. А. Савченка, який характеризує отамана як господаря Міської думи в Миколаєві³¹⁰.

Захопленість Міської думи рішеннями Сімферопольського з'їзду не знаходила цілковитого схвалення в миколаївських політичних колах. 24 й 25 грудня 1918 р. відбулися засідання Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва з приводу прихильності Думи до Союзу земств і міст. Якщо праве крило Комітету запропонувало лише «формулу осуду» діям Думи, то ліве крило наполягало на повному розриві з нею. Гостра суперечка між лівим і правим крилом Комітету призупинилася, коли стало відомо про чергову резолюцію Думи, у якій вона висловила певні сумніви щодо деяких рішень Сімферопольського з'їзду. Дума вважала, що війська Союзників, підтримуючи Добровольчу армію, своїм втручанням лише загострювали внутрішню анархію і розбурхували громадянську війну в Україні й на Півдні Росії. На її думку, земсько-міське об'єднання мало апелювати до демократії в країнах Союзників із приводу тієї справжньої ролі, яку відігравали їх армії. Гласні також заявили, що боротьба з радянською Росією неминуче

³⁰⁶ ДАМО. Ф. П. 1817. Оп.2. Спр. 283. Арк. 86.

³⁰⁷ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 307–308.

³⁰⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 86.

³⁰⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 75.

³¹⁰ Савченко В. А. Авантюристы гражданской войны: Историческое расследование. Харьков: Фолио; Москва: АСТ, 2000. С. 87–129.

приведе до союзу з Добровольчою армією й Антантою, тому така боротьба, на їхню думку, була недоцільною й демократія не мала брати в ній участь. Дума доручила В. П. Костенку передати її вимоги Раді земств і міст, а якщо та їх не прийме, то скласти з себе обов'язки члена Ради земств і міст³¹¹. Оголошення цієї резолюції Думи викликало нарешті згоду між членами Комітету й змінило ситуацію. Однак він все ж таки вирішив оголосити себе самостійною організацією й у майбутньому проводити політичну лінію миколаївського пролетаріату незалежно від Миколаївської міської думи³¹². Цей факт ще раз демонструє, що за своєї другої каденції демократична Миколаївська міська дума не мала чіткої політичної орієнтації.

На тлі кризи політичних поглядів Миколаївської міської думи в місті знову почали зростати продовольчі негаразди. Робітничий комітет на своєму засіданні заслухав гласного Думи О. В. Паршикова, який доповів, що майже всі запаси Миколаївської контори Державного хлібного бюро вивезені до Одеси, цензова Дума витратила весь запас борошна, германські війська довершують хлібні проблеми, забираючи останнє під час евакуації. «На станциях скупки зерна имеются запасы для николаевского Хлебного Бюро, но доставить их нет возможности, ибо распоряжением Директории все эти запасы должны быть отправлены в Киев. Это распоряжение Директории ставит нас лицом к лицу с призраком голода... В настоящее время Продовольственным отделом послан специальный поезд за хлебом. Это почти единственная наша надежда на ближайшее будущее. Приходится отметить ужасное качество ныне выпекаемого хлеба. Помол все еще в руках Хлебного Бюро, и мы лишены возможности контролировать могущие при нем быть злоупотребления», – завершив доповідь О. В. Паршиков. На засіданні Комітету йшлося також про те, що хліб неконтрольовано вивозився з Миколаєва до Одеси з порту і сухим шляхом через Варварівку, тому було вирішено встановити постійний міліцейський пост біля Варварівського мосту для запобігання продовольчій контрабанді³¹³. Газета «Путь социал-демократа» у свою чергу наголошувала на наявності махінацій із хлібопродуктами й звинувачувала в хлібній кризі цензову Думу й Управу. Вона писала: «Уверенная в том, что царство цензовиков вечно и что наостренный штык всегда заставит вывезти хлеб в город, управа не позаботилась создать запаса муки на то время, когда по многим причинам привоз и доставка зерна и муки в город уменьшится или совсем прекратится. Карточная система на хлеб была только контролем над населением, но не над пекарнями, ибо те четыре контролера, которые номинально

³¹¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 96–100.

³¹² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 181–182.

³¹³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 184–186.

числились при Продовольственном отделе, были, по причине своей малочисленности, не контролем, а сплошной фикцией. Не имея над собой правильного контроля, пекари сплавляли муку в другие города, наживая при этом немало денег»³¹⁴. Отаману Н. О. Григор'єву належала окрема роль у створенні хлібних проблем. 28 грудня 1918 р. він надіслав Управі телеграму: «На станции Би́ла Крини́ца и в Снигиревке гинет много хлеба. Приезжайте и заберите его, получив вагоны на станции Апостолово или на станции Водопой из эшелона командира окремого куреня Ткаченко. Денежный расчет произвести с теми, кому этот хлеб принадлежит»³¹⁵. Делегація Миколаївської міської думи 29 грудня 1918 р. поїхала до штабу Н. О. Григор'єва, але отамана не знайшлося в штабі. Без нього відмінити видане ним же розпорядження Директорії про відправку хліба до Києва було неможливо. Делегація домоглася від штабу направлення до Миколаєва лише 35 вагонів із зерном і 10 вагонів із мукою. Таким чином вдалося забезпечити місто хлібом хоча б на деякий час³¹⁶. Хлібна криза не сприяла популярності Директорії серед пересічного населення Миколаєва. При цьому від різних військових командирів Директорії до Миколаєва надходили телеграми про реквізицію бензину у приватних осіб³¹⁷, про обкладання банків 50-тисячним податком на користь петлюрівських загонів³¹⁸. При цьому конференція правлінь професійних спілок, що відбулася в Миколаєві 30 грудня 1918 р., все ж таки схвалила рішення про участь у Трудовому Конгресі, який мав відбутися у січні 1919 р. в Києві, й закликала в своїй резолюції робітничий клас Миколаєва взяти активну участь у підготовчій роботі до виборів на Конгрес із метою подальшого його використання в цілях створення міцної демократичної крайової влади³¹⁹.

Миколаїв для німців був «останнім оплотом», за висловленням В. Феста, через який германські війська, направлені кайзером Вільгельмом II для реалізації «закордонної місії», потрапляли назад до Німеччини. Саме тут розташовувався керівний пункт капітана фон Вольфа, з якого він координував транзит германських військових частин. До Миколаєва щоденно прибували германські частини з Туреччини, Персії (після Месопотамської операції), Палестини. В. Фест зазначав, що ці підрозділи морально й фізично вже були нездатними до воєнних дій, позаяк їх сильно пошарпали важкі кліматичні умови південних країн. Навіть на вигляд вони відрізнялися від дислокованих у Миколаєві германських військ [*носили форму кольору хакі*].

³¹⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 182–183.

³¹⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 5.

³¹⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 108; Спр. 173. Арк. 103.

³¹⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 3–4.

³¹⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 104.

³¹⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 191–193.

ОБЪЯВЛЕНИЕ ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНСКОЙ КОМИССИИ ПО ВЫБОРАМЪ въ Трудовой Конгрессъ Украины.

Согласно съ инструкціей, утвержд. Украинской Народной Республикой, на 19 января 1919 г. въ Кіевѣ на Трудовой Конгрессъ отъ всей Херсонской губерніи, включая сюда Одессу и Николаевъ, посылается 11 делегатовъ отъ рабочихъ и 4 отъ трудовой интеллигенціи. Для выборовъ этихъ кандидатовъ Комиссія созываетъ губернский съѣздъ въ г. Елисаветградѣ 18 января 1919 г. для рабочихъ на 12 час. дня, а для трудовой интеллигенціи въ 6 час. вечера. Порядокъ выборовъ представителей на съѣздъ такой: 1) Рабочіе выбираютъ на заводахъ, фабрикахъ, мастерскихъ, конторахъ и другихъ учрежденіяхъ труда, а также отъ ремесленниковъ, какіе не эксплуатируютъ чужого труда, по расчету отъ каждой полной сотни работающихъ по одному уполномоченному. Организациі и учрежденія, какіе имѣютъ менѣе 100 рабочихъ, соединяются съ другими организациями и учрежденіями по согласію пропорціонально организациі. 2) Трудовая интеллигенція выбираетъ уполномоченныхъ на съѣздъ отъ работниковъ на нивѣ народнаго просвѣщенія и служащихъ въ народныхъ кооперативахъ, въ земскихъ да городскихъ управахъ, конторахъ и иныхъ учрежденіяхъ, общественныхъ и частныхъ по одному отъ 50-ти лицъ. Участіе въ выборахъ уполномоченныхъ имѣютъ право лишь тѣ работники интеллектуальнаго труда, которые не эксплуатируютъ сами и не помогаютъ другимъ эксплуатировать чужой трудъ и не владѣютъ имуществомъ, которое приноситъ не трудовые доходы. Активнымъ и пассивнымъ выборнымъ правомъ на сходахъ и съѣздахъ пользуются лишь граждане Украинской Народной Республики обоеихъ половъ не моложе 21 года, не лишенные правъ по суду за преступленія. Уполномоченные на съѣздъ обязаны представить офиціальныи мандатъ за подписью и печатью той организациі, которая его выбрала или ихъ профессиональнаго союза, съ обозначеніемъ количества избирателей. Способы выборовъ устанавливаются самими организациями. Съѣздъ будетъ считаться правомочнымъ при всякомъ количествѣ прибывшихъ на съѣздъ уполномоченныхъ. Городское самоуправленіе и администрація Одессы и Николаева приглашаются дать свою активную помощь по выборамъ уполномоченныхъ и присылкѣ ихъ на губернский съѣздъ безъ препятствій. Предсѣдатель Комиссіи Нянчуръ. Секретарь Бандуровскій.

Всѣмъ правительственнымъ и общественнымъ учрежденіямъ, почтово-телеграфнымъ конторамъ, желѣзнодорожной администраціи и всѣмъ частнымъ учрежденіямъ приказываю немедленно вывѣсить это объявленіе на видныхъ мѣстахъ и объявить его не меньше трехъ разъ въ мѣстныхъ газетахъ за отчетъ губернской по выборамъ комиссіи. Уѣзднымъ народнымъ управамъ, городскимъ управамъ и уѣзднымъ комиссарамъ приказываю распространять это объявленіе по городамъ и уѣздамъ телеграфно и по телефону и специальными курьерами, увѣдомивъ меня, если это объявленіе ими не получено.

Предсѣдатель Комиссіи, Губернскій Комиссаръ Херсонской губерніи Нянчуръ.
10 января 1919 г. г. Елисаветградъ.

Оголошення Херсонської губернської комісії по виборах до Трудового Конгресу України.
Оригінал. Друк. Російською мовою. Державний архів Миколаївської області.
Ф. 300. Оп. 1. Спр. 514. Арк. 7

Домовленість із Н. О. Григор'євим про безперешкодну евакуацію германських військ спочатку підтримувалася в силі, незважаючи на нестачу вагонів. В. Фест згадував про згоду з Н. О. Григор'євим таке: «Поначалу он держал слово и передал немецким войскам 400–500 вагонов. 10 декабря отправился первый поезд. В первые дни отправлялись два поезда ежедневно»³²⁰. 31 грудня 1918 р. німці п'ятьма ешелонами досягли Долинської. Яка була їх мета і чи узгодили вони свої дії з Н. О. Григор'євим, невідомо, однак отаман за це пред'явив їм черговий ультиматум, вимагаючи звільнити Миколаїв, Знаменку та Долинську за 4 дні. При цьому він погрожував: «Никаких перевозочных средств я им не даю, если за 4 дня они не очистят тех пунктов, которые они сейчас занимают, то через 4 дня буду их бить»³²¹. Він також надіслав телеграму Миколаївській раді об'єднаних українських організацій, комісару міста Миколаєва С. П. Юріцину й командирі 17-го Олександрійського полку В'язовському: «От всех Вас не получаю никаких сведений. Значит, все сидите и ни черта не делаете. Меня крайне удивляет ваша бездеятельность. Я стою на позициях против Николаева, скоро почну наступать. Приказываю всем бить немцев, чего смотрите на них. Атаман Григорьев»³²². Відтак домовленості порушилися й В. Фест з цього приводу скаржився: «Николаев утратил роль безопасной отправной точки и последнего транспортного сообщения с берегов Черного моря на родину»³²³. Германське командування, відчуваючи небезпеку, вживало оборонних заходів, навіть поновило комендантську годину. Миколаївська міська дума заявила протест германцям, у якому вказала на неправомочність германського губернатора віддавати накази, що обмежували свободу пересування містян³²⁴. Отже, на кінець 1918 р. у Миколаєві панував хаос, в умовах якого містяни зустріли 1 січня 1919 року.

У газеті «Путь социал-демократа» були підведені підсумки 1918 року: «Какой-то сплошной кровавый кошмар. В это время военное счастье изменяет до тех пор победоносной Германии. Поражение за поражением приводит к разгрому центральных держав, и как первый результат этого разгрома – революционная волна заливает Европу, в первую очередь центральные монархии. В течение нескольких дней слетело несколько десятков корон. Сотни коронованных остались не у дел. Германия объявлена социалистической республикой. Австро-Венгрия распалась на ряд отдельных республик. Тяжелые условия перемирия схватывают железной рукой

³²⁰ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 30–33.

³²¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 101.

³²² ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 21.

³²³ Фест В. Николаев – последний форпост немецких войск на Черном море... С. 32.

³²⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 7–8.

сбросивший с себя проклятое иго германский народ, грозят вместе с ним удушить красную змею социалистической революции. Одновременно и на Украине вновь резко меняется картина. Рушится как карточный домик гетманская власть, державшаяся лишь пока ее подпирали немецкие штыки, широкое крестьянское восстание заливає всю Украину, возносит вновь к власти героев первой Рады. Декларация новой власти, желающей твердо опереться на селянство. Восстановление демократических самоуправлений, широкие социальные реформы. Вот беглая картина 1918 г. На всем протяжении – непрерывный поток крови и масса жертв»³²⁵.

31 грудня 1918 р. до України вторглися радянські війська. Першим вони захопили Харків, і невдовзі туди переїхав новий радянський уряд України, згодом очолений Х. Г. Раковським. Українська армія перебувала в стані ступору: через розбіжності між Симоном Петлюрою та Володимиром Винниченком наказу про здійснення спротиву Червоній армії до війська не надходило. Для обмеження впливу С. В. Петлюри в армії В. К. Винниченко звільнив військового міністра О. В. Осецького й призначив замість нього Олександра Петровича Грекова. В. К. Винниченко намагався в обмін на мир запропонувати Москві свободу діяльності більшовицької партії в УНР, відмову від переговорів з Антантою, союз у боротьбі проти Білого руху. Урядом Директорії до Москви було надіслано кілька нот, на які вже й не очікувалося отримання відповідей. Лише 6 січня 1919 р. надійшла відповідь із Москви, у якій повідомлялося про відсутність військ радянської Росії на території України та про проведення воєнних дій українськими повстанськими загонами, до яких Москва нібито не мала відношення. Шокований відповіддю радянського уряду, В. К. Винниченко скликав 6-й з'їзд правлячої Української соціал-демократичної робітничої партії й поставив на ньому питання про війну. Спираючись на рішення з'їзду, 9 січня 1919 р. Директорія висунула ультиматум Раді народних комісарів, у якому доводила факт нападу радянської Росії на Україну. Наступного дня Нарком іноземних справ РСФРР Г. В. Чичерін надіслав відповідь на ультиматум, у якій ще раз наполіг на тому, що радянських військ в Україні немає і проти Директорії повстали українські робітники та селяни. Разом із цим, він вимагав від Директорії припинити будь-які контакти з Антантою та запевнив у готовності Москви до проведення мирних переговорів із Києвом. Відтак Директорія направила в Москву делегацію. Цей крок суттєво ускладнив взаємовідносини з Антантою, яка й без цього звинувачувала Директорію у більшовизмі. Незважаючи на домовленість про переговори, Червона армія розгорнула масштабні дії на фронті й захоплювала одне за другим українські міста. У ніч з 1 на 2 лютого 1919 р. Директорія УНР вимушена була

³²⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 1–2.

евакуюватися з Києва до Вінниці³²⁶. Отже, початок 1919 року був не кращий, ніж кінець 1918 року.

3 січня 1919 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій вимагала від Миколаївського військового порту катер для поїздки до Директорії та отамана О. П. Грекова, але не повідомляла, з якою саме метою здійснювалася ця подорож, і результати її також не відомі³²⁷.

5 січня 1919 р. німці арештували на станції Миколаїв ад'ютанта отамана Н. О. Григор'єва, Романюка, і близько 20 козаків, які прибули зі штабу отамана. Об'єднаний робітничий комітет делегував представників до германського командування для з'ясування долі арештованих³²⁸, яких німці оголосили заручниками³²⁹.

В. П. Костенко на початку січня 1919 р. черговий раз їздив до Одеси, де відбувалися консультації Ради земств і міст з приводу створення Предпарламента та єдиного уряду Півдня Росії. Крім Миколаєва й Одеси, були присутні представники з Харкова, Києва, Кубані, Дону та Криму. Цього разу було вирішено направити делегацію від Ради земств і міст до командування Добровольчої армії із роз'ясненням, що Рада підтримає її лише у випадку відмови від воєнної диктатури. Також була направлена делегація за кордон у складі колишніх голови Харківської думи Я. Л. Рубінштейна, Петроградського міського голови Г. І. Шредера, народного соціаліста М. В. Бернштама, кадета Новодворцева³³⁰. У березні 1919 р. в Одесі відбулися повторні консультації Ради земств і міст Півдня Росії, Національного центру, Союзу відродження Росії і Ради державного об'єднання з питань створення Південноросійського уряду, принципів його формування, складу й функцій. Цей уряд також мав би отримати назву Директорія. Однак спроба створення уряду залишилася безрезультатною, позаяк у березні з евакуацією військ Антанти і черговим наступом більшовиків зникли умови для створення нового державного утворення у південному регіоні колишньої Російської імперії.

Незважаючи на здобуті 45 вагонів із хлібом, у середині січня знову виникли труднощі з хлібом через блокаду залізниці загонами отамана Н. О. Григор'єва. 16 січня 1919 р. відбулася нарада, у якій брали участь представники германського й англо-французького командування, Робітничого комітету, Миколаївської контори Державного хлібного бюро, страйкового комітету станції Миколаїв. Нарада постановила негайно відправити на станцію Явкіне потяг під білим прапором для доставки хліба

³²⁶ Савченко В. А. Дванадцять війн за Україну. Харків: Фолио, 2006. 415 с.

³²⁷ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 41.

³²⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 3.

³²⁹ Трудовая газета. 7 февраля 1919 г. № 2797.

³³⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 14–15.

до Миколаєва. Учасники наради вирішили, що німецькі військові частини, кількість яких з кожним днем збільшувалася в Миколаєві, мали забезпечуватися хлібом на тих же умовах, що й населення міста³³¹.

Наступного дня, 17 січня 1919 р., на пленумі Робітничий комітет постановив відновити втрачений зв'язок із отаманом Н. О. Григор'євим. Заслуховували заяву офіцерів і козаків його загону, арештованих германцями. Виникла ідея обміняти полонених у Єлисаветграді німців на українських козаків. Щоправда, германське командування не вірило, що німецьких військових можуть відпустити. Крім цих питань, на пленумі розглядалися результати виборів на губернський з'їзд, на якому мали обирати делегатів до Трудового Конгресу. Висловлювалися сумніви щодо доцільності участі в роботі з'їзду, оскільки представників Комітету було обрано від незначної кількості виборців³³². 18 січня 1919 р. в газеті «Путь социал-демократа» була опублікована резолюція Робітничого комітету про відношення до Директорії та Трудового конгресу. Директорія звинувачувалася в тому, що вона не захищала інтереси пролетаріату та селянства, не здійснювала спротиву імперіалістичним силам і зраджувала інтереси України та радянської Росії. Робітничий комітет оголошував єдиною владою в Україні владу Рад робітничих і селянських депутатів і закликав до відновлення Рад. Висловлювалася підтримка Червоній армії і негативне ставлення до Трудового Конгресу³³³.

20 січня 1919 р. Центральна рада профспілок міста Миколаєва оголосила проведення 22 січня одноденного страйку в зв'язку з убивством у Німеччині Карла Лібкнехта та Рози Люксембург. Цей страйк не був завчасно погоджений з Управою, відтак вона, хоча й не перешкоджала проведенню заходу, висловила своє здивування й прохання не зупиняти колони робітників біля будинків, зайнятих германськими військовими. Порядок у місті в цей день цілком покладався на міську міліцію і Робітничий комітет³³⁴. Однак демонстрації й мітинги розпочалися в Миколаєві ще 21 січня 1919 р. У цей день о 10-й ранку перший мітинг, скликаний Союзом металістів, відбувся в приміщенні цирку. Його метою був вибір делегатів на Трудовий Конгрес від безробітних містян. Виступаючі наголосили на тому, що виборами займатися не час, і запропонували вийти з цирку і влаштувати вуличну демонстрацію. Близько 120 учасників мітингу попрямували вулицями міста до клубу «Земля и воля», біля якого відбувся багатолюдний мітинг, після чого учасники пройшли повз будинки Спілки металістів і редакції газети «Путь социал-демократа» до будинку германського Совдепу.

³³¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 6.

³³² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 37.

³³³ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 29–30.

³³⁴ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 117–118.

Там перед мітингувальниками виступив німецькою мовою голова германського Совдепу І. А. Альбрехт і попросив усіх розійтися по домівках. Таким чином, вибори до Трудового Конгресу від безробітних містян так і не відбулися³³⁵. 2 лютого 1919 р. у Миколаєві після 10-місячної перерви відновила свою діяльність Рада робітничих депутатів³³⁶, у складі якої найчисленнішою була фракція комуністів. На першому засіданні Ради праве й ліве крило в принципі дійшли згоди: «В общем, создалось впечатление, что если главенствующая партия коммунистов будет и дальше вести себя так, как на первом заседании, то совместная работа с ней для правого крыла будет вполне возможна и не повторятся печальные для рабочего класса события последних дней старого Совета в Николаеве. Единственным диссонансом в этом отношении явилось заключительное требование коммунистов о голосовании деклараций, которыми они, пользуясь своим абсолютным большинством, попытались навязать другим фракциям уже не решение свое, а мнение, идею. Разумеется, никаких последствий это не могло иметь, но желательно, чтобы подобные случаи впредь не повторялись». Було обрано президію Ради у складі п'яти осіб: більшовика Соколова, Ветрова й Давидова, соціал-демократа Сорокіна, есера-інтернаціоналіста Асмолова. Виконавчий комітет Ради робітничих депутатів складався з 20 осіб: 11 більшовиків, 4 соціал-демократів, 1 українського соціал-демократа, 1 українського есера, 1 правого есера та 1 лівого есера. Декларації запропонували комуністи, ліві есери, соціал-демократи, українські соціал-демократи та Єврейська соціалістична партія «Поалей-Ціон». Врешті була схвалена декларація комуністів, у якій йшлося про неминучість і необхідність радянської влади, диктатури пролетаріату та біднішого селянства³³⁷.

У січні 1919 р. відбулася кардинальна зміна поглядів отамана Н. О. Григор'єва, що для Миколаєва, як і загалом для України, стало фатальним. 28 січня 1919 р. отаман Н. О. Григор'єв, розчарувавшись у політиці Директорії, направив до штабу українських військ заяву про перехід до більшовиків. Причиною цього рішення, за спогадами М. Я. Макотинського, який деякий час був комісаром у загоні отамана, стало те, що «Петлюра отверг притязания [Н. О. Григор'єва] на высокую командную должность»³³⁸. Військо Н. О. Григор'єва на початку лютого вибило українські війська з Кривого Рогу, Знаменки, Бобринської, Єлисаветграда. В. Савченко у книзі

³³⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 41–43.

³³⁶ Варто звернути увагу на зміну назви Ради. До призупинення діяльності, 17 березня 1918 р., вона мала назву Рада робітничих і військових депутатів. Після відновлення діяльності – Рада робітничих депутатів. Це пов'язано з тим, що на момент відновлення Ради в Миколаєві не було військових частин, які підтримували владу Рад.

³³⁷ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 55–58.

³³⁸ Фрагменты (воспоминания) из истории гражданской войны на Николаевщине Макотинского Михаила Яковлевича // ДАМО. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 15.

«Двенадцать войн за Украину» з цього приводу писав: «За несколько дней был разрушен фронт войск УНР, разбиты многие части, оставшиеся верными Петлюре. Измена Григорьева привела к тому, что петлюровцы вынуждены были отойти из Центральной Украины на Подолию и Волынь. Григорьев призвал Запорожский корпус войск УНР присоединиться к перебежчикам. Но командиры корпуса не последовали примеру Григорьева и повернули штыки против него. Командование Украинской армии в ответ на предательство атамана объявило его вне закона. Мятеж атамана Григорьева в одночасье лишил Петлюру всяческих надежд на удержание фронта на юге Украины»³³⁹. 2 лютого 1919 р. в миколаївській газеті «Путь социал-демократа» було опубліковано повідомлення про оголошення Директорією війни отаману Н. О. Григор'єву³⁴⁰. Трансформацію світогляду Н. О. Григор'єва від часу його служби в царській армії, потім в українській, радянській і до оголошення Універсалу 8 травня 1919 р., у якому народ український ним закликався до повалення уряду авантюриста Х. Г. Раковського, відображено у листі його брата – Олександра Григор'єва: «...Мой брат Никифор Григорьев, штаб-капитан старой царской армии, при нашествии на Украину немцев стал атаманом повстанческих войск Херсонщины и Таврии, а когда появился полковник Петлюра, брат мой стал действовать совместно с ним. Петлюра был разбит, а мой брат, окруженный Советскими войсками, перешел на их сторону и стал опять членом честной Советской Республики. В эту тяжелую минуту я начал с ним работать. Все, кто чувствовал себя истинным сыном нашей дорогой Украинской Республики, все шли тогда работать на тяжелую ниву борьбы с контрреволюцией. Нужно было взять Одессу, Херсон и Николаев, нужно было удержать натиск французов и англичан, натравивших своих рабочих и крестьян, одетых в солдатские мундиры, на Советскую Россию, на удушение ее. И вот в эту минуту начал я свою работу с моим братом Никифором. Славные дни взятия Одессы, когда под орудийные залпы по французским и греческим полкам мы в штабе ждали с часу на час поражения союзников, те сомнения, которые возникали у моего брата в самый критический момент: «возьмем или не возьмем Одессу» – вызывали у меня глубокое чувство доверия к нему. Он был единственным человеком, который не терял головы. Хотелось верить, жить и работать. Одесса в наших руках. Телеграммы по всей Советской России на страх всему мировому капиталу возвестили эту радостную весть. Войска верили моему брату, верили ему и все в штабе, еще раз повторяю, верил ему и я. Но вот прошла пора побед. Пошли войска на отдых, и тут-то началось постепенное разложение как

³³⁹ Савченко В. А. Двенадцать войн за Украину. Харьков: Фолио, 2006. 415 с.

³⁴⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 54.

войск, так и Штаба. Брат мой начал попивать, хоть раньше с ним это бывало, но не в такой острой форме, как теперь. Начал куда-то уходить и приходит в свой вагон к 4–5 часам утра. Автомобильная езда по городу Александрии Штаба и всех Штабных дам, какие-то новые лица с офицерской выправкой. Делегация от Махно, делегация еще откуда-то, о чем брат мне не говорил. Частые совещания. И, наконец, одним утром гряда Универсалов на столе Штабного вагона»³⁴¹.

Нарешті на початку лютого 1919 р. німці погодилися на обмін арештованих 5 січня 1919 р. григор'євців на германських військових, затриманих у Єлисаветграді. Ад'ютант Н. О. Григор'єва, Романюк, був звільнений з-під стражі, йому виділили потяг, і він мав їхати до Єлисаветграда визволяти 56 полонених там германських офіцерів і солдатів³⁴². В інтерв'ю журналісту видання «Трудовая газета» Романюк повідомив: «Немцы заявили, что если я не вернусь или не привезу оттуда всех елисаветградских немцев, солдаты будут расстреляны и впредь они будут разговаривать с нами только путем расстрелов. На вопрос, где сейчас находится штаб Атамана Григорьева, Романюк ответил, что в Снигиревке (вторая станция за Водопоем). Штаб связан с Директорией и действует только по ее указаниям. Связь штаба с Николаевом и его организациями, как заявил Романюк, налажена. По поводу взятия Харькова большевиками Романюк указал, что Харьков взят украинскими большевиками, не имеющими намерения действовать против Директории». Його повідомлення вже не відповідали дійсності; очевидно, перебуваючи в полоні, Романюк втратив зв'язок із реальними подіями³⁴³.

4 лютого 1919 р. голова Миколаївської ради об'єднаних українських організацій В. Я. Герасименко заявив, що він складає повноваження і просить замість нього обрати іншу людину. Однак до цього не дійшло. Збори Ради постановили спершу вислухати присланого Директорією комісара Г. В. Добросюка, котрий розповів про захоплення більшовиками Харкова та Вовчанська, збільшовичення населення, придбання більшовиками зброї у німців, убивства представників української інтелігенції та священників, зраду Директорії старшиною Д. І. Зеленим, отаманом П. Ф. Болбочаном і Придніпровським полком. Обговоривши ситуацію, Рада просила Г. В. Добросюка швидше стати до виконання обов'язків комісара Директорії в Миколаєві³⁴⁴. Г. В. Добросюк за власним бажанням був звільнений Директорією з посади з 14 травня 1919 р.³⁴⁵

³⁴¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 71–76.

³⁴² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 124.

³⁴³ Трудовая газета. 7 февраля 1919 г. № 2797.

³⁴⁴ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 51–52.

³⁴⁵ ЦДАВО України. Ф. 1065. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 144–145.

Середина лютого 1919 р. позначена протистоянням між Об'єднаним робітничим комітетом міста Миколаєва і Миколаївською радою об'єднаних українських організацій у питанні по відношенню до Директорії. Робітничий комітет у своєму зібранні 13 лютого 1919 р. схвалив чергову резолюцію, у якій висунув вимоги до Директорії: відмовитися від угодовства з Антантою, визнати Україну частиною Російської Федеративної Республіки, у сфері внутрішньої політики покластися на революційну демократію й погодитися на соціалістичну владу в центрі й на місцях, у галузі соціальних реформ вступити на шлях націоналізації великих промислових підприємств і передачі землі трудовому селянству, визнати права національних меншин на національно-персональну автономію. Робітничий комітет констатував односторонність конструкції Трудового Конгресу, що послаблювала його вплив на пролетаріат, а втім, все ж визнав потребу взяти участь у його роботі³⁴⁶. 15 лютого 1919 р. відбулося загальне зібрання українців міста Миколаєва, на якому йшлося про відтягнення Директорією усіх українських полків на Поділля для того, щоб разом із Галицькими полками дати генеральний бій більшовикам. Зібрання висловило повну довіру Директорії: «Загальне зібрання громадян України м. Миколаєва, зібравшись на збори, де вислухавши промовців від партій Ук[раїнських] с[оціал]-р[еволюціонерів], Укр[аїнських] с[оціал]-д[емократів], а також [Добросюка], повернувшись від Директорії, та Герасим[енка], який зазначив, що Директорія стоїть на сторожі Трудового народу України і боронить край від різних хижих орд, які повзуть з усіх боків на Україну, що й було зазначено в своїм до Трудового народу [зверненні]. Приймаючи на увагу, [що Ради] робітничих депутатів на Україні [не] можуть бути чисто українськими, так як в Українській хаті керують чужинці, в більшості росіяни, які не можуть дбати [про] українців, а самі українці, так як меншість, не можуть вплинути на цих чужинців, через що українська ідея буде забита. Тому це зібрання висловлює повну довіру Директорії»³⁴⁷.

21 лютого 1919 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій склала вже згадуваний вище лист до Губерніяльного пана комісара Херсонщини Г. В. Нянчура, у якому охарактеризувала катастрофічний стан політичних справ у Миколаєві й просила про грошову допомогу для підтримки своєї діяльності. У листі зазначено: «Стан у м. Миколаєві та окрузі, коротко кажучи, такий: місто, з огляду на велику кількість робітників, цілком російське. Українців не велика громада – міцно зв'язаних. У місті зараз пробувають німці, приїхали і приїждять щодня французи. З французами, поки що не офіційно і під їх охороною, сунуть добровольці з Одеси.

³⁴⁶ Трудовая газета. 16 февраля 1919 г. № 2802.

³⁴⁷ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 60–60зв.

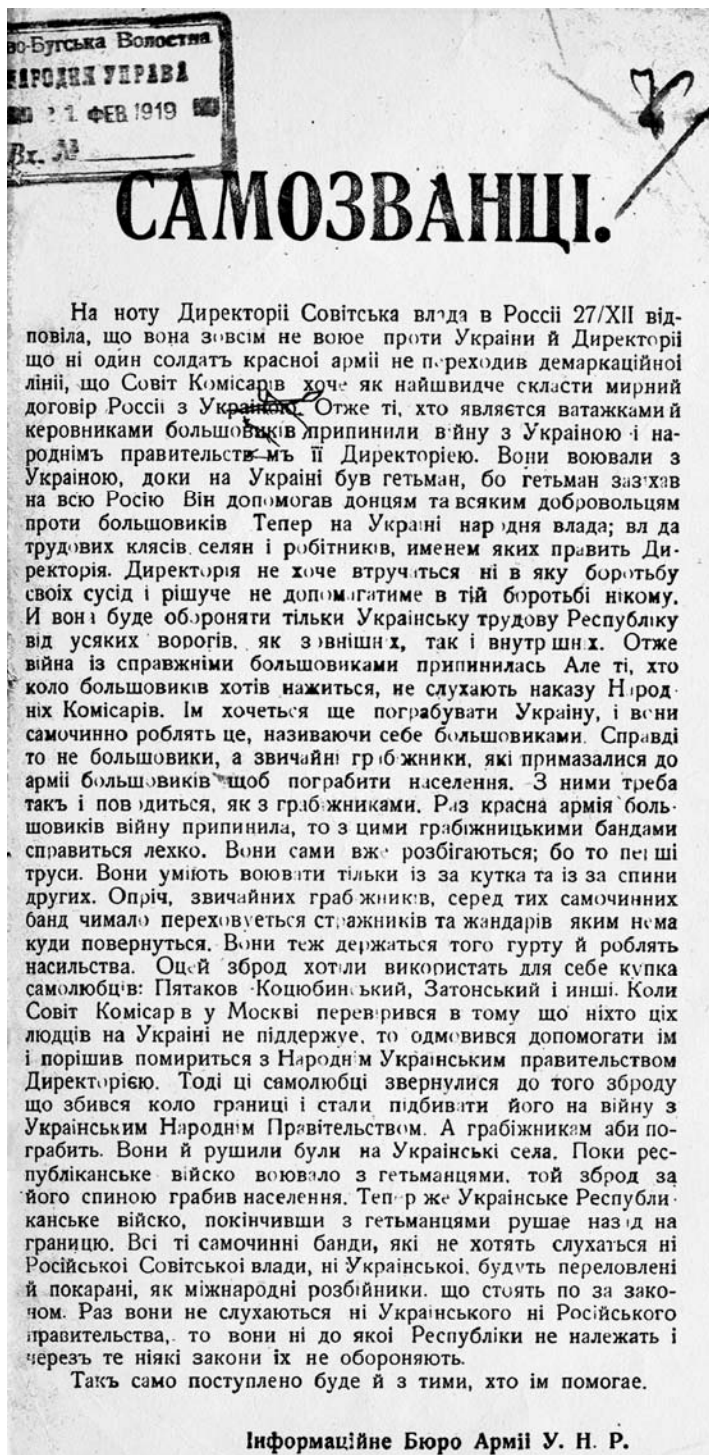
Мійське самоврядування цілком зросійщене, ні одного українця серед радників [гласних Думи] немає, які були, вийшли з протестом. Комісар міста Юріцин зовсім не дбає про те, аби провадити в дійсність накази ДИРЕКТОРІЇ, розповсюджувати і доводити до відома всього громадянства міста – закони і розпорядження Уряду. Про українців комісар нічого не хоче чути. Таким чином виходить, що всі ті сили, які є зараз у місті – мійське самоврядування, пан Комісар – нічого не роблять для ознайомлення загалу з напрямком діяльності ДИРЕКТОРІЇ, а другі сили – німці, французи, добровольці та мешканці міста – занадто мало знають про це. Рада, виходячи з тієї засади, що в цей мент необхідно досягти того, аби всі дізналися про напрямок сучасного українського руху, напрямок діяльності Уряду і маючи на меті, що м. Миколаїв є друге велике місто після Одеси – куди вступають війська Антанти – яке необхідно в першу чергу знайомити зі станом подій на Вкраїні, з другого боку, добровольці – з ними треба битись, крім всього, друкованим словом. Необхідна боротьба також з Совітом робітничих депутатів, який складається виключно з більшовиків. А також в недалекому часі мають відбуватися вибори в мійське самоврядування, для чого необхідно вести широку агітацію; але Рада не може обмежитись тільки містом, а має на меті поширити свою діяльність на район, де потреба в правильній інформації значно велика. Виходячи з усього вищенаведеного – Миколаївська Рада Об'єднаних Українських Організацій звертається до Вас і щиро прохає про грошову допомогу». Кошти просили видати представникові Ради Мусію Максимовичу Кондратюку, а витратити їх сподівалися на агітацію перед виборами до органів міського самоуправління, друкування відоzw українською, англійською, французькою та німецькою мовами, випуск газети, відрядження делегатів до центрального уряду тощо³⁴⁸. Крім цього, напередодні Рада вирішила заснувати в Миколаєві «Український часопис»³⁴⁹.

У лютому 1919 р. в Миколаєві та навколо нього все частіше з'являлися загони Добровольчої армії. Стосовно їхніх дій Миколаївська міська дума заявила категоричний протест: «Дума должна открыто заявить, что основываясь на всеобщем избирательном праве, она в настоящий момент, когда общегосударственной власти нет, является в Николаеве единственной законной властью и поэтому не может допустить власти над собою добровольцев. Дума обеспечивает порядок на месте, и поэтому добровольцы и охранка, которые сейчас на этот порядок покушаются, встретят противодействие со стороны Думы»³⁵⁰.

³⁴⁸ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 63–64.

³⁴⁹ ЦДАВО України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. не нумеровано.

³⁵⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 26–27.

Звернення Інформаційного бюро Армії УНР до українського народу під назвою «Самозванці», отримане й поширене Ново-Бузькою волостною управою не раніше 21 лютого 1919 року.

Оригінал. Друк. Українською мовою. Державний архів Миколаївської області.

Ф. 217. Оп. 1. Спр. 93. Арк. 7

ТОВАРИШІ КОЗАКИ.

Минули чималі дні суму працюючого люду України. Засяло ясне сонце Волі, здійснюється краді змагання борців за землею й Волю.

Український навід стає господарем на своїй землі, тікають і ховаються вороги його.

Вони разповсюджують різні брехливі чутки, щоб розбити сталеві ряди борців за Землю й Волю, за щастя й долю працюючого люду.

Ці люди мають нахабство казати, ніби наші народні герої—члени Директорії—входять у зносини з чужеземною силою, запрохуючи її до придушення Української Революції..

Кращою відповіддю на такі ганебні вчинки темних людей, споконвічних ворогів Української Демократії, є ноти Директорії державам Антанти (союзникам).

В цій ноті пишеться:

„Директорія Української Народної Республіки, довершивши боротьбу з монархічним ладом, заведеним на Україні гетьманським старим урядом, відновивши всі установи народоправства й покликавши широкі класи до управління Державою, має певність і законні підстави думати, що лад, порядок і спокій на своїй землі заведе як найкраще.

Виходячи з цього, Директорія гадає, що для України тепер не має потреби в тій військовій допомозі держав Антанти, якої прохав у сих держав, гетьманський уряд. Директорія має честь прохати уряд держав Антанти зробити відповідні заходи що до перебування військ держав Антанти на території Української Народної Республіки..

Крім того, Директорія заявила:

„Коли б помішки покликали англо-французських генералів і ті рушили б зі своїм військом на Україну, на поміч поміщикам, то армія Української Народної Республіки мусить стати на кордоні України й не пропускати сюди чужого війська“.

Окрім того, вороги українського народу розпускають брехні, буцім то Директорія увійшла в згоду з Красновим та донцями і допомагає їм у боротьбі з рабінниками.

Це явна брехня.

Отаман Балбачан нослав Краснову телеграму,—про те щоб міяких обмежень прав робітництва не робилось.

Окрім того Директорія послала Правительству Дона таку ноту:

„До Міністра закордонних справ надійшли відомости, що частина донського війська перейшла кордони України і захопила Донецький басейн буцім то для охорони ладу і забезпечення виробництва вугля. В останній час ці частини поводитись так, як не годиться поводитись війську сусідньої держави. Є відомости, що на ст. Авдіївці військові влади війська Донського втручаються в справи транспорту вугля і без дозволу на те з боку українських властей вивозять, призначений для транспорту на Україну, вугіль на Дін. Ще більш порушуються народні права в Луганську и Юзовці, де розстрілюють робітників. Повідомляючи вас про це, міністерство закордонних справ прохає дати докладно пояснення згаданих вчинків військових властей війська Донського. При цьому міністерство додає, що теперішнє правительсто Української Народної Республіки має досить військової сили, щоб забезпечити лад і спокій в усій Україні без чужої допомоги і що, на думку правительства, для усунення в майбутньому небажаних і сумнівних вчинків, треба, щоб правительсто Всевеликого Війська Донського вивело негайно своє військо за межі України“.

З цього видно, як ставиться Директорія до Антати і до Дону.

Вороги українського народу набріхують на Директорію всяку всячину. Чесно вони борються не мають сили, бо правда на наших боці, а то му вони розпускають брехні.

Але брехнею світ пройде, та назад не вернешся.

Інф. бюро армій У. Н. Р.

Звернення Інформаційного бюро Армії УНР до українського народу під назвою «Товариші козаки», отримане й поширене Ново-Бузькою волосною управою не раніше 21 лютого 1919 року.

Оригінал. Друк. Українською мовою. Державний архів Миколаївської області.

Ф. 217. Оп. 1. Спр. 93. Арк. 7

Загальна ситуація ускладнювалася поглибленою продовольчою кризою, безробіттям і відсутністю коштів у міському бюджеті. Дивним виглядало те, що Дума вже не віддавала належної уваги цим питанням. Натомість купецьке товариство, біржовий комітет, Союз фабрикантів і заводчиків, Торгово-промисловий союз і товариства домовласників виявили згоду на 15-мільйонне обкладання з метою організації громадських робіт для безробітних миколаївців, однак замість безпосереднього обкладання ними пропонувалася облігаційна позика.

На цьому тлі відбувається трансформація поглядів гласних Думи, які ще недавно підтримували ідею створення Південноросійського уряду, а наприкінці лютого 1919 р. вже явно набули пробільшовицької спрямованості. У думському залі вже лунали заяви такого роду: «Россию объединяет не добровольческая, а Советская армия. Нет уже границы между Россией и Украиной, падает граница между Россией и Доном под мощным натиском Советской армии; нам тоже нужна единая Россия, но не только демократическая, а и революционная. Нам нужна единая революционная Россия и для торжества идей Интернационала, носителями которых мы являемся»³⁵¹. У відношенні до Добровольчої армії гласні демократичної Миколаївської міської думи і Рада робітничих депутатів демонстрували цілковиту єдність думок³⁵². Таким чином, на кінець лютого криза влади в Миколаєві була очевидною: влад було багато, але вони хиталися й реальної сили жодна з них не представляла. Це дало підстави Мануїлу Маргулієсу³⁵³ майже художніми засобами в своїх спогадах охарактеризувати ситуацію напередодні вступу до Миколаєва грецького військового контингенту. «У Миколаєві тепер п'ять влад»³⁵⁴.

* * *

Директорія боролася проти більшовиків, намагаючись відстояти незалежність УНР, з цією метою вона вимушено спрямувала вектор зовнішньої політики на Антанту³⁵⁵. Однак Франція вбачала в Директорії пробільшовицький уряд³⁵⁶, адже й справді Директорія в січні 1919 р. направила до Москви надзвичайну дипломатичну місію на чолі з С. Мазуренком, яка мала

³⁵¹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 73–77.

³⁵² ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 81–83.

³⁵³ Маргулієс Еммануїл Сігізмундович – доктор медицини, адвокат, масон. Народився в Одесі. Медичною і політичною діяльністю займався у Петрограді, Києві та Одесі. Брав участь у Ясській нараді. Зиму 1918–1919 рр. провів у Одесі, де спершу планував очолити міністерство фінансів Південно-західного уряду, а після евакуації контингенту Антанти з Одеси ввійшов до Північно-західного уряду. Спогади написав на еміграції в Парижі.

³⁵⁴ Маргулієс М. С. Год интервенции. Книга 1. Сентябрь 1918 – Апрель 1919 г. Берлин: Изд-во З. И. Гржебина, 1923. С. 243.

³⁵⁵ Дацків І. Українсько-французькі відносини в період Директорії УНР // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2010. № 19. С. 215.

³⁵⁶ Борщак І. Європа й відродження України (1914–1923). Французька інтервенція в Одесі // Літопис Червоної калини. 1936. № 11. С. 11.

погодитися на радянську форму влади в Україні, економічний договір і військовий союз для боротьби з Добровольчою армією та оборони обох республік від військ Антанти, а взамін більшовицька Росія мала б припинити наступ свого війська на Україну³⁵⁷. Як пробільшовицьку сприймав Директорію й грецький уряд, навіть українських вояків, котрі опинилися у Греції під час Першої Світової війни, відряджали до Добровольчої армії, а не до армії С. В. Петлюри, тож посол України в Греції Федір Матушевський доклав чимало зусиль, щоб розвіяти цей образ³⁵⁸. З цієї причини переговори Директорії з Антантою, що почалися в Одесі з 14 січня 1919 р., просувалися надто повільно й з труднощами. Паралельно Антанта домовлялася з Добровольчою армією, маючи на меті створення плацдарму для боротьби з більшовизмом, однак Антон Денікін відкидав будь-яку можливість для об'єднання з Директорією, вважаючи її сепаратистською³⁵⁹. А втім, у світі Директорії дорікали, що це вона не хоче йти разом із добровольцями проти більшовиків³⁶⁰. 5 лютого 1919 р. більшовики захопили Київ і наближалися до Вінниці, куди перебралася Директорія. Французька сторона висувала нові переліки вимог (у тому числі про вихід С. В. Петлюри та В. К. Винниченка з уряду), та, нарешті, текст угоди був напрацьований. Однак угода так і не була підписана: наприкінці березня французькі представники в Одесі отримали телеграму з Парижа про припинення переговорів із Директорією. Під час евакуації військ Антанти з Одеси 4 квітня 1919 р. з'явився французько-британський протокол, за яким Франція збиралася підтримувати Добровольчу армію й остаточно відмовлялася від угоди з Директорією³⁶¹.

З початку Першої світової війни Греція зберігала нейтралітет, оскільки король Костянтинос І симпатизував Німеччині. Він навіть відправив у відставку Прем'єр-міністра Елефтеріоса Венізелоса, котрий був прихильником Антанти. Однак під тиском Антанти Костянтинос І зрікся престолу на користь сина Александра, а Венізелос повернувся на посаду прем'єра. Греція вступила у війну на боці Антанти³⁶². З цього приводу Ф. Матушев-

³⁵⁷ Христюк П. Українська революція. Розвідки і матеріали. Кн. 4. Замітки і матеріали до історії Української революції. 1917–1920 рр. Т. IV. Нью-Йорк: Вид-во Чарторийських, 1919–1969/1922. С. 39.

³⁵⁸ Матушевський Ф. Із щоденника українського посла. (Передрук: З минулого. Праці Українського наукового інституту. Т. 1. Варшава, 1938. С. 138–157) // Україна дипломатична: Науковий щорічник. 2005. № 5. С. 188, 192–193.

³⁵⁹ Городня Н. Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні – березні 1919 р. // Європейські історичні студії. 2017. № 6. С. 89, 91, 96–97.

³⁶⁰ Матушевський Ф. Із щоденника українського посла. (Передрук: З минулого. Праці Українського наукового інституту. Т. 1. Варшава, 1938. С. 138–157) // Україна дипломатична: Науковий щорічник. 2005. № 5. С. 204.

³⁶¹ Городня Н. Переговори між представниками Директорії УНР і держав Антанти у січні – березні 1919 р. // Європейські історичні студії. 2017. № 6. С. 99.

³⁶² Koliopoulos, J. S., Veremis, Th. M. Greek foreign policy: from independence to liberation. In J. S. Koliopoulos, Th. M. Veremis. Greece. The Modern Sequel. From 1831 to the Present (pp. 277–293). London: Hurst and Company, 2002. P. 285.

Мапа «Інтервенція Антанти на Півдні України» із позначенням на ній дати відбуття грецьких військ із Миколаєва

ський назвав Грецію «невільницею Антанти»³⁶³. Після завершення Першої світової війни Прем'єр-міністр Франції Жорж Клемансо запропонував Е. Венізелосу підтримати експедицію Антанти на Південь України для боротьби з більшовизмом (перша пропозиція надійшла трохи раніше, а саме 8 листопада 1918 р.³⁶⁴). А втім, то не було щире прохання, оскільки Франція послуговувалася принципом «ні краплі французької крові»³⁶⁵ й залучила грецькі війська, аби уникнути власних жертв. Дж. К. Мунхолланд навів слова французького генерал-лейтенанта Анрі Фрейденберга: «Жоден французький солдат, котрий зберіг своє життя у Марні та Вердені³⁶⁶, не хотів би втратити його на полях Росії»³⁶⁷.

Понтійська проблема виникла після падіння Візантійської імперії у XV ст., посилилася під час Балканських війн (1912–1913) й ускладнилася в Першу світову війну після зайняття російською армією Трапезунда

³⁶³ Матушевський Ф. Із щоденника українського посла. (Передрук: 3 минулого. Праці Українського наукового інституту. Т. 1. Варшава, 1938. С. 138–157) // Україна дипломатична: Науковий щорічник. 2005. № 5. С. 187.

³⁶⁴ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign: their effect on the Pontus Question (1919) // Balkan Studies. 1972. Vol. 13, t. 2. P. 234.

³⁶⁵ Гончар Б. М., Городня Н. Д. 2000. Відносини між Францією та УНР (грудень 1918 – квітень 1919 рр.) // Український історичний журнал. 2000. № 2. С. 48.

³⁶⁶ Великі битви I Світової війни: при Марні (1914 р.) та Вердені (1916 р.).

³⁶⁷ Munholland J. K. The French Army and Intervention in Southern Russia, 1918–1919 // Cahiers du monde russe et soviétique. 1981. № 22 (1). P. 50.

18 квітня 1916 р. В Османській імперії греки зазнавали переслідувань з боку младотурків³⁶⁸. В основі переслідувань спершу були переважно економічні причини, адже менші за чисельністю греки домінували в індустріальній, торговій та фінансовій сферах³⁶⁹. На кінець 1918 р. в Османській імперії проживало близько 2,5 млн греків і їх життя перебувало в небезпеці³⁷⁰. Ф. Малкідіс, член Міжнародної асоціації вчених-дослідників геноциду, у своїх працях стверджував, що від переслідувань загинуло близько 1 млн греків³⁷¹. Понтійські греки для захисту національних інтересів об'єднувалися в союзи, створювали загони самооборони, втікали до Греції, Росії, Грузії, Македонії, Фракії, України, зверталися до світової спільноти по захист. Відбулося кілька конгресів понтійських греків. У жовтні 1917 р. в Катеринодарі (Кубань) засновано Центральний союз понтійських греків. Перший конгрес понтійців Європи та США відбувся 4 лютого 1918 р. в Марселі під проводом К. Костантінідіса. Учасники конгресу направили телеграму Л. Троцькому з проханням підтримати незалежність Понтійської республіки. У липні 1918 р. на Елліністичному конгресі в Баку проголошено незалежність Понту. 2 листопада 1918 р. у Марселі відбувся конгрес понтійців, на якому підписано понто-вірменську угоду й обрано представників від понтійських греків на Паризьку мирну конференцію. Понтійці розраховували на підтримку грецького уряду в питанні надання їм громадянства Греції або повної анексії Понту Грецією чи проголошення незалежності, чи самовизначення Понту. Однак на той час Е. Венізелос уважав ідею понтійської незалежності утопією й не вбачав можливості її вирішення без міжнародної підтримки³⁷². Коли на теренах колишньої Російської імперії поширилися відомості про направлення грецького контингенту до Одеси, грецькі консули в Петрограді та Москві звернулися до грецької дипломатичної місії в Стокгольмі по захист російських греків. Представники грецьких общин зібралися на конгрес у Ростові й направили листа уряду Греції з проханням про допомогу. На це А. Діомідіс відрядив для керівництва чорноморськими грецькими общинами досвідченого дипломата І. Ставридакіса. В інтерв'ю Е. Венізелоса Лондонській «Times» про вступ грецької армії до Української кампанії він також повідомив про можливість утворення незалежної Вірменської держави, складовою якої мали б стати території, заселені понтійцями. Проте ті категорично не сприймали такої пропозиції. Як писав Н. Петсаліс-Діомідіс, петиції від них «затопили» Міністерство закордонних справ у Афінах і Секретаріат Паризької мирної

³⁶⁸ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 224–229.

³⁶⁹ Φωτιάδης Κ. 2004. Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου. Αθήνα, 614 σελ. [in Greek; translated by Eleftheriou, Michalis in 2015]. С. 35, 112, 160.

³⁷⁰ Koliopoulos, J. S., Veremis, Th. M. Greek foreign policy: from independence to liberation... P. 285.

³⁷¹ Malkidis Th. Aspects of the Greek Genocide // Armenological Issues. 2014. № 3. P. 103.

³⁷² Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 229.

конференції. Н. Петсалис-Діомідіс зазначив, що греки навіть уважали вірмен опосередковано винними в конфлікті з мусульманами, а ще боялися асиміляції. Відтак, якщо ідею незалежної Понтійської республіки неможливо було реалізувати, понтійці просилися стати частиною майбутньої інтернаціональної Держави Константинополя й Проливів або сформувати конфедерацію з Грузією. 30 січня 1919 р. Центральний союз понтійців Катеринодара надіслав протест урядам Греції, Франції, Великобританії та США, в якому вимагав захисту греків Понту, їх репатріації з південної Росії, приєднання Понту до Королівства Греція. Представники Союзу прибули до Парижа, Константинополя та Афін. Після розмови з ними в Афінах А. Діомідіс наголосив Е. Венізелосу, що якщо грецька делегація на Паризькій мирній конференції проігнорує їх вимоги, наслідки будуть серйозними³⁷³.

А втім, Е. Венізелос мріяв про відродження Візантійської імперії з центром у Константинополі (Велика ідея – Μεγάλη Ιδέα). Ідея об'єднання греків і земель, що в давнину були ареалом мешкання грецького етносу, жеврїла від захоплення турками Константинополя у 1453 р. і набула нового сенсу під час Грецької революції 1821–1829 рр., початок якої покладено в Одесі організацією «Філікі Етерія». У Балканських війнах Греція майже вдвічі збільшила свою територію, проте це її не задовольняло. Після перемоги в Першій світовій війні можливість реалізації Великої ідеї здавалася найбільш вірогідною. Проте грецький панеллізм входив у протиріччя з пантуранізмом, ідеологією младотурків. У ХІХ ст. Османська імперія втратила низку територій і «виживала лише тому, що європейські держави не знаходили між собою згоди, як її розчленити». Після Балканських війн турки вбачали в Туреччині батьківщину лише для турків, панували думки щодо християнських меншин як спільнот, зацікавлених у руйнуванні імперії³⁷⁴.

Згодом на Паризькій мирній конференції 1919 р. грецька делегація зробила заяву про анексію Південної Албанії, Фракії, Південних Спорад (Додеканес, острови Грецького архіпелагу) та інтернаціоналізацію Константинополя. Венізелос вимагав Айдинський (Ізмірський) вілайєт, включаючи Смирну, для забезпечення грецького населення від переслідувань і можливого створення грецької автономії³⁷⁵. Відтак понтійське питання було серйозною проблемою уряду Е. Венізелоса.

Венізелос сумнівався, чи відправляти військо до збільшовизованого краю, оскільки там солдати могли потрапити під вплив більшовицьких ідей. Крім того, він побоювався реакції соціалістичних партій у самій Греції. Однак бажання продемонструвати вірність союзу з Францією в надії на її

³⁷³ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 228-230, 250-251.

³⁷⁴ The Asia Minor Catastrophe and the Ottoman Greek Genocide: Essays on Asia Minor, Pontos, and Eastern Thrace, 1913-1923. Ed. by G. N. Shirinian. Bloomington: The Asia Minor and Pontos Hellenic Research Center, 2012. С. 8-9.

³⁷⁵ Koliopoulos, J. S., Veremis, Th. M. Greek foreign policy: from independence to liberation... P. 285.

сприяння в реалізації грецької політичної лінії взяло верх. Венізелос погодився з французькою пропозицією і направив до України 1-й армійський корпус у складі трьох дивізій (42 000 вояків) в обмін на підтримку територіальних претензій Греції у Східній Фракії та Малій Азії та з більш високою метою захисту понтіїських греків. Водночас Венізелос вимагав від Антанти, щоб грецьке військо йшло до України лише разом із французьким, забезпечувалося зброєю, одягом і провіантом на тих же умовах, що й французькі³⁷⁶.

Підготовка грецького війська до відправки в Україну тривала від 8 грудня 1918 р. до 4 січня 1919 р.³⁷⁷ У самій Греції в той час газети писали, що ніби український уряд проти висилки грецького війська до України: посилалися на заяву посла Директорії в Греції Ф. Матушевського про потребу України виключно в технічній допомозі³⁷⁸. Тільки дві грецькі дивізії досягли України (23 351 грецький вояк), командував ними генерал Костянтинос Нідер³⁷⁹. Однак К. Нідер прибув до Одеси 26 березня 1919 р., тобто напередодні передачі міста більшовикам. Реально грецький контингент підпорядковувався французькому командуванню на чолі з генералом Філіппом д'Ансельмом (при цьому французький контингент налічував лише 15 000 вояків). Перевозилися війська французьким транспортом, який Франція надіслала лише 15 січня 1919 р. Увесь цей час Венізелос добивався обіцяного Францією матеріального забезпечення грецького війська. 12 січня 1919 р. він навіть погрожував відмінити рішення про підтримку місії Антанти в Україні, якщо Британія й Франція не нададуть 4500 ліжок, обіцяних у грудні 1918 р.³⁸⁰ Грецький авангард досяг головної бази – Одеси – 8 січня 1919 р.³⁸¹, за іншими даними – 20 січня 1919 р.³⁸²

Після прибуття в Україну грецькі дивізії поділялися на дрібніші військові підрозділи й переходили під командування французьких офіцерів. Зокрема, 7-й Афінський піхотний полк, що дислокувався в Миколаєві, підпорядковувався французькому контр-адміралу Густаву Леже. За командування грецькими військами в Україні, зокрема за евакуацію їх з Херсона та Севастополя, Г. Леже одержав від Греції орден грецької армії³⁸³. Г. Леже

³⁷⁶ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 236–237.

³⁷⁷ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 237.

³⁷⁸ Матушевський Ф. Із щоденника українського посла. (Передрук: 3 минулого. Праці Українського наукового інституту. Т. 1. Варшава, 1938. С. 138–157) // Україна дипломатична: Науковий щорічник. 2005. № 5. С. 186.

³⁷⁹ Μόττας Ν. 2019. “Μόλις έμαθα ποιοι είναι οι μπολσεβίκοι αποφάσισα να περάσω μαζί τους” – Όταν Έλληνες Στρατιώτες αρνήθηκαν να πολεμήσουν ενάντια στην Σοβιετική Ρωσία. [Online]: <https://atexnos.gr/μόλις-έμαθα-ποιοι-είναι-οι-μπολσεβίκ/> [Accessed: 25.04.2019].

³⁸⁰ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 239.

³⁸¹ Καρύκας Π. 2018. Ουκρανία 1919: Οι Γάλλοι «πουλάνε» τους ηρωικούς Έλληνες. [Online]: <https://slpress.gr/istorimata/oukrania-1919-oi-galloi-quot-poylane-quot-toys-iroikoys-ellines/> [Accessed: 25.04.2019].

³⁸² Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign... P. 237.

³⁸³ Gustave Lejeu (1862–1944). [Archives Nationales. Dossier: LH1568|47]. URL: <https://gw.geneanet.org/bourelly?lang=fr&n=lejay&oc=0&p=gustave> [in French].

приїхав до Одеси 27 листопада 1918 р. або 10 грудня 1918 р.³⁸⁴, він був командиром 2-го дивізіону 2-ї ескадри французького флоту, а в Україні командував з'єднаним флотом Антанти. 3 березня 1919 р. Леже прибув до Миколаєва³⁸⁵. 8 березня 1919 р. він зустрівся з начальником українського гарнізону Миколаєва полковником Сухотіним і щойно призначеним помічником українського коменданта міста полковником Прочуханом. У бесіді з українцями Г. Леже заявив, що єдиною військовою владою в Миколаєві він визнає Директорію³⁸⁶. Г. Леже бентежила величезна кількість політичних опонентів в Україні, які не знаходили між собою згоди. Загалом, представники Антанти були розчаровані ставленням місцевого населення, адже, йдучи до України, вони розраховували на підтримку її людності. Крім Г. Леже, французькими морськими силами в Миколаєві командував контр-адмірал Луї Екзельман.

Як французькі, так і грецькі вояки були втомлені довгими роками Першої світової війни. До того ж французьке командування не мало плану операції, а солдати, за спогадами учасників тієї експедиції, не бажали воювати. У липні 1929 р. в грецькій газеті «Ριζοσπάστη» з'явилися спогади солдата, котрий побував у тій експедиції в Україні. Він писав, що їх, бідних солдатів, тягли на забій інтереси вітчизняних і іноземних експлуататорів, тому лише про страждання й тиранію згадує він через роки. Він визнавав, що прості солдати до такого ступеня не хотіли битися, що припускалися братання з більшовиками³⁸⁷. Серед офіцерства панували інші настрої. Зокрема, в біографії полковника Ніколаоса Пластіраса зазначено, що він уважав боротьбу з більшовиками в Україні шляхом до реалізації грецьких національних цілей: «Наша дорога до Фракії та Малої Азії проходить через Росію. Ми дамо нашим дітям Смирну...»³⁸⁸ Серед грецьких офіцерів, які воювали в Україні, були Христос Цолакопулос, Александрос Отонеос (Прем'єр-міністр Греції у 1933), Костянтинос Манетас, Ніколаос Пластірас (Прем'єр-міністр Греції у 1945, 1950, 1951–1952; Міністр закордонних справ у 1950), Панайотіс Гаргалідіс, Стиліанос Гонатас (Прем'єр-міністр Греції у 1922–1924), Арістідіс Хасапідіс, Ахіллевс Протосінгелос, Ніколаос Влахопулос. У подальшому вони відіграли значущу роль в історії Греції, перебуваючи на вищих постах в армії та державі.

³⁸⁴ Борщак І. Європа й відродження України (1914–1923). Французька інтервенція в Одесі // Літопис Червоної калини. 1936. № 11. С. 10.

³⁸⁵ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 321. Арк. 4.

³⁸⁶ Южное слово.... 8 марта 1919 г. № 119.

³⁸⁷ Α. Α. Η τυχοδιωκτική εκστρατεία της Ουκρανίας, Ριζοσπάστης, (16 Ιουλίου 1929; 17 Ιουλίου 1929; 18 Ιουλίου 1929; 19 Ιουλίου 1929). URL: <https://efimeris.nig.gr> [in Greek].

³⁸⁸ Νικόλαος Πλαστήρας. (17 Νοεμβρίου 1883 – 26 Ιουλίου 1953) [not dated]. URL: <http://www.agiasofia.com/1922/1922e.html> [in Greek].

Напередодні прибуття грецького контингенту до Миколаєва на владу в місті претендували Миколаївська міська дума, Миколаївська рада об'єднаних українських організацій, комісар Директорії С. П. Юріцин, німецьке командування, представники Антанти й Рада робітничих депутатів. Німецькі вояки ще не встигли покинути Миколаїв, як місто вже заповнили англійці та французи. Населення виживало на межі жебрацтва, в атмосфері страху. Ситуація ускладнювалася загрозою вторгнення денікінських і більшовицьких військ. На підходах до Миколаєва стояли загони отамана Н. О. Григор'єва.

1 березня 1919 р. у Миколаївський військовий порт увійшли транспорти «Інженер Авдаков» і «Анатолий Молчанов» з грецьким десантом чисельністю 3 тис. вояків, санітарним і бойовим обозами на бортах³⁸⁹. У Греції участь грецького військового контингенту в складі сил Антанти у боротьбі проти більшовиків в Україні одержала назву Український похід (кампанія) грецької армії 1919 р. (у свою чергу II греко-турецька війна 1919–1922 рр. одержала назву Малоазійського походу (кампанії))³⁹⁰.

До початку лютого 1919 р. греки просунулися до Березівки (105 км від Миколаєва), Херсона (65 км від Миколаєва), Олешків (85 км від Миколаєва), Веселинового (79 км від Миколаєва). 21 лютого 1919 р. у районі Веселинового французька артилерія й танки відбили атаку більшовицької піхоти. Бій з більшовиками відбувся й у Херсоні, де греки спершу здобули перемогу³⁹¹. Херсонські події 2–10 березня 1919 р. задокументовані в рапорті інженера Херсонського торгового порту В. Іванова³⁹². Крім цього, бомбардування Херсона 3–5 березня 1919 р. артилерією отамана Н. О. Григор'єва висвітлювала миколаївська газета «Южное слово».

Відомо, що напередодні Н. О. Григор'єв надіслав грекам ультиматум, у якому згадав демократичні традиції грецького народу й жалкував, що його вояки билися на боці французьких капіталістів. Уранці 2 березня 1919 р. несподівано почалося бомбардування Херсона з боку залізничного вокзалу: виявилось, що зі Снігурівки підійшов бронепотяг і розпочав обстріл міста. Увечері бомбардування відновилося й снаряди вибухали біля пароплавів «Уранія» й канонерського човна «Плутон» у порту. Союзники відповіли артилерійським вогнем з «Плутона». Наступного дня з Миколаєва

³⁸⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 321. Арк. 3; Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 141.

³⁹⁰ Левченко Л. Л. Українська кампанія Грецької армії 1919 р.: вплив на подальшу долю українських греків (на прикладі Миколаєва та Миколаївщини) // Сторінки історії: збірник наукових праць. 2019. Вип. 49. С. 59–91.

³⁹¹ Καρύκας Π. 2018. Ουκρανία 1919: Οι Γάλλοι «πουλάνε» τους ηρωικούς Έλληνες. URL: <https://slpress.gr/istorimata/oukrania-1919-oi-galloi-quot-poylane-quot-toys-iroikoys-ellines/> [Accessed: 25.04.2019].

³⁹² Рапорт інженера Херсонського торгового порту Начальнику отдела торговых портов о событиях в Херсоне 2–10 марта 1919 г. Победа советской власти на Херсонщине (1917–1920 гг.): Сборник документов и материалов к 40-летию Великого Октября. Херсон: Изд-во «Наддніпрянська правда», 1957. С. 150–151. [Оригінал виявлено в Центральному державному архіві Жовтневої революції (нині – Державний архів Російської Федерації). Ф. 446. Оп. 2. Спр. 44. Арк. 231].

прийшов «Ледокол № 1» з 250 грецькими вояками та 4 гарматами на борту. М. С. Маргулієс писав 3 березня 1919 р.: «У Херсоні справи поправляються; більшовики відігнані. Греки йдуть у бій, здається, мляво, – а на них остання надія»³⁹³. 4 березня 1919 р. допомогу антантівським військам у боротьбі з григор'євцями надали німецькі артилерійські частини, що прибули на бронепотязі з Миколаєва³⁹⁴. 5 березня 1919 р. у щоденнику М. С. Маргулієса з'явився запис: «У Херсоні погано; французи ловлять в морі корабель з греками, що йде до Салонік, щоб направити його прямо в Херсон без заходу в Одесу; посилають туди ж крейсер»³⁹⁵. Французький крейсер (шлюп) «Algol» прийшов на допомогу 5 березня й цього та наступного дня вів вогонь по григор'євцях. Ті відійшли від Херсона, зайняли позиції на лінії Марефо-Херсонської залізниці й звідти поновили обстріл міста. У ці дні більшовиками було підступно вбито 6 французьких солдат і 1 грецького офіцера. Антантівці у відповідь розстріляли 5 заручників із більшовиків. У відповідь григор'євці захопили двох греків-пекарів, але Союзники пред'явили григор'євцям ультиматум і греків відпустили³⁹⁶. 8 березня 1919 р. з'явилися чутки про просування до Херсона чотирьохтисячного більшовицького загону. Цього дня грецькі війська були відтиснені на територію порту. 9 березня 1919 р. Н. О. Григор'єв розпочав чергову атаку Херсона. Йому відповідали артвогнем кораблі Союзників. Для боротьби з військами Н. О. Григор'єва французьке командування направило грецький батальйон з артилерією й танками³⁹⁷, однак, як повідомляв у своєму рапорті В. Іванов, з пароплава «Потемкин» висадка відбувалася під вогнем, а з транспорту «Анна-Д», що прибув із танками, через артобстріл узагалі не було можливості вивантажити техніку. Вночі Союзники відступили на судна й зі сходом сонця 10 березня 1919 р. відійшли в море. Під час відступу французький крейсер «Aldebaran», відстрілюючись, підпалив пакгауз (товарний склад) у порту. У пакгаузі, до якого греки, відступаючи, зігнали до двох тисяч мешканців припортової зони, під час пожежі загинуло до півсотні людей³⁹⁸. Ця трагедія вкрай зіпсувала дух французьких командирів³⁹⁹. Наступного дня М. С. Маргулієс зробив у щоденнику запис: «Херсон залишений союзниками. Був на морській базі французів і чув, як агент РТПіТ, зі слів капітана пароплава, що привіз назад до Одеси греків,

³⁹³ Маргулиес М. С. Год интервенции. Книга 1. Сентябрь 1918 – Апрель 1919 г. Берлин: Изд-во З. И. Гржебина, 1923. С. 287.

³⁹⁴ Южное слово... 7 марта 1919 г. № 118.

³⁹⁵ Маргулиес М. С. Год интервенции... С. 294.

³⁹⁶ Южное слово. 7 марта 1919 г. № 118.

³⁹⁷ Маргулиес М. С. Год интервенции... С. 299.

³⁹⁸ ЦДАВО України. Ф. 2323. Оп. 1. Спр. 6, Арк. 92–93, 96.

³⁹⁹ Munholland J. K. The French Army and Intervention in the Ukraine. In P. Pastor (Ed.) *Revolutions and Interventions in Hungary and Its Neighbour States, 1918–1919*. Boulder, CO: East European Monographs, 1988. P. 52.

направлених французами до Херсона з артилерією і танками, розповідав, що вони [французи] навіть не сходили з пароплава. Попередній десант з 600 греками був успішний; греки пройшли півміста, але були розігнані більшовицькою артилерією. Греки кажуть, що у них до 200 поранених, а французи зовсім не билися. Барон вважає, що Фредамбер [Анрі Фрейденберг] тому й придумав укріплений табір, щоб замаскувати відмову французів від активної боротьби»⁴⁰⁰. Залишивши за наказом французького командування Херсон і Веселинове, греки 26 лютого (за новим стилем – 11 березня) 1919 р. зайняли позиції в районі Березівки⁴⁰¹.

5 березня 1919 р. в газеті «Южное слово» повідомлялося про бій під селом Біляєвка між більшовицькими та грецькими військами, які змусили більшовиків утекти й залишити три гармати⁴⁰².

Ситуація загострювалася й у Снігурівці. 8 березня 1919 р. командування німецьких і грецьких військ, розташованих у районі Снігурівки, вело переговори про передачу грекам німецьких броньовиків. Однак більшовики направили до німців кур'єрів із пропозицією надати допомогу у від'їзді додому. Змучені довгими роками війни й налякані тим, що можуть ще довго лишатися на чужині, німці погодилися на умови більшовиків, і греки лишилися без броньовиків. Більшовики поширювали серед іноземних військових прокламації та іншу літературу їхніми рідними мовами, й ця пропаганда була доволі вдалою. А втім, більшовики в Снігурівці відчували брак літератури грецькою мовою, тому в одній із телеграм до свого командування вони зазначали таке: «Надсилайте негайно сюди все, що маєте грецькою й французькою мовами, головним чином на грецькій. Повна відсутність літератури на цій мові»⁴⁰³.

За свідченням першого голови Миколаївської Ради робітничих і військових депутатів Яна Ряппо, грецький контингент, що прибув до Миколаєва 1 березня 1919 р., був удвічі менший – усього 1500 вояків⁴⁰⁴. У Миколаєві більшовики були вороже налаштовані саме проти греків, чомусь уважали їх найбільш «реакційними й темними серед усіх військ Антанти»⁴⁰⁵. З прибуттям грецького військового контингенту Миколаївська рада робітничих депутатів навіть зняла зі своєї будівлі червоний прапор⁴⁰⁶. Імовірно, цим

⁴⁰⁰ Маргулиес М. С. Год интервенции... С. 305.

⁴⁰¹ Καρύκας Π. 2018. Ουκρανία 1919: Οι Γάλλοι «πουλάνε» τους ηρωικούς Έλληνες. URL: <https://slpress.gr/istorimata/oukrania-1919-oi-galloi-quot-poylane-quot-toys-iroikoys-ellines/> [Accessed: 25.04.2019].

⁴⁰² Южное слово... 5 марта 1919 г. № 116.

⁴⁰³ ДАМО. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 13.

⁴⁰⁴ Ряппо Я. П. Революционная борьба в Николаеве (воспоминания) // Летопись революции. 1924. № 4 (9). С. 12.

⁴⁰⁵ ДАМО. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 17; Спр. 20. Арк. 142.

⁴⁰⁶ ДАМО. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 142.

більшовики намагалися підкреслити, що від грецьких військ слід очікувати лише насилля. Серед німецьких і французьких військових більшовики, навпаки, вели агітацію, демонструючи їм підтримку Листопадової революції 1918 р. у Німеччині й прихильність до французьких комуністичних ідей.

Ян Ряппо писав у своїх спогадах: «Греки, котрі щойно висадилися в порту, були оголошені ворогами; увечері розігрався між грецькими солдатами і безробітними кулачний бій. Одночасно ж поширилися по місту чутки, що вночі виступлять бойові дружини для знищення греків. Грецькі війська, охоплені панікою, вирішили цієї ж ночі залишити місто. Вони відбули в сторону Херсона; частина навантажилася знову на транспорти. І Миколаїв, черговий раз, був позбавлений сторонніх гостей»⁴⁰⁷. Стосовно загального ставлення більшовиків і пролетарів Миколаєва до грецьких військових Ян Ряппо був абсолютно правий, а от щодо інших подій пам'ять його підвела. Грецький контингент не покидав Миколаїв ні 2 березня, ні 3 березня 1919 р. Виявлені архівні документи свідчать, що греки протрималися в Миколаєві близько двох тижнів. При цьому не виключено, що бійка між безробітними й грецькими вояками таки мала місце.

5 березня 1919 р. машиніст крана суднобудівного заводу «Наваль», посилаючись на рішення Миколаївської ради робітничих депутатів, відмовився розвантажувати спорядження грецьких військ. На завод з'явилися двоє грецьких офіцерів з вимогами негайно розпочати роботу. Вони навіть обіцяли розстріляти машиніста й арештувати заводський комітет. Комісар Директорії С. П. Юріцин звернувся до контр-адмірала Г. Леже, який віддав наказ не застосовувати жодних репресій до робітників⁴⁰⁸. 7 березня 1919 р. з Одеси до Миколаєва в розпорядження контр-адмірала Г. Леже був направлений ще один грецький батальйон. Імовірно, його метою було вилучення хлібних запасів у Миколаєві, оскільки сконцентровані в Одесі антантівські війська вичерпали їх і виникла перспектива голоду в таборі Антанти⁴⁰⁹. 8 березня 1919 р. із Салонік до Одеси прибув пароплав «Варна» з грецьким десантом і танками на борту. У цей же день його також відправили до Миколаєва і в газетах повідомлялося про його прибуття⁴¹⁰.

Французьке командування у перші березневі дні виявило в Миколаєві 63 (за іншими даними – 62) «ненадійних» членів Ради робітничих депутатів, які мали намір спровокувати зіткнення з антантівськими військами. Оскільки Рада налічувала тоді всього 62 члени, то виходить, що французи

⁴⁰⁷ Ряппо Я. П. Революционная борьба в Николаеве (воспоминания)... С. 32.

⁴⁰⁸ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 321. Арк. 4.

⁴⁰⁹ Маргулис М. С. Год интервенции... С. 297–298.

⁴¹⁰ Южное слово... 8 марта 1919 г. № 119.

оголосили всіх її членів «ненадійними». Зважаючи на це, більшовики прийняли рішення утриматися від відкритого виступу для захоплення влади в місті й почекати наближення радянських військ⁴¹¹. А втім, газета «Борец за коммунизм» 9 березня 1919 р. повідомляла, що 30 тисяч робітників Миколаєва, добре озброєних і дисциплінованих, чекають сигналу Ради для повстання й готові приєднатися до Червоної армії. Крім них, сигналу чекали й селяни навколишніх сіл⁴¹². Про готовність 40 тисяч робітників Миколаєва до повстання повідомляють і грецькі дослідники⁴¹³. Незважаючи на своє рішення, більшовики розгорнули проти греків свого роду партизанську війну й здійснили низку нападів.

У Миколаєві грецькі вояки розмістилися в колишніх казармах ластового (берегового) екіпажу. 6 березня 1919 р. більшовики вночі напали на казарми й обстріляли їх із кулеметів. Провідниця більшовиків Євдокія Семенцова згадувала: «Я повела кулеметників-партизан, оточили казарми і [всіх] до одного солдата знищили. Солдати відпочивали на ліжках так само, як їх генерали, [і] вискакували з казарми і бігли два-три кроки і падали, а їх генерали бігли в білизні, на руках несли штани, на пристань, на пароплави, а солдат послали по вулиці Набережній, Насипній, щоб зганяти дітей, старих, жінок до комор, загнали їх на пристані дерев'яні і підпалили. Багато загинуло там людей»⁴¹⁴. Спогади Є. Семенцової зберігаються в Державному архіві Миколаївської області, нею також згадуються назви миколаївських вулиць (великий комплекс казарм, щоправда, не ластових, у Миколаєві дійсно знаходився на вулиці Набережній), але аналіз подій у Миколаєві й Херсоні показав, що Є. Семенцова у спогадах, записаних нею в 1956 р., тобто через 37 років після подій, поєднала в пам'яті та домислила миколаївські й херсонські сюжети. Обстріл казарм цілком міг відбутися в Миколаєві, а все інше, очевидно, відноситься до трагедії, яка сталася в херсонському порту під час відступу кораблів Антанти (пожежа в пакгаузі й загибель мешканців припортової зони, котрі там опинилися). Коли спливає час і до пересічної людини звертаються вчені для запису її спогадів, через відчуття власної значущості вона може перебільшувати свій внесок. Так і Є. Семенцова в автобіографії про свою участь у вигнанні греків із Херсона повідомляла: «Була в розвідці в тилу греків, розвела по постах іногородніх партизан, оточили грецьку кінноту і знищили, сама я брала участь у вигнанні греків з міста Херсона»⁴¹⁵. Проте ніякої грецької кінноти

⁴¹¹ ДАМО. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 17–18.

⁴¹² ДАМО. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 143.

⁴¹³ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign: their effect on the Pontus Question (1919) // *Balkan Studies*. 1972. Vol. 13, t. 2. P. 232–233.

⁴¹⁴ ДАМО. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 91. Арк. 12–14.

⁴¹⁵ ДАМО. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 91. Арк. 49.

в Херсоні не могло бути, хіба що це були мули, й греки узагалі прибули до Херсона на кораблях.

Після нічного обстрілу казарми в Миколаєві грецькі солдати виламали в її будівлі віконні рами й двері. Про це 8 березня 1919 р. повідомляв комісару Миколаєва від Директорії С. П. Юріцину член Міської управи С. М. Шаргородський. Він додавав, що казарми охоронялися двома неозброєними сторожами, але навіть їх греки прогнали⁴¹⁶. Такі вчинки пояснюються лише намаганням грецьких вояків у будь-який спосіб захистити своє життя. Імовірно, вони забарикадувалися в будівлі, готові відбити наступну атаку. Крім цього, після втрати Херсона в Миколаєві очікували нападу григор'євців⁴¹⁷.

Більшовик Іван Таран писав у своїх спогадах, що він із групою товаришів напав на грецьку військову частину в Миколаєві й викрав із неї зброю й набої. «Було це так, – згадував він, – грецький військовий склад біля лікарні охоронявся вартовим. Скориставшись тим, що вартовий став залицятися до однієї жінки, ми проникли з тилу в склад і винесли звідти кілька ящиків набоїв і більше десяти гвинтівок. Вони нам стали в нагоді, коли грецькі війська спішно ретирувалися на віслюках до порту...»⁴¹⁸

9 березня 1919 р. в Миколаївській міській думі фракція соціал-демократів зробила заяву про захоплення грецькими вояками безкоштовної їдальні Біржі праці: «Захоплення їдальні для безробітних, що сталося, є фактом грубого свавілля з боку військового командування грецьких військ, порушенням прав і інтересів населення і повною зневагою до органів місцевої демократичної влади; з огляду на те, що факт захоплення їдальні є не поодиноким і вказує на те, що союзне командування діє в питаннях розквартирування своїх частин цілком довільно на власний розсуд, Дума вимагає від відповідальних представників союзного командування припинення свавільних захоплень у місті приватних і громадських приміщень. Розквартирування військ має здійснюватися шляхом заняття тих приміщень, які звільняються німецькими частинами. Тому Дума вимагає негайного звільнення приміщення їдальні Біржі праці»⁴¹⁹. Цей факт по-іншому, ніж трагікомічним, назвати неможливо. На думці виникає лише одне припущення: грецькі вояки захопили безкоштовну їдальню через те, що зголодніли, а французьке командування не опікувалося постачанням

⁴¹⁶ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 175. Арк. 58.

⁴¹⁷ Munholland J. K. The French Army and Intervention in the Ukraine. In P. Pastor (Ed.) *Revolutions and Interventions in Hungary and Its Neighbour States, 1918–1919*. Boulder, CO : East European Monographs, 1988. P. 52.

⁴¹⁸ ДАМО. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 98. Арк. 40.

⁴¹⁹ ДАМО. Ф. 222. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 7.

провіанту, тож вояки пішли не до ресторану чи кафе, а в безкоштовну їдальню.

Дружелюбно ставилися до грецьких вояків місцеві миколаївські греки. Так, Ангел Ікономіді на допиті в НКВС у 1937 р. показав, що миколаївська грецька колонія влаштувала в ресторані розкішний обід на честь грецького командування. А. Ікономіді народився в місті Кірккіліс (Туреччина) у 1873 р. й через запеклу ворожнечу з турками на національному ґрунті зростав грецьким націоналістом. У віці 13 років він переїхав у Миколаїв до свого дядька Дімітріаді, заможного й впливового члена миколаївської грецької колонії; а дякуючи своєму другому дядькові, відомому грецькому промисловцю Івану Куппу, у хлібну контору якого хлопець пішов працювати, він зібрав статок у 25 000 руб. Ці заощадження реквізували більшовики. Під час перебування в Миколаєві грецького військового контингенту А. Ікономіді постачав продовольство для грецьких військ, виконував окремі доручення грецьких офіцерів і був перекладачем при штабі. Оскільки він був найманим працівником у зерноторговій конторі І. Куппи, то, імовірно, саме той пожертвував своїм статком для забезпечення грецьких військ продуктами харчування. Важливу роль відігравала перекладацька робота А. Ікономіді, позаяк вона дозволяла встановити нехай примарний контакт грецьких вояків, котрі не знали мови й місцевих звичаїв, із владою та мешканцями міста Миколаєва. 8 березня 1919 р. один із командирів грецького військового контингенту в Миколаєві, «полковник Каменос»⁴²⁰, захворів. Про це повідомлялося в газеті «Южное слово» 8 березня 1919 р.: «Заболел представитель греческих войск в Николаеве полковник Каменос»⁴²¹. Ікономіді перевіз його з Водопою до міста. Від грецького штабу в 1919 р. А. Ікономіді отримав почесну грамоту, від «полковника Каменоса» – подяку, а від НКВС у 1937 р. – вищу міру покарання⁴²².

9 березня 1919 р. у Миколаєві урочисто відзначили чергову річницю створення 7-го Афінського піхотного полку. У Грецькій церкві відслужили молебень, на який були запрошені всі члени миколаївської грецької колонії. Затим відбувся парад грецьких військ⁴²³.

Французи, ураховуючи надто болісний результат відступу сил Союзників із Херсона, планували організовану евакуацію з Миколаєва. Вони прагнули мирно відступити, аби вберегти місто і його мешканців від трагедії, що сталася в Херсоні. За даними Дж. К. Мунхолланда, на той час у місті

⁴²⁰ Імовірно, це був Костянтинос Міліотіс Комнінос – генерал, Військовий міністр у Тимчасовому уряді Е. Венізелоса 1916 р., командувач Експедиційною армією у Малоазійському поході в період з 12 грудня 1919 р. до 15 лютого 1920 р., а також Олімпійський чемпіон Греції з фехтування.

⁴²¹ Южное слово... 8 марта 1919 г. № 119.

⁴²² ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 1161. Арк. 24.

⁴²³ Южное слово... 9 марта 1919 г. № 120; 8 марта 1919 г. № 119.

перебували 500 грецьких вояків і дві «пошарпані» роти французів. Крім них, у місті було майже 12 тисяч німецьких вояків⁴²⁴, але французи розуміли, що німці через свої симпатії до більшовиків битися не будуть. З німцями велися переговори про ліквідацію німецьких складів зброї і боєприпасів, але й цього на момент вступу григор'євців до Миколаєва не було зроблено⁴²⁵.

13 березня 1919 р. у Миколаєві відбулися переговори німецького Совдепу з більшовиками. Суть домовленостей полягала в тому, що радянські війська займуть місто після залишення його німцями, радянський уряд гарантував німцям вільний пропуск і доставку до кордону. З ранку 14 березня 1919 р. почалася евакуація грецьких вояків із Миколаївського порту, за іншими даними, грецький контингент із Миколаєва було передислоковано до Березівки⁴²⁶.

Безумовно, що миколаївські греки усвідомлювали всю небезпеку їхнього становища під радянською владою, тому вони сідали на кораблі разом із грецькими військовими й відпливали за кордон. Про це свідчив у 1937 р. на допиті НКВС Василь Маргеліс. Він, його брати Дмитро й Спиридон та племінник Андрій разом із консулом І. Зігомаласом «у лютому місяці 1919 року втекли до міста Салоніки». Маргеліс говорив, що до такого рішення їх заохотив саме консул І. Зігомалас: «Я також був близько зв'язаний з грецьким консулом міста Миколаєва Зігомолою, який спровокував мене, моїх братів Дмитра, Спиридона і племінника Андрія, щоб при відступі білогреків виїхати з ними до Греції, так як нас за участь у зраді, а старшого брата Дмитра і як експлуататора, можуть розстріляти»⁴²⁷. Дмитро Маргеліс був власником кафе-ресторану в Миколаєві, до будівлі якого примикав великий двір, де розміщувалася грецька військова частина⁴²⁸. Аналогічні відомості надав у своїй заяві НКВС син А. Ікономіді, Володимир. Він писав: «При відступі грецьких окупаційних військ з України, боячись бути переслідуваними радянською владою, мій батько разом з білогреками і консулом Зігомолою та сім'ями Маргеліс утекли за кордон у Грецію»⁴²⁹. Значущим є уточнення дати від'їзду консула І. Зігомаласа з Миколаєва під час евакуації грецького військового контингенту, тобто 14 березня 1919 р. (дата – за новим стилем), оскільки раніше вважалося, що він поїхав з

⁴²⁴ За іншими даними, в Миколаєві на той час було 20 000 німецьких військових.

⁴²⁵ Munholland J. K. The French Army and Intervention in the Ukraine. In P. Pastor (Ed.) *Revolutions and Interventions in Hungary and Its Neighbour States, 1918–1919*. Boulder, CO : East European Monographs, 1988. P. 53.

⁴²⁶ Левченко Л. Л. Українська кампанія Грецької армії 1919 р.: вплив на подальшу долю українських греків (на прикладі Миколаєва та Миколаївщини) // *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2019. Вип. 49. С. 59–91.

⁴²⁷ ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 3157. Арк. 10–11.

⁴²⁸ ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 2162. Арк. 10.

⁴²⁹ ДАМО. Ф. Р-5859. Оп. 2. Спр. 2162. Арк. 9.

Миколаєва наприкінці лютого 1919 р., тобто до прибуття грецького війська. І. Зігомалас знаходився в Миколаєві під час перебування в місті грецького контингенту й не лише підтримував миколаївських греків, а й, усвідомлюючи небезпеку для їхнього життя з приходом більшовиків, намагався врятувати підданих Греції⁴³⁰.

Відступ сил Антанти з Миколаєва ще не був кінцем боротьби. У Кобле-вому (86 км від Миколаєва, 59 км від Одеси) тисячний грецький загін будував укріплення і встановлював гармати⁴³¹. Більшовик Михайло Іршенко згадував, що Директорія звернулася до Антанти з проханням надати українській армії танки. Французько-грецькі війська з танками дислокувалися в Березівці (5 танків, однак 3 з них були без пального). Після відбитої греками атаки більшовиків їм до 17 березня 1919 р. удалося повернутися на вихідні позиції. 18 березня відбувся бій між більшовицькими кавалерією, 1-м Вознесенським і 15-м Радянським піхотними полками й військами Антанти. 1-й Вознесенський піхотний полк зайняв позиції у напрямі Демидове – Завадовка – Виноградне; кавалерійський полк пішов в обхід Березівки (2 ескадрони з правого боку залізниці, 2 ескадрони – з лівого). Між станціями Колосівка і Березівка знаходився бронепотяг. Більшовицькі війська вдало провели цю бойову операцію й захопили в полон більше тисячі грецьких і французьких вояків, а також 5 танків, 5 гірських гармат, понад тисячу гвинтівок, багато мулів, солдатські пересувні кухні, повозки й інше спорядження⁴³². Після бою в Березівці залишився зруйнований вокзал і будинки, на пероні «лежала величезна біла купа – це спідниці [фустанелли] грецьких солдатів. На шляхах валялося безліч пошматованих і цілих документів – посвідчення грецьких, французьких і сербських солдатів. Навколо станції було багато розбитої техніки – гармати без замків, перевернуті, зіпсовані машини, вози; виднілися свіжі, недавно вириті окопи. Все говорило про те, що тут стався запеклий бій...»⁴³³ За грецькими джерелами, у бою за Березівку війська Антанти втратили вбитими близько 500 вояків, більшість із яких були греками⁴³⁴. Доля грецьких поранених і лікаря Ніколая Піттиса, який залишився з ними, була сумною: французьке командування не змогло їх вивезти через відсутність транспорту⁴³⁵.

⁴³⁰ Левченко Л. Л. Українська кампанія Грецької армії 1919 р... С. 59–91.

⁴³¹ Известия Николаевского совета рабочих депутатов. 10 апреля 1919 г. № 15.

⁴³² ДАМО. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 12–15.

⁴³³ Равич Н. Молодость века. Москва: Советская Россия, 1967. С. 23.

⁴³⁴ Δουνιάς Σ. 2014. Διεθνής και ελληνική αντίδραση στρατιωτών ενάντια στην ιμπεριαλιστική επέμβαση στη Ρωσία (1918–1920). Οι Έλληνες στρατιώτες στην Ουκρανία. URL: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=8041099> [Accessed: 25.04.2019].

⁴³⁵ Καρύκας Π. 2018. Ουκρανία 1919: Οι Γάλλοι «πουλάνε» τους ηρωικούς Έλληνες. URL: <https://slpress.gr/istorimata/oukrania-1919-oi-galloi-quot-poylane-quot-toys-iroikoys-ellines/> [Accessed: 25.04.2019].

Танки Антанти, захоплені червоноармійцями в бою під Одесою, 1919 р.

20 березня 1919 р. в Одесу прибув Франше д'Еспере. Він змінив генерала Анрі Бертелло на посту Верховного комісара Франції на Півдні. Вислухавши доповідь Ф. д'Ансельма про перспективи захисту Одеси в зв'язку з втратою стратегічно важливих Херсона та Миколаєва, він віддав наказ про евакуацію військ Антанти й повідомив про стан справ Ж. Клемансо та Ф. Фоша. У Константинополі Ф. д'Еспере зустрічався з грецьким віце-адміралом Георгіосом Какулідісом, у розмові йшлося про евакуацію з Одеси цивільного грецького населення. 25 березня 1919 р. до Одеси приїхав представник грецького уряду Васіліос Дендраміс, а 26 березня – К. Нідер. На їх зустрічі з Ф. д'Ансельмом також обговорювалася евакуація цивільних греків з Одеси. К. Нідер боявся повторення ситуації в Херсоні, де більшовицькі війська з однаковою жорстокістю ставилися до вояків грецької армії та місцевих греків. Він повідомив Е. Венізелоса про серйозність ситуації в Одесі. 29 березня 1919 р. до Одеси увійшов грецький військовий корабель «Кілкис», на борту якого прибув віце-адмірал Г. Какулідіс. За ним прийшли інші кораблі, й віце-адмірал прийняв командування над ними. Як указував Н. Петсаліс-Діомідіс, на цих кораблях з Одеси було вивезено від 10 до 12 тисяч місцевих греків – біженців від більшовицького режиму, у тому числі миколаївських. Частину біженців прийняли Констанца (Румунія), Константинополь (Туреччина), позаяк грецький уряд не надто прихильно ставився до біженців, а втім, більше половини з них досягли Салонік. З

Грецькі вояки в Одесі, 1919 р. Фото з виставки «The 100th anniversary of the Ukrainian diplomatic presence in Greece (1919–2019)»

цього часу проблемою Греції стали не лише біженці з Османської імперії, а й біженці з теренів колишньої Російської імперії. «І це був тільки початок, оскільки хвилі біженців невдовзі напливатимуть з інших регіонів південної Росії», – писав Н. Петсалис-Діомідіс⁴³⁶.

До 6 квітня 1919 р. сили Антанти залишили Одесу. Уважається, що евакуація з Одеси була організована краще, ніж із Херсона та Миколаєва. Грецькі військові частини прикривали евакуацію, затим відступили до Криму. Причинами евакуації були не тільки перевага більшовиків на фронті, пробільшовицькі настрої й ворожість місцевого населення, а й відсутність продовольства для харчування вояків і деморалізація французьких військових підрозділів. Цей факт підтверджується повстанням 20 квітня 1919 р. у Севастополі французьких моряків, котрі вимагали від командування повернення додому. В історіографії цього повстання присутня думка, що французькі моряки перейшли на сторону більшовиків і своїм повстанням прискорили рішення про евакуацію з Севастополя. Однак це рішення було прийняте ще напередодні повстання⁴³⁷. Грецький представник у Криму

⁴³⁶ Petsalis-Diomidis N. Hellenism in Southern Russia and the Ukrainian Campaign: their effect on the Pontus Question (1919) // *Balkan Studies*. 1972. Vol. 13, t. 2. P. 241–242.

⁴³⁷ Munholland J. K. The French Army and Intervention in the Ukraine. In P. Pastor (Ed.) *Revolutions and Interventions in Hungary and Its Neighbour States, 1918–1919*. Boulder, CO : East European Monographs, 1988. P. 56–57, 61–62.

І. Ставрідакіс, вважаючи, що після падіння Перекопу кримським грекам загрожуватиме знищення, просив у свого уряду кораблі для евакуації цивільних осіб, які масово стікалися до узбережжя. Однак 21 квітня 1919 р. делегація більшовиків відвідала Г. Какулідіса на борту «Кілкиса» й завірила його у відсутності загрози з боку більшовиків цивільному грецькому населенню Криму й забезпеченні умов для безперешкодної евакуації грецьких військ. Через це І. Ставрідакіс схилився до думки про можливість встановлення відносин із місцевими радами. Невдовзі на переговорах в Ялті більшовики вручили Ставрідакісу декларацію, що гарантувала не лише безпеку грецького населення, безперешкодне повернення додому емігрантів, а й містила пропозиції щодо встановлення торгових зносин між Росією та Грецією. Незважаючи на це, багато греків уважали за краще залишити Крим разом із грецькою армією. Грецький військовий контингент остаточно залишив Севастополь 28 квітня 1919 р.⁴³⁸

Відтак закінчення доби Директорії на Миколаївщині пов'язане з евакуацією грецького військового контингенту, а разом із ним і Антанти з Миколаєва, та вступом до міста загонів Н. О. Григор'єва. 15 березня 1919 р. на засіданні виконкому Ради робітничих депутатів було вирішено проголосити в Миколаєві радянську владу⁴³⁹. 22 березня 1919 р. Миколаївська міська дума визнала радянську владу й «Радянську Федеративну Республіку» та у своїй резолюції заявила: «...відтепер державною владою на території міста Миколаєва є Великоруський і Український радянський уряд, а місцевим органом цієї влади при одностайному схваленні всіх соціалістичних партій і всього трудового міського населення 15 березня оголосила себе Миколаївська рада робітничих депутатів»⁴⁴⁰. Тож склавши свої повноваження, Дума 22 березня передала всі важелі управління в місті Миколаївській раді робітничих депутатів, яка мала їх реалізовувати з 24 березня 1919 р. Дума вважала цей крок правильним, оскільки, на думку її гласних, лише радянська влада могла звільнити народ від іноземних військ⁴⁴¹.

Діяльність Миколаївської ради об'єднаних українських організацій, на відміну від Миколаївської організації Українського товариства «Просвіта», далі березня 1919 р. поки що не простежується. Потребує дослідження факт її існування за чергового короткого терміну більшовицької влади та денікінщини.

Квітень 1919 р. був особливим періодом в історії Миколаївщини: здається, що місто й село причаїлося, щоб вибухнути спротивом уже в травні,

⁴³⁸ Левченко Л. Л. Українська кампанія Грецької армії 1919 р... С. 59–91.

⁴³⁹ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 321. Арк. 4–7.

⁴⁴⁰ ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 158. Арк. 124–126.

⁴⁴¹ ДАМО. Ф. 222. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 9.

коли розгорнулася й не вщухала протягом кількох років боротьба проти більшовицької влади. Більшовики придушували будь-який спротив містян і селян масованим терором. Одеський дослідник О. Шишко про початок більшовицького терору написав у своїй монографії: «Перший вид терору в містах проявився у грабунках, затриманнях й арештах та жорстоких вбивствах тих осіб, які особисто чи узагальнено могли бути винуватцями попередніх страждань виконавців насилля. На селі у цей час терор носив цілеспрямований характер, він стосувався поміщиків та переважно їх майна, поділ якого перетворився на вакханалію, коли було знищено та спалено тисячі поміщицьких маєтків»⁴⁴².

Першими ще наприкінці березня 1919 р. під загрозою репресій з боку більшовиків, які почали у місті «червоний терор», опинилися миколаївські греки. У зв'язку з цим 28 березня 1919 р. данський консул через газету повідомив виконком Ради робітничих депутатів, що бере під свій захист підданих Греції, які мешкають у Миколаєві⁴⁴³.

У квітні в Миколаєві почала роботу Комісія з обкладання містян контрибуцією в 27 млн руб. Через газету «Известия» Комісія попереджала обкладених громадян, що в разі несплати повної суми обкладення у встановлений термін вона прийме «самые решительные меры вплоть до расстрела»⁴⁴⁴. За кілька днів заможніші містяни внесли 7 млн руб. готівкою та цінними паперами. 27 квітня 1919 р. Комісія з обкладання містян контрибуцією оголосила в газеті «Известия», що за ордерами «надзвичайки» в Миколаєві арештовано 28 буржуа за несплату контрибуції⁴⁴⁵.

Оголошення в газеті «Известия» про обкладання містян контрибуцією в сумі 27 млн руб.
Газета «Известия». 27 квітня 1919 р.

⁴⁴² Шишко О. Політичний терор більшовицької влади в Одеській губернії (січень 1918 р. – березень 1922 р.): монографія. Одеса: Освіта України, 2019. С. 68.

⁴⁴³ Известия Николаевского совета рабочих депутатов. 28 марта 1919 г. № 5.

⁴⁴⁴ Известия Николаевского совета рабочих депутатов. 25 апреля 1919 г. № 24.

⁴⁴⁵ Известия Николаевского совета рабочих депутатов. 29 апреля 1919 г. № 27.

18 квітня 1919 р. у Миколаєві було створено більшовицьку Військову раду з охорони й оборони міста, до складу якої увійшли Ян Ряппо, начальник Миколаївської надзвичайки Абашидзе (С. Гуткін), начальник міліції О. Й. Рожанський, політком Червоного флоту П. Боев, Зайцев і командир загону Спартаківців – германських вояків, які перейшли на бік більшовиків і не евакуювалися разом зі своїм військом до Німеччини, – Юнг. В оголошенні про початок діяльності Ради зазначалося: «Все мероприятия военного совета направлены к тому, чтобы не только не допустить, но и в корне пресечь всякие выступления против советской власти в городе и его ближайших окрестностях. Приказания, исходящие от военного совета и подписанные хотя бы одним из его членов, – обязательны к неуклонному исполнению»⁴⁴⁶. Одночасно в Миколаєві розпочав роботу Революційний трибунал, у положенні про який було записано: «Революционные трибуналы учреждаются со специальной целью рассмотрения дел о контрреволюционной и всяких иных деяниях, идущих против всех завоеваний октябрьской революции и направленных к ослаблению силы и авторитета советской власти. В соответствии с этим трибуналам предоставляется ничем не ограниченное право в определении меры репрессии. Оспаривание подсудности по делам, принятым в революционном трибунале, не допускается»⁴⁴⁷. Ревтрибунал мав право приймати рішення в складі трьох членів. Станом на 14 червня 1919 р. він розглянув 236 справ⁴⁴⁸.

Більшовиками арештовувалися залишки тих, хто був при владі або співпрацював із нею за царських часів, періодів Української Центральної Ради, Гетьманату та Директорії й не емігрував за кордон. 16 квітня 1919 р. у Миколаєві конвоїри під час супроводження до каторжної в'язниці після допиту застрелили директора миколаївських суднобудівних заводів Б. О. Юренєва⁴⁴⁹. В Одесі був заарештований і доставлений до Миколаєва в каторжну в'язницю останній Миколаївський градоначальник царського періоду й Міністр морських справ Української Держави адмірал А. Г. Покровський. Щоправда, адміралу поталанило й виконуючий обов'язки начальника Миколаївського військового порту С. Ф. Іванов 19 квітня 1919 р. розпорядився не чіпати А. Г. Покровського до приїзду з Одеси начальника порту Щербаня, а той віддав наказ відпустити адмірала на поруки й поселити його в квартирі С. П. Юріцина за адресою вул. Нікольська, 26⁴⁵⁰. А. Г. Покровський не став чекати на вирішення його долі і втік, улітку ховався в пшениці біля села Царедарівка, а згодом, здобувши паспорт у

⁴⁴⁶ Известия Николаевского совета рабочих депутатов. 25 апреля 1919 г. № 24.

⁴⁴⁷ ДАМО. Ф. Р-153. Оп. 2. Спр. 566. Арк. 11.

⁴⁴⁸ ДАМО. Ф. Р-153. Оп. 2. Спр. 570. Арк. 36.

⁴⁴⁹ Известия Николаевского совета рабочих депутатов. 17 апреля 1919 г. № 21.

⁴⁵⁰ ДАМО. Ф. 250. Оп. 5. Спр. 772. Арк. 1–2.

Таганрозі, поїхав на еміграцію до Варни (Болгарія), а далі до Відня (Австрія), Льєжа (Бельгія), Каїра (Єгипет).

8 травня 1919 р. Н. О. Григор'єв написав і оприлюднив Універсал, у якому закликав український народ до повстання проти більшовиків: «Народе український, народе замучений! Жорстока війна з германською коаліцією і державами Антанти вирвала з твоїх сил кращих синів землі. Міжусобна війна, гетьманщина і петлюрівщина кращих синів твоїх загнали у могили та у в'язниці. Коли в тебе бракувало вже сили терпіти, ти, залишивши рало та станок, викопав із землі іржаву рушницю і пішов захищати своє право на землю і волю, але і тут політичні спекулянти обманули тебе і хитрими заходами використали твою довірливість; замість землі і волі тобі насильно нав'язують комуну, чрезвичайку і комісарів з московської обжорки і тієї землі, де розп'яли Христа... Народе український! Бери владу в свої руки. Хай не буде диктатури ні окремої особи, ні партії! Хай живе диктатура працюючого люду, хай живуть мозоляві руки селянина та робітника! Геть політичних спекулянтів! Геть насильство справа, геть насильство зліва! Хай живе влада рад народу України!»⁴⁵¹

Повсталим григор'євцям вдалося захопити Олександрію, Єлисаветград, Черкаси, станції Бобринську та Знам'янку, Катеринослав, Херсон, Чигирин, Берислав, Кременчуг та інші міста й селища. М. Я. Макотинський у своїх спогадах писав, що отаман розіслав емісарів, які на багатолюдних мітингах зачитували його Універсал. У Миколаєві на той час був дислокований флотський півекіпаж, який, за спогадами Д. Антоновича, за часів Української Центральної Ради ледве не першим визнав її владу в місті⁴⁵². М. Я. Макотинський, навпаки, указував на матросів півекіпажу як на людей із григор'євсько-махновськими настроями. Вони підтримали Універсал Н. О. Григор'єва й підняли повстання в Миколаєві. Очолили повстання матроси Проскуренко та Євграфов. Натомість із Ради робітничих депутатів міста Миколаєва посланця отамана вигнали. М. Я. Макотинський згадував, що Н. О. Григор'єв марив Миколаєвом і бажав узяти місто понад усе. Разом із цим він закликав бити німців, які не всі встигли на той час евакуюватися з Миколаєва. Колишній перший голова Миколаївської ради робітничих і військових депутатів Ян Петрович Ряппо на переговорах із німцями досяг згоди про їх евакуацію залізницею. Коли вже підписувалася угода в Петроградському готелі, до німців дійшов заклик Н. О. Григор'єва – «крошите немцев, как капусту» – і вони розірвали угоду. Я. П. Ряппо поїхав на стан-

⁴⁵¹ Горак В. «Універсал» Отамана Григор'єва як ідейно-теоретична платформа григор'євського повстанського руху. Джерелознавчий і історіографічний аспекти // Історіографічні дослідження в Україні: зб. наук. пр. 2013. Вип. 23. С. 317–334.

⁴⁵² Антонович Д. Спогади про українське Морське міністерство // Військо України: Часопис збройних сил України. 5-те число. Київ, 1993. С. 73–74.

цію Водопій умовляти Н. О. Григор'єва не наступати на місто. Він добився від отамана письмового наказу про призупинення наступу й передав той наказ командирі загону, котрий на це лише вилаявся, а також німцям. А втім, німці втратили віру в більшовицьку допомогу. Їм нічого іншого не лишалось як зв'язатися з командуванням Антанти в Константинополі й просити надіслати кораблі для евакуації морем. За угодою вони б мали залишити зброю й набої більшовикам, але після виступу Н. О. Григор'єва вивезли все і втопили на дальньому рейді. Повсталі матроси півекіпажу арештували й розстріляли голову Миколаївської «надзвичайки» Абашидзе, розігнали «надзвичайку» та ревтрибунал⁴⁵³.

24–28 травня 1919 р. повсталий проти більшовицької влади загін Н. О. Григор'єва таки ввійшов до Миколаєва. У загоні отамана на той час було до двох тисяч штиків. Миколаївські більшовики, навпаки, були нечисленною групою й не мали зброї. Обіцяна їм допомога з Одеси запізнювалася, відтак вони через Варварівку почали відступати в сторону Одеси. Григор'євці, за спогадами М. Я. Макотинського, захопили на станції цистерну спирту й неабияк понапивалися. Їх гармата була не по більшовицькому загонові, а по селу Червоне, у якому, як писав М. Я. Макотинський, у квітні селяни забили до півтора десятка комуністів із продзагону, що приїхав вилучати зерно: «...получилось так, что григорьевцы спьяна невольно отомстили кулакам за убитых товарищей наших». Загін із 16 більшовицьких лідерів Ради робітничих депутатів міста Миколаєва на чолі з уповноваженим радянського уряду по Херсону й Миколаєву Йосипом Скляром вирвався вперед і у селі Нечаяне потрапив у самий епіцентр іншого селянського повстання. Селяни стратили Й. Скляра та все керівництво виконкому Ради робітничих депутатів міста Миколаєва⁴⁵⁴.

Сумною подією тих днів став єврейський погром, вчинений григор'євцями й повсталими матросами в Миколаєві. Цей погром був найбільшим за всю історію міста. Його жертвами стали 45 миколаївських євреїв⁴⁵⁵.

Для придушення григор'євського повстання більшовицьке військо командування створило спеціальну групу військ із понад 30 тисяч вояків. За допомогою загонів Червоної армії, що прибули з Одеси, григор'євців було вигнано з Миколаєва та придушено повстання в Нечаяному⁴⁵⁶.

⁴⁵³ Фрагменты (воспоминания) из истории гражданской войны на Николаевщине Макотинского Михаила Яковлевича // ДАМО. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 19–21.

⁴⁵⁴ Там само. Арк. 23–24.

⁴⁵⁵ Шукин В. В. Еврейский погром в Николаеве в 1919 году // Історичні мідраші Північного Причорномор'я. 2019. Вип. VII. Т. II. С. 237–248.

⁴⁵⁶ Известия (Николаев). 24 мая 1919 г. № 47; 31 мая 1919 г. № 48; 1 июня 1919 г. № 49; 4 июля 1919 г. № 77.

Наприкінці червня 1919 р. григор'євці з'єдналися з повстанськими загонами Нестора Махна і домовилися про спільні дії проти більшовиків, петлюрівців і білогвардійців⁴⁵⁷. М. Омелянович-Павленко вважав, що феномен Н. О. Григор'єва був недооцінений як проводом Гетьманату, так і лідерами Директорії. По-справжньому оцінити отамана зміг лише Нестор Махно, який сам «часто міняв своїх “союзників”»: сьогодні з червоними, завтра з білими, потім проти обох з українським національним рухом». За часів Директорії Н. І. Махно та Н. О. Григор'єв фактично стали союзниками. Однак, як зазначав М. Омелянович-Павленко, «“Батько” не любив конкурентів... і на з'їзді революційної повстанської армії 27 липня 1919 р. в селі Сентове Олександрівського повіту... на очах всього з'їзду застрелив Григор'єва»⁴⁵⁸. За офіційною версією, причиною вчинку Н. І. Махна стала відмова Н. О. Григор'єва виступити проти білогвардійців.

Після григор'євського повстання на Миколаївщині розпочалася нова хвиля червоного терору. У числі інших містян 11 червня 1919 р. був заарештований і ув'язнений в Миколаївській каторжній в'язниці грек Іван Куппа, дядько А. Ікономіді. Щоправда, за розпорядженням нового голови Миколаївської надзвичайки Д. Рибак 14 червня 1919 р. його було звільнено. З документа ясно, що І. Куппа погодився на обкладання та повідомив, за якою адресою буде мешкати після звільнення⁴⁵⁹. 4 липня 1919 р. у газеті було розміщене оголошення: «Всі громадяни грецько-піддані, зареєстровані в Підвідділі у закордонних справах, зобов'язані з 5-го по 10-те липня цього року з'явитися в Підвідділ, що розміщується по Нікольській вулиці – кут Різдваної, для отримання посвідки на проживання. Необхідно мати з собою дізнання тієї частини міліції, в районі якої кожен проживає»⁴⁶⁰. Отже, радянські органи здійснювали перевірку містян грецької національності на предмет їх лояльності, і на тих, хто не встиг емігрувати, репресії чекали вже у 1919 р.

18 травня 1919 р. у Миколаєві чекістами вбито капітана П. А. Значко-Яворського, 15 червня 1919 р. – титулярного радника П. С. Білецького, колезького асесора Т. І. Корецького, генерал-майора І. Й. Замчалова, статського радника О. Ф. Грачова, купця А. М. Лазарева, Миколаївського градоначальника царського періоду (1909–1916 рр.) віце-адмірала О. І. Мязговського⁴⁶¹; 25 червня 1919 р. – поручика Є. С. Чорбу⁴⁶², 3 липня 1919 р. –

⁴⁵⁷ Горак В. С. Повстанці отамана Григор'єва (серпень 1918 – серпень 1919 рр.). Фастів: Політ-фаст, 1998. 224 с.

⁴⁵⁸ Омелянович-Павленко М. Зимовий похід (6.XII.1919 – 5.V.1920). Каліш, 1934. С. 62–63.

⁴⁵⁹ ДАМО. Ф. 250. Оп. 4. Спр. 148. Арк. 1; Ф. 250. Оп. 5. Спр. 561. Арк. 1.

⁴⁶⁰ Известия Николаевского совета рабочих, красноармейских и краснофлотских депутатов. 4 июля 1919 г. № 77.

⁴⁶¹ ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1651. Арк. 150зв.–152.

⁴⁶² ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1628. Арк. 189зв.–191.

Миколаївського міського голову Х. М. Матвєєва⁴⁶³, 20 липня 1919 р. – генерал-лейтенанта В. М. Данилова⁴⁶⁴, генерал-майора О. Г. Кутлубая⁴⁶⁵, полковника В. І. Галашека, капітана О. В. Андріанова⁴⁶⁶. Жертвами червоного терору на Миколаївщині стали сотні як колись заможних, так і нужденних людей у місті та на селі.

Однак радянська влада ще раз була вигнана з Миколаєва, на цей раз білогвардійцями. 17 серпня 1919 р. у Миколаєві було поширено наказ по денікінських військах про вигнання з міста більшовиків і вступ до нього військових підрозділів Добровольчої армії під командуванням генерала Якова Слащова. Денікінський період характерний на Миколаївщині білим терором, спрямованим проти більшовиків, і антиденікінськими повстаннями на селі проти примусової мобілізації до Добровольчої армії та реставрації поміщицького землеволодіння⁴⁶⁷. Разом із тим денікінцями була створена комісія для розслідування злочинів радянської влади. Денікінці протрималися в Миколаєві до 13 січня 1920 р., коли містом знову оволоділи радянські війська. Цього разу радянська влада на Миколаївщині тривала аж до 1991 р.

Героїчний Перший Зимовий похід Армії УНР 1920 р. був яскравою сторінкою в історії Миколаївщини. Професор В. П. Шкварець стверджував, що Зимовий похід охопив 9 із 19 районів сучасної Миколаївської області. Першим маршрутом українська армія рейдувала по білогвардійських і більшовицьких тилах сучасної Миколаївщини майже 300 км: від Казанки, Нового Бугу, Баштанки, через Вознесенськ, Веселинове, Врадіївку, Криве Озеро й далі попрямувала на Одещину та Вінничину. Другий маршрут пролягав з-під Умані на Тишківку, потім через Первомайщину й Братщину на Вознесенськ та далі через Одещину й Кіровоградщину до Вінничини. Там українські сили об'єдналися під командуванням Симона Петлюри й спільно з польською армією Юзефа Пілсудського рушили на Київ⁴⁶⁸.

Головні бої цього походу на теренах Миколаївщини відбувалися: з денікінцями – 9 січня 1920 р. у Болеславчику (нині – село в Первомайському районі), з більшовиками – 21–22 березня 1920 р. в Голті та Богополі (нині – місто Первомайськ), 15–16 квітня 1920 р. у Вознесенську та на станції Веселинове. У результаті переможного бою у Вознесенську українська армія

⁴⁶³ ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1562. Арк. 117–188зв.

⁴⁶⁴ ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1628. Арк. 189зв.–191.

⁴⁶⁵ ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1620. Арк. 43зв.–44.

⁴⁶⁶ ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1628. Арк. 189зв.–191.

⁴⁶⁷ Котляр Ю. В. Селянський повстанський рух. В кн.: Миколаївщина: нариси історії революції 1917–1921 років / Л. Л. Левченко, Л. А. Вовчук, О. В. Волос та ін. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 119–123.

⁴⁶⁸ Шкварець В. П. Українська національно-демократична революція і боротьба за незалежність на Миколаївщині 1917–1921. Миколаїв, 2007. С. 74–75.

6. De murgine a două cinci pene, și la care două
196 ne potrivește mai bine decât penele cunoscute, a murginei murgine cunoscute.

Кієвщина

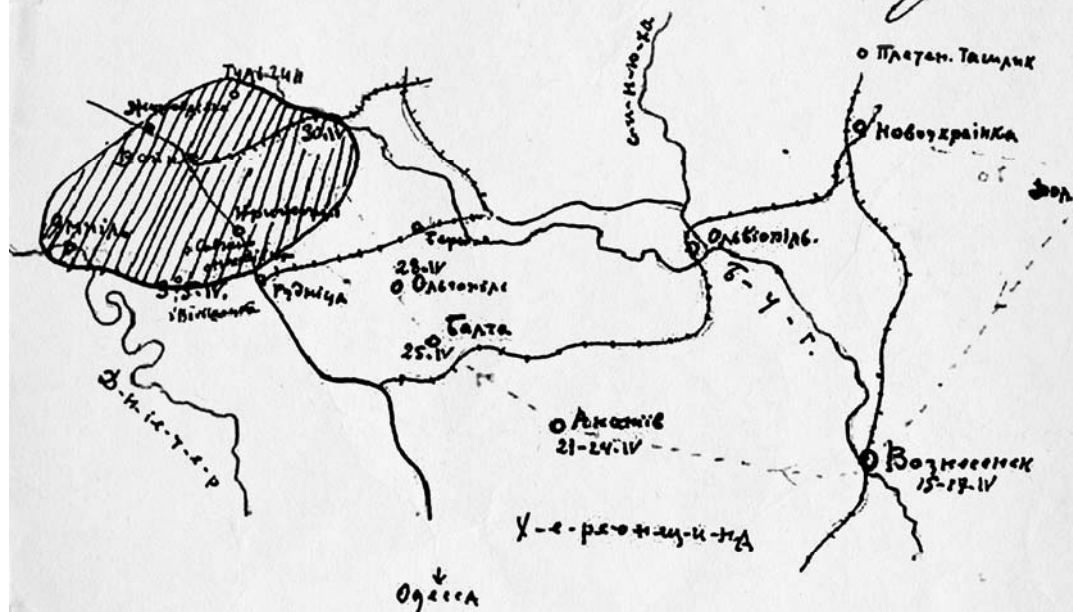

Схема до течения на Крота
Дана с 9.14 — 5.11.20.

спречи ризик

pasien meninggal
28-IV-51 v. 20

modini
- S.V. 20
h. p. 2000

Всі літчики: купували заготовлені
в Москві. літаки на ст. Р. 2^й, а
3^й повороті.

अथ.

Мапа Першого Зимового походу із позначенням населених пунктів сучасної Миколаївської області.
З фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України

не лише оволоділа містом, а й захопила склади зброї з 2 млн рушничних і 32 тис. гарматних набоїв, десятками гармат, кулеметів і рушниць, обмундируванням тощо⁴⁶⁹. Проте вже 17 квітня 1920 р., залишивши Вознесенськ без наслідків, вона вирушила далі. У сучасній українській історіографії

⁴⁶⁹ Швидченко Т. М. Перший Зимовий похід Армії УНР в контексті національно-визвольної революції 1917–1921 років: дис. на здобуття наук. звання канд. іст. наук / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2016. С. 162.

Перший Зимовий похід Армії УНР оцінюється як успішний. Із цим можна погодитися лише певною мірою, оскільки Зимовий похід, реалізований проводом Директорії як загальнодержавна акція, на жаль, не справив суттєвого впливу на подальшу історію Миколаївщини. Його результатом так і не стало відновлення легітимних українських органів влади й української державності як на місцях, так і в центрі.

Завершальний етап Української революції аж до 1921 р. на Миколаївщині позначений більшовицькою політикою «червоного терору» (оголошений «Декретом про червоний терор» від 5 вересня 1918 р.), «воєнного комунізму» (фактично започаткований у 1918 р., припинений на Х з'їзді РКП(б) 21 березня 1921 р. із початком Нової економічної політики, НЕПу) й продрозверсткою (оголошена наказом Раднаркому УСРР «Про розверстку надлишків врожаю 1918 і попередніх років» від 12 квітня 1919 р.) та боротьбою населення проти них.

* * *

Документи й матеріали, що висвітлюють періоди Української Держави та Директорії УНР на Миколаївщині, було вирішено згрупувати в один збірник, який хронологічно датовано: верхня межа – 29 квітня / 5 травня 1918 р. (дати З'їзду хліборобів у Києві та отримання в Миколаєві телеграми про з'їзд); нижня межа – 22 березня / квітень 1919 р. (визнання Миколаївською міською думою радянської влади та початок більшовицького терору на Миколаївщині).

Виявлення документів у архівних фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України і Державного архіву Миколаївської області, їх джерелознавчий аналіз і реконструкція історичного періоду на підставі архівних джерел здійснені доктором історичних наук Л. Л. Левченко. Результати проведеного історичного аналізу викладено у вступній статті «Миколаївщина у вирі революційних подій за доби Гетьманату та Директорії».

У дослідженні періодів Гетьманату та Директорії за основу бралися такі фонди:

у Державному архіві Миколаївської області

- «Миколаївський окружний відділ з вивчення історії Комуністичної партії і Жовтневої революції. Істпарт ЦК КП(б)У» (Фонд П-1817; 1903–1935 рр.) – концентрує оригінали та копії документів із різних архівів і фондів, а також містить копії документів, оригінали яких втрачено. Миколаївський Істпарт створено 1921 р. У 1922–1927 рр. його очолював видатний український учений, ректор Миколаївського учительського інституту народної освіти, історик і філолог В. М. Фідровський. У 1922 р. ним було розроблено багатоаспектний план дослідження історії революційних подій на Миколаївщині. Результа-

том роботи Миколаївського Істпарту стало не лише зібрання документів архівного фонду П-1817, а й кілька збірників документів, що вийшли друком за радянських часів. Аналіз архівних документів, зібраних у фонді, та архівних документів, опублікованих у збірниках, по-перше, яскраво демонструє факт самовідданої й ретельної роботи істпартівців на чолі з В. М. Фідровським, яким вдалося створити комплекс неймовірної цінності історичних джерел, що фактично не обминає жодної події революційного періоду, та, по-друге, свідчить про тенденційний підхід радянських часів, за якого до збірників архівних документів включалися лише ті джерела, які чітко відповідали комуністичній ідеології. Джерельні можливості фонду П-1817 є невичерпними. В. М. Фідровського, М. Д. Лагута та ще кілька істпартівців було репресовано за сталінських часів і розстріляно;

- «Миколаївське відділення державного банку» (Фонд 48; 1900–1920 рр.) – відображає діяльність українізованого ще за часів Української Центральної Ради Миколаївського відділення державного банку;
- «Українське товариство “Просвіта”» (Фонд 206; 1905–1924 рр.) – містить не лише документи з історії української культури в Миколаєві, а й про членів товариства, частина яких займалася політичною діяльністю і входила до складу політичних партій, громадських і професійних організацій, а також Миколаївської ради об’єднаних українських організацій;
- «Миколаївська міська управа» (Фонд 216; 1870–1920 рр.) – представлений документами про господарську діяльність Миколаївської міської думи та Управи періоду революційних подій на Миколаївщині;
- «Новобузька волосна земська управа» (Фонд 217; 1917–1919 рр.) – у фонді накопичено документи про революційні події на території Нового Бугу та сучасного Новобузького району;
- «Миколаївська міська дума» (Фонд 222; 1797–1920 рр.) – документи фонду висвітлюють діяльність цензової та демократичної міських дум, які діяли в Миколаєві за доби Гетьманату та Директорії;
- «Російське суднобудівне товариство “Руссуд”» (Фонд 300; 1909–1919 рр.) – у фонді зберігаються документи про роботу миколаївських суднобудівних заводів революційного періоду;
- «Державне підприємство “Суднобудівний завод імені 61 Комунара”» (Фонд Р-577; 1916–1924, 1944–1996 рр.) – документи фонду висвітлюють боротьбу за суднобудівні заводи, що розгорнулася в Миколаєві під час революційних подій, та робітничий рух на заводі;
- «Колекція документів місцевих органів влади Української народної республіки» (Фонд Р-5547; 1917–1919 рр.) – колекцію створено в 1981 р. шляхом виокремлення документів зі спецфонду науково-довідкової бібліотеки Державного архіву Миколаївської області; вона включає телеграфні повідомлення про З’їзд хліборобів, листування з урядом П. Скоропадського, інформаційні повідомлення про бої між військами Директорії та більшовиків;

- «Партійний архів Миколаївського обласного комітету Комуністичної партії України» (Фонд П-9; 1917–1920, 1940–1941, 1944–1989 рр.) – фонд містить документи про політичні події на Миколаївщині революційного періоду та боротьбу більшовиків за владу;
- «Колекція спогадів активних учасників революційного руху дожовтневого періоду, періоду Великої Жовтневої соціалістичної революції, громадянської війни, соціалістичного будівництва і Великої Вітчизняної війни» (Фонд П-4074; 1898, 1900–1990 рр.) – у колекції зібрано автобіографії та спогади учасників революційних подій на Миколаївщині 1917–1921 рр.;

***у Центральному державному архіві
вищих органів влади та управління України***

- «Державне хлібне бюро Української Держави» (Фонд 2193; 1918–1919 рр.) – у фонді зберігаються документи про діяльність Миколаївської контори Державного хлібного бюро;
- «Миколаївська рада об'єднаних українських організацій» (Фонд 2313; 1917–1919 рр.) – до 1992 р. фонд перебував на секретному зберіганні, містить оригінали документів Миколаївської ради об'єднаних українських організацій, що висвітлюють український політичний рух і боротьбу за державність на теренах Миколаївщини в період Української революції;
- «Морський генеральний штаб при Морському міністерстві Української Держави» (Фонд 2203; 1918 р.) – містить документи про боротьбу за Чорноморський флот із германським і австро-угорським військовим командуванням, про спроби розбудови Чорноморського флоту за часів Української Держави та Директорії УНР;
- «Міністерство закордонних справ Української Держави» (Фонд 3766; 1918 р.) – у фонді зберігаються документи про переговорний процес із германським урядом і військовим командуванням щодо повернення кораблів Чорноморського флоту та суднобудівних заводів у Миколаєві;
- «Одесько-Подільський науково-кадровий повітроплавний загін військ Української Держави, м. Миколаїв, м. Одеса» (Фонд 1394; 1918 р.) – представлений документами про розвиток авіації у Миколаєві за доби Української Держави.

Крім архівних фондів, використано колекції періодичних видань, що зберігаються в Державній науковій архівній бібліотеці (м. Київ) і науково-довідковій бібліотеці Державного архіву Миколаївської області, а саме такі видання, як «Трудовая газета», «Путь социал-демократа», «Южное слово», «Известия Николаевского Совета рабочих депутатов».

Під час дослідження дотримано загальнонаукових принципів історизму, об'єктивності й неупередженості, системності, комплексності, альтернативності. Використовувалися методи власне історичного дослідження: хронологічний, синхронний, порівняльно-історичний, ретроспективний, структурно-системний, а також методи архівної евристики та джерело-

знавчих досліджень. Беручи до уваги ідеологічну заангажованість збірників документів радянського періоду, використанням зазначених принципів і методів упорядники намагалися досягти комплексного представлення документів без випадкових втрат, навмисного уникнення чи приховування важливих історичних джерел.

Археографічне опрацювання документів здійснювалося доктором історичних наук Л. Л. Левченко та кандидатом історичних наук В. В. Щукіним. Документи систематизовано упорядниками за хронологією подій, що відбувалися, з метою демонстрації їх причинності, послідовності, взаємовпливів і результативності цих подій. Документальна частина збірника містить низку документів у фотокопіях, позаяк публікація їх у такому вигляді мала сенс з огляду на зовнішні особливості, як-от: автографи, печатки, штампи тощо. Передруковані тексти документів звірено з їх оригіналами або копіями, виправлено допущені помилки, за потреби нарощено в квадратних дужках пропущені слова та частини слів, розшифровано абрєвіатури, уточнено прізвища, імена та імена по батькові, назви установ і організацій, населених пунктів, терміни. Упорядники намагалися зберегти мовностилістичні особливості документів, написаних українською мовою. Помилки в текстах, що не мали смислового значення, виправлено без застереження у примітках. У разі незворотної втрати текстів документів або нерозбірливості текстів про це зазначено в квадратних дужках. До кожного документа укладено заголовки і легенди. Указано назву архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів, подано вказівки на оригінальність чи копійність документів. У документах, оригіналом яких була газета (листи, повідомлення, оголошення, статті тощо), у заголовку вказано назву газети, дату її випуску та номер. Датування документів упорядники здійснювали не за датою складання документів чи датою їх публікації, а за датою події, яку вони віддзеркалювали.

Після систематизації документи було піддано повторному аналізу на предмет укладання коментарів: стислих біографій діячів революційного руху, інформаційних довідок до історичних подій, пояснення відповідних термінів. Упорядники звертають увагу на те, що зважаючи на надання великої кількості коментарів до документів, опублікованих у виданні «Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали / Упоряд. Л. Л. Левченко. Миколаїв: Іліон, 2019», ними було прийнято рішення уникнути повторень і додавати коментарі лише за потребою. Наприкінці збірника вміщено іменний покажчик, укладений В. В. Щукіним.

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

№ 1

Телеграма Комісару міста Миколаєва з повідомленням про відкриття 29 квітня 1918 року в Києві З'їзду хліборобів¹ і проголошення Павла Скоропадського Гетьманом України, надіслана 5 травня 1918 р.

29 квітня 1918 р.

		Телеграфъ			
Въ _____		Телеграмма.			
		<i>Комиссару г. Николаеву</i>			
Изъ _____		№ _____		ЗІІ 5/5 17 15	
Примѣтка _____		ОДС _____		№ _____	
Лавре Нюк					
				Служб. примѣтки.	

¹ З'їзд хліборобів відбувся 29 квітня 1918 р. у приміщенні київського цирку. На нього прибуло 6 тис. делегатів із 8 українських губерній. Напередодні з'їзду був викрадений голова банку, через який ішли операції з німецьким Рейхсбанком, Абрам Добрий. Германське командування поклало провину за викрадення на вище політичне керівництво Центральної Ради. Політика Української Центральної Ради підпала на з'їзді під жорстку критику, що призвело до її усунення від влади. Відтак на з'їзді Павла Скоропадського було оголошено Гетьманом всієї України. Замість Української Народної Республіки було утворено Українську Державу.

КІІВ вельдствіи закрітія телеграфа агенство было вынуждено
приостановит на нѣсколько дней свою работу точка вкратцѣ передаем
обзор событіи за послѣдніе дни точка 29 Апрѣля помѣщеніи
цирка состоялся многолюдный съезд делегатов хлѣборобов
землевладельцевъ представлявшихъ собою 7 до 8 миліонновъ крестян
собственниковъ девяти губерній украины съездъ прошелъ приподнятомъ
настроеніи по выборѣ призіудима выступили докладчики Дусан
Рэйхертъ и Кистяковский а также представители съ мѣст Николаенко
Полтавской Кучма Херсонской Пркопенко Черниговской Шохотка
Полтавской Сумцовъ Харковской Кузмин Курской Коваленко Кременчуга
скаго уѣзда докладчики критиковали политику центральной рады
и неподобаго министерства а главное земельный законъ который
внесъ въ деревнѣ столько разорухи и анархію точка Властѣ должна бытъ
твердая и сильная все распоряженія правительства должны отвѣчатъ
интересамъ народа ибо въ противномъ случаѣ народъ будетъ недоволенъ
точка а все нужно дѣлатъ для народа и когда онъ будетъ видѣтъ что
правительство будетъ все дѣлатъ его интересахъ онъ охотно отдастъ
все свои силы на благо государства точка Юрченко изъ Полтавской
губерніи говоритъ что властѣ должна бытъ диктаторская должна
бытъ объединена въ одномъ лицѣ въ залѣ раздаются возгласы гетмана
гетмана Скоропатскаго которые переходятъ въ авасію входитъ
Скоропатскій и обращается къ собранію со слѣдующей речью
господа благодарю васъ за то что вы мнѣ передаете
эту властѣ не для своей выгоды беру я на себя тяготы временной вла-
сти однако вы сами хороша знаете что анархія вездѣ стала
господствовать и что только на васъ хлѣборобы и на здравомыслищія сл-
слои мы будемъ опираться точка я прошу Бога чтобы онъ далъ намъ
силу и крѣпостъ спасти Украину точка затѣмъ хлѣборобы поднимаютъ
на руки мало избранаго гетмана и громкая слава раздается
въ залѣ продолженіе слѣдуетъ

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. Р-5547. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1, 2.

№ 2

**Повідомлення про прибуття до Миколаєва
германського губернатора генерал-майора
Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга, опубліковане в газеті
«Николаевский вестник» 9 травня 1918 р. № 28**

3 травня 1918 р.

ХРОНИКА

ПРИБЫТИЕ ГЕНЕРАЛ-МАЙОРА МОРГЕНШТЕРН-ДЕРИНГА

3-го Мая в Николаев прибыл со своим штабом генерал-майор
МОРГЕНШТЕРН-ДЕРИНГ, командир 212 пехотной дивизии, и остается в
нашем городе в качестве губернатора.

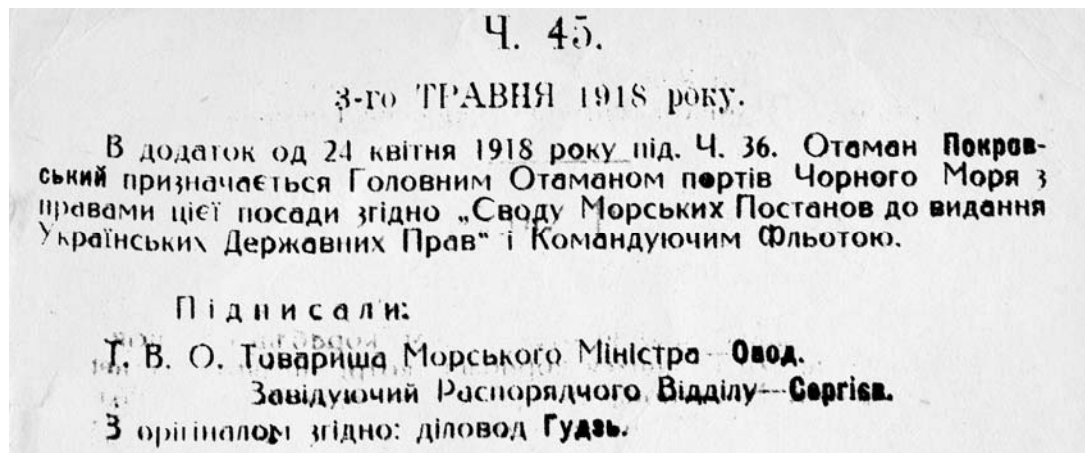
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 48.

№ 3

**Наказ про призначення колишнього
Миколаївського градоначальника А. Г. Покровського²
Головним отаманом портів Чорного моря**

3 травня 1918 р.

Копія. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 17.

№ 4

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
від 8 травня 1918 р. із розглядом питання про затвердження
германським командуванням складу Миколаївського міського
управління, обраного на виборах, що відбулися на підставі
законодавства Російської імперії в 1916 році**

8 травня 1918 р.

Выписка

из протокола № 77 заседания Николаевской Городской Управы
от 8-го Мая 1918 года

В 11 часов утра в заседание Управы прибыл германский комендант города генерал-майор Фон-Гильхаузен³ при эскорте взвода германских солдат и вручил Управе отношение Императорской Германской Комен-

² Покровський Андрій Георгійович (1862–1944) – віце-адмірал Російської імперії, Миколаївський градоначальник, командир Миколаївського військового порту та гарнізону, перший адмірал Українського Державного Флоту, Міністр морських справ в Уряді С. М. Гербея (листопад-грудень 1918 р.).

³ Фон-Гільхаузен – генерал-майор, командир 42 кавалерійської бригади германської армії, германський військовий комендант м. Миколаєва в березні–грудні 1918 р.

датуры в г. Николаеве от 8-го Мая сего 1918 года нижеследующего содержания: (в переводе с немецкого):

«Городской Думе и Городской Управе в Николаеве.

Городская Дума, совместно с Городской Управой, позволила назначенного мною для руководства делом городского общественного управления Городского Голову Гиля заменить другим лицом, не спросив на то моего разрешения.

Я устранию от должности как членов Городской Думы, так и членов Городской Управы и воспреещаю им всякие действия по управлению городским хозяйством.

Восстанавливается вновь состав Думы, избранной в 1916 году, который и должен взять в свои руки управление городскими делами [...] до новых выборов, так как вышеуказанные выборы были последними, на которые не было оказано террористическое влияние антигосударственных элементов и, следовательно, представляют собою [...] волю населения⁴.

На место умерших или не живущих более в Николаеве членов Управы должны вступить предусмотренные выборами кандидаты.

Прежние члены Городского Управления, после полной сдачи [...] лицам, вместо них вступающим, должны воздерживаться от всяких избраний. В противном случае они будут немедленно арестованы.

Николаев, 8-го Мая 1918 года.

Фон-Гильхаузен – генерал-майор и комендант».

«Я утверждаю назначенный комендатурою состав Городского Общественного Управления по нижеприведенному списку:

- 1) Юренев Борис, 2) Грачев Александр, 3) Киреевский Николай,
- 4) Ястжембский Здислав, 5) Зленко Михаил, 6) Некрасов Иван,
- 7) Сиротинский Павел, 8) Баздырев Тит, 9) Леонтович Николай,
- 10) Канонников Владимир, 11) Засухин Павел, 12) Морозов Исидор,
- 13) Грушецкий Николай, 14) Леонтьев Анатолий,
- 15) Милеант Владимир, 16) Донской Петр, 17) Гелдаш Георгий,
- 18) Пархоменко Иван, 19) Матвеев Анатолий,
- 20) Нельговский Константин, 21) Шехавцов Василий,
- 22) Добровольский Леонид, 23) Бурцев Леонид, 24) Синкевич Поликарп,
- 25) Смирнов Михаил, 26) Донской Андроник, 27) Волторнистов Иван,

⁴ Вибори до Миколаївської міської думи та Управи в 1916 р. відбувалися за становим принципом у відповідності до законодавства Російської імперії. 21 липня 1917 р. міський Громадський комітет перейняв на себе повноваження Миколаївської міської думи, відсторонивши її від управління справами міста. 13 серпня 1917 р. в Миколаєві відбулися перші загальні демократичні вибори до органів міського самоврядування. Перша демократична Миколаївська міська дума у складі 102 гласних розпочала свою діяльність 29 серпня 1917 р.

28) Давидсон Савелий, 29) Благин Тимофей, 30) Максимов Михаил, 31) Сапожников Иван, 32) Литвиненко Павел, 33) Ципкевич Николай, 34) Теодорович Генрих, 35) Матвеев Хрисанф, 36) Бажанов Илларион, 37) Баптизманский Иван, 38) Буланов Яков, 39) Остен-Сакен Артур, 40) Ясинский Александр, 41) Канонников Борис, 41) Гусев Алексей, 43) Белолипский Иван, 44) Сургучев Дмитрий, 45) Канин Евгений, 46) Ага Иосиф, 47) Баптизманский Михаил, 48) Авраамов Петр, 49) Пампулов Эльяким, 50) Шиш Иван, 51) Чигринцев Дмитрий, 52) Еланский Михаил, 53) Менкини Петр, 54) Голинский Виктор, 55) Бородин Иван, 56) Плетнев Дмитрий, 57) Ашурков Иван, 58) Кудрявцев Дмитрий, 59) Галкин Сергей, 60) Максимов Константин, 61) Инглези Леонид, 62) Кривошеев Михаил.

Я приказываю, чтобы вышеназванные лица немедленно приступили к исполнению своих обязанностей.

Николаев, 8-го Мая 1918 года.

Моргенштерн-Деринг – генерал-майор и губернатор».

По отбытии г[осподина] Коменданта Городская Управа, обсудив происшедшее, – постановила: копию предложения Германской Комендатуры о роспуске Городской Думы и Управы сообщить Гражданскому Комиссару г. Николаева и просить его сообщить о происшедшем центральному правительству и запросить его, признает ли оно действия германских властей правильными и закономерными.

Копія. Російською мовою. Наведено в скороченні.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 16-17.

№ 5

Повідомлення про призначення підполковника фон-Гельгорна комендантом міста Миколаєва замість генерал-майора Ю. Ф. фон-Гільхаузена, опубліковане в газеті «Николаевский вестник» 12 травня 1918 р. № 31

Травень 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Вследствие назначения прежнего коменданта города Николаева, генерал-майора фон-ГИЛЬХАУЗЕНА, на другую должность комендантом города Николаева назначен г[осподин] подполковник фон-ГЕЛЬГОРН, командир 22-го п[ехотного] полка.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 48.

**Циркуляр Херсонського губерніяльного старости С. Г. Пищевича⁵
повітовим старостам Херсонської губернії
про проведення в життя законів Української держави
та засади порядкування на селі**

14 травня 1918 р.

М[іністерство] В[нутрішніх] С[прав]
Херсон[ський] Губерн[ський] Староста
Травня 14 дня 1918 року
№ I, м[істо] Херсон

Уездным Старостам
Херсонской губернии

Главной задачей текущего момента является восстановление порядка и спокойствия на местах, при наступлении коих только и возможно планомерное проведение в жизнь осуществляемых Правительством Украины законов.

Для выполнения сего прошу принять к руководству нижеследующее: Грамоты Гетмана всея Украины объявить населению, на местах.

Все распоряжения, как бывшей Центральной Рады, Всероссийского Временного Правительства, так равно законы и распоряжения большевистской власти отменяются.

Но законы, изданные Временным Правительством, поскольку они не отменены грамотой Гетмана, сохраняют свою силу.

Поэтому городские и земские учреждения действуют по положению Временного Правительства, коим определяется отношение к ним уездных старост: надзором за закономерностью постановлений местных самоуправлений, обязанных представлять старостам в копиях все журнальные постановления с приложениями.

Во всех прочих случаях уездные старосты руководствуются законами дореволюционного периода.

Политические выступления до опубликования грамоты не должны преследоваться, если они не составляют сами по себе уголовно-наказуемые проступки и преступления.

Что же касается выступлений против существующего Правительства, порядка и спокойствия, то таковые должны немедленно пресекаться, а виновные привлекаться к ответственности на основании закона Вр[ременного] Пр[авительства] от 2-го августа 1917 года № 127, опублико-

⁵ Пищевич Семен Григорович (1863–1945) – дійсний статський радник, голова земської управи Олександрії, депутат II, IV Державної думи від Херсонської губернії, перший староста Херсонської губернії (1918) за Української Держави. Помер в еміграції, похований у Парижі.

ванного 10 августа того же года; по отношению преступлений против австрийских и германских войск дела о них передаются соответствующим военно-полевым судам.

Если водворение на местах порядка и спокойствия мерами личного воздействия не будет достигать цели, то уездные старосты должны прибегать к помощи: а) милиции, б) Украинских частей, подведомственных уездным Комендантам, в) к войсковым частям австрийского и германского командования, расположенным в пределах уезда и г) наконец, к особым временным отрядам, организуемым уездными старостами. При этом надо иметь в виду следующее: Украинские коменданты ведают сборами воинского имущества и организацией Украинских частей, которые состоят в их распоряжении, причем они совершенно не вмешиваются в гражданско-административное управление уездов.

Недоразумения старост с уездными Комендантами разрешаются мною окончательно по соглашению с Губернским Комендантом.

В потребных случаях уездные старосты обращаются к Комендантам об отпуске Украинских частей, не испрашивая каждый раз разрешения Губернского Коменданта, и таковые обязаны оказывать им содействие.

В таких случаях принятие мер на местах для подавления беспорядков и прекращения бесчинств и т. д., равно и выполнение [их], всецело принадлежит подлежащим Командирам этих частей.

Уездные старосты должны немедленно установить связь с представителями австро-германской комендатуры и войти в соглашение о способах использования подведомственных им войск, когда острота положения на местах их к тому вынудит.

В отношении упорядочения милиции, прошу уездных старост немедленно представить мне соображения о необходимых изменениях в организации ея, потребных, сообразно местным условиям, средствах и о лицах уездного управления милицией на утверждение.

При этом для составления конных отрядов возможно воспользоваться из местных запасов лошадьми, воинской амуницией и вооружением по соглашению моему с Военным Министерством. Почему предлагаю указать, в каком количестве и из каких пунктов желательно получить указанное выше.

Пользуясь всеми этими средствами, старосты должны планомерно заняться в первую очередь разоружением населения и искоренением агитации, ведущейся отдельными лицами в то время, когда подавляющая масса населения виновна лишь в инертности и всегда готова поддержать порядок.

Каждое сельское управление обязано знать этих лиц и вместе с ними нести ответственность.

Немедленно должны быть выбраны подлежащими сельскими сходами в селениях и деревнях старосты, сборщики податей, десятские, а в волостях, где не организованы волостные земства, – волостные старшины, так как исполнительные и другого наименования комитеты сего числа упраздняются.

Земельные Комитеты должны немедленно прекратить свои действия, сдать кассовую наличность назначенным уездными старостами лицам или комиссиям и в сроки, определенные старостами, сдать в полном порядке и по описи все делопроизводство.

Для проверки сумм, поступивших в волостные земельные управы, Уездную и Губернскую, необходимо оповестить население о доставлении комиссиям или назначенным лицам сведений о всех денежных взносах и удержаниях от отдельных лиц, учреждений и обществ.

В случаях обнаружения злоупотреблений и растрат виновные должны быть немедленно привлекаемы к уголовной ответственности с принятием законных мер пресечения.

От бывшего состава Земельных Управ и Комитетов потребовать:

а) письменных постановлений о взятии на учет земель, усадеб, живого и мертвого инвентаря собственников, по каждому в отдельности,

б) описи с оценкой этого имущества, подтвержденных владельцами и комиссарами имений,

в) списки взятого живого и мертвого инвентаря с отметкой, что возвращено, в каком виде и что у кого осталось на руках,

г) законно составленные и опубликованные в установленный срок списки лиц, по каждому селению, имеющих право воспользоваться посевом в текущем году, согласно распоряжению Министра Земледелия Справ бывшей Центральной Рады,

д) письменные постановления в каждом отдельном случае о распродаже имущества, оценке, назначении торгов, порядке их производства и т. д.,

е) выяснить путем опроса и по документам, куда поступили вырученные деньги, были ли случаи продажи имущества за бесценок, с перепродажей его впоследствии по действительным ценам,

ж) как поступали в таких случаях земельные комитеты и какие меры принимались ими при уничтожении построек и имущества, которое они приняли на хранение и учет.

Если указанных выше сведений и постановлений не окажется, в каждом отдельном случае об этом отмечается в протоколе.

Это сложная, но необходимая работа должна быть выполнена в кратчайший срок, и я прошу уездных старост привлечь к таковой всех, могущих помочь срочному выполнению этого требования.

Земельные Управы и Комитеты не выполняли возложенной на них задачи выяснения граждан, имеющих нужду по наделению землей, для чего требовалось собрать необходимые данные по отношению каждого лица в отдельности по каждому селению.

В ближайшие дни будут учреждены Правительственные Земельные Комиссии, коим для срочного выполнения предстоящей земельной реформы эти данные необходимы и эту не выполненную земельными комитетами работу необходимо произвести незамедлительно, прибегая к помощи должностных лиц волостного и сельского управления. При этом необходимо также выяснить, по каждому сельскому поселению, граждан, продавших раньше свои наделы и участки.

На эти же комиссии будет возложено окончательное выяснение размера убытков, понесенных владельцами, способ и сроки возмещения коих будут указаны Правительством.

Граждане, занявшие владельческие земли под яровые посевы, должны войти в добровольное соглашение с земледельцами по вопросу пользования землей, путем уплаты аренды, скупщины или другими способами; в противном же случае условия расплаты будут определены Земельными Комиссиями.

Все прочее имущество должно быть немедленно возвращено владельцу, а занятые постройки очищены.

Земли, не занятые посевами, если не последует соглашение с владельцами, должны перейти в распоряжение последних. Прошу уездных старост обратить особое внимание на немедленную подготовку пар владельцами земель, способствуя производящим таковой, всеми мерами к получению необходимого инвентаря и рабочих.

Надлежит немедленно прекратить потравы озимых и яровых посевов, сенокосов и неправильное использование толоки, предупредив общество, что они будут отвечать за односельчан за круговой порукой.

Уездные старосты, как высшая власть в уезде, призваны к деятельности при самых тяжелых условиях, но я глубоко надеюсь, что большая часть населения, общественные /уездные и волостные земства/ и правительственные учреждения придут к Вам, в полной мере на помощь.

Нужно помнить при этом, что лишь твердая и решительная власть, основанная на законе, поможет нам уничтожить последствия общей разрухи и выполнить принятые Украиной обязательства.

Копи[ю] настоящего циркуляра прошу разослать всем сельским поселениям для руководства и исполнения.

Херсонский Губернияльный Староста С. Пищевич
Управитель Канцелярии С. Демешко

Настоящий циркуляр препровождается Антоновскому Волостному Правлению для прочтения на сходе и исполнения.

О времени исполнения мне донести.

20 мая 1918 года. № 14.

Херсонский Повитовый Староста.

Секретарь.

Печать.

Оригінал. Українською та російською мовами.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 217. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 75, 76, 77.

№ 7

**Оголошення розпорядження германського губернатора
міста Миколаєва Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга про заборону
страйків на підприємствах міста та переслідування осіб,
які перешкоджатимуть функціонуванню підприємств,
опубліковане в газеті «Николаевский вестник»
19 травня 1918 р. № 37**

15 травня 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Для обеспечения продолжения работ всех промышленных предприятий, необходимых для благополучия населения и германских войск, я устанавливаю нижеследующее:

1. Всякого рода забастовки в работающих в настоящее время предприятиях запрещается. Участники в забастовках или те, которые призывают других к созданию забастовки или к принятию участия в забастовке, будут наказываться тюремным заключением до 2-х лет или штрафом до 7500 руб., если по существующим законам виновный не заслужит более строгого наказания.

Равного наказания должен ожидать тот, кто будет препятствовать желающим трудиться, стать на работу или продолжать ее, а также тот,

кто злонамеренно будет способствовать повреждению или уничтожению машин или приспособлений или причинит повреждение предприятиям, имеющим важное жизненное значение.

2. Недоразумения между работодателями и рабочими подлежат рассмотрению примирительных камер по распоряжению Городского Управления. До разрешения спорных вопросов работа на предприятиях должна продолжаться на действующих до рассмотрения условиях.

3. Для того, чтобы обеспечить беспристрастность примирительных камер, я согласен по приглашению работодателей или рабочих прикомандировать к примирительным камерам германского офицера, которому я дам инструкцию защитить работодателей от чрезмерных требований, а рабочим обеспечить настолько высокий заработок, который им нужен для существования во время теперешней дороговизны.

Виновные в неисполнении настоящего постановления подлежат компетенции Германских военных судов и начальников войск.

Николаев 15 Мая 1918 г.

МОРГЕНШТЕРН-ДЕРИНГ, генерал-майор и губернатор

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 31–32.

№ 8

Лист Українського комісара міста Миколаєва С. А. Чапківського до германського губернатора міста Миколаєва генерал-майора Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга з протестом проти розпоряджень представників німецької влади в місті

Не раніше 15 травня 1918 р.

Его Ексцеленції П[анові] Губернатору
Моргенштерн-Дерінгу

Маю честь звернутись до Вас з сим листом, примушений до сего Вашим сповіщенням в Миколаївськiм Вістнику № 37 щодо заборони робітничого штрайку. В тiм випадку я беру на увагу дві сторони: принципову і по суті. Що торкається першої сторони, то Ваша Ексцеленція видала акт незвичайної ваги, однак не тільки без згоди на се Українського Уряду, але і без порозуміння зі мною, через то сим нарушено гідність і престиж нашого уряду, против чого я гаряче протестую.

Я знаю, що Ваша Ексцеленція буде покликуватися на военний стан у місті і на дані Вам великі уповноваження.

Я не хочу обмежувати Ваших прав, але думаю, що між Вашою компетенцією і моєю як Комісара Українського Уряду є певні межі. Я знаю, що тепер поважають тільки реальну силу, якої на жаль тепер Україна не має, але як довго Україна є самостійною і окупація періально не оголошена, Український Уряд і його представники мають право (жадати) домогатися, щоби їх авторитет не був нарушений. Я мушу ще замітити, що генерал майор гр. Гільхаузен у всіх серйозних випадках радився зі мною, чим додержав свою обіцянку, дану мені при першій нашій зустрічі. Я маю смілість ствердити, що пан генерал-майор не міг жалкувати сей проаш.

Щодо суті, то я маю сказати слідує в міністеріальнім розпорядженні з 12 травня с[ього] р[оку] ясно представлено, що прогресійні робітничі союзи признані урядом п[ана] Гетьмана, поки они обирають свої економічні інтереси, право страйку (забастовки) є елементарне право робітничих організацій в боротьбі за їх лутше існування. Тому я думаю, що у Вашому сповіщенню пропущено:

Ви не розпорядилися, щоби робітничі союзи були розпущені. Дальше каже Ваша [Ексцеленція] про мирові камери, але зі змісту об'яви не можна нічого зрозуміти, як будуть там представлені робітники і яка тут роль Міської Управи.

Чи севго тільки таку камеру організує, чи усі непорозуміння між працьодавцями і робітниками будуть вирішатися за чи[єю] згодою і за чи[їм] розпорядженням. Я думаю, що Ваша Ексцеленція мала на меті перше. В противнім разі се не буде жодна мирова камера, а місце, де нещасний і ошуканий український робітник буде висміяний і засварений, так як я добре знаю тутешні обичаї і психологію нашого робітника, я позволю собі, во ім'я добробуту батьківщини і безпеки німецького війська на Україні, звернутися до Вашої Ексцеленції з порадою: згадане вище розпорядження скасувати і зі мною, представниками промисловості і робітниками прийти до порозуміння, узявши на увагу будуче робітниче законодавство і місцеві умовини промислу.

Чапківський⁶ /підпис/

Автограф Чапківського

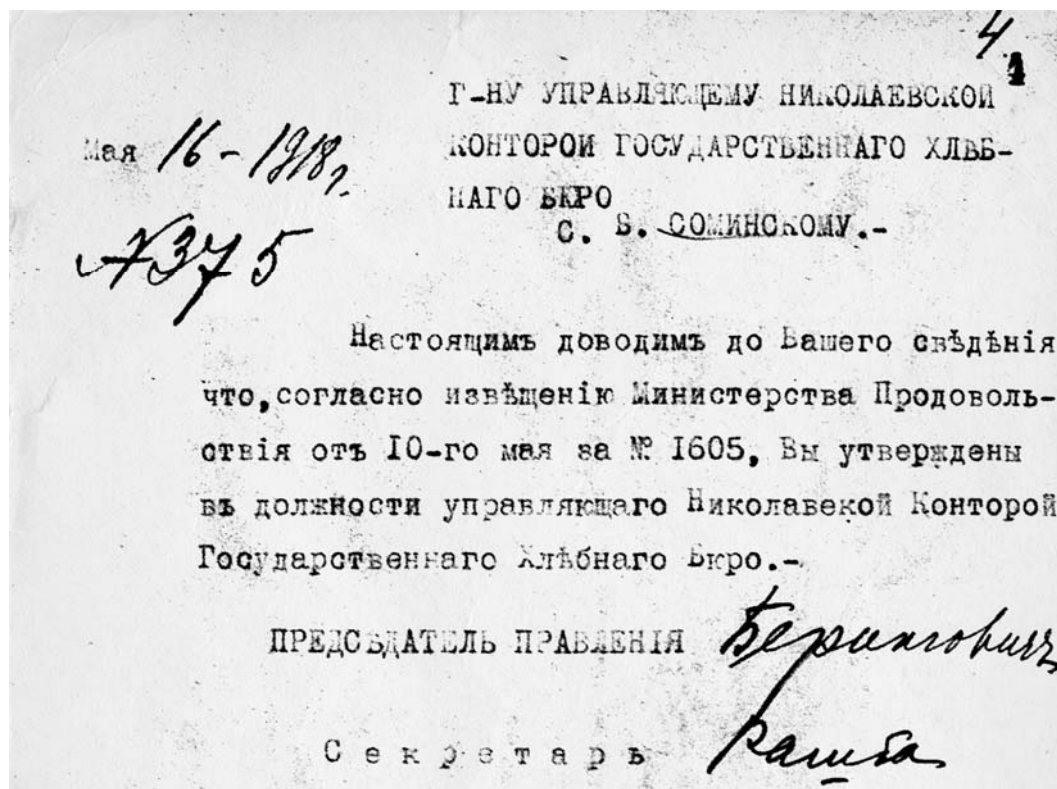
Оригінал. Рукопис. Олівець. Українська мова.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 21–21зв.

⁶ Чапківський (Чапковский – рос. мовою) Станіслав Андрійович – інженер Миколаївського суднобудівного заводу «Наваль», український соціал-демократ, комендант міста Миколаєва за Центральної Ради.

Лист голови Правління Державного Хлібного Бюро⁷
Б. О. Беренговича⁸ до С. Б. Соминського про затвердження
останнього на посаді управляючого
Миколаївською конторою Державного Хлібного Бюро

16 травня 1918 р.

Відпуск. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2193. Оп. 21. Спр. 54. Арк. 4.

⁷ Державне Хлібне Бюро – орган, заснований на початку квітня 1918 р. Українською Центральною Радою. Розпочав діяльність за часів Української Держави П. Скоропадського. Вищим органом Бюро було правління, що формувалося з представників біржових комітетів. Бюро підпорядковувалося Міністерству продовольчих справ. До складу правління також входили представники Укрінбанку, Центрального сільськогосподарського товариства й Дніпросоюзу та призначений Міністерством продовольчих справ урядовець зі значними повноваженнями. Місцевими органами Бюро були губернські, повітові, міські і волосні контори. Бюро надавалося виключне право на збирання, заготівлю, реквізицію, зберігання, транспортування та експорт зерна й інших продуктів харчування. За порушення Статуту Бюро була розроблена система покарань і штрафів. Фактично діяльність місцевих органів Бюро, яке в умовах Брест-Литовського мирного договору мало забезпечити виконання статей про розплату зерном й іншим продовольством з державами Четверного Союзу за допомогу в боротьбі з більшовиками, зводилася до вилучення зерна й продуктів у селян, що невдовзі призвело до виникнення голоду в Україні.

⁸ Беренгович Борис Олександрович – землевласник, голова Канівського повітового земства у 1911–1913 рр., у 1917 р. – член Київського губернського продовольчого комітету, у 1918 р. – голова правління Державного Хлібного Бюро. Один із організаторів Української федеративно-демократичної партії.

№ 10

**Приговор селянського сходу села Ново-Петрівка
Антонівської волості Херсонського повіту Херсонської губернії
про вислуховування грамоти
Гетьмана всієї України Павла Скоропадського**

16 травня 1918 р.

ПРИГОВОР № 1-2

**Петровского сельского общества Антоновской волости
Херсонского у[езда] и губернии.**

1918 года, мая 16 дня. Мы, нижеподписавшиеся граж[дане] п[оселения] Н[ово]-Петровки, Антоновской волости, Херсонской губернии и уезда, Председателем нашего сельского общества Феодором Банкуловым были избраны на сельский сход, на который явилось 93 человека, а из общего числа 95 человек, где слушали читанную нам грамоту Гетьмана всея Украины, присланную Херсонским повитовым старостою за № 17. Заслушав такое, постановили, что грамота Гетьмана всея Украины прочитана и разъяснена, удостоверялись настоящ[им] приговором, в чем и подписуемся неграмотные: в числе 27 человек, а в них неграмотных и равно за себя расписались грамотные в числе 21 человека.

С подлинным верно.

На сходе присутствовал председатель ко[мите]та Ф. Банкулов.

Секретарь /підпис/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 8.

№ 11

**Лист коменданта міста Миколаєва до Продовольчого відділу
Миколаївської міської управи про забезпечення українських
військових частин м'ясом**

16 травня 1918 р.

Комендант міста Миколаїв
16 травня 1918 р. № 3452

В Міську Управу
/відділ продовольчий/

Прохаю Вашого розпорядження без всяких перепон і затримання відпускати потрібне число пудів мяса для харчування українських військових частин – надалі теж не відмовлятись.

Комендант /підпис/

Голова госп[одарського] відділу /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 21.

№ 12

**Клопотання м'ясоторгівців Миколаєва про дозвіл
на продовження торгівлі м'ясом у місті та матеріали
розслідування реквізиції німцями стада, призначеного
на забій для реалізації м'яса населенню**

Не пізніше 18 травня 1918 р.

Вх[одящий] № 1710.
18 мая 1918 г.

Господину Городскому Голове
города Николаева

ПРОШЕНИЕ

Мясоторговцев города Николаева

Ни для кого не секрет, что с того момента, как у нас, мясоторговцев, были реквизированы наши лавки на базаре и лишили нас права торговли мясом и с того времени, как продажей мяса населению занялась Николаевская Продовольственная Управа, с того времени население имеет не только мясо неважного качества, но за очень дорогую цену, и то зимой, когда мясо обыкновенно гораздо дешевле, и населению за этим мясом в большие морозы приходилось стоять по утрам целыми часами в очереди, причем мясо отпускалось только в известные дни недели, а в результате те, большею частью не все, кто желал, мог[ли] приобрести мясо. Об этом знают все, кому только приходилось до сего времени покупать мясо.

Со времени прибытия в Николаев оккупационных войск, и с того времени как мы стали поставлять для войск мясо, а остаток, повторяем, остаток только, отпускать населению, население не только получает мясо ежедневно, не только покупает таковое без очереди, но мясо, которое отпускалось до сего времени Продовольственным отделом по 1 руб. 25 коп., нами сразу стало продаваться по низкой цене, вплоть до 85 коп. за фунт.

Это объясняется тем, что мы торговлей мяса занимаемся многие лета, что являемся такими специалистами в мясном деле, что всякий другой не в состоянии так понимать, как мы, и в результате мы приобретаем мясо с минимальными затратами, вследствие чего оно обходится гораздо дешевле, чем Продовольственному Отделу, и мы в состоянии таковое отпускать и населению по дешевой сравнительно цене.

Мы не понимаем, как[ая] цель Продовольственной Управы не передать нам опять торговлю мясом, дабы население, наконец, избавилось от этих очередей и было всегда снабжено мясом. Мы перед Вами, господин Городской голова, ходатайствуем: передать нам реквизированные в

свое время Продовольственной Управой мясные лавки, разрешить нам торговлю мясом и, если это необходимо, назначить над нами контроль, и мы уверяем, что как до сих пор, мясо имеется в достатке благодаря нам, так и в дальнейшем, мясо будет всегда отпускаться населению в желаемом количестве по недорогой цене и, может быть, еще по гораздо низшей цене.

г[ород] Николаев 30 ап[реля] 1918 г.

Следуют 23 подписи.

Л. Танский

Старший мил[иционер] С. Новаковский

Спрошенный по существу настоящего протокола Макс Фердинандович Кениг, проживающий по Наваринской ул. в д[оме] № 18, подтвердил показания Танского и добавил, что скот действительно принят германской армией, но только в числе 36 голов, и он, Кениг, уполномочен рассчитаться с Продовольственной Управой за забранный скот, для чего имеет кредит руб. 4 225-75 коп.

Относительно 10 недостающих голов дело обстоит так: шкуры в числе 10 штук были найдены во дворе флотских казарм закопанными, почему можно думать, что скот был убит тайно солдатами без ведома начальства. Требование об уплате надлежит направить в Германский Штаб: он, Кениг, думает, что за эти 10 штук скота будет уплачено. Больше показать по этому поводу ничего не имеет. Показания с его слов записаны правильно, в чем и расписался.

Подлинный подписали: М. Кениг, С. Новаковский

Спрошенный 16 апреля 1918 г. сторож городских клетей скотогонного рынка Анникий Григорьевич Ластобеженко, проживающий по Пограничной в Ветеринарной конторе, показал: 26 марта, после окончания беспорядков в городе, на скотогонный рынок явился Лев Танский, в сопровождении 2-х германских офицеров, и как переводчик и как маклер с ними сказал мне, что немцы пришли забрать скот. Я открыл калитку, а сам побежал к смотрителю Богомолу и заявил ему, что немцы забирают скот, тот сказал: «Что же мы сделаем, пускай забирают», и не пошел со мной к немцам. Я сказал Богомолу, что Танский с немцами, но тот ничего не ответил. Сейчас же, после угона скота, пришел кто-то из начальства из Продовольственной Управы, но все лавки были закрыты, и где я не искал начальства, я не мог найти. Танский показывал мне какую-то бумагу, которую я, по своей малограмотности, не читал. Бумага

была с печатью, но не знаю, на каком языке. Больше показать по этому делу ничего не могу. Добавил: По-видимому, Танский был с немецкими офицерами, которые приехали за скотом, как маклер и переводчик. Показания мои с моих слов записаны правильно.

Подлинный подписали:

А. Ластобеженко и старший милиционер С. Новаковский

*Настоящий протокол препровождаю на распоряжение
Начальника Милиции г[орода] Николаева*

Подлинный подписал старший милиционер Новаковский

Апреля 16 дня 1918 г. № 46

С подлинным верно. Старший милиционер С. Новаковский

Копія. Російською мовою

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 24–25.

№ 13

Звернення Миколаївської міської думи до Міністра внутрішніх справ Української Держави Ф. А. Лизогуба⁹ з приводу надання урядової фінансової допомоги місту

18 травня 1918 р.

[Штамп]

Никол[аевское] Гор[одское]

Общ[ественное] Управление

Гор[одская] Управа

Мая 18 дня 1918 г.

№ 3066

Господину Министру Внутренних Дел

Критическое финансовое положение городской кассы в настоящее время вынуждает Николаевское городское общественное управление обратиться за правительственной финансовой помощью, без которой городское управление вынуждено будет прекратить дальнейшую свою деятельность и приостановить совершенно все функции по ведению городского хозяйства и содержанию городских предприятий и сооружений /водопровода, электрической станции, трамвая и др./.

Как видно из приложенной к сему ходатайству докладной записки о финансовом положении города Николаева, задолженность городской

⁹ Лизогуб Федір Андрійович (1851–1928) – перший Міністр внутрішніх справ Української Держави (3 травня – 8 липня 1918 р.), голова Ради Міністрів Української Держави (10 травня – 14 листопада 1918 р.).

кассы составляет 3 627 800 руб., временно покрытая путем задержания платежей разным учреждениям и лицам из состоящих в ведении городской кассы посторонних капиталов и краткосрочных займов в местных кредитных учреждениях и у частных лиц, сроки платежей коим уже наступили.

Помимо экстренного погашения своих краткосрочных обязательств на сумму 3 627 800 руб., Городское Управление поставлено в необходимость изыскания средств:

- 1) на общественные работы и бесплатные столовые для безработных в сумме 4 150 000 руб.,
- 2) на реставрацию сгоревшего привозного рынка – 1 500 000 руб.,
- 3) на продовольственные нужды и заготовку топлива для населения – 2 000 000 руб.,
- 4) на содержание и расквартирование австро-германских войск – 2 000 000 руб. и
- 5) на сбалансирование городской сметы на 1918 год – 4 000 000 руб.,
всего 17 277 800 руб.

Ввиду того же, что содержание австро-германских войск и заготовка продовольственных продуктов, главным образом топлива для населения, требуют экстренных кредитов и средств, коими городская касса совершенно не обладает, Николаевское городское общественное управление ходатайствует пред Вами о срочной выдаче аванса в сумме хотя бы не менее Четырех миллионов рублей из казенных средств украинского правительства и о рассмотрении по существу остальной части ходатайства о недостающих средствах для удовлетворения городских кредиторов, общественных работ, восстановления сгоревшего базара и сбалансирования городской сметы на текущий год.

При этом городское управление добавляет, что оно может часть расходов покрыть при наступлении благоприятных условий денежного рынка путем выпуска городского облигационного займа, примерно на 5 млн. рублей.

Для личного выяснения финансового положения города Николаева и предоставления необходимых справок и материалов делегируется Николаевской городской думой гласный Г. Н. Теодорович.

Городской Голова /*підпис*/

Секретарь /*підпис*/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 2-3.

**Протокол наради представників Миколаївського
міського управління та австро-германських військ,
дислокованих у Миколаєві, з приводу забезпечення міста
продовольством і розподілу його між місцевим населенням
й австро-германськими військами**

20 травня 1918 р.

ПРОТОКОЛ

**СОВЕЩАНИЯ 20-го МАЯ 1918 г. ПО ВОПРОСУ ОБ ОБЕСПЕЧЕНИИ
НИКОЛАЕВА ЗЕРНОМ И ПРОЧИМИ ПРОДУКТАМИ ПРОДОВОЛЬСТВИЯ**

Председательствовал Городской Голова Х. М. Матвеев.

ПРИСУТСТВОВАЛИ:

Члены Городской Управы:

А. Ф. Грачев, М. А. Максимов, И. Ф. Морозов и А. И. Ясинский.

Временно Заведывающий Продовольственным отделом Управы –

И. Я. Лучинский, С. Г. Терещенко.

Представители Биржевого Комитета –

С. Б. Соминский, И. А. Рабинович, С. Н. Злочевский и

А. М. Липавский.

Представитель Министерства Продовольствия –

Б. П. Паризо-де-ла-Валетт.

Представитель Херсонской Губернской Продовольственной Управы –

Я. М. Молчанов.

Мукомолы – И. М. Яловенко, В. Н. Новогребельский и г[осподин] Ламм.

Представитель кооператива «Трудовая Копейка» – г[осподин] Скарлат.

Городские врачи:

санитарный – Я. Г. Раппопорт, ветеринарные – Н. И. Матвеев и

А. И. Палицын.

Представители австро-германского командования

лейтенант Бейнберт, провиантмейстер Кислинг,

ритмейстер Рейтлих и агенты организации по приемке

и отправке хлеба для центральных держав.

Г[осподин] ГОРОДСКОЙ ГОЛОВА, отметив, что настоящее совещание создано по инициативе германского командования, в целях лучшей организации закупочных операций по заготовке зерна и других продуктов продовольствия как для австро-германских войск, так и для населения, и имея в виду, что с учреждением в Николаеве правительственного Хлебного Бюро все операции по закупке хлеба переходят в ведение этого

учреждения, – предложил Б. Соминскому ознакомить совещание с операциями Хлебного Бюро и с общим положением дел, так как в Николаеве имеется запасов хлеба всего недели на две, что создает необходимость принять какие-либо срочные меры.

Г[осподин] СОМИНСКИЙ. Хлебное Бюро еще только организуется. При первых же шагах Бюро приходилось наталкиваться на серьезные затруднения и препятствия. Дело в том, что Бюро может закупать хлеб только по твердым ценам, между тем частные скупщики хлеба не сходятся с ценами и платят по 14 рублей и даже по 18 рублей за пуд пшеницы. Поэтому нельзя на первое время рассчитывать на Бюро, остается пока закупать хлеб для надобностей города так, как это представляется возможным. Для Николаева можно было бы воспользоваться подвозами хлеба водою из прилегающей к Днепру части Таврической губернии. Общее положение на Украине довольно тяжелое. В Киеве черный хлеб продается по 1 руб. 20 коп., а белый – по 1 руб. 05 коп. за фунт. Не намного лучше дело обстоит и в Одессе. В Николаевском районе пшеницы тоже очень мало, имеются, главным образом, кормовые продукты – ячмень, овес. Правительственное Хлебное Бюро ставит себе задачей перейти к твердым ценам, для чего, может быть, придется прибегнуть к серьезным мерам.

Вносится конкретное предложение об обращении к Таврическому Земству с просьбой о содействии к получению для нужд Николаева необходимого количества хлеба.

Г[осподин] СОМИНСКИЙ заявил, что Хлебное Бюро при закупках будет иметь в виду прежде всего население Николаева, но общее распределение хлеба будет, однако, производиться распоряжением центральной власти. В Киеве для Николаева определена потребность муки в 60 вагонов в месяц, не считая, очевидно, войск. Г[осподин] Соминский узнал об этом случайно и уже в день отъезда из Киева и считает необходимым теперь же указать на совершенную недостаточность для Николаева такого количества муки.

Г[осподин] ТЕРЕЩЕНКО дает справку о потребном количестве муки для Николаева. До февраля месяца этого года Земство отпускало для Николаева 150 000 пудов зерна, что давало 130 000 пудов муки, а с февраля – 120 000 пудов зерна, или 100 000 пуд. муки. Имея в виду демобилизацию русских войск, г[осподин] Терещенко определяет численность населения города в настоящее время в 140 000 человек и считает необходимым для Николаева не менее 90 000 пудов – по расчету 1 1/2 фунта хлеба в день для лиц, занимающихся физическим трудом, и 1 ф[унту] для всех

прочих. При этом г[осподин] Терещенко, между прочим, указал, что в базисном продовольственном магазине должно быть около 30 000 пудов муки-сеянки, которую необходимо использовать для нужд населения. В заключение г[осподин] Терещенко высказался за необходимость введения в Николаеве карточной системы на хлеб.

При более точном подсчете необходимого для Николаева количества муки оказалось:

для населения города 105 000 пудов,
для германских войск до 6 000 пудов,
для австрийских войск 2 000 пудов,
а всего для населения и австро-германских войск 113 000 пудов,
или в круглой цифре до 115 000 пудов муки в месяц.

На вопрос г[осподина] Городского Головы о том, что при отпуске Николаеву хлеба в зерне смогут ли местные мельницы перемалывать его, ввиду отсутствия топлива, г[осподин] Соминский заявил, что наряды на топливо для мельниц уже даны и Николаевское Хлебное Бюро окажет со своей стороны всякое содействие, чтобы и местные мельницы были снабжены топливом.

Резюмируя изложенное, г[осподин] Городской Голова предложил нижеследующее:

1) просить Украинского Коменданта г. Николаева о передаче в распоряжение Городского Управления для нужд населения оставшейся в местном базисном продовольственном магазине муки;

2) возбудить ходатайство перед центральным правительством в Киеве об увеличении отпуска Николаеву муки в количестве не менее 115 000 пудов в месяц, исходя из минимальных норм потребления по 25 фунтов муки на человека и по 37 1/2 ф[унтов] для занимающихся физическим трудом, причем просить находящегося в Киеве гласного Думы Г. Н. Теодоровича поддержать настоящее ходатайство, а С. Б. Соминского просить телеграфировать о том же члену Биржевого Комитета Б. И. Майорскому.

3) Просить С. Б. Соминского давать Городскому Управлению периодически справки о деятельности Правительственного Хлебного Бюро в Николаеве и вообще держать Городское Управление в курсе операций Бюро.

Совещание перешло к обсуждению местного кризиса.

Г[осподин] Городской Голова пояснил, что кризис создан, главным образом, благодаря неорганизованности закупок скота и что поэтому представляется необходимым образовать специальное Бюро, в котором были бы сосредоточены все закупочные операции по снабжению мясом населения и расположенных здесь австро-германских войск.

Ветеринарный врач Н. И. Матвеев иллюстрирует положение мясного вопроса цифровыми данными, начиная с 1914 г., показывающими, насколько, с одной стороны, сократилось количество убойного скота, с другой – насколько возросли за это время цены на мясо. Пригон скота на местном рынке сократился до крайнего минимума. Пригон, достигавший ранее в базарные дни до 600 голов и более, упал до нескольких десятков штук. Объясняется это не только сокращением количества скота вообще, но и конкуренцией по деревням и селам, причем до последнего времени отчасти препятствовали продаже скота сельские комитеты по мотивам экономического и политического характера. Затем, под видом скупки скота для германских войск, мясопромышленники, заручившись удостоверениями, просто спекулируют закупаемым скотом. По слухам, австрийские агенты закупают крупные гурты и гонят их на границу. Все эти обстоятельства и создали мясной кризис. Городской Управой приняты возможные меры, выработано соглашение с местными мясопромышленниками, им предоставлена свободная закупка скота, даны им некоторые льготы и временно, до 25 Мая, установлена цена на мясо по 1 руб. 25 коп. за фунт, но они уже жалуются, что эта цена для них невыгодна. Г[осподин] Матвеев полагает, что восстановление Мясного п[од]/отдела при Продовольственном отделе Управы могло бы сколько-нибудь урегулировать мясное дело.

Г[осподин] Терещенко знакомит совещание с положением мясного дела в Николаеве за прошлый год и деятельностью Продовольственной Управы, а затем и Продовольственного отдела Городской Управы.

Несмотря на погрешности и некоторые дефекты в постановке дела, борьба с мясопромышленниками велась все-таки довольно успешно и в результате в Николаеве мясо продавалось дешевле, чем в соседних городах – Одессе, Херсоне и др. П. Терещенко полагает, что раз приходится вновь ставить на очередь вопрос о мясе, то необходимо восстановить деятельность еще не совсем разрушенного мясного п[од]/отдела при Продовольственном отделе Управы и сосредоточить всю закупку скота в одних руках.

Германская комендатура заявляла о желательности сосредоточения закупки скота в Продовольственном отделе, но как только частные лица предлагали мясо на 5 коп. дешевле – дело разрушалось. Мясопромышленники спекулируют германскими поставками. Заручившись правом неограниченных закупок, они дают германцам только часть скота, а остальной скот вывозят из Николаева и продают по высоким спекулятивным ценам.

Представители австро-германского командования заявили Совещанию о своей готовности закупать скот только через Продовольственный отдел и аннулировать выданные мясникам удостоверения.

По предложению г[осподина] Городского Головы представители австро-германского командования изъявили также согласие заключать контракты на поставку мяса не более как на 12–15 дней до организации Продовольственным отделом закупки скота, и притом только в количестве действительной потребности.

Г[осподин] Соминский считает мясной вопрос весьма сложным. Не стало крупных хозяйств, и приходится пользоваться крестьянским скотом. Положение с мясом будет значительно хуже, чем в прошлом году, так как правительство обязалось давать центральным державам также и скот. Во всяком случае, дабы по возможности урегулировать дело, необходимо, чтобы город взял это дело в свои руки и создал единственный закупочный орган. Если в Продовольственном отделе мясное дело было поставлено не совсем хорошо, то благодаря неудачному личному составу. Г[осподин] Соминский полагает, что потребление мяса будет, вероятно, вообще ограничено распоряжением правительства, так как его будет все меньше и меньше. Нужно к этому подготовиться и организовать, иначе Николаев может остаться совершенно без мяса.

Представитель австрийского командования предлагает хлопотать о предоставлении Николаеву так называемого защитного района, т. е. исключительного права закупки скота для нужд Николаева в известном районе, причем австро-германское командование окажет в этом случае свое содействие в Киеве.

После дальнейшего обмена мнений совещание, по предложению г[осподина] Городского Головы, П О С Т А Н О В И Л О :

Просить Продовольственный отдел Городской Управы заняться скорейшей организацией мясного п[од]/отдела и Бюро закупки скота, а до того войти в соглашение с мясопромышленниками о поставке ими австро-германским войскам живого скота по ценам в соответствии с установленными до 25-го сего мая ценами на мясо для местного населения.

Председатель совещания, Городской Голова /подпись/

Секретарь Управы /подпись/

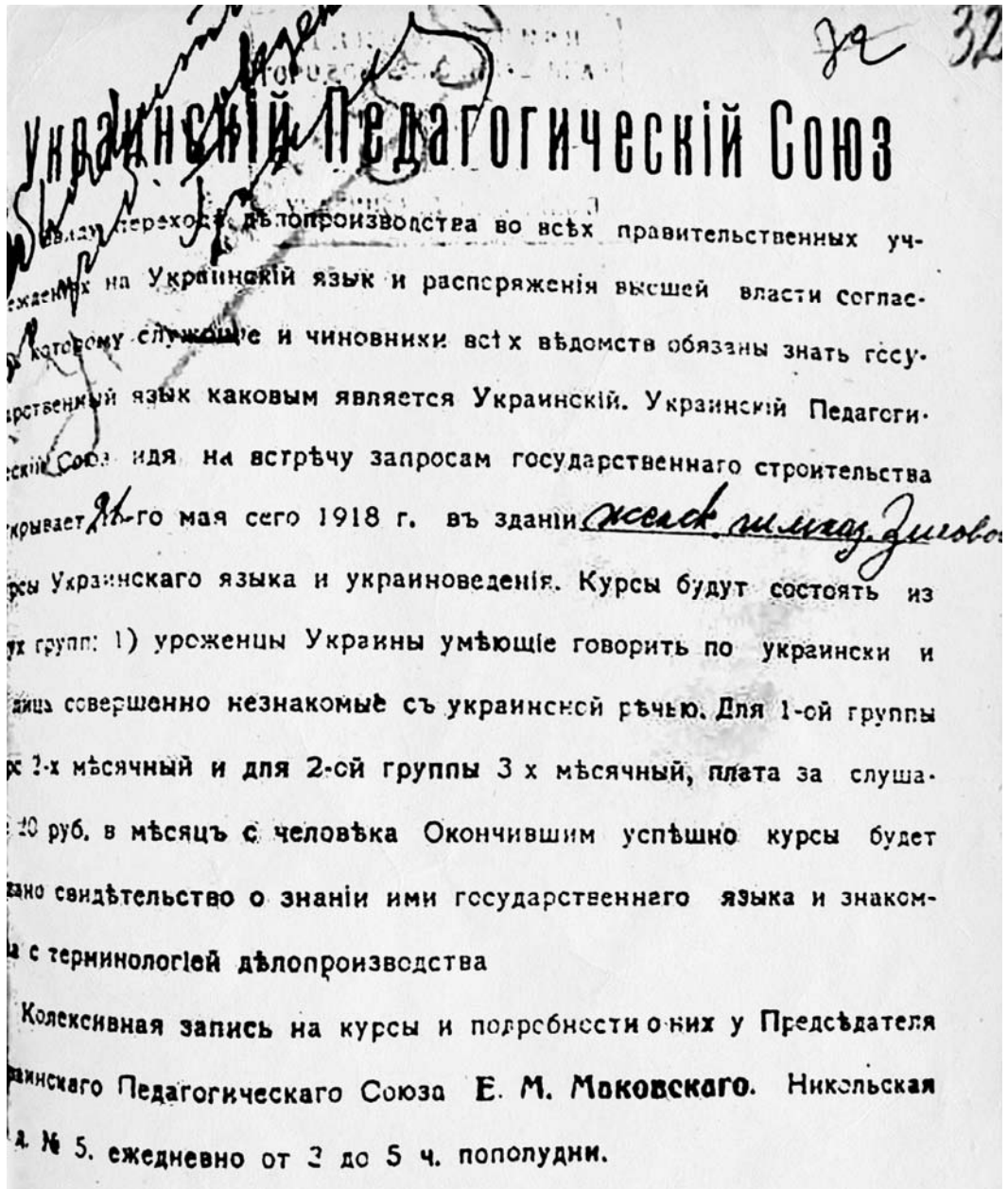
С подлинным верно

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 27–32.

Оголошення Української педагогічної спілки міста Миколаєва
про відкриття курсів української мови для службовців
державних установ міста

Не раніше 21 травня 1918 р.

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 216. Оп. 1. Спр. 4006. Арк. 32.

Лист Миколаївської групи Латиської
національно-демократичної партії до Миколаївського відділення
Українського товариства «Просвіта» з проханням надати
приміщення для проведення загальних партійних зборів

21 травня 1918 р.

М
Правленію українського товариства
«Просвіта»,
в Миколаєві.

Покорно просимо представити
поміщення в залі Вашого товариства
для загального зібрання Миколаївської
групи Латиської національно-демо-
кратическої партії, призначеного
на вівторок 26го мая с.р. в 10^{ти} годин
на вечір якого ми наміре-
ні похоронити розрешення
германської комендантури.
Прибуття наших на зібрання
предвидеться около 8 годин.

С. 8.

Миколаєв,
21. мая 1918.

Председатель В. Трач
Секретарь В. Шейн

Оригінал. Рукопис. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 116.

Лист Міністра продовольчих справ Української Держави
Ю. Ю. Соколовського до Державного Хлібного Бюро
про затвердження на посаді товариша управляючого
Миколаївською конторою
Державного Хлібного Бюро Г. М. Бродського

21 травня 1918 р.

Міністерство
продовольчих справ
Української Держави до Державного Хлібного Бюро.
21 " травня 1918 р.
№...
М. Київ

Міністерство Продовольчих Справ
цім повідомляє, що на посаді Товари-
ша Управляючого Ніколаєвською Кон-
торой Хлібного Бюро затверджується
Товариш председателя Ніколаєвська-
го Біржевого Комітета Григорій
Мойсієвич Бродський.

Міністр Продовольчих Справ

Віце-Директор

Д і л о в о д

Державне Хлібне Бюро
21 травня 1918 р.
Вх. № 535

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 7.

**Урядовий обіжник про повернення рухомого й нерухомого майна,
реквізованого або награвованого, до законних власників**

21 травня 1918 р.

Копія. Циркулярно

Херсон[ський]
Губерніяльний Староста
Мая 21 дня 1918 года № 67

Губернской и Уездной
Земским Управам
Херсонской губернии

Министр внутренних дел, по соглашению с Министром земледелия, телеграфно предложил мне в срочном порядке оповестить население о необходимости безотлагательного возвращения собственникам всего самовольно взятого, расхищенного и разграбленного движимого имущества, как-то: домашней обстановки, принадлежностей хозяйства, живого и мертвого инвентаря и т. п., а равно самовольно срубленного леса и расхищенных лесных материалов, невзирая на то, было ли это имущество расхищено или же [реквизировано] по постановлению земельных, исполнительных и других комитетов. Население должно быть при этом предупреждено, что неисполнение этого распоряжения повлечет за собой строгую уголовную ответственность; все чужое имущество будет отобрано принудительно с помощью полиции, в крайнем случае, и воинской силы.

Прошу земские управы возможно немедленнее и шире распространить среди населения вышеприведенное распоряжение правительства.

И[сполняющий] д[ела] Губернского старосты /*подписал*/ Сосновский
За правителя канцелярии /*скрепил*/ Кашевский
Ст[арший] помощник правителя Барышов
С подлинным верно: заступ[ающий] место председателя
Херсонской уездной земской управы гр. Моргун
С верил секретарь А. Коляда

Настоящая копия препровождается волостным земским управам Херсонского уезда для возможно более широкого распространения предложения Правительства относительно безотлагательного возвращения собственникам всего самовольно взятого, расхищенного и разграбленного движимого имущества.

Июня 7 /Мая 25/ 1918 г., г[ород] Херсон № 7384.

Заступ[ающий] мест[о] Председ[ателя] Управы гр. Моргун
Секретарь А. Коляда

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 212. Арк. 29.

№ 19

**Наказ про затвердження командного складу
Одесько-Подільського науково-кадрового
повітроплавного загону,
місцем дислокації якого був Миколаїв**

21 травня 1918 р.

Н А К А З

по Одесько-Подільському науково-кадровому
повітроплавному отряду

21 травня 1918 р. м. Миколаїв

Ч. 2.

Частина муштрова

§ 1.

На 29 травня призначаються:

Наблюдаючий по отряду старшина поруч[ик] Акундінов.

Його підручник козак Шумський

Частина господарська

§ 2.

Залічене на грошове постачання старшин отряда.

Нижчезгаданих осіб, більшаних на службу в доручений міні отряд,
залічити на грошове постачання згідно цього списа.

С П И С

Назва посади, ранг, ім'я та прізвище	Платня за рік карбованців	З якого числа залічити
Командір отряда Капітан Георгій Голубів	9500	
Старший підпоруч[ик]		
Капітан Євгеній Крауль	8400	
Начальн[ик] господ[арської] частини		
Капітан Євгеній Дукшт-Дукшинський	7200	
Начальн[ик] техн[ічної] частини		
Капітан Віктор Измestьев	7200	
Командір 1 кадров[ого] куріня		
Капітан Євгеній Черепанов	7200	
Інструктор газодоб. клясів		
Штабс-Капітан Василь Орлов-Кісілевський	6000	

Командір сотн[і] підпор[учик] Ол[ексан]др Попов	6000
І. Д. значкового Прапорщ[ик] Михайло Поляков	6000
Командір сотні Шт[абс]-Капітан Козьма Прудкин	6000
Командір сотні поручик Микола Анкудінов	6000
Завідувач освітою мол[одших] козаків Штабс-Капітан Константин Каракара	4800
Те ж Шт[абс]-Кап[ітан] Владіслав Вержимковський	4800
Те ж підпор[учик] Олексій Данілов	4800
Те ж прапорщ[ик] Волод[имир] Шуріг	4800
Те ж поруч[ик] Єрнест Лілієнталь	4800

ПІДСТАВА: тимчасовий штат отряда 1918 р. під част. 2 /таємно/
наказа отряду Ц[ентральної] Р[ади]

Оригінал підписав команді р отряда капітан Голубів
3 оригіналом згідно. Т. в. о. осавула
Оригінал. Українською мовою.

Копія. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1.

Лист управляючого Миколаївською конторою
Державного Хлібного Бюро С. Б. Соминського про запрошення
на посаду секретаря С. Н. Злочевського

22 травня 1918 р.

НАРОДНЕ МІНІСТЕРСТВО
ПРОДОВОЛЬЧИХ СПРАВ

Державне Хлібне Бюро
Николаевская Контора

№ 64
Мая 22 дня 1918 г.

г. Николаевъ, Херс. губ.

Телеграфный адресъ:
Николаевъ Херсонской губернии

Въ Правленіе Государственнаго
Хлібнаго Бюро

Настоящимъ имѣю честь увѣдомить, что г. Броимъ
Самсонъ Ноевичъ Злочевскій приглашенъ мною въ
качествѣ Секретаря Николаевской Конторы.
Съ 20-го с.м.онъ вступилъ въ исполненіе своихъ
обязанностей.

Управляющій Конторой *С. Б. Соминський*

Секретарь *Р. А. Злочевський*

ДЕРЖАВНЕ ХЛІБНЕ БЮРО
22.5.18 дня 1918 р.
Вх. № 833

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 8.

**Переказ телеграми товариша Міністра внутрішніх справ
М. М. Вороновича про належність влади в Україні
Гетьману Павлу Скоропадському**

23 травня 1918 р.

Херсон[ський]
Губерн[иальный] Староста
Мая 23 дня 1918 года

Повитовым Старостам
Херсонской губернии и
Херсонским газетам

Мною получена следующая телеграмма: «Повідомити населення всіма заходами, а саме об'явою на волостних сходах, оголошенням в місцевих офіційальних, неофіційальних газетах від Вашого імення приклеюю на видних місцях належних об'яв о тім, що вся влада на Україні належить Гетьману всієї України Павлу Скоропадському, котрий признан військовим командуванням германським і австро-угорським, виявившим готовність у випадку потреби піддержувати цю владу своєю озброєною силою і сурово карати за неслухняність цієї влади в повнім єднанні з українською адміністрацією:

Товариш Міністра Внутрішніх Справ Воронович»¹⁰.

Прошу г[оспод] Повитовых Старост содержание вышеизложенного широко распубликовать среди населения. Херсонские газеты прошу содержание вышеупомянутой телеграммы напечатать в ближайшем номере.

Подлинный подписал:

и[сполняющий] д[ела] Губернского старосты Сосновский

Скрепил: Правитель Канцелярии С. Демешко

С подлинным верно: Помощник канцелярии Голубович

Препровождается всем волостным земским управлениям для самого широкого оповещения среди населения: Июня 4 дня 1918 года. № 384

Херсонский повитовый староста Терентьев

Секретарь.

Копія. Українською та російською мовами.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 9.

¹⁰ Воронович Михайло Михайлович (? – листопад 1918) – діяч Союзу земельних власників, у квітні 1918 р. підтримав Павла Скоропадського й утворення Української Держави, товариш Міністра внутрішніх справ у кабінеті Федора Андрійовича Лизогуба, в уряді Сергія Миколайовича Гербеля був Міністром віросповідань, убитий ворогами гетьманського режиму в Жмеринці.

**Обіжник Херсонського губерньського комісара С. Г. Пищевича
про запобігання руйнуванню
телефонних і телеграфних ліній зв'язку**

25 травня 1918 р.

Копія. Циркулярно. Срочно

М[іністерство] В[нутрішніх] С[прав]
Херсон[ський] Губерн[ський] Староста
По канцелярії
Стіл 5
Мая 25 дня 1918 г.
№ 77
г[ород] Херсон

Уездным Старостам
Херсонской губернии
и Начальникам милиции
г[ородов] Херсона
и Елисаветграда

Командование 17 корпуса австро-венгерских войск сообщило мне, что в последнее время в раз[л]ичных местах Херсонской губернии оказались вырезанными из военных телефонных и телеграфных проводов целые куски проволоки длиной от 100 до 200 метров.

Ввиду того, что такое преднамеренное повреждение будет рассматриваться австро-венгерскими властями как действие враждебное, направленное против них, и лица, уличенные в совершенном преступлении, понесут самое строжайшее наказание, я прошу Вас в самый кратчайший срок принять все меры к самому широкому оповещению об этом населения вверенного Вам округа.

Губернский комиссар Пищевич
Правитель канцелярии Демешко
Помощник правителя Демковский
Верно: за помощника Правителя Косинский
С подлинным верно:
Секретарь Управления Херсонского Повитового Старосты /подпись/

[Резолюция]

Антоновскому Волостному Земскому Управлению Херсонской губернии
Для исполнения. Мая 31 дня 1918 г. № 321.

Херсонский Повитовый Староста
Секретарь

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 10.

**Телеграма начальника Генерального штабу
Збройних Сил Української Держави про організацію мобілізації
на селі з метою створення Гвардійської дивізії**

Не пізніше 25 травня 1918 р.

Телеграмма вне очереди по мобилизации

Херсон

Воинскому Начальнику

Согласно приказу Ясновельможного пана Гетьмана в Киеве будет сформирована Гвардейская дивизия. Для выполнения сего Начальник Генерального Штаба приказал: первое, формирование дивизии произвести мобилизационным порядком. Второе, в каждом уезде (кроме ниже-означенных) от каждого селения от желающих служить в Гетьманской Гвардейской дивизии в возрасте [от] восемнадцати лет и [до] двадцати пяти лет взять одно – три лица и с таким расчетом, чтобы от всего уезда составила партия пятьдесят – семьдесят пять человек, наиболее подлежащих для службы в сказанной дивизии. Третье, вышесказанные молодые люди, имея при себе удостоверение Сельской Управы, обязаны собраться не позже 25 мая на сборных пунктах своих Уездных Воинских Начальников. Четвертое, по окончании сбора вышесказанных партий таковые обязаны быть отправлены железной дорогой в Киев на сборный пункт Киевского Уездного Воинского Начальника. Для выполнения вышесказанного приказа уездные воинские начальники сносятся с соответствующими комендантами станций. Пятое, погрузка и перевозка партий в Киев обязана быть не позже 27 сего мая. Шестое, Начальнику Киевской местной бригады побеспокоиться [о] распределении всех прибывающих в Киев партий общее число пять тысяч – шесть тысяч лиц от 28 сего мая и впредь до распределения прибывших войсковым частям. Седьмое, об учинении соответствующих кредитов на предмет поставки всех призываемых делается сношение с начальником доставки. Восьмое, не следует брать лиц [из] уездов Таврии и области войска Донского. Девятое, [о] сборе партий уездными воинскими начальниками, отправлении их по прибытию в Киев прислать срочное донесение в Главное Управление Генерального Штаба (по Управлению второго Атамана-Квартирмейстера). Десятое, о получении этой телеграммы телеграфируйте. 11 мая 813 Прохорович.

Приказываю в день получения настоящей телеграммы произвести мобилизацию мобилизационным порядком указанных молодых людей,

для чего: первое, немедленно ни одной минуты переслать эту телеграмму уездному старосте для срочного установленным порядком оповещения на местах всего сельского населения и явки подлежащих молодых людей с удостоверениями сельских управлений о личности и добропорядочности на Ваш сборный пункт не позже 24 мая по новому стилю. Второе, о получении этой телеграммы телеграфируйте. Третье, указанный срок не позже 25 мая [ввиду] местных условий, особенно в уездах не при железной дороге, т. е. должен быть назначен раньше с расчетом, лишь бы команда прибыла в Киев не позже 25 мая. Четвертое, для большей гарантии в правильном выборе согласно с установленными требованиями людей в Гвардии и при том вполне здоровых предложить Уездному Воинскому Присутствию в полном составе открыть свое заседание на Вашем сборном пункте и отметки о вполне здоровых и годных гвардии делать в присутствии на удостоверениях, принесенных с собой явившимися. Пятое, укажите, сколько обязано явиться на сборный пункт с каждого села, я не имею данных, все, зависящие от населенного пункта, и число добровольцев, желающих явиться, иначе от местных условий, например, если в уезде двести сорок сел, то прибыть должно приблизительно семьсот. С этого числа должно быть выбрано и отправлено, из числа более годных, не менее 50 и не более 75 человек. Шестое, просить уездного Старосту принять меры к скорейшему сбору людей на сборный пункт, а в этом отношении во избежание недоразумений и трудностей, так как молодые люди с села отстают, с волостного управления последних на подводах отправлять на сборный пункт, а где по местным условиям можно ускорить прибытие, то и по железным дорогам. Однако прошу подводы дней несколько задерживать в городе для обратного отъезда негодных людей и, в случае несвоевременного ассигнования денег, таковые занять и ко времени прибытия на сборный пункт людей подготовить квартиры и организовать продовольствие, где нет необходимой одежды в цейхгаузах для поставки потребующегося направлять в исправной своей. Десятое, провожая команды, назначить вполне надежных лиц из состава своего Управления. Одиннадцатое, отправлять команды при документах, установленных для нештатных команд, для чего к именным спискам прислать отобранные на сборном пункте с приложением штампа о явке на сборный пункт и отметкой присутствия о годности и службе. Двенадцатое, об отправлении команд и прибытии в Киев, кроме Генерального Штаба, телеграфировать и мне срочно с точным указанием числа отправленных людей. Тринадцатое, призываю Вас проявить энергию при выполнении приказа Ясновель-

можного Пана Гетьмана, это для нас первое испытание после мобилизации, хотя и в узеньких рамках.

С подлинным верно: Делопроизводитель Оскаленко

С подлинным верно: Делопроизводитель Леонов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 45–46.

№ 24

Оголошення про перехід суднобудівних заводів у Миколаєві під владу германського командування з 5 травня 1918 р.

27 травня 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Заводы Общества Николаевских заводов и верфей (Наваль), заводы «Русского Судостроительного Общества» (Руссуд), Отделение Балтийского судостроительного и механического завода (Балтзавод), Плавучий Док на Буге в 30000 тонн, а также все принадлежащие вышеназванным заводам или находящиеся на территории завода, на суше и на воде всякого рода суда, понтоны, лодки, землечерпалки, буйки и т. д. с 5 мая 1918 г. перешли во временное владение германских военных властей и находятся под военной охраной.

Считается перешедшим во временное владение германских военных властей все имущество вышеуказанных заводов со всеми строениями, машинами, подвижным составом, движимыми и недвижимыми сооружениями и приспособлениями, всякого рода материалами и запасами, а равно со всеми полуготовыми фабрикатами в виде судов, машин, вагонов и т. д., а также со всем живым и мертвым инвентарем заводов.

Без точного и определенного письменного разрешения Германского губернаторства в Николаеве воспрещена разборка, съемка, трата или продажа перечисленных в сем объявлении предметов.

На всем протяжении территории вышеназванных заводов строго воспрещается курить.

Вход на заводы разрешается исключительно только тем лицам, которые имеют на то особый пропуск, выписанный Германским губернаторством в Николаеве.

Николаев, 27-го Мая 1918 г.

МОРГЕНШТЕРН-ДЕРИНГ, генерал-майор и губернатор

Копія. Російською мовою

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 49–50.

**Оголошення про наказ Головного крайового
комісара Херсонщини, Таврії та Катеринославщини С. Коморного
про заборону страйків на промислових підприємствах,
опубліковане у газеті «Николаевский вестник»
28 травня 1918 р. № 43**

28 травня 1918 р.

ОГОЛОШЕННЯ

Довожу до відомості громадян міста Миколаїва, що мною одержан[о] наступний наказ за № 23 п[ана] Головного Крайового комісара Херсонщини, Таврії і Єкатеринославщини від 17-го травня 1918 року:

1. Забороняються підбурювання і приневолення до стичок і страйків робітників і служащих у всякого роду промислових, торгових і других підприємствах, а також всякого роду насильні дії в напрямі усунення станувших на роботу.

2. Забороняються бешкети, викликаючі невдоволення оточуючих, влізливе приставання до кого-небудь та лайка в місцях і мешканнях, призначених для прилюдного користування.

Винні в порушенні цього наказу підлягають в адміністративному порядку тюрмі або арештові до 6 місяців, або грошовій карі до 3 000 крб.

Накладати названі [кари] уповноважую Комісара м[іста] Одеси і Губерніальних старост Херсонщини, Таврії та Катеринославщини, – а в особливо серйозних випадках представляти мені на предмет вислання за межі України.

Головний Крайовий Комісар КОМОРНИЙ

Копія. Українською мовою

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 48–49.

**Витяг зі спогадів Гетьмана Української Держави
Павла Скоропадського про захоплення германським
командуванням миколаївських суднобудівних заводів і кораблів,
що на них будувалися**

Точно не датовано

«...В первые же дни у нас было решено, что необходимо, чтобы весь флот был украинским... Наша главная деятельность заключалась в том, чтобы добиться передачи флота нам, что и было достигнуто, к сожалению, лишь осенью, и то на очень короткий срок... Немцы же вели в

отношении флота политику захвата, и, скажу, захвата самого решительного. С кораблей все вывозилось, некоторые суда уводились в Босфор, в портах все ценное ими утилизировалось. Наконец, дело дошло до того, что в Николаеве были захвачены все наши кораблестроительные верфи с[о] строящимися там судами, между прочим, там было несколько судов небольшого типа, называемого «Эльпидифор», немцы особенно хотели им[и] завладеть. Я решительно протестовал, и верфи эти нам вернули. Вообще, все время приходилось шаг за шагом отвоевывать морское добро. На флоте у нас положение было ужасное, так как не было матросов, за малым исключением, все прежние сделались большевиками. Решено было произвести и для флота осенью набор новобранцев. Хотя у нас флота фактически не было, но расходы именно в предвидении, что этот флот вернется, были очень велики... Неопределенное положение с флотом еще усугублялось неизвестностью о том, что будет с Крымом и Севастополем, т. е. отойдут ли они к Украине или, по крайней мере, в среду ее влияния. Без разрешения этого вопроса нельзя было разрешить окончательный вопрос о роде нужного нам флота... Украина же не может жить, не владея Крымом, это будет какое-то туловище без ног. Крым должен принадлежать Украине, на каких условиях, это безразлично, будет ли это полное слияние или широкая автономия, последнее должно зависеть от желания самих крымцев, но нам надо быть вполне обеспеченными от враждебных действий со стороны Крыма. В смысле же экономическом Крым фактически не может существовать без нас. Я решительно настаивал перед немцами о передаче Крыма на каких угодно условиях, конечно, принимая во внимание все экономические, национальные и религиозные интересы народонаселения...»

Павло Скоропадський

Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ; Філадельфія, 1995. С. 261–262.

**Акт про захоплення австро-німецьким командуванням
баржі Дунайської транспортної флотилії,
приписаної до Миколаївського порту**

29 травня 1918 р.

А К Т Ъ

Г. Николаевъ, Мая 29 дня 1918 г. Мы, нижеподписав-
шіся, Агентъ Дунайской Транспортной Флотиліи въ Ни-
колаевѣ А. Григоренко, Помощникъ Агента Д. Бухъ и
Старшій Конторщикъ того же Агентства Н. Марковичъ,
составили настоящій актъ въ томъ, что 15 Апрѣля с.г.
австро-германскимъ командованіемъ была взята въ свое
распоряженіе для обслуживанія надобностей упомянутого
командованія находящаяся въ то время въ Николаевскомъ
портѣ, состоящая въ составѣ судовъ Дунайской Транспорт-
ной Флотиліи баржа *NER* № 789, а 29 Мая с.г. тѣмъ же
командованіемъ отправлена изъ Николаева, по имѣющимъ
свѣдѣніямъ на Дунай. -

А Г Е Н Т Ъ *А. Григоренко*

Помощникъ Агента *Д. Бухъ*

Старшій Конторщикъ *Н. Марковичъ*

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 16.

**Накази по Одесько-Подільському науково-кадровому
повітроплавному загону, місцем дислокації якого був Миколаїв**

29–30 травня 1918 р.

Н А К А З И

по Одесько-Подільському науково-кадровому повітроплавному отряду
29 травня 1918 р. м. Миколаїв

Ч. 3.

Частина муштрова 1

§ 1.

На 30 травня назначається:

Наблюдаючий старшина пор[учик] Лілієнталь.

Його підручник коза[к] Наумюк.

§ 2.

При цьому оголошую § 1 наказу Інспектора повітроплавання Одеського району від 30 травня 1918 р. під Ч. 3:

§ 1.

«При цьому оголошую для відома і виконання § 4 наказу Інспектора повітроплавання на Україні від 14 березня ц[ього] р[оку] під ч. 1:

§ 4. Пропоную негайно: 1/ усі папері у підвладних міні урядованнях та штабах повітроплавання на Україні працювати тільки українською мовою; 2/ усі вояки всяких степенів та рангів приймаються на службу тільки на підставі вільного найму; 3/ усім бувшим офіцерам бувшої Руської армії ніяких погонів носить та ходить при їх не дозволяється, що прошу добре затвердити та виконувати».

Справа: 1. Статут особної армії від 1 лютого 1918 р. 2. Наказ військового Міністерства на Україні під ч. 52 та 63.

Ч. 4.

Частина муштрова 1

§ 1.

На 30 травня назначається:

Наблюдаючий по отряду старшина Шуріг.

Його підручник козак Шумський.

§ 2.

При цьому оголошую § 2 наказу Інспектора повітроплавання Одеського району від 30 травня 1918 р. під ч. 3:

«Оголошую § 1 наказу Управління Інспектора повітроплавання на Україні під ч. 6:

§ 1. Прошу додержуватись та прийняти до відома накази по військово-му міністерству: ч. 18 о скасуванні всіх рад і о скінченні видачі коштів на їх утримання /№ 19/; о звертанні всіх частин в питаннях господарчих до начальника постачання Української армії, потому що майно для військових частин видаватиметься виключно по вимогам їх отаманів або офіціальних представників /№ 30/; о тому, що всякий козак, приймаючи наказ, а також по всяких службових зносинах повинен стояти «Струнко», повторити наказа, якого йому буде дано, і взагалі триматися як того вимагає військова гідність /№ 46/; о тому, що демобілізацією Української армії відає демобілізаційний [відділ] Генерального штабу військового міністерства /№ 47/, о тому, що все майно штабів, управлінь, частин і інших належит[ь] Державі Української Республіки і що це майно буде даватись цим частинам по чековим вимогам за підписом та печаткою начальників з правами командіра полку /№ 48/; о тому, що потрібні кошти для демобілізації цілого фронту або округи відпускаються Військовим міністерством через Демобілізаційний відділ /№ 62/; об'ява військового міністерства о тому, що вся старшина, котра бажає служити в Українські[й] армії, подає про себе відомості до Головного штабу /№ 76/; о підляганні всіх самоходів, самохідних майстерень та гаражів військових частин і організацій – Головному начальнику постачання /91/; об одержанні дозволень від канцелярії військового міністерства на військові печатки нового зразка /96/; о тому, що військові частини, штаби та різні організації, котрі одержували кошт з Державного скарбу, не мають права продавати, реквізувати або передавати майна /97/; об упорядкованні частин, управлінь та інших /100/; о відпусканні продуктів з інтендантських запасів частинам та управлінням /проект закону о контролі Української Народньої республіки/. Підписав Голова повітроплавання Отаман Ванькович».

Підписав Інспектор повітроплавання Одеського району
військовий старшина Торбін.

Командір отряда капітан Голубев

З оригіналом згідно: значковий /підпис/¹¹

Копія. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 2–23в.

¹¹ Наведено в скороченні.

**Повідомлення про рішення наради роботодавців
і робітників про створення примирливої камери
для з'ясування суперечливих питань між сторонами,
опубліковане в газеті «Николаевский вестник»
30 травня 1918 р. № 45**

30 травня 1918 р.

СОВЕЩАНИЕ РАБОТОДАТЕЛЕЙ И РАБОЧИХ

В воскресенье 26 мая в помещении комиссариата состоялось совещание представителей от предпринимателей и рабочих по вопросу о примирительной камере. Присутствовали от организации работодателей: фабрично-заводской Н. Е. КОГОН, торгово-промышленной Г. КОССОДО и объединенного союза ремесленных предприятий Г. КРЖЕВОВ. От рабочих организаций: центрального бюро – г[осподин] КУЗНЕЦОВ, союза металлистов – г[осподин] ГРИЩЕНКО, из союза торгово-промышленных служащих – г[осподин] РОТБУРТ. В качестве представителя – губернатора на совещание явился подполковник ЭПЕНДОРФ. Перед открытием совещания было заслушано извещение г[осподина] губернатора, в котором говорилось о желательности создания такого учреждения, в котором обе стороны могли бы найти беспристрастную защиту своих интересов.

После этого совещание открылось под председательством г[осподина] ЧАПКОВСКОГО, при секретаре г[осподине] КРЖЕВОВЕ.

После обмена мнениями стороны пришли к единогласному решению – оставить существующую примирительную камеру при городском самоуправлении, сделав необходимые нововведения, отвечающие требованиям новых условий жизни. Постановлено также обратиться в бюро примирительной камеры с предложением сделать все от него зависящее для поднятия работоспособности арбитров, которые часто манкируют своими обязанностями.

Для изыскания средств совещание постановило поручить г[осподину] Комиссару ЧАПКОВСКОМУ, во время его пребывания в Киеве испросить в Министерстве труда сумму в 10 000 руб. сроком на три месяца.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 50–51.

Перепустка для входу на суднобудівний завод «Руссуд»,
видана архіваріусу М. В. Ігнат'єву германським командуванням
на строк від 1 червня до 31 липня 1918 р.

1 червня 1918 р.

БИ Л Е Т Ъ Д Л Я В Х О Д А Н А З А В О Д Ъ Русскаго Судостроительнаго Общества въ Николаевѣ.	
PASSIER-SCHEIN auf die Werft „Russud“ der Russischen Schiffbau Actien—Gesellschaft Nikolajew.	
	дня 1918 г. № 29 Отвѣтъ <i>Михаилъ Игоръ</i> <i>Архивариусу</i> <i>М. В. Игнат'еву</i> Съ <i>1/VI</i> по <i>31/VI</i> 1918 г. Управляющій Завода <i>К. Юмичъ</i>
	den. 1918 г. № 29 Abteilung <i>Technisches Büro</i> Für <i>Archivarius</i> <i>Ignat'eff M. V.</i> Vom <i>1/VI</i> bis <i>31/VI</i> 1918 г.

Оригінал. Російською і німецькою мовами.

Державний архів Миколаївської області. Ф. Р-577. Оп. 3. Спр. 124.

№ 31

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
про виділення коштів на ремонт будівель,
зайнятих германськими військами**

1 червня 1918 р.

ВЫПИСКА

Из протокола № 16 заседания Николаевской Городской Управы
от 1-го июня 1918 г.

СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы А. Ф. Грачева от 27-го мая с[его] г[ода] за № 338 с представлением счетов на расходы, произведенные по ремонту, оборудованию и проч[ему] в различных зданиях, занятых германским командованием, всего на сумму 10 223 руб. 49 коп., из коих 4 056 руб. 29 коп. уже выплачены кассою Управы, а уплата остальной суммы 6 167 руб. 20 коп. задерживалась за отсутствием в кассе свободных средств. Ныне член Управы А. Ф. Грачев просит произвести оплату остальных счетов на сумму 167 руб. 20 коп. и весь расход в сумме 10 223 руб. 49 коп. отнести на особый счет по расквартированию в гор[оде] Николаеве германских войск.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять доклад.

СЛУШАЛИ: Доложена расписка в получении германским штабом генерального командования 300 пудов дров для отопления от владельца дровяного склада г[осподина] Воднянского, без уплаты за дрова, по стоимости ... руб. 10 коп. за пуд.

ПОСТАНОВИЛИ: Уплатить.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 99–100.

№ 32

**Наказ по Одесько-Подільському науково-кадровому
повітроплавному загону про зарахування на грошове постачання
нових службовців**

3 червня 1918 р.

Н А К А З

по Одесько-Подільському науково-кадровому повітроплавному отряду
3-го червня 1918 р.

Ч. 8.

м. Миколаїв

Частина господарська

§ 2.

Залічення на грошове постачання урядовцев отряда.

Нижчезгаданих осіб, більшаних на службу в доручений міні отряд,
залічити на грошове постачання згідно цього списа.

С п и с

Назва, посада, ранг, ім'я та прізвище	Платня на рік карбованців	З якого числа залічити
Молодш[ий] мех[анік] моторн[ого] кляса ч. в. ч. Микола Аршун	4500	З 1-го березня 1918 року
Те ж Корнілій Морозенко	4500	
Те ж Хвадей Бернатовіч	4500	
Те ж ниж[ній] чин Василь Кудрявцев	4500	
Ділов[одно]-госп[одарська] част[ина] чин[овник] воен[ного] часу Михайло Ковалев	6400	
Ділов[одно]-тех[нічна] част[ина] ч. в. ч. Федор Цибуля	4500	

ПІДСТАВА: тимчасовий штат отряда ц/р. під ч. 8 /таємно/
і § 2 наказу по отряду ц/р. під ч. 7.

Командір Одесько-Подільського науково-кадрового повітроплавного отряду
КАПІТАН [Голубев]

З оригіналом згідно. Значковий /підпис/¹²

Копія. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 1394. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 3.

¹² Наведено в скороченні.

Листування імперського Германського губернаторства «Миколаїв»
з приводу розміщення польового лазарету германських військ

4-5 червня, 1 липня 1918 р.

KAISERLICH DEUTSCHES
GOVERNEMENT NIKOLAJEW
212. J. D.
Nr. 519

Alt. I^{te}

St. 4. 6. 1918

72
H

Das Feldlazarett muß infolge Zufügung neuer
Spezialstationen erweitert werden. Die mitgekauften
Grundstücke können mit angrenzende Gebiete in Frage.
Der bisherige im Zufügen vorformierte Station soll als
Quartierkammer - Lazarett für besondere Patienten für die dienen.
Es wird verfügt, daß jetzt vom Procurent-Komitee
der Stadt benötigte Gebiete Admiralstlager 1/Ecke Artill.
batteries für das Lazarett zur Verfügung zu stellen.
Diese Mitteilung der zuständigen Personen soll der
Kommunikation über den Posten und Beförderungsmöglichkeiten möglich
sein. In diesem Falle kann der Kommandant genügend
mit bei besonderer geäußerten Überzeugungen selbst
der Station in Frage.

Dies schnelle Entscheidung wird besonders dringend
gesehen.

KAISERLICH DEUTSCHES
GOVERNEMENT NIKOLAJEW
212. J. D.
Nr. 519

Nikolajew, den 5.6.18.

U.R. Kommandantur Nikolajew T

Von einer Belegung des Seminar-Gebäudes ist vorläufig Abstand
zu nehmen. Das Quartieramt hat jedoch mit der ukrainischen Stadtverwal-
tung in Verbindung zu treten, daß dafür dem Feldlazarett das Gebäude
Admiralskaja 1/Ecke Artilleriskaja zur Verfügung gestellt wird. Um be-
schleunigte Erledigung wird ersucht.

Kaiserl. Deutsches Gouvernement
Nikolajew.
212. J. D. Br. B. Ib Nr. 519

Nikolajew, den 1.7.18.

U.R. Dem Gouvernementsarzt

Dr. med. H. B.

mit dem Ersuchen um Aeusserung, ob das Sanitätsgebäude
dringend für Lazarettkranke benötigt wird.

Hauptmann.

№ 34

**Обіжник Херсонського повітового старости Терентьева,
направлений Антонівському волостному
земському управлінню про вилучення та знищення універсалів
Української Центральної Ради**

6 червня 1918 р.

Херс[онський] Пов[ітовий] Староста
Червня 6 дня 1918 року
№ 470

Антоновському Волостному
Земському Управленню

По имеющимся у меня сведениям не во всех волостных и сельских управлениях и в их складах изъяты и уничтожены универсалы и другие постановления бывшей Центральной Рады.

Ввиду чего предлагаю вторично немедленно, с получением сего изъять и уничтожить все универсалы и постановления Рады. При этом предвараю, что за неисполнение сего распоряжения виновные лица будут подвергнуты самой строгой уголовной ответственности.

Пов[и]товый староста Терентьев
Секретарь /підпис/
РЕЗОЛЮЦИЯ: Изъяты и уничтожены.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 15.

№ 35

**Оголошення австро-германського командування
про формування загонів безробітних для направлення
їх у Волинські ліси на вирубку деревини**

Не датовано. 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Австро-Венгерского командования

Австро-Венгерское командование предполагает, в целях дать безработным заработок, приспособить их в военных производствах, заведениях и мастерских на Украине.

1) Отряды по сто человек будут под воинским наблюдением командированы в Волынские леса для рубки дров и строительного материала.

2) Условия вознаграждения: харчи, квартира, отопление и освещение, пять рублей в день жалования, получаемые на каждый пятый день, в случае нужды – даровая одежда.

3) Условия найма: возраст от 17 до 40 лет, хорошее физическое телосложение, желательно, но не необходимо, знание лесной профессии, на

срок не менее месяца, для обеих сторон обязательно об отказе уведомить за пять дней, в случае неповиновения начальству немедленное удаление, за особо усердное исполнение работ будет выдаваться дополнительное вознаграждение.

4) Набор этих отрядов будет производиться в стоянках австро-венгерских войск, у комендантов.

Австро-Венгерское командование

Копія Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 133-134.

№ 36

Оголошення про підписку на австрійську війну позику, доведене до населення містечка Нового Бугу

Не датовано. 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Комендант австрийских войск, расположенных в м[естечке] Новом Буге, доводит до сведения жителей Ново-Бугской волости, что в помещении Володарского бюро 3/9 Л батальона принимается:

1) Подписка на 5 1/2 военно-австрийский заем, по коему лица подписавшие оставляют проценты вперед.

2) Страхование жизни от несчастных случаев на срок до 14 лет. Лица, застраховавшие себя, обеспечивают тем, что после смерти наследники получают известную сумму денег или же сам страхователь, если он до того срока доживает.

Подписку военно-австрийского займа принимает:

офицер с Господарского бюро Медвид Деметер
и его заступник Пленве Эдуард.

Копія Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 133.

№ 37

Оголошення про преміювання осіб, котрі передадуть австро-угорському командуванню більшовицьких агітаторів, доведене до населення містечка Нового Бугу

Не датовано. 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Каждый, кто передаст австро-венгерскому командованию большевистских агитаторов, получит за каждого человека премии:

1. Сто рублей за указание или сведения.
 2. Двести рублей, если доставит его в наше командование.
 3. 500 рублей за выдачу предводителей всяких разбойничьих банд.
- Комендант 3/90 бат[альона] в Новом Буге

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 137–138.

№ 38

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи,
на якому розглядалося питання про розквартирування німецьких
і створюваних у Миколаєві українських військових частин**

8 червня 1918 р.

ВЫ П И С К А

из протокола № 22 заседания Николаевской Городской Управы
от 8-го июня 1918 года

119. СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы А. Ф. Грачева от 6-го сего июня за № 5 об освобождении городских зданий по Кузнечной улице № 78, ныне занятых беженцами, для размещения в них вновь формируемых в г. Николаеве украинских частей.

ПОСТАНОВИЛИ: Освободить указанные в докладе здания.

135. СЛУШАЛИ: Доклад Городского головы по вопросу об удовлетворении предъявленных к городскому управлению различных требований по удовлетворению германских войск. Ввиду того, что требования эти бывают непомерные, Городской голова считает необходимым запросить германское командование и выяснить, достаточно ли для города удовлетворяют германские войска в отношении расквартирования и проч[его] в такой же мере, в какой удовлетворялись русские войска, или же требования германских войск должны быть более высокие, и в этом случае выяснить, кем и как будут возмещены расходы города по удовлетворению таких высоких требований.

ПОСТАНОВИЛИ: Просить члена Управы А. Ф. Грачева непосредственно снести с германским командованием по выяснению возбужденного Городским головой вопроса.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 100–101.

Відомості про стан Миколаївського відділення
Балтійського суднобудівного і механічного заводу за період
після передавання його у підпорядкування морського відомства
Української Держави від 8 червня 1918 року й до 1919 року

Не датовано

В НАСЛУДЬ ВОЕННУЮ ИНСПЕКЦИЮ.

НАЧАЛЬНИКУ ВОЕННОГО СНАБЖЕНИЯ РАБОЧЕ-
КРЕСТЬЯНСКОЙ АРМИИ УКРАИНЫ.

СВЕДЕНИЯ О СОСТОЯНИИ ЗАВОДА.

С 8-го июня 1918 года Завод из Николаевского Отделения Балтийского Судостроительного и Механического Завода преобразован в самостоятельный Завод Морского Ведомства.

Приблизительно в августе месяце того-же года завод получил ассигнование на оборудование в размере 1.000.000 рублей и на предмет приобретения необходимых материалов и как оборотный капитал еще 3.000.000 руб. С этого времени Завод приступил к интенсификации деятельности по созданию нового завода. Надо отметить, что бывшее Отделение Балтийского Завода было к моменту его закрытия /14 марта 1918 года/ в самом плачевном состоянии: 1/ мастерские были весьма слабо оборудованы; 2/ совершенно отсутствовали средства и запас материалов; 3/ не было достаточного технического персонала; 4/ не имелось правильной бухгалтерии, счетоводства и проч. Имне совершенно закончено формирование завода на определенных коммерческих началах. Окончены все старые счета с кредиторами и мастерами - и завод совершенно чист от обязательств долгов. Сформированы: бухгалтерия, счетоводство, коммерческий и технический отделы и все хозяйственные органы.

Окончена инвентаризация имущества и материалов и все склады переведены на артельные начала.

Производится ремонт Силовой станции, станков многих заводских оборудований. вновь оборудованы автомобильная мастерская и кузница и еще находятся в пути оборудованья: новая литейная, медницкая и электротехническая мастерские.

Заключенная внутренняя организация завода т.е. введен коллективный договор на 6 месяцев и установлены нормы оплаты и квалификация мастеровых. С 13-го января нов. стили Завод официально открыл свои действия.

В настоящее время на заводе работает около 450 мастеровых и служащих, т.е. около 40 - 50% его нормального состава.

Завод имеет полную возможность производить ремонт корпусов и механизмов /без доковых работ/ судов различного тоннажа.

Особенно завод силен для производства ремонта судов с механизмами внутреннего сгорания. Постройка новых корпусов до 2000 тон. водонемеежия со сборкой готовых механизмов и котлов является также вполне возможной по имеющимся средствам завода. Большим недостатком завода является отсутствие дока, но завод имеет уже вполне разработанные чертежи для постройки такового, но отсутствие финансов отдалает выполнение этого важного проекта. В настоящее время завод имеет работы по ремонту Портных мелких судов, а также достройку пожарно-спасательного парохода "ДЕЛЛАТА", переделку парохода "СЕРГИЙ" в гидрографическое судно, ремонт транспорта "ДОН", ремонт 70 автомобилей, ремонт госпитальных котлов и много мелких казенных и частных заказов.

Сейчас для завода необходима поддержка и помощь в следующем:

I/ Предоставление заказов.

Для этого в первую очередь необходимо дать наряд на ремонт плавучих средств Николаевского Военного Порто на сумму 1.000.000 руб. /по прежним ставкам/ по прилагаемой смете.

Необходимо срочное разрешение вопроса о назначении парохода "СЕРГИЙ" отходящего у завода - переделывать ли

его в лоцмейстерское судно, как предполагалось, или для другого назначения.

Необходимо решение вопроса о ремонте транспорта "ДОН" также стоящего у завода, так как работы на нем были приостановлены также из-за того, что назначение "ДОНА" не было выяснено.

Желательно перевести из гор.Херсона другие мелкие суда, катера и баржи, требующие ремонта на заводе "Рексуд". Вопрос о судостроительных работах стоит очень остро, так как при неполучении заказов через 2 - 3 дня придется давать расчет части мастеровых.

2. Необходимо получение хотя - бы 4.000 пудов нефти или мазута, что обеспечит работу ^{завода} на 3 месяца, так как дизель Силовой отанции завода работает на нефти.

3. Необходимо разрешение вопроса о постройкой Мортонова эллинга для под'ема судов до 2.000 тонн водоизмещения согласно разработанного проекта и ассигнование для этой цели по составленной смете 15.000.000 рублей. Докладная записка о Мортонском Эллинге при сем прилагается.

4. Для текущих ремонтных работ завода на 1919 год необходимо ассигнование 12.000.000 рублей, которые могут быть выдаваемы постепенно как авансом в счет производящихся работ по ремонту судов и автомобилей.

Вр.и.об.НАЧАЛЬНИКА ЗАВОДА

И н ж е н е р

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
про розподіл обов'язків між її членами**

9 червня 1918 р.

В ы п и с к а

из протокола № 43 заседания Николаевской Городской Управы
от 9-го июня 1918 года

336. Доклад г[осподина] Городского головы о распределении обязанностей между членами Управы. Имея в виду, что Коллегия Управы ныне доведена уже до полного состава, г[осподин] Городской голова считает необходимым окончательно распределить обязанности между отдельными членами Управы и с возможно подробным указанием круга их ведения.

После обмена мнениями постановлено принять следующее распределение обязанностей:

1. В. И. Механович – Хозяйственно-распорядительное отделение, заключающее в себе:

- 1) расквартирование войск,
- 2) воинская повинность,
- 3) дела по реквизиции помещений,
- 4) районные Общественные комитеты,
- 5) Биржа Труда,
- 6) Городской Архив,
- 7) Регистратура,
- 8) содержание и субсидирование городских учреждений,
- 9) попечительство православного кладбища,
- 10) еврейский стол,
- 11) сектантские дела,
- 12) пожарная команда,
- 13) керосиновое освещение улиц,
- 14) составление обязательных постановлений и наблюдение за исполнением их,
- 15) ведение всего городского инвентаря – движимого и недвижимого имущества,
- 16) ведение послужных списков выборных лиц и
- 17) заготовление хозяйственных и канцелярских принадлежностей для Городской Управы.

2. И. Я. Каплан – Торгово-финансовое отделение:

- 1) бухгалтерия,
- 2) касса,
- 3) поступление городских доходов и сборов,
- 4) введение новых налогов и сборов,
- 5) общие расходы,
- 6) заведывание специальными капиталами,
- 7) разработка финансовых предположений,
- 8) составление отчетов и смет,
- 9) городская земля,
- 10) арендные статьи в городе,
- 11) базары и рынки,
- 12) выдача торговых документов,
- 13) наблюдение за торговлей и промыслами,
- 14) извозный промысел,
- 15) песчаные карьеры,
- 16) городское попечительство по оказанию помощи семьям воинов,
- 17) Городской общественный банк,
- 18) Городской ломбард,
- 19) юридический стол,
- 20) временно – Отдел топлива.

3. Н. И. Ципкевич – Техническое отделение:

- 1) водопровод,
- 2) электрическая станция,
- 3) трамвай;

Бывшее Строительное отделение:

- 1) постройка набережной,
- 2) постройка новых боен,
- 3) мостовые – мощение и ремонт,
- 4) постройка и ремонт городских зданий,
- 5) утверждение планов частных построек,
- 6) выдача разрешений на открытие фабрично-промышленных предприятий,
- 7) разработка технико-строительных планов и смет,
- 8) общетехнический надзор,
- 9) городские сады и скверы,
- 10) земельные участки в пределах города,
- 11) справочные цены,
- 12) страхование городских имуществ и
- 13) установка телефонов.

4. А. Ф. Грачев – Врачебно-санитарное отделение:
- 1) городская больница,
 - 2) все прочие городские лечебные заведения,
 - 3) врачебно-санитарные и ветеринарные учреждения с врачебно-санитарным и ветеринарным надзором,
 - 4) городские ассенизационный и очистной обозы,
 - 5) врачебно-санитарная, ветеринарная и общая статистика,
 - 6) Жилищный отдел с жилищно-примирительными камерами и регистрационно-справочным и юридическим бюро,
 - 7) общественное призрение.

Училищный Отдел:

- 1) городские начальные школы,
- 2) все прочие городские учебные заведения,
- 3) воспитательные и культурно-просветительные учреждения.

5. А. И. Ясинский и М. П. Еланский – совместное заведывание Продовольственным Отделом.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 77-79.

№ 41

Заява Миколаївської торгово-промислової палати про важкий фінансовий стан місцевих торгово-промислових підприємств

11 червня 1918 р.

НИКОЛАЕВСКИЙ
ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННЫЙ
СОЮЗ

Николаев
Херс[онской] губернии

Июня 11-20 дня 1918 г.

Исх. № 68

В НИКОЛАЕВСКУЮ ГОРОДСКУЮ ДУМУ
Николаевского

Торгово-Промышленного Союза
(Католическая, уг[ол] Московской, 33)

З А Я В Л Е Н И Е

7-го сентября 1917 г. комиссия при Городском Самоуправлении выработала градации уплаты служащим вознаграждения при расчете или ликвидации торгового предприятия.

До настоящего времени примирительная камера при Николаевском торгово-промышленном союзе и Профессиональном союзе служащих торгово-промышленных предприятий г. Николаева руководствовалась

при решении конфликтных дел, возникавших между служащими и хозяевами, выработанными упомянутой комиссией ставками. Опыт применения этих ставок доказал, что для торговцев они являются крайне обременительными и безусловно непосильными. Тяжелое положение, переживаемое торговлей, вследствие почти полного отсутствия товара, расстройства транспорта и снабжения [во время] господства в конце прошлого и начале нынешнего года советской власти с ее беспощадными реквизициями, конфискациями и обложениями, главным образом, торгово-промышленного класса, вызвало необходимость как сокращения многими торговцами своего торгового оборота, так и подчас полной ликвидации предприятия. Оплата же, вдобавок, служащим при расчете по выработанным комиссией 7-го сентября с[его] г[ода] непомерно высоким ставкам еще более довершает тяжесть создавшегося положения.

Означенные градации безусловно с самого начала их введения признавались торговцами-хозяевами чрезвычайно обременительными, но [они] вынуждены были мириться с ними ввиду крайне большевистского строя того времени.

Принимая во внимание изложенное, Правление имеет честь покорнейше просить Николаевскую городскую думу отменить градации 7-го сентября п[рошлого] г[ода], а при решении в дальнейшем конфликтных дел в Примирительной камере предложить руководствоваться комиссией соглашением.

Председатель БУХТА

Секретарь /подпись/

М. П.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 52.

№ 42

**Оголошення виконуючого обов'язки Комісара
міста Миколаєва П. О. Шатохіна про несправжність чуток
щодо переходу підприємств міста у власність германського уряду,
опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614**

13 червня 1918 р.

Об'ява

З огляду на те, що за останні часи серед населення міста Миколаєва, а особіно серед робітників різних заводів, шириться чутка про те, що нібито усі заводи, в яких германська та австро-угорська варта, – перейшли у

власність германського уряду і на них не мають жодного права справжні підприємці їх, себто власники їх, – сим повідомляю усе населення міста, а робітників зокрема, про те, що: 1) заводи є виключно власність тих же підприємців, у яких були до приходу германського та австро-угорського війська в м[істо] Миколаїв, 2) право власності на заводи германське командування зовсім не відбирає від справжніх властителів, 3) війська введено на територію заводів виключно з огляду тільки на те, аби усе майно їх сохранили в належному порядку до найближчих часів, коли усі заводи можна буде пустити і відновити на них працю по різних галузях промисловості, чого було б неможливо зробити, якби майно та матеріали заводів були знищені, а машини поповзані.

Вик[онуючий] Об[ов'язки] Комісара – ШАТОХА¹³

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 61–62.

№ 43

**Оголошення виконуючого обов'язки Комісара
міста Миколаєва П. О. Шатохіна про необхідність додавати до заяв
про нанесену більшовиками шкоду підтверджуючі документи,
опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614**

13 червня 1918 р.

Оповіднення

Доводжу до відомости громадян міста Миколаєва, що термін подання заяв про витрати, які потерпіли як окремі особи, а також і різні інституції під часи бешкету большевиків – продовжується в останнє до 2 годин 15 червня ц[ього] р[оку]. З огляду на те, що і в заявах іноді не існує відповідних посвідчень – цим доводжу до відомости, що до заяв повинні бути обов'язково прикладені також різні грошові квитанції і різні посвідчення, які можуть затвердити втрати. Тим особам, які подали свої заяви до комісії без цих доповнюючих відомостей – пропоную надіслати їх негайно. Без виконання усього вищезазначеного – заяви не розглядатимуться комісією.

Вик[онуючий] об[ов'язки] Комісара м[іста] Миколаїва ШАТОХА

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 61–62.

¹³ Шатоха – Шатохін Павло Омелянович.

**Протест, висловлений з приводу адміністративних арештів
мешканців міста Миколаєва українським комісаром
та його заступником, опублікований у виданні «Трудовая газета»
13 червня 1918 р. № 2614**

13 червня 1918 р.

**ПРОТЕСТ ПО ПОВОДУ АРЕСТОВ,
ЧИНИМЫХ УКРАИНСКИМИ ВЛАСТЯМИ**

В заседании Городской думы от 23 мая открыто и единогласно постановлено послать министру следующую телеграмму: «Комиссар г[орода] Николаева и его заместитель, ссылаясь на военное положение, усвоили систему ежедневно подвергать аресту граждан в административном порядке, создавая в городе тяжелое настроение. Городское Управление убедительно просит срочным распоряжением об отмене постановлений Комиссара ввиду их незаконности. Военное положение в городе, введенное германским командованием, имеющее специальную цель, не может служить законной основой лишения свободы. Комиссар присваивает себе права генерал-губернатора местности, объявленной на военном положении. Таких полномочий комиссар не имеет. Полномочия его определяются либо постановлением Временного правительства 19 сентября 1917 г. о губернских комиссарах, либо томом вторым Свода Законов. В обоих случаях права подвергать лиц аресту в административном порядке Комиссару не предоставлено. Граждане ждут защиты высшей власти».

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 61–62.

№ 45

**Повідомлення про обіцянку Голови Ради Міністрів
Української Держави Ф. А. Лизогуба відновити демократичну
Миколаївську міську думу, діяльність якої була припинена
германським командуванням, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614**

13 червня 1918 р.

ОБЕЩАНИЕ ВОССТАНОВЛЕНИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ДУМЫ

Ездившая в Киев депутация распушенной недавно германским командованием социалистической Городской думы была принята Председателем Совета Министров Лизогубом, который выслушал протест депутации по поводу роспуска Думы и обещал, что распушенная Дума будет восстановлена в своих правах.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 61–62.

№ 45

**Повідомлення про кількість безробітних, зареєстрованих
на Біржі праці міста Миколаєва, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614**

13 червня 1918 р.

НА БИРЖЕ ТРУДА

С открытием частных посреднических контор и с возобновлением вербовки рабочих по трактирам спрос на рабочие руки в Бирже Труда резко упал. Так, в мае через посредство Биржи работу получили всего 154 человека, при 1854 вновь записавшихся безработных и при общем зарегистрированном составе безработных в 15290 человек.

Ввиду отказа Городского общественного самоуправления от субсидирования Биржи и общественных мастерских почти все мастерские и столовая, кормившая 700 человек, закрыты. Работают теперь в мастерской всего около 60 человек, в мастерских в Богоявленске и Н[овой] Одессе – 20 человек и на земельных работах – 6 человек.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 61–62.

№ 47

**Лист германської комендатури міста Николаєва
до Миколаївської міської управи з вимогою компенсації
понесених збитків під час нападу більшовиків**

14 червня 1918 р.

Императорская Германская

Комендатура

В ГОРОДСКУЮ УПРАВУ

№ 102

Николаев 14 июня 1918 г.

В возмещении убытков, причиненных в свое время радиостанции и армейско-автомобильной колонне большевистским нападением и заключен[ных] в обмундировании, снаряжении, деньгах и проч[ем], Генеральное командование требует от города Николаева сумму в руб. 15 000.

Ввиду этого просят прилагаемый счет на руб. 14 870 считать покрытым и расписаться в получении.

Просят прислать обратно не позже 24 июня 1918 г.

Подписал ГЕЛЬГОРН, полковник и Гор[одской] комендант

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 99.

№ 48

**Повідомлення про ситуацію на Біржі праці, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20**

15 червня 1918 р.

Из деятельности Биржи Труда

В деятельности Биржи за май в области спроса на труд замечается резкое понижение. Понижение вопроса за последние 2–3 месяца объясняется должным игнорированием цензовым городским самоуправлением Биржи, которое, казалось бы, обязано было бы для своих предприятий брать рабочих и служащих исключительно через Биржу. Затем идет полное игнорирование обязательного постановления, изданного, правда, нецензовой Думой, о [...] воспреещении частного найма и закрытии посреднических контор. Последние, вербуя своих клиентов, главной целью ставят свое обирательство их. Особенно стараются в этом отношении агенты по трактирам, сопровождающие прием рабочих распитием самогонки [...]

В области предложения труда в мае: вновь записалось 1859 ч[еловек], из коих 12 % женщин. Наличное количество безработных в мае из 15 450, зарегистрированных на Бирже правильно посещающих числилось в мае 5 352 чел., которые сделали 16 750 посещений, в среднем было ежедневно 798 безработных.

Вновь записалось в среднем 89 ч[еловек]. Наибольший процен[т] безработных дают металлисты – 3125 (58,5 %), из них вновь записавшихся 1184 (63,7 %), затем идут чернорабочие, личное услужение, строители и т. д. – процент[ное] отношение числа устроенных раб[очих] к числу безработных вследствие вышеуказанных условий очень низкое, всего 29 %.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 15.

№ 49

Посвідчення старшини 2-го Українського полку Волкова, видане йому з метою збереження за ним посади вчителя в м. Миколаєві

15 червня 1918 р.

ПОСВІДЧЕННЯ № 342

Дано це від командіра 2-го піш[ого] Українського полку, стар[шині] ВОЛКОВУ в тім, що він дійсно состояв на службі в цім полку, і, як щирий українець, ні в які відношення з большевиками не вступав і не оголошував себе нейтральним і за все время його нахождения в полку він, як щирий українець, працював на користь України і боровся з большевиками.

Що підписом і прикладкою казенної печатки посвідчується.

9-го червня 1918 р[оку], м[істо] Київ, ч[астина] 739

Командір 2-го пішого Укр[аїнського] полку,

П о л к о в н и к /підпис/

Полковий значковий,

С о т е н н и й /підпис/

М. П. [місце печатки]

Копія надається на предмет представлення Мійському самоврядуванню при клопотанню поручника Волкова учительської платні за минувші місяці і задержання за ним місця учителя.

З оригіналом згідно:

Голова муштрового відділу /підпис/

15 червня 1918 р[оку]

Уряд м[іста] Миколаїв /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 30.

№ 50

Повідомлення про часткове обмеження діяльності політичних партій, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20

15 червня 1918 р.

ИЗГНАНИЕ ПОЛИТИКИ

Вчера утром Городской Комиссариат посетил представитель местного германского командования и заявил, что по сообщению из Киева между высшими германскими властями и Гетманом состоялось соглашение о воспреещении всякого рода собраний и лекций по политическим вопросам. На вопрос представителя комиссариата: в какой мере это распоряжение может отразиться на судьбе существующих политических организаций, в частности: не предполагается ли закрытие этих организаций, представитель немцев ответил, что о закрытии их пока нет речи, но о всяком собрании или лекции, устраиваемой ими, должны быть уведомлены германские власти, причем им должен быть предоставлен полный перечень вопросов, предполагаемых к обсуждению или освещению.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 38.

№ 51

Повідомлення про переговори делегації робітників промислових підприємств м. Миколаєва з германським командуванням, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20

15 червня 1918 р.

СОВЕЩАНИЕ С НЕМЕЦКИМ КОМАНДОВАНИЕМ

9-го июня Гражданским комиссаром ШАТОХОЙ было передано рабочим организациям желание германского командования устроить собеседование с представителями последних по вопросу о нуждах, требованиях и настроении рабочих масс.

В воскресенье 10-го июня указанное собеседование состоялось в кабинете ШАТОХИ. На нем присутствовали представители следующих организаций: союза металлистов, цент[рального] Совета профессиональн[ых] союзов, заводский зав[ода] «Наваль», больничной кассы и представители соц[иал]-дем[ократов] и соц[иалистов]-рев[олюционеров], комиссар и полковник ЭПИНДОРФ.

В начале беседы последний через переводчика выразил от имени Германского губернатора желание выяснить все поводы недовольства рабочих немецким командованием, подчеркнул, что последнее готово всегда все недоразумения разрешить мирным путем, избегая всяких острых столкновений путем вооруженных действий. Тут же было указано, что по сведениям немецкого командования, рабочие готовятся вооруженной демонстрацией добиться своих требований, что неизбежно вызовет обратное действие оружия. ЭПИНДОРФ обращается с просьбой к представителям рабочих организаций оказать всяческое воздействие на рабочие массы, дабы предостеречь их от нежелательных выступлений.

В ответ на эти пожелания представителями рабочих органов было указано прежде всего, что благодаря военному положению, уничтожившему свободу собраний и печати, рабочие организации оторваны от масс, а потому первые и не могут полностью выражать настроение последних. Далее было указано, что почва для эксцессов, к сожалению, имеется и создается она прежде всего тем отчаянным экономическим положением, при котором громадная масса рабочих лишена возможности своим труд[ом добыть] себе хлеба и обречена на голод, что даже то скудное обеспечение, которое заводоуправления должны были выдать при закрытии заводов, выразилось лишь в выдаче мало обоснованных юридических удостоверений, по которым рабочие сейчас ничего не могут получить. Больше того, всякие попытки со стороны союзов добиться от заводоуправлений уплаты денег, разбиваются заявлением г[осподина] ЮРЕНЕВА, что заводы перешли во владение немецких властей. Положение рабочих еще больше ухудшилось после разгона выбранной всем населением Думы и назначения старой ценовой. С водворением ее вновь проявились все широкие аппетиты торговцев и домовладельцев, взвинчивающих цены как на продукты первой необходимости, так и на квартиры. Ценовая Дума игнорирует и все учреждения, ранее ставившие себе целью охрану труда, распустила Отдел труда, выселила Биржу Труда, покровительствуя частным конторам найма и т. д. Рабочие не могут доверчиво относиться к назначенной Думе, составленной из домовладельческих ценовых элементов.

Далее было указано, что сдавленные в тисках военного положения рабочие организации, естественно, разобщены с массой, которая питается лишь вздорными базарными слухами, где по-прежнему орудуют различного рода темные элементы. Отсутствие собраний, свободы печати, широкое административное усмотрение, дающее возможность подчас на личной мести подвергать отдельных рабочих преследованием и с оговором – все это лишь обостряет положение, и без того стесненное

общей безработицей и голодом. Рабочие чувствуют себя совершенно незащищенными при той односторонней политике, которая систематически проводится предпринимателями, которые не желают считаться ни с какими законами и установлениями, чувствуют полную безнаказанность.

На все эти указания делегации ответа от немецкого командования не было дано. Было лишь заявлено, что заводы в самом близком будущем возможно будут пущены и со своей стороны немецкое командование обещало постараться принять все меры, что рабочие будут удовлетворены в своих требованиях и нуждах.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 35–37.

№ 52

Повідомлення про відкриття суднобудівних заводів у Миколаєві й перехід їх у тимчасову власність німецької компанії «Blohm und Voss», опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20

15 червня 1918

К ОТКРЫТИЮ ЗАВОДОВ

Вчера с 9 час[ов] утра началось в кабинете директора совещание, на котором присутствовали представители от «Наваля» и «Руссуда».

По циркулирующим в близких к заводу кругах сведениям, заводы предполагается пустить в ход в самый непродолжительный срок. Заводы переходят в ведение нового акционерного общества.

Во главе заводов станет новое лицо, служившее несколько лет тому назад на «Навале» в качестве главного инженера – механика-инж[енера] Эггерса.

Из этих же источников передают, что рабочий день полагается удлинить. Нормировка труда будет понижена. Списки рабочих пройдут через Германскую комендатуру. От руководителей требуется знание немецкого и английского языков.

Полагается усиленное развитие судостроения. Все эти сведения нуждаются в окончательной проверке.

Из других источников нам передают, что заводы переходят во временное владение фирмы «Фосс и Блюм»¹⁴ ввиду того, что нынешнее заводоуправление не откликнулось на предложение Германского командования войти с ним в сношения по вопросу об открытии заводов.

¹⁴ Blohm und Voss GmbH – суднобудівна компанія Німеччини, нині підрозділ Thyssen Krupp Marine Systems AG. Заснована 5 квітня 1877 р. Германом Бломом і Ернстом Фоссом. Реорганізована після Другої світової війни у Федеративній Республіці Німеччина. До 1955 р. мала назву Blohm und Voss.

Рабочий день будет удлиннен от до 9 1/2 часов. Заработная плата их будет колебаться от 5-ти до 12-ти рублей, причем не исключается возможность повышения оплаты труда до 50 % в исключительных случаях.

Нынешний директор заводов г[осподин] ЮРЕНЕВ, по этим же источникам, отказывался взять на себя управление заводами, так как он связан со старым правлением.

Лицо, становящееся сейчас у управления заводом, служило в 1906 г. на местных заводах, а в последние годы занимало видный пост в Гамбургском «Лойде»¹⁵.

Кроме частного судостроения, предполагается и сооружение товарных вагонов – до 350 вагонов в месяц.

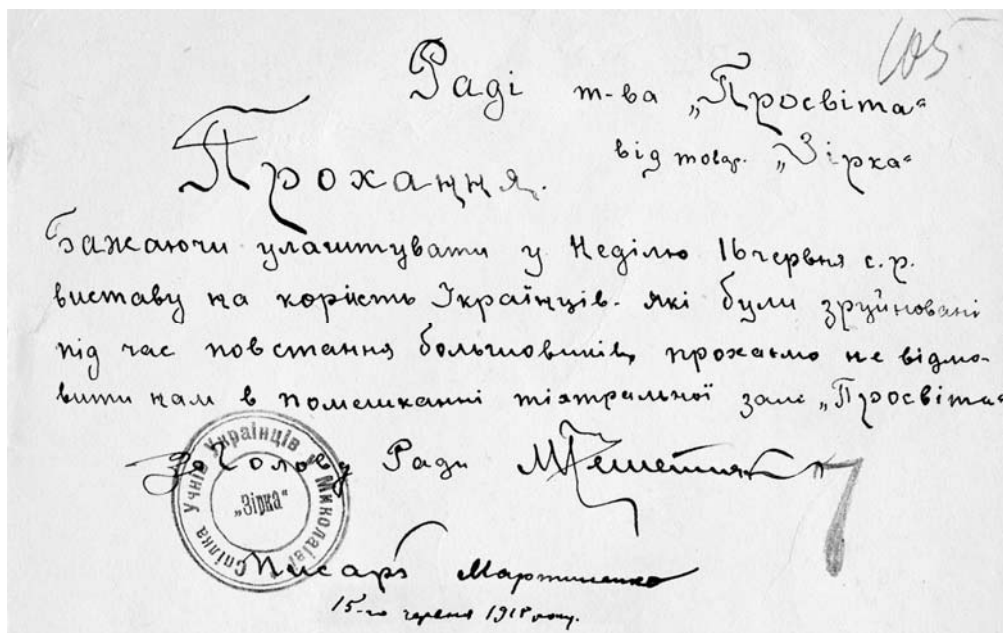
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 37-38.

№ 53

**Лист Миколаївського учнівського товариства «Зірка»
до Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта»
з проханням надати помешкання для влаштування вистави
на користь українців, постраждалих під час повстання**

15 червня 1918 р.

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 105.

¹⁵ «Лойд» – міжнародна суднобудівна й судноплавна компанія Harap-Lloyd AG з центрами у Гамбурзі й Бремені.

№ 54

**Повідомлення про нараду з приводу початку будівництва
в м. Миколаєві Будинку робітників, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22**

15 червня 1918 р.

Дом рабочих

В субботу, 15-го [июня], в правлении Больничной кассы «Наваль» состоялось совещание по вопросу о постройке дворца рабочих.

На этом совещании выяснилось, что в распоряжении рабочих организаций уже в настоящее время имеется около 300 000 руб., таким образом представляется возможность приступить к выполнению давно лелеемой мечты рабочих.

После обмена мнениями избрана комиссия из четырех человек, которой и поручено собрать сведения у всех рабочих организаций относительно их желания участвовать в этом деле, так и о желаемом минимуме, который предъявляется к дворцу рабочих. Все эти сведения необходимо дать не позже пятницы, 21-го [июня], в Центр[альный] сов[ет] проф[ессиональных] союзов.

Следующее совещание состоится в воскресенье.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 22.

№ 55

**Критична замітка про масові звільнення службовців
міських установ, опублікована в газеті
«Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22**

18 червня 1918 р.

УПРАЗДНЕНИЕ ГОР[ОДСКОГО] ОТДЕЛА
СОЦИАЛЬНОГО ПРИЗРЕНИЯ

Цензовая Гор[одская] дума, стремясь к «всемерной экономии городских средств», не удовлетворяется сокращением штатов городских служащих вообще, массовым увольнением таковых и, следовательно, увеличением контингента безработных, но принялась за упразднение целых отделов. Очередной эксперимент сделан [с] отделом социального призрения. Отдел этот, как таковой, упразднен, все служащие уволены, оставлен лишь делопроизводитель, которому поручено заведовать

столом «общественного призрения» при хозяйственно-распределительном отделе Гор[одской] Управы. В чем будет заключаться это «общественное призрение» и работа делопроизводителя, неизвестно, не в переписке ли с разного рода благотворительными обществами?

Так-то непрошеные «отцы города» распоряжаются.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 39.

№ 56

Стаття про перебої в роботі міських електричної станції, водопроводу та трамваю, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22

18 червня 1918 р.

Водопровод, электрич[еское] освещение и трамвай

В последнее время во многих частях города замечают ослабевание напора воды в трубах городской магистрали. У многих абонентов городской электрической станции замечается также чрезвычайное ослабление силы света. Объясняется это тем, что и водопровод и станция вынуждены работать зачастую с чрезмерной интенсивностью, благодаря увеличившейся потребности в воде и в свете, особенно с прибытием в наш город австро-германских войск. Последние предъявляют немалые требования, и город вынужден их удовлетворять.

Что касается нефти, необходимой для отопления этих предприятий, то городу приходится испытывать большие мытарства, чтобы раздобыть таковую. По имеющимся у нас сведениям, нефти на Украине весьма мало; имеется лишь некоторое количество мазута, который кое-как пригоден для отопления станции, но и он с трудом раздобывается. В Николаеве, например, в распоряжении портового ведомства имеется около 100 тыс[яч] пудов мазута. Несколько дней тому назад городское управление обратилось в портовое управление с просьбой отпустить для электрической станции и водопровода некоторое количество из этого запаса, но, по-видимому, портовое управление неохотно соглашается помочь городу. По крайней мере, определенно говорят, что портовое управление намерено уступить городу мазут недешево. По этому поводу городской управой предприняты кое-какие меры; в частности, немецкие власти обещали городу непременно выхлопотать для него 40 тыс[яч] пудов мазута.

Трамвайное движение тоже, по-видимому, не так скоро вполне наладится. О движении трамвая по всем линиям в ближайшем будущем и речи быть не может. По словам члена управы г[осподина] Ципкевича, нечего ждать и понижения платы за проезд по трамваю, так как-де расходы очень велики.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 19–20.

№ 57

Замітка про порушення колективного договору з робітниками на заводі братів Донських, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22

18 червня 1918 р.

СРЕДИ МЕТАЛЛИСТОВ Завод бр[атьев] Донских¹⁶

Пользуясь создавшимся положением, г[осподин] Донской торопится наверстать потерянное за время революции и нарушить коллективный договор, не уплатив рабочим за время простоя. В настоящее время он предпринял форменный поход против своих рабочих.

Сегодня на заводе объявлен расчет двенадцати человекам, по объяснению г[осподина] Донского, за отсутствием угля, но по данным союза рассчитываются нежелательные ему элементы, ибо топливом завод Донских обеспечен на довольно продолжительное время.

Дабы избежать всяких волнений, связанных с расчетом рабочих и необходимостью уплаты им компенсации, г[осподин] Донской изобрел старый, уже давно практиковавшийся мелкими хозяйчиками с торгашескими наклонностями способ: он нанимает лишь на две недели, возобновляя договор в зависимости от изменившейся обстановки.

Правление союза металлистов настоятельно предлагает т[оварищам] безработным регистрироваться как в союзе, так и в бирже труда.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 40–41.

¹⁶ «Механический завод братьев Андроника и Луки Донских» находился на вул. Херсонській. Випускав сільськогосподарські машини та інвентар. У 1920 р. завод націоналізовано, з 1922 р. його перейменовано на «Плуг и молот», згодом на завод «Дормашина».

**Лист Миколаївської міської управи про скорочення
обсягів випікання хліба в Миколаєві через зменшення
відпуску муки згідно з вказівкою Державного хлібного бюро**

18 червня 1918 р.

НИКОЛАЕВСКАЯ ГОРОДСКАЯ УПРАВА
ПРОДОВОЛЬСТВЕН[НЫЙ] ОТДЕЛ

№ 2408

Июня 18 дня 1918 года
г[ород] Николаев
Херсонской губ[ернии]

ГОСПОДИНУ
ГОРОДСКОМУ ГОЛОВЕ

На отношение Ваше за № 288 от 9-го июня с[его] г[ода] уведомляю, что заявление Николаевской конторы Государственного Хлебного Бюро о сокращении отпуска муки для выпечки хлеба Продовольственным Отделом принято во внимание и постепенно отпуск муки будет сокращен до нормы, на которой настаивает Николаевская контора Государственного Хлебного Бюро.

В настоящее же время при больших хлебных очередях нельзя было сразу сократить отпуск муки для хлебопечения до нормы, указанной Государственным Хлебным Бюро, в 2 000 пудов на день, которая для Николаева крайне мала; из 2 000 пудов муки выходит 110 000 ф[унтов] печеного хлеба, т. е. при 140 000 населения на человека в день 0,8 ф[унта] хлеба. Что же касается усиленного вывоза печеного хлеба из Николаева, о котором говорит Хлебное Бюро и который просит прекратить, то Продовольственным Отделом приняты соответствующие меры, до заявления об этом Бюро, в виде контроля за отходящими поездами и пароходами вновь приглашенными контролерами.

Вр[еменно] и[сполняющий] об[язанности] члена Управы /подпись/
Завед[ующий] Продовольствен[ным] отделом /подпись/
Завед[ующий] хлебным и мучным П[од]отд[елом] /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 56.

**Критичного характеру замітка про зловживання
власників приватних пекарень, опублікована в газеті
«Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22**

18 червня 1918 р.

ОТЧЕГО В ГОРОДЕ ХЛЕБА НЕТ?

В результате похода повеселевших и обнаглевших пекарей нам удалось вырвать пекарню из рук «Трудовой Копейки»¹⁷.

Началась гнуснейшая свистопляска в[о]круг обывателя, изнемогающего от недоедания, безработицы и дороговизны.

Несмотря на заявления Продов[ольственной] управы, что мука доставляется пекарям вдоволь, – появились у пекарей длиннейшие хвосты голодных женщин и детей, ждущих целыми сутками каравай черного и сырого хлеба.

Причина этому довольно простая. В пекарне Д., куда было выдано на три дня Продов[ольственной] управой 30 кулей муки, оказалось, что Д. эти три дня хлеба вовсе не выпекал, а муки не стало.

Причина этого явления такова: в то время как пекарям мука отпускается по 45–46 руб. [за] куль, куль муки на свободном рынке котируется около 150 руб.

Это и послужило причиной великого соблазна для г[осподина] Д. Не выпекая хлеба, он заработал около 3 тысяч рублей в продаже выданной ему муки.

Воистину, мародерство этих господ не имеет предела.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 40.

¹⁷ «Трудовая Копейка» – кооперативне товариство споживачів м. Миколаєва, засноване 1908 р.

Розпорядження германського губернатора міста Миколаєва
Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга, надіслане Миколаївській міській
управі, про виділення із міського бюджету коштів українському
комісару міста на виплату жалування за травень і червень
1918 року службовцям міської міліції

19 червня 1918 р.

Kaiserl. Deutsche 39-05
Gouvernement
Nikolajew Gilt sehr Nikolajew, den
212 I. D. 19. 6. 18
Br. B. Unter Russenhaltung.
An die
Verwaltung der Stadt Nikolajew
Dem Ukrainischen Kommissar stehen zur
Zeit keine Mittel zur Verfügung, den mili-
tärlichen der Stadt Nikolajew ihr Gehalt
ausbezahlen. Der Kommissar hat das nötige
Geld in Kiew bei seiner Regierung angefordert,
es ist aber noch nicht eingetroffen.
Die Militärsollen vollen ausser
Dienst treten, da sie für die Monate Mai
und Juni 1918 keinen Sold erhalten können.
Ich befehle deshalb, dass die
Stadtverwaltung sofort mit dem ukrai-
nischen Kommissar in Verbindung tritt
und ihr das nötige Geld leichtweise zur
Verfügung stellt so dass die Militärsol-
len noch am 20. 6. 18. abgelöhnt ver-
den können.
Morgenstern-Döring
/ Unterschr. /
Generalleutnant und
Gouverneur.

539
Ведомия состоявшее.

Николаевъ 19. в. 18
Назначеніиъ возвратенъ.

Николаевскому Городскому
Самомууправленію.

Украинскій комиссаръ въ настоящее
время не имѣетъ въ своемъ распоря-
женіи никакихъ суммъ для вы-
тѣ расходованія мимизіонаровъ.

Комиссаръ затребовавъ деньги у
своего правительства въ Кіевѣ, но до
сихъ поръ онъ еще не прибылъ.

Мимизіонары хотятъ осто-
вить сумму, такъ какъ они не полу-
чи условія для себя и ихъ на-
мѣдъ 1918 года. 1

Изъ виду измѣреніи я прина-
зывать Городскому Самомууправленію
немедленно вступить въ сношеніе
съ Украинскимъ комиссаромъ и до-
знать сумму иррмалъ деньги, такъ что-
бы оранованіе мимизіонаровъ было
бы суммарно еще 20. в. 18.

/мдн/

№ 61

**Телеграма з наказом Миколаївському міському самоуправлінню
позичити гроші Українському комісарові міста
для виплати жалування міліціонерам**

19 червня 1918 р.

ВЕСЬМА СПЕШНОЕ
Николаев, 19.6.18.
НАДЛЕЖИТ ВОЗВРАТИТЬ

НИКОЛАЕВСКОМУ ГОРОДСКОМУ САМОУПРАВЛЕНИЮ

Украинский Комиссар в настоящее время не имеет в своем распоряжении никаких сумм для уплаты жалованья милиционерам. Комиссар затребовал деньги у своего правительства в Киеве, но до сих пор они еще не прибыли. Милиционеры хотят оставить службу, так как они не получили жалованья за май и июнь месяцы 1918 года.

Ввиду изложенного, я приказываю Городскому Самоуправлению немедленно вступить в сношение с Украинским Комиссаром и одолжить ему нужные деньги так, чтобы жалованье милиционерам было бы уплачено 20.06.18.

/подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 58.

№ 62

**Повідомлення Біржі праці м. Миколаєва
про порядок реєстрації безробітних, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 21 червня 1918 р. № 25**

21 червня 1918 р.

БИРЖА ТРУДА

В последние три дня наблюдается большой наплыв вновь записывающихся безработных на Бирже. Ввиду невозможности зарегистрировать всех являющихся безработных мастеровых, так как штат служащих Биржи сокращен, Биржа извещает, что для облегчения записывающихся отметка /явки/ сегодня и в СУББОТУ производится не будет. Наличный состав явочного отдела в это время будет регистрировать безработных.

Явка будет по вторникам, начиная с № 1 – 12000 и в среду с 12000 до 16000 и выше.

Очередь не теряется.

Заведующий Биржей */подпись/*

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 42.

**Лист Миколаївського міського голови
до германської комендатури м. Миколаєва з відмовою у виплаті
14 870 рублів із міського рахунку на покриття збитків німецької
армії, понесених під час боїв із більшовиками,
і можливість їх відшкодування за рахунок уряду України**

21 червня 1918 р.

ГОРОДСКАЯ УПРАВА
Июнь 21 дня 1918 г.
№ 4766

ИМПЕРАТОРСКОЙ
ГЕРМАНСКОЙ КОМЕНДАТУРЕ
в гор[оде] НИКОЛАЕВЕ

При отношении от 4 сего июня за № 102 Городская управа получила счет Продовольственного отдела за отпущенные для нужд Германской армии 46 волов на сумму 14 870 руб., с предложением комендатуры покрыть этот счет в возмещение убытков, причиненных в свое время большевиками германской воинской части. По этому поводу Городская управа имеет честь сообщать комендатуре, что действиями большевиков, как это известно и Германским властям, причинены неисчислимы бедствия как населению города, так и Городскому управлению и что во время боев германских войск с большевиками сгорел почти весь главный базар и разгромлено масса городских имуществ, чем окончательно подорвано благосостояние города. Тем более Городское управление не может почитаться ответственным за действия большевиков, враждебным не только по отношению к германским властям, но крайне враждебные также и по отношению к городу и мирному населению. Если Германские войска и понесли убытки от означенных событий, то возмещение их может быть отнесено разве только за счет общегосударственных средств Украины, а никак не за счет городской кассы, и без того разоренной как действиями большевиков, так и ведением городского хозяйства прежним социалистическим составом Городского управления.

При этом Городская управа считает нужным еще добавить, что существующие законоположения не дают Городскому управлению права на производство расходов, подобных тому, каковых требует Германская комендатура, и что Городское управление, стоящее на почве законности, сознавая свою ответственность перед законом, не может производить противозаконного расходования городских денег.

Ввиду изложенного Городская управа, возвращая при сем на счет Продовольственного отдела на сумму 14 870 руб., покорнейше просит Императорскую Германскую комендатуру не задерживать оплаты на-

стоящего счета, так как оборотные средства Продовольственного отдела крайне ограничены и задержка причитающих ему сумм неизбежно отразится на его операциях по снабжению населения продовольствием.

Гор[одской] Голова... /подпись/

Секретарь Управы /подпись/

Копія. Рсїйською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 115–116.

№ 64

Стаття про прийняте Миколаївською міською думою рішення збільшити бюджет міста за рахунок дозволу на продаж вина, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 21 червня 1918 р. № 25

21 червня 1918 р.

Пьяный бюджет

Тихо, будто застенчиво, секретарь Думы читает доклад члена управы И. Я. Каплана о необходимости разрешать продажу вин и пива, так как финансовые дела города в большом упадке и доходы от продаж питей были бы весьма желательным подспорьем. К этому докладу приложены благосклонные заключения Гор[одской] управы и думской финансовой комиссии. После оглашения бумажных документов последовали «живые слова» гласных Думы. Говорил целый ряд ораторов и в защиту и против проекта г[осподина] Каплана. Г[оспо]да защитники говорили с такой страстью, что казалось – они судьбы мира решают. Приводились аргументы следующего рода, например: Уменьшилось ли пьянство от того, что бывший царь запретил продажу спиртных напитков. Нет, не уменьшилось, а наоборот – увеличилось. Практикуется тайное производство самогона, который выделяется из хлеба, и из-за этого может быть мы и недоедаем... Мы не доросли до самосознания и не понимаем, что пить – не значит напиваться. Можно ведь и не напиваться... Вином не пьянствуют, а пьянствуют спиртом и самогоном, и разрешением продажи вина мы не только увеличим доходность городской кассы, но и уменьшим пьянство, может быть. /Это называется – клином клин вышибать/... Для пользы государства и народа следует разрешить продажу вина...

В пылу разгоревшихся страстей один из гласных выпалил такую фразу: «В настоящее время, когда так плохо живет народ, мы в один прекрасный день можем увидеть целый город пьяным»...

Некоторые гласные пытались, правда, возразить, что нельзя же строить благополучие города на пьянстве, что вряд ли «добрые намерения» об уменьшении тайного винокурения сбудутся, но их уняли, успокоили, уговорили.

Большинством, 25 голосов, закрытой баллотировкой, на радость г[осподам] «кабатчикам» и их клиентам николаевская цензовая Дума сказала: «Веселие Украины – пити»...

Затем Дума рассмотрела ходатайство владельцев пекарен об увеличении цены на хлеб до 27 коп. Некоторые гласные высказались против увеличения цены, выразив сомнение в действительной справедливости увеличения цен на муку, а в опасности – убыточности продажи хлеба по существующей цене.

Постановлено решение вопроса отложить и обратиться за необходимыми справками в «Трудовую Копейку» и [к] др[угим].

По вопросу о новых предложениях на поставку дров, антрацита и угля для населения был прочитан ряд писем поставщиков. Решено предоставить монопольное право доставки этих продуктов в Николаев некоему инженеру Лозинскому.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 36–37.

№ 65

**Замітка про вимогу германської портової комендатури
до художньої школи при музеї імені Верещагіна звільнити
приміщення для розміщення в ньому Портової контори,
опублікована в газеті «Путь социал-демократа»
22 червня 1918 р. № 26**

22 червня 1918 р.

ТРЕБОВАНИЯ НЕМЦЕВ

Германская Портовая Комендатура г[орода] Николаева требует от Городской Управы освободить помещение, занятое рисовальной школой при музее им[ени] Верещагина, предоставив ее в распоряжение Портовой конторы.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 43.

**Доповідь завідуючого Продовольчим відділом О. І. Ясинського
Миколаївській міській управі про забезпечення хлібом
населення м. Миколаєва**

22 червня 1918 р.

В Николаевскую Городскую Управу
члена Управы, заведывающего
Продовольственным отделом [А.] И. Ясинского

Д О К Л А Д

Ввиду назревшей потребности и по предложению Городской управы я имею честь предложить на рассмотрение Городской управы и Городской думы нижеследующий доклад о положении вопроса о снабжении населения города печеным хлебом и о тех мероприятиях, кои, по моему мнению, могут способствовать наиболее удачному разрешению сего вопроса.

Вопрос о снабжении населения печеным хлебом надлежит разделить на три рубрики:

- 1) Получение Продовольственным отделом муки, предназначенной для выпечки;
- 2) Распределение ее среди пекарен;
- 3) Распределение выпеченного пекарнями хлеба среди населения и контроль пекарен.

Обращаясь к разрешению первого вопроса – вопроса о получении муки, надлежит указать на ненормальность существующего порядка выдачи таковой Николаевской конторой Державного Хлебного Бюро.

Согласно закону об учреждении Державного Хлебного Бюро, последнему надлежит исключительное право по закупке зерна и муки и распределения ее между пунктами потребления.

В г[ороде] Николаеве с момента учреждения николаевской Конторы от Продовольственного отдела было отобрано право приобретать зерно и муку за свой счет и риск и снабжение города указанными продуктами было передано Николаевской конторе. Контора Хлебного Бюро, пользуясь своим правом, начала передавать Отделу исключительно муку, оставив за собой перемол ее.

Отпускаемая Конторой мука Отделу непосредственно, что причитающееся Отделу количество муки может быть получено в таких-то местах: мельница Когона, Новогребельского, склад Конторы № такой-то и т. д. Отдел, получив подобные сведения, выдает пекарям ордера на получение

ние муки из указанных Конторой мест, причем ордера эти должны быть еще заверены магазином Конторы. При таком способе снабжения Конторой муки создаются следующие неудобства:

1) Сведения Конторы о местах отпуска муки поступают в Отдел зачастую очень поздно, почему написание ордером на получение муки пекарням и самое получение ее задерживается. Обстоятельство это, в свою очередь, влияет на более позднюю выпечку хлеба, чем этого требует Продовольственный отдел.

Независимо от сего выдача муки всего на один день создает неудобства в предпраздничные дни. В пятницу надлежит давать муку на два дня, на субботу и воскресенье, так как в ночь с субботы на воскресенье выпечка не производится. Выдача же муки на воскресенье в субботу служит большим тормозом к своевременной выпечке хлеба на воскресные дни.

Кроме того, выдача муки на один день не дает возможности заменить муку, отпущенную Конторой, если почему-либо отпущенная мука оказалась негодного качества, а случаи выдачи такой муки, как это будет видно из дальнейшего, бывали неоднократно. В этих случаях приходилось либо совсем отказываться от выпечки хлеба, уменьшая тем самым общее количество выпеченного хлеба, либо выпекать хлеб, который был заведомо дурного качества.

2) Выдача муки пекарням из мест, указанных Конторой, не дает возможности контролировать качество муки, отпускаемой конторой. Система выдачи ордеров Отделом и непосредственное получение муки пекарнями лишает контролеров Отдела физической возможности проверить количество муки. Муку надо брать скорее, чтобы не опоздать с выпечкой; осмотреть каждый куль не сможет ни один контроль. Или к этому прибавить, что владельцы мельниц торопят с получением муки, чтобы скрыть те недостатки в муке, которые в ней имеются, то становится понятным, что существующий порядок снабжения Отделом мукой лишает его какой бы то ни было возможности контролировать качество ее и нести ответственность за качество выпекаемого хлеба.

Получение пекарнями муки непосредственно от Конторы, помимо контроля Отдела, дает широкое поле для всякого рода злоупотреблений со стороны пекарей. Указание им на дурное качество хлеба парируется ими указанием на дурное качество муки. Оспаривать их утверждения указанием на хорошее качество хлеба в другой пекарне – не приходится, так как последним мука отпускалась обычно из другого места. И действительно, в одной и той же пекарне один день хороший хлеб, светлый,

вполне выпеченный, а на другой день дурного качества, темный, вязкий. А в другой пекарне в те же дни наблюдается обратная картина. При таких условиях борьба с недобросовестностью пекарей, даже при самом тщательном контроле, чрезвычайно затруднительна. А между тем качество муки, идущей на выпечку, сплошь и рядом чрезвычайно низкое. Судить же, кто в этом виновен, пекарь ли, который отсеял муку лучшего качества для частной продажи и добавил муку ржаную и вообще другого качества, Контора ли, которая снабдила пекарей мукой дурного качества, или владелец мельницы, перемалывающий зерно по поручению Конторы и при перемоле допустивший злоупотребления, сплошь и рядом представляется почти невозможным.

В распоряжении Отдела имеются следующие факты, на основании которых можно судить с достаточной степенью уверенности о ненормальности положения.

Из пекарни «Трудовой Копейки» доставлена проба муки, в которой кишели и черви, и жучки, отсеять которых не было никакой возможности. Заведывающий утверждал, что мука в таком виде получена им от Конторы. Возможно, однако, допустить, что он сам заменил муку, отпущенную ему от Конторы, на имевшиеся у него запасы старой муки. Кстати, надлежит указать, что в пекарнях и вообще в городе имеются запасы старой муки и такие замены вполне возможны.

Представители «Трудовой Копейки» доставили пробу отсева муки со спичками, жучками, комьями грязи; утверждали, что такой муки получено ими 120 кулей. При проверке оказалось, что мука не засорена, что доставленная проба отсева муки не соответствует качеству самой муки, но попутно обнаружилось, то в муке вместо полагающейся примеси ячменя в размере 20 % в действительности не менее 40 %. Кто прибавил лишний % ячменя, опять выяснить трудно: заведывающий ли «Трудовой Копейкой», владелец ли мельницы, где производился помол, или сделано это по распоряжению Конторы.

В некоторых пекарнях были обнаружены жмель и бублики, выпеченные из прекрасной белой муки. Владельцы пекарен утверждали, что найденные продукты выпекались мелкими артелями, которые арендовали у них одну печь и выпекали из собственной муки. Проверить, откуда взята была мука, опять же почти невозможно. Неизвестно, какая мука была дана Конторой и какой хлеб был выпечен из этой муки. Таких фактов можно указать еще много, и все они говорят о бессилии Отдела бороться с злоупотреблениями при создавшейся системе снабжения пекарей мукой.

Надлежит, однако, указать и на случаи, когда вина Конторы в отпуске муки дурного качества была обнаружена в полной мере. Так, со склада конторы была отпущена мука, помоченная дождем во время нахождения ее на складе, где течет крыша: давалась мука, перемешанная с песком. Кроме того, контролер Отдела донес, что на одной из мельниц перемалывается зонистое зерно, т. е. оболочка которого содержит в себе только черную пыль.

Из сказанного напрашивается мысль, что единственным выходом из создавшегося положения должно быть не наложение заплата на негодную саму по себе систему, а изменение самой системы снабжения города мукой; надлежит передать Отделу самый перемол зерна в муку.

Дело это Отделу знакомо: до учреждения Хлебного Бюро Отдел занимался перемолом и жалоб на качество хлеба было мало.

При передаче помола в руки Отдела отпадут все те ненормальности, какие существуют ныне. Получая зерно, Отдел будет знать, какого рода мука из него получилась и какой из нее хлеб может быть выпечен. Для этого надлежит устроить хотя бы одну городскую пекарню для выпечки образцового хлеба и затем сравнивать образцы хлеба частных пекарей с образцами городской пекарни (подробно о городской пекарне будет указано ниже). Пекари, выпекавшие хлеб дурного качества, будут преследоваться; материала для этого будет достаточно, так как мука будет однородного качества, а самые пекарни закрываться путем лишения их отпуска муки.

Независимо от сего, я считаю, что выпечка хлеба из муки смешанного помола (80 % пшеницы с прибавкой 20 % ячменя) неправильна. Предпочтительней вырабатывать муку пшеничную розового [так у текст] помола в 97 %. При этих условиях те 20 % пшеницы, которые идут сейчас на корм скота, пойдут в хлеб взамен ячменя; по качеству же своему и пригодности для питания они лучше ячменя. Кроме того, хлеб будет более белым и аппетитным на вид. Ячмень же пойдет на корм скота взамен 20 % пшеницы, которые даются ему сейчас. При таком перемоле зерна количество его не увеличится, но качество хлеба и его питательность повысятся.

Таким образом, в первую очередь надлежит принять меры к передаче Отделу перемола зерна и выдавать для выпечки пшеничную муку розового помола в 97 %.

Обращаясь к разрешению второго вопроса – вопроса о распределении муки среди пекарей, надлежит в целях ясного представления о задачах, лежащих в этой области на Отделе, осветить положение вопроса в настоящее время.

По соглашению Отдела с представителями районных комитетов, распределение муки среди пекарен было возложено на районные комитеты. Последние, зная количества муки, предназначенной для каждого района, распределили ее между пекарнями, расположенными в их районе.

Продовольственный Отдел давал муку только тем пекарням, кои были указаны представителями Районных Комитетов, и в том количестве, при соблюдении, конечно, общей нормы, которое было ему указано. Поэтому жалобы пекарей, в частности правления «Трудовой Копейки», на отказ Отдела в выдаче муки направлены не по адресу. Пока что Отдел от права своего распределять муку самостоятельно отказался.

Принятый способ распределения, более или менее нормальный, встречается, однако, следующие возражения:

1) Выбор пекарен более или менее произволен. Жители тех или иных кварталов сплошь и рядом требовали выдачи муки для выпечки пекарням, которые находились в их кварталах и выпечкой которых они довольны. Это большей частью кустари, которые могут выпечь хлеб на 1–3 квартала. При распределении муки между пекарнями их, конечно, исключили, так как за выделом для пекарен «Трудовой Копейки» 250 кулей (о чем состоялось постановление Городской управы), оставшиеся 150 кулей причиталось распределить между наиболее крупными пекарнями. Между тем, будь выдана мука и кустарям, по просьбе жителей их кварталов, они выпекали бы хлеб в высшей степени добросовестно, так как, с одной стороны, они боялись бы нового закрытия пекарни, а с другой – население их квартала, считая, что мука выдана исключительно ему, следило бы за ними лучше всякого контроля Отдела. Пекарни эти расположены исключительно по окраинам, а население их относится к хлебному кризису особенно чутко и не пощадит пекаря, который утаит «его», населения, муку или хлеб.

2) Существующая выпечка хлеба в незначительном количестве мест выдвинула необходимость, во избежание образования «хвостов», увеличить места продаж, т. е. каждые два-три квартала имеют свою лавку, где население этих кварталов получает свой хлеб, и хлебных «хвостов» в городе более не наблюдается. Но продажа в большом количестве лавочек имеет свои крупные неудобства. Лавочки, за некоторым исключением, случайно не приспособлены для продажи хлеба: у них нет полок для хлеба; последний раскладывается по кулям, стойкам, где ранее лежали другие продукты: мыло, сельди, керосин и т. д.; специальных ножей для резки хлеба тоже нет: одним и тем же ножом режется и хлеб и мыло. Жалобы населения и наблюдения контроля в полной мере выяс-

нили невозможность продажи хлеба в помещениях, специально для этого не приспособленных.

Таким образом, возник вопрос: либо создавать новые места продаж хлеба, специально для этого предназначенные, с сохранением ограниченного количества мест выпечки, либо число таковых увеличить, приурочив самую продажу при них, так как при каждой пекарне есть своя лавка для продажи хлеба. В г[ороде] Николаеве есть не менее 60 пекарен, и если придать к ним некоторое количество специально приспособленных лавок, то количество мест продажи окажется достаточным, чтобы пресечь образование «хвостов».

Увеличить число мест продажи, надлежаще для этого приспособленных, если не использовать для сего пекарен вместе с прилегающими к ним лавками, не представляется возможным по чисто техническим условиям. Для равномерного и безболезненного распределения хлеба необходимо не менее 60 мест продажи, считая одно место на 6–7 кварталов. Такого количества помещений в городе нет, а если бы и было, то оборудовать их стойками, весами, ножами и прочими принадлежностями обошлось бы в десятки тысяч рублей. Независимо от того, содержание каждой такой лавки должно обойтись не менее как в 400 руб. в месяц; продать же хлеба она сможет до 40 пудов в день, т. е. накладных расходов на один фунт хлеба выпало бы в количестве около 10 коп.

При таких условиях надлежит выбрать либо увеличение мест выпечки, либо продажу хлеба в недопустимых, с санитарной точки зрения, условиях.

Лично мне представляется предпочтительным первый способ, и вот по каким причинам:

Если даже отбросить вопрос о способе продажи выпеченного хлеба, то самое сохранение количества мест выпечки имеет ту невыгодную сторону, что невыпечка хлеба по тем или иным причинам, хотя бы в одной из пекарен, нарушает существенным образом интересы населения. Такой случай уже имел однажды место, и с этим приходится считаться самым серьезным образом. В понедельник 15 сего июля пекарни «Трудовой Копейки» не выпекали выданных им 250 кулей муки и население осталось голодным.

Во избежание как этого явления, так и в целях улучшения и урегулирования хлебообеспечения, был в последнее время поднят вопрос и в стенах Городского общественного управления, но на пути осуществления этого проекта лежит много неустранимых препятствий. Не касаясь уже вопроса о недостаточности мест продажи, надо указать, что для муниципализации хлебообеспечения нет объективных данных.

Муниципализация вообще преследует двоякую цель: увеличение доходности городской кассы и улучшение качества продукта, поэтому муниципализируются предприятия, достигшие известной степени технического совершенства, способ использования и управления которыми более или менее налажен. Пекарни г[орода] Николаева, за очень редкими исключениями, в плохом состоянии; если они попадут в руки Городского общественного управления, необходимо будет вложить большие капиталы для их улучшения и приведения в пригодный вид.

Кроме того, содержание большого количества пекарен ляжет слишком большим бременем на городскую кассу либо вызовет резкое увеличение цены на хлеб. Ныне действующая цена на хлеб чрезвычайно низкая. Ранее куль муки стоил 44 рубля и хлеб продавался по 25 коп. [за] фунт, ныне куль стоит свыше 51 руб., цена на топливо, воду и освещение поднялась и хлеб все же продается по 25 коп. Следовательно, заработок на хлебе чрезвычайно низкий. При муниципализации расходы по содержанию пекарен возрастут. Частные предприниматели и кустари затрачивают несомненно много меньше на содержание администрации, чем то придется делать Общественной организации. Владелец предприятия не знает времени работы, экономит каждую копейку; не то при ведении дела городом. Последний может вести концентрированное дело, как трамвай, водопровод, но содержать разбросанные пекарни не в состоянии.

Отвергая по всем этим соображениям возможность муниципализации хлебообеспечения путем соглашения с отдельными владельцами пекарен о передаче ими своих пекарен в распоряжение города и использование сим последним полученных им пекарен, я считаю необходимым указать, что и другой способ концентрации выпечки, предложенный в последнее время, также может и должен быть осуществим. Речь идет о так называемой паровой хлебопекарне, быв[шей] Фришена. Правда, производительность этой хлебопекарни может быть доведена до 1 500 пудов суточного производства, в то время как самые большие в отдельности из частных пекарен рассчитаны на ежедневную производительность в количестве не более 200–300 пудов печеного хлеба, но занимаемое ею помещение составляет лишь 15 % общей площади фабрики, предназначенное для изготовления макарон, галетов, бисквита и т. д. Обстоятельство это чрезвычайно существенно, так как при существующей системе топки машин фабрики, которая по техническим условиям не может быть изменена, приходится для приведения в движение одного лишь отделения по хлебообеспечению приводить в движение машину,

предназначенную для всей фабрики. При этом условии количество потребляемого топлива не будет соответствовать производительности хлебопекарни и стоимость хлеба несомненно должна значительно повыситься.

Независимо от сего, пользование хлебопекарен создаст безработицу среди пекарей. В то время, как сейчас 1500 пудов изготовляют 500–600 человек, механическая выпечка даст работу 60–70 людям. При теперешней безработице явление это чрезвычайно нежелательно и вряд ли Городское общественное управление сможет на него пойти.

Между тем сам факт существования механической хлебопекарни сильно влияет на психологию пекарей и члена союза булочников. Боязнь потерять работу для тех и других, в случае пуска в ход механической хлебопекарни, служит большим сдерживающим стимулом к воздержанию от тех или иных злоупотреблений. Механическая хлебопекарня – это кнут, который висит над пекарями и булочниками. Пользоваться кнутом можно лишь тогда, когда все воздействия и иные средства использованы. Этот момент еще не наступил, еще далеко не использованы все средства к тому, чтобы добиться улучшения хлебообеспечения. Судить об этом можно будет лишь тогда, когда будет отпущаться заведомо доброкачественная мука и когда будут проведены в жизнь те мероприятия, которые будут указаны мною ниже.

Считаю необходимым указать до изложения своей точки зрения на мероприятия, принять кои необходимо для улучшения хлебообеспечения, на два обстоятельства:

- 1) использование паровой хлебопекарни не исключает необходимости обращаться к помощи иных пекарен, так как производительность пекарни недостаточна для всего количества хлеба, которое выпекается для нужд населения г[орода] Николаева. Поэтому использование механической хлебопекарни не устраняет частного хлебопечения, с которым так или иначе приходится считаться и так или иначе регулировать;

- 2) владельцы вовсе не отказываются предоставить свою механическую хлебопекарню для нужд населения города и ныне заверяют, что если наступит момент, когда это станет необходимым, они пекарню готовы предоставить в распоряжение какой-либо, заслуживающей полного доверия, общественной организации, при условии, что хлебообеспечение будет производиться по моим указаниям и что вся прибыль от производства хлеба, за исключением возмещения владельцам амортизационных расходов, поступит в фонд вспомоществования безработным или в пользу беднейшей части населения г. Николаева.

Сделав эти оговорки, я считаю необходимым указать, не прибегая пока к крайней мере – к массовому закрытию пекарен и отвергая возможность муниципализации частных хлебопекарен, на необходимость, как это было мною выше указано, увеличить число мест выпечки, используя одновременно вместе с лавк[ами] при пекарнях для продажи выпеченного хлеба.

Выше уже указывалось, что население, будучи прикрепленным не к лавке, а к пекарне, будет следить за ней самым тщательным образом. И в самом деле, на окраинах города, в 1 и 2-й Адмиралтейской частях, отчасти и в Московской части, расположены почти все пекарни города. К ним нужно прикрепить известные кварталы, которые расположены ближе всего, оповестить об этом население самым широким образом, просить его самому следить за своими пекарнями и наряду с этим ограничить контроль представителей районных комитетов и воспользоваться контролерами Отдела. В избежание малейшего нарушения обязательного постановления о порядке введения карточной системы в выпечке печеного хлеба немедленно пекарни закрывать без права когда-либо получать муку от Отдела. При таком положении само население будет контролировать свою пекарню и не даст вывести оттуда ни фунта хлеба или муки. Кроме того, проведение этой меры создаст большое количество удобных и вполне приспособленных мест продажи хлеба и удержит цену на хлеб в теперешнем размере, так как продажа пекарнями хлеба в розницу для них выгоднее оптовой его продажи и перевозки из своей пекарни в лавки, как то имеет место ныне.

Что касается санитарного состояния пекарен и мест продажи, то положение не будет хуже, чем в нормальное время, когда население пользовалось хлебом из тех же пекарен. Конечно, можно усилить санитарный надзор, предъявлять более решительные требования в пределах уже изданных на сей предмет обязательных постановлений и в случае их невыполнений, помимо привлечения к судебной ответственности, лишать отпуска муки.

Предлагаемые мною мероприятия, однако, не могут быть применены к Одесской части и отчасти Московской, где нет почти пекарен. Здесь прикрепление населения к немногочисленным пекарням не сможет иметь места, так как иначе немедленно же образуются «хвосты». Здесь придется установить несколько мест продаж, используя уже существующие из наиболее приспособленных и, быть может, приспособив несколько новых. Из общего же числа пекарен придется выделить несколько, к которым не прикреплять население близлежащих кварталов,

а обязать выбранных пекарей снабжать указанные места продаж выпеченным в их пекарнях хлебом.

Кроме того, придется отобрать одну-две пекарни, которые бы снабжали рестораны, трактиры, пароходы, тюрьмы [и] т. д.

Наряду с раздачей муки пекарям и привлечением большого количества пекарен надлежит учредить городскую хлебопекарню. Назначение ее двоякое: с одной стороны, выпекаемый хлеб будет служить образцом для других хлебопекарен. Выпеченный в ней хлеб будет служить критерием для суждения о качестве хлеба в других пекарнях. Всегда будет легко обнаружить разницу в цвете хлеба, его вкусе и способности муки для выпечки. С другой стороны, хлебопекарня эта сможет снабжать совершенно доброкачественным хлебом больницы и приюты.

Предлагаемый план неминуемо вызовет, однако, оппозицию со стороны Союза булочников. Последний заявил, что выпечка должна производиться лишь в пекарнях, где члены его работают. Работают же они только в крупных пекарнях, почему исполнение их требования повлечет за собой закрытие кустарей, уменьшение числа мест выпечки и связанное с этим уменьшение числа мест продажи, удовлетворяющих санитарным требованиям, и вообще создаст те неудобства, о которых говорилось выше. С желанием этим придется, несомненно, бороться, но бояться этого не приходится. От борьбы этой все равно не уйти. Придется бороться и при теперешнем положении, когда наряду с крупными пекарнями функционируют и кустари. Придется бороться и тогда, когда будет пущена в ход механическая хлебопекарня, которая выкинет за борт большое количество булочников. Словом, бороться так или иначе придется и отказываться от намеченного мною плана только вследствие заявления Союза булочников – не приходится.

Резюмируя все вышесказанное, я предлагаю провести в жизнь следующие мероприятия:

- 1) население прикрепить к пекарням;
- 2) принять меры к увеличению числа мест выпечек, имеющих специально приспособленные места продажи печеного хлеба;
- 3) в районах, где таких пекарен нет, установить места продаж, удовлетворяющие санитарным и гигиеническим требованиям, отобрав несколько пекарен, которые должны их снабжать хлебом; население в этих районах прикрепляется к лавкам;
- 4) организовать образцовую городскую пекарню, войдя в соглашение с одним из владельцев о сдаче таковой в аренду Городскому общественному управлению;

5) оповестить широкое население о прикреплении его к пекарням и о возможности его контроля над своей пекарней.

Вопрос о распределении выпеченного хлеба и о контроле над пекарнями почти полностью был затронут и разрешен в предполагаемом мною направлении, как во 2-й части настоящего доклада, так и в докладе моем о порядке введения карточной системы и о порядке выпечки хлеба. Здесь только я считаю необходимым указать общим образом на технику распределения и контроля.

Количество муки, отпускаемое пекарне, известно, станет известным и суточный припек его по данным городской хлебопекарни. Таким образом будет точно известно количество выпеченного хлеба данной пекарни. Утайки хлеба и муки при такой системе станут возможными в таком минимальном количестве, о котором не стоит и говорить. Пекарни же, которые самостоятельно не будут продавать хлеб в розницу, будут учитываться согласно ордерам, по которым они будут отпускать хлеб в лавки, рестораны, трактиры и т. д. Утайка хлеба или муки возможна здесь в такой мере, как и в пекарнях, торгующих в розницу выпеченным им хлебом.

Население же, будучи прикрепленным отчасти к лавкам, отчасти к пекарням, будет получать хлеб только по хлебной карточке; купон, который соответствует дню закупки, будет оставаться в месте продажи.

Контроль и учет купонов надлежит поручить Районным Комитетам, так как для Отдела подсчет их по всему городу чрезвычайно затруднителен.

Принимая во внимание, что более подробные сведения о контроле и распределении имеются в указанных мною докладе и проекте обязательного постановления, я предлагаю этот доклад заслушать одновременно с настоящим и предложенный проект обязательного постановления утвердить.

Член Управы,

Заведывающий Продовольственным отделом Ясинский

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 169. Арк. 26–36.

**Повідомлення про перевибори в Спільці перукарів,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
28 червня 1918 р. № 30**

24 червня 1918 р.

Общее собрание союза парикмахеров

24 июня состоялось общее собрание членов союза в помещении социал-демократического клуба. По предложению т. Д. Лейканда была почтена вставанием память вождей рабочего класса Г. В. Плеханова¹⁸ и И. Н. Тулякова¹⁹. Затем было решено внести в контору редак[ции] газеты «Путь социал-демократа» 25 рублей в пользу семьи Тулякова из средств союза.

По принятии повестки дня тов[арищ] Г. Лев сделал доклад об общем положении союза. По выслушании доклада была принята резолюция, предложенная тов[арищем] Г. Левом:

1) Для выяснения действительного состава союза все товарищи должны явиться в течение недели в помещение союза, [улица] Спас-ская, 44, Ив. Медведева для регистрации у секретаря;

2) В течение месяца должны быть покрыты все недоимки, числящиеся за товарищами. Не выполнившие этого будут исключены из союза;

3) Безработные должны принести свои карточки для отметки;

4) Все члены союза должны принять активное участие в собраниях и комиссиях.

Затем было переизбрано правление. Председателем избран тов[арищ] К. Евдокимов, тов[арищ] предс[едателя] – С. Львовени, секретарь И. Нудельман, казначеем – А. Медведев, членами правления: т[оварищи] Каменецкий и А. Березницкий.

В ревизионную комиссию: тов[арищи] Н. Трейтер, А. Ретштейн и Я. Куперман. Дежурство членов правления ежедневно, кроме субботы и воскресенья, от 12 до 2 часов дня.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 43.

¹⁸ Плеханов Георгій Валентинович (1856–1918) – теоретик та пропагандист марксизму, визначний діяч міжнародного комуністичного та робітничого руху, один із засновників РСДРП.

¹⁹ Туляков Іван Микитович (1887–1918) – політичний та державний діяч, член IV Державної Думи, член Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету від партії меншовиків. Відвідував Миколаїв у березні 1917 р. як представник Тимчасового уряду. 2 травня 1918 р. загинув під час воєнних дій.

№ 68

**Лист Миколаївського розпорядчого комітету
до германської комендатури з проханням про вивільнення
зайнятих німецькими військами будівель
учбових закладів м. Миколаєва**

25 червня 1918 р.

Николаев[ский] Город[ской]
Распор[ядительный] Комитет
Июня 25 дня 1918 года
№ 133

В Императорскую
Германскую Комендатуру

Прилагаю при сем для сведения в копиях: предложение Херсонского губернского старосты, по Губернскому Распорядительному Комитету, от 19 сего июня за № 1882, с перепиской начальника Одесского военно-окружного управления по квартирному довольствию войск от 10 июня за № 3576 и телеграммой за № 750, Распорядительный комитет просит распоряжения об освобождении занятых в г[ороде] Николаеве германскими войсковыми частями средних учебных заведений и городских начальных школ, а именно: 1-й женской гимназии, Лермонтовского училища на Сенной площади и училища № 14 по Колодезной улице.

Председатель Комитета

И[сполняющий] д[олжность] начальника милиции /подпись/

Секретарь Романов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 185. Арк. 4.

№ 69

**Оголошення, доведене до мешканців містечка Нового Бугу,
про заборону пошкодження телефонних і телеграфних мереж
і покарання винних у разі виявлення, а у разі невиявлення
накладання штрафу на все населення**

26 червня 1918 р.

О Б Ъ Я В Л Е Н И Е

Начальник австрийских войск, расположенных в м[естечке] Новом Буге, призвал объявить населению местечка:

1) За каждого раненого воина австрийских войск кем-либо из жителей Нового Буга на все общество будет наложена контрибуция в размере 10 т[ысяч] руб.

2) За каждого убитого воина австрийских войск кем-либо из жителей м[естечка] Нового Буга на все общество будет наложена контрибуция в размере 40 тыс[яч] рублей.

3) За умышленную порчу проводов австрийских войск /телефонных и телеграфных/ пойманный на месте преступления будет расстрелян, а обнаруженный впоследствии будет передан военно-полевому суду.

4) Если же виновный в умышленной порче проводов телефона и телеграфа не будет обнаружен, то на все население Нового Буга будет наложена контрибуция.

26 июня 1918 г.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 131.

№ 70

Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із рішенням про запровадження карткової системи на хліб у м. Миколаєві

27 червня 1918 р.

В ы п и с к а

Из протокола № 36 заседания Николаевской Городской Управы
от 27 июня 1918 года

СЛУШАЛИ: По предложению г[осподина] Городского головы, членом Управы А. И. Ясинским сделан доклад об общем положении дела снабжения населения хлебом. С переходом закупки и распределения зерна и муки от земства к ныне действующему Державному Хлебному Бюро дело изменилось к худшему. Земство отпускало для нужд Николаева по 800 кулей муки в день, и, кроме того, значительным подспорьем служил привозный печеный хлеб (калачи) из окрестных деревень. Ныне же Хлебное Бюро сократило отпуск муки и в то же время по распоряжению Бюро милиция заставляет крестьян продавать привозимые ими в город белые калачи по той же цене, по какой продается местный темный хлеб, т. е. по 25 коп. за фунт, что равносильно совершенному запрещению ввоза деревенских калачей.

Г[осподин] Городской голова указал на необходимость принятия Продовольственным отделом самых решительных мер к упорядочению распределения хлеба. Тревожные слухи о недостатке хлеба создают длиннейшие очереди у пекарен и побуждают многих делать запасы хлеба

в ущерб другим, которые остаются совершенно без хлеба. Между тем, как при том даже пониженном количестве муки, какое ныне отпускается Хлебным Бюро, можно бы удовлетворять все население хлебом при условии правильного его распределения, а для достижения последнего г[осподин] Городской голова настойчиво рекомендует возможно скорее ввести карточную систему.

Между прочим, в целях достижения наиболее интенсивной выпечки хлеба г[осподин] Городской голова считает целесообразным отпускать кооперативу «Трудовая Копейка» полную порцию муки – по 250 пудов в день, дабы дать кооперативу возможность использовать максимум производства всех имеющихся в его распоряжении пекарен, а остальное количество муки раздать наиболее солидным пекарям и тем устранить продажу некоторыми пекарями муки с целью спекуляции.

ПОСТАНОВИЛИ: Поручить члену Управы А. И. Ясинскому немедленно ввести карточную систему на хлеб, проводив эту меру при содействии с директором Хлебного Бюро С. Б. Соминским по вопросу о ввозе печеного хлеба и о таксе на привозимый белый хлеб.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 72–73.

№ 71

**Повідомлення про від'їзд германського губернатора
м. Миколаєва Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга та висловлення
ним подяки цензовій Миколаївській міській думі, ставлення
Думи до безробітних та до обрання членів Управи, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 29 червня 1918 р. № 31**

27 червня 1918 р.

Городская дума

Третьего дня состоялось заседание Городской думы. Председательствовал тов[арищ] Шеховцов. По открытии заседания Городской голова г[осподин] Матвеев сообщил гласным, что быв[ший] в Николаеве германский губернатор г[осподин] Моргенштерн-Деринг уезжает, причем сказал приблизительно следующее:

«Г[осподин] Губернатор просил меня передать Думе его глубокую признательность. Городская дума настоящего состава вполне оправдала его надежды, и он этим особенно доволен.

О своем добром расположении в нашей Думе он обещал передать своему преемнику. Он с сожалением покидает наш город, где он встретил такое внимательное отношение с нашей стороны.

Мы также должны быть признательны г[осподину] Губернатору. Он оказался человеком вполне лояльным, и мы имеем основание жалеть о его уходе».

Затем Дума приступила к «деловой» части заседания. Целый час препирались по вопросу об ассигновании кредита на продолжение общественных работ. Цензовики хотят показать, что и они «не забывают» безработных и прекрасно [это] доказывали. Г[осподин] Ашурков, например, раз двадцать уверяет, что он ничего не имеет против заботы о безработных, но, по его мнению, работы, намеченные членом Управы, теперь обойдутся чрезвычайно дорого, а потому лучше от них отказаться.

Г[осподин] Леонтьев берет слово, оговариваясь:

Может быть, и моя речь будет глупа, но зато – коротка и искренна... (Можно верить как в первое, так и в последнее).

По мнению г[осподина] Леонтьева, нет безработных, он в них не верит. Это бездельники, не желающие работать, напр[имер], почему они не идут на полевые работы, в заводы... Они только [и] знают, что толпами расхаживают, так нечего и заботиться о них...

Дума, однако, решила ассигновать 100 [тыс.] руб., с условием, что ежемесячно расходовалось не более 20 тыс. руб.

Вопрос о повышении таксы на печеный хлеб был снят с повестки ввиду заявления пекарей, что они согласны продавать хлеб по старой цене.

Принят доклад тов[арища] Шехавцова о возбуждении ходатайства перед соответствующими учреждениями об усилении и упорядочении железнодорожного и пароходного сообщения с Одессой и Херсоном.

В этом же заседании были произведены выборы двух членов Управы и секретаря Думы. Избраны: г[оспода] Еланский и Цеханович и некий П. Я. Иванников – в секретари. В финансовую комиссию доизбраны г[оспода] Бурцев, Бажанов, Литвиненко и Вольторнистов.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 44–45.

№ 72

**Телеграма командира Миколаївського військово-морського порту
М. М. Римського-Корсакова до Морського міністерства
про неможливість задоволення потреб миколаївських заводів
мазutom, оскільки він перебуває під контролем
Германського губернаторства «Миколаїв»**

28 червня 1918 р.

К О П І Я . 13

Т Е Л Л Е Г Р А М М А :

КИЕВ ТОМИНМОР=

КАЗ КВ НИКОЛАЕВАХРС А/ 189 36 28/6 13 25 :

231, ВЕС МАЗУТ ПОД КОНТРОЛЕМ НЕМЕЦКАГО КОМАНДОВАНІЯ ОТПУСКАЕТСЯ ТОЛЬ
КО РАЗРЕШЕНІЯ ГЕРМАНСКАГО ГУБЕРНАТОРСТВА ТОЧКА ДЛЯ УДОВЛЕТВОРЕНІЯ
ТЕМВОДА РЕМОНДА МАЗУТОМ НЕ ОБХОДИМО РАСПОРЯЖЕНІЕ ИЗ КІЕВА ГЕРМАНС
КИМ ВЛАСТЯМ ТОЧКА ПИСЬМЕННОЕ ДОНЕСЕНІЕ ПОСЛАНО ОКАЗІЕЙ КАПЕРАНТУ
КАЧАЛОВУ

274= РИМСКИЙ КОРСАКОВ.

Съ подлиннымъ вѣрно :

ДЪЛОПРОИЗВОДИТЕЛЬ f: *Александръ Иванъ*

Відпуск. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 13.

**Звернення голови правління Товариства
Миколаївських заводів і верфей М. К. Кульмана
до Міністра закордонних справ Д. І. Дорошенка
про прийняття суднобудівних заводів
у Миколаєві під покровительство Української Держави²⁰**

29 червня 1918 р.

Его Превосходительству
ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ

Прилагаю при сем:

- 1/ копию письма главного руководителя заводов «Наваль» и «Руссуд» Правлениям от 15 июня с[его] г[ода] за № С-3/118,
- 2/ три приложения к означенному письму²¹,
- 3/ копию телеграммы, посланной мною главному руководителю заводов 26 июня с[его] г[ода],

имею честь обратить внимание Вашего Превосходительства на то, что Общество Николаевских Заводов и Верфей /«Наваль»/ и Русское Судостроительное О[бществ]о /«Руссуд»/ являются акционерными предприятиями, созданными на частные капиталы. Между тем, германское командование заявило главному руководителю заводов, что оно, возможно, устранил руководителей Обществ от всякого участия в делах заводов и своими средствами установит состояние заводов и находящихся в них инвентаря и материалов; при этом оно вынуждено будет прекратить исполнение всяких работ как по составлению отчетов, так и вообще по приведению в известность состояния заводов к моменту их закрытия.

По мнению германского командования, эти действия можно подвести под понятие реквизиции, способ же расчета между тремя заинтересованными сторонами, т. е. между нашими Обществами, правлением фирмы Блом и Фосс и германским правительством, в настоящее время установлен быть не может, как и продолжительность действия реквизиции. Свои действия германское командование основывает на том, что будто бы правления наших О[бществ]в не только не откликнулись на повторные его приглашения, но даже, по имеющимся у германского командования «частным сведениям», умышленно откладывают присылку

²⁰ Див. документ за 15 липня 1918 р. – Звернення Міністра закордонних справ Д. І. Дорошенка до Товариша Морського міністра Миколи Лаврентійовича Максимова про з'ясування стану справ на миколаївських суднобудівних заводах у зв'язку із захопленням їх австро-німецьким командуванням.

²¹ Архівна справа містить лише один додаток і телеграму.

уполномоченных лиц. Однако подобных приглашений правлениями получено не было, а частные сведения являются безусловно ложными.

Так как германское командование всегда, как можно предполагать, стремится стоять на правовых принципах, то возможно, что, осведомившись в указанном, оно изменит свой способ отношений к частной собственности в данном случае, тем более что я, как член правления обоих обществ, выезжаю 30 сего июня в Николаев, снабженный вполне достаточными полномочиями для урегулирования всех вопросов в связи с возможностью открытия заводов. Однако если бы уверенность в признании со стороны германского командования принципа частной собственности не оправдалась, то я прошу Украинское Правительство принять интересы наших О[бществ]в под свое покровительство и защиту.

При этом считаю необходимым присовокупить, что роль фирмы Блом и Фосс, как заинтересованной, по словам немецкого командования, стороны, для меня не понятна, так как ни в каких отношениях с указанной фирмой наши О[бществ]ва не состоят.

Сочту долгом, по выяснении на месте обстоятельств, довести обо всем до сведения ВАШЕГО ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВА.

Директор Правлений Николаевского Общества Заводов и Верфей и Русского Судостроительного Общества Николай Карлович Кульман.

29 июня 1918 г.

Адрес: Киевское отделение Петрогр[адского]
Международного Коммерч[еского] Банка

/Приложение № 1/

Общество Николаевских Заводов и Верфей

Главный руководитель заводов

№ С-3/118

Николаев, 15 июня 1918 года

Правлениям О[бществ]ва Николаевских Заводов и Верфей и
Русского Судостроительного Общества

14 сего июня н[ового] ст[иля] я, по распоряжению германского командования, пригласил на завод, как оставленных при заводе, так и рассчитанных уже, начальников отделов и мастерских заводов «Наваля» и «Руссуда»; в 10 часов утра на завод приехал капитан 1-го ранга германской службы Пфундгеллер и представитель фирмы Блом и Фосс инженер Эггерс, которые предъявили мне прилагаемые при сем распоряжения Николаевского германского губернатора; при этом они заявили мне

конфиденциально, что если я желаю продолжить службу на заводах под германским управлением в качестве Директора-Распорядителя, чтобы я заявил о своих условиях. На это я им заявил, что, состоя на службе Русского Судостроительного Общества, не считаю себя вправе вступить в какие бы то ни было переговоры о переходе на службу в какое-либо другое Общество и что от своих Правлений я имею определенные распоряжения не принимать никаких заказов, не предпринимать никаких принципиальных решений, не осведомив об этом Правления.

Тогда мне было заявлено, что во всяком случае, если на это последует распоряжение германского правительства, заводы будут пущены в ход для тех заказов, которые предполагается исполнять на заводах согласно специально разработанной программе.

Затем распоряжение губернатора, изложенное в приложении № 1, было зачитано всему составу высших служащих и доктор Эггерс, с[о] своей стороны, сделал распоряжение представить ему по данной программе сведения о составе высшей администрации, служащих и рабочих, данные о материалах и прочего, что необходимо для пуска завода в ход для исполнения программы заказов по их программе, причем деятельность завода должна быть рассчитана на 3 000 человек рабочих.

Сегодня, 15 июня, утром я имел переговоры с доктором Эггерсом относительно создавшегося положения. Доктор Эггерс заявил мне следующее: фирме Блом и Фосс германским правительством поручено приведение в порядок всех транспортных средств Черного моря и всей территории Украины. Означенная фирма, при посредстве германского командования, имеет полномочия применить все находящиеся на территории Украины технические средства для исполнения этой задачи.

Для этого оказалось необходимым пустить в действие оба Николаевские судостроительные заводы. Германское командование имело полное желание для этой цели войти по этому поводу в соглашение с Правлениями означенных заводов и возможно долго и терпеливо ждало приезда в Николаев представителей правлений означенных заводов, облеченных достаточными полномочиями, но так как, по имеющимся у них частным сведениям, Правления умышленно откладывают присылку таких уполномоченных, а если таковые и приедут, то не возьмут на себя решение столь важного вопроса, то немецкое командование, ввиду крайней необходимости в срочном улучшении транспортных средств, вынуждено взять заводы в полное свое управление.

На мой вопрос, буду ли я допущен к наблюдению за соблюдением интересов Обществ, мне было заявлено, что в интересах Обществ было бы

лучше, если бы я остался на заводах, но если такого решения не последует в самом непродолжительном времени, то германское командование будет принуждено устранить представителей Обществ от всякого участия в делах заводов и своими средствами установить состояние заводов и находящегося в них инвентаря и материалов, без участия в этом представителей Обществ, при этом вынуждено будет прекратить исполнение всяких работ как по составлению отчетов, так и вообще по приведению в известность состояния заводов на момент их закрытия.

Что касается вопроса о характере действия германских властей, то, по их мнению, эти действия можно подвести под понятие о реквизиции; способ же расчета между тремя заинтересованными сторонами, т. е. между нашими Обществами, Правлением фирмы Блом и Фосс и германским правительством, в настоящий момент установлен быть не может; время действия реквизиции тоже неопределенно и, вероятно, продолжится на все время нахождения германских войск на территории Украины.

Докладывая о вышеизложенном, убедительнейше прошу Правления безотлагательно приехать в Николаев для ограждения интересов Обществ и, во всяком случае, дать мне исчерпывающие указания относительно дальнейшего образа действий, в противном случае мне, в силу сложившихся обстоятельств, придется оставить заводы на бесконтрольное распоряжение германских властей и фирмы Блом и Фосс. Настоящее письмо посылаю через инженера Б. Ф. Кондратьева, любезно изъявившего согласие Вам его доставить, и покорнейше прошу ему же передать Ваш ответ, который мне необходимо иметь здесь не позднее 1-го июня²² н[ового] ст[иля].

Главный руководитель заводов /подпись/ Б. Юрнев

/Приложение № 2/

ТЕЛЕГРАММА

Главному руководителю заводов Юрневу

Из полученных сейчас через Кондратьева Ваших письма и приложение усматриваю ссылку на два приглашения, присланные немецким командованием Правлению в Петроград и на частные сведения об умышленном откладывании приезда представителя Правления в Николаев.

Так как никаких приглашений получено не было, а частные сведения об умышленном откладывании являются безусловной ложью, прошу

²² Так у документі, імовірно, йшлося про 1 липня.

довести об этом до сведения германского командования и настаиваю на производстве расследования.

Вчера телеграфировал Вам, что приеду [во] вторник для урегулирования всех вопросов. Для чего снабжен надлежащими полномочиями.

Кульман /подпись/

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 179. Арк. 35–38.

№ 74

**Стаття А. Вобського про переслідування професійних і робітничих спілок під час більшовицького панування у м. Миколаєві, перспективи їх закриття через відсутність приміщень та план будівництва Будинку робітників, опублікована в газеті «Путь социал-демократа»
30 червня 1918 р. № 32**

30 червня 1918 р.

К ПОСТРОЙКЕ ДОМА РАБОЧИХ

С наступлением господства большевиков справа, как их именуют даже марксисты более благоразумные, нежели их слишком увлекающиеся сотоварищи, положение рабочих организаций стало крайне тяжелым. Аресты, притеснения, закрытие собраний и проч[ее] стали бытовым явлением.

Ко всем этим многочисленным скорпионам прибавился новый – отсутствие помещений для организаций. Из всех тех помещений, в которых находились в период революции рабочие организации, ныне распоясавшиеся домовладельцы и арендаторы спешат всякими правдами и неправдами выбросить их на улицу. Так была выброшена Биржа Труда из того помещения, где ныне, после торжественного молебна и песнопений, «работает» кафе-шантанчик, следом за нею был выброшен Совет проф[ессиональных] союзов из помещения, где раньше были «меблирашки», через суд выкуривают и организации политических партий, различные профессиональные союзы и культурно-просветительные учреждения.

Отсутствие свободных помещений и прекращение всякого домостроительства ставит выброшенные из своих помещений организации буквально в положение «не имеющего где преклонить главу свою». Разумеется, при таких условиях рабочие организации совершенно лишены возможности производить какую-либо работу. Многие организации

вынуждены были и будут закрыться вследствие невозможности продолжать работу.

Между тем, как уже всем известно, дело освобождения рабочих – есть дело только самих рабочих.

Николаевские рабочие и демократия не могут и не должны равнодушно смотреть, как гибнут их собственные организации оттого, что их выбросили на улицу злобно хихикающие в кулачок большевикомовладельцы, чтобы устраивать потом в этих помещениях кабаки и игорные вертепы. Николаевские рабочие и демократия должны напрячь все усилия к тому, чтобы эти помещения были для их организаций ПОСТРОЕНЫ.

Несколько дней тому назад общегородская больничная касса созвала совещание из представителей всех рабочих организаций, на котором было постановлено немедленно начать подготовительные работы к постройке такого Дома рабочих, в котором могли бы поместиться все рабочие организации г[орода] Николаева.

Средств на постройку Дома рабочих уже имеется около 300 000 рублей, которые теперь находятся в специальных фондах Больничной кассы, Союза металлистов и кооператива «Трудовой Копейки».

На этом совещании была избрана комиссия, в которую вошел специалист-архитектор, для выбора и покупки места под постройку. Совету профессиональных союзов было поручено опросить все рабочие организации о количестве и объеме необходимых им помещений.

В Доме рабочих предполагается строить зрительский и для собраний залы, буфет, общую библиотеку и проч[ее]. Совет уже разослал специальные анкетные листы о помещениях.

Теперь дело за рабочими и демократией.

Пусть они откликнутся и помогут инициаторам довести это великое дело до конца. Кто советом, кто трудом, денежными отчислениями и сборами – все общими усилиями должны дружно, как муравьи, воздвигнуть свой Дом – Дом рабочих. И только тогда, когда все рабочие организации сойдутся вместе в СВОЕМ ДОМЕ, только тогда можно будет свободно и продуктивно продолжать свою работу по созданию условий к возможности перехода человечества из царства омерзительного хамства и холопства в царство свободы и независимости.

За работу, товарищи!

А. ВОБСКИЙ

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 46.

**Звернення Спілки металістів до робітників міста Миколаєва
про відрахування 5 % від заробітної платні тих, хто працює,
на користь безробітних**

Не раніше липня 1918 р.

ТОВАРИЩИ РАБОТАЮЩИЕ МЕТАЛЛИСТЫ!

Безработица и ея спутники – голод и нужда – свирепствуют среди наших товарищей металлистов уже третий месяц. Самые крупные заводы, занимавшие тысячи рабочих металлистов, все еще стоят и когда будут пущены в ход – не известно. Капиталисты, как видно по всему, не собираются скоро открыть свои заводы. Им нужно довести рабочий класс до полного обнищания и отчаяния, и тогда только они будут принимать на работу исподволь, в одиночку, изголодавшихся и готовых на всякие условия рабочих.

Но и до этого, как видно, далеко, а пока рабочие голодают. Профессиональный союз «МЕТАЛЛИСТ» выдает пособие безработным уже с декабря месяца, за это время до июня с[его] г[ода] им было выдано 20 тысяч рублей. В настоящий момент Союз своих средств для помощи безработным не имеет, и для того, чтобы поддержать безработных в самый критический момент, когда они, изнуренные голодом, готовы пойти на какие угодно условия капиталистов-лопатчиков и тем в значительной мере ухудшить положение РАБОТАЮЩИХ, – правление и делегатский Совет Союза «МЕТАЛЛИСТ» обращаются к Вам с призывом об отчислении пяти процентов Вашего месячного заработка в пользу безработных товарищей.

Правление и делегатский Совет Союза «МЕТАЛЛИСТ» надеются, что работающие металлисты поймут всю серьезность положения и своими отчислениями придут на помощь своим товарищам безработным.

Правление и делегатский Совет
Профессионального союза «МЕТАЛЛИСТ»

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 80–81.

**Розпорядження Херсонського губернського старости
С. Г. Пищевича про консолідацію зусиль селянством
для збору врожаю з ланів, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 3 червня 1918 р. № 35**

3 липня 1918 р.

РАСПОРЯЖЕНИЕ ХЕРСОНСКОГО ГУБ[ЕРНСКОГО] СТАРОСТЫ

Херсон. 30 июня. Губерниальный староста ПИЩЕВИЧ обратился к должностным лицам и населению Херсонщины с воззванием о дружной уборке полей. При этом предупредил, что правительство, а также командование не допустит небрежной и несвоевременной уборки: не допустит также неявки рабочих в экономии и порчи хлеба, подавляя эксцессы военной силой, и будет предавать военному суду.

Во избежание печальных последствий Губ[ернский] староста требует от населения выдачи агитаторов и учреждения постоянного надзора за слабовольными членами общества.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 54.

**Повідомлення про започаткування нової соціал-демократичної
робітничої газети «Рабочее дело», опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 4 липня 1918 р. № 36**

4 липня 1918 р.

Обращение Совета пр[офессиональных] союзов г[орода] Николаева
Т[оварищи] рабочие, члены проф[ессиональных] союзов!

Всеукраинская конференция проф[ессиональных] союзов постановила немедленно приступить к строительству рабочих организаций и собирать вокруг них распыленные пролетарские силы. Предстоит потратить огромную сумму энергии и труда, чтобы выполнить эту задачу.

Совет уже приступил к практическому осуществлению той программы, которая намечена была на конференции.

Но все эти работы почти невозможно выполнить, не имея собственного печатного органа, который мог бы подробно освещать профессиональное движение гор. Николаева.

Издаваемая с[оциал]-д[емократическая] рабочая газета «Путь социал-демократа» не в силах освещать все вопросы проф[союзного] движения, будучи чисто партийным органом.

Таким образом, нам необходимо немедленно приступить к возобновлению издания проф[союзного] органа Совета «Рабочее Дело», временно приостановленного вследствие мартовских событий.

Но для возобновления издания нужны деньги, а их у Совета нет.

Необходимо организовать при Совете пр[офессиональных] союзов специальный фонд на издание «Рабочего Дела».

Совет пр[офессиональных] союзов призывает все профессиональные союзы немедленно сделать, если можно, отчисления или сборы в фонд «Рабочего Дела».

Прием отчислений и сборов производится в Совете пр[офессиональных] союзов /угол Соборной и Католической/.

Не медлите же, товарищи!

Президиум Совета профессиональных союзов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 56–57.

№ 78

**Відкритий лист про стан міських справ,
написаний членами цензової Миколаївської міської думи
складу 1916 року, відновленої німецьким командуванням
після березневого повстання 1918 р.,
опублікований у газеті «Путь социал-демократа»
4 липня 1918 р. № 36 і 5 липня 1918 р. № 37**

4–5 липня 1918 р.

ПИСЬМО ЦЕНЗОВИКОВ В ОТВЕТ НА ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО Д. К.

Господин редактор,

Николаевская городская управа просит Вас, г[осподин] редактор, поместить в одном из ближайших номеров Вашей газеты нижеследующий ответ автору «открытого письма гласным цензовикам» Д. К., помещенного в № 21 и 22 газеты «Путь социал-демократа» от 18 и 19 сего июня.

Оставляя тенденциозность «открытого письма» и явную цель автора дискредитировать Городское управление настоящего состава и не желая полемизироваться с ним, Городская управа ограничивается изложением фактического лишь материала.

Первая часть открытого письма, приписывающая цензовикам упорные усилия с их стороны подкопаться под социалистическую Думу, – явная инсинуация. Дума вступила в исполнение обязанностей по требо-

ванию немецкого командования и принялась за работу во имя гражданского долга перед населением, сознавая всю трудность и сложность восстановления разрушенного социалистическим Городским управлением городского хозяйства. Если бы городское население было в курсе той разрухи и того катастрофического состояния городских финансов, в которых оставило город социалистическое Городское управление, направляющее свою деятельность исключительно в сторону социалистической политики и главенствовавших в Думе фракционных партий, то само население, вероятно, потребовало бы положить предел дальнейшей разрухе:

1) Первый пункт обвинения касается возврата реквизированных в прошлом году Общественным комитетом частных хлебопекарен их владельцам. Городская управа свидетельствует, что возврат пекарен их владельцам произведен кооперативом «Трудовая Копейка» добровольно, без всякого давления со стороны Городского управления, из сознания незаконности реквизиции их.

2) Автор открытого письма обвиняет цензовую Думу в возвышении тарифа за проезд по линиям городского электрического трамвая, в назначении служебному персоналу трамвая низкой платы по 1 руб. в час и рядом с этим автор письма приводит параллель служения общественному делу бывшим составом Управы, вместо 4 000 руб., назначенных демократической Думой, а Городскому голове 12 000 руб. вместо 7 200 рублей.

Против этих обвинений Городская управа решительно протестует. Тариф на трамвай увеличен потому, что обслуживание его в последнее время осложнилось и условия добывания электрической энергии для трамвая поставлены в худшее положение, чем прежде.

Бывшее Городское управление допустило полное разорение трамваев, причем действие трамвая совершенно прекратилось в течение 2 ½ месяцев. Ныне, с первых шагов своей деятельности, восстановленная Дума принялась за ремонт вагонов, что обошлось до 50 000 руб. К увеличению тарифа вынудило Городское управление вздорожание нефти почти вдвое против цен при бывшей Управе, и, во всяком случае, увеличенный тариф носит временный характер и Городское управление не может согласиться с тем, чтобы одно из грандиознейших городских предприятий, как трамвай, работало в убыток. Бывшие оклады жалования низшего служебного персонала были преувеличены и не отвечали положению дела. Кондуктора и вагоновожатые получали в будний день от 10 руб. до 14 руб., тогда как лицо высшего служебного персонала – специалисты и ответственные работники получали гораздо низшие оклады.

1. ОТ РЕДАКЦИИ. Помещая письмо цензовиков, полное обвинение по адресу т[оварищей] Д. К., редакция делает это с целью доказать всю несостоятельность оправданий и обвинений со стороны г[оспод] цензовиков.

Упрек по поводу увеличения жалованья Коллегии Управы совершенно неоснователен. Для бывшей Управы социалистической Думой допущено было совместительство должностей и число членов Управы вдвое превышало численный состав нынешней Управы. Бывший Городской голова и некоторые члены Управы получали содержание, помимо присвоенного их должностям, еще и по другим должностям в Городском управлении и одновременно получали вознаграждения и по званию гласных, и за участие в городских комиссиях. Наконец, когда бывший состав был устранен немецким командованием и заменен временно другим составом, продолжали получать жалованье и устраненные, и новые лица.

Во всяком случае, содержание Городского головы и 11-ти членов бывшей Управы обходилось городу значительно дороже, чем наличный состав нынешней Управы.

[...]

П р о д о л ж е н и е

В этом пункте обвинения автор письма напоминает о непредставлении до сих пор отчета по постройке трамвая и далее говорит, что Член Управы Х. М. МАТВЕЕВ в течение 5-ти лет заведовал трамваем. Сообщение это не соответствует действительности: отчет трамвая представлен был в Думу при рассмотрении отчета за 1915 год, а бывший Член Управы Х. М. МАТВЕЕВ никогда не заведовал трамваем и в комиссии по постройке трамвая не состоял.

3) Биржа Труда не закрылась, а сокращен, соответственно, лишний штат служащих, не вызываемый условиями дела, и с согласия Правления Биржи. Содержание Биржи Труда обходилось столь дорого, что если разделить понесенный на содержание ее расход на число построенных при посредстве ее на работы и службы оставшихся без дела рабочих, то в конечном результате каждый такой безработный получил бы материально в несколько раз более, чем ему посредничество Биржи дало. У Городского управления никогда не зародилось мысли упразднить это поденное учреждение, только не могло мириться с содержанием за счет истощенной городской кассы синекур.

4) Городская дума нынешнего состава оставила городской оценочный сбор с недвижимых имуществ в прошлогоднем размере на том основании, что удвоенный сбор более затрагивает интересы неимущих

классов домовладельцев, так как [число] домовладений, оцененных до 5 000 рублей, т. е. приносящих валовой доход до 600 рублей в год, составляет 70 % всех домовладений города Николаева. К отказу от чрезмерного двойного обложения недвижимых имуществ городским сбором против 1917 г. побудило Городское управление еще и то обстоятельство, что наемная арендная плата с квартирантов увеличилась благодаря ограниченному закону, а между тем расходы по содержанию имуществ: ремонт, вода, вывозка нечистот, губернский и земский сбор и др[угие] налоги и проч. поросли во много раз.

5) Упреки по адресу нынешнего состава Думы по поводу покрытия им в прежние годы дефицитов позаимствованием из остатков облигационного займа Городская управа отсылает обратно бывшей социалистической Думе. Нынешний состав Думы при своем упразднении в июне месяце 1917 г. оставил Общественному комитету свободную наличность городского облигационного займа в процентных бумагах свыше 1 000 000 рублей, а социалистическая Дума после 8-месячного управления не только израсходовала всю наличность, но оставила в наследие вновь вступившему составу Городского управления пустую кассу и новых долгов на сумму до 3 000 000 рублей, кроме предъявленных к городу миллионных исков за неправильные реквизиции имуществ.

Заканчивая краткое объяснение по пунктам обвинения, Городская управа, посредством настоящего ответа, заявляет, что прежнее Городское управление направляло свою деятельность исключительно в интересах всего населения, что оно действовало без сметы и плана, не считаясь с действительными нуждами города и его ресурсами, и что направляло денежные средства города не по назначению и потребностям населения, даже неимущих классов его, что оно расходовало значительные городские суммы совершенно произвольно и что оно допустило в своем Продовольственном отделе миллионные хищения и злоупотребления, не имея никакого контроля.

В настоящее время по избранию Думы работают две комиссии: одна по обследованию деятельности упраздненного Городского управления, а другая – по специальному обревизованию дел Продовольственного отдела Управы. Добытый этими комиссиями материал уже дает много неопровержимых данных и оснований для передачи дела прокурору на предмет привлечения всего состава Городского управления к уголовной ответственности.

Результаты ревизии будут своевременно опубликованы для сведения всего населения.

Этим Городская управа заканчивает свой ответ и ни в какую полемику вступать не намерена, так как Управа слишком перегружена распутыванием дел прежнего Городского управления, и ввиду того еще, что в настоящее время действует в г. Николаеве правительственная ревизионная комиссия.

Подписи Городского головы и 3-х членов Управы.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 58–59, 61–62.

№ 79

Відповідь членів скасованої германським командуванням демократичної Миколаївської міської думи на відкритий лист цензовиків, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 6 липня 1918 р. № 38, 7 липня 1918 р. № 39, 9 липня 1918 р. № 40, 10 липня 1918 р. № 41, 11 липня 1918 р. № 42

6–10 липня 1918 р.

НАШ ОТВЕТ ЦЕНЗОВИКАМ

Целых 13 дней потребовалось цензовой Управе для измышления «фактического материала» в ответ на адресованное через газету «Путь Социал-Демократа» открытое письмо гласным цензовикам.

Предлагаемое ниже вниманию общественного мнения наше объяснение на ответ Управы имеет главной своей целью доказать, что за недостатком действительного фактического материала для дискредитирования социалистической Думы перед населением нынешняя Управа самым позорным образом измышляет один «фактический материал» за другим.

Прежде чем перейти к анализу ответа Управы по пунктам, считаем необходимым привлечь внимание читателей на одно, на первый взгляд как будто и маловажное, но в действительности чрезвычайно характерное для самой Управы обстоятельство, а именно, что ответ Управы подписали не все, а лишь три члена общего ее состава: Гор[одской] голова г[осподин] Матвеев и г[осподин]] Грачев, Ципкевич и Каплан. Недостаёт подписи г[осподина] Ясинского. Тут одно из двух: либо г[осподин] Ясинский не пожелал подписаться под стряпней г[оспод] Матвеева, Грачева, Ципкевича и Каплана, либо Матвеев и К-о сочли возможным обойтись и без его подписи.

После этого небольшого отступления приступаем к рассмотрению управского ответа. С первых же слов Управа обвиняет автора открытого

письма в инсинуации, отрицая заявление его, что цензовики проявляли упорные усилия подобраться под социалистическую Думу. Но обратимся к фактам. Читатели их, вероятно, помнят, что выступление большевиков 22–25 марта привело к отстранению от исполнения обязанностей шести членов первой демократической Управы и что вместо них, по настоянию германского командования, демократическая Дума была вынуждена вновь избранным членам приступить к исполнению своих обязанностей, как уже в цензовых кругах начали говорить, что эта Управа неработоспособна и что надо составить новую Управу, в которую вошли бы 7 человек от цензовых элементов и только 4 социалиста.

Впрочем, чувствуя свою позицию слабой, г[оспода] Матвеев и К-о спешат прикрыться фиговым листком и заговаривают о гражданском долге перед населением. Но зачем же играть в жмурки, господа. Сами же вы сознаетесь, что занять место демократической Думы и Управы не население Вас послало. Зачем же Вы прикрываетесь его интересами.

По этому поводу цензовики имели несколько заседаний, в которых принимали участие: сам г[осподин] Матвеев, г[оспода] Остан-Сакен, Шварц, Киреевский, Юренев, Бурцев, Утц и др[угие].

Но когда цензовые элементы поняли, что проектируемая ими Управа для получения законной санкции вынуждена пройти через фильтр демократической Думы, что было весьма рискованно для цензовых элементов, тогда инициаторы коалиционной Управы с преобладающим числом цензовых элементов отказались от этой затеи и пошли напрямик. Результаты не заставили себя долго ждать... Демократического управления не стало. И сколько бы г[оспода] Матвеев и К-о ни старались доказывать противное, усилия их останутся тщетными. Едва ли в городе найдется какой-либо общественный человек, которому не были бы известны истинные причины устранения демократической Думы и Управы. Напомним г[осподину] Матвееву хотя бы о попытке его создать особый санитарный орган помимо врачебно-санитарного Отдела городской Управы. О попытке, которая провалилась только благодаря тому, что главный врач германского командования, с которым велись по этому поводу переговоры, не признал возможным санкционировать эту затею без участия самоуправления.

Кто же из нас инсинуирует, г[оспода] Матвеев и К-о?

Впрочем, и т. д.

Ну взять хотя бы г[осподина] Каплана, он тоже пошел в Думу и Управу из сознания гражданского долга. Он тоже послан туда населением...

Г[оспода] Матвеев и К-о имеют смелость говорить о разрухе и катастрофическом состоянии городских финансов, оставленных цензовикам в наследие демократической Думой.

Смелость и, мягко выражаясь, беззастенчивость этого обвинения, правда, рисуют г[оспод] Матвеева и К-о как людей широкого размаха, но размаха, рассчитанного на общественный опыт грудных младенцев. Для того, чтобы не нарушать порядка выдвинутых обвинений, мы к разрухе вернемся в дальнейшем, теперь же перейдем к вопросу о возврате пекарен их владельцам. В этом деле Управа пытается прикрыться пустой формальностью: кооператив «Трудовая Копейка» возвратил пекарни «без всякого давления со стороны Гор[одского] управления». Почему же Управа не отвечает на дальнейшую часть обвинения, а именно, что своим попустительством возврата пекарен Дума сознательно попала интересы всего населения и отдала его на самую беззастенчивую эксплуатацию.

Справедливость нашего утверждения оправдалась раньше, чем можно было ожидать: последние дни с достаточной определенностью выяснили алчные аппетиты пекарей, которые, вместо выпечки хлеба, торговали мукой по грабительским ценам, а население оставляли без хлеба и еще морили его бесконечными очередями.

Население очень больно чувствует последствия возврата пекарен вместо выкупа их по действительной стоимости (продолжение прежней реквизиции и мы не рекомендовали), а теперь уже в недрах самого Продовольственного отдела говорят о необходимости централизаций» (вместо страшной для цензовиков муниципализации) хлебопечения и изъятия его из частных рук.

Управа, замалчивая эту сторону дела, пытается оправдать Думу, будто она неповинна в возврате пекарен. Но к сказанному необходимо добавить еще пару слов. В деле возврата пекарен их владельцам если не прямое, то косвенное давление оказано было г[осподином] Матвеевым: когда представители «Трудовой Копейки» явились к нему искать опоры против нажима владельцев пекарен, он нашел возможным отделаться одним только восклицанием: «Как, Вы еще до сих пор не возвратили им пекарен?». После этого кооперативу стало ясно, что в Городском управлении поддержку и защиту найдут лишь собственники пекарен. И понятно, что кооператив поспешил после этого вернуть пекарни.

Больше всего внимания г[оспода] Матвеев и К-о уделяют вопросу о трамвае. Они прежде всего протестуют против обвинений: в чрезмерном

повышении платы за проезд (до 40 и 50 коп.) и в значительном сокращении заработной платы служебного персонала.

Наши обвинения старо-новые управцы стараются парализовать, но не совсем твердыми аргументами. Повышение тарифа они оправдывают увеличением цены за нефть вдвое против прежней. Но оперировать таким аргументом в данный момент по меньшей мере преждевременно по той простой причине, что демократическая Управа оставила старо-новой Управе наследие в 40 000 пудов нефти, купленной у Морского Ведомства в последние дни ее существования по цене в 93 коп. за пуд, и этой нефтью пользуется теперь Управа, в то время как разогнанной Управе приходилось пользоваться нефтью, которую она приобретала у Нобеля по 2 руб. 70 коп. за пуд.

А дешевой нефти должно хватить Управе, по крайней мере, месяца на два.

Правда, говорят, что при дальнейших отпусках Морским Ведомством нефти цена последней будет объявлена свыше 5 руб. за пуд. Пусть даже так. Но нельзя же было на этом основании АВАНСОМ утверждать, что повышение трамвайного тарифа было вызвано повышением [цены] на нефть. Согласитесь же, господа, что такими «вескими» аргументами, конечно, не трудно доказать, что черное бело, что коровы летают и что лягушки заливаются соловьем.

Далее старо-новые управцы бросают разогнанной Управе обвинение в том, что она допустила полное разорение трамвая, причем функционирование его, следствие этого, совершенно прекратилось на 2 1/2 месяца. Да, вполне ясное и определенное обвинение. Но, к сожалению, г[осподином] старо-новых управцев оно направлено не по адресу. Вот что говорил по поводу этого разорения один из членов старой цензовой Управы, коллега г[осподина] Матвеева, инженер Менкини, в одном из первых заседаний разогнанной Управы в начале октября 1917 г.: «Вагоны трамвая совершенно изнашиваются. Несколько дней назад работало 24 мотора, а теперь только 12. Ремонт вагонов сильно задерживается». То же самое подтвердил и член особой комиссии Общественного Комитета г[осподин] Глинка. Но действительность шла дальше заявления инженера Менкини. В то время, как он делал в демократической Управе свой доклад о положении трамвайного дела, число курсировавших в этот день вагонов падало даже до 8-ми. Усилиями демократической Думы число курсировавших в день вагонов было доведено до 20–22-х на всех линиях при 7-ми прицепных вагонах, и это положение сохранилось вплоть до выступления большевиков, т. е. до 22–25 марта сего года.

Вот как пишется история.

Повышение трамвайного тарифа старо-новые управцы хотят оправдать стремлением сделать предприятие доходным. Но ведь этим увеличением нарушаются интересы беднейшей части населения, для которого, главным образом, и создаются доступные средства сообщения. Вот сравнительные данные: при прежнем тарифе пользовалось услугами трамвая в среднем 30 000 человек в день, а при новых повышенных тарифах – число это уменьшается почти вдвое и дошло в среднем до 16 000 человек в день. Правда, доходность трамвая при этом возросла с 4 000 рублей в среднем в день до 6 000, но этот излишек средств около 2 000 рублей в день берется из дневного заработка преимущественно малоимущих граждан, но зато цензовая Дума сократила вдвое выработанные демократической Думой размеры обложения недвижимых имуществ. Это ли не здоровая финансовая система: снять бремя с имущего и возложить его на малоимущего.

Мы не можем, конечно, и не желаем спорить против всем известного факта долгого бездействия трамвая. Но мало указать на факт. Надо же дать ему правдивое, а не произвольное оповещение. Кто же не знает, что в печальные дни большевистских наступлений 22–25 марта с[его]/г[ода] разрушена была воздушная электрическая сеть, на исправление которой потребовалось немало времени. К тому же у города не было и нефти для трамвая, и только цензовикам удалось ее, наконец, получить. И в силу этого невольного перерыва в работе трамвая демократическая управа была вынуждена распустить служебный персонал и выдать ему известную компенсацию.

Только для того, чтобы показать, как старо-новые управцы заботятся о приведении в своем письме только точного фактического материала, мы в немногих словах коснемся хотя и не страшного для демократического органа обвинения в том, что в числе трамвайных служащих были специалисты, занимавшие ответственные посты и получавшие гораздо меньшие оклады, нежели кондуктора и вагоновожатые. Минимальный оклад из числа ответственных служащих трамвая получали г[оспода] Асеев и Рунгос – по 365 руб. 25 коп. в месяц, при этом первый из них получал еще и даровую квартиру с отоплением и освещением. В среднем же заработок кондукторов и вагоновожатых колебался в пределах от 10 до 14 рублей в день. Дает ли это право утверждать, что специалисты получали гораздо меньше, нежели кондуктора и вагоновожатые.

Старо-новые управцы считают себя особенно задетыми нашим указанием, что не успели они сесть в кресла разогнанных членов Управы,

как они поспешили с увеличением своих окладов почти вдвое против прежнего – с 4 800 до 8 000 рублей в год, а Городскому голове – с 7 200 до 12 000 рублей в год.

В оправдание такого увеличения окладов они указывают на то, что демократической Думой было допущено совместительство для членов Управы, т. е. право занимать на стороне еще и другую должность. Это указание верно. Только почему-то старо-новые управцы не позаботились выяснить мотивы, в силу которых демократической Думой было допущено такое совместительство. А мотивы совершенно просты: с одной стороны, желание облегчить, насколько возможно, городской бюджет, а с другой, иметь на должностях членов Управы полезных работников, которые по тем или иным причинам не могли бы оставить прежних своих занятий.

Но, несмотря на допущение совместительства со стороны демократической Думы, фактически совмещали и другие должности лишь некоторые, но далеко не все члены Управы, и совершенно несправедливо Ваше обвинение г[оспод] Матвеева и К-о, будто члены Управы совмещали различные должности по самой Управе. Вы, вероятно, имели в виду Городского голову В. П. Костенко и его товарища Д. М. Кокизова, из которых первый совмещал и должность Николаевского Градоначальника, а второй – чиновника особых поручений при его канцелярии. Но на первого, на Городского голову, выполнение функций Градоначальника было возложено самим Временным правительством. И совершенно естественно, что на его товарища были возложены обязанности чиновника особых поручений. Но ни та, ни другая должность не обременяли городского бюджета, так как канцелярия Градоначальника имела свои особые кредиты, отпущенные казной.

Но совершенно неосновательны и даже заведомо ложны ваши обвинения, будто члены Управы получали вознаграждение за заседания Думы и за работу в комиссиях по своим отделам. Потрудитесь заглянуть в отчетность по Управе, и вы в этом убедитесь. Только по работе в комиссиях чужих отделов, и то лишь два члена Управы, получили вознаграждение за одно или два заседания, т. е. вознаграждение в сумме от 2 до 4 рублей.

Но позвольте вас спросить, г[оспода] Матвеев и К-о, а Вы, получая теперь почти удвоенные против прежнего оклады, вы все или некоторые из Вас не совместительствуете. Ведь Вы свои оклады увеличили с тем, чтобы уничтожить совместительство. И не только совместительствуете, как, например, «народные печальники» г[оспода] Каплан и Грачев, пер-

вый, состоя секретарем купеческого общества, а второй – преподавателем при одной женской гимназии и школьным врачом при трех средних учебных заведениях, но кое-кто из вас, скажем прямо, инженер Ципкевич, не прочь позаняться и торговыми операциями на современный лад, с немалой от этого для себя выгодой, когда к тому представляется удобный случай.

Это тоже делается ВО ИМЯ ГРАЖДАНСКОГО ДОЛГА ПЕРЕД НАСЕЛЕНИЕМ ИЗ СОЗНАНИЯ ВСЕЙ ТРУДНОСТИ И СЛОЖНОСТИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ РАЗРУШЕННОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКИМ ГОРОДСКИМ УПРАВЛЕНИЕМ ГОРОДСКОГО ХОЗЯЙСТВА. Подлинные слова г[оспод] Матвеева и К-о.

Есть еще смертный грех, в котором ПЕЧАЛЬНИКИ ГРАЖДАНСКОГО ДОЛГА винят социалистическую Управу.

Видите ли, когда германское командование отстранило эту Управу, за исключением 3-х человек, и на это место отстраненных членов, по настоянию того же командования, были избраны временно другие члены Управы, первые вжимали дерзость получать содержание и за время отстранения до прибытия в Николаев представителя украинского правительства и в общем всего за один только месяц наравне с вновь ВРЕМЕННО избранными вместо них членами Управы.

Какой же тут грех?

Ведь отстраненные члены Управы фактически продолжали работать, вводя новых членов в курс дела вверенных им отделов. Но разве г[осподам] Матвееву и К-о не известно, что каждое насильственно отстраненное от исполнения обязанностей должностное лицо и юридически, и морально вправе получать свое содержание до тех пор, пока не будет доказана его вина, дающая законный повод к его отстранению. Г[оспода] Матвеев и К-о – люди далеко не наивные, но когда понадобится для «красного словца», они не прочь прикинуться наивными. И всю эту наивность пришлось напустить на себя, чтобы сгладить впечатление от удвоенных против прежнего окладов, о которых в первую голову позаботились ПЕЧАЛЬНИКИ ГРАЖДАНСКОГО ДОЛГА.

Надо им, однако, отдать справедливость – они тоже ищут и стремятся к экономии. Вместо десяти членов Управы они теперь посадили только шесть и для этой экономии не пощадили уж не совсем молодого ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ОДНОЙ ЖЕНСКОЙ ГИМНАЗИИ И ШКОЛЬНОГО ВРАЧА ТРЕХ СРЕДНИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ г[осподина] Грачева, на слабые плечи которого взвалили такую непосильную тяжесть по заведыванию хозяйственно-административным и врачебно-санитарным отделами, и прочая, и прочая, и прочая...

Но и такое безжалостное отношение к не совсем уж молодому г[осподину] Грачеву все же не спасло положения: при шестичленном составе Управы расходы достигли суммы в 60 000 рублей в год (шесть раз по 8 000 руб. составляет 48 000 руб., да Городскому голове 12 000 руб., что составляет в общем, если не ошибаемся, шестьдесят тысяч рублей). А прежний десятичленный состав Управы все же обходился несколько дешевле – только в 55 200 руб. в год (десять раз по 4 800 руб. да еще 7 200 руб.).

А какова продуктивность работы таких членов Управы, как не совсем уж молодой г[осподин] Грачев, на которого взвалили немало отделов, и проч[ее], и проч[ее] – об этом пусть судит читатель.

Надо отдать справедливость г[осподам] Матвееву и К-о – они довольно смелы и решительны в обращении с фактическим и цифровым материалом.

О цифровом материале мы говорили выше, а теперь коснемся небольшого факта. Г[оспода] Матвеев и К-о уверяют, что отчет по трамвайному делу был представлен в Думу при рассмотрении отчета за 1915 г. Если Ципкевич, как человек новый в Управе, а г[осподин] Грачев, как человек, который никогда отчетов не составлял и мало ими интересовался, и поверили тому, что отчет о трамвайном деле представлен был в Думу, и под этим заявлением расписались, то этому удивляться не приходится. Но когда г[оспода] Матвеев и Каплан позволяют себе подобное утверждение, что они опять-таки плохо играют в наивность, ибо, зная их, мало кто тому поверит. Речь идет ведь не о простом отчете о движении сумм по трамваю за такой-то год, а о подробном исполнительном отчете, в котором с достаточной полнотой были бы освещены все сооружения и всякие детали по городскому трамваю. Не мешает при этом, между прочим, напомнить Управе, что до сих пор трамвай еще не принят от комиссии, которая ведала его постройкой.

Так вот о каком отчете шла речь, г[оспода] Матвеев и К-о, а не о простом цифровом отчете, что поступило столько-то да потрачено столько-то, а потому перерасход такой-то.

Теперь несколько слов о Бирже Труда. Старо-новые управцы не решаются отрицать пользу этого учреждения, но кредиты на его содержание и штаты ее, однако, урезают, и урезают очень сильно.

И урезают они кредиты по той причине, что не нашли возможным повысить размер оценочного сбора с недвижимых имуществ. Думаете ли, что тут шло радение о «родном человечке», о столь дорогом сердцу цензовой Думы домовладельце. Нет, ошибаетесь. Пощадили ма-

лоимуший элемент, т. е. владельцев имуществ с оценкой до 5 000 руб. Вот их-то побоялись обременить. Ведь их положение хуже безработных, вынужденных прибегнуть к услугам Биржи Труда. Как же, в самом деле, не пожалеть домовладельцев, когда им в увеличении цен на квартиры не дали угнаться за ростом цен на разные продукты. Ну вот нитки, например, вздорожали в 100–200 раз, а квартиры – только в два раза. Помешали бедным. Надо же их пожалеть. А уж таково положение вещей в городском хозяйстве, чтобы одного пожалеть, надо другого не пощадить.

Теперь по поводу городского дефицита.

Старо-новые управцы отсылают обратно демократической Думе упрек по адресу нынешнего состава Управы по поводу покрытия им дефицитов в прежние годы заимствованием из остатков «облигационного займа».

В переводе на простой русский язык это значит, что цензовая Дума не думала покрывать свои дефициты остатками облигационного займа и что в израсходовании этих остатков совсем повинна одна только социалистическая Дума.

Далее Управа говорит, что общественному комитету цензовая Дума оставила в июне 1917 г. свободную наличность облигационного займа в процентных бумагах на сумму свыше 1 000 000 руб. и социалистическая Дума после 8-месячного управления не только израсходовала всю наличность, но оставила в наследие цензовой Думе пустую кассу и новых долгов на сумму 3 000 000 руб., кроме предъявленных к городу милиционных исков за неправильные действия Продовольственного отдела и за незаконные реквизиции имуществ. Передавала ли цензовая Дума общественному комитету 1 000 000 руб. процентными бумагами – этот вопрос нас в данный момент не интересует, но одно мы твердо знаем, да это и по книгам бухгалтерии видно, что к 1 сентября 1917 г., когда в управление гор[одскими] делами вступила демократическая Дума, от этого миллиона не осталось ни рожек, ни ножек; следовательно, утверждение (и даже не в начале его), что она не только израсходовала всю наличность, но еще оставила 3 000 000 руб. долга, – является, по меньшей мере, неделикатным, а в просторечии такие утверждения характеризуются весьма коротеньким термином – ложь.

В действительности же касса не была пуста, ибо, «уходя», социалистическая Управа передала цензовой те 500 000 руб., которые она исходатайствовала у областного Одесского комиссара Коморного в возврат расходов города за счет правительства.

Трехмиллионный долг – это также «НЕ СОВСЕМ ДЕЛИКАТНОЕ» утверждение, потому что бывшая Управа сделала только следующие «новые» долги: в Городском общественном банке занято на 2 года 200 000 рублей, в местных банках – 300 000 рублей, у местных капиталистов мелкими суммами – 467 000 рублей, в Государственном банке – около 350 000 руб., у городского собрания – 50 000 руб., неоплаченных ассигновок разным контрагентам на сумму не более 200 000 руб. и около 200 000 руб. остатков от пособий женам запасных солдат.

Следовательно, бывшая Управа сделала долгов на сумму не более 1 767 000 руб., а если, кроме того, оставила неоплаченные долги, оставшиеся ей от цензовой Думы, то не демократическая Управа может быть за них ответственна, а лишь цензовая, как бы «старо-новые» управцы ни силились доказать противное.

И мы с полным сознанием можем сказать, что если кто виноват в разрухе и катастрофическом состоянии городских финансов, то уже во всяком случае не социалистическая Дума.

Об исках к Продовольственному отделу мы не беремся говорить, потому что этот отдел перешел в введение социалистической Думы только в октябре 1917 г., когда злоупотреблением в нем уже не было конца. Наверное, немалое число этих исков относится ко времени до октября 1917 г., и социалистическая Дума не будет ответственна по таким искам. Но здесь необходимо еще указать, что вплотную к делам Продовольственного отдела Управа фактически получила возможность подойти лишь после ухода из Николаева большевиков, и тогда была назначена ревизионная комиссия, которой из-за разгона Думы и Управы не пришлось довести свое дело до конца, но все же собранный ею материал передан прокурорскому надзору. Уже меньше всего демократическая Управа пощадила бы общественных хищников [...]

Огульный и очень сильный, но явно недобросовестный удар по социалистической Думе цензовая Управа припасла к концу своего ответа. Она заявляет, что прежнее Городское управление направляло свою деятельность НЕ ИСКЛЮЧИТЕЛЬНО В ИНТЕРЕСАХ ВСЕГО НАСЕЛЕНИЯ. Что же, по-Вашему, г[оспода] Матвеев и К-о, – школы, лечебные заведения, санитарные мероприятия, водопровод, трамвай, электрическое освещение, общее благоустройство города и проч[ее], и проч[ее] – все это делалось и поддерживалось НЕ В ИНТЕРЕСАХ ВСЕГО НАСЕЛЕНИЯ?

Да, бывали случаи, когда демократическое Городское управление действовало как бы в интересах не всего населения, а определенной

только его части, но за эти случаи демократическому управлению краснеть не приходится. К числу таких случаев прежде всего надо отнести упорную, глухую борьбу с грозным большевистским течением, которое было направлено, главным образом, против обеспеченных слоев населения. Да, в таких случаях деятельность демократического управления направлялась в интересах НЕ ВСЕГО населения, а только одной его части. Не раз и не два демократическому управлению удавалось защищать НЕ ВСЕ НАСЕЛЕНИЕ, а только имущие классы от резни, подобной бывшей в Севастополе, Симферополе, Евпатории и ряде других городах. Именно эти и им подобные случаи служения интересам НЕ ВСЕГО НАСЕЛЕНИЯ г[оспода] Матвеев и К-о вносят в свой обвинительный акт против социалистического управления.

Обвинения по адресу бывшей Управы, будто она действовала без сметы и плана, – не больше как новое «неделикатное» обращение с фактами, особенно непростительное члену старо-новой Управы г[осподину] Каплану. Кому-кому, а ему, бывшему Секретарю Финансовой комиссии демократической Думы, было известно, что из-за политической борьбы с большевистским натиском с ноября 1917 г. по 15 марта 1918 г. ни Дума, ни Управа не могли спокойно работать, чтобы выработать общие планы и сметы, и что несмотря даже на такие тяжелые условия работы по каждому отдельному мало-мальски серьезному делу в Думу, через Финансовую комиссию, вносились довольно подробные доклады с планами и сметами. Сюда относятся: Биржа Труда, Отдел социального обеспечения, различные врачебно-санитарные мероприятия, а также и целый ряд докладов, составленных самим же г[осподином] Капланом по Торгово-финансовому отделу.

По поводу преступных действий в Продовольственном отделе мы уже сказали выше несколько слов.

Теперь ответим на угрозы судей по адресу социалистического управления. Скажем г[осподам] Матвееву и К-о: мы не отрицаем злоупотреблений в Продовольственном отделе и даже больших, но социалистическая Дума не только их не скрывала, но первая же [комиссия] приняла меры, чтобы их обнаружить.

В конце 1917 г. Управа назначила первую комиссию для подробной ревизии этого отдела, но большевистский комиссар Возняк затормозил деятельность этой комиссии. После событий 22–25 марта Дума избрала другую комиссию, которая настолько энергично повела дело, что ко времени роспуска социалистической Думы успела собрать достаточно

материала о преступной деятельности целого ряда лиц, чтобы можно было сделать заявление прокурорскому надзору о привлечении этих лиц к уголовной ответственности. И это дело уже получило надлежащее движение.

Если сама социалистическая Дума начала судебное следствие, то ее невозможно обвинять ни в сокрытии, ни в соучастии в содеянных преступлениях.

Что касается заключительной угрозы Управы о привлечении всего состава социалистического управления, то такую угрозу авансом со стороны г[оспод] Матвеева, Грачева, Ципкевича и Каплана мы считаем просто неприличной и уверены, что весь состав социалистического управления со спокойной совестью ждет обвинительного акта своих политических врагов, чтобы на судебном состязании еще раз показать населению, чего стоят подобные г[осподам] Матвееву и его компании ПЕЧАЛЬНИКИ ОБЩЕСТВЕННЫХ ИНТЕРЕСОВ. Не следует забывать, что пока цензовики грозят судом, двое из состава цензовиков уже состоят под судом.

Закончив со всеми «смертными грехами», приписываемыми демократическому управлению г[осподам] Матвеевым и К-о, мы в заключение позволим себе только вернуть внимание читателя к совокупности условий недавнего прошлого, при которых приходилось работать демократическому управлению.

Но крайне жаль, что жизнь не лаборатория, что она не дает возможности производить проверочных опытов... Мы охотно бы поместили вместо себя старо-новых управцев в тот тигель, под который не только крайние левые, но и крайние правые подкладывали огонь, чтобы расплавить демократическое управление, и посмотрели бы – какие получились бы результаты как для всего населения, так и для «части его» и каковы были бы финансовые результаты для города.

Но, увы... жизнь не лаборатория, и повторных опытов делать нельзя.

А. И. Д. К.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 63–65, 68–69, 78–79, 84–85, 93.

**Повідомлення про приїзд до Миколаєва члена правління
Товариства Миколаївських заводів і верфей М. К. Кульмана
в зв'язку із захватом заводів представниками
германського командування, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 6 липня 1918 р. № 38**

6 липня 1918

**К ПОЛОЖЕНИЮ НИКОЛАЕВСКИХ ЗАВОДОВ
ПРИЕЗД ЧЛЕНА ПРАВЛЕНИЯ г[осподина] КУЛЬМАНА**

На днях в Николаев прибыл член правления Николаевских заводов г[осподин] КУЛЬМАН в сопровождении юрисконсульта заводууправления г[осподина] БИНОВИЧА и его помощника г[осподина] РОЗИНГА. Ввиду того, что Германские власти при приеме заводов объявили, что последние переходят в ведение фирмы «Фосс и Блюм»²³ временно, впредь до появления старого правления, на днях состоялось совещание представителей немецких властей вышеуказанной делегации.

Комиссия, ведущая сейчас заводами, посчитала необходимым получить инструкции. Для этой цели в Мелитополь выехали ее представители. Одновременно и г[осподин] КУЛЬМАН отбыл в Киев для переговоров о судьбе заводов с Верховным немецким командованием на Украине, а также с членами Украинского Кабинета Министров.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 51.

²³ «Фосс и Блюм» – германська суднобудівна фірма, створена в 1877 р. Германом Бломом і Ернстом Фоссом. До 1955 р. носила назву Blohm & Voss. У першій половині XX століття її верф була однією з найбільших у світі. Нині – підрозділ Thyssen-Krupp Marine Systems AG (ФРН).

**Лист Продовольчого відділу до Миколаївської міської управи
про погашення збитків, заподіяних більшовиками радіостанції
та німецьким військовим підрозділам**

6 липня 1918 р.

Никол[аевская] Гор[одская] Управа

Продов[ольственный] отдел

№ 3075

Июля 6 дня 1918 г.

В Николаевскую Городскую Управу

Продовольственного отдела

Николаевской Городской Управы

ДОКЛАД

Продовольственным отделом по требованиям австро-германского командования было отпущено для довольствия воинских частей разных продуктов на сумму 40 000 рублей. В счет этой суммы пока поступило 21 280 руб. 10 коп. Остальная сумма, за исключением 15 000 марок, вероятно, поступит в Отдел через некоторое время. Что же касается 15 000 марок, то таковые удерживаются Германской комендатурой, согласно отношению ее от 23 апреля с[его] г[ода] за № 613, за счет убытков, причиненных большевистскими бандами радиостанции и грузовой автомобильной колонне 33, так как убыток этот, по мнению комендатуры, падает на Городское общественное управление.

Продовольственный отдел полагает, что Городской управе надлежит войти в соглашение с Германской комендатурой относительно уплаты Отделу 15 000 марок, так как убыток комендатуры покрыт, по всей вероятности, с лихвой теми предметами воинского снаряжения, которые отобраны у большевиков.

Если Германская комендатура не согласится отказаться от удержания убытков, то Отдел полагает необходимым возместить ему этот убыток из общегородских средств, так как убыток этот не может пасть исключительно на Продовольственный отдел только потому, что именно ему Германская комендатура состоит должной.

Член Управы – Завед[ующий] Прод[овольственным] отделом / *подпись* /
Секретарь / *подпись* /

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 98–99.

№ 82

**Наказ полковника В. К. Черепанова про вступ на посаду
отамана міста Миколаєва, опублікований у газеті
«Путь социал-демократа» 7 липня 1918 р. № 39**

7 липня 1918 р.

НАКАЗ ОТАМАНА МІСТА МИКОЛАЇВА.
7 ЛИПНЯ 1918 р. № 4480/2289

Призначений п[аном] Міністром Внутрішніх Справ на посаду отамана міста Миколаїва, я сього дня вступив до виконання обов'язків по зазначеній посаді, про що доводжу до загального відома.

Отаман міста Миколаїва,
П о л к о в н и к ЧЕРЕПАНОВ.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 69.

№ 83

**Оголошення про прибуття до Миколаєва полковника
В. К. Черепанова, призначеного Отаманом міста,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
7 липня 1918 р. № 39**

7 липня 1918 р.

ПРИЕЗД В. ЧЕРЕПАНОВА

Вчера прибыл в г[ород] Николаев назначенный мин[истром] внутр[енних] дел атаманом г[орода] Николаева полк[овник] В. К. Черепанов и сегодня вступает в исполнение своих обязанностей.

Исполнявший до сих пор обязанности комиссара города г[осподин] Шатоха остается помощником атамана.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 70.

№ 84

**Оповіщення про негайне повернення суден,
реквізованих на підставі Декрету про націоналізацію,
власникам, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
7 липня 1918 р. № 39**

7 липня 1918 р.

О П О В І Щ Е Н Н Я

Судна, узяті бувшим «Союзом моряків і річників торгового флоту» на підставі Декрету про націоналізацію суден, повинні бути негайно звернені власникам. Повернення суден передаватиме особна урядова комісія, обібрана із Миколаївського портового присутствія. Ся комісія уповноважена зробити розслідування по реквізиції суден, організацію повернення суден власникам, приймання заяв про збитки та затрати з правом перевірити заявлені домагання.

Вик[онуючий] Об[ов'язки] Комісара м[іста] Миколаїва ШАТОХА

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 50–51.

№ 85

**Інтерв'ю з директором миколаївських суднобудівних заводів
Б. О. Юреневим про перехід заводів у підпорядкування
германського командування, відновлення їх роботи
та погашення боргів, опубліковане у виданні «Трудовая газета»
10 липня 1918 р. № 2636**

10 липня 1918 р.

БЕСЕДА С Б. А. ЮРЕНЕВЫМ²⁴

Циркулирующие вокруг открытия заводов различные слухи и толки побудили нашего сотрудника побеседовать на эту тему с Директором заводов Б. А. Юреневым.

На вопрос нашего сотрудника: не известно ли Петроградскому правлению о возобновлении германской фабрикой работ на заводах, и если известно, то какое отношение к этому Правления, г[осподин] Юренев ответил, что сообщенные редакции сведения о том, что правление в принципе согласно на передачу заводов, неточны. Теперь, когда после

²⁴ Юренев Борис Александрович – директор суднобудівного заводу «Наваль» у 1912–1918 рр., гласний Миколаївської міської думи. 14 березня 1919 р. заарештований Надзвичайною Комісією, був убитий конвоїрами, коли його вели до тюрми після допиту.

больших затруднений местному заводууправлению удалось через курьера известить главное Правление в Петрограде о положении вещей здесь на месте, результатом явился приезд сюда г[осподина] Кульмана, отношение Правления к вопросу о возобновлении деятельности заводов стало известно. Поэтому в воскресенье состоялось в Германском губернаторстве совещание с участием членов губернаторства, представителя Германского морского министерства, представителя фирмы «Блюм и Фосс» и представителей дирекции заводов и Правления. На этом совещании г[осподин] Кульман заявил, что если германские власти требуют, чтобы заводы были пущены в ход, то Правление ничего не имеет возразить, но при возобновлении деятельности заводов не должно быть допущено ничего, что могло бы нанести ущерб интересам законных владельцев заводов. В этом заседании представители командования официально заявили, что они с предпосылками Правления согласны. Дальнейшие же более подробные условия возобновления деятельности заводов будут установлены на совещании, которое должно состояться в губернаторстве 11-го июля. После совещания германская комиссия отбыла в Севастополь, а г[осподин] Кульман в Киев. Как киевское правительство, так и Петроградское правление не видят необходимости в том, чтобы заводы были пущены в ход чужой фирмой, что, впрочем, и высказывалось представителем украинского Морского министерства в Киеве, которое считает заводы крайне нужными для Украины.

На вопрос нашего сотрудника, не следует ли искать причины передачи заводов в ведение германских властей в финансовом отношении заводов, в недостаточности средств, г[осподин] Юренев ответил, что финансовое положение заводов не вызывает необходимости привлечения иностранных капиталов, так как киевское правительство выдало, например, заводам Донецкого бассейна ссуду в 50 миллионов рублей, причем каждый завод получил ссуду не меньше той, которую просил. Следовательно, в случае нужды их можно эксплуатировать на украинские средства. Наконец, у заводууправления в смысле улучшения финансового положения заводов есть ресурс по отношению к советскому правительству, которое выдало письменный документ о том, что оно отвечает за все понесенные заводами убытки до 18 марта. О степени задолженности заводов по полученным от Министерства авансам (например, последние 6 миллионов для уплаты рабочим были получены тоже авансом) и о величине причитающихся заводам получений за исполненные заказы им здесь судить не можем, все эти сложные расчеты в Правле-

нии и Министерстве и могут быть окончательно выяснены только в Петрограде.

В настоящее время в Киев приехал представитель Правления ген[ерал] Дьячков для выяснения вопроса о возмещении понесенных заводами убытков и о судьбе исполненных заводами заказов.

Следовательно, переход заводов в ведение германских властей не вызывается финансовым положением и не стоит в связи, как говорят в городе, с желанием введения конкурса по долгам заводов.

Чисто финансовая и коммерческая часть управления заводов находится в ведении моего коллеги и, главным образом, в Петроградском правлении, но, принимая во внимание высокую стоимость магазинов, зданий, машин и проч[ее], вряд ли может быть речь о конкурсе и о том, что требования кредиторов по отношению к заводам не будут удовлетворены полностью.

На вопрос нашего сотрудника о том, что, как мы слышали, предполагается замена удостоверений формальными долговыми обязательствами, г[осподин] Юренев сообщил, что все эти разговоры весьма наивны, так как по вексельным платежам все равно установлен мораториум. По возвращении г[осподина] Кульмана в Николаев именно по этому вопросу он будет иметь подробную беседу с представителями рабочих организаций.

Затем речь перешла к записи рабочих на заводах, и на вопрос, записалось ли достаточное количество квалифицированных рабочих или же записались только чернорабочие, г[осподин] Юренев ответил:

«Нет, квалифицированных рабочих записалось также достаточно, чтобы пустить заводы в ход. Теперь, когда все списки рассмотрены, – это установлено.

А предоставляемого количества угля достаточно.

Уголь поступает, и германские власти надеются предоставить большое количество. Пока они рассчитывают дать по 4 000 пудов в день, но этого количества мало, так как для более или менее нормальной работы нужно 8 000 пудов.

Но и это затруднение будет, по-видимому, устранено».

На этом беседа закончилась.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 64–65.

№ 86

**Повідомлення про перший візит Отамана міста Миколаєва
полковника В. К. Черепанова до Миколаївської міської думи,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
11 липня 1918 р. № 42**

11 липня 1918 р.

ЦЕНЗОВАЯ ДУМА И ПОЛКОВНИК ЧЕРЕПАНОВ

Третьего дня, к началу заседания Гор[одской] думы, в думский зал прибыл атаман г[орода] Николаева полк[овник] Черепанов. Заняв место рядом с головой г[осподином] Матвеевым, полковник Черепанов обратился к гласным с приветственным словом, заявив им, что он рад с ними познакомиться, и выразив надежду, что рука об руку с настоящим составом Думы ему удастся преодолеть все трудности по управлению городом. Ему ответил г[осподин] Матвеев, в свою очередь сказавший, что в лице г[осподина] атамана он и вся Дума надеются найти «помощника и просвещенного администратора и покровителя».

Просидев некоторое время, полковник Черепанов простился со всеми гласными за руку и удалился.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 93–94.

№ 87

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської думи
із рішенням про заборону випічки білого хліба
та якнайшвидше запровадження карткової системи на хліб**

11 липня 1918 р.

Выписка

из протокола № 44 заседания Николаевской городской управы
от 11-го июля 1918 года

338. СЛУШАЛИ: Словесный доклад Городского головы о необходимости, в целях экономии вообще и сбережения запасов, допускать к продаже только однородный хлеб и воспретить выпечку белого хлеба, сдобного и проч[его] печения из белой муки.

ПОСТАНОВИЛИ: Поручить Продовольственному отделу Управы представить к ближайшему заседанию Городской думы разработанное при участии городского юрисконсульта обязательное постановление о воспреещении выпечки в городе для продажи белого и всякого сдобного хлеба и прочего печения из белой муки.

339. СЛУШАЛИ: Доклад Городского головы от 11 сего июля о муниципализации дела снабжения населения города печеным хлебом и о скорейшем введении карточной системы на хлеб.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять доклад и поручить Продовольственному отделу в кратчайший срок составить доклад для представления в Думу.

341. СЛУШАЛИ: Доклад Х[озяйственно]-распорядительного отдела Управы от 2 сего июля за № 20 с представлением счета содержателя Лондонской гостиницы А. Фреймана об уплате ему арендной платы с 17-го марта по 1 июня с[его]/г[ода] 13 563 руб. 40 коп. за пользование гостиницей германскими войсками, с отнесением расхода на особый счет по расквартированию оккупационных войск.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять доклад.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 80.

№ 88

Лист германського губернатора Ю. Ф. фон Гільхаузуна до Отамана міста Миколаєва В. К. Черепанова про правила використання карток на хліб у місті Миколаєві

13 липня 1918 р.

Цісарсько-Німецька

Губернатура Миколаїва

Кн. 2325

Миколаїв, 13 липня 1918 р.

До Отамана м[іста] Миколаїва

п[ана] Полковника Черепанова

По зроблених тут оглядинах являється пекуча потреба ще деякого улучшения способу розділювання між населенням міста Миколаїва через постачання карточок, треба безумовно досягнути цього, щоби:

- 1) кождий мешканець одержував належний йому раціон хліба,
- 2) щоби уникати систематично першенства одного чи другого мешканця,
- 3) щоби розділювання по можности проходило так, щоби заощадити довге стояння населення у чергах.

По зроблених у Німеччині довідках під час війни дається це осягнути найлучше слідуючими способами:

а) Мешканець одержує свій раціон хліба по віданню відтинку хлібної марки (талон). Звертається головно увагу на се, що контроль заключається головно у віданню відтинка хлібної марки. Відтинки (талони) з

хлібної карточки повинні відрізувати пекарі, збирати разом і передавати містові. Місто є тоді у стані контролювати роздавання хліба пекарів. Коли тільки назначно пекарі перечеркають відтинки хлібної марки, то заходить небезпека фалшовання з боку власника хлібної марки, тому що він знову (удалює) витирає чертки олівця, так що таким способом частина населення добуває собі не належний їй раціон хліба. Через те часто заходять випадки, що люде ледве ще тільки вийшли із пекарні, продають по спекулятивній ціні хліб таким людям, які так довго у черзі чекати не можуть. Дальше місто не є у стані, як виходить із вищого виводу, контролювати у тому напрямку відповідні пекарні, скільки вони видали хліба по клубній карточці.

б) Усякий мешканець міста мусить одержувати у призначеній пекарні. Це буде досягнуто, тому що кождий мешканець записується у лісту клієнтів одної пекарні; пекар посвідчує на другій стороні хлібної карточки (заведення) запис у його лісту, так що мешканцеві відбирається можливість записатися у більш як одного пекаря. Пекарі одержують тоді на підставу своєї лісти клієнтів остаточно на число голів (душ) своїх клієнтів, уділяється їм скількість муки, яку они мають пекти, остаточно, з якою они мають вийти (обійтися), треба стреміти до того, щоби уникнути по можливости, аби клієнти одної пекарні не розділялися (находилися) по усьому містові. Треба по можности досягнути того, щоби клієнти, як далеко се можно провести, групувалися місцево коло відповідної пекарні. При тім для задоволення поодиноких треба дати мешканцеві можливість якнайширшого вибору щодо пекарні.

Місто перевіряло би (установляло) лісти клієнтів у тому напрямку, щоби они у відношенню (до здібности) продукції відповідної пекарні стояли у (гармонії) пропорції, це значить, треба стреміти до того, щоби можливо многі також менші пекарні працювали, щоби уникнути безхлібности промислу. При кінці треба звернути увагу ще і на це, щоби за недільні і святочні дні, щоби день перед тим віддавати раціони на слідуєчий день, у якім видача не відбуватиметься.

/Підписав/ ф[он] Гільхаузен. Генераль Маіор і Губернатор

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 81–82.

**Ініціативний лист Миколаївського відділення
Українського товариства «Просвіта» до українського
комісара міста Миколаєва про потребу в українізації
Миколаївського учительського інституту**

Не раніше 15 липня 1918 р.

ПАНУ КОМІСАРОВІ

в справах Шкільної й Позашкільної Освіти
м[іста] Миколаїв та Херсонського Повіту

ПОВІДОМЛЕННЯ

Миколаївське Українське т[овариств]во «ПРОСВІТА», обговоривши справу в засіданні Ради від 15-го липня 1918 року про Миколаївський учительський інститут з приводу українізації шкіл, постановляє:

I. Позаяк Учительський інститут м[іста] Миколаїв обслуговує потреби не м[іста] Миколаїв, а майже всю Південну Україну, де населення в переважності українське, бо виносе 80 відсотків відносно великоросів до загалу людности 65–70 відсотків.

II. Учительський інститут готує вчителів вищих початкових шкіл, самих доступних нашому народові, як по своїм засобам, програмі, так і по довгочасности.

III. Учительський інститут складається в більшості з учнів українців, які складали торік понад 65 відсотків всіх учнів, не дивлячись на те, що в цьому були учні з Росії, які в цим році будуть прийматись по оголошенню Міністерства Освіти в другу чергу на вільні місця, як чужесторонці.

IV. Учні, які скінчили в цим році Інститут, примушені бути в цим році їхати на Українські курси, улаштовані Міністерством Освіти, бо вимогами життя їм треба читати лекції на українській мові і відповідати на всі складні запитання своїм учням по предметам Українознавства.

V. Виходячи з таких засад, Українське т[овариств]во «ПРОСВІТА» вбачає в цьому такі ненормальности:

1) В Миколаївському учительському інституті в угоду незначній кількості всі предмети проводяться на російській мові і тим самим [це]

а) укорочує права української мови, ставлячи її на другорядне місце,

б) В Педагогічному інституті провадиться навчання не педагогічно, бо викладається на чужій учням мові і не являється національною школою, як вона повинна бути,

в) ображає громадян українців, що вибороли собі самостійну Українську Державу, але не мають національної школи,

2) На Інститут витрачаються громадські гроші, а він не дає громадянам саме тих народних учителів, які необхідні до самої доступної народної вищої початкової школи на його рідній мові,

3) Учні, скінчивши таку школу, потребують ще курсів, аби могли служити своєму народові.

Щоб уникнути цих ненормальностей, Українське т[овариств]во «ПРОСВІТА» ухвалило домагатись від Української державної власті, аби Миколаївський учительський інститут було негайно з цього 1918–19 року шкільного українізовано, щоб він як з боку зовнішнього, так і внутрішнього був українським, тобто щоб всі предмети викладались на українській мові, як вимагає педагогіка, а також замість історії, географії та письменства Росії були історія, географія та письменство України, а російська мова та письменство викладалось, як окремий предмет, все ж инше, що торкається Росії, як історія, географія та инше, входило в склад всесвітніх наук.

З протоколом згідно

Голова Т[овариств]ва /підпис/ Микола Запорожченко.

Голова т[овариств]ва «Просвіта»

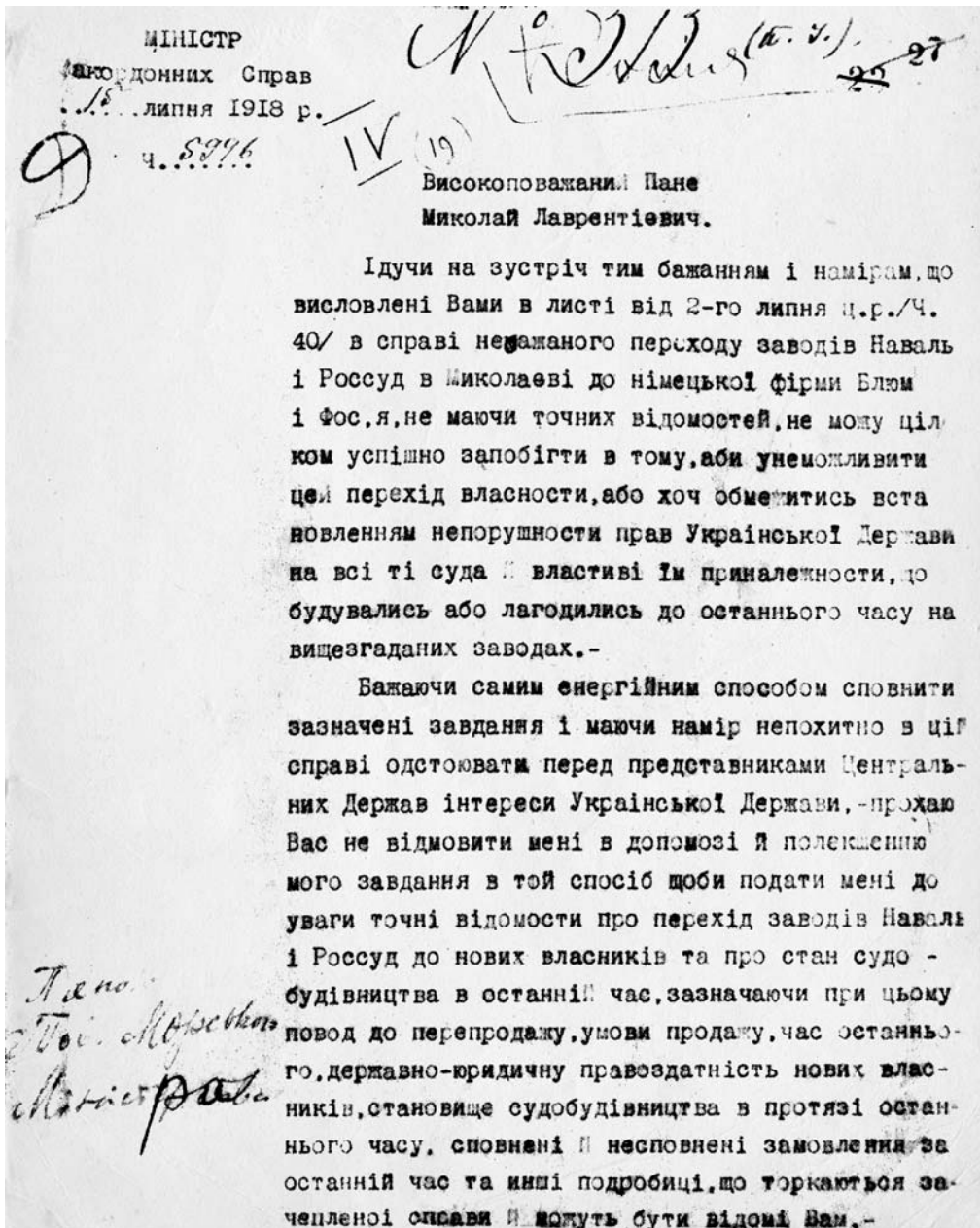
П и с ь

Оригінал. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 186–186зв.

Звернення Міністра закордонних справ Д. І. Дорошенка
до Товариша Морського міністра М. Л. Максимова
про з'ясування стану справ на миколаївських суднобудівних
заводах у зв'язку із захопленням
їх австро-німецьким командуванням

15 липня 1918 р.

6376

З уваги на необхідність встановлення зазначених вище відомостей, безумовно потрібних для зносин з представниками Центральних Держав, я сподіваюсь, що Ви Високоповажаний Пане, докладець рук, аби не позбавить мене можливості досягнути бажаних наслідків в розв'язанню зачепленої справи.

Надіючись на Вашу прихильність користуюсь нагодою висловити Вам почуття щирої пошани до Вас, *Визначення*

Управляючий Міністерством
Справ Закордонних:

Скисава М. Манасевич

Відпуск. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 179. Арк. 63-63зв.

№ 91

Доповідь Продовольчого відділу Миколаївській міській управі про правила обігу хлібних карток у місті Миколаєві

16 липня 1918 р.

Николаевская Городская Управа
Прод[овольственный] Отдел

№ 3473

Июля 16 дня 1918 г.

В Николаевскую Городскую Управу

Продовольственного Отдела

Ник[олаевской] Гор[одской] Управы

Д О К Л А Д

Ограниченное количество муки, выдаваемое Николаевской конторой Государственного Хлебного Бюро, вызвало необходимость ограничить потребление населением количества печеного хлеба и в связи с этим принять меры к равномерному его распределению. Единственной мерой, радикально могущей осуществить сказанное задание, является введение карточной системы. Последняя, будучи применима почти во всех городах, в большей или меньшей мере способствует правильному распределению продукта. Независимо от сего, карточная система является лучшим контролем над хлебопекарнями и в смысле учета количества

муки, отпущенного им для выпечки. Наконец, введение карточной системы на продажу хлеба предусмотрено, как мера обязательного характера, приказом Министерства продовольствия от 26 июня 1917 г. /Сбор[ник] Ук[азов], ст[атья] 1080/.

Согласно п[унктам] 2 и 10 сего приказа, введение карточной системы возложено на продовольственные комитеты, образованные на основании закона 25-го марта 1917 года. Ныне обязанность эта перешла на Николаевское городское общественное управление, так как Николаевский продовольственный комитет с 6-го октября 1917 года вошел в состав Николаевской городской управы и преобразован в Продовольственный отдел Николаевской городской управы.

Для планомерного распределения карточной системы необходимо придать ей понудительный характер. Для этой цели Продовольственный отдел считает необходимым издать обязательное постановление, кое бы регулировало, с одной стороны, отношение граждан к лицам, производящим торговлю хлебом, а с другой – карало бы нарушения постановлений относительно продажи хлеба по карточкам.

Обязательное постановление это должно, согласно п[унктам] 22 и 24 ст[атьи] 108 Положения об Обществ[енном] упр[авлении] городов, получить одобрение Городской думы.

Поэтому Продовольственный отдел предлагает предоставить на одобрение Городской думы нижеследующее обязательное постановление.

ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ НИКОЛАЕВСКОЙ ГОРОДСКОЙ ДУМЫ О ПОРЯДКЕ ПОЛЬЗОВАНИЯ КАРТОЧКАМИ НА ПОЛУЧЕНИЕ ХЛЕБА

П[ункт] 1. Каждый житель г[орода] Николаева, вне зависимости от возраста, имеет право на получение хлебной карточки и не имеет права пользоваться карточкой другого в свою пользу.

П[ункт] 2. Карточки выдаются через квартальных старост, получающих их от соответствующих районных комитетов; при получении карточки уплачивается установленная Продовольственным отделом плата.

П[ункт] 3. Каждый, получивший хлебную карточку, обязан вернуть ее через домовладельца квартальному старосте под расписку, в случае выезда из города, хотя бы на один день. Вновь прибывающие в город и переселяющиеся в другой район получают карточки на общем основании, причем переселяющиеся из одного района в другой обязаны представить удостоверения квартального старосты того квартала, где они ранее проживали, в том, что карточка ими возвращена.

П[ункт] 4. Домовладельцы обязаны отбирать от выезжающих из Николаева хлебные карточки и немедленно представить их квартальному

старосте. Независимо от сего, домовладельцы обязаны уведомлять квартальных старост о выбывших в течение 2-х дней, а равно об отказавшихся вернуть карточки при прибытии. В случае смерти обладателя карточки домовладелец обязан отобрать принадлежавшую покойному карточку и сдать ее под расписку квартального старосты.

П[ункт] 5. Квартальные старосты обязаны исполнять постановления районных комитетов относительно порядка учета хлебных карточек.

П[ункт] 6. Печеный хлеб по карточке выдается из лавки по указанию районного комитета; для получения хлеба надлежит предъявить карточку. При отпуске хлеба отрезается купон того числа, на которое выдается хлеб; купоны того дня, в который хлеб не был получен, недействительны; недопустим также отпуск хлеба по купонам, срок которым не наступил.

П[ункт] 7. Владельцы мест продажи хлеба обязаны сортировать купоны по дням и цветам и предъявлять их в сортированном виде в районные комитеты в сроки, указанные как районными комитетами, так и Продовольственным отделом. По требованию Продовольственного отдела купоны должны быть представлены ему на тех же основаниях.

П[ункт] 8. Владельцы мест выпечки обязаны выпекать все полученное ими от Продовольственного отдела количество муки полностью, причем в случаях выдачи им муки на два или несколько дней выпечка должна распределяться на соответствующее число дней в количестве, по указанию Продовольственного отдела.

П[ункт] 9. Владельцы мест выпечки обязаны приготовить выпеченный хлеб к 6-ти час[ам] утра с тем, чтобы с указанного времени могла начаться развозка его, и окончиться не позже 7 час[ов] утра.

П[ункт] 10. Продажа печеного хлеба владельцами мест продажи такового может производиться только по хлебным карточкам и по нарядам Продовольственного отдела и районных комитетов. Продовольственному отделу предоставляется лишать районные комитеты права выдачи нарядов, о чем должна быть произведена публикация.

П[ункт] 11. Печеный хлеб должен быть хорошего качества, вполне выпеченный, без всяких примесей и соответствовать по своему качеству сорту отпущенной муки.

П[ункт] 12. Нарушение сего постановления влечет за собой наказание, предусмотренное ст. 29 Уст[ава] о Нак[азаниях] /до шести месяцев тюрьмы/.

Член Управы, Завед[ующий] Прод[овольственным] Отделом Ясинский

**Звернення Миколаївського відділення
Українського товариства «Просвіта» до Міністерства
народної освіти Української Держави про грошову допомогу
на підтримку театральної та іншої просвітницької
діяльності товариства**

17 липня 1918 р.

[Штамп]

Українське Товариство

П Р О С В І Т А

у Миколаїві

Липня 17-го дня 1918 р.

г[ород] Миколаїв

Херс[онської] губ[ернії]

Міністерству Народної освіти

Відділу Позашкільної освіти

Позаяк Т[оварист]во «Просвіта» провадить виключно позашкільну роботу і підлягає відділу позашкільної освіти при Міністерстві, Рада Т[оварист]ва звертається до Вас видати їй державну допомогу в 10 000 карбованців.

Становище нашого Т[оварист]ва таке: на Слобідці, окраїні м[іста] Миколаїва, з виключно робітничим населенням мався театр приватного власника, де робились театральні вистави та ілюзійон, в більшості своїй не відповідаючи вихованню громадян, бо підроблялись під смак публіки. В цим році через безробіття театр не може себе оправдати і через це нам удалось його купити у власника за 4 тисячі і зробити ремонт на 2 тисячі, де зараз і робимо вистави за малу ціну від 3 кар[бованців] 45 коп[іюк] і одне місце по 75 коп[іюк], послідне.

Прибутки театру рівняються видаткам, а позаяк ми купили театр у борг і немає можливости його викупити, якщо не одержим допомоги 6 тисяч, то прийдеться його позбути приватній особі, яка, визискуючи населення, буде не розвивати, а рушити моральні підвалини народу. Розвиток театру, як минеться безробіття, буде цілком забезпечений навіть при ще зменшеній ціні, бо він вміщає ще стільки, скільки зараз ходє. Як одержим допомогу, то матимем можливість давати вистави зовсім безплатні, про що можемо Вам складати справоздання, завірене Комісаром Народної Освіти. Там же можемо робити вистави безплатно, народні читання з історії літератури, а також по іншим питанням. Там же робляться наші концерти з декламацією та національним хором. До театру «Просвіта» має на меті заснувати драматичну й нотну школу, де бажаючі грати та співати мали виховання. Також «Просвіта» улаштувала

би українську школу грамоти для дорослих і найняла бібліотекаря до нашої книгозбірні, котре задовольняє всі ті потреби в українських книжках, яких з кожним днем все ширяться, бо на весь Миколаїв тільки одна українська книгозбірня – це нашого Т[оварист]ва «Просвіта». На це все ми просимо ще 4 тисячі, а всего разом 10 000 карбованців.

Голова Ради/підпис/

Писар /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 191–191зв.

№ 93

Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської думи з обговоренням питання про унормування відпуску та тарифів електричної енергії, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 19 липня 1918 р. № 49

17 липня 1918 р.

В цензовой Думе
/Заседание 17 июля 1918 года/

Председательствует В. Д. Шехавцов.

Секретарь оглашает заявления г[оспод] Остен-Сакена и Канонникова об отказе их от звания гласных.

Повышение тарифа на электричество

Н. И. Ципкевич читает свой доклад о необходимости увеличения тарифа за электрическое освещение как для театров, иллюзионов, ресторанов и клубов, так и для магазинов, частных лиц и общественных учреждений, а также ограничения пользования числом электрических лампочек, вследствие вздорожания топлива и материала. Причиной сокращения отпуска энергии, по словам г[осподина] Ципкевича, является тяжелое положение, создавшееся для электрической станции в связи с вывозом мазута, принадлежащего портовой конторе, для нужд жел[езных] дорог. Запасов мазута осталось на станции не более как до 15 сентября.

При этом, – говорится в докладе, – германский губернатор вполне определенно предложил обойтись этим количеством до 1 октября тек[ущего] года.

Устно г[осподин] Ципкевич добавляет, что в немецком губернаторстве ему предложили остановить движение трамвая и сократить потребление энергии, не пренебрегая даже принудительным вывинчиванием лампочек.

Но г[осподин] Ципкевич к таким «полицейским» принудительным мерам прибегать не пожелал и решил, что наилучшей мерой, чтобы вызвать экономию энергии, является повышение тарифа. К тому же это повышение даст городской кассе добавочный доход против сметы 1918 г. в сумме 124 тысячи 37 руб. 50 к. Что же касается остановки движения трамвая, то и это невозможно, так как город лишится тогда наилучшего доходного источника.

Доклад вызвал некоторые прения.

Г[осподин] Леонтьев находит, что для обывателей повышение тарифа явится слишком неожиданным, а потому необходимо дать возможность населению обсудить этот вопрос.

«Почтенный старец», однако, не говорит – каким образом провести в жизнь его демократическую идею.

Г[осподин] Теодорович считает, что повышение тарифа вряд ли приемлемо, ибо это, как будто спекулятивная мера, увеличивать доходность города, пользуясь осветительным кризисом, не совсем хорошо.

Г[осподин] Юренев: Я не могу ни о чем говорить официально, но между нами могу сказать, что дело обстоит очень плохо. В один прекрасный день мы можем очутиться без воды, без света и без трамвая. Необходимо на что-нибудь решиться.

Высказываются еще некоторые ораторы, после которых г[осподин] Ципкевич в заключительном слове, повторяя тезисы доклада, успокаивает г[осподина] Теодоровича, что город спекуляцией не занимается, а хочет лишь улучшить свои финансы. Впрочем, говорит г[осподин] Ципкевич, сумма прибыли только предположительная, город может ее и не получить.

Принимаются следующие положения докладчика:

1/ Театры, иллюзионы, клубы, казино и др[угие] увеселительные заведения платят 5 руб. за 1 кил[оватт]-час, а гостиницы, кафе, кондитерские, буфеты и рестораны – 2 руб. за 1 килов[атт]-час.

2/ Частные квартиры и магазины платят 1 руб. 50 коп. за 1 килов[атт]-час. Для всех абонентов вводятся ограничения отпуска энергии.

Уличное освещение прекращается совершенно в 12 час[ов] ночи. Гостиницы, театры, иллюзионы и пр[очие] должны тушить свой свет в 11 час[ов] ночи.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 105–106.

**Лист голови Ново-Бузької волосної земської управи Дібрового
про безпідставні нічні обшуки, здійснювані
австрійськими військовими в оселях мешканців волості**

18 липня 1918 р.

Предс[едатель] Ново-Бут[ской]
Вол[остной] Зем[ской] Управы
18/31 июля 1918 года

Господину коменданту
3/90 австрийских войск

Довожу до сведения, что ко мне много поступает заявлений о том, что солдаты вверенного Вам батальона без предъявления надлежащих документов и уведомления граждан по ночам производят обыски дворов с огнем, что грозит пожарам[и], так как граждане в настоящее время заняты перевозкой хлеба во дворы для молотбы, а от неосторожного обращения с огнем могут быть пожары и пострадает не только один хозяин, у которого производится обыск, но и все население местечка Нового Буга и, кроме того, наводят на граждан панику.

Ярким подтверждением заявлений граждан м[естечка] Нового Буга служит фактом то, что в прошлую ночь ко мне во двор явилось несколько солдат с огнем в руках и начали что-то искать. На вопрос моего соседа, «что они делают», солдаты что-то закричали, и тот вынужден был спрятаться в дом и не выходить до утра, а обыск этот производился в пяти или шести дворах.

Такой способ обыска есть неудобный, и им могут воспользоваться злоумышленники и обворовать домохозяев.

О последующем Вашем распоряжении прошу Вас уведомить Управу.

Председатель Управы *Дибровой*

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 137.

**Доповідна записка О. І. Стебіхова Миколаївській міській управі
про стан товарообміну між селами та містом Миколаєвом,
зловживання з боку спекулянтів, написана на підставі
відвідування ним Гур'ївської волості**

19 липня 1918 р.

Члену Управы

Заведывающего

Продовольственным Отделом

Алексея Ивановича СТЕБИХОВА

Докладная записка

Исполняя поручение Ваше, я 11 июля отправился в окрестные села гор[ода] Николаева для выполнения условий и порядка ввоза грузов и вывоза таковых из города Николаева и, по ознакомлении с тем и другим вопросами при собрании на каждый раз сельского схода, имею честь доложить следующее:

Крестьяне Гурьевской волости заявили, что препятствий с их стороны к вывозу продуктов в город не встречается, точно так же нет препятствий и со стороны австро-германского командования; сами крестьяне возить в город продукты не имеют никакой возможности ввиду полевых работ и убедительно просили прислать для этой цели своих представителей, снабдив их полномочиями, и положить конец произволу посторонних лиц, которые являются в села и предлагают за продукты высокие цены.

Сход в большом количестве просил разрешить Гурьевской волости производить помол зерна на мельницах в Николаеве по указанию Продовольственного отдела или же другого исполнительного органа, так как имеющиеся в селах мельницы в данное время за отсутствием смазочных материалов стоят; просили в самом скором времени разрешить этот вопрос и их уведомить.

Крестьяне села Кандыбино просили меня доложить, что с их стороны к вывозу продуктов в город препятствий не будет, если со стороны властей гор[ода] Николаева не будет таковых. Был один случай задержки скота, который шел на Николаев, но по выяснении обстоятельств таковой был освобожден. Просили не давать разрешений к вывозу продуктов и товаров частным лицам, которые появляются в деревнях [и] сбывают все по высоким ценам. Просили обратить внимание на взяточничество, которое практикуется по дорогам и на мостах; определенно заявили, что

при наличии разрешения Продовольственного отдела некоторым пришлось дать взятку, так как товар каким-то одетым в штатское платье в грубой форме осматривался.

Крестьяне посада Покровское просили меня передать, что с их стороны не будет препятствий к ввозу в город продуктов, при условии присылки своего представителя с полномочием и безусловного запрета выдачи разрешений на вывоз в села, так как таковые положительно снимают с крестьян шкуры, чем обостряется отношение между селами и городом.

Что же касается других сел, где мне приходится быть, то просьбы и жалобы одни и те же.

Ознакомившись в корне с нуждами крестьян, а в частности и с жалобами, я прихожу к несомненному заключению, что для того, чтобы товарообмен функционировал правильно между городом и деревней, необходимо прежде всего дать возможность крестьянам вывозить необходимое им из города, а затем ввоз продуктов будет в город беспрепятственный, при условии продовольственного контроля, как это категорически мне заявили крестьяне; что в некоторых местах развито взяточничество, каковое производит плохое действие на психику крестьян, что произвести строгий контроль над вывозом из города, дабы упразднить мелких спекулянтов, которые работают от таких же единомышленников крупных, мера эта при настоящем положении крайне желательна, что просьбу крестьян необходимо удовлетворить на первый случай в отношении помола зерна на летний период времени, дабы они больше были расположены; что крайне необходимо ввести товарообмен между представителями Продовольственного отдела и таковыми же со стороны сел, дабы крестьяне были уверены, что продукты идут в первые руки, а не спекулянтам, на что крестьяне больше всего настаивают.

Июля 19 дня 1918 г.

/Подпись/ Стебихов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 93-94.

**Лист Миколаївської міської управи
до Міністерства продовольчих справ Української Держави
про ціни на цукор і забезпечення ним населення міста**

19 липня 1918 р.

Николаев. Город[ская] управа

Продовольст[венный] отдел
№ 3655

Министерству Продовольчих Справ

Июля 19-го дня 1918 г.

С 1-го ноября 1917 г. Временным Продовольством были установлены следующие цены на сахар:

Сахар-песок 56 руб. 80 коп. [за] пуд и сахар рафинад 60 руб. [за] пуд.

На складе Продовольственного отдела Николаевской городской управы к 1-му ноября 1917 г. оставалось 942 пуд[ов] 09 фун[тов] песка и 15 пуд[ов] 06 ф[унтов] рафинада.

Цена сахара до 1-го ноября была определена: песок 24 руб. 80 коп. [за] пуд и рафинад 29 руб. 60 коп.

Акцизное управление, составив акт о наличии в складе на 1-е ноября вышеозначенного количества сахара и установив разницу в сумме 30 672 руб. 56 коп., потребовало внесения этой суммы в Казначейство в доход от законной сахарной операции, согласно § 21/1.

Затем в первых числах ноября по наряду Центросахара прибыли в адрес Продовольственного отдела Николаевской городской управы отправленные еще в октябре три вагона сахара со ст[анции] Сахарная № 11923, 11924, 11925. Акцизное управление и этот сахар обложило добавочным акцизом в сумме 92 492 руб. 40 коп., потребовав, чтобы и эта сумма была внесена в Николаевское казначейство.

Продовольственный отдел, готовясь к выдаче населению сахара, поспешил все деньги в сумме руб. 123 164-96 внести в местное Казначейство по квитанциям № 29919, 31180, 31394, 32137.

Затем в последних числах ноября прибыло уже в адрес Акцизного управления со ст[анции] Сахарная 7 007 пудов сахара-песка для раздачи населению за ноябрь по продовольственным книжкам.

Ввиду необходимости раздачи всего имеющегося сахара населению Продовольственный отдел, по обыкновению, опубликовал в местных газетах сообщение о раздаче сахара населению по вновь установленной цене, т. е. по 1 руб. 42 коп. [за] фунт песка и 1 р. 50 коп. за фунт рафинада.

Когда сахар уже был роздан торговцам для продажи, торговцы даже успели часть сахара продать, со стороны населения, и преимущественно со стороны работающих на заводах, стали поступать категорические требования о неприменении монопольной цены на сахар, причем требования мотивировались теми доводами, что в г[ороде] Одессе и других крупных центрах продажа сахара производится по заводским ценам – 60–62 коп. за фунт.

Николаевская городская дума обширным воззванием к населению гор[ода] Николаева от 2-го ноября 1917 г. старалась успокоить население и призывала население к спокойствию и порядку, объясняя невозможность продать сахар ниже установленных цен.

Но воззвание ни к чему не привело, так как злонамеренные лица, желая посеять вражду и беспорядок в городе, уже начали обвинять и городское самоуправление в соучастии с Акцизным управлением в деле повышения цен на сахар и потребовали понизить цены до цен октябрьских.

Требования эти, без сомнения, вылились бы в нежелательные эксцессы, если бы городское управление не поспешило бы, для внесения успокоения, с согласия управляющего акцизными сборами, отменить монопольную цену на сахар и установить цену на песок по 62 коп. за фунт, приняв на себя всю ответственность за изменение цены.

Успокоение наступило тогда, когда городское самоуправление распорядилось продавать сахар по 62 коп. за фунт и, кроме того, возвратило через торговцев населению разницу по 80 коп. за каждый проданный до изменения цены фунт сахара.

Ввиду таких обстоятельств Продовольственный отдел Николаевской городской управы, имея уплатить Акцизному управлению за последние 7 вагонов сахара-песка, обратился с отношением к акцизному надзирателю 1-го округа с просьбой, ввиду продажи сахара населению по 62 коп. за фунт, посчитать указанные 7 вагонов по заводским ценам, существующим в октябре, т. е. по 19 руб. 30 коп. со всеми добавочными расходами, приняв в расчет уплаченную сумму в Казначейство по квитанциям № 29919, 31180, 31394 и 32137.

Окружной надзиратель согласился с нашими доводами, принял от нас по окончательному счету за сахар 17 527 руб. 34 коп., но заявил, что расчет не окончательный до разрешения этого вопроса Центральной Радой.

Но вопрос этот, ввиду имевших место событий в Киеве, до сих пор не разрешен, а в апреле Акцизным управлением было отказано Продоволь-

ственному отделу в выдаче сахара для раздачи населению до тех пор, пока Продовольственный отдел не внес добавочных денег за ноябрьский сахар по 28 руб. 40 коп. за пуд, в то время когда Продовольственный отдел роздал населению сахар по 24 руб. 80 коп. за пуд.

В эту сумму входят уже все расходы по продаже, так что Отделу чистых осталось не больше как 19 руб. 30 коп., по какой цене Продовольственный отдел просил засчитать ноябрьский сахар.

Требования Акцизного управления были удовлетворены и внесено в Казначейство 29-го апреля 62 504 руб. 51 коп.

Ввиду изложенного Продовольственный отдел имеет честь просить:

1) Совершенно сложить с Продовольственного отдела Николаевской городской управы руб. 123 164-96 коп., внесенные Продовольственным отделом на текущий счет Управляющего Акцизными сборами как добавочный акциз на сахар, имевшийся на складе на 1 ноября и прибывший в первых числах ноября в количестве 3003 пуд[ов].

2) Сахар, прибывший в ноябре в количестве 7 007 пуд[ов], засчитать по октябрьским ценам на заводах, т. е. по 19 руб. 30 коп. [за] пуд, и возвратить внесенные в Казначейство добавочно за этот сахар 62 504 руб. 51 коп.

Продовольственный отдел Николаевской городской управы уверен, что Министерство удовлетворит означенное ходатайство, так как все эти меры предприняты с единственной целью внести успокоение в и без того взволнованное городское население.

Материальное положение Продовольственного отдела усугубляется еще тем, что во время имевших место в городе Николаеве в марте с[его] г[ода] беспорядков продовольственные склады были частью сожжены и частью разграблены и Продовольственный отдел остался без всяких оборотных средств.

Городской Голова /подпись/

Член Управы,

Заведывающий Прод[овольственным] отделом ... /подпись/

Секретарь /подпись/

Бухгалтер /подпись/

Прилагаются 7 документов.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 95-97.

№ 97

**Телеграма управляючого Миколаївською конторою
Державного Хлібного Бюро С. Б. Соминського
до Державного Хлібного Бюро про призначення
на посади агентів Бюро у Вознесенську, Новому Бузі
та інших населених пунктах**

21 липня 1918 р.

НИКОЛАЕВА 2549 39 20 9 48

Секретарь

Принятая 11-го 1918 г.

№ 67

Службовий отримок

Вх. № 222

БОРИС МАРКОВИЧ ВУЛИХ АГЕНТ ВОЗНЕСЕНСЬКЕ ХЛЕБОТОРГОВЕЦ ЗАПЯТАЯ
ИЛЬЯ АБРАМОВИЧ РАБИНОВИЧ СТАНЦІИ ДОЛИНСКОЙ ХЛЕБОТОРГОВЕЦ
ИЛЬЯ ИОЗОВИЧ АИЗЕНШТОК СТАНЦІИ НОВЫИ БУГ БЫВШИИ КУПЕЦ
АХОВОИ ИНСПЕКТОР И ЗЕИЛИК МЕНДЕЛЕВ АИЗЕНШТОК СТАНЦІИ
НОЛО КОЗЕЛСК ХЛЕБОТОРГОВЕЦ. БЮРО ХЛЕБ СОМИНСКИИ 637;

Государственное Хлебное Бюро

Секретарский

ПОЛУЧЕНО

22/VI 1918

222

Отдель

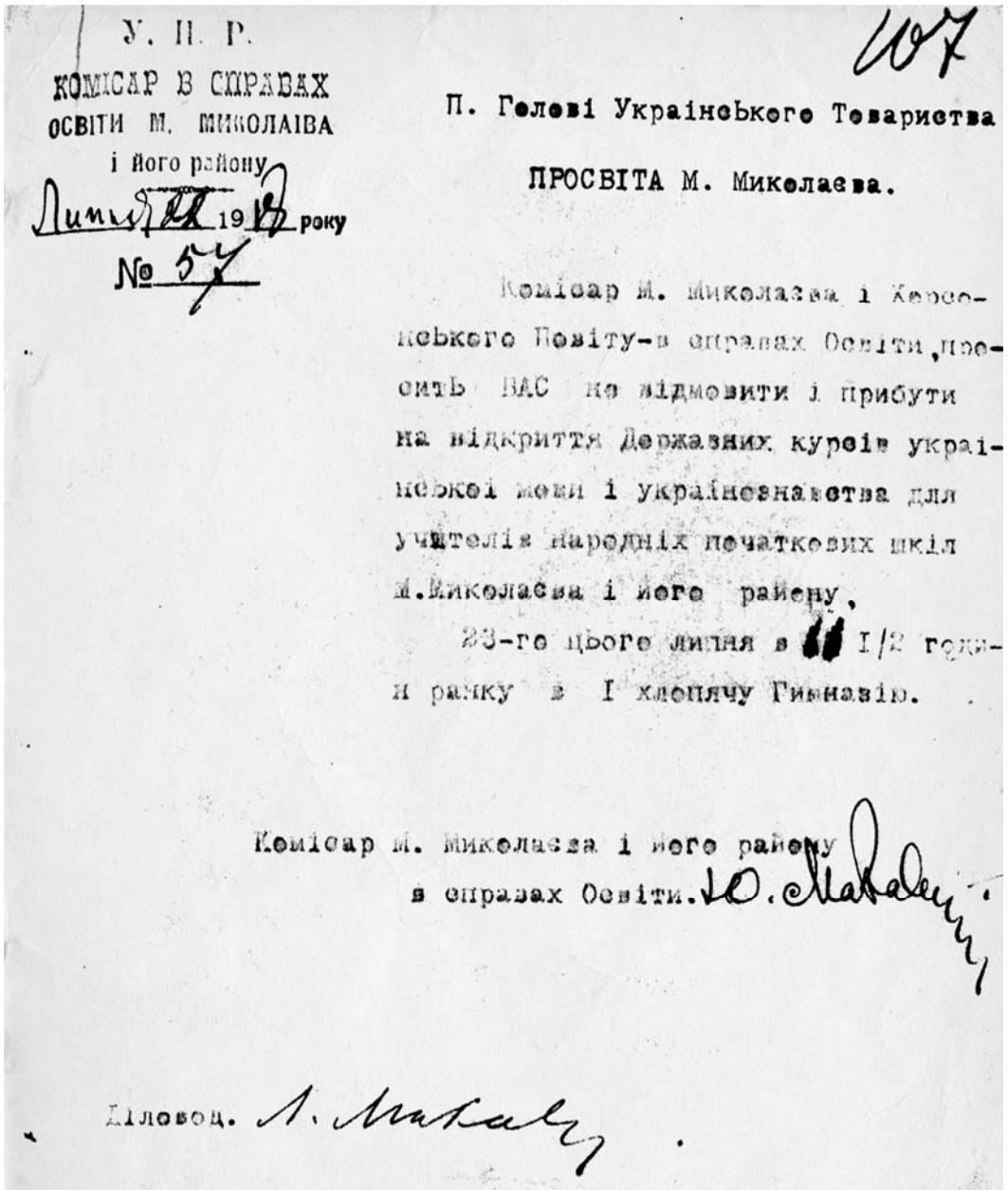
Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2193. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 60.

Лист комісара в справах освіти міста Миколаєва
до Голови Миколаївської «Просвіти» із запрошенням взяти
участь у відкритті Державних курсів української мови

22 липня 1918 р.

Оригінал. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 107.

Оголошення генерала Р. фон Коша²⁵ про реєстрацію іноземних підданих у місті Миколаєві та застосування репресивних мір до осіб, які не з'явилися на реєстрацію або самовільно змінили місце проживання, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 24 липня 1918 р. № 54

24 липня 1918 р.

**ОБЪЯВЛЕНИЕ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ГЕРМАНСКОГО КОМАНДОВАНИЯ**

Все Английские, Французские, Японские, Итальянские, Бельгийские, Португальские, Сербские, Черногорские, Греческие и Американские подданные обоого пола должны немедленно явиться в надлежащие Германские комендатуры и будут постоянно находиться под контролем.

Перемена места жительства и квартиры допускается только с разрешения надлежащей Германской комендатуры.

Все подлежащие настоящему объявлению лица, не явившиеся до 25 июля 1918 г. включительно в надлежащую комендатуру, будут арестованы и немедленно отправлены для интернировки в этапную инспекцию на Буге.

Так же будет поступлено с лицами, которые, несмотря на сие объявление, будут менять место жительства и квартиры, а также с лицами, принимающими участие в агитации против Германии.

Главнокомандующий КОШ, генерал от инфантерии

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 52-53.

²⁵ Кош Роберт фон (1856–1942) – германський генерал від інфантерії /піхоти/. У 1918 р. – командир 15-ї ландверської дивізії у складі німецьких окупаційних сил в Україні. Після захоплення німецькими військами Криму командував німецькою адміністрацією та військами на Півдні України і в Криму. У грудні 1918 р. вийшов у відставку.

**Звернення голови Херсонської губернської земської управи
С. Г. Пищевича до всіх волосних управ Херсонського повіту
про виконання Закону Української Держави про урочисту
обітницю урядовців**

25 липня 1918 р.

Херсонский Повитовый

Староста

Июля 25 дня 1918 года

№ 1707

Всем Волостным Управам

Херсонского уезда

Во исполнение телеграммы Губернского Старосты за № 310 предлагаю всем председателям волостных земских управ дать свое клятвенное обещание на верность Украинской Державе и отобрать таковое от всех служащих волостного земства и сельских обществ, согласно прилагаемому при сем п[ункту] 1 и 2 Закона от 30 травня 1918 г., напечатанного в Государственном Вестнике № 11, и отобранные обещания прислать мне.

ПРИЛОЖЕНИЕ: На обороте копия Закона от 30 травня 1918 г. и копия телеграммы за № 310.

Повитовый Староста /подпись/

Секретарь.

Выписка из «Государственного Вестника» от 7 червня 1918 р. № 11.

З а т в е р д ж у ю

Гетман Всієї України Павло Скоропадський

М[істо] Київ 30 травня [19]18 р.

П о с в і д ч и в :

За Государственного Секретаря М. Могилянський

Ухвалений Радою Міністрів Закон про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі.

1. Урядовці, що на державній службі цивільних відомств Української Держави, а також ті особи, що внов мають вступити на цю службу, повинні дати таку обітницю на вірність Українській Державі:

«Урочисто обіцяю вірно служити Державі Українській, визнавати її державну [в]ладу, виконувати її закон і всіми силами охороняти її інтереси й добробут».

2. Коли особи, що зазначено в I-му артикулі цієї постанови, від[мов]ляються від урочистої обітниці, то їх не приймається на службу, а ті, що вже мають на службі, звільняються від неї.

Херсон. Повитстаросте.

Предложите всем начальникам гражданских общественных учреждений отобрать клятвенное обещание всех служащих [на] верность Украинской Державе согласно I тире 3 пункту, а всех чинов варты согласно 4 пункту Закона 30 мая 1918 г. Державный Вестник II 7 июня. Сообщите вашем исполнении. № 134.

Губстароста Пищевич

Копія. Російською та українською мовами.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 20-21.

№ 101

**Телеграма Головного крайового комісара С. Коморного
про необхідність запобігання відправці до Києва делегацій,
які збираються брати участь в антиурядових
політичних маніфестаціях**

26 липня 1918 р.

ТЕЛЕГРАММА

Херсон, Екатеринослав, Симферополь, старостам Херсонщины,
Таврии, Екатеринославщины, Николаева, Комиссару гор. Одессы

Одержано відомість що з всіх частей губернії відправляються делегації соціалістичних селянських спілок до Київа щоби демонструвати против нового правительства тому, що це належить в стольних інтересах щоби припинити такого роду політичні маніфестації прохаю вас прийняти заходи у вірені вам області щоби задержати дальший наплив названих делегацій до Київа пересилаю до відома і для виконання.

Подписал Головной Краевый Комисар КОМОРНИЙ

З оригіналом згідно: помічник управителя старости /*підпис*/

[Резолюція] Уездным старостам Херсонской губернии

для принятия немедленных мер. Мая 17 дня 1918 г. № 2200.

Подписал Губернский староста ПИЩЕВИЧ

Правитель канцелярии КАШЕВСКИЙ

В е р н о : Делопроизводитель /*подпись* /

[Резолюція] Начальнику Антоновской Волостной Державной Варты

Июля 26 дня 1918 г. № 1137

Начальник Варты 10 уч[астка] /*подпись* /

Копія. Українською та російською мовами.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 140.

№ 102

**Зведення Спілки металістів міста Миколаєва
про прожитковий мінімум у місті, опубліковане у газеті
«Путь социал-демократа» 27 липня 1918 р. № 57**

27 липня 1918 р.

К собранию союзов,
созываемому Комиссаром Труда на сегодня в Бирже Труда

В связи с вопросом, подлежащим сегодняшнему обсуждению на собрании в Бирже Труда, Союз металлистов сделал предварительную, правда, грубую, сводку по вопросу о прожиточном минимуме по существующим рыночным ценам. Результаты получились ошеломляющими.

Прожиточный минимум одного человека равняется 11 рублям в день, прожиточный минимум средней семьи, считая таковую в 4 человека, равняется при более или менее нормальном питании 32 руб. в день, и при голодной норме, ниже которой нельзя спуститься, – 21 руб.

Отсюда ясно, что рабочий, в настоящее время получающий в среднем от 9–12 руб. для высокой квалификации и от 4–6 руб. для чернорабочего, – обречен на полное вымирание, ибо при отсутствии сбережений, которыми он мог бы пополнить недостаток своего заработка, он вынужден довольствоваться половиной голодной нормы, в лучшем случае, и четвертью – в худшем.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 53.

№ 103

**Наказ Отамана міста Миколаєва полковника В. К. Черепанова
про викоренення жебрацтва, опублікований
у газеті «Путь социал-демократа» 2 серпня 1918 р. № 62**

30 липня 1918 р.

Н А К А З

Отамана міста Миколаїва 30 липня 1918 р.

Навідуючись по службовим справам в різні міські установи та інституції, я мимоволі звернув увагу на те, що по вулицям міста, а особисто в прилюдних місцях, бродить нечислима кількість старців та різних калік, підрістків та бідно одягнених жінок з дітьми, китайців чародійників, шарманщиків і т[их] інш[их], які невідступно звертаються до перехожих з вимаганням милостині. Ні в якому благоустроєному місті не можливо терпіти таке становище.

Пропоную Державній Варті міста Миколаїва прийняти всі енергійні заходи до викоренення попрошайства, руководячись статтями 159–171 г. (XIV) Св[ода] Зак[онов], для чого предписую:

- 1) зареєструвати всіх старців на місцях їх життя,
- 2) в'яснити, в які місцеві заведення громадської опіки можливо було б помістити декотрих з просителів милостині,
- 3) всіх старців та калік з вулиць віддаляти й не допускати їх підходити до касарень й не пускати на бульвари й у сади.

Всю відповідальність до виконання цього наказу складаю на місцеві райони Державної Варти.

Прохаю Інспектора Державної Варти представити мені відомости по 1 і 2 пунктам цього наказу не пізніше 10 наступаючого серпня.

Вик[онуючий] Пос[аду] Отамана міста Миколаїва,
п о л к о в н и к ЧЕРЕПАНОВ

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 33.

№ 104

**Витяги з протоколу засідання Миколаївської міської управи
про виділення 5 тисяч рублів на утримання канцелярії
Отамана міста Миколаєва, ремонт будинку Грицаєнка
для розміщення в ньому канцелярії, невизнання роботодавцями
та робітниками В. В. Цехановича за голову Біржі праці**

30 липня 1918 р.

Выписка

из протокола № 54 заседания Николаевской Городской Управы
от 30 июля 1918 года

СЛУШАЛИ: Доложено предложение г[осподина] атамана гор[ода] Николаева от 30 сего июля за № 5392/3201 о выдаче ему заимообразно из городских средств 5 000 рублей для удовлетворения чинов его канцелярии содержанием за июль месяц с[его]/г[ода].

ПОСТАНОВИЛИ: Представить в Думу через Финансовую комиссию, причем Управа со своей стороны рекомендует удовлетворить настоящее ходатайство.

Доклад Члена Управы В. В. Цехановича по поводу непризнания его правлением Биржи труда – председателем Биржи.

ПОСТАНОВИЛИ: Представить доклад в Думу, причем, принимая во внимание, что представители работодателей и рабочих не признали законно избранного Городской думой председателем правления члена

Управы В. В. Цехановича, Городская управа не может признать этих представителей законно пребывающими в правлении Биржи труда. А посему Городская управа, во изменение заключительной части доклада В. В. Цехановича, рекомендует Думе, на основании примечания 2-го ст[атьи] 5-1 закона 19-го августа 1917 г., признать Биржу труда перешедшей в ведение Городского самоуправления, одновременно предложив организациям рабочих и работодателей произвести новые выборы в правление Биржи труда, а о состоявшемся определении Думы довести до сведения Комиссара труда и Министра труда.

СЛУШАЛИ: Доложено предложение г[осподина] атамана гор[ода] Николаева от 22 сего июля за № 5084/2893 о производстве ремонта помещения в доме Грицаенко по Спасской улице № 58 для канцелярии атамана и составленная Строительным отделом Управы предварительная смета на эти работы, исчисленная в сумме 2 091 руб.

ПОСТАНОВИЛИ: Ремонт разрешить, согласно смете; составить акт о состоянии помещения до производства ремонта и возбудить ходатайство о возмещении казной расхода города по ремонту.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 105.

№ 105

Лист Ново-Бузької волосної управи до Просвітницького товариства про заходи, вжиті нею щодо вивільнення будинків шкільних закладів від постою австрійських військових

31 липня 1918 р.

Земство

Н[ово]-Буг[ской] Зем[ской]

Вол[остной] Управы

Июля 31/13 1918 г.

№ 3299

Ново-Бугскому

Просветительному обществу

В ответ на Ваше отношение от 20 июля сего года за № 3299, Волостная управа сообщает, что она ходатайствует пред высшими властями об освобождении не только гимназии, но и вообще всех школ, занятых австрийскими войсками, и о переводе означенных войск в другие помещения. Но Управой получено через коменданта 3/90 батальона распоряжение высшего австрийского командования, в котором ясно сказано, что школы, занятые войсками, могут быть освобождены от таковых только тогда, когда обществом будут подысканы такие помещения, в которых бы могла

поместиться целиком рта. Такие помещения Управой еще не подысканы, хотя имелись в виду частновладельческие амбары, расположенные на ярмарочной площади, но Управа не может войти в ходатайство с владельцами означенных амбаров, так как таковые находятся в необорудованном виде, а на оборудование их Управа не располагает средствами.

Председатель Дибривный
Секретарь Климов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 145.

№ 106

Циркуляр виконуючого обов'язки директора Департаменту Державної Варти про заборону обігу прокламації, надрукованої в Москві, яка поклала відповідальність за вбивство германського посла Вільгельма фон Мірбаха на Гетьмана України П. Скоропадського

31 липня 1918 р.

Совершенно секретно.

Циркулярно.

И[сполняющий] Д[олжность] Директор[а]
Департамента Державной Варты
М[инистерства] В[нутрішніх] С[прав]
31 июля 1918 г. № 632, Київ

Херсонскому
Губерниальному Старосте

6-го сего июля в Москве выпущена прокламация в виде правительственного сообщения Советской Российской Республики, описывающая вкратце убийство германского посла графа Мирбаха, приписывается это преступление власти помещиков и капиталистов, каковая тенденция приписывается ясновельможному пану Гетману. Сообщая об изложенном по приказанию г[осподина] М[инистра] В[нутренних] Д[ел], прошу принять надлежащие меры к недопущению распространения означенной прокламации среди населения.

За подписями верно:

Письмоводитель / *подпись* /

[Резолюція] Начальнику Антоновской волостной варты для сведения и исполнения.

Сентября 15 дня 1918 г. № 2617.

Вр[еменно] и[сполняющий] д[дела] начальника 10 уч[астка] / *подпись* /

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 148.

№ 107

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
про розгляд вимог германського командування щодо ремонту
електричних установок у частинах германських військ**

1 серпня 1918 р.

Выписка

из протокола № 56 заседания Николаевской Городской Управы
от 1-го августа 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы В. В. Цехановича о предъявленных германским командованием требованиях об электрических установках и ремонте существующих установок в разных учреждениях и частях германских войск.

ПОСТАНОВИЛИ: Разрешить производство работ по требованиям германской комендатуры:

- 1) во взводе связи в помещении Обсерватории;
- 2) в помещениях и караулах морских казарм;
- 3) в полевом лазарете 178 при каторжной тюрьме;
- 4) в помещениях полевой бойни при той же тюрьме;
- 5) исправить электрическое освещение в 4-й роте 27-го полевого егерского батальона.

Впредь же Городская управа постановила установить следующий порядок: мелкие установки и исправления производить распоряжением члена Управы Технического отделения, а на работы более крупные представлять Управе доклады со сметами.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 106.

№ 108

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи щодо
розгляду питання про взяття на облік витрат міста із забезпечення
германських військ роботами та майном з метою їх погашення
українською владою**

2 серпня 1918 р.

В Ы П И С К А

из протокола № 46 заседания Николаевской Городской Управы
от 2-го августа 1918 года

416. СЛУШАЛИ: Доклад и[сполняющего] об[язанности] Городского головы по вопросу о забрании германцами городского имущества и о произведенных по их требованиям работах, причем предлагается всем отделам

Управы вести особый счет в предположении, что городу может быть удастся получить соответствующее вознаграждение от Украинской Центральной Рады, но при этом необходимо, чтобы счета на забранное имущество и произведенные работы удостоверялись германскими властями.

ПОСТАНОВИЛИ: Предложение и[сполняющего] об[язанности] Городского головы принять к исполнению.

СЛУШАЛИ: Член Управы И. И. Иванов между прочим докладывает Управе о том, что германские и австрийские солдаты являлись вооруженными на городской склад топлива, расхищая остаток дров и угля, не оставляя даже реквизиционных записок.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 111.

№ 109

**Посвідчення, видане Миколаївському відділенню
Українського товариства «Просвіта» Отаманом міста Миколаєва
В. К. Черепановим, на право відкриття філії товариства
на Слобідці біля військового базару в Миколаєві**

2 серпня 1918 р.

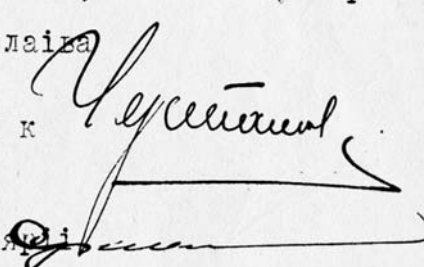

Українська Держава.
МІНІСТЕРСТВО
Управ Внутрішніх.
ОТАМАН
м. Миколаєва.

Серпня 2-го дня 1918 р.
№ 5533

ПОСВІДЧЕННЯ.

Се посвідчення видається Українському Товариству "П р о с в і т а" у Миколаєві в тім, що на відкриття ним "Філії Просвіти" на слободці біля військового базару, по статуту Товариства, з мого боку перешкод немає.

Вик. п. Отамана м. Миколаєва
П о л к о в н и к
Правитель Канцелярії

Оригінал. Машинопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 103.

Лист управляючого Миколаївським відділенням
Державного банку до Отамана міста Миколаєва
про відновлення міліцейської охорони банку

5 серпня 1918 р.

ГОСПОДИНУ АТАМАНУ

г. Николаева.

— 5 АВГ. 1918

20085

✓ 30

Николаевское Отдѣленіе Державнаго Банка имѣетъ честь просить распоряженія Вашего, Милостивный Государь, о возобновленіи поста милиціонера при зданіи Николаевского Отдѣленія Державнаго Банка-для наружной охраны въ теченіе круглыхъ сутокъ.

При этомъ Отдѣленіе увѣдомляетъ, что такой постъ отмѣненный со дня вступленія германскихъ войскъ, всегда существовалъ при троекратной сѣнѣ въ сутки.

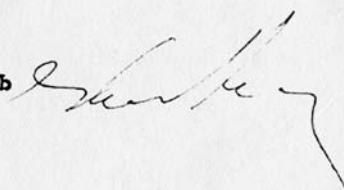
УПРАВЛЯЮЩИЙ

Контролеръ

Секретарь

№ 111

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із рішенням про відхилення прохання завідувача
Учительськими курсами української мови Чернеця
про видачу пільгових квитків на проїзд
у міському транспорті слухачам курсів**

7 серпня 1918 р.

В ы п и с к а

**из протокола № 60 заседания Николаевской Городской Управы
от 7-го августа 1918 года**

СЛУШАЛИ: Ходатайство Заведывающего Учительскими Курсами украинского языка г[осподина] Чернеца от 31-го июля с[его]/г[ода] о выдаче слушателям курсов ученических билетов на право проезда по льготному тарифу на городском трамвае.

ПОСТАНОВИЛИ: Отклонить.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 107.

№ 112

**Розпорядження голови Антонівської волосної управи
М. Буливицького Майеровській сільській раді про доставлення
для австрійських військ двох добре відгодованих кабанів,
десяти пудів ячменю чи вівса**

13 серпня 1918 р.

АНТОН[овская] ВОЛ[остная]

Земская Управа

августа 13 дня 1918 г.

№ 1348

МАЙЕРОВСКОМУ СЕЛЬСОВЕТУ

На 17 сего августа доставить в интендантство для австрийских войск в Н[овый] Буг хорошо откормленных двух кабанов, а на воскресенье, 19 августа, доставить туда же двести пудов ячменя или овса.

Председатель Управы М. Буливицкий

Секретарь /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 141.

№ 113

**Оголошення австро-угорського командування
Херсонського повіту про застосування смертної кари
за пошкодження ліній телеграфного і телефонного зв'язку**

1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Каждый, кто нарочно повредит какую-нибудь часть телеграфного и телефонного сообщения или же старающийся нарушить публичное движение, и также кто с умыслом чем-нибудь повредит предприятия Австро-Венгерских войск или их союзников и тем, чтобы помочь врагу в их смыслах, подвергается наказанию по § 327 в. У[головных] з[аконов], то есть подлежит смертной казни через повешение.

Если случай повреждения телефонов или телеграфов где-нибудь повторится, то местность та или район будут объявлены на осадном положении, а виновные будут наказаны смертной казнью.

Австро-Венгерская команда Херсонского уезда

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 145.

№ 114

**Доповідь члена Миколаївської міської управи М. І. Ципкевича
Управі про фінансові борги міста та необхідні заходи для пошуку
понад 17 млн. руб. на їх покриття**

13 серпня 1918 р.

Ник[олаевская] Город[ская] Управа

Член Управы Завед[ующий]

технич[ескими] предприят[иями]

Н. И. Ципкевич

Августа 13 дня 1918 г.

№ 8031

В Николаевскую

городскую управу

В Николаевскую городскую управу непрерывно поступают требования Германского командования на работы по устройству электрического освещения в разных помещениях, занятых германскими войсками.

Силою вещей Городская управа вынуждена удовлетворять эти требования, хотя они очень часто совершенно не укладываются в рамки существующего закона о расквартировании войск и в распоряжении Управы нет специальных кредитов на их удовлетворение; все старания

Городской управы получить какие-либо суммы на содержание германских войск от украинского правительства, хотя Управа была поддержана в этом вопросе и германским командованием, не дали пока никаких результатов.

До настоящего времени Электрическим отделом Городской управы израсходовано на устройство электрических установок по требованиям германского командования руб. 5964 50[коп.]. Теперь нам предъявлено требование об устройстве освещения каторжной тюрьмы, стоимость которого выразится в сумму до 7500 руб., кроме того, мы уже имеем на очереди ряд новых требований, исполнение которых потребует новых весьма значительных расходов.

Доводя о вышеизложенном до сведения Коллегии Управы, я полагал бы просить Городскую думу, считаясь с действительностью, подтвердить уже произведенные Городской управой расходы по работам для устройства электрического освещения по требованиям германского командования, разрешить кредит на стоящую на очереди работу по освещению каторжной тюрьмы и дать право Городской управе на будущее время производить расходы для удовлетворения требований германского командования по устройству электрического освещения, не обращаясь к Думе по каждому частному случаю.

В дальнейшем, как и раньше, Городская управа будет принимать все меры с целью добиться от Украинского Правительства издания закона о выработке норм по расквартированию австро-германских войск и размещении городу всех нанесенных им на этот предмет расходов, но пока что все эти расходы приходится нести городской кассе, так как другого выхода из положения нет.

Член Управы *Н. Ципкевич*

Из постановления Николаевской Городской Управы,
12 авг[уста] 1918 г. № 62, с[татья] 554

Далее на расстройство городских финансов повлияли: увеличение содержания служащих городского общественного управления и его предприятий на суммы свыше 1 000 000 руб., по случаю крайней дороговизны жизненных продуктов, увеличение сметы на содержание городской милиции с 57 075 руб. в 1916 г. до 532 695 руб. в 1917 г., и то за полгода, увеличение кредиторов по другим ст[атьям] городского бюджета, главным образом на содержание городских предприятий (городского водопровода, городской электрической станции и городского электриче-

ского трамвая), по случаю небывалого вздорожания строительных материалов, предметов топлива и рабочих рук.

Хотя ставки за пользование водой, электрической энергией и трамваем значительно повышены, но повышение ставок не в состоянии покрыть целиком все возрастающие расходы этих предприятий.

Для наглядности роста расходов достаточно указать на разность сметных назначений по бюджетам

	1916 г.	1917 г.
1) На содержание Гор[одского]		
Обществ[енного] Управл[ения]	182 892 руб.	233 218 руб.
2) Военская и квартирная повинность	74 678 руб.	159 922 руб.
3) Содержание Городской Милиции.....	67 075 руб.	532 695 руб.
4) Содержание пожарных команд	32 331 руб.	68 905 руб.
5) Благоустройство города	161 654 руб.	187 244 руб.
6) Содержание городск[их] сооруж[ений] /предпр[иятий]/:		
а) электрической станции.....	332 774 руб.	500 000 руб.
б) городского водопровода.....	116 125 руб.	225 000 руб.
в) городского трамвая.....	322 135 руб.	1 100 000 руб.
г) скотобоен и скотопригонного рынка ...	19 632 руб.	23 997 руб.
7) Народное Образование	195 845 руб.	25 0281 руб.
8) Медицинская, ветеринарная и санитарная части /в том числе и содержание городской больницы/	400 526 руб.	919 833 руб.
9) Содержание и устройство принадлежащих городу недвижимых имуществ	100 753 руб.	133 503 руб.
10) Разные расходы.....	340 290 руб.	1 304 927 руб.
[Итого]	2 846 710 руб.	3 292 915 руб.
	Более на	3 292 915 руб.

В том числе наиболее крупные расходы:

а) выборы в Городскую думу и Учредительные Собрания:

Всероссийское и Украинское – 95 000 руб.,

б) прибавочное содержание служащим Городского

общественного управления по случаю дороговизны – 635 000 руб.,

в) чрезвычайные расходы, вызванные военными обстоятельствами – 332 000 руб. и

г) содержание ночной охраны – 57 183 руб.

Хотя для частичного сбалансирования сметы за 1917 г. Городское управление вынуждено было поднять городскую доходность по некото-

рым статьям приходной сметы, а именно: оценочного сбора с недвижимых имуществ с 170 000 до 900 000 руб., с городского водопровода – с 241 877 руб. до 351 663 руб., с городской электрической станции – с 431 910 р. до 808 450 р. и с городского электрического трамвая – с 688 000 р. до 1 000 000 р., но в конечном результате исполнение городской сметы за прошлый год дало печальные результаты.

Всех расходов за счет сметы и дополнительных сметных ассигнований Городской думы произведено в 1917 г. 563 2857 руб. 90 коп., а доходов фактически поступило 337 5608 руб. 75 к., дефицит 225 7249 руб. 15 коп.

Для покрытия дефицита Городское управление поставлено было в необходимость прибегать к задержанию платежей разным учреждениям и лицам из состоящих в ведении городской кассы посторонних капиталов и к краткосрочным займам в местных кредитных учреждениях и у частных лиц.

По балансу бухгалтерии Управы на 1 апреля с[его] г[ода] задолженность городской кассы составляет:

- 1) Земству – задержанные поступления через городскую кассу земских сборов с недвижимых имуществ города Николаева и с промысловых свидетельств на торговые и промышленные предприятия – 290 952 руб.,
- 2) Казенных свидетельств на торговые бланки торговых документов – 43 680 руб.,
- 3) Казне – по капиталу на изготовление обуви для армии – 32 5818 руб.,
- 4) Казне – по кредиту на выдачу продовольственного пайка (пособия) семьям призванных на войну солдат – 168 250 руб., из суточного довольствия эвакуированным солдатам – 22 103 руб.,
- 5) Петроградскому Международному Коммерческому Банку по специальному текущему учету – 520 361 руб.,
- 6) местным капиталистам /краткосрочные займы на срок май, июнь 1918 г./ – 200 000 руб.,
- 7) местным частным банкам (срок платежа истек 18 января 1918 г.),
- 8) Николаевскому отделению Государственного банка на оборотные средства города – 150 000 руб.,
- 9) Петроградскому международному коммерческому банку для продовольственных операций города – 300 000 руб. (срок истек в декабре 1917 г.),
- 10) Бессарабско-Таврическому земельному банку проценты по ссуде в 3 000 000 руб., за вторую половину 1917 г. и за первую половину 1918 г. – 130 000 руб.,

- 11) по облигационному займу, реализованному в 1912 г. в Англии, проценты по купонам за срок 2/15 января 1918 года – 158 949 руб. и Особенной канцелярии по кредитной части Министерства финансов (уплаченная ею разница курса вместо 9 руб. 45 коп. – 12 руб. за фунт),
 - 12) «Водотопу» за проданный Городскому управлению каменный уголь – 100 000 руб.,
 - 13) «Всеобщей Компании Электричества», Товариществу Артур Коппель и др[угим] кредиторам за поставки при устройстве городского электрического трамвая – 260 000 руб. и
 - 14) не оплаченных городских ассигновок по текущим потребностям на сумму до 50 000 руб.
- Всего Городское общественное управление по перечисленным счетам должно – 3 627 801 руб.

Разница между указанною задолженностью города и кассовым дефицитом за прошлый 1917 г. объясняется тем, что в сумму задолженности входит не только результат выполнения сметы 1917 г., но и кредиты на продовольственные операции 300 000 руб., кредиторы трамвая 260 000 руб. и в остальной сумме – покрытие дефицитов прежних лет до 1917 года.

Независимо от перечисленного перечня долгов, Городское управление состоит должным по ипотечным займам: Бессарабско-Таврическому земельному банку и Полтавскому земельному банку – 2 919 945 руб.; по городскому облигационному займу 63 963 188 руб. и разным капиталам: переходящим суммам (залог частныx лиц и проч[ее]) 181 844 руб., кладбищенскому капиталу 60 700 руб., капиталу на постройку городских скотобоев 306 681 руб., школьно-строительному фонду Министерства народного просвещения 37 203 руб. и прочим разным мелким капиталам – 63 786 руб.

Следует оговориться, что ипотечные и облигационный займы заключены на определенный срок с ежегодным частичным погашением, а другие капиталы, как кладбищенский, скотобойный и проч[ие], не требуют немедленного восстановления.

К задолженности города, требующей немедленного погашения, необходимо еще добавить превышение расходов над доходами в текущем 1918 г. за первые 3 месяца в сумме 285 555 руб.

В то же время Городское общественное управление считает нужным обратить внимание на то, что в свою очередь городская касса имеет крупных дебиторов в лице Государственного казначейства, с которого

причисляется городу за расквартирование войск на 1 января 1918 года – 160 381 руб. и за январскую треть 1918 г. – 104 000 руб., на содержание милиции за 1915 год – 39 369 руб., за 1916 год – 38 784 руб., за 1917 год – 130 733 руб. и за январскую треть 1918 года – 121 148 руб., Украинской Центральной Рады, с которой причисляется городу 75 % издержек на производство выборов в Украинское Учредительное Собрание – 23 500 руб., и Всероссийского союза городов помощи больным и раненым воинам 217 103 руб., причем Городское общественное управление обладает пахотною землею в количестве до 15 000 десятин и целым рядом недвижимых имуществ и городских сооружений предприятий, оцененных по городскому инвентарю на 1 января 1918 г. в сумме 14 212 586 руб.

Наряду с дефицитами городской кассы, Городское общественное управление переживает тяжелое положение в деле обеспечения безработных, по случаю закрытия заводов «Наваль» и «Руссуд» и прекращения работ на других заводах и промышленных предприятиях.

Для поддержания массы рабочего класса Городским управлением намечен целый ряд общественных работ и открытие для безработных бесплатных столовых, содержание коих обходится в неделю не менее 20 000 руб.

Осуществление общественных работ и содержание столовых требуют колоссальных средств, исчисленных в 5 млн. рублей, и предположено было за счет обложения принудительным налогом имущих классов населения, но в счет потребных 5 миллионов рублей поступило от капиталистов всего 844 058 руб., из коих наличными деньгами 442 458 руб. и бумагами – 351 600 руб.

Наряду с этим, благодаря событиям, имевшим место в городе Николаеве 22–25 марта, Городское управление понесло убытки от грандиозного пожара на Привозном рынке. Сгорели целые торговые кварталы и ряды с каменными и деревянными лавками, а также заготовленные для населения продовольственные запасы и пострадали сотни городских арендаторов.

Для восстановления сгоревших торговых рядов и лавок требуется экстренно не менее 1 500 000 руб.

Кроме этого, Городское управление несет в настоящее время непосильное бремя по содержанию и расквартированию в г[ороде] Николаеве австро-германских войск. Для расквартирования означенных войск городским управлением отведено много городских зданий и учебных заведений и заняты обывательские квартиры и комнаты, засим, по требованию немецкого командования, Городское управление вынуждается

к предоставлению немецким войскам соответствующей мебели и к отпуску воды из городского водопровода и электричества из электрической станции. В настоящее время поступают в городскую кассу требования местных обывателей об оплате занятых у них помещений и о возмещении расходов по водоснабжению и освещению. По приблизительному подсчету, судя по действительным расходам и тратам настоящего времени, следует ожидать, что общий расход по расквартированию австро-германских войск выразится до конца 1918 года в сумме свыше 2 000 000 руб.

Далее Городское управление озабочено заготовкой для населения продовольственных продуктов и предметов топлива. Для приобретения продовольственных продуктов уже заключены краткосрочные займы на сумму свыше миллиона рублей, а для заготовки топлива Городским управлением заключены сделки с поставщиками дров на сумму также свыше мил[лиона] руб.

Городское общественное управление поставлено также лицом перед невозможностью сбалансирования городской росписи на текущий 1918 г. Несмотря на значительное повышение доходов (электрическая энергия [по] 1 руб. [за] к[иловатт]/ч[ас] вместо первоначальной ставки 25 коп. и пользование трамваем 20 коп. вместо 5 коп. за конец), на увеличение городского оценочного сбора с недвижимых имуществ вдвое против 1917 г. и увеличение доходов по другим ст[атьям], а также несмотря на введение новых городских доходов и расходов («Правительственный Вестник», 1917 г., № 176), а именно: со зрелищ и увеселения, с возов с привозимыми в город для продажи сельскохозяйственными, зерновыми и другими продуктами, квартирному, добавочного к государственному подоходному налогу и др[угих] сборов – составлен[ный] проект сметы доходов и расходов города Николаева на 1918 год уже предвещает дефицит в сумме не менее 4-х миллионов рублей.

Таким образом, получается следующая картина финансового положения городской кассы в настоящее время:

- 1) Городское управление вынуждено экстренно погасить свои краткосрочные долговые обязательства на сумму 3 617 800 руб.
- 2) Городское управление вынуждено изыскивать недостающие средства на общественные работы и бесплатные столовые для безработных в сумме четыре миллиона пятьдесят тысяч рублей.
- 3) Городское управление нуждается в изыскании средств на реставрацию сгоревшего привозного рынка – 1 500 000 руб.

- 4) Городское управление нуждается в экстренном изыскании средств на продовольственные нужды и заготовку топлива для населения – 2 000 000 руб.
- 5) Городское управление нуждается в экстренном изыскании средств по удовлетворению требований немецкого командования о расквартировании и содержании австро-германских войск – 2 000 000 руб.
- 6) Городское управление нуждается в изыскании средств для сбалансирования городской сметы на 1918 год – 4 млн. руб.

Всех средств требуется 17 277 800 руб., причем последние 4 млн. руб. для выполнения текущей сметы требуется не сразу, а частями, т. е. половина к 1 июля и вторая половина к 1 октября 1918 г., и эту последнюю сумму проектируется покрыть при наступлении благоприятных условий денежного рынка, путем выпуска городского облигационного займа.

Городской голова /подпись/
Секретарь /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 4–9.

№ 115

Рішення Миколаївської міської думи про надання дозволу Миколаївській міській управі на задоволення всіх вимог германського командування

14 серпня 1918 р.

Определение собрания Городской Думы в заседании ея,
состоявшемся 14 августа 1918 года

Доложен: доклад члена Управы, заведывающего техническими предприятиями Н. И. Ципкевича от 13 августа 1918 года за № 8031 и копия постановления Городской управы от 12 августа 1918 г. / № 62, ст. 554 о расходах на устройство электрического освещения по требованиям германского военного командования.

Открыто и единогласно постановлено:

1) Доклад принять.

2) Подтвердить произведенные Городскою управою расходы по работам для устройства электрического освещения по требованиям германского командования в сумме пяти тысяч девятисот шестидесяти четырех /5 964/ рублей 50 коп.,

3) Разрешить кредит на работы по освещению каторжной тюрьмы в сумме до семи тысяч пятисот /7 500/ рублей.

4) Предоставить Городской управе на будущее время производить расходы для удовлетворения требований германского командования об устройстве электрического освещения, не обращаясь к Городской думе по каждому частному случаю и

5) Просить Городского голову Х. М. Матвеева лично ходатайствовать в г. Киеве перед центральным правительством о скорейшем отпуске сумм, крайне необходимых для удовлетворения неотложнейших нужд города.

Верно:

Городской Секретарь *Иванников*

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 12.

№ 116

Інформація про діяльність Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта», направлена до Департаменту позашкільної освіти Міністерства народної освіти

Не раніше 14 серпня 1918 р.

Українське Товариство

«ПРОСВІТА» у Миколаїві

дня 1918 р.

г[ород] Миколаїв

Херс[онської] губ[ернії]

Міністерству Народної Освіти

Департамент[у] Позашкільної Освіти

У відповідь на запитання Ваше від 14 серпня с[ього] р[оку] під № 1329 повідомляєм: Коли не перераховувати всього того, що Миколаївська «Просвіта» зробила у справі української освіти зо дня свого заснування (1907 р.), а говорити тільки про роботу за 1917 і 1918 рр., то вона виявляє[ться] у слідуєчому:

1) «Просвіта», будучи на протязі 11 років центром на всю зденаціоналізовану округу (навіть перші роки війни це була єдина не зачинена «Просвіта»), у вересні 1917 року скликала з'їзд «Просвіт» Миколаївської округи із 20 організацій, наслідком цього у Миколаїві утворено «Спілку культурно-просвітних організацій Миколаївської округи». При допомозі цього колективу як «Просвіти», так і українським політичним організаціям чимало удалося понести знання на села під час виборів у земства у російські та українські Установчі Збори.

2) «Просвіта» вела перед у справі лекційних і рефератних відчитів українських у Миколаїві. В одному тільки 1918 році, окрім систематизованих лекцій із Історії України (читали: Зіма, Брояківський, Ніконенко, Лагута, Чапківський), були відчити з українського письменства (Зи[і]ма, Іванів, Лагута), державного права (Брояківський та інші цілком спорадичні лекції читани у філії «Просвіти» і по запрошенню у селах).

3) «Просвіта» має свій аматорський театральний гурток і хор. Хор популяризував під час концертів українську народню пісню, ходи[в] колядувати, а також популяризує українських композиторів. Театральний гурток лише з 23 травня по 20 серпня зробив 28 вистав (одна з останніх – «Вечір настрою» із п'єс «Олеся»).

4) Крім того, «Просвіта» має єдину на весь Миколаїв українську бібліотеку, звідки тепер книжки беруться на розхват. Веде також продаж українських книжок, але за браком коштів не може відчинити цілої книгарни.

5) В осінньому шкільному півріччі 1917 року «Просвітою» організовано було українські курси для солдат (казарми важкого артилер[ійського] дивізіону). Влітку цього року курсів не було, щоб не розбивати Педагогічної роботи «Педагогічної спілки», а з осені намічаються курси українознавства і курси української мови.

Окрім лекцій, курсів, концертів і театральних вистав, «Просвіта» намічає відкриття: школи нотної грамоти і драматичної школи під керуванням української артистки Московського художнього театру д[оброд]ійки Кретчмер.

6) Попечительство Народної Тверезости скасоване і маєтки, перелічені в списі, до сього доданому постановою Комітету передані до Міської Управи, яка передала в такі руки, що там не тільки не провадиться освіта, а навіть шкодять їй і цим використовують гроші для других завдань.

А тому Рада Українського т[овариств]ва «Просвіта» у Миколаїві уклінно прохає Департамент позашкільної освіти увійти в згоду з Міністерством Фінансів, аби садки і маєтки були негайно передані до «Просвіти», яка б змогла якнайкраще провадить свою діяльність і тим самим нести освіту серед темних робітничих мас міста Миколаїва і до його прилеглих хуторів.

Голова Ради /*підпис*/

Секретар Ради /*підпис*/

Відпуск. Машинопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 179–179 зв.

**Оголошення командира 17-го корпусу австро-угорських
військ Фон-Фабіні про повноваження Державного Хлібного Бюро
в організації закупівлі хліба у селян**

14 серпня 1918 р.

Импер[аторское] и корол[евское] австро-венгерское
17-е корпусное командование

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Злонамеренные лица распространяют нелепые слухи, будто австро-венгерские войска намерены весь урожай забрать для себя.

Правды в этом никакой, потому что урожай перейдет в первую очередь в пользу Украины. Только излишек зерна, который останется после снабжения Украины, закупят центральные державы за деньги и, кроме того, доставят промышленные изделия и уголь.

Чтобы не допустить посторонним[и] лицам[и] закупки хлеба у крестьян по дешевым ценам и перепродавать населению по спекулятивным ценам и чтобы весь урожай равномерно был распределен между не хлебородным населением Украины (города, промышленные рабочие) – установило правительство для произведения покупки хлеба Государственное Хлебное Бюро, которое является казенным учреждением.

Ввиду изложенного только члены и уполномоченные означенного учреждения имеют право на покупку хлеба. Несмотря на то, что и австро-венг[ерские] войска будут содействовать вышеозначенному учреждению при покупке зерна, тем не менее, распределение этого зерна находится в ведении Госуд[арственного] Хлебн[ого] Бюро.

Потому и является обязанностью каждого одинаково, весь излишек хлеба доставить в Хлебное Бюро, так как этим самым [он] поддерживает свою собственную страну.

Действующая Армия,

14 августа 1918 г.

Комендант Корпуса *Фон-Фабини*

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 12.

Лист колишнього голови Ради Миколаївського відділення
Українського товариства «Просвіта» О. Зіми до товариства
з проханням видати довідки з підтвердженням його діяльності
на різних посадах у товаристві

15 серпня 1918 р.

Раді Українського Товариства
"Просвіта"
у Миколаєві.

Прошу Раду М-ва видати мені два посвід-
чення приблизно такого змісту:

I., Рада Українського Товариства «Просвіта» у Мико-
лаєві схи свідчить, що г. Олександр Олександрович Зіма
входив у склад Товариства (чи мігивей нелегал М-ва) без-
перервно з 1908 року по сей час, протимаючи найбільш-
шу участь у всіх справах Товариства. З 1905 р.
по липень 1917 р. був Історик Ради М-ва, а з липня
1917 р. по 23 Січня 1918 р. - Головою Ради Товариства, яку
посаду склав за від'їздом з Миколаєва". -

II., Рада Українського Товариства «Просвіта» у Мико-
лаєві схи свідчить, що г. Олександр Олександрович
Зіма з осені 1908 року і по 23 Січня 1918 року з
невеликими перервами в 1910 і 1912-13 рр. був
диріктором хора Товариства і керував всіма му-
зичними справами його увесь цей час. Посаду
диріктора затирав увесь час безплатно. Керування
музичними справами М-ва закінчив за від'їздом
з Миколаєва".

Ці два посвідчення щодо прошу Раду М-ва
надіслати мені як нестара́тінце, але обов'язково

за підписом Голови Ради і Пасарз 11-ва.
Повідіючи прошу надіслати рекомендованим
метом по моїй адресі:-

Мені Товариству О.Вітк.-

Київ,
15 Серпня 1918 р.-

Моя адреса: Київ, Фундуківська, 17
Отель „Франсуа“ № 324.-

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 121.

№ 119

**Оголошення про закриття газети «Путь социал-демократа»
за друк не дозволених до оприлюднення відомостей, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 21 серпня 1918 р. № 65**

21 серпня 1918 р.

ХРОНИКА

От редакции

Приказом германских военных властей по соглашению с Атаманом
г[орода] Николаева газета «Путь социал-демократа» была закрыта до 20
с[его] м[есяца] за помещение не подлежащих оглашению сведений.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 34.

**Наказ Е. Л. де Бонді про вступ на посаду градоначальника
міста Миколаєва, опублікований у газеті «Путь социал-демократа»
23 серпня 1918 р. № 67**

22 серпня 1918 р.

П Р И К А З

Градоначальника гор[ода] Николаева, августа 22 дня 1918 г. № 6494

Наказом ясновельможн[ого] пана Гетмана всей Украины от 13 августа 1918 г. за № 165 я назначен в Николаев градоначальником. Вступая сего числа в управление градоначальством, считаю своим долгом довести до сведения жителей гор[ода] Николаева, что мною будут употреблены все силы и энергия для достижения полного порядка и успокоения в городе, в чем, надеюсь, помогут мне достойно, по мере сил своих, все без исключения благонамеренные граждане, сознавая в этом залог и своего благополучия.

В той же степени, но уже по долгу службы обязаны помочь мне своими конкретными и закономерными действиями все подведомственные мне лица и учреждения, помня, что один в поле не воин, только напряженная, самоотверженная и совместная деятельность всех моих сотрудников даст мне возможность справиться с возложенным на меня Украинскою Державою трудным делом.

Принимая затем во внимание, что германские войска пребывают на Украине исключительно только для укрепления державности нашей Украины, я, как представитель этой державы, буду стремиться установить с австро-германскими властями самые хорошие отношения и при взаимном уважении действовать с ними в полном благодетельном контакте.

В заключение прошу всех, имеющих со мной служебную связь, во всех экстренных случаях, требующих моих указаний или разрешений, обращаться ко мне без всякого стеснения во всякое время, не исключая и ночи.

Градоначальник Де-Бонди

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 34–35.

**Стаття А. Мар'їнського про зубожіння населення
міста Николаєва, опублікована в газеті «Путь социал-демократа»
23 серпня 1918 р. № 66**

23 серпня 1918 р.

Голод

Общественные контрасты становятся с каждым днем все резче

В своих верхних «десяти тысяч[ах]» безгранично растет волна разврата и разгула. Несмотря на бешено растущую дороговизну, фешенебельные рестораны, казино, кабаки и вертепы всякого рода и вида растут и размножаются с каждым днем. Центральные улицы городов, загородные сады полны бесшабашного веселья, похабно веселых звуков «квартетов», хриплого визга шантаных «див» и жирного смеха пирующих.

Деньги, народное достояние с каким-то ожесточением швыряются во все стороны. Конкурс расточительности становится с каждым днем все грандиозней.

Этот «пир во время чумы» перекатился и в неимущие слои населения. Каждый подвал, каждая яма превращается в кабак. Под звуки гармошки или искалеченного рояля пропиваются последние гроши, закладывается последняя одежда.

И в то же время в мертвой схватке с голодом замирают рабочие кварталы.

Последние месяцы в промышленном отношении характеризуются громкими фразами о возрождении промышленности и горькими фактами всеукраинского промышленного локаута и катастрофического роста безработицы. В частности, николаевский пролетариат стоит на краю катастрофы. Профессиональные союзы оказываются бессильными бороться с голодом. Последние подсчеты профессионального союза металлистов определяют прожиточный минимум для средней семьи в 500–550 рублей. Если принять во внимание, что одних только безработных, зарегистрированных в союзе металлистов, имеется свыше 6 000 человек, то станет ясным все бессилие рабочих организаций своими силами справиться с голодом и вырождением рабочих масс.

Истекшие месяцы рабочий класс Николаева продержался имевшимися средствами в профессиональных союзах, кое-какими сбережениями, а главным образом, средствами от распродажи своего домашнего скарба. Сейчас эти источники исчерпаны. И голод, настоящий, неприкрашен-

ный, «без единой сухой корки хлеба в доме» становится явлением повседневным в рабочих кварталах.

Если кто-нибудь полюбопытствует и пожелает поближе ознакомиться с «контрастами», пусть он отправится к базару, где толкнутся женщины, исхудалые, с ввалившимися, залитыми желтизной глазами, оборванные, нищие, уныло бредущие от одного лотка к другому в поисках подгнивших продуктов подешевле.

Пусть заглянет на «толкучку», где так много сейчас продается детской рваной одежды, подушек и старых кроватей.

Пусть он постоит час-другой у биржи труда и послушает озлобленные речи отчаявшихся голодных людей. Пусть походит по рабочим кварталам, где уныло бродят кучки отощавших, мучимых голодом и нуждой своих близких, рабочие.

А ведь нынешний момент лишь цветочки ядовитых ягод будущего.

Ведь как-никак сейчас лето. Многие рабочие приспособились к полевым работам. Нет ни обувного, ни платяного вопросов, – нет вопроса и о топливе и даже о квартире. Сейчас можно кое-как перебиться на сезонной зелени.

Но что станет с рабочими массами, когда наступит осень, голодная, холодная, сырая, безобувная, безработная осень.

Жутко становится думать об этом.

Вся независимая печать и демократия должны сейчас уже громко крикнуть на всю Украину: «Осень и зима несут за собой смерть украинскому пролетариату – смерть и вырождение».

Пусть услышат этот крик те, кто в глубоких креслах уютных кабинетов, за семью кордонами штыков, услаждают свой слух приятными мелодиями о создании «здоровой государственности».

Пусть услышат его и те господа, которые волею не народа, а «судеб», засев в местных органах самоуправления, одновременно упраздняют и организации защиты труда, и столовые для безработных, и «слишком тяжкие» налоги для имущих классов города.

Ибо спокойное течение государственной жизни при наличии сотен тысяч голодных ртов – миф и блажь, в которые могут верить лишь медные лбы.

А. Марьинский

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 136–137.

**Протокол, складений під час реквізиції кораблів
військового призначення германським командуванням**

23 серпня 1918 р.

ПРОТОКОЛ

**о состоянии реквизируемых судов при приемке
их германскими властями**

1) Моторные лодки л[инкорного] к[орабля] «Демократия».

Моторные лодки были приняты императорским Германским губернаторством от завода «Наваль» 6-го августа 1918 г. Корпуса лодок были в порядке. Моторы должны были быть перебраны, так как долгое время стояли без действия. В соединениях трубопроводов оказались неплотности. Гайки и вентили необходимо было расходить.

Различные части машины были украдены. Приобретение вещей взамен украденных потребовало расхода приблизительно в 7 000 рублей. Снабжение было взято из магазинов «Наваль». Топлива не было. Запасные части были только для лодки № 1.

2) Пароход «Баку» /наливной теплоход/.

Пароход «Баку» был реквизируван германскими властями 20 июля 1918 г. на заводе «Наваль». Корпус наливного парохода, насколько можно было установить, в порядке. По заявлению завода «Наваль» судно в декабре 1917 г. поднималось в доку, было осмотрено и окрашено. Оба бронзовых винта, по заявлению завода «Наваль», были тогда в исправности. Устройство жилых помещений и камбузов вообще в порядке. Главные механизмы не могли быть пущены в ход, так как, с одной стороны, не могли работать свободно стоящие компрессоры для сжатого воздуха, так как не функционировало охлаждение поршня. С другой стороны, возникли сомнения по поводу целесообразности крышек цилиндров главных механизмов /сделанных из бронзы/ при продолжительной работе. Представители завода утверждают, что судно было до сих пор на ходовом испытании в течение 6 часов. Насосы и другие вспомогательные механизмы, аппараты намо и трубопроводы не могли быть испытаны, так как главные механизмы нельзя было пустить в ход. Вспомогательный котел и вспомогательные механизмы на палубе, которые должны были быть пущены в действие на время перевода судна, потребовали тщательной переборки. Между прочим, рулевое устройство /телемотор/ потребовало большего ремонта. Компасы должны были быть проверенными. Запасные части и снаряжение, за исключением мелочи, должны были быть по заявлению завода «Наваль» на судне. Точная проверка должна последовать в Бриале.

Необходимо заметить, что из вспомогательных механизмов в шинном отделении один насос, лопнувший от мороза, вынут заводом «Наваль». Совместного осмотра наливного теплохода не могло быть, так как уход судна последовал внезапно. Судно оставило 20 августа Николаевскую гавань при помощи двух морских буксиров. Для вспомогательного котла на время перехода было взято 250 пудов мазута. Другого материала для механизмов на судне не было.

3) Десантный пароход № 411.

8 августа 1918 г. десантный пароход № 411 был реквизирован германскими властями на заводе «Руссуд» в Николаеве.

Так как работы по достройке транспорта еще не закончены, будет составлен новый протокол по достройке парохода и после ходового испытания.

Заседание началось 23 августа 1918 г. в 10 час[ов] 10 м[инут] утра в здании Государственного германского губернаторства в Николаеве.

Протокол был прочитан по-русски и по-немецки, принят и подписан.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 151–153.

№ 123

Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи з рішенням про відмову в забезпеченні новостворених українських шкіл міста будівлями та необхідним обладнанням

24 серпня 1918 р.

Выписка

из протокола № 71 заседания Николаевской Городской Управы
от 24-го августа 1918 года

СЛУШАЛИ: Предложение г[осподина] Атамана гор[ода] Николаева от 20-го сего августа за № 6342 об избрании от Городского управления представителя в состав Ревизионной комиссии по проверке деятельности Городского самоуправления.

ПОСТАНОВИЛИ: Представить в Думу.

СЛУШАЛИ: Доклад председателя Училищной комиссии, члена Управы А. Ф. Грачева от 22 сего августа за № 1159 о том, что комиссия, рассмотрев отношение Одесского учебного округа от 4-го июля с[его]/г[ода] за № 7590 об открытии украинских средних школ, при условии обеспечения их со стороны Городского самоуправления помещением, землею, а также интернатом на 30 чел., при возможной денежной поддержке со стороны общественных учреждений, – постановила:

1) признать, [что] при нынешних условиях, когда представляется крайне затруднительным удовлетворить, хотя бы и относительно, помещенными все существующие учебные заведения, невозможным отвести здание для нового учебного заведения, равно как и для интерната, и

2) признать невозможным при нынешнем крайне тяжелом положении городских финансов оборудовать среднее учебное заведение мебелью и учебными пособиями, а равно и оказывать ему денежную поддержку.

ПОСТАНОВИЛИ: Удовлетворить постановление.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 112.

№ 124

Лист командування германського 17-го корпусу Херсонському губернському старості С. Г. Пищевичу про заборону агітації серед селян проти Закону про урожай

9–26 серпня 1918 р.

Командование 17-го корпуса.

Агитация среди крестьян
против Закона об урожае

ГУБЕРНСКОМУ СТАРОСТЕ
В ХЕРСОНЕ

Полевая почта № 436 9 августа 1918 г. Корпусное командование имеет честь передать Вашему высокоблагородию копию записки, обращенной одним землевладельцем командованию Восточной армии для ориентации и с просьбой принять против этой агитации необходимые меры и о сделанном сообщите сюда. Нашим войскам сообщили об этой агитации, и им приказано арестовать агитаторов при их работе и передать их ближайшему гражданскому суду.

Приложение:

За коменданта полковник ФИШЕР.

Верно: Старший делопроизводитель /подпись/

Сверил: помощник делопроизводителя /подпись/

Господину Херсонскому Уездному Старосте
Срочное

Настоящая копия препровождается для принятия мер против агитаторов. Августа 18-го дня 1918 г. № 359.

Вр[еменно] исп[олняющий] об[язанности]

н[ачальни]ка отдела инспекции Варты /подпись/

Старший делопроизводитель /подпись/

С подлинным верно:

Секретарь Управления Херсон[ского] повит[ового] старосты /подпись/

Препровождая настоящую копию всем волостным земским управам, предлагаю принять самые решительные меры против лиц, занимающихся агитацией.

Августа 26-го дня 1918 г. № 3346.

Херсонский повитовый староста: /подпись/

Секретарь /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 135–136.

№ 125

Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи з приводу монополізації торгівлі м'ясом Українським урядом і передачі цієї монополії приватним підприємцям

29 серпня 1918 р.

Выписка

из протокола № 14 заседания Николаевской Городской Управы
от 29-го августа 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад ветеринарного врача Н. И. Матвеева о положении мясного вопроса в гор[оде] Николаеве, в связи с монополизацией украинским правительством продажи скота и передачи монополии в частные руки.

Доложена также копия договора, заключенного в присутствии г[осподина] Матвеева, группой местных мясников с правительственным подрядчиком на передачу этой группе его прав на поставку для нужд населения и войск потребного количества рогатого скота.

По условиям договора цена на мясо должна оставаться прежней, т. е. 1 руб. 25 коп. за фунт и еврейское мясо – по 1 руб. 60 коп. за фунт.

Допущенные в заседание Управы представители местных мясников заявили, что изменившиеся, благодаря монополии, условия закупки скота увеличивают накладные расходы, а потому ходатайствуют об увеличении ныне существующей цены на мясо, хотя они не могли установить с точностью, действительно ли вызывается повышение цены необходимостью и в каком именно размере.

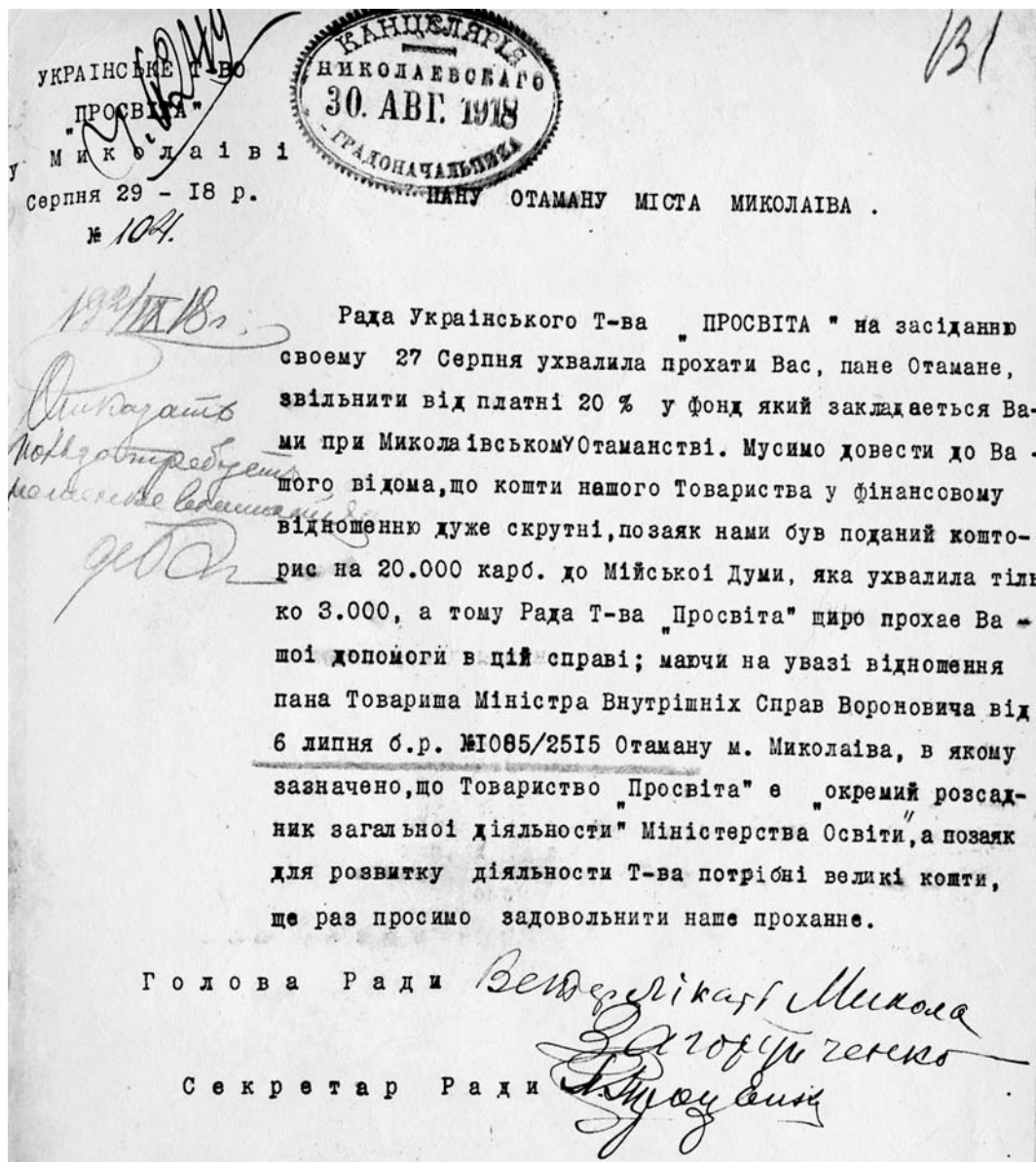
ПОСТАНОВИЛИ: Доклад принять и поручить Н. И. Матвееву войти вновь с докладом по вопросу о таксе на мясо.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 116.

**Лист Ради Українського товариства «Просвіта»
до градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді
з проханням звільнити товариство
від сплати коштів у фонд Миколаївського отаманства
через скрутне фінансове становище**

29 серпня 1918 р.

Оригінал. Машинопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 131.

№ 127

Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи про початок обігу українських паперових грошей у місті Миколаєві

30 серпня 1918 р.

Выписка

из протокола № 75 заседания Николаевской Городской Управы
от 30 августа 1918 г.

СЛУШАЛИ: Копию предложения Атамана гор[ода] Николаева от 24 сего августа за № 6526 с копией приказа от 24 сего августа за № 6522 по вопросу о приеме украинских бумажных денег, о напечатании этого приказа в виде плакатов и расклеить их по городу на базарных площадях.

ПОСТАНОВИЛИ: Считая необходимым, в интересах населения, распространить приказ градоначальника, Городская Управа постановила напечатать его в количестве 100 экземпляров для распространения по базарам и торговым местам и учреждениям, приняв расход за счет города.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 117.

№ 128

Стаття М. Дорофеева про зубожіння населення міста Миколаєва, дороговизну, безробіття й реальну загрозу голоду, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 30 серпня 1918 р. № 73

30 серпня 1918 р.

Чем питаться безработным.

Голос рабочего

Чем должен питаться рабочий безработный, гроши которого тают с каждым днем, – это вопрос жизни десятков тысяч рабочих и их семейств. Он ждет и требует ответа немедленного.

Единственной доступной пищей является сейчас хлеб, цена которого 40 коп. [за] фунт и которого на душу полагается полфунта. Быть сытым на эти полфунта, конечно, нельзя, нужно добавлять приварок: картофель и разную крупу. Но цена этих приварков: картофель в оптовой продаже – 10 руб., а торговцы доводят ее до 25 руб. за пуд, что же до крупы, то продовольственная управа отпустила по 2 ф[унта] пшеница на душу /по 30 коп. за фунт/, но у всех торговцев пшено – 1 руб. 20 коп. [за] ф[унт]. Цена совершенно не доступная.

Чем же питаться безработным. Пособие, которое они получают, – грошевая милостыня, в среднем копеек 30 в день; и то – его получают далеко

не все и не всегда регулярно. Остается последнее и единственное средство существования рабочих и их семей – это продажа на толкучем базаре того, что осталось от вещей.

Но у многих уже все продано.

Встает грозный вопрос: что же дальше. Нужна помощь, и помощь реальная. Настал момент пустить в ход все силы страны, государства и города для борьбы с безработицей и ее тяжелыми последствиями. Голод стоит у двери. А между тем никто решительно ничего не делает.

Что будет дальше?

Н. Дорофеев.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 140.

№ 129

Повідомлення про арешти та обшуки квартир місцевих діячів соціалістичних партій, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75

1 вересня 1918 р.

ОБЫСКИ И АРЕСТЫ

В ночь с 28-го на 29-е августа в городе были произведены аресты и обыски среди социалистических деятелей. Произведены обыски на квартире у бывш[его] Городского головы В. П. КОСТЕНКО. Была произведена выемка.

В ту же ночь были произведены обыски у М. Я. МАКОТИНСКОГО /с[оциал]-д[емократ]/ и у т[оварища] УСИКОВА /с[оциалист]-р[еволюционер]/. Никого на квартире не оказалось, была произведена выемка.

Затем был произведен арест т[оварища] КОСОГО /с[оциалист]-р[еволюционер]/ и обыск в его квартире и в прилегающей к ней, КОЧКИНА /с[оциалист]-р[еволюционер]/, КИСИНА /бывш[его] помощника начальника милиции/ и ГРИНБЕРГА /тов[арища] председателя союза фармацевтов, служ[ащего] в аптеке Когана/. В ту же ночь были произведены и другие аресты, причем подробности арестов и фамилии арестованных до сих пор еще не выяснены.

В следующую ночь в районе Военного рынка и Слободки вновь были произведены массовые обыски. Количество арестованных еще не выяснено.

В ту же ночь обыск был произведен у А. ОВЧИННИКОВА /с[оциал]-д[емократ]/, но его не оказалось дома.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 57.

№ 130

**Звернення градоначальника міста Николаєва Е. Л. де Бонді
до населення з пропозицією започаткувати
нічні чергування у межах міських кварталів у зв'язку
зі зростанням злочинності, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75**

1 вересня 1918 р.

Официальный Отдел

К населению гор[ода] Николаева о том, что, несмотря на бдительную и усердную охрану города Николаевской Державной Вартой, из ежедневных донесений видно, воровства и грабежи не только не прекращаются, но даже не уменьшаются. Предлагается установить ночные дежурства граждан в пределах своего квартала.

Подписал Градоначальник генерал-майор Де-Бонди

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 144.

№ 131

**Повідомлення про відновлення роботи заводу ТЕМВОД,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
1 вересня 1918 р. № 75**

1 вересня 1918 р.

На трубочном заводе²⁶ идет сложная организационная работа. Завод организуется по американскому образцу: станки подбираются по типам, в бывш[ей] инструментальной и технической будут размещены токарные станки, образующие токарный цех; бывшая трубочная превращена в револьверный и эл[ектро]-мех[анический], подобраны фрезерные станки.

Все работы будут производиться исключительно сдельно, а за экономию времени будет даваться премия.

К 30-му августа ст[арого] ст[иля] будут закончены подготовительные работы, после чего начнется постепенный прием рабочих через опытно-мастерскую.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 144.

²⁶ Йдеться про трубочний електро-механічний завод (Темвод).

**Коментар до доповіді Ревізійної комісії цензової
Миколаївської міської думи про аналіз фінансової діяльності
демократичної Миколаївської міської думи, опублікований
у газеті «Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75**

1 вересня 1918 р.

**ДОКЛАД²⁷
цензової Ревизионной комиссии
о деятельности социалистической Думы**

На лицах гласных саркастические улыбки.

Секретарь читает доклад.

Надо отдать печальную справедливость составителю доклада. Он, видно, не раз изоощрялся в области пасквильного литературства.

Измышление за измышлением, подтасовка за подтасовкой, сплошное лганье с начала до конца на протяжении 33 страниц.

Когда-нибудь еще достойно ответит за все издевательства.

Начинается доклад с плоских острот по адресу бывшего состава Городского управления. Говорится сперва о частностях, социалистам ставится упрек, что они пожелали обеспечить скончавшегося Тов[арища] Гор[одского] головы и члена Управы тов[арища] Осмоловского.

«Покойный, – говорится в докладе, – был не только социалистом, пострадавшим в свое время за идеи, но был и хорошим, достойным уважения человеком, но при чем тут вдова его»²⁸.

Привлечение гласных Думы к активной работе в Управе ставится также в вину только потому, что время от времени труд гласных (отдавших работе весь свой досуг) – оплачивался.

Большую дозу желчи докладчик изливает на гласного Короткого, договорившегося с трамвайными служащими и другими о проведении тарифа нового договора.

Называя имена членов Управы и деятельных гласных, докладчик неизменно указывает и подчеркивает их социальное положение: рабочий «конторщик» и т. д., искренне, по-видимому, сожалея, что бразды прав-

²⁷ Доповідь комісії цензової Миколаївської міської думи, відновленої в місті Миколаєві за часів Гетьманату, про обстеження фінансової діяльності демократичної Миколаївської міської думи, розігнаної німецьким командуванням після березневого повстання проти німців 1918 року, від 7 серпня 1918 року, опублікована у виданні «Миколаївщина у вирі революційних подій: березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Документи та матеріали» [Упоряд. Л. Л. Левченко. – Миколаїв: Іліон, 2019. С. 680–695].

²⁸ Демократична Миколаївська міська дума прийняла рішення про надання фінансової допомоги дружині померлого.

ления находились не в руках высокопоставленных: «трактирщика» – Волторнистова, «банщика» – Лазарева и «печника» – Ашуркова.

Переходя от частных к общему, докладчик обрушивается главным образом на налоги и сборы с имущей части населения. Эта часть доклада заканчивается следующими словами:

«Комиссия с чувством облегчения констатирует, что социалистическая Дума и Управа, «по независящим обстоятельствам», не в состоянии были провести свою грандиозную финансовую программу займов, и только благодаря этому социалистическая Управа оставила нынешнему Городскому управлению долгов на сумму 3 627 801 руб. Правда, в этой сумме содержится известная доля долгов, оставленных бывшим «так называемым» Общественным комитетом, но последний состоял главным образом из представителей социалистических же элементов. Некоторые же из просочившихся в Комитет общественных элементов, находясь, очевидно, в состоянии политической растерянности, просто поплыли по революционно социалистическому течению».

Размер оценочного сбора с недвижимых имуществ докладчик находит антидемократическим, так как весьма значительная часть недвижимых имуществ принадлежит демократической части населения – рабочим и мелким торговцам, и домовладельцы не желали бы обременить себя безысходным имуществом.

Обращаясь к смете расходов за 1917 год, докладчик, между прочим, возмущается следующими цифрами:

Содержание Город[ского] управления и Сиротского суда
обошлось в 1917 году на 41 957 руб. 43 коп. более, чем в 1916 году.
Содержание милиции на 30 3974 р. 03 коп. более.
Содержание пожарной команды на 80 787 р. 49 коп. более.
Благоустройство города на 99 649 р. 26 коп. более.
Народное образование на 11 056 р. 18 коп. более.
Медицинские, ветеринарные и санитарные мероприятия
на 3 342 руб. 87 коп. более.

Забывая совершенно о дороговизне жизни, Комиссия возмущается, почему младшему милиционеру платили 200 руб. в месяц.

«Социалистическая Управа, – говорится в докладе, – вторгалась во все сферы общественной жизни, накладывая на нее свой особый отпечаток. «Эта [документ пошкоджено]...веляция относится к устранению директора Реального училища, небезызвестного сатрапа, г[осподина] Вирена и инспектора Уч[илища] им[ени] Шмидта, пресловутого Машкевича».

Всей грязи, которая изливается на деятельность социалистической Думы с 33 страниц доклада, разумеется, в газетном отчете передать невозможно.

К письменному докладу г[осподин] Бурцев, председатель Комиссии, присовокупил и устные инсинуации о т[оварище] Костенко, совмещавшем должности Градоначальника и Городского головы, и др[угих].

Весь этот доклад Дума постановила передать в юридическую комиссию, «в целях полного выяснения виновности бывшего состава Городского управления и привлечения его к ответственности».

По предложению гл[асного] Леонтьева решено «в назидание избирателям» этот доклад отпечатать и продавать населению.

Секретарю Гор[одской] управы – «за труды в комиссии» постановлено уплатить 500 рублей.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 145–147.

№ 133

Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи, на якому розглядалося питання про влаштування в Миколаєві Почесного кладовища для загиблих німецьких вояків

3 вересня 1918 р.

ВЫ П И С К А

из протокола № 77 заседания Николаевской Городской Управы
от 3-го сентября 1918 года

СЛУШАЛИ: Отношение Германской комендатуры от 24-го августа с[его]/г[ода] за № 1958 о том, что, приступая к сооружению почетного кладбища на отведенном городским управлением месте, необходимо произвести еще следующие работы: провести дорогу к предполагаемому выходу на кладбище, разобрать наружную кладбищенскую стену и вставить ворота, построить кладбищенскую часовню и насадить живую изгородь, доставить деревья, кусты и другие растения для украшения кладбища, причем просить городское управление обсудить, будет ли город участвовать в несении расходов по производству означенных работ.

Окончательное же принятие городом кладбища будет урегулировано позже.

ПОСТАНОВИЛИ: Отпустить из городского питомника необходимый посадочный материал для живой изгороди и древесных насаждений, поручить городскому садовнику наблюдать за посадкой и отпустить из городских карьеров бесплатно требующееся количество песка, для

целей благоустройства почетного кладбища. Что же касается вопроса об устройстве ворот, то просит Германскую комендатуру представить чертежи ворот, а затем поручить строительному отделению Управы составить смету и, в зависимости от суммы, войти с докладом через финансовую комиссию в Думу об ассигновании соответствующего кредита.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 104.

№ 134

Інтерв'ю з членами української делегації на переговорах у Берліні М. К. Кульманом і Б. О. Юренєвим про підписану угоду з німецькою суднобудівною компанією «Blohm und Voss» та відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 3 вересня 1918 г. № 77 (початок)

3 вересня 1918 р.

К ОТКРЫТИЮ ЗАВОДОВ

/беседа с г[осподином] КУЛЬМАНОМ и г[осподином] ЮРЕНЕВЫМ/

Наш сотрудник имел беседу с членом правления Акционерного общества завода «Наваль» Н. К. Кульманом и директором того же завода Б. А. Юреневым.

ДОГОВОР С НЕМЦАМИ

В своей беседе представители заводов сообщили, что только на днях вернулись из Берлина, куда ездили по приглашению немцев для переговоров относительно заводов и работ на них.

Г[оспода] Кульман и Юренев, по уполномочию своего правления, заключили в Берлине с немцами договор, по которому заводоуправление со своей стороны выразило готовность принять немецкие заказы и вообще начать работать, а немцы дадут заказы и приложат все возможные усилия снабжать завод сырьем и топливом.

КОГДА ЗАВОДЫ НАЧНУТ РАБОТАТЬ?

Месяца через два заводы начнут работать. Более точно определить время начала работ представители завода затрудняются, так как это еще будет зависеть и от наличного количества сырья и топлива. Дело в том, что в настоящее время на заводах некоторого сырья или очень мало, или совсем нет. Поэтому время открытия и масштаб работ стоят в зависимости от скорости поставок.

Топлива же на заводах сейчас для работ нет.

КАКИЕ МАСТЕРСКИЕ ПОЙДУТ ПЕРВЫМИ?

Какие именно мастерские пойдут первыми, теперь определенно г[оспода] Кульман и Юренев сказать еще не могут, но полагают, что скорее всего первыми начнут работать вагонная и строительная мастерские, потом постепенно пойдут и другие мастерские, связанные своим производством с первыми двумя мастерскими.

Металлургический завод начнет работать в зависимости от хода работ других мастерских.

ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ РАБОТ ЗАВОДОВ

На этот вопрос сотруднику ответили, что заводы становятся на постоянную работу.

КАКИЕ РАБОТЫ БУДУТ НА ЗАВОДАХ?

Военных заказов заводы иметь не будут. Снарядные мастерские работать также не будут. Все работы будут приспособлены к производству мирного времени. Немцы определенно намерены давать заказы для изготовления железнодорожного транспорта, коммерческого судостроения и ремонта коммерческих судов.

Ввиду того, что заводы переходят на производство мирного времени, был задан вопрос о том, не было ли предложений со стороны немцев или со стороны украинского правительства о принятии к изготовлению заводами сельскохозяйственных машин или орудий. На это ответили, что таких предложений не было, да и заводоуправление никак не могло бы таких заказов взять, так как это означало бы начать оборудование новых мастерских, что для данного времени представляется совершенно невозможным.

Заводоуправление вообще не предполагает оборудований даже за проектированных мастерских, как, например, прокатный и проч.

КТО ГЛАВНЫЕ ЗАКАЗЧИКИ?

Самым большим и главным заказчиком будут немцы. Украинское правительство намерено дать некоторые заказы, но с ним определенно в договорном отношении разговоров нет.

Заводоуправление также будет брать и частные заказы.

КТО БУДЕТ ФИНАНСИРОВАТЬ ЗАВОДЫ?

Так как главным заказчиком являются немцы, то и финансировать заводы первыми, главным образом, также будут они.

Может быть, украинское правительство пойдет в этом навстречу. Потом, конечно, возможными окажутся обыкновенные финансовые операции и с банками и прочими. Самым тяжелым временем в финансовом отношении для заводов будет время начала работ, потому что средств заводоуправление не имеет.

/продолжение следует/

**Інтерв'ю з членами української делегації на переговорах
у Берліні М. К. Кульманом і Б. О. Юреневим про підписану угоду
з німецькою суднобудівною компанією «Blohm und Voss»
та відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
4 вересня 1918 г. № 78 (продовження)**

4 вересня 1918 р.

К ОТКРЫТИЮ ЗАВОДОВ

Беседа с г[осподином] КУЛЬМАНОМ и г[осподином] ЮРЕНЕВЫМ

/окончание/

НА КАКИХ УСЛОВИЯХ ДЛЯ РАБОЧИХ ЗАВОД ПОЙДЕТ?

Относительно условий, на каких заводы начнут работать, конкретно определенных, на все поставленные вопросы ответов не получено. Тем не менее, представители заводууправления говорят, что недавно предложенные к приемке условия будут переработаны заново. Определение рабочего дня к нам не относится, так как этот вопрос государственной власти, в данном случае Украинского Правительства, но они считают, что сверхурочные работы будут.

Заработная плата, вероятнее всего, будет иметь смешанный тип, т. е. будет сдельная и почасовая.

В каких цифрах будет колебаться заработная плата для квалифицированных и неквалифицированных рабочих, а также и для служащих, они еще не знают.

Заводууправлением самостоятельно будут выработаны заработные нормы, на которых, наверно, будут даны надбавки на дороговизну.

Исходя из этого, на все соответствующие вопросы сотрудника было сказано, что данными о прожиточном минимуме, выработанными рабочими организациями, заводууправление может пользоваться только как материалом.

Все эти условия будут вырабатываться заводууправлением совместно с германскими представителями, которые специально для этого приедут. О коллективном договоре, конечно, и помыны быть не может.

СКОЛЬКО ПОТРЕБУЕТСЯ РАБОЧИХ И СЛУЖАЩИХ?

Сколько потребуются рабочих и служащих, сейчас также неизвестно.

КАК БУДУТ ПРИНИМАТЬСЯ РАБОЧИЕ И СЛУЖАЩИЕ?

Прием рабочих и служащих будет производиться заново и постепенно, в зависимости от хода работ в мастерских и требования на рабочие

руки. В этой приемке посредничество Биржи Труда и профессиональных союзов принято не будет.

БУДУТ ЛИ СУЩЕСТВОВАТЬ ЗАВОДСКИЕ КОМИТЕТЫ?

О существовании каких-либо комитетов и думать не приходится. Возможно, будет осуществлен дореволюционный институт старост в целях посредничества между рабочими и администрацией, но осуществление это будет не сразу по началу работ, а, вероятно, по истечении некоторого времени.

КАКИЕ ИНЖЕНЕРЫ БУДУТ РАБОТАТЬ?

В опровержение имеющих место в Николаеве разговоров о том, что инженеры на заводах будут работать только немецкие, г[осподин] КУЛЬМАН заявил, что это неверно. На заводы будут приглашены в значительном числе русские инженеры, и скорее бывшие на заводе, если не произойдет особенных условий их жизни. Все инженеры едва ли будут иметь службу, но нужные из них, несомненно, получают места.

В качестве же наблюдающих за работами по немецким заказам будут их инженеры. В отдельных случаях будут приниматься на службу и немецкие инженеры.

КТО БУДЕТ РУКОВОДИТЕЛЕМ И ДИРЕКТОРОМ ЗАВОДОВ?

В качестве руководителя и директора заводов будет стоять Б. А. ЮРЕНЕВ.

КАКОЕ ОТНОШЕНИЕ К ЗАВОДУ БУДУТ ИМЕТЬ МЕСТНЫЕ НЕМЕЦКИЕ ВЛАСТИ?

На этот вопрос было отвечено, что местные немецкие власти к заводу будут иметь касательство постольку, поскольку это имеет отношение к административной части губернаторства.

В КОМ РЕАЛЬНАЯ ПОДДЕРЖКА?

Вообще заводоуправление со стороны немцев надеется иметь, как оно и имело, самое благожелательное отношение и самую реальную поддержку. Г[оспода] КУЛЬМАН и ЮРЕНЕВ полагают, что заводы смогут пойти только благодаря содействию немцев.

ОБ УДОСТОВЕРЕНИЯХ

Относительно удостоверений г[оспода] КУЛЬМАН и ЮРЕНЕВ повторили то же самое, что ими раньше говорилось представителям рабочей организации, т. е. что платить они не собираются. Правда, они делают оговорку, что если советское правительство, которое, кстати, также не принимает этих удостоверений, заплатит заводоуправлению согласно своему обещанию данные им расценки, то заводоуправление по удостоверениям расплатится.

ПРАВДА ЛИ, ЧТО КОРОБКИ ВОЕННЫХ СУДОВ ПРОДАНЫ НЕМЦАМ?

По причине распространенных в городе слухов, что заводами коробки военных судов проданы немцам, был задан и этот вопрос, на что ответили категорически отрицательно.

ЧТО СЕЙЧАС ДЕЛАЕТСЯ НА ЗАВОДАХ?

Сейчас на заводах работ по мастерским нет, приводится в порядок инвентарь.

Сколько занято сейчас на заводах рабочих и служащих, г[осподин] ЮРЕНЕВ затрудняется сказать, так как при приезде он не успел еще эту справку получить. Все занятые работами будто бы получают поденную плату.

КОМУ ПРИНАДЛЕЖИТ ЗАВОД «НАВАЛЬ»?

На этот вопрос г[осподин] КУЛЬМАН определенно ответил, что завод принадлежит тому же самому Акционерному обществу, какому он принадлежал и раньше. Оно же будет руководить заводом и дальше. Правление заводов находится в Петрограде, где оно пока и останется.

СОВЕЩАНИЕ ЗАВОДОУПРАВЛЕНИЯ С РАБОЧИМИ

На вопрос сотрудника г[осподину] КУЛЬМАНУ о том, намерен ли он видаться с представителями рабочих профессиональных организаций, он просил передать, что готов видаться и говорить с ними, чтобы все-сторонне выяснить все волнующие рабочих вопросы, причем порядок устройства такого собеседования должен быть прежний, т. е. представители организаций подадут ему заявление, а он, руководясь этим заявлением, обратится за разрешением к губернатору.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 60–63.

№ 136

Стаття О. Мар'їнського про передвиборчу ситуацію в Миколаєві, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 4 вересня 1918 р. № 78

4 вересня 1918 р.

ПРЕДВЫБОРНЫЕ МАХИНАЦИИ²⁹

Приближается время новых выборов в местные самоуправления. Выборы будут произведены на новой основе, совершенно устраниющей принцип всеобщности и равенства их. Правительство тщетно позаботи-

²⁹ Йдеться про вибори до Миколаївської міської думи та Міської управи, що мали місце, оскільки демократична Миколаївська міська дума 1917 року кликання була розігнана германським командуванням, а термін владних повноважень відновленої Миколаївської міської думи 1916 року скликання, чії повноваження були відновлені німцями, добігав кінця.

лось обеспечить большинство мест в самоуправлениях ничтожному меньшинству населения – крупной и средней буржуазии.

Однако правящие круги понимают, что одним механическим устранением демократического выборщика от урн и искусственным понижением избирательской ценности его голоса посредством создания курий – этими мерами добиться доверия в массах к своей сложной избирательной выдумке – закону вряд ли удастся, – вряд ли удастся и склонить мелкобуржуазные массы к мысли, что думы и земства цензовые куда лучше демократически-социалистических.

Такова уж психология нынешней власти: народ, мол, не столь любит сам править, сколько толкают его к этому бунтари из социалистической интеллигенции.

Русский гражданин, ныне украинский тож, миф, выдуманный революционерами.

Действительность – это русский обыватель, страстно жаждущий попечительной ласки выхоленной барской руки.

А этот единственный реальный обыватель – он с удовольствием предоставит себя в распоряжение жаждущей паствы крупной буржуазии, если ему доказать, какая это скверная и опасная шутка – всеобщее избирательное право, выходящие на арену деятельности взамен старого «культурного» барина или растопыренного лабазника (слова из песни не выкинешь!) разночинца-интеллигента, «невежественного и замурзанного» рабочего или конторщика в помятом пиджачке.

Нужно доказать обывателю, что он не «дорос» до общественности, что его «дурачили» «ловкие» демократы, жаждавшие теплого местечка, нужно дискредитировать и сознательную демократию и ее вождей, нужно, наконец, ошельмовать и самое идею всеобщности и равенства избирательного права, и, понятно, заодно и лозунги революции.

Тогда-тогда преисполненный раскаяния обыватель вернется покорно в свое лоно опекаемого, смиренно приткнется к своей барской владельческой матке.

Бесчисленные ревизии, назначенные правительством, должны были провести в жизнь намеченный последним план реакционирования широких демократических масс.

К великому огорчению правящих групп, эти «ревизии», ничего общего не имеющие с объективным обследованием дел местных самоуправлений, своей разоблачительной деятельностью потерпели жестокое поражение.

Им не удалось найти материала для дискредитирования сознательной демократии и ее вождей. Наоборот, «переусердствовав», они сами попадают иногда в довольно «неловкое» положение. Такова поучительная история с Киевским уездным земством. Была назначена правительственная ревизия. В результате ее деятельности появился доклад демократической уездной управы на имя правительства с требованием передать суду ревизионную комиссию за... чересчур ревностные поиски преступлений в деятельности земства. Доклад был настолько, по-видимому, серьезно обоснован, что правительство, по его обсуждению, сочло невозможным игнорировать этот контр-обвинительный акт демократической управы. Кстати сказать, это не помешало все-таки роспуску этого земства.

И в Киеве «ревизорам» не повезло.

Деятельность одного из них закончилась также преданием его в руки прокуратуры.

Эти «казусы» должны служить ярким доказательством «объективности» работ всей тучи нескончаемых ревизий, обрушившихся на демократические самоуправления. Они должны помочь демократическому избирателю достойным образом оценить работу этих «ревизоров».

В частности, и наша николаевская цензовая Дума стала на путь «разоблачений». В длиннейшем докладе-пасквиле назначенная ею «ревизия» перечисляет «смертные грехи» демократической Думы. Цензовики настолько восхищены этим творением одного из удушек-переметов, что решили доклад отпечатать и распространить среди населения, а демократическую Управу и Думу предать суду (!). Ни то, ни другое – само собой – не может утешить тех, кто в минуту серьезнейших государственных потрясений был призван стать у кормила местной власти. Ее не хуже знают и сами господа ревизоры и цензовики. И если эти господа решаются выступать с такого рода обвинениями, то только потому, что они не без достаточных оснований полагают спекулировать на общем политическом курсе.

Момент пасквилей трактирных литераторов на демократию совпал с ее решительным разгромом по знаку свыше. Задачи, которые себе ставит этим избиением социалистических деятелей центральная власть, само собой, выходят далеко из пределов обеспечения ненарушимого покоя уже насаженных и проектируемых к насаждению цензовиков. Однако, как одной из многих других причин, в разгроме нетрудно усмотреть и желание помочь цензовикам в их страстном тяготении к общественному пирогу.

Помощь идет с двух концов. С одной стороны, аресты механически изымают наиболее активные элементы демократии и этим в значительной степени понижается способность демократии провести энергично предстоящую избирательную кампанию. С другой стороны, дезорганизованные руководящие группы становятся бессильными противодействовать тем ушатам грязи, которые, пользуясь удобным случаем, льет по адресу их повеселевшая кампания цензовиков.

Этим обстоятельством, очевидно, она решила сбить по бедности своей и банкротству хоть маленький политический капиталец. Если его нельзя добиться афишированием своей подмоченной добродетели, можно попытаться это сделать ляганием приведенного в бессилие противника.

Привлечение к суду при всей ничтожности обвинений демократической Думы, на которые, между прочим, в свое время уже был дан достойный «ответ г[осподам] цензовикам» в нашей газете, является политическим шулерством.

Несомненно цензовики попытаются, если им и удастся, привлечь демократическую Думу к суду, если это дело не окажется лишь одним шумом, – оттянуть суд до после выборов. Их «брошюра»-пасквиль и самый факт предания суду социалистической Думы, таким образом, сумеют беспрепятственно делать свое темное дело.

Удастся ли им посредством этого обморочить демократического избирателя, мы глубоко в этом сомневаемся. Гонения против социалистов идут наряду с игнорированием нужд демократии. Пасквили на демократических избранников господ цензовиков сопровождаются лихим уничтожением всех реформ социалистической Думы и откровенным ублажением разных владельцев за счет беднейшего населения.

В этом сила нашей веры в конечное торжество принципов демократии. В этом залог постыдного поражения тех, кто посмеет поднять свою лапу против демократии и провозглашенных ею принципов.

А. МАРЬИНСКИЙ.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 154–155.

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питань про надання допомоги біженцям
і переведення трамваю з електричної тяги на кінну**

5 вересня 1918 р.

Выписка

из протокола № 79 заседания Николаевской Городской Управы
от 5-го сентября 1918 г.

СЛУШАЛИ: Доложено предложение г[осподина] Атамана гор[ода] Николаева от 5 сего сентября за № 7189 об удовлетворении путевым довольствием, по расчету на 5 суток, отправляемых по распоряжению германских властей вторым эшелоном из г[орода] Николаева беженцев в количестве 1 000 человек.

ПОСТАНОВИЛИ: Выдать лицу, уполномоченному Атаманом, 7 500 рублей по расчету 1 руб. 50 коп. в сутки и войти с ходатайством о возмещении городу как этого расхода, так и прежних расходов города на довольствие беженцев; настоящее постановление Управы представить на утверждение Городской думе.

СЛУШАЛИ: Заявление члена Управы Н. И. Ципкевича в связи с его предшествовавшим докладом о необходимости перевода трамвая на конную тягу и постановлением Управы о предоставлении ему войти в соглашение с поставщиками лошадей по 17 рублей в день за лошадь, с представлением проекта договора с поставщиками на утверждение Управы. Оказалось, что новые поставщики изменили свое первое предложение и вместо 17 рублей за лошадь заявили цену в 20 рублей, т. е. такую же, какую предложил первый поставщик Ширяк.

ПОСТАНОВИЛИ: Сделать публикацию в газете с вызовом лиц, желающих поставлять лошадей для городского трамвая; просить Городского голову сделать в ближайшем заседании Думы внеочередное заявление о положении трамвайного дела и о необходимости приостановить движение трамвая и перейти на конную тягу.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 124.

**Звернення германського губернатора міста Миколаєва
Ю. Ф. фон Гільхаузена до отамана міста Миколаєва Е. Л. де Бонді
про запровадження контролю над несанкціонованою торгівлею
продуктами у місті**

[Штамп]
Императ[орская] Герман[ская]
Губернатура
№ 4993/4181
Миколаїв, 5 IX. 1918 г.

5 вересня 1918 р.
Отаману м[іста] Миколаїва,
Пану генералу Де-Бонди

[Ваше] Превосходительство,

Хлібний кризис для города минув. Теперь можна принять енергічні міри проти тайної торговли державно-контрольованих продуктів в городі. Прохаємо Вас ввійти в порозуміння /соглашение/ з Державним Хлібним Бюром. Коли вам буде потрібна допомога /поддержка/ Губернатора, то вона, як заявлено свого часу пану полковнику Черепанову, в найширшій мірі, у Вашим розпорядженню сього часу. У присутности Вашого Начальника Канцелярії, пана Сергеева, об'яснено погляд /точку зрения/ Губернатури, яка стоїть на тім, що торгівля державно-контрольованими продуктами у городі недопустима і що запаси, знайдені у торговців, повинні бути сконфісковані Державним Хлібним Бюро. Передо всім, забороняється вільна продаж муки на базарі. Не дивлячись на заборону, мука всіх сортів продається по 1,50 руб. за рус[ский] фун[т]. При сій нагоді /случай/ повторяємо ще раз, що торговкам без концесії, які збивають ток ціни на базарі, що в Губернатуру поступають часто скарги, торгівля забороняється.

Треба звернути увагу на те, щоб Державне Хлібне Бюро видавало посвідчення та приватним особам /частным лицам/, яки хотят привезти у город для своєї потреби 1–2 пуда муки, тому що город, крім хлібного пайка, не видає муки на хазяйство.

Підписав фон Гільхаузен, генер[ал]-майор і Губернатор

[Резолюція]

В Продовольственный Отдел Николаевской Городской Управы с просьбой сообщить заключение по затронутому настоящим сообщением вопросу.

Атаман гор[ода] Николаева /подпись/

№ 7721. Сентября 12 дня 1918 г.

Правитель Канцелярии /подпись/

Копія. Українською та російською мовами.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 125.

**Звернення Міністра праці Української Держави Ю. М. Вагнера³⁰
до робітників, які заробили за рік більше 1 тис. руб.,
про обов'язкову сплату податку, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 5 вересня 1918 р. № 79**

5 вересня 1918 р.

ДО ВІДОМУ РОБІТНИКАМ УСІЄЇ УКРАЇНИ

Не один раз від Міністерства фінансів надходять до мене відомості, що робітники того чи іншого району ухиляються від подачі до районних по доходному податку присутствій заяв про свої прибутки за 1917 р., гадаючи, що подорожний податок встановлено виключно для заможного класу населення і що робітників він не торкається. Попереджаю, що таке тлумачення закону про подорожний податок є помилковим і шкодить інтересам самих робітників, позаяк по законах Української Держави усі без винятку громадяни її, прибутки яких у минулому році були більш як 1000 карбованців, належать оподаткуванню.

Зважаючи на те, що заробітна плата є той же прибуток, який передбачає цей закон, пропоную усім робітникам, котрі заробляють більш 1000 карбованців у рік, подавати заяви про свої прибутки у відповідні присутствія по подорожному податку на місцях. Необхідно пам'ятати, що при невиконанні зазначеної вимоги робітники будуть штрафуватись до 300 карбованців, податковий погляд обов'язан правити невикладений податок за п'ять років, через що з часом такі особи будуть примушені і виплатити одночасно значні суми і цим самі себе поставлять у скрутне становище.

Міністр Праці ВАГНЕР

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 159.

³⁰ Вагнер Юлій Миколайович (1865–1945) – закінчив фізико-математичний факультет Петербурзького університету, захистив дисертацію «Історія ембріонального розвитку», доктор зоології, працював в університеті, у часи Першої світової війни працював у Військово-промисловому комітеті, конституційний демократ (кадет), навесні 1918 р. увійшов до уряду П. Скоропадського, з травня 1918 р. – Міністр праці Української Держави. Після приходу до влади Директорії залишив Україну, працював у радянській Росії, потім переїхав до Королівства сербів, хорватів і словенців, був професором сільськогосподарського і лісового факультету в Белградському університеті.

№ 140

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
із рішенням про клопотання перед германським командуванням
про виплату 14 870 руб. за відпущену німецьким військам
худобу та про неможливість погашення міським самоуправлінням
збитків, нанесених німецьким військам більшовиками**

5 вересня 1918 р.

ВЫПИСКА

из протокола № 87 заседания Николаевской Городской Управы
от 17 сентября 1918 г.

СЛУШАЛИ: Доложено отношение Продовольственного отдела Управы от 24-го августа с[его]/г[ода] за № 5654 по делу расчета с германскими военными властями за отпущенные 212-й пехотной дивизии 46 голов скота на сумму 14 870 рублей, причем Продовольственный Отдел сообщает, что германским командованием в счет означенного платежа внесена не вся сумма, а часть удержана на возмещение убытков, причиненных германским войскам при нападении большевиков 22-го марта 1918 года.

ПОСТАНОВИЛИ: Просить распоряжения Германского губернатора гор[ода] Николаева об учинении полного расчета с Продовольственным отделом Городской управы по счету за отпущенный германским войскам скот на сумму 14 870 руб., так как Городское управление не может нести ответственности за убытки, причиненные германским войскам большевиками, каковые убытки могут быть возмещены только Украинским Правительством; в случае неудовлетворительного решения вопроса губернатором обратиться по настоящему делу с ходатайством через Министерство внутренних дел к высшему германскому командованию.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 134.

№ 141

**Витяги з документів про облаштування Почесного кладовища
австрійських і німецьких вояків, які загинули в Україні**

9 вересня 1918 р.

Николаевского Городского Общественного Управления

Благодаря тому, что Городское управление и Правление кладбища любовно пошли навстречу, Комендатуре предоставлено место для Почетного кладбища для германских и австрийских солдат. Комендатура изготовила необходимые планы и намерена приступить к сооружению кладбища. Для этого нужно произвести еще следующие работы:

Провести дорогу к предположенному входу на кладбище.
Разобрать наружную кладбищенскую стену и вставить ворота.
Построить кладбищенскую часовню.

Насадить живую изгородь, доставить деревья, кусты и другие растения для украшения кладбища.

Принимая во внимание, что солдаты, которые будут погребены на Почетном кладбище, пали за интересы украинского государства, Комендатура просит обсудить, будет ли город участвовать в несении расходов по производству этих работ. Окончательное принятие кладбища городом будет урегулировано позже.

Комендатура уполномочила лейтенанта Герлинга о всем остальном войти в соглашение с Городским управлением и просит назвать лицо, которое могло бы вести переговоры с лейтенантом Герлингом.

Подписал полковник и гор[одской] Комендант

Копия постановления Николаевской Городской Управы
[от] 3-го сентября 1918 года № 77

Отпустить из Городского питомника необходимый посадочный материал для живой изгороди и древесных насаждений, поручив городскому садовнику наблюдение за посадкой, и отпустить из городских карьеров бесплатно требующееся количество песка для целей благоустройства Почетного кладбища. Что же касается вопроса об устройстве ворот, то просить Германскую комендатуру предоставить чертеж ворот, а затем поручить Строительному отделению Управы составить смету и, в зависимости от суммы, войти с докладом через Финансовую комиссию в Думу об ассигновании соответствующего кредита.

Подписал Секретарь Управы Н. Горкин

Императорская
Германская комендатура
Отд[еление] II № 1958.

В Городскую Управу Николаева

Настоящая переписка передается для составления сметы в Строительное Отделение Управы.

Сентября 9 дня 1918 г.

Подписал член Управы В. Цеханович

Императорская
Германская Комендатура
Отд. II № 1958.

В Городскую Управу
Николаев

Получив Ваше отношение от 4/9 за № 8946, Комендатура выражает свою глубокую благодарность за содействие, оказанное при сооружении

Почетного кладбища. О выдаче растений из Городского питомника она войдет в непосредственные сношения с последним.

Комендатура препровождает при сем план подлежащих сооружений железных ворот и просит рассмотреть его. По нашему мнению, расходы по сооружению ворот не будут велики, таким образом особенных затруднений не возникает.

Город должен, разумеется, принять во внимание и расходы по разборке стены для ворот и по сооружению двух столбов для них же.

Было бы целесообразно назвать Комендатуре лицо из соответственного отдела, с которым можно было бы переговорить о всем лично.

Ввиду того, что работы уже производятся, Комендатура просит ускорить это дело и как можно скорее сообщить ей ответ.

Подпись обер-лейтенанта.

Приложение

Согласно изложенному здесь постановлению Городской Управы от 3-го сентября, представляя при сем составленную смету на устройство Почетного кладбища на сумму 2 719 руб. 50 коп., прошу коллегия Управы утвердить таковую и разрешить приступить к работам.

Сентября 16 дня 1918 г. № 97.

Подписал член Управы Н.Ципкевич

Копия постановления Николаевской Городской Управы

[от] 16 сентября 1918 года № 86, ст. 818

Представить через Финансовую комиссию в Городскую думу и просить об ассигновании кредита, согласно смете.

Подписал Секретарь Управы Н.Горкин

Постановление Финансовой комиссии

[от] 25 сентября 1918 года

Рекомендовать Городской думе: ассигновать за счет чрезвычайных расходов по расквартированию австро-германских войск две тысячи семьсот девятнадцать /2 719/ руб. 50 коп. на устройство ворот Почетного кладбища для погребения германских и австро-венгерских воинских чинов³¹.

Председательствующий..... /подпись/

Секретарь П. Иванников

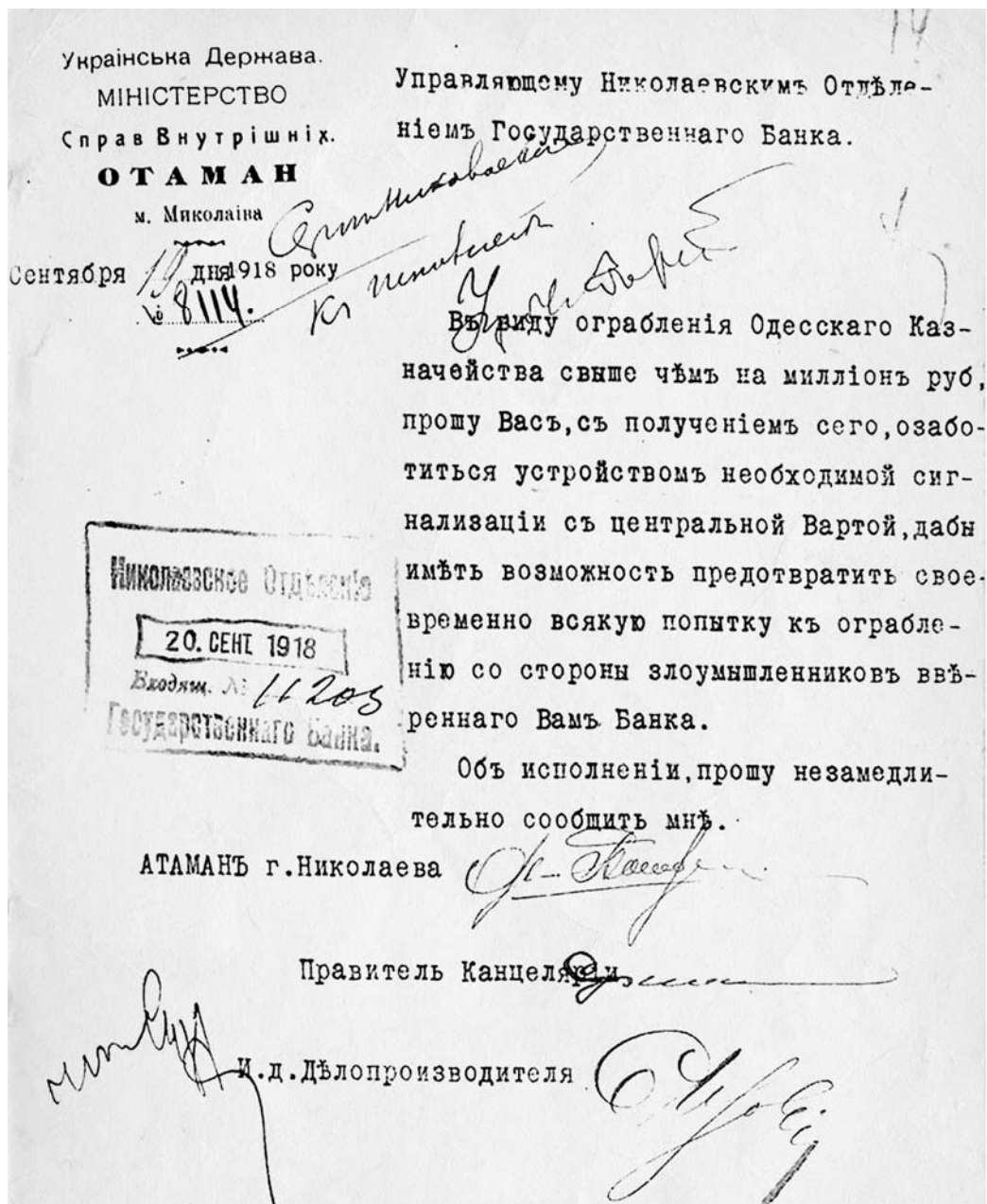
Копія. Російською мовою

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2 Спр. 168. Арк. 6–8.

³¹ Для спорудження Почесного кладовища германських вояків було відведено ділянку в межах території Миколаївського міського цвинтаря. До нашого часу це кладовище не збереглося.

**Лист від управляючого Миколаївським відділенням
Державного банку до Отамана міста Миколаєва
про встановлення сигналізації в будівлі банку**

19 вересня 1918 р.

Оригінал. Машинопис. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 48. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 14.

**Звернення Миколаївського міського голови Х. М. Матвєєва
до Міністра праці Української Держави Ю. М. Вагнера
з приводу виділення коштів для організації громадських робіт
і створення робочих місць для безробітних мешканців Миколаєва**

[Штамп]

22 вересня 1918 р.

Николаевская Городская Управа

Сентября 22 дня, 1918 г.

Господину Министру Труда

№ 10017

Небывалые в истории политические потрясения, совершенно расстроив всю экономическую жизнь страны, довели нашу промышленность до состояния полной катастрофы. Столь недавно еще кипучая жизнь торгово-промышленных центров богатой цветущей Украины замерла. Упадок торговли полный. Крупные заводские предприятия или разорены, или же закрыты за отсутствием топлива и сырья. В результате небывалая безработица, которая в связи с общим тяжелым положением страны и возрастающей дороговизной принимает угрожающий характер.

Город Николаев является одним из крупнейших торгово-промышленных центров Украины с большими судостроительными и механическими заводами и обширным коммерческим портом, обслуживавшим наибольшую часть хлебного импорта хлеботорговых губерний Украины. Но затянувшаяся мировая война обрекла Николаевский порт на полную бездеятельность, а местные заводы под влиянием политических событий и экономической разрухи с прошлого лета начали сокращать работу, а весной этого года совершенно стали. И город Николаев насчитывает теперь десятки тысяч безработных. Кадры безработных еще более увеличились после пожара на Привозном рынке и в прилегающем к нему торгово-ремесленном районе, происшедшего от обстрела во время большевистского выступления в конце марта месяца. От этого пожара пострадали городские торговые ряды и торгово-промышленные заведения многих мелких торговцев и ремесленников, совершенно разорившихся и оказавшихся тоже в печальном положении безработных.

Николаевское городское общественное управление, сознавая свой долг и обязанность выйти на помощь бездействующей части населения, естественно остановилось на мысли организовать общественные работы

как на единственной мере поддержки безработных и предоставления им заработка.

В этих видах городским управлением разработан план общественных работ, причем намечены такие работы, которые, главным образом, требуют рабочую силу при наименьшей затрате на дорогостоящие материалы. При выборе работ приняты также во внимание наибольшая их целесообразность и наиболее острая нужда Николаева как портового города, его предместий и ближайших посадов, крайне нуждающихся в более или менее сносных подъездных путях к Николаевскому хлебному рынку и порту. По этим соображениям в разработанный план вошли следующие работы:

- 1) Укрепление оврагов,
- 2) Устройство шоссе в многонаселенны[е] торговы[е] посад[ы] Богоявленск и Погорелово,
- 3) Устройство коллектора ливне-спуска для предупреждения затопления низменной части города во время ливней,
- 4) Устройство спуска к коммерческому порту и
- 5) Замоещение улиц.

Кроме сего, представляется крайне необходимым скорейшее восстановление торговых рядов на Базарной площади, сгоревших, как уже сказано выше, во время выступления большевиков.

Однако при всей неотложности намеченных общественных работ Городское управление не в состоянии приступить даже к подготовительным работам вследствие полного истощения городской кассы и крайне тяжелого финансового положения города вообще, при котором Городскому управлению с большими затруднениями и с крайним напряжением едва удастся покрывать текущие обязательные для города расходы.

Имея в виду, что вопрос о борьбе с безработицей и об организации общественных работ для оказания помощи бедствующему рабочему населению является вопросом государственной важности и что скорейшее восстановление и устройство пострадавших от анархии городов, наиболее ценных по своему торгово-промышленному значению, тоже в интересах государства, – Николаевское городское управление, представляя при сем смету общественных работ с техническими данными и пояснительной запиской на общую сумму 5 231 843 руб. 21 коп., ходатайствует перед Вами, г[осподин] Министр, об отпуске городу означенной суммы из общегосударственных средств.

При этом в целях скорейшей возможности приступить к работам, требующим наибольшую силу, как спуск в Коммерческий порт, замощение, [просим] Вашего, г[осподин] Министр, ходатайства о скорейшем отпуске городу в первую очередь 1 500 600 руб.

Подписал Городской голова Х. М. Матвеев
Член Управы Ципкевич
Секретарь /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 186. Арк. 13–14.

№ 144

Лист Миколаївської міської управи до германської комендатури про фінансування за рахунок міського бюджету спорудження воріт на Почесному кладовищі австрійських і німецьких вояків

27 вересня 1918 р.

[Штамп]

Ник[олаевская] Гор[одская] Управа
От[деление] Строительное
Сентября 28 дня 1918 г.

В Императорскую
Германскую Комендатуру

В ответ на отношение от 19 сего сентября за № 2215 Городская управа имеет честь сообщить Комендатуре, что Управа со своей стороны и Городская финансовая комиссия уже решили принять на счет города расходы по сооружению железных ворот для Почетного кладбища, но вопрос об этом внесен на обсуждение собрания Городской думы, которой и будет рассмотрен в самом непродолжительном времени и не подлежит никакому сомнению, что и Дума также не откажет принять означенный расход за счет города, о чем Управа не замедлит уведомить.

Член Управы: /подпись/
Делопроизводитель /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2 Спр. 168. Арк. 11.

**Інтерв'ю з М. К. Кульманом про перспективи відновлення роботи
миколаївських суднобудівних заводів, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 4 жовтня 1918 р. № 80**

27 вересня 1918 р.

Об открытии заводов
Беседа с г[осподином] Кульманом

По предложению Союза металлистов 27 сентября с[его] г[ода] состоялось заседание представителей рабочих организаций с членом правления завода «Наваль» г[осподином] Кульманом по вопросам об открытии заводов.

На этом заседании присутствовали представители от союзов: металлистов, конторщиков, чертежников, электриков и технических сил.

На вопрос, поставленный представителями рабочих, – верны ли слухи, что завод будет пущен в начале октября, г[осподин] Кульман ответил отрицательно. По его мнению, если заводы пойдут, то не раньше ноября с[его] г[ода].

Украинское правительство предлагает заводууправлению для заводов шесть миллионов, что далеко не достаточно.

Если заказчики откажутся субсидировать предприятие, то заводы могут остаться в таком положении, как теперь.

Топлива, по его словам, имеется на Украине достаточно для этих заводов.

В настоящее время г[осподин] Кульман выехал из Николаева для окончательных переговоров по поводу заказов и по возвращении обещал сообщить о результате переговоров представителям рабочих организаций.

В целом это совещание определенного ничего не дало.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 163.

**Розпорядження Антонівської волосної земської управи
Овсянниковському хутірському сільському старості про негайне
забезпечення самоваром австрійських військових**

29 вересня 1918 р.

**ОВСЯННИКОВСКОМУ
ХУТОРСКОМУ СЕЛЬСКОМУ СТАРОСТЕ**

Немедленно донесите, у кого Вами назначен самовар для австрийских войск и кто такого не желает доставить, дабы Волостная управа знала, на чей счет выслать солдат, как как это будет сопряжено с расходами, в противном случае австрийские солдаты будут высланы на счет старосты как безделок последнего.

Председатель Управы /подпись/
29 сентября 1918 года

[Резолюція]

С представлением последнего настоящего предписания Антоновской волостной земской управе и доношу, что в числе имеемых во вверенном мне хуторе самоваров может произвести выбор самовара кто-либо командированный из отряда австрийских войск, так как мне самому назначить самовара и чайника не представляется возможным за отказом владельцев самоваров выдать таковых по разным причинам: то за ветхостью самоваров, то за болезнью семейства и т. п.

Сельский староста /подпись/
/Печать/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 148-149.

**Закон та документи про заснування
Гардемаринської школи в Миколаєві**

Не раніше 1 жовтня 1918 р.

**У Х В А Л Е Н Р А Д О Ю М І Н І С Т Р І В.
З А К О Н.**

Про встановлення Гардемаринської шко-
ли, затвердженні її штата і про від-
пуск Морському Міністерству гро-
шових коштів на збудовання й
зведення зазначеної школи.

- 1) Для підготовки молодих людей до служби старшинами Держав-
ної Військової Фльоти встановити Військово-Морську Школу, назвати
її „Гардемаринська Школи“.
- 2) Допустити до прийому, в вказаний науковий заклад Укра-
їнських підданих, в віці від 17 до 21 року, з числа скінчивших се-
редні загально-наукові заклади, котрі задовольнили би медичні вима-
гання, пред'явлені до офіцерів фльоти.
- 3) Залічених до Гардемаринської Школи іменувати гардемарина-
ми і лічити їх на дійсній військово-морській службі.
- 4) Визначити розмір кредиту на першопочатковий обсяг школи
науковою допомогою, господарськими та канцелярськими належностями
в сто вісімнадцять тисяч (118000) карб.
- 5) Затвердити прикладаємий Штат Школи.
- 6) Відпустити Морському Міністерству на збудовання та утриман-
ня Школи в 1918 році ~~сімсот тридцять чотирі тисячі вісімсот~~ ⁴⁶³⁸⁰ (734800)
карб. і в 1919 рік, ~~одні мільон двісті п'ятнадцять тисяч п'ятсот вісімде-~~
^{1.681480} сят (1215580) карб.
- 7) Штат Школи ввести в чинність з 1 го Жовтня, біжучого 1918
року.

Голова Ради Міністрів

Морський Міністр

М. Миколайчук

Расчетъ кредитовъ на открытіе и содержаніе гардемаринскаго училища въ г. Николаевѣ на 1918 и 1919 г. г.

Название должностей	Въ мѣ- сяцъ.		Ассигнованія на 1918 г.	Ассигно- ванія на 1919 г.
О Т Д Ъ Л Ъ I.				
1. Начальникъ Училища	1150 р.	1	3450 (на 3 мѣс.)	13800
2. Помощникъ Начальника Учи- лища по строевой части	1000 р.	1	3000 (на 3 мѣс.)	12000
3. Ротные командиры	750 р.	2	⁴⁵⁰⁰ 6750 (на 3 мѣс.)	27000
4. Старшіе отдѣленные Началь- ники	700 р.	4	8400 (на 8 мѣс.)	33600
5. Младшіе отдѣленные Началь- ники	600 р.	⁴ 4	²⁴⁰⁰ 16200 (на 3 мѣс.)	64800
6. Инспекторъ	1000 р.	1	3000 (на 3 мѣс.)	12000
7. Помощникъ инспектора	800 р.	1	⁶⁰⁰ 2400 (на 3 мѣс.)	9600
8. Штатные преподаватели	500 р.	²⁰ 15	²⁰⁰⁰ 15000 (на 3 мѣс.)	90000
9. Библіотекаръ	500 р.	1	500 (на 1 мѣс.)	6000
10. Забывающій хозяйственной частью	800 р.	1	⁸⁰⁰ 1800 (на ¹ / ₂ мѣс.)	9600
11. Забывающій обмундировані- емъ	650 р.	1	⁶⁵⁰ 1950 (на ¹ / ₂ мѣс.)	7800
12. Забывающій довольствіемъ	600 р.	1	1800 (на 3 мѣс.)	7200
13. Дѣлопроизводитель	500 р.	1	¹⁵⁰⁰ 1000 (на ³ / ₂ мѣс.)	6000
14. Бухгалтеръ	500 р.	1	1000 (на 2 мѣс.)	6000
15. Урядовецъ 1 разряда	350 р.	² 2	⁷⁰⁰ 2100 (на ¹ / ₂ мѣс.)	12600
16. Урядовецъ 2 разряда	300 р.	1	300 (на 1 мѣс.)	3600
17. Старшій докторъ	850 р.	1	⁸⁵⁰ 2550 (на ¹ / ₂ мѣс.)	10200
18. Младшій докторъ	700 р.	1	700 (на 1 мѣс.)	8400
19. Фельдшеръ	300 р.	² 2	1200 (на 2 мѣс.)	4800
20. Санитаръ	200 р.	2	800 (на 2 мѣс.)	7200
21. Священникъ	800 р.	1	800 (на 1 мѣс.)	9600
22. Дьячекъ	300 р.	1	300 (на 1 мѣс.)	3600
23. Курьеръ	150 р.	1	300 (на 2 мѣс.)	1800
24. Каптенармусовъ	800 р.	² 2	⁹⁰⁰ 2400 (на 2 мѣс.)	14400
25. Инструкторовъ	300 р.	⁹ 9	⁵⁴⁰⁰ 2400 (на 2 мѣс.)	32400
26. Дневальныхъ	150 р.	¹⁰ 10	³⁰⁰⁰ 1500 (на 2 мѣс.)	27000
27. Кошеваровъ	1-300 1-200		1000 (на 2 мѣс.)	6000
28. Помощниковъ кошевара	150 р.	3	900 (на 2 мѣс.)	5400
29. Сторожей	150 р.	10	3000 (на 2 мѣс.)	18000
30. Швейцаровъ	150 р.	2	³⁰⁰ 1500 (на ¹ / ₂ мѣс.)	3600
31. Самокатчикъ	200 р.	1	400 (на 2 мѣс.)	2400
В С Е Г О .			93800	476400

О Т Д Ъ Л Ъ II.

32) На вознаграждение преподавателей.		11800 (на полг. мѣс.)	94500
33) На вознаграждение за практическія занятія		1287 (на 1 мѣс.)	15450
34) На вознаграждение за репетиціи		800 (на 1 мѣс.)	12000
35) На вознаграждение за завѣдываніе спеціальными классами		1000 (на 1 мѣс.)	9600 12000
36) На преподаваніе гимнастики и фехтованія		900 (на 1 мѣс.)	10800
37) На вознаграждение преподавателей иностранныхъ вѣроисповѣданій		58	700
38) На ремонтъ учебно-вспомогательныхъ предметовъ		"	13150
39) На лѣтнія практическія занятія		"	25250
40) На возобновленіе учебныхъ пособій.		"	12000
41) На канцелярскія принадлежности		500 (на 2 мѣс.)	3000
42) На довольствіе гардемариновъ	200	40000 (на 10 дней)	365000
43) На обмундированіе гардемар.	200	460000	460.000 115000
44) На обмундированіе низшихъ служащ.	47	32900	32900
45) На стирку бѣлья	200	830 (на 1 мѣс.)	10000
46) На чистоту и опрятность	200	160 (на 1 мѣс.)	2000
47) На ремонтъ мебели		"	4000
48) Нателефонное сообщеніе		730	730
49) На содержаніе обоза		1250 (на 1 и 1/2 мѣс.)	10000
50) На экстраординарные расходы		500 (на 1 мѣс.)	6000
ВСЕГО	552708	1730	1.085.080 700180
Всего по I и II отдѣлу	646008	46380	1.583.480 1185580
Единовременные расходы	88000	—	118.000 3000
Итого	734008	46380	1.681.480 1215580

Ж У Р Н А Л №

Финансової Комісії при Департаменті Державної Скарбниці

Засідання 2, 5, 6 і 7 Листопада 1918 року.

БРАЛИ УЧАСТЬ:

Голова Комісії Товариш Міністра Фінансів Г. М. Курило.

Представники:

Від Міністерства Фінансів:

Віце-Директор Департаменту Держ. Скарб.—І. Я. Демяновський

Начальник Відділу—М. Д. Буткевич.

Від Державного Контролю:

Генеральний Хорунжий—Федоровський

Від Морського Міністерства:

Генеральний Хорунжий—Степанов.

Генеральний Значковий—Григер.

Контр-Адмирал—Фролов.

С Л У Х А Л И:

Проект Штатів Морської Школи на Україні, утримання котрої з початковими одноразовими видатками вираховано Морським Міністерством на 1918 рік в 997. 145 карбованців і на 1919 рік в 1.214.980 карбованців.

ПОСТАНОВИЛИ:

1) Комісія раніш усього запинилась на питанні про те, на скільки запальна кількість гардемаринів, вирахована Морським Міністерством за для Морської Школи в 200 осіб, може бути признано як відповідна потребі Українського Флоту, зкладеного фактично з дуже малого числа кораблів. З огляду на те, що по з'ясуванню представників Морського Міністерства в біжучий час може лічитись майже вирішенням питання про передачу Українській Державі кораблів бувшого Російського Флоту в Севастополі і що в з'язку з потребою цих кораблів і була вирахована кількість гардемаринів Морської Школи в Миколаїві в 200 осіб—Комісія знаходить можливим не перечити проти здійснення сучасного пропонування при умові, як заснування Української Морської Школи буде визнано необхідним Радою Міністрів.

2) Потім Комісія з огляду на те, що розмір кредиту в 40.000 карб. на будівничі роботи по перебудуванню та ремонту помешкань Фельдшерської Школи за для Морської Школи вираховано Морським Міністерством тільки приблизно, постановила цю суму з сучасного проекту виключити з тим, щоб Відомством було внесено окремо представління по цьому питанню з докладною технічною емітою, перевіреною Державним Контролем.

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2203. Оп. 1. Спр. 1а. Арк. 11, 17–18.

№ 148

**Розпорядження контролера Миколаївської контори
Державного Хлібного Бюро про негайну здачу
Українській Державі хліба та олійного зерна**

1 жовтня 1918

Согласно распоряжению г[осподина] Контролера Государственного Хлебного Бюро г[орода] Николаева предписывается оповестить широко население о немедленной передаче излишка хлеба и масляничных семян в распоряжение Государства, в противном случае по распоряжению Министра продовольствия у лиц, не сдавших до октября с[его] г[ода] хлеб и масляничные семена, будет реквизироваться со скидкой 30 % с установленной твердой ценой. Каждым владельцем хлеба для удовлетворения своих нужд может быть оставлено зерновых продуктов на год по следующему расчету:

Хлеба 50 фун[тов] в месяц на человека.

Зерна 6 пудов в месяц на человека.

Зерна 3 пуда в месяц на свинью и на посев.

Сельскому старосте для сведения и объявления на сходах.

1 октября 1918 года № 3921

Председатель /подпись/

Секретарь Климов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 13.

№ 149

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про підписання містом угоди
з підрядником Міністерства продовольства Лесневичем,
який набув від міністерства монопольного права на закупівлю
худоби, про передачу цього права Управі**

4 жовтня 1918 р.

Выписка из протокола № 102

заседания Николаевской Городской Управы от 7-го октября 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы А. Ф. Грачева о том, что представители подрядчика по монопольной скупке скота на Украине – г[осподина] Лесневича – старший губернский агент Г. И. Якушев и губернский ревизор Ю. Л. Станкевич предлагают Городской управе заключить контракт

на передачу Городскому управлению права непосредственной закупки скота для нужд населения на следующих условиях:

«1) Право на скупку скота Лесневич передает Городскому общественному самоуправлению на Херсонский уезд с тем, что в случае истощения в нем скота Лесневич обязуется расширить зону на Днепровский уезд, и с тем, чтобы территория Николаевского градоначальства для скупки скота исключительно принадлежала Николаевской городской управе и для других лиц и учреждений на территории Николаевского градоначальства Лесневич и его субагенты права скупки скота не имеют;

2) Права передаются с тем, чтобы Николаевское городское общественное самоуправление уплатило Лесневичу или тому, кого он укажет, по 1 руб. 50 коп. за каждый пуд живого веса скота;

3) Все министерские сборы и налоги со скота относятся на счет Николаевского городского общественного самоуправления;

4) Городскому общественному самоуправлению предоставляется право на свой страх и риск передоверить свои права и полномочия другим лицам и учреждениям по своему усмотрению;

5) Николаевское городское общественное самоуправление обязуется закупить для себя скот по ценам не выше установленных Министерством;

6) Если твердые цены на скот будут повышены, то разница поступает в пользу Николаевского городского общественного самоуправления;

7) Договор сей остается в силе по 1-е марта 1919 года; если же договор Лесневича с Министерством продовольствия Украинской Державы будет расторгнут раньше этого срока с потерей Лесневичем прав подрядчика по скупке скота в обусловленном в 1-м пункте сего предложения районе, то настоящий договор уничтожается без ответственности обеих договаривающихся сторон;

8) В случае нарушения Лесневичем одного из пунктов сих условий он, Лесневич, ответственен перед Николаевским городским общественным самоуправлением штрафом в сумме не более 3 тысяч рублей за каждое нарушение, с возмещением Н[иколаевскому] г[ородскому] с[амоуправлени]ю убытков, Н[иколаевское] г[ородское] с[амоуправлени]е, заключая сей договор с Лесневичем, всю ответственность перед Министерством продовольствия Украинской Державы по обеспечению скотом населения гор[ода] Николаева и гарнизона в количестве, которое окажется в городе в день заключения контракта, принимает на себя, причем эта ответственность находится в зависимости от количества скота, имеющегося в районе, предоставленным Г[ородскому] с[амоуправлени]ю первым пунктом сего предложения».

Член Управы А. Ф. Грачев со своей стороны считает предложенные условия неприемлемыми для города.

Член Управы И. Я. Каплан доложил, что, будучи в Одессе по городским делам, он, согласно поручению Городской управы, посетил Уполномоченного Министерства продовольствия по заготовке скота барона Штейгера и прибывшего из Киева главного уполномоченного Министерства Ю. Л. Давыдова, которых ознакомил с положением мясного вопроса в Николаеве, созданным деятельностью агентов министерского подрядчика г[осподина] Лесневича, получившего монополию по скупке скота. В результате переговоров И. Я. Каплан заручился официальным документом от Уполномоченного Министерства, датированным 4-м сего октября за № 1331, о том, что в случае невыполнения г[осподином] Лесневичем взятых на себя обязательств в течение следующей недели Николаевской городской управе, впредь до разрешения вопроса о снабжении города Николаева мясом через подрядчиков Министерства продовольствия, предоставляется право производить самостоятельную закупку скота в потребном для населения количестве из прилегающих к гор[оду] Николаеву районов Елисаветградского, Херсонского, Одесского и Днепропетровского уездов.

В заседание Управы были приглашены представители подрядчика Лесневича – г[оспода] Якушев и Станкевич, которым г[осподин] Городской голова предложил объяснить, какие собственно выгоды для города вытекают из их предложения и какие привилегии город получит, уплачивая г[осподину] Лесневичу за право покупки скота по 1 руб. 50 коп. с каждого пуда живого веса скота. Можно бы еще говорить о соглашении, если городу будет предоставлена известная территория – определенная местность в исключительное пользование города без права агентов Лесневича закупать скот в данной местности, иначе агентам города пришлось бы конкурировать с агентами г[осподина] Лесневича. При этом г[осподин] Городской голова поставил представителям г[осподина] Лесневича на вид, что на основании отношения Уполномоченного Министерства город уже может воспользоваться правом самостоятельной закупки скота, ввиду неисправности агентов г[осподина] Лесневича, выразившейся в недостаточном количестве поставленного скота сего же числа, о чем составлен соответствующий акт, причем город получил возможность закупать скот не в одном только Херсонском уезде, но и в Одесском, Елисаветградском и Днепропетровском уездах.

Представитель Лесневича г[осподин] Станкевич объяснил, что его доверителю предоставлено право закупать скот по всей Украине и в

каком угодно количестве. Давая городу право закупки скота на предложенных условиях, доверитель его отказывается от закупки скота через своих агентов в пределах Николаевского градоначальства, но не может отказаться от своего права закупки в уезде, а может только закупать меньше, дабы не мешать городу делать закупки. В случае же, если соглашение с городом не состоится, – заявил г[осподин] Станкевич, – то агенты г[осподина] Лесневича, и мало того, – добавил г[осподин] Станкевич, – наши агенты найдут способы забирать скот даже из Николаева – из самого уезда.

Г[осподин] Городской голова, протестуя против подобного рода угроз, когда представитель подрядчика Министерства продовольствия, желая оказать давление на Городское управление, угрожает прибегать ко всяким приемам, чтобы лишить мяса население города, – потребовал занести об этом в настоящий журнал Управы.

После обмена мнениями по существу вопроса (в отсутствие представителей г[осподина] Лесневича) Городская управа постановила: просить члена Управы А. Ф. Грачева пригласить местных мясников и всесторонне выяснить положение мясного дела, в связи с предложением представителей г[осподина] Лесневича, о чем доложить Коллегии Управы.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 149–151.

№ 150

Повідомлення про виплату матеріальної допомоги безробітним із фонду Співки металістів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 9 жовтня 1918 р. № 81

9 жовтня 1918 р.

От Союза металлистов

Отчет комиссии по выдаче пособий безработным членам Союза мет[аллистов].

Для организации выдачи пособий безработным была образована на объединенном заседании правления Союза и стачечного комитета комиссия, которой на следующий день своего образования, т. е. 15 мая, было принято более 200 заявлений.

Обследование имущественного положения лиц, обращающихся за помощью, было поручено правлению, но 17 мая на делегатском собрании была избрана постоянная комиссия для контроля в количестве 25 человек. 18-го того же месяца состоялось первое объединенное засе-

дание членов вновь избранной контрольной комиссии и комиссии по выдаче пособий, на котором были выработаны план организации обследования и инструкция по выдаче пособий.

20-го мая открылась выдача пособий по всем обследованным заявлениям, и в первый день было выдано сто двадцать шесть пособий.

В Союзе было записано около 18 тысяч членов, но из них рассчитывать на помощь могла только одна треть, т. е. тысяч 5–6, как исправные плательщики взносов. В этом случае потребовалась бы сразу слишком большая сумма, между тем как в союзном фонде безработных на 1 мая находилось только 17 782 руб. и правлению пришлось остановиться на самом минимальном размере помощи, а именно: одинокому – 10 руб., с женой – 12 руб., с 1–2 дет[ьми] – 14 руб. и с 3 и более детьми – 16 рублей.

В обычное время эта сумма выдавалась на одну неделю. Массовая безработица, отсутствие средств и недостатки технического аппарата заставили приступать к каждой новой выдаче пособий лишь по окончании предыдущей. Таким образом, первая выдача продолжалась с 20 мая по 9 июля, вторая – с 9 июля по 10 августа и третья – с 10 августа по сие число. Третья выдача, вследствие отсутствия средств, не закончена.

Приводим цифровые данные по трем выдачам: поступило 5 962 заявлений, из коих отказано по 320 и не выдано пособий (отсутствие средств) по 65 – удовлетворено по первой выдаче 2 937 человек, по второй – 1 803 и по третьей – 837, всего выдано пособий по 55, заявлений 76 519.

Из пользовавшихся пособиями 2 937 членов семейных, имеющих на нуждении более 3 лиц, 919 человек, имеющих на иждивении до [так у документи] лиц 1 011, имеющих на иждивении 1 лицо – 558 и одиноких – 449 человек. Из поданных 49 заявлений на оказание помощи пострадавшим во время мартовских событий оказано по двум и выдано по 47 – 225 руб. Дорожными пособиями пользовались с 27 апреля по 4 сентября 137 человек в сумме 3 825 руб. Размер дорожных пособий следующий: в Херсон, Одессу и окрестности – 12 руб., а [в] Екатеринослав, Полтаву, Александровск – 25 руб., в Харьков, Киев – 30 руб. и в Россию – 35 руб.

Движение сумм по союзному фонду безработных:

Остаток на 1 мая руб. 17 782.

Поступило за май руб. 8 844. 34 коп.

[Поступило за] июнь руб. 21 166. 60 коп.

[Поступило за] июль руб. 22 478. 15 коп.

[Поступило за] авг[уст] руб. 7 181. 43 коп.

Всего поступилоруб. 87 452. 91 коп.
Выдано за майруб. 13 824.
[Выдано за] июньруб. 13 824.
[Выдано за] июльруб. 1 823.
[Выдано за] авг[уст]руб. 18 712.
Перечислено в Дорожн[ый] фондруб. 3 000.
Всего выданоруб. 81744.

С 1-го сентября, вследствие отсутствия средств в фонде безработных, выдача пособий правлением Союза была прекращена, и пособия выдавались только в исключительных случаях, – за сентябрь было подано до трехсот заявлений, из которых удовлетворены только 40.

Остальные будут удовлетворены в том случае, если в фонде снова появятся деньги. Правление принимает меры по изысканию средств.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 164–165.

№ 151

Повідомлення про голодування арештованих з політичних мотивів колишніх начальників у місті Миколаєві, які утримувалися в каторжній в'язниці без пред'явлення обвинувачення, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 9 жовтня 1918 р.

9 жовтня 1918 р.

ГОЛОДОВКА-ПРОТЕСТ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЗАКЛЮЧЕННЫХ В НИКОЛАЕВСКОЙ ТЮРЬМЕ

Третьего дня двадцать человек, заключенных за политические, якобы, преступления в местной каторжной тюрьме, в том числе бывшие начальники Милиции г[орода] Николаева: Зиберт, Барон, Асушкин, Лавут и пр[очие], объявили голодовку-протест против содержания их в тюрьме без определенного обвинения. Многие из этих заключенных сидят в тюрьме уже свыше двух месяцев и до сих пор им неизвестно, в чем, собственно, их обвиняют.

Между тем, согласно новому закону, на днях изданному, местным административным властям предоставляется право арестовывать по своему личному усмотрению на срок не свыше двух недель, и лишь с разрешения Министерства внутренних дел может быть применено заключение или высылка на срок не свыше двух месяцев. По смыслу этого закона большая часть заключенных подлежит освобождению, но по

своеобразному толкованию закона местной администрацией он вошел в силу лишь с 1 октября и, следовательно, заключенным предстоит еще «отдых».

Возмущенные таким произвольным отношением к себе, заключенные и решили протестовать посредством голодовки.

Голодовка длится уже 9-й день. Некоторые заключенные заболели, и их отправили в тюремную больницу.

Остальные продолжают голодать, отказываясь от свиданий, прогулок и т. д.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 166.

№ 152

Повідомлення про нараду представників ценових і робітничих організацій Николаєва з приводу охорони міста у випадку залишення його німецькими військами, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 10 жовтня 1918 р. № 82

10 жовтня 1918 р.

СОВЕЩАНИЕ О САМООБОРОНЕ

В среду в 12 час. дня под председательством помощника градоначальника состоялось совещание представителей ценовых и рабочих организаций по вопросу о самообороне гор[ода] Николаева.

При открытии заседания было сообщено собранию о причинах, побудивших градоначальника созвать данное совещание.

Между прочим было сказано: германское командование утверждает, что оно не думает оставлять город, но если случится, что немецкие войска уйдут, то до того момента, пока образуется наша армия, необходимо организовать добровольческую «самоохрану» со старой военной дисциплиной, с целью борьбы с преступными элементами.

Власти необходима от всех организаций материальная и моральная помощь, и она просит указать, на что она может рассчитывать. В Одессе на самооборону ассигновано около 3-х миллионов рублей.

Представители ценовых организаций просили разрешить им устроить собрание для обсуждения этого вопроса.

Представители рабочих организаций заявили, что они также желают порядка и спокойствия – но вопрос в том, какой должен быть этот порядок, при каких условиях сохранять его и от кого.

Для борьбы с уголовной преступностью нужно организовать не только самоохрану, а сходить в рабочие кварталы, на толкучку, в рабочие союзы и посмотреть, что там делается. Заводы давно стоят, заводоуправления, выдавшие сначала обязательства рабочим в выдаче градации, как только почувствовали силу и опору, отказались платить по ним. Рабочие без работы, все, и все, что имелось у них из имущества, снесено на толкучку, продано и съедено. Свиристствует «испанка», и приближается зима, нет хлеба, нет одежды, многих за невзнос платы выбрасывают на улицу. Кто же в этой ужасной нужде пришел к рабочим на помощь? Только смерть.

Демократич[еская] дума проектировала общественные работы, субсидировала комитет помощи безработным, устраивала столовые. Что нынешняя эта Дума – ничего.

И теперь к нам обращаются за помощью по организации самообороны? Рабочим нечего охранять.

Что касается политической преступности, то для этого необходимо восстановить отнятые свободы: слова, собрания, союзов, неприкосновенность личности; восстановить демократич. орган местного самоуправления, который совместно с партиями примется за организацию охраны города.

На это председатель ответил, что они люди военные и в их задачи входит только организация «охраны», заявление рабочих они могут сообщить соответствующим органам. Из собранных денег часть должна будет пойти на помощь безработным.

Закрывая собрание, председатель заявил, что поставленные здесь им вопросы должны обсуждаться в организациях, и тогда комендант будет вызывать вновь представителей в отдельности для выслушанья решений.

Рудый

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 55–56.

№ 153

Повідомлення про закриття нараду місцевих представників української влади з колишніми царськими офіцерами з приводу організації національної гвардії для охорони міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 жовтня 1918 р. № 83

10 жовтня 1918 р.

ПО ВОПРОСУ О САМООХРАНЕ гор[ода] НИКОЛАЕВА Совещание с офицерами

Вчера днем в помещении Городской управы состоялось совещание местных высших украинских властей с бывшими офицерами, находящимися в г[ороде] Николаеве. Совещание было закрытое. Не был допущен даже представитель прессы. Однако нам удалось узнать, что на этом совещании вначале высказывалась тенденция рекомендовать администрации составить городскую национальную гвардию исключительно из бывших и настоящих офицеров, ни в коем случае не допуская в нее рабочих. Лишь по настоянию некоторых участников совещания сделана уступка в том смысле, что рабочие будут приниматься лишь по рекомендации офицеров. Плата каждому члену гвардии установлена в размере 500 рублей в месяц.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 168.

№ 154

Повідомлення про еволюцію цін на основні продукти харчування в місті Миколаєві в 1916, 1917 і 1918 рр., опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 13 жовтня 1918 р. № 85

13 жовтня 1918 р.

Статистика

По встретившейся надобности канцелярия «Трудовой Копейки» произвела обследование цен на продукты продовольствия первой необходимости в 1916, 1917 и 1918 гг. Приводим эти цифры в их последовательном порядке:

Мука пшеничная – в 1916 г. стоила 17 руб. 50 коп. пуд, в 1917 году – 23 руб., в 1918 году – 103 руб.; хлеб – в 1916 году – 4 руб. пуд, в 1917 г. – 4 руб. 80 коп., в 1918 г. – 44 руб. В таком порядке идут следующие продукты: пшено – 5 руб. 20 коп., 8 руб. 80 коп., 26 руб. пуд; яйца – 10 руб., 14 руб., 38 руб. сотня; масло коровье – 90 руб., 104 руб., 400 руб. пуд; сахарный песок – 9 руб., 9 руб. 20 коп., 130 руб. пуд; мясо говяжье –

16 руб., 32 руб., 50 руб. пуд; чай – 2 руб. 60 коп., 2 руб. 70 коп., 60 руб. фунт; мыло – 22 руб., 26 руб., 240 руб. пуд; молоко – 3 руб., 4 руб., 15 руб. ведро; сметана – 22 руб., 40 руб., 120 руб. пуд; картофель – 1 руб. 75 коп., 4 руб., 11 руб. пуд; капуста – 3 руб., 4 руб., 16 руб. пуд; морковь – 2 коп., 6 коп., 15 коп. штука; горох – 5 руб. 60 коп., 8 руб., 40 руб. пуд; фасоль – 7 руб. 20 коп., 8 руб. 80 коп., 48 руб. пуд.

Многие продукты не обследованы. Да и на вышеприведенные продукты обозначенные цены «твердые», действительно же цена их намного выше.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 169.

№ 155

Повідомлення про організацію робітничих дружин для охорони міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 16 жовтня 1918 р. № 70

16 жовтня 1918 р.

Рабочий Комитет о рабочих дружинах

Третьего дня, ночью, рабочий комитет, обсудив вопрос о рабочих дружинах, принял следующую резолюцию:

1) Дружина находится в полном подчинении комиссара;
2) Комитет дает гарантию, что единственной целью их организации является:

а) Охрана порядка в городе,

б) Поддержка рабочего комитета как революционного органа;

3) Дружина без решения рабочего комитета не может быть использована в партийных целях;

4) Рабочий комитет требует гарантировать все партии, представленные в рабочем комитете, от каких бы то ни было репрессий. В противном случае рабочий комитет снимает с себя всякую ответственность за могущие произойти последствия.

Резолюция была принята всеми, при 3-х воздержавшихся по третьему пункту. Воздержалось крайне правое крыло комитета.

К обыску в Рабочем Комитете

Ген[ерал] Гильхаузен, узнав от С. П. Юрицына, что немецкими солдатами под руководством офицера было вывезено и частью разобрано продовольствие рабочей охраны, находившееся в Союзе металлистов, возмущился этим поступком и заявил, что виновники будут наказаны.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 173.

Стаття про історію Миколаївської добровольчої дружини, створеної з колишніх царських офіцерів з метою охорони міста Миколаєва, та втечу її членів з міста, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 16 жовтня 1918 р. № 90

16 жовтня 1918 р.

ИСТОРИЯ ДОБРОВОЛЬЧЕСКОЙ ДРУЖИНЫ ПО ОХРАНЕ ГОРОДА

«Вы мерзавцы, негодяи. Вы не достойны звания офицеров, вы не мужчины, вам женщины будут плевать в лицо, и оплеванные Вы будете всю жизнь, не смея даже поднять руку, чтобы стереть плевок. Вы не смеете уходить, Вы должны остаться, Вы не смеете оставить на растерзание дикой толпе беззащитных женщин и детей. Жалкие трусы, Вы все-таки убегаете, Вы дрожите за свою презренную шкуру. Подлецы, трусы!» – раздался в темноте истерический женский вопль с одного из транспортов, когда, охваченная безумной паникой, покинув орудия, лошадей, побросав снаряды, теряя пулеметы, винтовки, ручные гранаты, патроны, чуть не сталкивая друг друга в воду, стремительной лавой полилась добровольческая дружина по охране Николаева на стоявшие на бульваре транспорты, чтобы отплыть в Одессу.

Стыд и позор. Стыд и позор, повторяют, вероятно, и те граждане, которые так гнусно были покинуты охраной города как раз в тот момент, когда эта охрана, быть может, городу именно и понадобилась бы. Стыд и позор – говорили и дружинники. И не говорят, и не чувствуют этого только те, кто больше всех в этом позоре повинны, что под видом охраны города, на общественные средства создал отряды белой гвардии и для прикрытия своего постыдного бегства, когда наступит грозный час расплаты.

В настоящей заметке я, как невольный участник этой белой гвардии и ее бегства из Николаева, хотел бы рассказать об этом, что произошло, пролить немного света на эту страничку нашей жизни.

Возникновение идеи организации по охране Николаева относится, как известно, к тому моменту, когда под влиянием развернувшихся на фронтах и внутри Германии событий германские штыки оказались в Николаеве, как и в остальной Украине, ненадежной защитой буржуазии, гетманских ставленников и прочих от могущего быть взрыва ничем не сдерживаемого народного негодования. Пришлось подумать о защите собственными средствами. Понятно, куда были обращены первые взоры растерявшихся опричников: решили обратиться к офицерам. Начальником несуществующей еще офицерской дружины назначили

ген[ерала] А. [прізвище не вказано]. Комендант города несколько раз созывал собрания николаевских офицеров, где офицерам предлагалось организовать свою офицерскую дружину для охраны, как говорилось, может быть, не столько города, сколько своих собственных жизней. В самых мрачных красках рисовали жизнь офицеров в Советской России. Рассказывали о петроградских баржах для вывозки нечистот, которые набивались офицерами, вывозились в море и там офицеров топили. Рассказывали еще много других ужасов. Указывали на то, что такие же ужасы предстоят офицерам и на Украине, если они вовремя не сорганизируются. Результаты были очень незначительными, и офицеры не проявили особого стремления записываться в дружину, и до гетманского приказа о мобилизации офицеров добровольческая дружина насчитывала, по слухам, около 30 человек. Между прочим, на одном из таких собраний, где присутствовал и пишущий эти строки, некоторые офицеры указывали, что если дружина создается для охраны богачей, то не так уж им интересно рисковать своей жизнью для тех, кто сдирал с них по тысяче за пальто, костюмы, когда офицеры голодные, босые возвращались с фронта; если для самозащиты, то пусть каждый спасается, как найдет для себя удобнее, когда ему будет угрожать непосредственная опасность.

Таким образом, надежды на добровольческую дружину по охране Николаева рушились, и охрана города висела в воздухе. Но так было не только в Николаеве, так было и по всей Украине. Не оправдались надежды на вольное казачество, на дружины хлеборобов. Призыв новобранцев, по вполне понятным причинам, откладывался с одного срока на другой; офицеры своих отрядов не создают. Тогда гетманское правительство прибегает к принудительной мобилизации офицеров. Офицеры призываются в украинские полки, но те офицеры, которые находятся на службе в добровольческих дружинах, от призыва в полки освобождаются. Эта мера дает известные результаты, и кадры Николаевской добровольческой дружины значительно пополняются. Правда, надо отметить, что добровольческой ее теперь можно назвать только с большой натяжкой, так как за самыми малыми исключениями дружина состояла из мобилизованных офицеров, которые добровольно могли выбирать только между дружиной по охране и украинским полком. Не явиться нельзя было, так как за неявку по мобилизации гетманское правительство угрожало репрессиями чуть ли не до военно-полевого суда включительно. Так была создана Николаевская добровольческая дружина по охране города. Подчеркиваю, по охране города, – на деле оказалось не совсем так.

Часть средств на содержание этой дружины была ассигнована цензовой Думой, проявившей вообще немало инициативы по созданию ее.

Остальные средства должны были быть собраны путем подписки с населения г[орода] Николаева. Сбор этих денег производил градоначальник де-Бонди, который был также одним из «главноверхов» дружины.

Он разослал именные листы, где предлагалось внести назначенную сумму на содержание дружины по охране города. Кем и на каких основаниях производилась эта разверстка – известно только ему и его присным.

Какими средствами располагала в общей сложности дружина, как эти средства расходовались, были ли хищения, – пишущему эти строки как рядовому члену дружины неизвестно, но надо думать, что не обошлось, конечно, и без этого. Условия же жизни дружинников были самые тяжелые. Помещались дружинники в Одесской тюрьме [*імовірно, йдеться про пересильну тюрму*], в холодных, сырых, полутемных камерах, спали на голых сплошных нарах, не было даже матрацев. Только в последние дни существования дружины де-Бонди пожертвовал, как он торжественно об этом оповестил в газетах, 100 матрацев. Но, во-первых, дружинников было не 100, а около 350, а во-вторых, пожертвовал-то он не матрацев, а только парусину для матрацев, солома же для набивки была выдана, так что воспользоваться этим «даром» де-Бонди дружинникам так и не пришлось. Для отопления помещения отпускалось не то 30 ф[унтов], не то 1 пуд дров на печь. Если вспомнить, что казармой служила тюрьма с толстыми стенами, которая целую зиму не топилась, то легко представить себе, как нагревались казармы этим пудом дров. Со стен и потолка текла вода. Освещение составляла одна маленькая керосиновая лампочка на большую камеру. Пищевой режим состоял из: 1 1/2 ф[унта] хлеба на человека в день, 12 зол[отников] сахару (6 кусков), яблочного чая и обеда. Обед заключался в борще или чаще в супе, по большей части с макаронами, почти без мяса. Выловить маленький кусочек мяса из общей миски почти считалось за счастье: не всем это удавалось. Кроме того, на обед давалась сухая каша, почти без сала, иногда пшенная, а обычно перловая «шрапнель», как ее называли дружинники по причине ее малой удобоваримости. Говорят, что на пищу отпускалось на человека в день 3 руб. 10 коп. Если это верно, то представляю читателям судить, насколько честно велось хозяйство в дружине. Отпуски в дружине предоставлялись очень ограниченные, на несколько часов, и только изредка удавалось уйти домой переночевать. Наряды приходилось нести довольно часто, раз в 2–3 дня. Караулы от дружины были в Городской думе, Продовольственной управе, ломбарде, на мельнице Яловенко.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 174–176.

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про анулювання повноважень підрядника
із заготівлі худоби Міністерства продовольства Лесневича,
призначення замість нього Казачинського, надання Миколаївській
міській управі права на закупівлю худоби**

18 жовтня 1918 р.

Выписка

из протокола № 108 заседания Николаевской Городской Управы
от 18-го октября 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад Члена Управы А. Ф. Грачева от 18 сего октября о том, что командированный в Николаев заместитель г[осподина] уполномоченного Министерства продовольствия по заготовке скота в Одесском районе А. П. Казачинский накануне в Коллегии Управы заявил, что обязательства подрядчика Министерства по заготовке скота г[осподина] Лесневича Министерством аннулированы и что Лесневич больше подрядчиком не состоит, и что он, Казачинский, командирован Одесским уполномоченным, чтобы лично подтвердить Городской управе выданное ей разрешение на самостоятельную скупку скота.

Ввиду изменившихся обстоятельств член Управы А. Ф. Грачев просит о нижеследующем:

1) Сделать распоряжение о том, чтобы местные мясники, имеющие в настоящее время на руках разрешения Министерства продовольствия на скупку скота, выданные им по заявке г[осподина] Лесневича, производили закупку скота для нужд населения под контролем Управы;

2) Заключить с группой местных мясников договор на поставку скота для нужд населения, по образцу первого с ними договора Управы, обязав их залогом в 25 тысяч рублей, и

3) Понизить таксу на мясо с 1 руб. 35 коп. на 1 руб. 30 коп. за фунт, а не на рубль 25 коп., как было до введения монополии, так как Управой получено постановление Совета Министров Украинской Державы от 13 сентября 1918 года, каковым государственный процентный сбор со скота увеличен таким образом, что на штуку скота убойным весом 8 пудов сбор вместо прежних 1 руб. и 3 коп. выражается в сумме 10 руб. 33 коп., или на 1 пуд мяса – 1 руб. 30 коп., а на фунт 3,25 коп.

По заявлению представителей от мясников эти 3 1/4 коп. необходимо округлить до 5 копеек, так как, кроме указанного повышения государственного процентного сбора, значительно возросла стоимость содержания и корма скота.

Таксу на еврейское мясо Н. Ф. Грачев рекомендует оставить прежнею, т. е. 1 руб. 60 коп. за фунт, так как Ваад еврейской общины, по его предложению, должен сам выработать таксу на еврейское мясо с надбавкой накладных на кошерное мясо расходов.

ПОСТАНОВИЛИ: Доклад принять.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 155–156.

№ 158

Рапорт Отамана міста Миколаєва Директорові Департаменту Державної Варти про виявлення в місті підпільної більшовицької організації та арешт її членів

25 жовтня 1918 р.

[Штамп]

Совершенно секретно

М[ІНІСТЕРСТВО]В[НУТРИШНІХ]С[ПРАВ]

МИКОЛАЇВСЬКИЙ

МІС[ЬКИЙ] ОТАМАН

по Освідом[ч]ому відділу

31 октября 1918 г.

№ 441/3

М[істо] Миколаїв

Господину Директору
Департамента
Державной Варты

При проверке гостиниц чинами Варты на 25-е сего октября в гостинице «Венеция» по Херсонской улице задержан был еврей 17 лет, назвавшийся Шмилем Вульфовым ШЕЛЮБСКИМ, в удостоверение своей личности представивший свидетельство о рождении, выданное Одесским городским раввином 12 августа 1911 г. за № 4886, причем обыском у него обнаружено: 2 револьвера системы «Наган», 24 патрона к ним, фитильная бомба, 2 фитиля, пироксилиновая шашка и две записки следующего содержания: «1/ Тов[арищ] Лиза. Организация Одесского уезда идет полным ходом, организована Больше-Буял[ыкская] волость, Куртовск[ая] волость, Фестеровская волость и Гниляково и др[угие] вол[ости]. Отправляю вторичную группу деревенских организаторов в другие волости. Настроение среди крестьян повстанческое, австрийских частей в Одесском уезде очень мало. Крестьяне организуют партизанские отряды для будущего восстания, приезжают представители означенных волостей за инструкциями от Ревкома и за штемпелями все предоставляю. Пришлите скоро Ольгу и не задерживайте Петра; нужны работники, и не задерживайте моих куперов. С товарищеским приветом Макар», в конце приписка «Одес[са]» зачеркнута карандашом; 2/ «Тов[арищ] Лиза.

Высылаю все, что у меня имеется; относительно машинки Петр с Вами лично поговорит; у нас работа не прекращается. Выпущены три листовки к вartовым и рабочим, напали на след провокаторов, идет организация разбойных районов, готовится 25-е октября. Передайте П. Соне, что она свободно может приехать к своей работе, не задерживайте Петра. Сильно загроможден работой; организована мною чрезвычайная контрразведка, во главе которой МАКАР [у документі слово викреслене]», квитанция Николаевской телеграфной конторы от 24 сего октября сего года за № 4007, в приеме телеграммы в Одессу из 10 слов. ШЕЛЮБСКИЙ при опросе показал, что он проживает в г[ороде] Одессе в квартире своей сестры Любы Ивановской, проживающей в г[ороде] Одессе по Прохоровской улице в доме № 47 кв[артире] 57; находясь с марта месяца до октября сего года без всякой работы, по рекомендации своего товарища ФАЙНБОЙМА, с которым он познакомился в клубе Бронислава Гроссера по Госпитальной улице в доме № 11, вошел членом организации Большевиков. Главарем этой организации состоит еврей лет 22–25. Брюнет. Усы и бороду бреет, одевается в черный костюм, серое пальто, носит фуражку синего цвета формы яхт-клуба, кличка его «МАКАР». С членами партии Шелюбский встречался по Госпитальной улице, про фамилии их не знает. До приезда в город Николаев с поручением от «Макара» Шелюбский ранее по организации никаких поручений не выполнял. С 22 октября на квартиру Прохоровская № 47 прислал Макар записку (сохранилась ли дома записка, не помнит), в которой приглашал Шелюбского явиться на Госпитальную улицу к больнице (место, где происходят встречи членов партии) к 8-ми часам утра. Куда Шелюбский явился, встретил там «Макара», последний передал ему два револьвера, 24 патрона, бомбу, пироксилиновую шашку и шнур, просил передать все это в г[ороде] Николаеве «Лизе», которую можно встретить по Херсонской улице в доме № 143, где есть вывеска «Домашние обеды». По показанию Шелюбского он должен был зайти от 5–7 час[ов] вечера и спросить «Лизу». В г[ород] Николаев Шелюбский прибыл поездом 24 октября в 10 час[ов] утра, с 4-х часов ходил по улицам города, а затем отправился на Херсонскую улицу в дом № 143 и спросил у хозяйки квартиры «Лизу», которая ответила, что Лиза ушла на собрание неизвестно куда; прождав Лизу до 7 ½ часов вечера, Шелюбский ушел в гостиницу «Венеция», лег спать, решив исполнить поручение на следующий день, но ночью был арестован. Шелюбский получил на поездку от МАКАРА 100 рублей, и кроме того ему обещано было жалование по 12 руб. 50 коп. в сутки. По прибытию в г[ород] Николаев Шелюбским была послана

телеграмма по адресу: Одесса Прохоровская № 47 кв[артира] 57 Любе Ивановской «товар продан». Этой телеграммой Шелюбский, по его показаниям, уведомил свою сестру о благополучном прибытии в г[ород] Николаев. Для какой цели прислано оружие, бомба и пироксилин, он не знает.

При первоначальном опросе чинами Осведомительного отдела при вверенном мне градоначальстве Шелюбский, по-видимому, как партийный работник, давал неопределенные показания с целью скрыть лиц, причастных к партии, кроме того, не сказал пароля, переданного ему «Макаром» для встречи с «Лизой».

По установке места, где должна происходить встреча Шелюбского с «Лизой», ввиду невозможности установить наблюдение, начальником Осведомительного отдела к 5 часам дня 25-го сего октября в дом № 143 по Херсонской улице в квартиру с вывеской «Домашние обеды» был командирован помощник делопроизводителя Ермолаев для предъявления явки, сказанной Шелюбским, причем Ермолаеву даны были инструкции в случае, если ответ получится неблагоприятный, остаться в засаде, куда ему будет послан соответствующий наряд чинов Осведомительного отдела и Варты. Прибыв в дом № 143, в квартиру, указанную выше, чиновник Ермолаев застал трех женщин и пригласил хозяйку переговорить с ним. На вопрос Ермолаева, может ли он видеть «Лизу», хозяйка ответила, что не знает такой, причем было видно, что она волновалась. Все это показало, что условный пароль Шелюбским сказан не был – почему в дом введена засада. Застигнутые в момент прихода три женщины оказались; 1/ хозяйка столовой Елена Генриховна РОМАНОВА, 2/ Мария Максимовна ЗАГУРСКАЯ и 3/ Малка-Двойра Срулевна ГРАНАТУР-ВИННИЦКАЯ. Спустя полчаса в это помещение вошла Елизавета Гавриловна ПОЛИКАРПОВА-АНДРЕЕВА /Лиза/, минут через 15 – Гнессе Менделевна ЯНКОВСКАЯ, через тот же промежуток времени Трофим Владимирович ГАБЕСТРО³² и спустя полчаса Николай Романович ОНИЩЕНКО. При личном обыске у Поликарповой-Андреевой обнаружены были записки с лозунгами и другие заметки, указывающие на то, что Андреева была в каком-то организационном собрании, где и заносила на клочке бумаги лозунги, желательные поместить в резолюцию, и другие замечания присутствующих; чистый бланк паспортной книжки с печатью пристава I-го уч[астка] Серпуховской части г[орода] Москвы; и денег две тысячи сто рублей и семьдесят германских марок; у ЯНКОВСКОЙ и ГАБЕСТРО при личном обыске ничего существенно обнаружено не было; у ОНИЩЕНКО

³² Габестро Трохим Володимирович – більшовик, член Миколаївської Ради робітничих і військових депутатів, активний учасник повстання проти німецьких військ у Миколаєві в березні 1918 р.

обнаружены: счет Областному комитету г[орода] Николаева на взятые им под отчет 100 руб. за подписью И. ВИТРОВА, записка в получении от товарища «НИКОЛАЯ» жалованья 400 руб., подпись «ИВАН», счета на оплату извозчикам по разъездам и счета из магазинов на приобретенную кухонную и столовую посуду; письмо от содержащегося в Николаевской тюрьме активного большевика ЩЕГЛОВА³³.

При обыске на квартире в Б[ывшей] Московской гостинице [на] Спасской улице в номере 30, занимаемом ПОЛИКАРПОВОЙ-АНДРЕЕВОЙ, обнаружено: 1) деньги в сумме 6425 руб[лей]; 2) мандат с печатью «Одесский Областной Военно-Революционный Комитет» с датой 25 октября, как видно, приготовленный для выдачи новому члену (копия прилагается); 3) пять листов из записной книжки, на каждом из них имеется оттиск печати «Одесский Областной Военно-Революционный Комитет»; разная переписка, указывающая на партийную деятельность Поликарповой-Андреевой. При обыске в № 29 той же гостиницы, соседнем и соединенном дверью, занимаемом Янковской, обнаружена гуттаперчевая круглая печать «Одесский Областной Комитет партии коммунистов (большевиков)» (оттиск печати прилагается); отчет о деятельности Херсонского окружного военно-революционного комитета за август, сентябрь и октябрь месяцы, из коего видно, что подготовлен ряд террористических актов против германских и украинских властей с указанием целого ряда сел, где находятся боевые отряды и т[ому] п[одобное]; 4) резолюция крестьянских работников, составленная 12 октября 1918 г.; 5) протокол частного совещания представителей революционно-повстанческих ячеек Николаевского округа Херсонской губернии; 6) заметка на листе бумаги с указанием организационной работы в уездах; 7) условные явки членов партии в разных городах Украины; 8) отчет совещания представителей военно-повстанческих групп Николаевского округа Херсонской губернии 24 октября в Николаеве; 9) список на четырех листах из блокнота проф[ессиональных] союзов г[орода] Одессы с указанием числа членов вероятно боевой организации; 10) письмо, не отправленное из Николаева, по адресу Харьков, Подольский пер[еулок] № 9, меблированные комнаты № 18, Р. М. Гинзбургу для Любы; 11) разная переписка, карта Украины и 2 железнодорожные карты России (копии документов, упомянутых в п[унктах] с 1-го по 9-й включительно, прилагаются).

³³ Щеглов Михайло Костянтинович (1883–1969) – більшовик, член Миколаївської Ради робітничих і військових депутатів, один з організаторів антинімецького повстання у Миколаєві в березні 1918 р.

На квартире Николая ОНИЩЕНКО обнаружена разная переписка, указывающая на принадлежность его к Николаевской организации военно-революционной партии большевиков, и счета, из коих видно, что столовая /Херсонская 143/ оборудована на средства Комитета.

Трофим Владимирович ГАБЕСТРО оказался уголовным беглым каторжником, нигде не заявленным, и, видимо приглашен для совершения террористических актов.

В записных книжках и в переписке Поликарповой-Андреевой, Янковской, Онищенко имелись адреса, кои в копии прилагаются. Ввиду невозможности передать по телеграфу всего обнаруженного обыском материала, в части, касающейся Херсонской губернии и города Одессы, мною приглашены были в Николаев начальник упомянутых выше Осведомит[ельных] отделов.

Из города Херсона прибыл нач[альник] Осведом[ительного отдела] Москвин и из Одессы делопроизводитель, коим и был передан материал в копиях: в части же, касающейся других городов, мною было сообщено по телеграфу.

По обнаруженным у Поликарповой-Андреевой и Онищенко адресам по городу Николаеву были подвергнуты обыску и аресту Евдокия БАХАНОВА (Севастопольская, 32 кв[артира]), доктор РОЛЬНИК Аркадий Григорьевич (Рождественская, 16 – угол Потемкинской), НЕСТЕРОВ Иван Тихонович (Пограничная, 11/13), ШЕВЧЕНКО Василий Павлович (Новосельская, 4). Обыски у названных лиц результатов не дали.

Имея в виду, что открывшаяся в доме № 143 по Херсонской улице в квартире Романовой столовая «Домашние обеды» являлась только местом собрания лиц известной партии, фактически обедов никаких не выдавалось, а лишь предполагалось устроить столовую в будущем для целей пропаганды и конспирации своих членов, что, как видно из счетов, обнаруженных у Онищенко, вся кухонная и столовая посуда приобретена в магазинах только 18-го сего октября сего года, в момент обыска лишь только устанавливались печи для кухни, можно предположить, что о существовании этой столовой известно было только членам военно-революционного комитета, почему начальником Осведомительного отдела была оставлена засада из чинов Осведомительного отдела и Варты, результаты получились следующие: 28 октября в 6 часов вечера в эту квартиру явился назвавшийся елисаветградским мещанином Михаилом Константиновичем ИВАНОВЫМ 30-ти лет, по показанию, приехал из Херсона пароходом, причем среди обнаруженных у него по обыску вещей оказалась квитанция на сданный на хранение на желез-

нодорожной станции Николаев единого места багаж, по осмотре коего в нем ничего относящегося к делу не обнаружено – все же показания его противоречат фактам и видно ясно, что он явился по известной ему явке; 29 октября в 4 часа дня в названную столовую явился еврей, назвавшийся Мартко Ицковичем-Шулимовичем КАМЕНЕРОМ 19-ти лет, причем обыском обнаружено у него письмо, адресованное «В руки лично Зое» и на отдельном клочке бумаги адрес: Херсонская, 143, между 1-й и 2-й Слободской «Домашние обеды» (копия письма прилагается). Задержанный Каменер объяснил, что проживает в г[ороде] Одессе по Госпитальной улице в доме № 36, квартира 55, у отца; находясь последнее время без работы, он часто гулял по Госпитальной и Прохоровской, познакомился в евреем по кличке «МАКАР» и предложил ему 100 рублей за то, чтобы он отвез письмо в Николаев на Херсонскую улицу № 143, квартиру с парадного входа, где «Домашние обеды», и передал бы письмо хозяину «Домашних обедов». Выехав из Одессы в 8 часов утра, он прибыл в Николаев в 4 ½ часа дня и прямо отправился по указанному адресу, где и был задержан. Каменер согласился указать «МАКАРА» в г[ороде] Одессе, где имел с ним встретиться по возвращении из Николаева. Последним 30 сего октября около 6 часов вечера в ту же квартиру явился назвавшийся Ефимом Васильевичем ПОБЕРЕЖСКИМ, предъявивший удостоверение за № 18372 на увольнение вовсе от службы по демобилизации, выданное Херсонским уездным воинским начальником 21 октября 1918 года, при обыске у Побережского обнаружен чистый бланк паспортной книжки со штемпелями и печатью Екатеринославского городского полицейского управления (на 8-й странице) и на 17-й странице виза Управления 1-го участка г[орода] Екатеринослава и 2-го участка г[орода] Саратова, обе не заполнены. Опрошенный Побережский заявил, что он прибыл из города Одессы и случайно зашел в эту столовую. Адреса по Одессе не указывает, к выяснению личности и цели его приезда – меры приняты.

Всего арестовано по этому делу 18 человек.

Дальнейшая разборка обнаруженного материала продолжается и после окончания и опроса арестованных. Департаменту будет представлен подробный доклад по сему делу. Дознание же будет передано германским властям для предания полевому суду.

АТАМАН /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 34–40.

Воспитанец 42-го кавказского А. Г. Покровский.

Весь западный Чирморскій флотъ въ настоящее время по требованію поговоры съ Германіей долженъ состоять изъ сорокадвухъ, чтобы наплыть на спосовую добычу въ центральныхъ моряхъ противъ болоніи. Въ виду того, что на флоте русскаго флота явилась потребность: украинъ, казакскія свободныя государства, Кусанъ и Юбъ, Германія разла его въ свое владѣніе и охраняла до момента его разрыва по добровольному или соглашенію между претендентами. Но въ же подписаніи болоніи, ссылаясь союзомъ народныхъ комиссаровъ дополнителныхъ условий изъ Врестъ, Литовскому поговору до этого существовало низкая, такъ какъ болоніи, такъ какъ послѣдніе въ Берлинъ, Гейфе, провозгласилъ германскому правительству, что въ свое владѣніе, такъ какъ стояли въ Селатинъ, такъ какъ германскія флоты, такъ какъ и вступившіе суда изъ Новороссіи, и ссылаясь подъ русскими, такъ какъ провозгласилъ флоты.

373

Повідомлення про від'їзд із Миколаєва представників німецької суднобудівної компанії «Blohm und Voss» через відмову уряду Української Держави передати їй права на добудову суден, закладених на стапелях Миколаєва у царські часи, та відтермінування в зв'язку із цим відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів через відсутність коштів, опубліковане в газеті «Южное слово» 2 листопада 1918 р. № 13

2 листопада 1918 р.

ОТКРЫТИЕ ЗАВОДОВ ОТКЛАДЫВАЕТСЯ

На днях выехали в Берлин уполномоченные германского правительства инженеры ЭГЕРС и ШЕЦЛЕР, командированные около 2-х месяцев назад в Николаев для наблюдения за исполнением заказов германского морского ведомства немецкой фирмы «Блюм и Фосс» на местных заводах.

Как нам сообщили, отъезд инженер[ов] Эгерса и Шецлера находится в связи с аннулированием Берлином своих заказов. Не последнюю роль сыграл здесь отказ украинского правительства передать фирме «Блюм и Фосс» окончание судов, находящихся в настоящее время на стапелях.

Таким образом, открытие местных заводов откладывается. Если учесть отсутствие свободных средств у казны, то станет ясным, что вопрос об открытии заводов в прежнем масштабе находится едва ли не в безнадежном положении.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 88.

Оголошення постанови германського губернатора Ю. Ф. фон Гільхаузена про обов'язкову здачу зброї населенням і заборону агітації серед німецьких вояків або проти німецьких вояків на всій прибережній території від Березанського лиману до Херсона, опубліковане в газеті «Южное слово» 9 листопада 1918 р. № 19

5 листопада 1918 р.

Объявление. Официально

Вся прибрежная область, от Березанского лимана до Херсона включительно, подчинена Императорскому германскому губернаторству в Николаеве. Я призываю население к порядку, спокойствию и подчинению всем распоряжениям германских властей. Всякое нарушение общественной безопасности и порядка будет беспощадно караться.

Отдельно мною издаются следующие обязательные постановления:

1. Имеющие оружие или боевые припасы обязаны немедленно сдать таковые лица, у которых они будут обнаружены или которым известно место их нахождения и которые об этом не сообщают начальству, будут преданы смертной казни, а в менее важных случаях подлежат отдаче в каторжные работы до 15 лет или тюремному заключению до 5 лет.

2. Покушающиеся словом или распространением печатных произведений или воззваний или каким-либо иным путем к возбуждению германских войск или кого-либо против них подлежат тому же наказанию.

3. Предпринимающие какие-либо действия с целью повредить какие-либо военные сооружения, покушающиеся на безопасность германских войск и распространяющие неправильные или способные возбудить тревогу сведения об общем политическом или военном положении подлежат тем же наказаниям.

4. Постановление это входит в силу с сегодняшнего дня.

Николаев, 5 ноября 1918 г.

Германский губернатор ген[ерал]-майор фон Гильхаузен

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Д. 281. Л. 69.

№ 162

Пропозиції гласного Миколаївської міської думи Грушецького щодо організації охорони та подолання безробіття в Миколаєві, представлені письмово через неможливість висловитися на засіданні Думи

5 листопада 1918 р.

В НИКОЛАЕВСКУЮ ГОРОДСКУЮ ДУМУ
Гласного, инженера Н. Н. ГРУШЕЦКОГО
ЗАЯВЛЕНИЕ

В ряде заседаний Думы были заслушаны доклады Городского головы об организации охраны города на случай ухода немецких войск из города Николаева и Украины.

Обсуждение этого вопроса ведется в глубоком секрете и непременно при закрытых для публики дверях Думы не только без видимой, по моему мнению, в том необходимости, а наоборот, со вредом для дела успокоения неблагодарной части населения города.

Так как Председатель Думы упорно не дает слова никому из гласных и заставляет все сказанное г[осподи]ном Городским головой только при-

нимать к сведению, я вынужден по столь важному и чреватому последствиями вопросу высказаться в письменной форме.

Первое: Когда животрепещущий вопрос о порядке и организации его охраны ведется ответственным органом города – Думой – в тайне от всего населения города, то та часть населения, которая обычно привыкла противопоставлять свои интересы интересам правящего класса, всегда может истолковать задачи этой организации как себе враждебные, чем существующая междуклассовая рознь способна только обостриться.

В среде беднейшего населения открыто говорится, что задачи охранной организации сводятся далеко не только к помощи Варте против преступных элементов города...

Если же это неправда, то, по моему мнению, нечего прятаться Думе и закрывать двери, а напротив, надо открыто заявить о целях и задачах организации охраны; наконец, нельзя же думать, что все докладываемое даже при закрытых дверях останется в тайне в стенах думского зала, а не будет обсуждаться вкривь и вкось за этими стенами и далеко не в пользу настоящего состава Думы.

Второе: Ни для кого не составляет тайны, что в массах, главным образом беднейшего населения, со дня на день растет общее недовольство современными условиями жизни в связи с безработицей и надвигающимся голодом.

В последнее время Думой кое-что делается для голодных, но что значит открытие дешевых и бесплатных столовых на несколько тысяч человек по сравнению с острой нуждой всех недоедающих и голодающих. Наконец, надо помнить, что значительная часть населения из самолюбия /интеллигенция/ будет упорно голодать, а не отзовется на призыв благотворителей.

Нет, надо создавать здоровые условия борьбы за существование, когда каждый здоровый человек прокормит себя и свою семью путем заработка. Я говорю о немедленно и широко поставленных общественных работах со сметой не каких-нибудь сто тысяч рублей, а такой, которая способна дать заработок, по возможности, всем безработным.

В Управе ведь существует целый ряд проектов и докладов с перечнем общественных работ как по благоустройству города, так и коммерчески выгодных, но до сего времени еще ничего из этого плана не сделано, как мне говорили, из-за отсутствия денег.

Но ведь если находят деньги на организацию охраны и домовладельцы открыто заявили о своей готовности увеличить оценочный сбор вдвое против сметного предположения, т. е. дать еще около миллиона

рублей, по газетным же замесам организация охраны потребует ежемесячно около 700 000 рублей, то неужели на общественные работы, которые ведут более коротким путем к успокоению народа и к уничтожению той почвы, на которой выращивается анархия, не найдет денег. Нет, я уверен, что простая дальновидность подскажет г[осподам] гласным, как общественным деятелям, ответственным за судьбы города, что гораздо лучше раньше идти на необходимые, неизбежные материальные жертвы, чем впоследствии расплачиваться еще и своим спокойствием, а может быть, и жизнью, за вольные и невольные ошибки и близорукость.

Я предлагаю немедленно войти в тесную связь с Биржей Труда через специально избранную комиссию из состава гласных для проведения в жизнь ряда общественных работ, где нашли бы себе честный заработок, а не благотворительность, все безработные города.

5/XI – 1918 г.

Г[ород] Николаев
/подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 204–205.

№ 163

Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської думи з рішенням про встановлення податку з населення на утримання добровольчих дружин для охорони міста

7 листопада 1918 р.

Выписка

из протокола № 121 заседания Николаевской Городской Управы
от 7-го ноября 1918 года

СЛУШАЛИ: Отношение Атамана гор[ода] Николаева от 6 сего ноября за № 11513 с приложением телеграммы г[осподина] Министра внутренних дел, сообщающего о неимении препятствий к сбору с населения особых сумм в виде налога на содержание добровольческих дружин, ввиду чего г[осподин] Атаман предлагает на разрешение Думы вопрос о чрезвычайном дополнительном налоге на организацию и содержание добровольческих дружин гор[ода] Николаева.

ПОСТАНОВИЛИ: Представить в Городскую думу, причем Городская управа, считаясь с необходимостью и неизбежностью изыскания средств на содержание добровольческих дружин, принципиально вы-

сказывается за установление налога с населения на организацию и содержание дружин.

Разработку же этого вопроса Управа рекомендует поручить Особой Комиссии, избранной Городской думой.

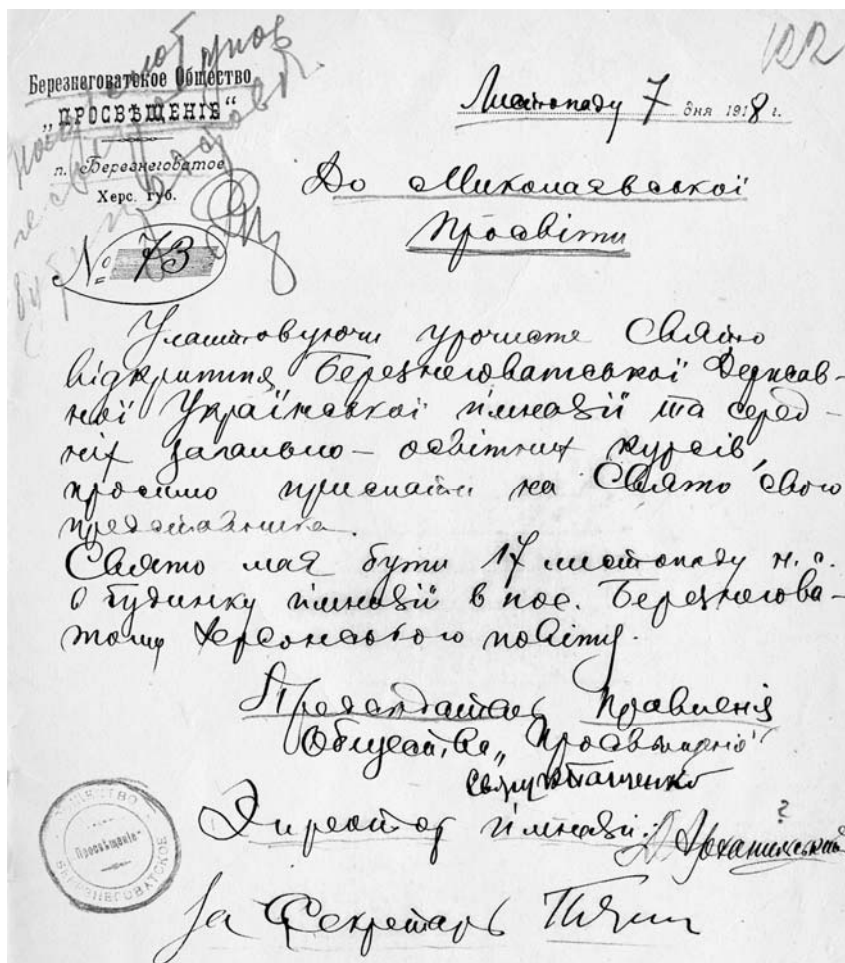
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 159.

№ 164

Лист Березнегуватського товариства «Просвещение» до Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» із запрошенням взяти участь у відкритті Березнегуватської державної української гімназії

7 листопада 1918 р.

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 122.

**Лист градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді
заможній мешканці міста Схаластині Християнівні Кун із вимогою
сплатити 1000 рублів на охорону міста в один із міських банків
і надіслати квитанцію безпосередньо Е. Л. де Бонді та список осіб,
які справили внески на охорону міста за вимогою Е. Л. де Бонді**

11 листопада 1918 р.

Г[оспо]же Схаластине Христиановне КУН

Обстоятельства переживаемого момента внушают опасения за возможность дальнейшего сохранения порядка и спокойствия в городах Украины. Скрытое брожение среди антигосударственных и противообщественных элементов, питаемое тлетворным влиянием извне, из-за границ Украины, грозит благополучию и спокойствию городов и мирной части их населения, снова вырисовывается призрак анархии, причинившей столь много бед, подорвавшей экономическую жизнь страны и ныне вновь внушающей страх и беспокойство за ближайшее будущее, так как у всех еще свежи в памяти ужасы анархии столь еще недавнего печального прошлого.

Государственная власть Украины, конечно, примет и уже принимает соответствующие меры, чтобы обеспечить населению порядок и спокойствие. Но юная Украинская государственность может развиваться и достигнуть надлежащей мощи, опираясь на здоровые элементы населения и при непременной готовности граждан сплотиться воедино для охраны мирной жизни и благополучия своей родины.

При переживаемых условиях времени, внушающих известные опасения и тревоги, город Николаев, как заводско-промышленный город, занимает по вполне понятным причинам совсем особое место среди прочих городов Украины. Здесь более, чем где-либо, необходимо принять энергичные меры и быть готовыми к борьбе против всяких эксцессов. В этих видах при содействии Городского общественного управления и при моем непосредственном участии, как представителя правительственной власти, организуется охрана города. Но для того, чтобы организовать надежную и сильную охрану, способную отстоять порядок в городе и дать гарантию личной и имущественной безопасности, необходимы значительные средства. Участвовать своими средствами в этом деле, по мере своего благосостояния, обязаны все граждане, дорожащие порядком, спокойствием, благополучием и мирным течением жизни в городе.

Ввиду сего и на основании данных и соображений особой учрежденной мною комиссии при Городском управлении сделана соответствующая

раскладка в виде добровольных взносов на организацию охраны города. По соображениям с произведенной раскладкой Вам, М[илостивая] Г[осударыня], надлежит внести 1 000 рублей. Сумма эта должна быть внесена Вами в кассу Городской управы или в один из местных банков в трехдневный срок от сего числа на специальный текущий счет Городской управы, а квитанция о взносе денег должна быть представлена лично мне.

Надлежит помнить, что уклонившийся от взносов назначенной суммы на дело охраны берет на себя тяжелую ответственность за благополучие города, собственное спокойствие и имущественную безопасность.

Ноября 11 дня 1918 г.

Атаман города Николаев /подпись/

СПИСОК

внес[ши]х деньги на организацию самообороны по предложению
Градоначальника Де-Бонди

Белун К. Ф.	300 руб.	стр. 1.
Ник[олаевский] Гор[одской голова]		
Общ[ественный] банк.....	1 000 руб.	стр. 8.
Быховский Г. Н.	200 руб.	стр. 10.
Биркензон Ш. Д.	250 руб.	- » - 11.
Антон Л. И.	500 руб.	- » - 12.
Битлер Ф. Ф.	500 руб.	- » - 13.
Антон Ф. И.	300 руб.	- » - 14.
Булих И. М.	1 000 руб.	- » - 15.
Гожанский Г. Д.	300 руб.	- » - 16.
Быков С. П.	500 руб.	- » - 17.
Винтегер Л. Н.	200 руб.	- » - 18.
Бр[атя] Бродские Г. и А.	2 000 руб.	- » - 19.
Голубов З. Б.	500 руб.	- » - 20.
Бр[атя] Векслер Ш. и С.	1 000 руб.	- » - 21.
Зильберман Ш. Л.	200 руб.	- » - 22.
Бурхачева А. М.	500 руб.	- » - 23.
Гелдаша Л. П.	300 руб.	- » - 24.
Рохус А.	500 руб.	- » - 25.
Бош А. Г.	500 руб.	- » - 26.
Кучук У. У.	1 000 руб.	- » - 28.
Лоевский Д. М.	300 руб.	между 28 и 29.
Ледоховский Г.	500 руб.	стр. 29.

Келлера А. И.	200 руб.	- » - 30.
Кац С. А.	200 руб.	- » - 31.
Дауэнгауэра Ф. Я.	200 руб.	- » - 32.
Матвеев А. М.	200 руб.	- » - 33.
Союз кредитных товариществ.....	3 000 руб.	- » - 35.
Грозенштейн В.	300 руб.	стр. 36.
Ник[олаевское] гор[одское] кред[итное] о[бщест]во.....	500 руб.	- » - 38.
Мистюк П. Л.	500 руб.	- » - 41.
Донникова А.	100 руб.	- » - 42.
Бройтман.....	200 руб.	- » - 43.
Коссодо З. И.	1 000 руб.	- » - 44.
Стоянов А.....	200 руб.	- » - 45.
Новиков Б. В.	300 руб.	- » - 46.
Вонский С. М.	500 руб.	- » - 47.
Подольский И. Л.	500 руб.	- » - 48.
Дв[з]ино Г. Д.	200 руб.	- » - 49.
Диковский М. М.	200 руб.	- » - 50.
Зонненталь Р. И.	100 руб.	- » - 51.
Дященко М.	1 000 руб.	- » - 52.
Кац Е.....	300 руб.	- » - 53.
Б. Паризо де-ла Валетт.....	200 руб.	- » - 54.
Шеффер А. И.	500 руб.	- » - 55.
Покрас Х.-Г. П.	150 руб.	- » - 56.
Завод «Руссуд»	5 000 руб.	- » - 58.
Шнейдеров Г.	100 руб.	- » - 59.
Шульмейстер Е. С.....	150 руб.	- » - 60.
Приходченко И. И.	200 руб.	- » - 61.
Орешникова А. К.....	200 руб.	- » - 62.
Дымов Н. И.	250 руб.	- » - 63.
Ник[олаевское] о[бщест]во вз[аимного]		
с[ельско]-х[озяйственного] кредита	1 000 руб.	- » - 64.
Немировский Г. С.	150 руб.	- » - 65.
Межерицкий.....	300 руб.	- » - 66.
Савин.....	1 000 руб.	- » - 67.
Шамотульский	500 руб.	- » - 69.
Мешурес Л. Е.	5 000 руб.	- » - 70.
Завод «Наваль»	10 000 руб.	- » - 72.
Юренев Б. А.	1 000 руб.	- » - 73.
Усиков А. М.	200 руб.	- » - 74.
Баздирева	1 000 руб.	- » - 75.

Клименко Т.	1 000 руб.	- » - 76.
Форнер Ф. А.	500 руб.	- » - 77.
Телишевский А. Я.	300 руб.	- » - 78.
Тимофеева М.	300 руб.	- » - 79.
Тризна Д. Г.	200 руб.	стр. 80.
Покрас Х.-Г. П.	150 руб.	- » - 81.
Сослиенко В. А.	1 000 руб.	- » - 82.
Федермеер У. Д.	300 руб.	- » - 84.
Секазан	300 руб.	- » - 83.
Топчий Н. В.	1 000 руб.	- » - 85.
Кун В. Ф.	1 000 руб.	- » - 86.
Т[оварищест]во «Согласие»	1 000 руб.	- » - 87.
Песибек У. С.	300 руб.	- » - 86.
Рейер П. К.	300 руб.	- » - 90.
Савва-Савенко А.	750 руб.	- » - 91.
Савва-Савенко М. Н.	700 руб.	- » - 92.
Маклер Ш.	200 руб.	- » - 93.
Итого:	<u>58 250 руб.</u>	

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 169. Арк. 60–63.

№ 166

Витяг із протоколу Миколаївської міської управи із рішенням про підготовку до зустрічі й розміщення в місті військ союзників (Антанти)

15 листопада 1918 р.

Выписка

из протокола № 127 заседания Николаевской Городской Управы
от 15-го ноября 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад Городского головы о том, что, ввиду возможности скорого прибытия в Николаев союзных войск, необходимо принять соответствующие меры для обеспечения их помещениями.

ПОСТАНОВИЛИ: Поручить члену Управы В. В. Цехановичу войти в срочном порядке в сношения с оценочно-ревизионной комиссией по вопросу о заготовлении необходимых помещений для союзных войск и принять также срочные меры к приведению в порядок городских казарм.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 161.

Лист виконуючого обов'язки Управляючого суднобудівним заводом «Руссуд» М. І. Сасіновського до командира Миколаївського порту М. М. Римського-Корсакова з приводу ремонтних робіт у приміщенні Чорноморського центрального військово-морського архіву

16 листопада 1918 р.

№ 90

ЗАВОДОУПРАВЛЕНИЕ
РУССКАГО
СУДОСТРОИТЕЛЬНОГО
ОБЩЕСТВА

г. Николаевъ, Херсонской, губ.

16-го Ноября 1918 г.

№ 10482

КОМАНДИРУ НИКОЛАЕВСКАГО ПОРТА.

З д ё с ь .

Согласно личных переговоров со Вашим
Превосходительствомъ относительно присоеди-
нения къ Черноморскому архиву средней комна-
ты его здания, бывшей въ последнее время въ
пользовании заводской столовой рабочихъ и
относительно необходимыхъ въ связи съ этимъ
приспособленийъ въ этой комнатѣ, настоящимъ
доводимъ до Вашего свѣдѣнія, что мы на бли-
жайшихъ дняхъ приступимъ къ работамъ, какъ
только комната будетъ освобождена находящи-
мися тамъ германскими солдатами. Наши работы
въ архивѣ будутъ заключаться въ слѣдующемъ:

1. Будетъ открыта задѣланная камнемъ дверь,
сообщающая присоединяемую комнату съ остальнымъ
помѣщеніемъ архива и исправлена штукатурка
въ ея проемѣ.

2. Сдѣланный нами проемъ въ капитальной стѣ-
нѣ, отдѣляющей присоединяемую комнату отъ за-
водской столовой, будетъ заложень камнемъ и
штукатурень.

/см. 2 листъ/.

Адресъ для телеграммъ: НИКОЛАЕВЪ, «РУССУДЪ».

3. Кругомъ по всѣмъ стѣнамъ будутъ уложены два ряда досокъ на козлахъ на уровнѣ $1\frac{1}{2}$ аршина отъ пола для укладки дѣлъ архива; общая длина образованнаго такимъ образомъ стола составитъ 30 пог.саженъ.

4. Будутъ даны отъ завода 2 большихъ бѣлыхъ стола/чертежныхъ

5. Если окажется необходимымъ, то впоследствии площадь столовой-столовъ/см.п.3/можетъ быть по соглашенію увеличена, если они окажутся недостаточными для укладки всѣхъ дѣлъ.

Ввиду того, что все устройство временное и въ дальнѣйшемъ предполагается вопросъ о переводѣ архива въ другое зданіе и передача настоящаго его помѣщенія заводу подъ столовую рабочихъ, расширеніе каковой съ развитіемъ работъ опять можетъ стать насущнымъ вопросомъ, мы просимъ считать весь лѣсной матеріалъ, а также и столы отпущенными во временное пользованіе архива съ тѣмъ, что они будутъ заводу возвращены въ случаѣ передачи помѣщенія обратно заводу или въ случаѣ устройства постоянныхъ столовыхъ для дѣлъ въ архивѣ.

Поэтому мы просимъ по исполненіи нами указанныхъ приспособленій выдать намъ соответствующую расписку въ приемъ столовъ и означеннаго лѣснаго матеріала.

О послѣдующемъ Вашемъ рѣшеніи по существу настоящаго письма просимъ поставить насъ въ извѣстность.

Подлин. подп.

Управляющій Заводомъ *Савиловский*

Начальникъ Цеховой Службы

Инженеръ *В. Барменев*

Оповіщення Директорії Української Народної Республіки про її політичну програму та наміри

21 листопада 1918 р.

ОПОВІЩЕННЯ ДИРЕКТОРІЇ³⁴ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Ворогами українського трудового народу пускаються серед людей різні чутки, якими хочуть збаламутити та затуманити перед народом те, що діється тепер на Україні. Наприклад, гетьмансько-поміщицьке правительство скрізь сповіщає, що ніби не весь народ бореться з гетьманом, а тільки окремі люди, які немов назбирали круг себе банди і ведуть їх на гетьмана. А газети з гетьманським правительством повторяють ці плітки та так і розносять скрізь про виступ «В. Винниченко та С. Петлюри».

Отже, нове тимчасове правительство Української Народної Республіки – ДИРЕКТОРІЯ – цим оповіщає всю людність України, що не окремі люди повстали проти гетьмана та його поміщиків, а ВЕСЬ НАРОД. Повстати же порішили не В. Винниченко чи Петлюра, а всі ті свідомі та організовані люди, які входять в соціалістичні та демократичні партії і з ними йде весь народ. Ці партії постановили зі «зброєю в руках боронити права і долю трудящого люду і кликати та вести за собою всю пригноблену людність України». Для кращої організації цього великого діла Української партії вибрали тимчасове правительство, Директорію, з п'яťох чоловік, яким доручили вести справу.

³⁴ Уряд Директорії сформувався 13 листопада 1918 р. із представників соціалістичних партій. 14–16 листопада 1918 р. із Білої Церкви розпочалося повстання проти Гетьмана П. Скоропадського. Директорія уклала договір із германським командуванням про нейтралітет. Січових стрільців, які рушили з Білої Церкви до Києва, не пропускали гетьманські війська. 18 листопада 1918 р. під Мотовилівкою відбувся бій січових стрільців і гетьманців, у якому перемогли стрільці. Проте далі на їх шляху постали німецькі війська. Повстання охопило Харківську, Чернігівську, Полтавську, Подільську, Катеринославську, Херсонську губернії. Бачачи, що влада П. Скоропадського перестає існувати повсюдно в Україні, германці врешті пропустили її війська до Києва. 14 грудня 1918 р. Гетьман П. Скоропадський зрікся влади й виїхав до Німеччини. До Одеси та Миколаєва війська Директорії вступили 11 грудня 1918 р. Перед тим значна частина гетьманських військ приєдналася до Добровольчої армії Антона Денікіна. 19 грудня 1918 р. у Києві відбувся урочистий парад військ УНР. Подальший розвиток подій показав, що Директорії вдалося усунути від влади проросійські налаштовані елементи, однак для утримання влади їй самій не вистачило сил. З одного боку, проти петлюрівців усі свої сили спрямував Білий рух, що до того покладав значні надії на П. Скоропадського та його уряди. Більшість кадрового офіцерства попрямувала на Дон, Кубань і Крим, відтак Армія УНР ще й опинилася без професійного керування. Використання численних свавільних отаманів, серед яких був і Н. О. Григор'єв, компрометувало Директорію УНР і спричиняло кризові явища на місцях. З другого боку, сподівання діячів УНР домовитися з більшовиками також виявилися марними.

Ці люди такі: Голова Директорії В. Винниченко, а члени Директорії: С. Петлюра³⁵, Ф. Швець³⁶, П. Андрієвський³⁷ і А. Макаренко³⁸.

Ніхто з тих людей сам по собі не може і не має права без згоди своїх партій і інших членів Директорії робити велике і важке діло визволення трудового народу. Це діло самих трудящих класів, а тільки керування ним народні партії доручили тимчасово п'ятьом чоловікам, що складають з себе Директорію. Ніхто з членів Директорії на свою руку нічого не робить, а все робиться тільки за спільною згодою всіх членів Директорії.

Так от Директорія Української Народньої Республіки оповіщає, що Українські Соціалістичні та Демократичні партії доручили Директорії насамперед зробити таке:

- 1) Скинути гетьмана та його правительство і вернути назад Українську Народню Республіку;

- 2) Поскидати скрізь гетьманських старостів та варту;

- 3) Розігнати та знищити поміщиків [та] «карательни отряди», що катували народ;

- 4) Передати владу народові, його виборним людям, повернувши назад демократичні думи та земства;

- 5) Одібрати землю у поміщиків і передати її трудящим безземельним та малоземельним;

- 6) Повернути людям всі ті контрибуції, що поздирали з них поміщики та глитаї;

- 7) Відновити всі ті права городського робочого класу, які було здобуто за час революції;

- 8) Поставити контроль робітників над фабриками та заводами, щоб капіталісти-фабриканти не мали змоги визискувати робітництво й все населення;

- 9) Вернути людині право вільно збиратись, говорити, видавати газети;

- 10) Якогого швидко скласти Кабінет Народних Міністрів та організувати передпарламент із народних делегатів для обміркування й видання

³⁵ Петлюра Симон Васильович (1879–1926) – український державний, політичний і військовий діяч, Генеральний секретар з військових справ у складі Генерального Секретаріату Української Центральної Ради (28 червня – 31 грудня 1917 р.), Головний отаман військ УНР (з листопада 1918 р.), голова Директорії УНР (9 травня 1920 р. – 10 листопада 1920 р.).

³⁶ Швець Федір Петрович (1882–1940) – за фахом геолог, професор Київського університету, есер, 13 листопада 1918 р. увійшов до Директорії як член Директорії УНР. 15 листопада 1919 р., виїхавши за кордон, передав всю повноту влади Симону Петлюрі.

³⁷ Андрієвський Опанас (Панас) Михайлович (1878–1955) – за фахом юрист, член Української партії соціалістів-самостійників, 14 листопада 1918 р. увійшов до складу Директорії УНР, вийшов зі складу Директорії 4 травня 1919 р.

³⁸ Макаренко Андрій Гаврилович (1885–1963) – співорганізатор повстання проти Гетьмана Павла Скоропадського, член Директорії.

законів про землю, про Установчі збори та про інші державні та громадянські справи.

Оце те найважливіше, що має зробити Директорія. Отож кожний повинен знати й пам'ятати таке: гетьман хоче «єдиної й неділимої» Росії, хоче оддати Україну знов під владу російського царсько-поміщицького ладу, хоче панування поміщиків і катує селян та весь народ. Директорія хоче самостійної Української Народньої Республіки без царів та гетьманів, хоче одняти землю у панів і передати владу народові.

Отже, хто хоче єдиної неділимої Росії, той, значить, хоче собі гетьмана та поміщиків. Хто хоче Української Народньої Республіки, той хоче землі трудящому народові і права народові.

Хто хоче добути цього, той повинен зі зброєю в руках і всякими іншими способами помагати Директорії в боротьбі з гетьманом і поміщиками-капіталістами.

Оповідючи про це всю людність Української Народньої Республіки, наказуємо всім народним властям вивісити в людних місцях це оповіщення, передрукувати його найчисленніше і поширити по селах в глухих кутках України.

Голова Директорії Української Народньої Республіки В. Винниченко.

Члени Директорії:

С. Петлюра, Ф. Швець, П. Андрієвський, А. Макаренко

21 листопада 1918 р.

Ставка Головної команди Українських Республіканських військ

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 128–130.

№ 169

**Листівка Українського національного союзу,
поширювана серед селян Миколаївської округи, про повалення
Гетьмана Павла Скоропадського та перехід влади до Директорії**

21 листопада 1918 р.

НАКАЗ СЕЛЯНАМ

Український Національний Союз³⁹, в який входять різні політичні партії, як соціал-демократи, соціалісти-революціонери, самостійники та

³⁹ Український Національний Союз – об'єднання українських політичних партій (Українська партія соціалістів-федералістів, Українська соціал-демократична робітнича партія, Українська партія соціалістів-революціонерів, Українська партія соціалістів-самостійників), громадських і професійних організа-

інші, а також представники громадянських організацій – земства, городів, Просвіт, потребительських та кредитних кооперативних організацій, – постановив скинути з посади гетьмана СКОРОПАДСЬКОГО за його злочинства проти народу й утворив нову владу, іменно вибрав із свого складу Директорію, тобто тимчасове Народне Правительство Української Народньої Республіки, і доручив йому керувати всіма справами. В нове Правительство входять такі особи: В. ВИННИЧЕНКО, С. ПЕТЛЮРА, П. АНДРІЄВСЬКИЙ, Ф. ШВЕЦЬ і А. МАКАРЕНКО. Нове Правительство в першу чергу має постаратись, щоб селянам було повернено все те, що незаконно в них забрано гетьманським правительством реквізиціями та контрибуціями на користь поміщиків, щоб все це добре провести, щоб селяне дійсно одержали назад заграбоване у них, а поміщики щоб не встигли сховати або ростратити незаконно заграбованого у селян, Директорія наказує негайно зробити слідує: Перше, волостні управи повинні по волостях негайно зробити переписи живого інвентаря, себто волів, корів, коней, овець, плугів, борін, молотилок, хліба в зерні, соломи та іншого добра у тих поміщиків та арендаторів, на користь котрим було зроблено гетьманською владою реквізиції або контрибуції, здати все це добро під росписку надійним людям на охорону, застерегши, що за рострату добра буде велика кара, а також слідити за тим, щоб поміщики не продавали землі та не робили всяких запродажних та довгострочних арендних договорів. Друге – ті селяне, котрі постраждали від реквізицій та контрибуцій, негайно повинні подати про свої кривди та збитки заяви у волостні Управи, подавши точний опис забраного у них добра або грошей, а також точно назвати прізвище поміщика, село і волость.

Третє, щоб дійсно було з чого селянам зіскати свої збитки від поміщиків, селяне повинні всіма мірами пильнувати, щоб зареєстроване добро не було розграблено й щоб не було по селах ні злочинства, ні вбивства і загальні безпорядки, памятаймо, що тільки порядок і спокій дадуть Вам змогу повернути свої збитки та зміцнити нову владу. Волостні Управи повинні ті заяви направляти в повітові народні Управи /земські/. Пові-

цій (Селянська спілка, Учительська спілка, Правляче товариство, Спілка залізничників, Всеукраїнська поштово-телеграфна спілка, лікарська спілка, Українське товариство «Просвіта», Всеукраїнський земський союз та інші), засноване на початку серпня 1918 р. Перебувало в опозиції до Гетьмана П. Скоропадського, вимагало реорганізації уряду Федора Андрійовича Лизогуба і входження до нього міністрів із українців. 14 листопада 1918 р. П. Скоропадський своєю грамотою проголосив федерацію з небільшовицькою Росією та затвердив новий кабінет міністрів на чолі з Сергієм Миколайовичем Гербеєм. Це спричинило повстання проти П. Скоропадського, рушієм якого виступив Український Національний Союз. У результаті 14 грудня 1918 р. гетьманат було повалено й на зміну йому прийшла Директорія УНР.

товим Комісарам пропонується цей наказ переддрукувати і розсилати по всіх селах та волостях повіту і розліпити на видних місцях.

21-го листопада 1918 року

Голова Директорії	В. ВИННИЧЕНКО
С Е К Р Е Т А Р	П. АНДРІЄВСЬКИЙ

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 77–78.

№ 170

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про виділення асигнувань на боротьбу
з епідемічними захворюваннями в Миколаєві
(сыпним і черевним тифом) та додаткових приміщень
для лікування хворих**

22 листопада 1918 р.

Выписка

из протокола № 132 заседания Николаевской Городской Управы
от 22 ноября 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад Городской исполнительной санитарной комиссии об ассигновании кредита на борьбу с эпидемическими заболеваниями, главным образом, с брюшным и сыпным тифом.

ПОСТАНОВИЛИ: Ввиду неимоверно увеличивающегося поступления больных в Городскую больницу с сыпным и брюшным тифом, количество которых доходит до 600 человек, Городская управа, признавая срочность настоящего доклада, считает необходимым представить на благоусмотрение собрания Думы, без предварительной передачи его в Финансовую комиссию.

СЛУШАЛИ: Доклад Городской исполнительной санитарной комиссии от 22 сего ноября за № 1232/4552 о том, что, вследствие развития эпидемии брюшного и сыпного тифов, число больных в Городской больнице дошло до 950, вместо штатных 550, благодаря чему все помещения как самой больницы, так и прилегающих зданий старых ластовых казарм и конвойной команды переполнены, а потому Санитарная комиссия просит Управу о предоставлении для нужд Городской больницы бывшего Сводного лазарета 58 пехотного Прагского полка, а в дальнейшем, в случае надобности, прилегающих к больнице корпусов новых ластовых казарм.

ПОСТАНОВИЛИ: Ввиду катастрофического положения Городской больницы, вызванного полным отсутствием помещений для размеще-

ния поступающих тифозных больных, Городская управа постановила: предоставить для нужд больницы бывший Сводный лазарет 58 пехотного Прагского полка и новый корпус ластовых казарм, прилегающий к больнице, и просить члена Управы В. В. Цехановича возбудить в срочном порядке ходатайство перед Начальником гарнизона гор[ода] Николаева о разрешении временно занять означенные помещения для нужд больницы.

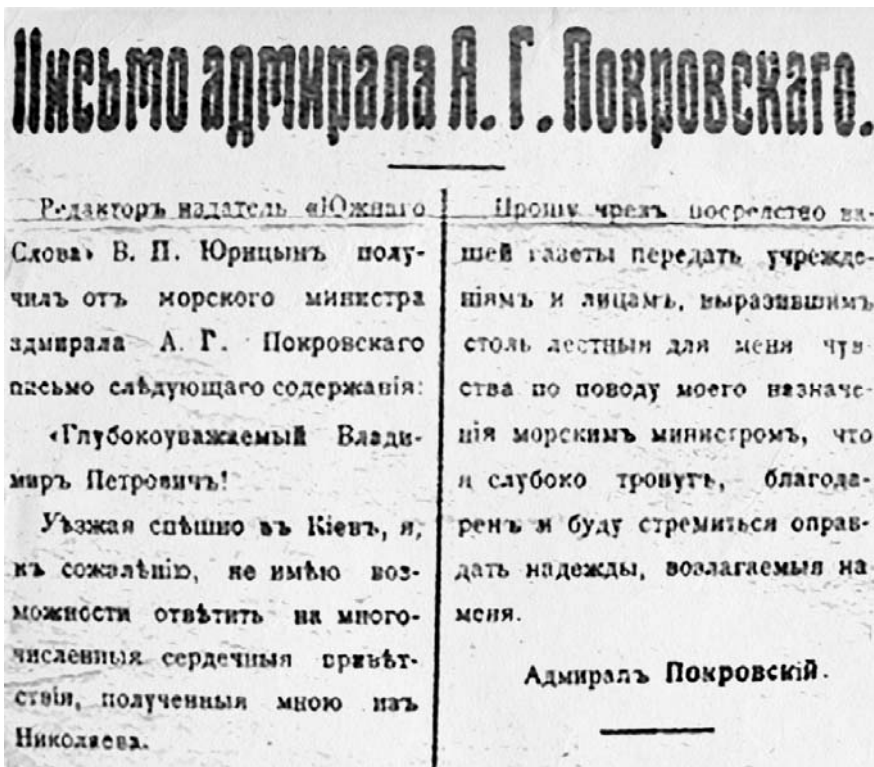
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 167.

№ 171

**Лист колишнього градоначальника міста Миколаєва
адмірала А. Г. Покровського до мешканців міста Миколаєва
із висловлюванням подяки за привітання, надіслані йому
установами та мешканцями з приводу призначення
на посаду Морського міністра Української Держави**

22 листопада 1918 р.

Оригінал. Російською мовою.

Державна наукова архівна бібліотека (м. Київ).

Газета «Южное слово» від 22 листопада 1918 р., № 31. С. 3.

**Оповіднення градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді
про невідповідність дійсності поширюваних у місті чуток про
повалення уряду Гетьмана Павла Скоропадського, опубліковане
у виданні «Трудовая газета» 24 листопада 1918 р. № 2760**

23 листопада 1918 р.

Оповещение гражданам гор[ода] Николаева
23 ноября 1918 г. № 13209

Недавно освобожденный из тюрьмы волею Ясновельможного пана гетмана авантюрист Петлюра распространяет, что гетман бежал или отказался, что правительство низложено и тому подобные злонамеренные провокационные слухи. Министр внутренних дел. Г. Кистяковский телеграммой сего числа уполномочил меня опровергнуть эти слухи, сообщив, что Гетман официально признан Союзниками, что Правительство и весь аппарат его работали и работают без перерыва, что за все эти дни полное спокойствие в Киеве не нарушалось ни на минуту, не было ни одного уличного выступления или беспорядка. Наши войска теснят противника к Фастову. Отношение Совдепа к движению самое отрицательное, и им сделано распоряжение об очистке от повстанцев железных дорог и станций. Председатель Совдепа через Украинское телеграфное агентство заявил, что утратил все симпатии к движению Петлюры, убедившись, что оно не является выражением самостийности, а лишь бесчинством банд.

Об изложенном объявляю для всеобщего сведения и обращаюсь к населению Николаева и его района с призывом отнестись к создавшемуся положению с полным спокойствием и верою в то, что злодейское выступление будет подавлено верными сынами Украины и всего благомыслящего населения при доброжелательном содействии дружественных нам держав.

При этом считаю долгом предупредить, что за всякую попытку к злоумышленному нарушению законности и порядка и распространение ложных слухов виновные в том будут привлекаться к ответственности по законам военного времени.

Градоначальник ДЕ БОНДИ

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 15-16.

**Оголошення та повідомлення про підготовку до зустрічі
військ Союзників (Антанти) у Николаєві, опубліковані у виданні
«Трудовая газета» 24 листопада 1918 р. № 2760**

23 листопада 1918 р.

К ПРИБЫТИЮ В НИКОЛАЕВ СОЮЗНИКОВ

Комитет по организации встречи союзных войск, прибывающих в Николаев, постановил приурочить время приветствий общественными и профессиональными организациями ко дню торжественного заседания в Городской думе, причем приветствия должны быть заранее написаны на французском и английском языках.

Для учреждений и организаций, которые встретят в этом затруднения, будут сделаны соответствующие переводы.

К ПРИХОДУ В НИКОЛАЕВ СОЮЗНИКОВ

Вчера, в 12 часов дня, в кабинете Городского головы состоялось совещание с участием представителей власти, Городского управления и профессиональных организаций. Совещание было созвано по почину Атамана г[орода] Николаева, который, открывая заседание, обратился к присутствующим с предложением достойным образом встретить представителей держав Согласия.

Для детальной разработки программы чествования г[осподин] Атаман предложил собранию избрать комиссию, которая занялась бы в самом ближайшем времени детальной разработкой программы.

Из обмена мнениями выяснилось, что союзники прибудут в Одессу не ранее пятницы-субботы этой недели и, в виду полного неведения о дальнейше[м] их маршруте, собрание единогласно просило гласного П. П. Сиротинского немедленно выехать в Одессу для осведомления и ознакомления с этим вопросом комиссии.

Затем была избрана комиссия, в которую вошли представители военных, морских и гражданских властей города, профессиональных союзов и организаций православного и римско-католического вероисповедания, еврейской и караимской общин, от заводов – Б. А. Юренев, мировой юстиции – Н. Я. Киреевский и мн[огие] др[угие].

Председатель Биржи Труда, инженер Цеханович уполномочен обратиться в Центральный совет рабочих организаций об избрании в эту комиссию 3–4 представителей.

Командир порта, контр-адмирал Римский-Корсаков заявил, что он примет все меры к полному ознакомлению комиссии о дне прибытия союзников в Николаев.

Попутно был поднят вопрос о том, чтобы в чествовании Союзников приняло участие и население.

Было заявлено, что обо всех мерах, разрабатываемых для встречи союзников, население будет оповещено.

На этом заседание было закончено, причем сконструировавшейся комиссии предложено собраться сегодня, в 12 часов дня, в кабинете Городского головы для первого заседания. Особых повесток и приглашений не будет.

Объявление
от реквизиционной комиссии в гор[оде] Николаеве

1) По всей вероятности, в ближайшие дни в город Николаев придут части союзных армий. Священный долг каждого гражданина оказать возможное содействие наилучшему размещению в городе гостей, не стесняя в то же время и представителей германской армии.

Для удовлетворения потребностей союзных армий на первое время понадобится много помещений с обстановкой, освещением и др[угими] удобствами.

Реквизиционная комиссия, испытывая крайние затруднения в выполнении поставленных ей задач по отводу помещений, снова обращается к помощи общества и просит лиц, имеющих возможность предоставить на некоторое время помещение для г[оспод] офицеров союзных армий, заявить об этом в течение 3-х дней лично или письменно на имя председателя комиссии.

2) Реквизиционная комиссия просит г[оспод] членов общества домовладельцев и квартиронанимателей, получивших 10 ноября с[его]/г[ода] от председателя бланки для заполнения о помещениях Одесской и Московской частей, вернуть поскорее эти бланки с заполненными сведениями в комиссию /канцелярия Атамана/.

3) В силу закона 24-го сентября с[его] г[ода] все помещения /казенные и частные/, занятые в настоящее время установлениями, г[осподами] офицерами и должностными лицами германской и австро-венгерской армий, берутся на учет реквизиционной комиссией со всеми вытекающими из этого последствиями.

4) Председатель комиссии принимает по делам, относящимся до отвода по реквизиции помещений, в своем кабинете /канцелярия Атамана/ по вторникам, четвергам и субботам от 12 до 2 часов дня, а секретарь комиссии выдает справки в те же дни от 10 до 12 часов.

Пред[седатель] комиссии, полковник ВАКУЛЕНКО

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 15-16.

Наказ селянам № 2 від Директорії, поширюваний серед місцевого селянства з метою підтримки української армії

24 листопада 1918 р.

ПРИКАЗ СЕЛЯНАМ № 2

Доля несподівано примусила нас нашвидку складати народну армію для оборони прав Українського народу і повернення йому землі. Доки не буде міцної народньої армії, доти земля не буде в руках народу. По нашому наказу народ став до зброї як один чоловік, але для армії треба не тільки людей та коней, а ще й харчів та фуражу /паші/. Без харчів та фуражу армія не здатна до роботи. Отже, до того часу, поки військовий уряд наладить як слід справу постачання армії всякими харчами та фуражем, приписуємо всьому населенню околиць, де проводиться мобілізація, допомогти народній армії, хто скільки зможе, всім, що треба для прокорму людей та коней, а саме: борошном, крупою, пшоном, печеним хлібом, салом, олією, капустою в головках, буряками, цибулею, картоплею і т[аке] і[нше], а особливо вівсом, ячменем та сіном. Кожне село нехай усе це збере до своєї зборні /расправи/ і по спискові передасть голові; сільський голова вкупі з списками, хто, що й скільки дав, повинен одправити у волость; волость заставляє списки при собі, а припаси підводами або залізницею мусить припровадити на мобілізаційний пункт і здати під розписку комендантові або кому він накаже.

За всі припаси волость повинна видати квитки, по яких гроші виплачено буде після ліквідації велико-поміщицьких маєтків та після одібрання од поміщиків незаконно взятої контрибуції вкупі з коштами на оплату всяких трат, які зроблено для скинення гетьмана й поміщицького правительства.

Догляд та розпорядок усією справою доручається місцевим народним самоврядуванням.

Голова Директорії *В. Винниченко*
Член-Секретар *Андрієвський*

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 40–41.

**Звернення Інформаційного бюро Армії Української
Народної Республіки до українського народу, поширюване
в Миколаєві й навколишніх населених пунктах восени 1918 р.**

25 листопада 1918 р.

**ОПОВІЩЕННЯ
До Українського народу**

Руський генерал Скоропадський вкупі з іншими генералами і панами за підмогою чужої сили знищив був Українську Народну Республіку і залив Україну кров'ю, щоб повернути землю поміщикам.

Щоб легше обдурити народ, Скоропадський скрізь оповіщав, що робить добра Українській Самостійній Державі. Справді він Україною тільки прикривався, а робив усе для того, щоб відновити стару царську єдину й неділиму Росію. Під його захистом гуртувалися руські чорносотенці. Він цілими поїздами вивозив їх з Росії й розсаджував на службу по Україні. Він повернув назад усіх старих губернаторів, справників і стражників, назвавши їх державною вартою. Всі Руські поміщики і багатії під його охороною з'їздилися на з'їзди і постановляли, щоб Української мови не було, Україну щоб прилучити до Росії, землі народові ніяк не давати й т[ому] п[одібне].

Скоропадський увійшов в спілку з чорносотенним військом Дону та з добровольчою армією й договорився з ними приєднати Україну до Росії, зробити Росію єдиною й неділимою й посадити там царя. Для того він оповістив приєднання до старої Росії й призначив руських міністрів, їх поміщиків та багатіїв. Вони оповістили мобілізацію, щоб послати Український нарід виганяти з московщини більшовиків.

Цими днями по їхньому наказу добровольна дружина із чорносотенного руського офіцера розстріляла на вулиці руських та єврейських студентів, що верталися із сходки, на якій висловилися проти мобілізації.

Український нарід раніш хоч і воював з більшовиками, обороняючись від їхнього насильства і безладдя, зараз все ж таки немає ніякої рації допомагати руським поміщикам відбирати у руського народу землю. Нехай сам руський нарід відбирає, з ким йому краще, з більшовиками, чи з поміщиками.

Український національний союз, що склався з щиро народніх партій, обібрав нове народне правительство України, щоб воно не дозволило надалі правити Україною гетьманові і панам. **НОВЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО**

ЗВЕТЬСЯ ДИРЕКТОРІСЮ. Воно вибрано із п'яти чоловік: ВИННИЧЕНКА, ПЕТЛЮРИ, ШВЕЦЯ, АНДРІЄВСЬКОГО і МАКАРЕНКА. Військову справу Директорія доручила отаманові Петлюрі, який кілька день лише як вирвався з гетьманської тюрми, Директорія виїхала з Києва, оповістила Україну НАРОДНЬОЮ РЕСПУБЛІКОЮ, забрала в свої руки військо, вірне народові, і рушила проти гетьмана і його русько-поміщицького правительства.

Поки Німеччиною правив Вільгельм, німецькі генерали допомагали руським поміщикам знущатися над Українським народом. Тепер Головна Солдатська Рада німецького війська у Києві підписалася держати нейтралітет. Всім союзним державам /Англії, Франції, Америці і т. п./ заявляється, що Український нарід бореться за свою волю й скидає насильників. Отже, раз Союзні держави воювали за волю народів, то не повинні допомагати руським генералам і поміщикам знищити волю й добро Українського народу.

БРАТИ СЕЛЯНЕ І РОБІТНИКИ

Пам'ятайте, що ніхто ніколи нічого Вам дурно не дасть. Пам'ятайте, що пани легко не випустять з рук землю. Земля буде народньою лише тоді, коли буде народнє правительство, а воно може держатися лише тоді, коли буде міцна народна армія.

Отже, всі, хто хоче, щоб земля відійшла до народу, щоб Україна була вільною і народньою, ставайте до зброї, виганяйте поміщицьких та гетьманських наймитів, організуйтеся по селах у свої отряди із порядних та чесних людей, добре здатних до зброї, і наводьте порядок. Ставте скрізь свою сторожу, злодіїв і розбишак карайте військовим судом. Усіх військових, без яких можна обійтися на місці, посилайте в Республіканську Армію. Вона вже оточує Київ з усіх боків, щоб змусити гетьманців здатися без бою.

СТАВАЙТЕ Ж УСІ ДО ОСТАННЬОЇ БОРОТЬБИ ЗА ЗЕМЛЮ І ВОЛЮ!

СТАВАЙТЕ ВСІ ГУРТОМ ДО ОБОРОНИ СВОЇХ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ І ВОЛЮ!

Інформаційне бюро

Армії Української Народньої Республіки

25-го листопада 1918 р.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 78–80.

**Стаття миколаївського журналіста І. Накатова
про політичну ситуацію в Україні, опублікована у виданні
«Трудовая газета» 26 листопада 1918 р. № 2762**

25 листопада 1918 р.

БЛИЖАЙШИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

Пока что повстанческое движение на Украине имело один реальный результат: союзники поспешили в торжественной декларативной форме признать власть Гетьмана на Украине и объявить, что будут опираться на «партии порядка»⁴⁰. Киевские круги, таким образом, неожиданно получили весьма существенную поддержку.

Получился еще один существенный результат: союзные войска входят в Украину как в государство, охваченное революционным пламенем, в то время как до восстания они вошли бы к ним как в мирную, дружественную страну, в которой их ничего не ждет, кроме приветствий и спичей.

Естественно, общее положение дел потребовало ускорения присылки союзных войск. И Ясское совещание⁴¹, как мы видим, вняло настойчивым домогательствам Киева: союзная эскадра уже вошла в Севастопольские воды, а союзные войска уже движутся по направлению к Украине.

Таким образом, в недалеком будущем движение петлюровцев будет раздавлено. Тайную надежду Винниченко и Грушевского поставить союзников перед совершившимся фактом приходится считать не оправдавшейся. Больше того, петлюровцы своим выступлением вообще дискредитировали в глазах союзников оппозиционное движение на Украине.

⁴⁰ Гетьман П. Скоропадський вів переговори з Антантою. Франція планувала надати П. Скоропадському допомогу, а він, у свою чергу, аби продемонструвати Антанті федералістські нахили, навіть видав федеративну грамоту від 18 листопада 1918 р. Грамота стала однією з причин усунення П. Скоропадського від керівництва державою. На час прибуття військ Антанти в Одесу влада в Україні вже належала Директорії. Перший французький корабель прибув в Одеський порт 10 грудня 1918 р.

⁴¹ Ясська нарада – нарада представників Антанти, Добровольчої армії та інших антибільшовицьких кіл Росії, що відбулася в Яссах (Румунія) 16–23 листопада 1918 р. Уряди радянської Росії та Української Народної Республіки, які підписали сепаратні мирні договори з країнами Четверного Союзу, до наради не залучалися, оскільки розглядалися як зрадники Антанти. До того ж А. Денікін відкидав будь-яку можливість об'єднання з Директорією. Напередодні наради виявилось, що Австро-Угорська та Німецька імперії також заключили перемир'я з Антантою. У резолюції наради Антантою декларувалася допомога білому рухові для відновлення єдиної та неділимої Росії в кордонах 1914 р., але без Польщі; Антанта не визнавала новостворені державні утворення на території колишньої Російської імперії, які були визнані Австро-Угорською та Німецькою імперіями. Через труднощі в комунікації зацікавлених сторін та воєнні обставини резолюція із затримкою вводилася в дію, що, в свою чергу, затримало надання країнами Антанти допомоги Білому рухові.

Так или иначе, приходится констатировать непреложный факт: после союзной декларации державы Соглашения действуют в полном контакте с Киевской властью, в таком же точно порядке, как до прихода союзников – немцы. Некоторое отличие заключается, правда, в том, что наряду с фактическим признанием нынешнего строя союзники считают его временным и обещают русскому обществу поддержку в деле объединения всей России.

Однако союзникам, видимо, придется считаться на территории Украины не только с петлюровцами, но и с большевиками, а сейчас они не в силах перебросить сюда те армии, которые могли бы быстро раздать большевиков.

Да и время года явно не благоприятствует военным операциям в широких размерах. Стало быть, до наступления более благоприятных обстоятельств державы Соглашения будут действовать в согласии с Киевом. И этим мы всецело обязаны петлюровцам.

Все дело в том, что петлюровцы шли «ва-банк». Им совершенно нечем было рисковать. Для них было очевидно, что при державах Соглашения идея «самостийной Украины» обречена на бесплодие.

И они не убоились объединиться с теми, кто еще в недавнем прошлом неотступно, шаг за шагом изгонял Центральную Раду из пределов Украины и насаждал Советы. Петлюровцы связали свою судьбу с судьбою большевизма⁴². И с этим их поздравить нельзя. Потому что в обоих случаях, кто бы не восторжествовал, они будут погублены. Державы Соглашения их не пощадят⁴³, но и большевики⁴⁴, нет сомнения, ни в коем случае не примирились бы с существованием Украинской Рады и приняли бы за ее ликвидацию, как только им удалось бы отразить союзный натиск.

⁴² Комунації Директорії з більшовицькою Росією стали очевиднішими наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. В. Винниченко ще раніше вів переговори з Х. Раковським і Д. Мануїльським щодо спільних дій проти Гетьмана. У січні 1919 р. Директорія відрядила до Москви надзвичайну дипломатичну місію на чолі з С. Мазуренком, яка мала погодитися на радянську форму влади в Україні, економічний договір і військовий союз для спільної боротьби з російською доброволією та оборони від наступу Антанти, натомість більшовицька Росія мала б припинити наступ свого війська на Україну.

⁴³ Франція вбачала в Директорії пробільшовицький уряд. Переговори Директорії з Антантою, що нарешті почалися в Одесі з 14 січня 1919 р., просуvalися повільно. Французька сторона висуvalа все нові переліки вимог, серед яких було й усунення С. Петлюри та В. Винниченка з уряду. Нарешті текст угоди між Директорією й Антантою було напрацьовано. Однак до моменту евакуації військ Антанти з Одеси угода не була підписана. 4 квітня 1919 р. з'явився французько-британський протокол, за яким Франція збиралася підтримувати Добровольчу армію й остаточно відмовлялася від угоди з Директорією.

⁴⁴ 5 лютого 1919 р. більшовики захопили Київ і просуvalися до Вінниці, де на той час перебувала Директорія.

Большевики, конечно, меньше всего заботятся об идеях самостоятельности. Оказывая сейчас Петлюре помощь оружием и войсками, они прежде всего стремятся перенести арену борьбы на территории Украины подалее от своих центров. Этим путем они надеются затормозить движение союзников. Затем открытие северной Украины для них вообще выгодно: они получают возможность пока что ввозить из Украины запасы продовольствия и в зоне «самостийников» распоряжаться, как у себя дома.

Все будет зависеть от степени быстроты союзного наступления. Ближайшие дни покажут, в какой мере своевременной и достаточной окажется союзная помощь.

И. Накатов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 17–18.

№ 177

Повідомлення про вивчення миколаївцями досвіду з планування зустрічі Союзників у місті Одеса, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 26 листопада 1918 р. № 2762

26 листопада 1918 р.

В ожидании союзников

В воскресенье состоялось заседание комитета по выработке программы чествования прибывающих в Николаев войск держав Согласия.

Возвратившийся из Одессы член комитета П. П. Сиротинский доложил, что он посетил Морского министра адмирала Покровского, Городского голову г[осподина] Аркудинского⁴⁵ и других лиц, с целью выяснить время прибытия в Одессу союзников, а также порядок их встречи и чествования.

Относительно времени прибытия союзников в Одессу там не имеется точных сведений, ибо последние составляют военную тайну.

По вопросу о порядке встречи союзников г[осподин] Сиротинский беседовал с Гор[одским] головой г[осподином] Аркудинским, который изложил программу Одесского городского управления.

В главных своих чертах одесская программа сходится с той, которая выработана местным комитетом, т. е. официальная встреча, торжественное заседание Думы, с участием представителей различных общественных и профессиональных организаций и т. д.

⁴⁵ Імовірно, в документі йдеться про Павла Сергійовича Аркудинського (1850–?) – голову Одеської земської управи (1909–1914), діяльність якого в роки революції не досліджена, а дата смерті не встановлена.

Комитет отказался от мысли устраивать банкет и постановил рекомендовать Думе устройство завтрака в думском зале.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 18–19.

№ 178

Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із затвердженням асигнувань на зустріч військ Антанти в Миколаєві

28 листопада 1918 р.

Выписка

из протокола № 136 заседания Николаевской Городской Управы
от 28-го ноября 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад г[осподина] Городского головы об утверждении расходов на изготовление блюда, солонки, полотенца, папки и проч[его] и других расходов, связанных со встречей ожидаемых союзных войск...

ПОСТАНОВИЛИ: Подтвердить расход с отнесением его на счет ассигнованного Городской думой кредита в 15 000 рублей на встречу союзных войск.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 170.

№ 179

Телеграма зі Штабу українських військ до військових начальників про комплектування підрозділів військ Директорії

28 листопада 1918 р.

Подана 28/11

ТЕЛЕГРАММА ИЗ ВЫГОДЫ⁴⁶ № 165

Балта Тирасполь Елисаветград Ананьев Александрия Херсон
Дніпровським військовим начальникам

На підставі наказу Головнокомандуючого військами Херсонщини та Таврії всі військові начальники цього краю підлягають комкору Херсонського розподілення мобілізованих. Наказ губкоменданта одержать від

⁴⁶ У листопаді 1918 р. Штаб українських військ розташовувався на станції Вигода Одеської залізниці.

повіткомендантів. Робить так: 1-й і 2-й Одеські полки комплектувати з Одеського, з Ананьєвського повітів додатком 20 процентів Балтського повіту; Слобідський полк – Тираспольського з 80 процентів Балтського повіту; Єлисаветградський – з Єлисаветградського повіту; Миколаївський і Херсонський полки – з Херсонського, Александрійського і Дніпровського повіту. При управах повітових військових начальників негайно улаштувати команди с комплектування у складі 400 чоловік. В ці команди призначити необхідну кількість старшин, під керівництвом яких озброювати людей, підготовлять до строю і тримати ці команди в повному складі, вимагая поповнення від повіткомендантів. Всі призиваємі повинні мати по можливості зброю, одягу, обув, позаяк зараз після панування гетманської влади [у] військових списках почувається брак річей і, признаючи... по родам зброї, муштрування козаків одного села в одному чоту або річ. Призначаючи під старшину, по можливості, з того ж села, треба як можливо в поділах надалі провести принцип територіального комплектування, не рахуючись з районіровкою і зовнішнім виглядом, та все самий принцип провести в відношенні старшин, в випадку їх браку призначати підстаршин, особливо підпрапорщиків на старшинські посади. Велику відповідальність покладати на вас за тверду постановку навколо муштрів їх сотень, куди і призначати найкращих фахівців старшинами. Пропонувати відкинути старі повадки, працювати як слід, не рахуючись з часом. Молодчим старшинам обов'язково щоб проживали при своїх сотнях, доказуючи своєю поведкою, як слід працювати козакам на користь неньки України та за землю і волю. Інспектором формування призначен полковник Бортовський. За комкора Отаман Змієнко.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 98.

Лист командира Николаївського порту, контр-адмірала М. М. Римського-Корсакова до управляючого суднобудівного заводу «Руссуд» М. І. Сасіновського від 30 листопада 1918 р. про проведення ремонтних робіт та електричного освітлення в Чорноморському центральному військово-морському архіві

30 листопада 1918 р.

М. М.
КОМАНДИРЪ
НИКОЛАЕВСКАГО
ПОРТА.

Ноября 30 дня 1918 г.
№ 1182
г. Николаевъ (Херс. губ.)
Адресъ для телеграмм:
Николаевъ, — Командир.

2. ДЕК 1918
103381

Управляющему Заводомъ Русскаго Судостроительнаго Общества. —

Отвѣтъ на сообщеніе Ваше отъ 16 Ноября с/г. за № 1154/10482, увѣдомляю, что исполнѣ, соглашаясь съ намѣченными работами въ средней комнатѣ Черноморскаго Архива, кои будутъ заключаться во 1) открытіи задѣланнаго каменемъ проема для двери, сообщаемой присоединяемую комнату съ остальнымъ помѣщеніемъ Архива и исправленіемъ штукатурки, 2) задѣлкѣ каменемъ проема въ капитальной стѣнѣ, отдѣляющей присоединяемую комнату отъ заводской столовой, 3) укладкѣ въ два ряда досокъ на козлахъ на уровнѣ 1¼ арш. отъ пола для дѣлъ Архива съ тѣмъ, чтобы длина образованнаго такимъ образомъ стола составляла 30 пог. саж., 4) выдачей Заводомъ 2-хъ бѣлыхъ столовъ (чертеж-ныхъ), 5) увеличеніемъ въ случаѣ надобности въ будущемъ площади столовъ стелажей. —

Прошу также провести электрическое освѣщеніе присоединеніемъ его къ общей сѣти, заключающееся въ установкѣ двухъ лампъ потолочныхъ и двухъ на длинныхъ переносныхъ проводахъ, дабы имѣть возможность осматривать въ любомъ мѣстѣ дѣла на стелжахъ. —

Ввиду того, что все устройство носитъ временный характеръ, въ случаѣ вопроса о переводѣ архива въ новое зданіе и передачи помѣщенія Заводу подъ столовую для рабочихъ, считаю, что лѣсной матеріалъ, а также столы отпущены во временное пользованіе Архива съ тѣмъ, что они будутъ возвращены заводу въ случаѣ передачи помѣщенія обратно Заводу, или же въ случаѣ возстановленія постоянныхъ стелажей для дѣлъ Архива. —

Контр-Адмиралъ
М. М. Римскій-Корсаковъ
Директоръ

1127.50

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 300. Оп. 1. Спр. 332. Арк. 96.

**Наказ № 1 отамана республіканських військ Н. О. Григор'єва
про відновлення демократичної влади в Україні**

30 листопада 1918 р.

ПРИКАЗ № 1

**Штаб республиканских войск Восточного района Херсонщины,
институциям, войскам и всем гражданам**

30 ноября 1918 года

Власть Гетьмана и помещиков рухнула. Народ свободной Украины вернулся к демократической форме правления. Штаб республиканских войск и уездный Комиссар о нижеследующем [объявляют]:

1. Восстанавливаются все законы бывшего республиканского правительства на Украине;
2. Восстанавливаются все свободы, объявленные 1, 2 и 3 Универсалами;
3. Все политические заключенные /но не уголовные/, находящиеся в тюрьмах, немедленно освобождаются;
4. Все распоряжения германского правительства отменяются;
5. Восстанавливаются местные органы самоуправления;
6. Немедленно отменяются контрибуции, наложенные помещиками на села и волости;
7. В городах и селах немедленно должна быть организована самооборона на демократических началах;
8. Всем правительственным и общественным органам правления продолжать функционировать согласно принципам, возведенным Директорией Украинской Народной Республики;
9. Всякое нарушение порядка, грабежи, убийства и мародерства пресекать на местах немедленно, вооруженной силой, вплоть до расстрела, памятуя, что всякое снисхождение преступному элементу влечет за собой печальные последствия;
10. Всякие аресты и обыски без предъявления ордера местной власти категорически воспрещаются;
11. Всякую агитацию против Республики, агитацию против Украинского народа и вообще агитацию против какой бы то ни было нации пресекать в корне;
12. Штаб республиканских войск и уездный комиссар просят всех местных граждан Республики сообщить Штабу и Комиссариату все сведения о действиях, передвижениях черносотенных банд;

13. Всякие самочинные формирования каких бы то ни было отрядов без разрешения Уездного Комиссара строжайше воспрещаются, а местным властям вменяется в обязанность доносить немедленно комиссариату о таких формированиях;

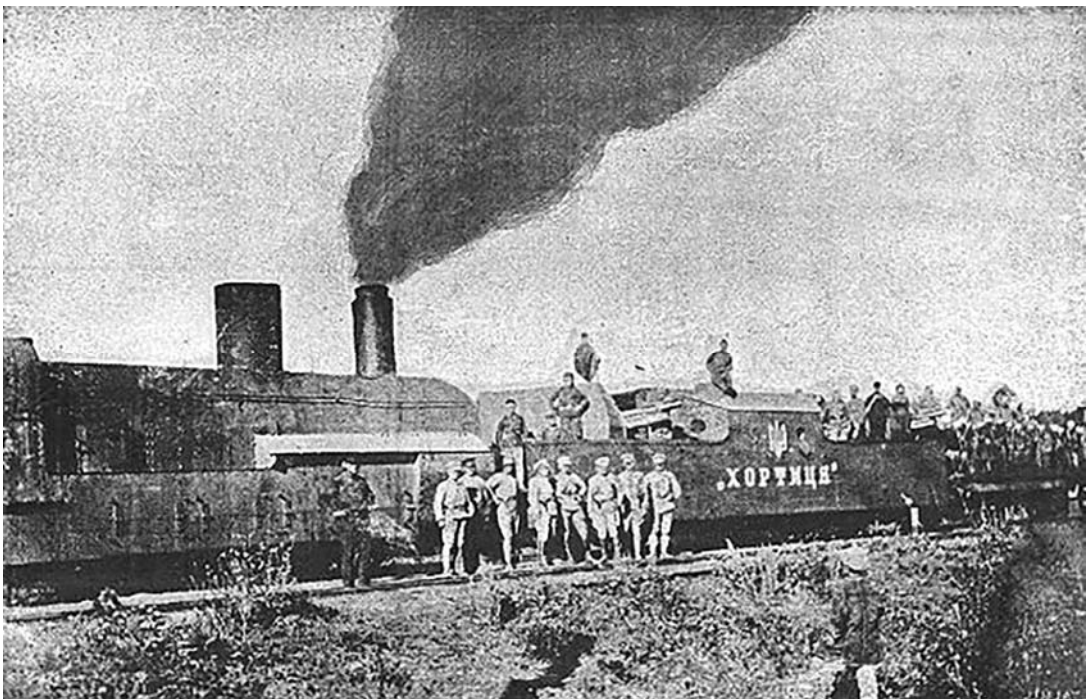
14. Все отряды и партии, сформировавшиеся до 30 ноября нового стиля сего года, с целью борьбы с германским правительством, обязаны дать о себе сведения Уездному Комиссару и присоединиться немедленно к 1-му Запорожскому Александрийскому казачьему полку, который помещается в г. Александрии. Прочие отряды и партии должны быть расформированы;

15. Все войсковые управления, учреждения, части войск и военные организации подчиняются с 30 ноября нового стиля Штабу республиканских войск, во главе которых в данном районе стоит атаман Григорьев.

Атаман отряда республиканских войск Григорьев
Значковый Романюк

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 213. Арк. 37-38.

Панцирний потяг отамана Н. О. Григор'єва. Фото 1918 (1919) р.

№ 182

Відомість про чисельність 17-го пішого Олександрійського полку, місцем дислокації якого був Миколаїв, станом на 29 листопада 1918 року

1 грудня 1918 р.

ВІДОМОСТЬ		Про штатний, списочний і наличний склад старшин, козаків та коней у 17-м пішому Олександрійському полку по становичу к 29-му листопаду 1918 року			
Ч.ч.	Назва частини	По штату	По реєстру	На лице	Примітка
17-й піший	Олександрійський	1206	397	377	В графі по реєстру старшин показано 3 старшини заличених козаків штабу і військовий слідчий при полку. В графі урядовців показані Пан-Отець, і в графі Козаків показані: козак, підстаршини і старшини призначені по мобілізації.
полк		1738	68776	377	

Командир полку *Козак*
Полковник
Полковий Осавл
Значковий *Григорук*

Оригінал. Українською мовою.
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 15.

1 грудня 1918 р.

Оригінал. Українською мовою.
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 14.

Відомість про чисельний склад 6-ї легкої артилерійської бригади,
місцем дислокації якої був Миколаїв

1 грудня 1918 р.

12	По штату						По місцях				По місцях			
	Сторошки	Чкаловці	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва	Вішніва
Всього	66 1/2	23	"	262	307 4 1/5	17	67	80	46	17	62	80	7	3
артилерійська бригада	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Технічний персонал	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Начальник бригади, *Гоним*
Поручик *Хуторний*

Н. а. Бригадний *Сторошки*
Сторошки

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 17.

**Оголошення Реквізиційної комісії Миколаївської міської управи
про можливе вивільнення приміщень кінотеатрів і клубів
у зв'язку з прибуттям військ Антанти, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 1 грудня 1918 р. № 2767**

1 грудня 1918 р.

От Реквизиционной комиссии

Ввиду предстоящего прибытия большого количества союзных войск берутся на учет: 1) Кино[театр] «Бомонд», 2) Художественный кино[театр], 3) театр Эрмитаж, 4) цирк-театр Кожанского, 5) театральный зал клуба «Земля и Воля», 6) клуб «Казино», 7) клуб Гражданских Чиновников, 8) театральный и свадебный зал Аксельбанта.

Примечание: Комиссия предупреждает владельцев и арендаторов перечисленных помещений, что, в зависимости от обстоятельств, может представиться необходимость освобождения этих помещений в течение суток.

Председатель комиссии полковник ВАКУЛЕНКО

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 20.

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із рішеннями про виділення асигнувань на допомогу
Добровольчій армії та про призначення перекладача
для комунікацій з представниками сил Антанти**

5 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 140 заседания Николаевской Городской Управы
от 5 декабря 1918 г.

СЛУШАЛИ: Доложено отношение начальника Центра Русской Добровольческой армии⁴⁷ вице-адмирала Немитца⁴⁸ от 29 ноября с[его]

⁴⁷ Добровольча армія – оперативне з'єднання військ білого руху на півдні колишньої Російської імперії. За П. Скоропадського в Україні були відкриті вербувальні бюро Добровольчої армії, засновані 1-ша та 2-га дивізії Південної армії та інші військові формування. Командувачі: Л. Г. Корнілов, А. І. Денікін, П. М. Врангель, В. З. Май-Маєвський. У січні 1919 р. Добровольча армія увійшла до складу Збройних сил Півдня Росії, у березні 1920 р. залишки Добровольчої армії евакуювалися на еміграцію.

⁴⁸ Немітц Олександр Васильович (1879–1967) – у Російській імперії – капітан 1-го рангу, за Тимчасового уряду – контр-адмірал, з 18 липня 1917 р. – командуючий Чорноморським флотом; 23 листопада

г[ода] за № 127 на имя Городского головы о том, что начальником Николаевского Центра означенной армии является генерал-майор Матусевич, которому просит оказывать полное содействие по всем вопросам, связанным с удовлетворением нужд Добровольческой армии, а также телеграмма адмирала Ненюкова⁴⁹ о передаче генерал-майору Матусевичу⁵⁰ ассигнованных Думой 50 000 рублей.

ПОСТАНОВИЛИ: Отношение вице-адмирала Немитца принять к сведению и на основании постановлений Городской думы от 19 и 29 ноября с[его] г[ода] выдать генерал-майору Матусевичу 50 000 рублей, ассигнованных Думой единовременно, в виде пожертвования, для оказания помощи Добровольческой армии.

СЛУШАЛИ: Доклад Городского головы о приглашении на временную службу переводчика, знающего французский и английский языки.

ПОСТАНОВИЛИ:

1) Пригласить временно на службу в качестве переводчика А. М. Доманского как знающего английский, французский и немецкий языки, а посему могущего заменять также и немецкого переводчика, с вознаграждением г. Доманского по 600 рублей в месяц, считая с 5-го декабря.

2) Освободить от дальнейшей службы с 6-го сего декабря немецкого переводчика Р. К. Егера с выдачей ему вознаграждения в размере полумесячного оклада получаемого им жалованья.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 172.

1917 р. визнав владу УНР над флотом. 30 вересня 1918 р. уряд П. Скоропадського схвалив кандидатуру О. В. Немітца на посаду Морського міністра, проте він від посади відмовився. З кінця 1918 р., за версією історії України, служив у Червоній Армії, за версією історії Росії, О. В. Немітц вступив до Червоної Армії у березні 1919 р. Документ свідчить про перебування О. В. Немітца в складі Добровольчої армії.

⁴⁹ Ненюков Дмитро Всеволодович (1869–1929) – вице-адмірал, учасник білого руху в Україні 1917–1921 рр., наприкінці 1918 р. за приходу сил Антанти – начальник управління військово-морської бази в Одесі.

⁵⁰ Матусевич Микола Миколайович (1879–1950) – уродженець м. Миколаєва, в Російській імперії дослужився до полковника (1916), за Тимчасового уряду – до генерал-майора гідрографів флоту (1917), контр-адмірал (1917), вице-адмірал (1941), гідрограф-геодезист, дослідник Арктики, професор Військово-морської академії, вице-президент Всесоюзного географічного товариства, заслужений діяч науки і техніки РСФРР. Документ свідчить про перебування М. М. Матусевича в складі Добровольчої армії.

**Замітки про обставини зустрічі кораблів флоту Антанти
у Николаєві, опубліковані у виданні «Трудовая газета»
6 грудня 1918 р. № 2771**

6 грудня 1918 р.

СОЮЗНИКИ В НИКОЛАЕВЕ

Известие о прибытии

Вчера рано утром командиром порта, контр-адмиралом Римским-Корсаковым⁵¹, было получено сообщение, что три миноносца, два английских и один французский, в 7 часов 20 минут утра оставили Одесский порт для следования в Николаев.

Накануне состоялось заседание Комитета по выработке плана честования союзников, в котором представителями морского ведомства также было сообщено о предстоящем прибытии в Николаев судов англо-французского флота.

В связи с этим в Комитете был поднят вопрос о порядке встречи представителей войск Согласия. Было решено, что встреча прибывающих 5 декабря союзников должна носить официальный характер. В ней должны принять участие: администрация города, представители военного и морского ведомства и городского управления.

В 10 часов утра здесь было получено сообщение, что англо-французские суда находятся на высоте Очакова.

В каботажной гавани

Известие о предстоящем прибытии судов союзного флота, помещенное в «Трудовой газете», быстро стало известно в городе, и к 10 часам утра на мол Каботажной гавани стала стекаться публика.

К 11 часам сюда прибыли командир порта контр-адмирал Римский-Корсаков в сопровождении старшего лейтенанта Баля, командир 6-й пехотной дивизии генерал Богаевский, начальник артиллерийской бригады генерал Иванов, генерал-майор флота Матусевич, коллегия Городской управы с Гор[одским] головой Х. Матвеевым, супруга английского консула в Николаеве г[оспо]жа Браун, старший председатель местной английской колонии г[осподин] Лессон, вице-консулы: итальянский де-Кирико, греческий Зигомала, представитель румынского военного командова-

⁵¹ Римський-Корсаков Михайло Михайлович (1872–1950) – за П. Скоропадського – контр-адмірал і Командир Миколаївського військово-морського порту. У флоті Збройних сил Півдня Росії – начальник штабу. Вийшов на еміграцію в Королівство сербів, хорватів і словенців, потім мешкав у Данії. Похований у Копенгагені.

ния капитан Петреску, много проживающих в Николаеве англичан и французов. Официального представителя французов не было, так как французский вице-консул г[осподин] Вадон в свое время был выслан из Николаева вместе с английским консулом г[осподином] Брауном. К 12 часам на мол прибыл градоначальник генерал-майор Э. Л. Де-Бонди. К этому времени на пристань собралась масса публики, сплошной стеной выстроившейся вдоль набережной. Все с нетерпением всматривались в туманный горизонт.

Приход судов

Ровно в 12 часов из-за Константиновской батареи показался силуэт первого военного судна. Вслед за ним в кильватерной колонне шли еще два судна. Навстречу им вышел один из портовых катеров для проводки и указания места причала. Через несколько минут быстро зашедшие суда настолько приблизились к набережной, что можно было невооруженным глазом прочесть их названия.

Главным кораблем шел под английским флагом миноносец «Трибуна». За ним также английский – «Шарк» и за ним французский миноносец «Дегортэр».

Когда корабли приблизились к набережной, раздались крики «ура». Публика приветствовала прибывших союзников очень тепло.

Через несколько минут корабли ошвартовались у набережной.

На корабле

На миноносце «Трибуна», пришедшем под командой лейтенанта Причген Виппеля, прибыл командующий Черноморской флотилией миноносцев капитан I-го ранга Четвуд⁵². На корабль были приглашены командир порта контр-адмирал Римский-Корсаков, градоначальник ген[ерал]-майор Э. Л. Де-Бонди, ген[ерал] Иванов, ген[ерал] Матусевич, ген[ерал] Богаевский, городской голова Х. Матвеев и другие.

В комитете по встрече союзников

Третьего дня под председательством Б. А. Юренева состоялось заседание Комитета, выработавшего программу чествования прибывающих в наш город представителей войск держав Согласия.

По открытии заседания комитет получил сообщение, что 5 декабря из Одессы отправляются в Николаев четыре военных судна англо-

⁵² Четвуд Джордж (George Knightley Chetwoode) – (1877–1957), капітан (пізніше – адмірал) Королівського флоту Великої Британії. Прибув до Миколаєва, командує кораблями «Tribune» і «Shark». Вже 8 грудня 1918 р. надіслав повідомлення про просування до міста військ С. Петлюри й нездатність німців чинити їм опір. 10 грудня 1918 р. доповідав про евакуацію з Миколаєва сил Добровольчої армії. Докладніше: The Mediterranean Fleet, 1919–1929. Ed. by Paul Halpern. London; New York: Routledge, 2016.

французского флота. Два миноносца английских и два французских должны отбыть из одесского порта в 6 часов утра.

Об этом было сообщено Городскому голове Х. Матвееву, который по этому поводу посетил градоначальника. После этого заседание продолжалось в обычном порядке.

Комитет постановил приурочить торжественное чествование союзников к моменту прибытия в Николаев главных сил.

Чествование будет происходить в торжественном заседании Думы. В этом заседании примут участие представители [далі текст відсутній].

Затем председатель Комитета г[осподин] Юренев заметил, что в «Южном Слове» по адресу Комитета, а в частности и по адресу его, Юренева, были помещены фельетоны, по его мнению, направленные к тому, чтобы дискредитировать работу Комитета, самую идею его возникновения. Г[осподин] Юренев находит, что в такие исторические моменты, каковым является нынешний, необходимо [единение] всех слоев населения, высмеивание здесь излишне.

Один из представителей названной газеты заявил, что фельетон был написан недавно прибывшим в Николаев сотрудником, еще не знакомым с общественными деятелями. Этот фельетон никакого отношения к личности г[осподина] Юренева не имел. Если же в нем и были некоторые намеки, то для «красного словца».

Другой представитель той же газеты, между прочим, заявил, что г[осподин] Юренев неправильно заключает, что фельетон был направлен против Комитета и лично него, г[осподина] Юренева. В фельетоне говорилось именно о том, о чем говорит и сам г[осподин] Юренев: о необходимости единения. Весь центр тяжести в том, что все это было изложено в фельетонной форме.

В заключение г[осподин] Юренев говорит, что можно писать и фельетоны и они могут быть приемлемы, но надо же не забывать об общепринятых правилах вежливости и знать, где проходит граница между юмором и зубоскальством.

На этом прения были закончены.

Представители прессы также записались в число делегаций, которые будут приветствовать союзников в торжественном заседании Думы.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 22-24.

**Замітки про перший день перебування представників
Антанти в Миколаєві, опубліковані в газеті «Южное слово»
6 грудня 1918 р. № 43**

6 грудня 1918 р.

Николаев, 6 декабря

Вчера в Николаев прибыли английские и французские суда. Пусть это пока небольшой отряд, пусть разведочные суда, но в лице их команд мы впервые непосредственно встречаемся с теми, с кем нам придется плечом к плечу вести борьбу за воссоздание России. И мы твердо надемся, что цели этой борьбы для нас будут одинаковы.

Английские и французские моряки для нас прежде всего являются представителями демократической Англии и свободолюбивой Франции. Уважение к человеку и сознание самоценности человеческой личности – вот те основы истинного демократизма, которые нашли себе наиболее яркое воплощение в двух союзных нам странах. Именно этих основных идей демократизма больше всего не хватало нашему сознанию, именно это мешало у нас развитию подлинной демократии.

Вот почему мы готовы приветствовать наших союзников, предлагающих нам свою помощь в борьбе с отрицающими всякий демократизм большевиками. Мы твердо уверены, что на место одной деспотии – деспотии большевизма – союзники наши не могут поставить какого-либо другого деспотизма.

И, приветствуя команды прибывших судов как передовой отряд западной демократии, мы говорим им «добро пожаловать, наши будущие соратники в борьбе за права человека».

Беседа командования миноносцев с консулами

Прибывших в Николаев представителей союзной эскадры, помимо представителей некоторых местных общественных учреждений и местной власти, встречали также консулы греческий и итальянский. В беседе с консулами командование миноносцев интересовалось благосостоянием города и количеством его населения. В дальнейшей беседе гости, между прочим, запросили консулов, в каких наиболее важных предметах нуждается население Николаева. Со стороны итальянского консула последовал ответ, что жители города, как и всего юга России, переживают острый недостаток во многих общепотребительных и обычных жизненных предметах, а главным образом, в обуви и мануфактуре.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 75.

**Повідомлення про реквізицію англо-французьким командуванням
двох пароплавів у Миколаєві, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 7 грудня 1918 р. № 2772**

7 грудня 1918 р.

Реквизиция двух пароходов

Командованием прибывших в Николаев союзных судов реквизированы находящиеся в нашем порту два парохода, плававшие в свое время под бельгийским флагом и взятые германскими властями при прибытии их на Украину для перевозки войск и грузов. Пароходы эти прибыли из Константинополя с грузами, принадлежащими германскому командованию.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 25.

**Рішення Секретаріату Центрального бюро професійних спілок
міста Миколаєва про скликання конференції соціалістичних
партій, професійних спілок і заводських комітетів
для розроблення програми культурно-просвітницької організації,
оприлюднене в газеті «Известия» 8 грудня 1918 р. № 179.
Із переліком існуючих у Миколаєві станом на грудень 1918 р.
партій і громадських організацій**

8 грудня 1918 р.

Центральное Бюро Профессиональных Союзов

На последнем заседании секретариата Центрального бюро профессиональных союзов, после заслушанного доклада тов[оварища] Рашковского о необходимости широкой постановки культурно-просветительного дела среди рабочих гор[ода] Николаева, было решено созвать конференцию представителей социалистических партий, крупных профессиональных союзов и заводских комитетов для выработки программы и для создания специальной культурно-просветительной организации, которая посвятит себя исключительно этой работе.

Конференция эта созывается на субботу, 9 декабря с[его] г[ода], в 6 ч[асов] вечера, в помещении Центрального бюро профессиональных союзов, Никольская, 50.

Следующие организации приглашаются послать список представителей:

- 1) Социал-демократическая организация /объединенная/,
- 2) Социал-демократическая организация /большевики/,
- 3) Организация социалистов-революционеров,
- 4) Культурно-просветительный отдел
при Совете рабочих и военных депутатов,
- 5) Центральное бюро профессиональных союзов,
- 6) Заводской комитет завода «Наваль»,
- 7) Заводской комитет завода «Руссуд»,
- 8) Заводской комитет завода «Балтвод»,
- 9) Заводской комитет завода «Тэмвод»,
- 10) Союз металлистов,
- 11) Союз конторских служащих,
- 12) Союз торгово-промышленных служащих,
- 13) Союз печатников,
- 14) Союз электриков,
- 15) Союз работающих иглой,
- 16) Союз строительных рабочих.

Простят товарищей явиться пунктуально в 6 ч[асов] вечера.

Секретариат Центрального бюро профессиональных союзов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 271. Арк. 44–45.

№ 191

Телеграма отамана Н. О. Григор'єва коменданту Нового Бугу із наказом про створення самооборони та арешт злочинних елементів

8 грудня 1918 р.

Телеграма

из Явкино № 44 от 8 декабря 1918 года

местечко Новый Буг, Волостной управе, станция Новый Буг

Коменданту

Приказываю немедленно составить списки преступного элемента для предания их полевому суду. В Новом Буге образовать вооруженную самооборону и переловить разбойников. Скоро пришлю отряд № 90.

Атаман Григорьев

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 15.

**Приговор Новобузького сільського сходу про утворення
самооборони на виконання наказу отамана Н. О. Григор'єва.
Зі списком членів самооборони**

9 грудня 1918 р.

ПРИГОВОР

Новобутського сільського схода № 26 § 3

1918 года декабря 9/22 дня мы, нижеподписавшиеся крест[ьяне] Херсонской губернии и уезда, Новобутской волости, м[естечка] Нового Буга, состоящие из 2 213 домохоз[яйств], быв сего числа созваны на сельский сход, куда явились на оный в числе 826 домох[озяев], имеющих право голоса на сходе, что составляет более 1/3 нашего общества.

Слушали предписание Новобутской волостной земской управы за № 5 118, основанной на предложении г[осподина] Херсонского повитового комиссара за № 8744 о составлении и предоставлении списка кандидатов по народной охране по числу жителей населения. По выслушании оно-го и выслушании председателя Управы и других лиц ПОСТАНОВИЛИ: составление списка по народной охране поручить нашей Волостной управе, которой мы доверяем, и последнюю для перевыбора дополняем следующими лицами: Арсентий Иванов Воротынцев, Терентий Федоров Красписков, Яков Гаврилович Волобеев, Яков Гаврил[ович] Бузарь, Василий Максимович Федоренко, Василий Иванович Дырда, Михаил Митрофанов, Никита Пономарь, Василий Бортник, Иван Бабенко, Ефим Бортник, Лука Грущенко, Андрей Мацева, Кузьма Приенч, Василий Тюткало, Кузьма Григоренко, Гавриил Лейко, Максим Танский, Иван Сытник и Герасим Каленицкий.

Председатель /подпись/

Писарь /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 214. Арк. 16.

**Повідомлення про мету прибуття сил Антанти до Миколаєва,
опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 грудня 1918 р. № 2774**

9 грудня 1918 р.

СОЮЗНИКИ В НИКОЛАЕВЕ

Объявление

Во избежание какого бы то ни было недоразумения относительно отношения союзных сил к происходящим событиям, настоящим определенно разъясняется, что союзные суда пришли в Николаев со специальной целью поддержания законности и порядка, представителями которых союзники считают существующие в городе гражданские и военные власти. Этим властям союзниками будет оказана полнейшая поддержка впредь до особого распоряжения союзных правительств.

Движение военных сил, приближающихся к Николаеву, признается союзниками нарушающим мирное состояние Украины и направленным не только против города, но и против союзников, почему это движение должно быть немедленно приостановлено.

9 декабря 1918 г.

Союзное командование

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 29.

**Стаття про ставлення англо-французького командування
до місцевих осередків політичних партій у Миколаєві,
опублікована у виданні «Трудовая газета» 9 грудня 1918 р. № 2773**

9 грудня 1918 р.

Союзники и наши партии

Первым актом союзного командования в Николаеве было опубликование воззвания, в котором определенно указывается, что союзники не намерены поддерживать какую-нибудь отдельную политическую партию и ставят себе исключительно охрану порядка. Таким образом, мы имеем официальный документ, устанавливающий полную лояльность союзников в отношении всех существующих у нас партий и их желание быть в стороне от политической борьбы, происходящей у нас.

Единственным условием союзников является культурность этой борьбы, ее чисто общественные формы.

Каждая партия, конечно, за исключением большевиков, получает таким образом право на легальную жизнь, на легальную деятельность, если только эта партия не намерена проводить свои взгляды путем уличной борьбы и революционных выступлений.

Иначе, разумеется, союзники и не могли поступить. Воспитанные на началах терпимости к чужому мнению и чужому политическому исповедыванию, они, очевидно, не намерены нам навязывать обязательные официальные политические убеждения.

Наша политическая борьба, если она только носит характер мирных выступлений, их совершенно не касается. И мы в этом отношении совершенно свободны.

После опубликования воззвания должны замолкнуть те партии и группы, которые на всех перекрестках кричат, что именно им союзники дали монополию на политическую деятельность. Ни одна из партий не будет пользоваться преимущественной поддержкой.

Нет любимцев и нет пасынков.

Россия выстрадала свое право на свободную государственность, и этого права нас никто не намерен лишать.

М. Р.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 27-28.

№ 195

Інтерв'ю з капітаном Королівських військово-морських сил Великої Британії Джорджем Четвудом, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 грудня 1918 р. № 2774

10 грудня 1918 р.

БЕСЕДА С КАПИТАНОМ ЧЕТВУДОМ

Наш сотрудник был принят командующим Черноморской флотилией англо-французских миноносцев капитаном Четвудом, имеющим пребывание на миноносце «Трибуна».

Капитан Четвуд любезно согласился поделиться впечатлениями, полученными им в Николаеве, а также дать ответы на интересующие редакцию вопросы.

В начале беседы г[осподин] Четвуд заявил, что он просит в данном случае считать его частным лицом и его словам не придавать характера официальности.

– Нас, – заявили мы, – прежде всего интересует вопрос, на какие элементы населения будут опираться союзники, проводя в жизнь свою программу?

Капитан Четвуд ответил, что союзники не предполагают опираться на ту или другую политическую партию. Это, – сказал наш собеседник, – относится к вопросам внутренней политики. Несомненно, что работа союзников будет протекать в контакте с ныне существующим правительством. Главной задачей прибытия в Черное море и Черноморские порты войск держав Согласия является восстановление и поддержка порядка, который на севере России нарушен большевиками и другими. С большевизмом и другими антигосударственными течениями, нарушившими нормальную жизнь России, союзники будут бороться безусловно и твердо.

– Останется ли у власти цензовая Городская дума, по распоряжению германских властей заменившая Думу демократическую?

Капитан Четвуд, улыбнувшись, ответил, что он моряк и политикой занимается мало. Я слышал о замене демократической Думы той, которая ныне стоит у власти. Восстановление распущенной Думы также относится к области внутренней политики. Я полагаю, что существующий порядок в этом отношении вряд ли резко будет изменен. Во всяком случае, это в сфере власти существующего правительства...

– Скоро ли придут в Николаев новые корабли и десантные войска держав Согласия?

В настоящее время в Одессе и Севастополе уже находятся многочисленные эскадры, в состав которых входят крупные единицы. Относительно же точного времени прибытия как в указанные порты, так и в Николаев десантных войск, в моем распоряжении достаточно определенных указаний не имеется. Есть некоторые данные, позволяющие предполагать, что этот вопрос разрешится в ближайшее время.

– К какой национальности будут принадлежать войска, предполагающиеся к высадке в Николаеве: английской, французской или, как распространились слухи, греческой?

Для Николаева предназначены французские войска. В настоящее время в Одессе и Севастополе среди союзных эскадр имеются греческие военные суда, но это не дает оснований категорически утверждать, что греческие пехотные войска будут высажены в Николаеве.

Здесь капитан Четвуд в свою очередь задал нам вопрос: – Велика ли в Николаеве греческая колония?

На этот вопрос мы дали исчерпывающий ответ.

– Николаев, как портовый город – военный и коммерческий, будет отнесен к какой-либо определенной сфере влияния?

На Украину, Таврию и Крым, а следовательно, и Николаев, будет распространено французское влияние. Кавказ же, Армения и Грузия до персидской и турецкой границ войдут в сферу английских забот.

– Не можете ли Вы сказать – французские войска придут в Николаев до оставления последнего германскими войсками?

Я понимаю вопрос. Я убежден, что французские войска придут до момента ухода немцев.

– Какой из портов юга будет служить базой?

Ничего определенного на этот вопрос я ответить не могу. В моем распоряжении имеются сведения, только, предупреждаю, неофициального характера, что в Одессу прибыл французский штаб. Из этого можно вывести некоторые заключения по интересующему вас вопросу.

– Не имеет ли английское правительство намерения использовать Николаевские судостроительные заводы путем их эксплуатации?

На этот вопрос наш собеседник не дал определенного ответа.

В настоящий момент, когда у вас существует весьма высокая расценка труда, вызванная дороговизной, разрешить этот вопрос в благоприятном для Николаева смысле весьма трудно. Мы подробно рассматривали местные эллинги, и они произвели на нас весьма благоприятное впечатление.

После этого мы задали несколько вопросов, касающихся внутренней жизни Англии.

На наш вопрос: каково в настоящее время положение промышленной жизни Англии и какие существуют цены на продукты широкого потребления, – наш собеседник ответил, что далеко не вся английская промышленность работала на оборону. Благодаря этому в стране образовались большие запасы текстильной, механической, кожевенной и др[угой] промышленности. Цены на предметы широкого потребления повысились, но весьма незначительно.

– Скоро ли может быть налажен импорт различных товаров в Россию, в частности на юг?

Это в большой степени зависит от наличия коммерческого тоннажа. Не нужно забывать, что громадное количество коммерческих судов погибло за время войны. Также большое число судов понадобится для военных операций и, помимо этого, для отправки освобождающихся на фронтах войск в Англию и колонии. Понятно, экспорт налажен, но для этого понадобится известное время.

– Какое впечатление на Вас произвел наш город?

Капитан Четвуд указал, что Николаев как порт давно известен своими благоприятными для моряков условиями. Английские коммерческие корабли были частыми гостями Николаева и будут таковыми впредь.

В заключение мы сообщили капитану Четвуду, что в Николаеве получено полуофициальное сообщение о том, что в настоящее время в Тирасполь прибыли итальянские войска, которые якобы направляются в Николаев. Есть ли в распоряжении союзников какие-либо данные, могущие подтвердить это сообщение?

Относительно прибытия на юг итальянских войск у меня сведений не имеется. Прибытие итальянцев в настоящее время вряд ли возможно. У итальянцев, мне кажется, еще достаточно забот на австрийском фронте. Если ваши сведения имеют какие-либо основания, то это можно было бы скорее отнести за счет продвижения румынских войск.

На этом наша беседа закончилась.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 29–31.

№ 196

Повідомлення про пересування іноземних військ до Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 грудня 1918 р. № 2774

10 грудня 1918 р.

Миноносці

В настоящее время в Николаеве у мола каботажной гавани находятся четыре миноносца союзного флота – два английских: «Трибуна» и «Шарк» и два французских: «Дегортэр» и «Манжин».

«Трибуна» и «Шарк», переведенные в субботу для стоянки к дворцовой пристани у бульвара, в воскресенье утром вновь возвратились в коммерческий порт и ошвартовались у мола каботажной гавани.

Англо-германские переговоры

Вчера, в 10 часов вечера, германское губернаторство посетили представители английского командования для переговоров с ген[ерал]-майором фон-Гильхаузенем.

Прибытие английского крейсера

Вчера в Николаев прибыл английский крейсер, водоизмещением в 4 000 тонн, с командой в 600 человек. Орудия крейсера направлены в сторону железнодорожного полотна. Крейсер вооружен орудиями большего калибра.

Итальянцы идут в Николаев

На станции Николаев получена от начальника передвижения войск копия следующей телеграммы: «В Тирасполе грузятся итальянские войска. Направит без перегрузки в Николаев».

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 31–32.

№ 197

Повідомлення про підхід республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва та переговори германського й англо-французького командування, дислокованого у Миколаєві, з отаманом Н. О. Григор'євим на станції Ново-Полтавка, опубліковані у виданні «Трудовая газета» 11 грудня 1918 р. № 2775

10 грудня 1918 р.

НИКОЛАЕВ И ПЕТЛЮРОВСКОЕ ДВИЖЕНИЕ

К населению

Херсон, 10 декабря /по телеграфу/.

Циркулярно всем начальникам железнодорожных станций и начальникам телеграфов Херсонской губернии для объявления населению и должностным лицам.

Некий петлюровский атаман Григорьев рассылает начальствующим лицам телеграммы о восстановлении взорванного железнодорожного пути. Считаю долгом объявить населению, что, когда придут союзные войска, атаманы Григорьевы уедут к своим друзьям, большевикам, а население останется на местах и еще раз будет отвечать за действия этих атаманов.

Объявляю населению от имени союзного командования следующее:

Дальнейшее передвижение петлюровских и большевистских банд к Николаеву, Херсону и Одессе союзное командование считает враждебными действиями против союзников. Предлагаю населению сохранить в полной целостности все грузы, заготовленные Хлеббюро, не расходовать запасы смазочного материала на складах и станциях железных дорог, не позволять вывозить все эти грузы, а равно подвижной состав в другие губернии, так как все это стоит на счету и потребуется в ближайшие дни союзникам. Пусть же население помнит, что его предупреждали своевременно. Повсеместное объявление на местах населению и должностным лицам возлагаю на телеграфных чинов контор и железных дорог.

Главначальствующий губернский староста ПИЩЕВИЧ

ПЕТЛЮРОВЦЫ и НИКОЛАЕВ

/Беседа с ген[ералом] Богаевским/

Вчера наш сотрудник посетил начальника гарнизона генерала Богаевского с целью выяснить положение Николаева в связи с распространившимися слухами о наступлении на Николаев отряда петлюровцев.

Генерал Богаевский охотно поделился с нами имеющимися в его распоряжении сведениями.

В течение последних дней здесь были получаемы сведения, что со стороны станции Долинской по направлению к Николаеву продвигаются небольшие части так называемых петлюровцев.

В Николаеве были приняты все необходимые меры к тому, чтобы обезопасить город от неожиданного прибытия повстанцев.

9-го декабря навстречудвигающимся частям петлюровцев из Николаева выехала военная делегация в составе нескольких чинов германского командования.

Делегация прибыла на станцию Ново-Полтавку, где встретились с представителями петлюровского отряда.

Оказалось, что начальником отряда состоит бывший штабс-капитан русской армии Григорьев. В его распоряжении находится около 1 000 вооруженных солдат. Отряд имеет в своем распоряжении мелкокалиберные орудия и пулеметы.

Начальник отряда Григорьев заявил германской делегации, что его отряд представляет собою отдельную часть, не находящуюся в подчинении Петлюры. Главная ставка, которой подчиняется этот отряд, находится в Фастове.

Германцы заявили Григорьеву, что, согласно перемирию, заключенному между германцами и Петлюрою, продвижение как германцев, так и повстанцев приостанавливается впредь до выяснения отношения главного Германского совета солдатских депутатов к настоящему положению вещей. Согласно одному из пунктов этого договора, петлюровцы и германцы должны были остаться на тех местах, которые они занимали в день 4-го декабря. Принимая это во внимание, германская делегация рекомендовала Григорьеву остановить свое продвижение и отойти за станцию Долинскую, где его отряд находился 4-го декабря.

Григорьев ответил отказом и заявил, что целью его продвижения является занятие Николаева, что он и должен выполнить. К этому Григорьев добавил, что германцы не должны препятствовать его наступлению. Он в свою очередь будет способствовать регулярной эвакуации германских войск на север для дальнейшего следования в Германию.

Члены германской делегации заявили на это, что они не уполномочены на заключение каких-либо условий. Было решено, что обе стороны до 12 часов 10 декабря не будут предпринимать каких-либо действий. После этого германская делегация возвратилась в Николаев.

Затем, по распоряжению германского командования, на станцию Гороховка были отправлены эшелоны германских войск. В этот момент, когда названные войска прибыли на ст[анцию] Гороховка, из Ново-Полтавки было получено телеграфное сообщение от петлюровцев, что, в случае дальнейшего продвижения немцев, будет открыт огонь. Не имея на этот случай точных указаний, германцы остановились в Гороховке. Вчера в 6 часов утра здесь были получены сведения, что отряд повстанцев предпринял дальнейшее наступление на Николаев. Получив это сообщение, германское командование заявило, что продвижение петлюровцев допущено не будет. Вслед за этим в Гороховку отправлены новые эшелоны войск.

К этому времени в Николаев прибыли из Одессы эшелоны австрийских сербов, которые заявили, что займут позиции вместе с германцами и, в случае необходимости, силою оружия проложат путь на ст[анцию] Долинскую. Все фактические данные, говорившие о положении на железнодорожной линии, были подробно известны находящемуся в Николаеве союзному командованию.

Вчера днем состоялось совещание представителей английского, французского, русского и германского командований, посвященное моменту. Результатом совещания прежде всего явилось обращение к германскому гарнизону нашего города, предписанное Председателем Совета германских солдат и германским генерал-губернаторством. Обращение это помещено в сегодняшнем номере «Трудовой Газеты».

Помимо этого, совещание постановило командировать к месту нахождения отряда повстанцев делегацию в составе представителей всех находящихся в Николаеве командований. В состав делегации вошли англичане, французы, русские и немцы. Члены делегации возвратились в Николаев около 6 часов вечера. Результаты переговоров неизвестны.

Вот приблизительно все то, что нам было сообщено генералом Богатским.

Позднее редакции стало известно, что командование всеми частями, охраняющими Николаев, перешло в руки английского офицера. На подступах к Николаеву сосредоточено необходимое количество сил, гарантирующих от неожиданностей. На рейде Коммерческого порта в полной боевой готовности стоят несколько судов союзного флота.

Германский Совдеп в Николаеве
и движение Петлюровцев

Германское губернаторство и Совет солдат Николаева издали следующее воззвание к солдатам: «В заключенном между германским правительством и державами Согласия договоре о перемирии сказано, что области, входившие до войны в состав Российской империи, могут быть очищены только тогда, когда державы Согласия, принимая во внимание внутреннее положение в областях, будут считать момент очищения удобным.

В настоящее время представители держав Согласия придерживаются того мнения, что внутреннее положение Украины не допускает дальнейшей эвакуации германских войск. Вина за нынешнее беспокойство страны, по мнению представителей держав Согласия, ложится на банды партии Петлюры, которые начали гражданскую войну на Украине.

Пока эти банды не уничтожены и страна не успокоена, Союз Согласия не потерпит дальнейших отправок на родину германских войск. Отказ германских войск отбросить петлюровские части туда, откуда они пришли, будет понят как нарушение перемирия, тогда германским частям грозит интернирование в лагерях военнопленных. Кроме того, родине предстоят тяжелые репрессии, которые поставят в тяжелое положение всю сущность германского народа.

Товарищи, вы имеете теперь выбор между короткой борьбой с надеждой на скорое возвращение на родину и позорным пленом и новыми страданиями нашего народа».

Совет солдат Николаева

Председатель И. А. АЛЬБРЕХТ

Фон-Гильхаузен, генерал-майор и губернатор

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 34–38.

**Замітки про ситуацію в місті Миколаєві напередодні вступу
республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва, опубліковані
у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776**

10 грудня 1918 р.

СОБЫТИЯ В НИКОЛАЕВЕ

Накануне

В течение всего дня 10 декабря в городе чувствовалось напряженное состояние. С ближайших к городу железнодорожных станций продолжали поступать сведения о продвижении к Николаеву передовых частей отряда Григорьева.

Около 6-ти часов вечера в Николаев возвратилась делегация, в состав которой входили представители союзного и немецкого командования. Эта делегация посетила места, занятые передовыми частями приближавшегося отряда. Результаты переговоров остались неизвестными.

По главным улицам города все время двигались бронированные автомобили, которые местным украинским военным командованием были поручены известные диспозитивные задания.

К 11 часам ночи украинские части, находившиеся в распоряжении начальника гарнизона, а также части дружины начали занимать улицы, прилегающие к бульвару. Здесь были установлены несколько орудий и пулеметов.

Лица, которые после 12 часов ночи появлялись в районе, оцепленном украинцами и дружинниками, останавливались, и у них требовалось предъявление документов.

Вся часть города, прилегающая к Адмиралтейскому собору и бульвару, представляла собой военный лагерь.

На рассвете среди частей, находящихся в указанном районе, были получены сведения, что представители власти оставили город и отправились на транспорте.

К 7-ми часам утра весь указанный район был оставлен часовыми.

В Коммерческом порту

В течение второй половины ночи в каботажной гавани Коммерческого порта наблюдалось оживленное движение.

Сюда прибывали лица администрации города и городского управления, а также высшие чины украинских воинских частей и дружинники для следования на транспорты.

Утром из порта в неизвестном направлении ушли несколько транспортов.

Бронированные автомобили были доставлены дружинниками на каботажный мол, где они находятся в настоящее время.

В городе

Утром громадные толпы народа направились к зданию Городской думы и бульвару и окружили помещение Главной варты.

Быстро разнеслись слухи, что до прихода в город отряда Григорьева власть перешла в руки Украинской Рады, во главе которой стоял г[осподин] Иванов. Рада заняла помещение, в которой еще накануне находился штаб и другие учреждения пехотной дивизии, артиллерийской бригады и начальника гарнизона. Рада постановила выпустить воззвание к населению. Воззвание было выпущено. Разъезжавшие по городу автомобили разбрасывали листки с следующим содержанием:

«Гетманская власть бежала из города. Временно в свои руки власть в городе взяла Украинская Рада, до прихода республиканских властей и войск. Просим население спокойно относиться к событиям».

Наш сотрудник посетил Голову Рады г[осподина] Иванова, который заявил, что власть еще окончательно не образовалась. Некоторые члены Рады направились в Союз металлистов для совещания.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 39–40.

№ 199

Замітки про підхід до Миколаєва республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва та втечу представників гетьманської влади з міста, опубліковані в газеті «Южное слово» 12 грудня 1918 р. № 49

Не раніше 10 грудня 1918 р.

Союзники и рабочий комитет

Вчера делегация рабочего комитета посетила союзный крейсер. Представители английского командования заявили делегации, что союзные силы остаются совершенно нейтральными. Разумеется, после вступления войск Петлюры в городе должен быть установлен полный порядок, иначе союзному командованию придется взять управление городом в свои руки.

Состав рабочего комитета

В состав рабочего комитета входят всего 25 человек, а именно: 12 председателей профессиональных союзов, по 3 представителя от социалистических партий /с[оциал]-д[емократов], с[оциалистов]-р[еволюционеров], большевиков и левых с[оциалистов]-р[еволюционеров]/ и 2 от демократической Думы.

Ночью

Третьего дня, поздно вечером, близ ст[анции] Водопой произошла перестрелка между передовым отрядом петлюровцев и германской воинской частью. Петлюровцы пытались пойти в атаку, но германцы открыли пулеметный огонь, после чего наступавшие рассеялись. Однако вскоре после этого между петлюровцами и германцами было заключено соглашение, в силу которого германские части ночью вернулись в Николаев.

Без властей

Поздно ночью, после того, как стало известно, что германские части ушли с Водопоя, среди администрации начались спешные приготовления к отъезду. На транспорт, стоявший под бульваром, переехали градоначальник де-Бонди, чины его канцелярии, городской голова Матвеев, начальник Варты Яшниченко и другие должностные лица, а также их семьи, транспорт ночью же прошел из-под бульвара на каботажную гавань.

Представители иностранных колоний переехали на пароход «Румянцев», реквизированный союзной эскадрой.

Между тем, как выяснилось, до вчерашнего вечера в город не вступило ни одного петлюровца, кроме делегации, составленной из представителей штаба Григорьева и местных украинцев.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 77-83.

№ 200

Повідомлення про засідання Робітничого комітету й вирішувані на ньому питання

Не раніше 10 грудня 1918 р.

В РАБОЧЕМ КОМИТЕТЕ

В 9 часов утра в помещении Союза металлистов собрался Объединенный рабочий комитет, который сорганизовался около 3-х недель назад в составе представителей социалистической Думы, профессиональных организаций всех социалистических партий и Украинской Рады.

Собравшимися был сделан доклад о событиях, предшествовавших бегству административных и гражданских властей на один из транспортов, стоящих на рейде каботажной гавани. После обмена мнениями решено до окончательного выяснения положения вещей вопрос о сконструировании городской власти не обсуждать, временно же, для поддержания порядка в городе, назначить комиссаров. Были избраны главный комиссар Варты, участковые комиссары, комиссар продоволь-

ствия и др[угие]. Наблюдение за порядком в городе и правильным функционированием всех городских учреждений остается в руках Рабочего комитета.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 81.

№ 201

Оголошення Об'єднаного робітничого комітету про перехід влади у Миколаєві до його рук, опубліковане у газеті «Южное слово» 10 грудня 1918 р. № 47

10 грудня 1918 р.

ТОВАРИЩИ И ГРАЖДАНЕ ГОР[ОДА] НИКОЛАЕВА

Местные власти покинули город и вследствие этого всю власть в городе принял на себя Объединенный рабочий комитет, в состав коего входят представители рабочих профессиональных организаций, социалистической Городской думы и местной [Украинской] Рады.

Доводя об этом до Вашего сведения, Объединенный комитет предлагает Вам соблюдать полный порядок и спокойствие.

Всякое нарушение порядка, тишины и спокойствия, а равно всякие выступления будут подавляться в корне Комитетом всеми имеющимися в его распоряжении средствами.

Объединенный рабочий комитет

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 89.

№ 202

Повідомлення про знищення речових доказів і пограбування Головної варты у місті Миколаєві під час втечі гетьманських урядовців, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777

10–11 грудня 1918 р.

Разграбление Главной варты

В ночь с 10 на 11 декабря, в момент бегства гетманских властей, были разграблены два цейхгауза Главной варты с вещественными доказательствами, сданными на хранение судебными следователями, мировыми судьями и Херсонским окружным судом

В канцелярии Главной варты разбит шкаф с вещественными доказательствами, а «доказательства» расхищены.

Все это, как нам объяснили в милиции, дело рук арестованных в числе 30 человек, содержавшихся при кардегардии Главной варты. Арестованные бежали. Имеется подозрение в том, что в грабеже принимали участие и бывшие вартовые, так как книга для записи вещественных доказательств, хранившаяся в разбитом шкафу, похищена и бумаги на эти вещественные доказательства уничтожены. В настоящее время по этому делу ведется энергичное дознание и сообщено прокурорскому надзору.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 62–63.

№ 203

Протокол про пограбування будинку Аркасів членами Добровольчої дружини міста Миколаєва

11 грудня 1918 р.

Протокол

Павло Петров, записаний в м. Миколаєві
свідчить, що багато речей з дому добровольців Арка-
сівих забрано і скрадено з добровольчої дру-
жини, як це чинять, одяг, шкарпанти, гімнастич-
ний і постільний інвентар, 50 пудів сахару. Крім цього
забрано частину майна меблів і кресла. Най-
більше забрано вартів.

Миколаєв Петров
Гуцул. Миколаєв

Миколаєв 11/12.18.

П.С.

Протокол складено Сер. Фоминим

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2.

**Оголошення германського губернатора міста Николаєва
Ю. Ф. фон Гільхаузена про передачу влади
атаману Н. О. Григор'єву і підтримання порядку в місті
німецькими та англо-французькими військами**

11 грудня 1918 р.

ОТ ГЕРМАНСКОГО ГУБЕРНАТОРА

Объявление

Представители гетманского правительства оставили г[ород] Николаев. Их заменят приверженцы Петлюры, согласно дальнейшему распоряжению атамана Григорьева. Смена правительственной власти должна быть произведена без всякого нарушения общественного порядка.

Своевольный захват освободившихся правительственных мест, учреждений, зданий и т. д. до вступления атамана Григорьева воспрещается.

Как и до сих пор, не будут допускаться всякого рода собрания, демонстрации и сборища и, в случае надобности, будут разгоняться вооруженной силой. Начиная с 10 часов вечера и до 6 часов утра гражданскому населению г[орода] Николаева запрещается выходить на улицу без особого на то разрешения германской комендатуры.

Спокойствие и порядок в Николаеве будут и впредь поддерживаться войсками германского губернаторства. В этом отношении германское губернаторство будет поддержано военными силами Союза Согласия. Я ожидаю, что и в будущем, а особенно во время новой правительственной власти в Николаеве, общественный порядок и спокойствие не будут нарушены.

Фон-Гильхаузен, генерал-майор и губернатор.

Гор[од] Николаев, 11 декабря 1918 г.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 78.

Повідомлення про результати переговорів германського командування міста Миколаєва з отаманом Н. О. Григор'євим, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776

11 грудня 1918 р.

Немцы и петлюровцы

Результатом поездок представителей германского командования в штаб стоящих под Николаевом петлюровских частей явились длительные переговоры, которые велись в течение всего вчерашнего дня в здании германского губернаторства между представителями германского командования и советом солдатских депутатов, с одной стороны, и представителями стоящих у города Николаева украинских республиканских частей восточного района Херсонщины – с другой.

Так как должностные лица гетманского правительства и гетманские части оставили город на произвол судьбы, а германские солдаты через своих депутатов в совете заявили, что они не вмешиваются во внутренние дела Украины и против республиканских частей Петлюры не выступают, то было решено вступлению в город петлюровских войск не препятствовать, но оговорить все-таки известные условия. Эти условия заключаются в гарантиях охранения города от беспорядков и от паники и о предоставлении германским войскам возможности спокойно эвакуироваться.

К вечеру участники переговоров пришли по всем пунктам к соглашению и подписали опубликованный договор.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 46–49.

Угода між германським командуванням і отаманом Н. О. Григор'євим про вступ підрозділів республіканської армії до м. Миколаєва, опублікована в газеті «Южное слово» 12 грудня 1918 р. № 49

11 грудня 1918 р.

ДОГОВОР МЕЖДУ ГЕРМАНЦАМИ И ПЕТЛЮРОВЦАМИ

Николаев, 11 дек[абря] 1918 г.

Между Германским губернаторством города Николаева в лице представителя генерал-майора ГИЛЬХАУЗЕНА, Советом солдатских депутатов в лице председателя прапорщика АЛЬБРЕХТА и командующим петлюровской армией, стоящей перед гор[одом] Николаевом, Атаманом

Григорьевым заключен нижеследующий договор по поводу вступления петлюровских войск в Николаев и занятия ими правительственных и общественных учреждений:

1. Передача городских учреждений и смена должностных лиц новым правительством должна произойти в полном порядке и спокойствии, без всякого кровопролития. Должностные лица, представители и сторонники старого правительства не должны быть преследуемы и угрожаемы какими бы то ни было способами. То же самое касается офицеров и нижних чинов принадлежащих к германской армии, если последние не примкнут к новому правительству, то они будут только обезоружены.

2. Начальник петлюровских войск ручается за безопасность в порту, в амбарах, магазинах, общественных местах, тюрьмах, местах заключения, железнодорожных сооружениях, а также за неприкосновенность всякой частной собственности.

Охрану вышеуказанных учреждений и установлений будет нести, как и до сего времени, германская оккупационная армия.

3. Атаман обязуется подавлять всякие большевистские выступления в пределах Херсонской губ., поскольку это является в его силах.

4. Атаман Григорьев обязуется способствовать отправке германских войск на родину, и не только в тех областях, которые ему подчинены, но и в прочих областях Директории. Отправка эта должна быть поддержана во всех отношениях.

5. В целях предупреждения ночной паники при вступлении петлюровских войск занятие города должно начаться не ранее 7 часов утра 12 декабря 1918 г. Германские часовые и караулы после подписания настоящего договора будут отведены до Восточной границы г. Николаева и после вышеуказанного срока не должны препятствовать дальнейшему продвижению войск.

6. Английский десант морских частей подчинен германскому губернаторству для несения караульной и полицейской службы.

Считаются они также, как и германские части, органами поддержки общественной безопасности, и поэтому безусловно следует избегать всякого рода трений с этими частями.

Генерал-майор ФОН ГИЛЬХАУЗЕН

Председатель совета солдатских депутатов гор[ода] Николаева
прапорщик АЛЬБРЕХТ

Атаман Украинских войск восточного района Херсонщины
ГРИГОРЬЕВ

**Інформація про відновлення роботи демократичної
Миколаївської міської думи, опублікована у виданні
«Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776**

11 грудня 1918 р.

В ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ДУМЕ

Согласно постановлению Объединенного комитета рабочих организаций, в 3 часа дня было назначено первое после вынужденного девяти-месячного перерыва заседание демократической Думы.

Около 12 часов дня по городу были распространены летучки, в которых, за подписью думских фракций эсэров и эсдеков⁵³, население извещалось о заседании Думы.

К трем часам дня к зданию Управы начала стекаться многочисленная публика. Вход в здание был воспрещен, вследствие чего вокруг управского здания образовалась сплошная живая стена.

В толпе идут непрерывные разговоры, многие поздравляют друг друга, у всех радостные возбужденные лица.

Около пяти часов вечера, по распоряжению комиссара, охранявшего здание Управы, в думский зал начали пропускать публику. В течение нескольких минут хоры зала и все места между колоннами, вплоть до кресел гласных, сплошь заполнились народом.

Место президиума и кресла гласных пусты. Происходят фракционные заседания.

Наконец, в начале шестого часа, фракционные совещания были закончены и гласные направились к своим думским креслам.

Место председателя Думы занимает инженер Терентьев.

Секретарствует П. М. Браславский.

Председатель обращается к Думе со следующими словами:

– Товарищи и граждане, объявляю заседание демократической Думы, распущенной чужеземной силой, открытым /шумные аплодисменты гласных и публики/. Тот кровавый туман, который в течение четырех лет окутывал землю, рассеивается. В послевоенном хаосе уже начинают намечаться первые проблески, уже видны начинающиеся осуществляться демократические начала будущей жизни. Та власть, которая основывала свое право на силе штыка, не могла долго существовать, как не может жить дерево с сердцевинной, пораженной гниением. В тех войсках, кото-

⁵³ Соціалістів-революціонерів та соціал-демократів.

рые мобилизовала гетманская власть, не было сознания, что они защищают правое дело... Мы в течение двух революционных лет не изверились в торжестве демократических идеалов. Теперь же мы с большей уверенностью можем сказать, что эти идеалы реализованы.

Далее Председатель докладывает Думе приказ командующего отрядом атамана Григорьева, который напечатан в сегодняшнем номере нашей газеты. Затем председатель продолжает:

– В этом приказе ясно сказано, что пришедшая власть демократична и стоит на охране государственности... Мне хочется поделиться с Думой историей последних дней николаевской жизни. Когда стало ясным, что гетманская власть доживает последние дни, в Николаеве образовался Объединенный комитет, который старался удержать массы от сепаратных выступлений и намечавшейся массовой забастовки. С сегодняшнего дня, по почину Комитета, в городе организованы рабочие дружины, которые совместно с немецкими солдатами и солдатами союзного командования несут обязанности по охране города.

Помимо рабочего Комитета, здесь существует штаб Петлюры, с которыми эти дружины находятся в полном единении.

Представители городского самоуправления командированы для посещения союзного и немецкого командования и штаба полковника Григорьева. К сожалению, делегация до настоящего времени не возвратилась, в силу чего лишен возможности сообщить Думе о результатах свидания.

Во время этих слов с хор был спущен плакат с надписью: «Долой милитаризм. Да здравствует международный пролетариат», «Да здравствует 8-часовой рабочий день»...

Среди публики шумные аплодисменты.

Председатель продолжает:

– Одним из действий Комитета было освобождение политических заключенных, находившихся в местных тюрьмах /аплодисменты/. Городская дума, как законно избранная всем населением власть, должна в сегодняшнем заседании окончательно выяснить взаимоотношения с союзным командованием. Сегодня думский зал еще не видит в своих стенах всех народных избранников. Но еще пройдет некоторое время и сюда войдет весь состав демократической Думы с Городским головой Костенко, который приложил так много усилий для демократизации нашего города /шумные аплодисменты/.

Гл[асный] Макотинский. Объединенный рабочий комитет сегодня утром узнал, что гетманские воинские части позорно бежали, как только увидели разезды республиканской армии. Они бросили большие

запасы оружия и амуниции. Большая часть Варты разбежалась. Естественно, что оставшемуся небольшому числу полицейских нельзя было доверить охрану города. Объединенный комитет выделил комиссию по охране города. Также были приняты меры к разоружению той небольшой части вартовых, которые оказались налицо, но в таком состоянии, которое не может способствовать нормальному несению обязанностей по охране города. Затем была организована охрана оружия, оставленного белогвардейцами.

Принимая во внимание екатеринославский случай, когда Варта сама выпустила уголовных преступников, чтобы скомпрометировать республиканскую власть, была выслана социалистическая боевая дружина, которая вместе с немецкими частями водворила в местной каторжной тюрьме порядок. В настоящее время охрана города находится в следующем положении: сегодня ночью будут охранять 5 000 немецких солдат. На улицах никто не должен появляться с оружием. Немецкий совет заявил, что не допустит никаких нарушений порядка и насилий. Всекие выступления, откуда бы они ни исходили, будут локализованы вооруженной силой.

Завтра, в 7 часов утра, в город прибудет штаб полковника Григорьева, который увеличит штат милиции. Так обстоит дело охраны города в настоящее время.

Представители различных организаций приносят поздравления Думе по поводу вступления в управление города.

Гл[асный] Браславский от имени фракции с[оциалистов]-р[еволюционеров] говорит, что в первую очередь Дума должна заняться разработкой вопроса об организации общественных работ. Вопрос о безработных – вопрос общегосударственный.

Затем оратор говорит, что заводууправлением должны быть оплачены известные обязательства, выданные рабочим и служащим при закрытии заводов. Затем гл[асный] Макотинский останавливается на спекуляции в Продовольственном отделе.

Дума переходит к очередным делам.

Гл[асный] Патрикеев предлагает поручить работу Управы членам Управы социалистической Думы.

Дума постановила поручить Продовольственный отдел гл[асному] Паршикову, которому, помимо сего, поручено представить в ближайшее заседание Думы доклад о реорганизации отдела.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 51–54.

**Інформації про відновлення роботи демократичної
Миколаївської міської думи та першочергові питання,
обговорювані на першому засіданні**

11 грудня 1918 р.

ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ ДУМА

В пять часов Председатель Думы Терентьев открывает заседание следующей речью:

«Товарищи и граждане! Собрание законно избранной Думы, прервавшей свою работу 3 месяца тому назад под давлением иноземной силы, сегодня волей рабочих и населения объявляется открытым (бурные аплодисменты гласных и публики).

Тот кровавый туман, который в течение 4-х лет окутывал землю, начинает постепенно рассеиваться. Еще царит хаос, еще трудно установить, где друг, где враг, но уже ясны проблески идей, уже намечаются контуры демократизма, победительно воплощающегося в жизнь. То, что произошло сегодня, я не склонен рассматривать, как случай. Это неизбежное историческое следствие событий последнего года. И то, что хорошо вооруженные дружины гетмана в решительную минуту побросали оружие и обратились в бегство, лишнее доказательство того, что у них не было сознания правоты дела.

За четыре года мы во многом изверились. О новой власти следует судить по ее делам и по тем общественным силам, на которые она опирается. Сегодняшнее событие – лишнее доказательство торжества в жизни принципа народоправства над грубой силой (аплодисменты). Представители местной власти бежали, как только получили сведения о приближении войск украинской Директории, как только в Николаеве стал известен приказ № 1 (оглашается приказ).

По этому приказу можно судить о природе новой демократической власти. Она демократична, государственная и стоит на охране демократических принципов, и Городская дума ее приветствует.

Когда три недели назад стало ясным, что дни гетманской власти сочтены, рабочие города Николаева создали Рабочий комитет, в который вошли представители всех социалистических партий.

Рабочим комитетом были поставлены следующие задачи: организовать рабочие массы, удержать их от сепаратных выступлений, дабы забастовка не кончилась так неудачно, как в Херсоне.

Терентьев заканчивает свою речь выражением надежды, что через два-три дня соберется полный состав Думы и что к тому времени

вернется тот, который положил так много труда в делах городского самоуправления, В. П. Костенко. За В. П. Костенко послан автомобиль (аплодисменты гласных и публики).

Слово предоставляется господину Макотинскому, который сообщает о принятых мерах охраны спокойствия и порядка в городе.

Рабочий комитет узнал, что рано утром бежали сторонники гетмана, позорно побросавшие оружие, амуницию. Город остался на произвол судьбы. Варта разбежалась. Вчера перед вечером бежали начальники Варты, затем их помощники и, наконец, те из младших вартовых, которые не надеялись на снисхождение. Остались немногие из тех, кто в своем прошлом не чувствует много грехов перед населением.

Рабочим комитетом приняты меры к организации социалистических дружин. Все отряды по охране города будут в полном контакте с немецкими отрядами.

Приветствие

С приветствием демократической Думе выступает представитель местной Украинской Рады П. Л. Тарасенко⁵⁴. Оратор поздравляет гласных, николаевский пролетариат и граждан с победой демократии и выражает надежду, что городские Думы на местах будут осуществлять все лозунги украинской демократической республики. – Б. Е. Терентьев благодарит Тарасенко от лица Думы и города.

Выступают с приветствиями П. И. Синкевич – от районных комитетов, Я. Ряпю – от городских служащих, Н. Я. Киреевский – от общестуденческого союза и др., от партии с[оциал]-д[емократов] выступает Канторович и от партии соц[иалистов]-рев[олюционеров] гл[асный] Рахманович. Последний в своей речи излагает краткую программу деятельности Городской думы, мало отличающуюся от программы социал-демократов, изложенной Канторовичем.

Общественные работы

Наши заботы прежде всего должны быть направлены на безработных. Общественные работы должны быть организованы не в таком масштабе, как это сделала цензовая, организовавшая несколько столовых. Это вопрос государственной важности. Должен быть также урегулирован вопрос о заводских обязательствах. Необходимо также обратить самое серьезное внимание на продовольствие. Пора прекратить бесшабашную спекуляцию в этом отделе. Фракция соц[иалистов]-рев[олюционеров] приложит все усилия к проведению в жизнь этих задач, надеюсь на широкую поддержку рабочих (аплодисменты).

⁵⁴ Імовірно, Траценко П.

Выступают представители социалистов-революционеров Патрикеев и социал-демократов – Макотинский с предложением о восстановлении демократической Управы в прежнем составе.

Предложение принимается подавляющим большинством. Членом Продовольственной Управы временно назначается А. Паршиков.

Предложение П. И. Синкевича об организации продовольственной коллегии в помощь А. Паршикову принято к сведению.

По предложению гласного Морозова собрание предлагает Комиссии цензовой Думы продолжать свои работы по ревизии Продовольственного отдела. По заявлению Морозова состав Комиссии вполне гарантирует нелицеприятность ревизии. Многим из тех, что вредили делу, не поздоровится...

Председатель объявляет первое заседание восстановленной демократической Думы закрытым.

Следующее заседание – сегодня.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 79–81.

№ 209

Повідомлення про переговори представників демократичної Миколаївської міської думи з отаманом Н. О. Григор'євим, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776

11 грудня 1918 р.

Делегация города у Атамана Григорьева

Вчера представители Городского самоуправления С. М. Шаргородский и Г. К. Плотичын были делегированы к Атаману Григорьеву вести переговоры о власти в гор[оде] Николаеве.

Делегация специальным поездом была доставлена на ст[анцию] «Водопой», где находится штаб республиканских войск. Штаб помещается в вагоне. Г[оспода] Шаргородский и Плотичын были приняты Атаманом Григорьевым без всяких проволочек и очень любезно.

В переговорах о власти Атаман заявил, что власть в городе должна принадлежать исключительно городскому самоуправлению и последнее не имеет права и не должно делить ее ни с кем. Украинская Рада как временная организация рабочих на власть претендовать не может.

Атаман интересовался, известен ли уже населению его приказ № 1 относительно восстановления демократической Думы, и, получив утвердительный ответ, настаивал на возможно скорейшей организации охраны города, не жалея на это средств.

Затем Атаман просил делегацию передать населению его просьбу сохранять спокойствие, находя, что население обязано помочь ему, дабы не пришлось тратить сил на охрану.

Войска вступят в город сегодня в 7 часов утра в силу соглашения с союзным и германским командованием.

Здесь уже Атаманом будет назначен комиссар как представитель власти.

Делегаты на этом заявили, что в городе уже имеется комиссар М. Я. Макотинский и что городское самоуправление находит необходимым оставить его и в дальнейшем на этой должности.

На это заявление утвердительного ответа не было получено, но вместе с тем замечено, что вопрос этот будет разрешен по приходу войск в Николаев, когда будут на этот счет запрошены указания из центра.

На этом переговоры делегатов с Атаманом и окончились.

По прибытии делегатов в Николаев был сделан доклад в Рабочем комитете относительно заявления Атамана Григорьева о неделимости власти. В этом вопросе достигнуто полное соглашение, и Комитетом власть будет передана Думе.

На посту начальника милиции остается М. Я. Макотинский, и ему поручается реорганизация милиции. В его же ведение поступают и партийные дружины.

В Управе [организовывается] ночное дежурство.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 54–55.

№ 210

Звернення демократичної Миколаївської міської думи до населення міста Миколаєва про поновлення її діяльності

11 грудня 1918 р.

КО ВСЕМ ГРАЖДАНАМ ГОРОДА НИКОЛАЕВА

Представители гетманской власти в ночь на 11 декабря покинули город. Демократическая Дума, законно избранная всем населением города, в своем заседании 11 декабря постановила, чтобы Городская управа, выделенная в свое время из состава, приступила к управлению городским хозяйством.

Согласно приказу Атамана республиканских войск Григорьева, изданного с ведома и согласия союзного и германского командования, властью на местах является демократическая Городская дума, которая в

настоящее время работает в единении с рабочим комитетом и местной Украинской Радой. Охрану города несут рабочие дружины, союзные и германские войска. К реорганизации городской милиции приступлено.

Городская дума обращается к населению с призывом сохранять спокойствие и порядок, памятуя о тех тяжелых условиях, при которых Думе приходилось вступить в управление городскими делами.

Председатель Думы Б. Е. Терентьев

Секретарь И. М. Браславский

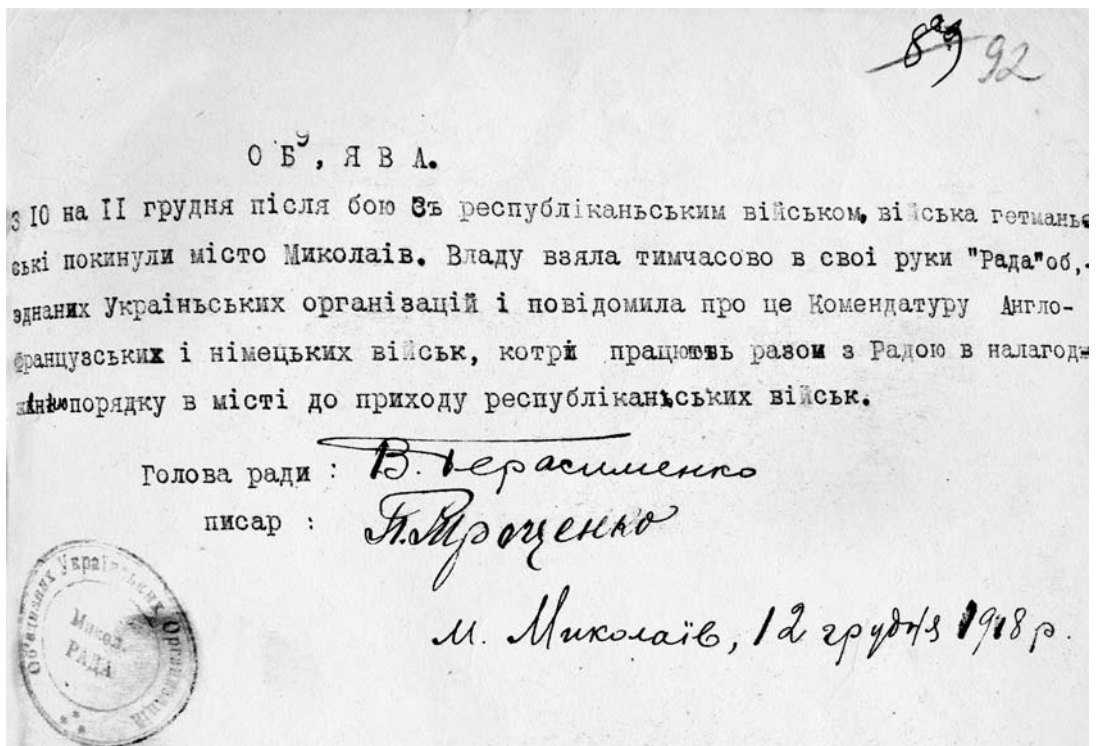
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 281. Арк. 82-83.

№ 211

Оголошення про відступ з Миколаєва гетьманських військ і перехід влади до Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій, підписане 12 грудня 1918 р.

11 грудня 1918 р.

Оригінал. Машинопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 92.

Наказ № 2 голови муштрового відділу С. А. Чапківського
про вступ на посаду тимчасово виконуючого обов'язки
Українського коменданта міста Миколаєва

11 грудня 1918 р.

Копія 93

Наказ
Коменданта м. Миколаєва
н. 340
11 грудня 1918 року

§ 1

Детурний по Інспекції за 11 грудня
Грецовський Микола Гутерко, отримав
П. Прухаліс.

§ 2

З приводу безвістної відсутності
Коменданта міста Миколаєва Полковника
Вітвицького і всіх старших Інспек-
цій з своїх чисел тимчасово до
встановлення влади приступити до
виконання обов'язків Коменданта міста.
Всім Грецовським Інспекціям, а також
отримав та посилити пропонують
статистику замикати за свої місця
і виконувати свої обов'язки. Оригінал
написав Миколаєв В. Обов'язки Комен-
данта міста Миколаєва Капківський
Захарафте "пункти" те чирати.
З оригіналом віда Грецовський Гутерко

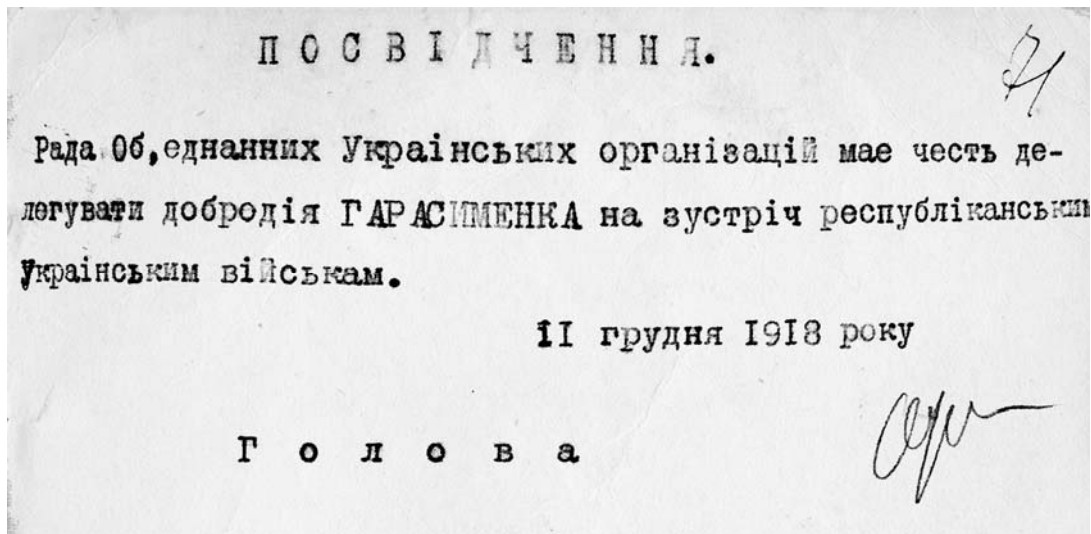
Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 89.

№ 213

**Посвідчення голови Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва В. Я. Герасименка, делегованого на зустріч
республіканським військам отамана Н. Григор'єва**

11 грудня 1918 р.

Відпуск. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 71.

№ 214

**Посвідчення Петра Траценка, делегованого Радою
об'єднаних українських організацій міста Миколаєва
до Комісії по увільненню політичних в'язнів**

11 грудня 1918 р.

ПОСВІДЧЕННЯ

Рада Об'єднаних Українських Організацій цим уповноважує члена
Ради Петра Траценка в комісію по увільненню політичних в'язнів.

11-го грудня 1918 року.

Голова /підпис/

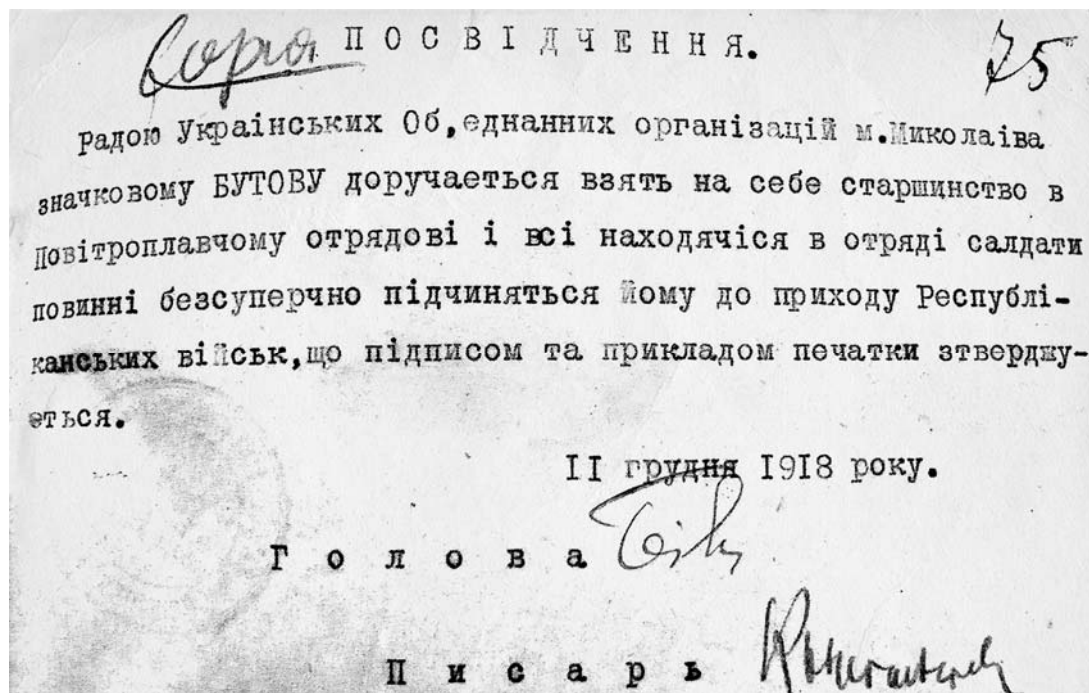
Писар /підпис/

Відпуск. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 79.

Посвідчення значкового Бутова – старшини повітроплавного загону, дислокованого в місті Миколаєві

11 грудня 1918 р.

Відпуск. Українською мовою.

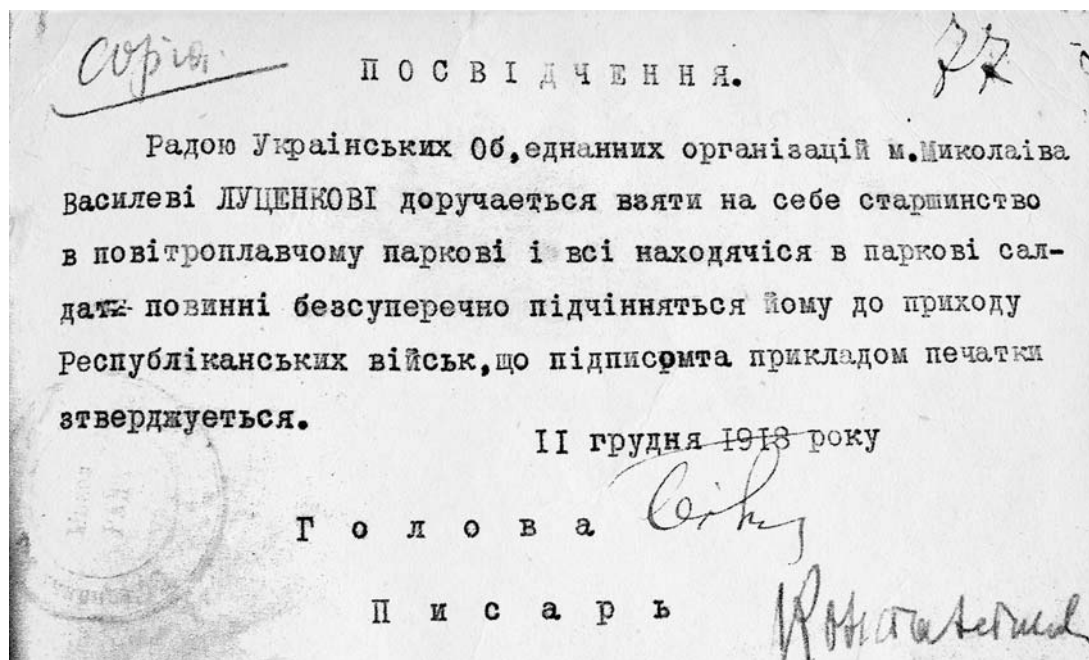
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 75.

Соборна вулиця в центрі м. Миколаєва. Німецька фотографія 1918 р.

**Посвідчення Василя Луценка – старшини повітроплавного парку,
дислокованого в місті Миколаєві**

11 грудня 1918 р.

Відпуск. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 77.

Трамвайна підстанція та каплиця на вулиці Соборній у Миколаєві. Німецька фотографія 1918 р.

**Телефонограма від керуючого Миколаївським телеграфом
командиру 17-го Олександрійського полку
про виділення військовослужбовців для охорони та контролю
за депешами республіканського змісту**

Не датовано

Телефонограма № 37 48
Командиру 17-го Олександрійського полку

Трохого нехайно призначити
три чоловіка для контролю
на правительственому телеграфі,
котрі повинні чергувати між
собою, а також щоб вони були
певними українцями Республікан-
цями, аби на них можна було по-
кластися.

Копії всіх військових депеш
такое депеш загально республікансько-
го змісту мають надіслати в військо-
вий відділ Ради Української Об'єднаної
Організації м. Миколаєва.

Голова Корінний
черезав. Гур. В. Гур. Б. Гур. В.
ийнів Каменев

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 48.

№ 218

**Поіменний склад Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва за списками партій і організацій**

Грудень 1918 р.

Які партії і організації входять до складу Ради і в якій кількості?

Українська соціал-демократична партія 3 (Базіченко, Татарко, Скар) (Скар)

Українські соціал-революціонери 3 (Кора, Хіжняк, Григор'єв)

Українські соціал-революціонери (ліві) 1 (Юдченко)

Учительська спілка 2 (Герасименко, Грачів)

Пошта 2 (Кіндратюк і Шевченко)

Комендантське урядування 2 (Задерієнко і Рибачок)

Повітроплавний парк 1 (Постоловський)

Повітроплавний отряд 2 (Бондаренко, Семенченко)

Союз покалічених вояк 1 (Гук)

Александрівський 17 полк 2 (Траценко і Щербань)

Товариство «Просвіта» 1 (Лагута)

Кооператив

Громада інституту

Вільне козацтво

Державний банк

Залізничники

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2.

Арк. 28зв.

№ 219

**Поіменний склад Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва**

Грудень 1918 р.

Горбатий Спілка покалічених робітників

Романцов теж

Ткаченко Учительська спілка

Постоловський Повітроплавний парк

Луценко теж

Лагута Учительська спілка

Пугачевський теж

Герасименко теж

Грачів теж

Машук Повітроплавний отряд [в оригіналі закреслено]

Петренкотеж [в оригіналі закреслено]
 ЩербаньВід Т[оварист]ва «Просвіта»
 Траценкотеж
 Базіченко.....Партія Укр[аїнських] соц[іал]-демокр[атів]
 Татарко.....теж
 Скартеж
 ЛагутаКооперативна книгарня
 ПереходівПошта
 Мішенін.....теж
 Кіндратюк.....теж
 Гук.....теж
 Шевченко.....теж
 СеменіченкоКатерин[ославський] повітроплав[ний загін]
 Криворучкотеж
 Бондаренкотеж [в оригіналі прізвище закреслено]
 Задерієнко.....Комендантське уряд[ування]
 Рибачоктеж
 Константинович.....теж

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 28.

№ 220

Телеграма Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до комісара посада Богоявленськ про утримання під вартою колишніх прихильників Гетьмана П. Скоропадського

Не датовано

ТЕЛЕГРАМА

Військова – негайна

КОМІСАРОВІ ПОСАДА БОГОЯВЛЕНСЬКА

Згідно наказу Директорії Української Народньої Республіки і Отама-на республіканських військ Східного району Херсонщини, всі арестовані теперешньою республіканською владою сторонники бувшого гетьмана повинні держатися під арестом. До розслідування їх провини і суда над ними ніяких самочинних судів і розправ до цього часу не дозволяється і відповідальність за них несуть місцеві комітети.

Рада Об'єднаних Організацій /*підпис*/

Голова Ради /*підпис*/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 84.

**Телеграма отамана Н. О. Григор'єва
до Головної ставки республіканських військ Директорії УНР,
отамана П. Ф. Балбачана та отамана Куцого
про призначення військових посадових осіб у Миколаєві**

Не датовано. Не раніше 11 грудня 1918 р.

Т Е Л Е Г Р А М А

Військова – негайна

**ГОЛОВНА СТАВКА УКРАЇНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ВІЙСЬК
УКРАЇНСЬКОЇ ДИРЕКТОРІЇ**

ХАРКІВ БАЛБАЧАНУ АЛЕКСАНДРІЯ КУЦОМУ

По занятті міста Миколаїва мною призначен[о] заміст[ь] атамана міста комісар бувшого військового слідчого – суддю бувшого поміщика Отамана міста Миколаїва полковника Веніаміна Петровича ВАКУЛЕНКО за згодою на призначення місцевої Ради об'єднаних українських організацій. Йому помішниками призначаю Іуліана Миколаївича МИТКЕВИЧА, другим помішником йому бувшого члена фронтової ради Південно-західного фронту Федора Микитовича РЯБОКИНЯ. Начальником гарнізону призначаю тимчасово полковника Миколу Карповича САМОСІЄВА. Командиром воєнного порту бувшого при Центральній Раді вибраного всіма організаціями і флотом Сосена Федосієвича ІВАНІВА.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 83.

№ 222

**Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва
про прибуття отамана республіканських військ Директорії УНР
Н. О. Григор'єва до Миколаївської міської думи 12 грудня 1918 року
о 12 годині дня**

12 грудня 1918 р.

[Штамп]
**УКРАЇНСЬКА
НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА.
РАДА УКРАЇНСЬКИХ ОБ'ЄДНАНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ**
м[іста] Миколаїва.
Грудня 12-го дня 1918 р.
№ 3

ГОЛОВІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДУМИ

Рада об'єднаних українських організацій сім повідомляє, що Отаман республіканських військ ГРИГОР'ЄВ, згідно його заяви, прибуде в Миколаївську Демократичну Думу сьогодні, 12 грудня, о 12 годині дня.

Голова Ради /підпис/

Писар /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 55.

№ 223

**Посвідчення Василя Базіченка, делегованого в Штаб отамана
Н. О. Григор'єва для надання інформації про діяльність
Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва**

12 грудня 1918 р.

[Штамп]
**УКРАЇНСЬКА
НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА**

ПОСВІДЧЕННЯ

Сим делегірується добродій БАЗІЧЕНКО в Штаб Отамана ГРИГОР'ЄВА для давання всяких інформацій від Ради українських об'єднаних організацій м[іста] Миколаїва.

Голова

Писар

м[істо] Миколаїв, 12 грудня 1918 р[оку]

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 51.

**Звернення Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва до Директорії з приводу відновлення
роботи миколаївських суднобудівних заводів**

Не датовано

Зважаючи на це, що молодій республіці якнайбільше поправити та розвинути продукцію як сухопутного, так і морського транспорту і що на миколаївських заводах знаходиться багато потрібного на це матеріалу для негайного почину робіт, – Мик[олаївська] р[ада] об'єднаних укр[аїнських] орг[анізацій] вважає своїм обов'язком звернутись до Директорії з проханням вжити всіх заходів, щоб микол[аївські заводи] приступили негайно до праці й щоб тисячні маси робітників знайшли собі заробіток і тим поправили свій матеріальний стан. Крім цього, Рада прохає вжити відповідні заходи, щоб всі приватні заводи негайно були пущені в рух.

Маючи на увазі сумне становище, у якому знаходиться промисловість на Україні, й що в першій мірі транспорт є надзвичайно розстроєний, що дуже підриває державний організм молодої республіки, Рада об'єд[наних] укр[аїнських] орг[анізацій] думає, що на останній треба звернути особливу пильну увагу, а службу найбільшу в цьому напрямку можуть оказати мик[олаївські] державні заводи, як найбільші заводи на Півдні, на які Директорія повинна звернути найпильнішу увагу й зробити все необхідне, щоб пустити їх негайно в рух.

Коли Директорія зайнята тепер справою державної перебудови України, не має змоги зайнятися негайно розробленням проекту про приступлення заводів до роботи, то Рада об'єд[наних] укр[аїнських] орг[анізацій] прохає передати їх приватному підприємцю, який зобов'язався би в якнайкоротшому часу пустити заводи в рух. Це принесе велику користь в поновленню і поліпшенню транспорту й дасть робітникам потрібний і належний заробіток.

Оригінал. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 89.

**Нотатки з приводу роз'яснень на місцях щодо організації влади
за Директорії**

Не датовано

НАКАЗ

ПРО ЩО КАЗАТИ НА МІСЦЯХ

1. Всіх закликати до озброєної і рішучої боротьби, згідно наказу Директорії і отамана Петлюри.

2. Стежити за тим, щоб бувші контр-революціонери /гетьманські прихильники/ не могли переховуватись і вести боротьбу проти Директорії.

3. Місцевим соціалістичним партіям вести революційну та культурно-просвітню роботу, особливо війську, і роз'яснювати сучасний момент.

4. СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ.

А. Від Директорії Укр[аїнської] Н[ародної] Респ[убліки] представник Сидоренко був в Яссах на Конгресі представників народів, причому виявилось, що представників отоманського уряду держави порозуміння не визнають, а визнають самостійну Україну і правительство Директорії.

Б. Для планомірної роботи при Директорії організовано:

– Рада Завідуючих Відділами:

– ШЛЯХІВ – Козард /станція Вінниця/;

– ОСВІТИ – Шириця /Учит[ельський] Інст[итут], від 10 до 12 годин/;

– ХЛІБОРОБСТВА /КОКОРІЗІВ, – «Просвіта», Миколаївська, 70, від 11 до 12/;

– ПРОДОВОЛЬЧИХ – Тимофеїв /Хліб-бюро/.

В. НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ: вжити заходів, щоб всі інституції звертались до уряду Директорії в Вінниці, за справами – в Центр[альне] Інф[ормаційне] Бюро. А хто звертається до гетьманської влади, тих віддати під суд.

Г. Упорядковувати продовольчу справу. Завдання уряду сучасне: скинути скрізь гетьманську владу і урегулювати життя.

Д. Надсилати агітаторів з місць до Інф[ормаційного] Бюро для праці і зв'язку.

Е. Національний Союз – Вінниця – Миколаївська, 70, помеш[кання] «Просвіти».

Ж. Центральне Інформаційне Бюро – Вінниця, Богданівська, 10.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 88.

**Повідомлення про переговори Ради об'єднаних українських
організацій міста Миколаєва з представниками
англо-французького командування, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776**

12 грудня 1918 р.

Среди украинцев

Около трех часов дня в городе было выпущено объявление, за подписью «Рады украинских объединенных организаций», следующего содержания: «Граждане, вся власть до прихода республиканских войск находится в руках Рады украинских объединенных организаций, ставшей на почве правопорядка и неприкосновенности личности. Извещаем, что Рада вошла в контакт с англо-французским союзным командованием через капитана Рейдса, а также и с германским командованием, которые будут содействовать полному порядку в городе». При этом сообщается, что место разбежавшейся Варты займут временно английские отряды.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 41.

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про організацію влади в Миколаєві.
У засіданні особисто брав участь отаман Н. О. Григор'єв**

12 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 1 заседания Николаевской Городской Управы
от 12-го декабря 1918 г.

І. СЛУШАЛИ: На первую очередь поставлен вопрос о конструировании Городской управы.

Д. М. Кокизов заявил, что он считает нужным воздержаться от принятия на себя прежней обязанности Товарища Городского головы впредь до окончания судебного дела, возбужденного им против авторов появившихся недавно газетных статей, затрагивающих его имя.

ПОСТАНОВИЛИ: Избрать временно исполняющим обязанности Городского головы и председательствующего Управы Г. К. Плотицына.

2. СЛУШАЛИ: Распределение занятий между членами Управы.

ПОСТАНОВИЛИ: Распределить занятия следующим образом:

Т[оргово]-финансовое отделение – Д. М. КОКИЗОВ,

Х[озяйственно]-распорядительное – С. М. ШАРГОРОДСКИЙ,
Отдел Городских технических предприятий – Н. Ф. СИЛИН,
Строительное Отделение – Н. П. ПРИНЦ,
Врачебно-Санитарное Отделение – Г. К. ПЛОТИЦЫН,
Культурно-Просветительное Отделение – С. В. ДУБРОВА,
Продовольственный Отдел – временно гласный Думы А. В. ПАРШИКОВ,
с правом решающего голоса /на основании постановления Николаев-
ской думы от 11 сего декабря/.

Вопрос о заведывании Отделами Труда и Социального Обеспечения
оставить открытым; оставить также открытым и вопрос о восстано-
влении прежнего Административного отдела при Городской управе.

3. СЛУШАЛИ: Заслушано заявление Атамана отряда республикан-
ских войск Григорьева с просьбой отпустить из городских средств 12 000
рублей на прокормление и прочие нужды его отряда.

ПОСТАНОВИЛИ: Выдать Атаману Григорьеву 12 000 рублей на нуж-
ды прибывшего в Николаев отряда республиканских войск, о чем доло-
жить собранию Думы.

5. СЛУШАЛИ: Доклад заведующего Продовольственным отделом
А. В. ПАРШИКОВА о том, что при недостаточной обеспеченности города
мукою в то же время мука из города вывозится.

ПОСТАНОВИЛИ: Предоставить А. В. ПАРШИКОВУ принять меры к
приостановлению вывоза муки и выяснить положение в отношении
запасов зерна и муки в городе, о чем доложить Городской управе.

6. СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы Д. М. КОКИЗОВА о состоянии
наличности дров на городском складе.

ПОСТАНОВИЛИ: Ввиду крайне ограниченной наличности дров, не
обеспечивающей нужд городских учреждений на зимние месяцы, даль-
нейший отпуск дров частным лицам и всяким учреждениям прекра-
тить.

11. СЛУШАЛИ: В заседание Управы прибыл со своим штабом Ата-
ман отряда республиканских войск восточного района Херсонщины
ГРИГОРЬЕВ. На приветствия Председателя Думы Б. Е. Терентьева Атаман
Григорьев ответил, что прибывшее с ним республиканское войско,
восставшее против насильников, приветствует демократическую Думу
и готово всячески поддерживать ее.

Б. Е. Терентьев сообщил Атаману Григорьеву, что, согласно его при-
казу, уже образована Комиссия по освобождению из тюрем политиче-
ских заключенных. Некоторые затруднения возникают в отношении
политических, числящихся за германскими властями.

Атаман Григорьев предложил не медлить с освобождением заключенных. С освобождением же политических, числящихся за германской властью, придется повременить до переговоров с германскими властями и Советом германских солдатских депутатов. При этом Атаман Григорьев указал, что среди уголовных, числящихся тоже за германскими властями, есть такие, которые по характеру и по условиям совершенных ими деяний являются в сущности тоже политическими и были обращены в уголовных лишь с точки зрения германцев. В этих случаях придется еще разобраться.

По условиям момента, вызывающим потребность в средствах сообщения для скорых сношений, был поднят вопрос о возврате городскому самоуправлению брошенного бежавшим бывш[им] градоначальником Де-Бонди автомобиля, принадлежавшего ранее городу, на каковой автомобиль претендует местная Украинская рада; при этом был поставлен вопрос относительно возможности реквизиции имеющихся в городе частных автомобилей.

Атаман Григорьев признал, что принадлежавший городу автомобиль безусловно должен быть возвращен городскому самоуправлению; что же касается реквизиций вообще, то таковые могут быть допускаемы только в крайних случаях и притом только через особые реквизиционные комиссии в составе представителей города и судебного ведомства и никакие другие организации права реквизиции не имеют.

Б. Е. Терентьев доложил Атаману Григорьеву, что на пароходах «Румянцев» и «Архангел Михаил» укрылись бежавшие из города власти гетманского правительства, в том числе и начальники Варты, захватившие с собой казенные суммы и имущества.

Атаман Григорьев заявил, что будут приняты меры к тому, чтобы бежавшие представители прежней власти были доставлены в Николаев, где от них будет потребован отчет по казенным суммам и имуществу.

По вопросу о восстановлении в правах устраненных германским правительством, избранных демократической Думой мировых и почетных судей Атаман Григорьев заявил, что все законы и распоряжения павшего правительства отменяются, а посему устраненные судьи восстанавливаются в своих правах.

На вопрос Председателя Съезда мировых судей, гласного Думы Н. Я. Киреевского о том, какими законами должен руководствоваться суд, и, между прочим, о том, как быть с квартирным законом, столь близко затрагивающим интересы широких масс, Атаман Григорьев заявил, что с 10-го декабря – дня опубликования его приказа № 1 – суд

должен руководствоваться законами Центральной Рады Украинской Республики; однако же в случаях, требующих особых разъяснений, рекомендует обращаться в ставку республиканских войск.

Было обращено внимание Атамана Григорьева на приказ германского губернатора Гильхаузена, ограничивающий свободу собраний и запрещающий движение по улицам после 10 часов вечера. Но Атаман Григорьев рекомендовал мириться с этим приказом как временной мерой, в интересах спокойствия, до установления в городе надлежащей власти. При этом Атаман Григорьев поставил вопрос об охране города как вопрос первой очереди, не терпящий отлагательства, а в связи с ним и вопрос о конструировании власти в виде ли градоначальника или комиссара, начальника милиции и прочих представителей власти.

После продолжительного обмена мнениями, выяснения всех местных условий и на основании бывших уже прецедентов по вопросу о местной власти после Февральской революции Атаман Григорьев пришел к полному соглашению с Городской управой, что, во-первых, в Николаеве надлежит установить должность комиссара, а во-вторых, что власть комиссара по гор[оду] Николаеву и его хуторам должна быть представлена в лице Николаевского Городского головы или его заместителя.

Считая необходимым немедленно организовать охрану города, Атаман Григорьев предложил к руководству указание, что обыски и аресты могут быть производимы только по ордерам за подписью комиссара города и в часы от 6-ти утра до 5-ти вечера, в ночное же время обыски и аресты совершенно не допускаются.

Атаман Григорьев заявил, что его отряд расположился на станции, и предложил Управе озаботиться снабжением отряда продовольствием, а к 3-м часам пополудни доставлять туда горячую пищу; кроме того, Атаман просил озаботиться также о банях для отряда, находящегося продолжительное время в походе.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 175-178.

Повідомлення про отримання демократичною Миколаївською міською думою телеграми з Головної ставки військ Директорії про призначення посадових осіб у Миколаєві, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777

12 грудня 1918 р.

В Городской Думе

В состоявшемся вчера заседании демократической Думы гласный Плотичин сделал доклад о результатах переговоров делегации, командированной по поручению комитета профессиональных организаций гор[ода] Николаева, с Атаманом республиканских войск Григорьевым.

Результаты переговоров привели к тому, что Атаман признал за демократической Думой власть и что никакие политические и национальные организации властью не пользуются и должны подчиняться городскому самоуправлению, не исключая Украинской Рады.

Далее гл[асный] Плотичин докладывает о результатах дневного совещания, на котором присутствовал Атаман Григорьев.

Одним из важнейших вопросов этого совещания было сконструирование власти и выяснение органа административной власти.

Полковник Григорьев подчеркнул, что административная власть принадлежит всецело Думе во главе с Городским головой Костенко. Между тем, после совещания Думой была получена телеграмма из главной ставки республиканских войск следующего содержания: «Военная, немедленно. Атаманом гор[ода] Николаева назначен Вакуленко, помощниками его Миткевич и Рябоконь, нач[альником] гарнизона Самосеев и начальником военного порта Иванов⁵⁵.

Гл[асный] Плотичин заявляет: ввиду того, что означенные лица для города не подходят, создается положение, при котором продолжение заседания Думы считается невозможным, и предлагает поручить Управе снестись с Григорьевым по поводу создавшегося положения.

Предложение это принимается Думой единогласно, и заседание закрывается.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 59.

⁵⁵ Иванов Сосен Федосьевич.

**Повідомлення про роботу Об'єднаного робітничого комітету
міста Миколаєва та запланований візит до Комітету отамана
Н. О. Григор'єва, опубліковане у виданні «Трудовая газета»
13 грудня 1918 р. № 2777**

12 грудня 1918 р.

В Рабочем Комитете

Председателем Рабочего комитета было сообщено нашему сотруднику следующее:

За вчерашний день Рабочим комитетом была организована охрана города. Службу по несению охраны населения от беспорядков несут боевые дружины, составленные по рекомендации социалистических партий и членов Рабочего комитета. Охрана эта установлена по всему городу, по всем местам, где имеются склады, по участкам и другим пунктам. Работа Комитета протекала планомерно и в полном контакте с городским самоуправлением. Рабочий комитет в ночь с 11 на 12 декабря принял следующие решения: обратиться в Городскую думу с предложением немедленного принятия мер, чтобы все питейные заведения были закрыты. Между прочим, рабочие массы обращаются в Комитет с вопросом о реализации обязательств, выданных в свое время заводом, и о положении заводских и цеховых комитетов, на что представители комитетов ответили, что эти вопросы Комитет ставит вопросами первейшей важности и Комитетом предприняты меры к тому, чтобы они были разрешены в самом ближайшем времени.

Рабочему комитету передали по телефону из Рады в 7 часов вечера о том, что Атаман республиканских войск Григорьев направляется в рабочий комитет.

Однако до указанного времени Атаман не явился, по телефону передано, чтобы завтра в 8 часов утра присланы были представители, с которыми Атаман придет в Комитет.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 62–63.

**Повідомлення про конференцію місцевого осередку партії
лівих есерів у Миколаєві, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777**

12 грудня 1918 р.

Конференция левых эсеров

Вчера в помещении клуба «Земля и Воля» состоялось заседание партии левых эсеров. Председательствовал Асмолов, секретарем был избран Лесовой.

Член партии Яшкин сделал пространный доклад о настоящем политическом моменте. В заключении оратор настаивал на объединении пролетариата и на передаче всей власти Совету рабочих депутатов.

После Яшкина выступал ряд ораторов с такими же требованиями.

Левые эсеры и большевики, которых в Объединенном рабочем комитете насчитывается 6 человек из 26, настаивают на выходе из состава Комитета и на образовании временно-революционного комитета.

Предлагается устроить манифестацию с целью воздействия на рабочие массы в смысле необходимости немедленного созыва Совета рабочих депутатов.

По мнению ораторов, демократическая Дума должна быть распущена, ибо она состоит из социалистов-соглашателей.

В конце концов, конкретных постановлений не было принято. Постановлено пока воздержаться от выхода из Объединенного рабочего комитета.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 61.

**Лист Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва до Кісляківського волостного правління
про перехід влади до Директорії**

12 грудня 1918 р.

[Штамп]

У[країнська] Н[ародня] Р[еспубліка]

**РАДА ОБ'ЄДНАНИХ
УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**
м[іста] Миколаїва на Херсонщині

12 грудня 1918 р.

**КІСЛЯКІВСЬКОМУ ВОЛОСТНОМУ
ЗЕМЕЛЬНОМУ КОМІТЕТОВІ**

Рада Об'єднаних Українських Організацій м[іста] Миколаїва повідомляє Кісляківський Волостний Земельний Комітет, що вся влада перейшла

до рук Української Директорії, котра стоїть на платформі 1, 2 і 3 Універсалу, а саме: щоб земля була передана до рук тих, хто її обробляє, а також щоб були скликані Українські Установчі Збори /Учредительное Собрание/. При цьому надсилає мо наказ № 1.

Голова Ради /підпис/

Писар /підпис/

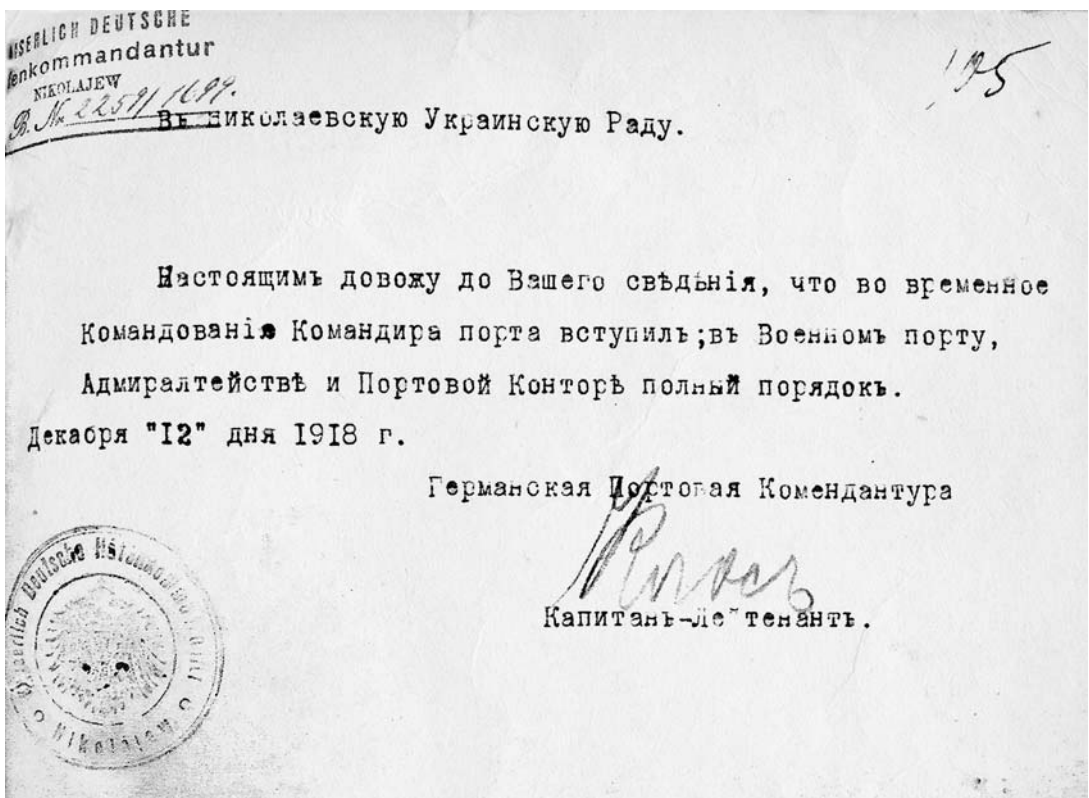
Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 52.

№ 232

**Повідомлення представника германської
портової комендатури капітан-лейтенанта Клоса про вступ
на посаду тимчасового виконуючого обов'язки
командира Миколаївського військово-морського порту**

12 грудня 1918 р.

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 105.

**Рапорт інженера-будівельника Ейсмонта до командира
Миколаївського порту про необхідність охорони колишнього
приміщення Миколаївської фельдшерської школи, в якій з метою
підготовки до відкриття у Миколаєві Української Гардемаринської
школи (училища) зроблено ремонт і зосереджено обладнання**

12 грудня 1918 р.

МОРСКОЕ МИНИСТЕРСТВО
Инженеръ-Строитель
НИКОЛАЕВСКАГО
ПОРТА.
Декабря 12 дня 1918.
№ 1222
г. Николаевъ, (Херс. губ.)
Набережная улица домъ № 11.
Адресъ для телеграммъ: Николаевъ—Стропор.
Stropor—Nicolaiett

Вр. и.д. Командиру Николаевского порта.

Р а п о р т ь.

Въ настоящее время требуется постоянная охрана
помѣщенія Фельдшерской школы (бывш.казармы Австійцевъ/
при Морскомъ Госпиталѣ. Помѣщеніе большое 3-хъ этажное
зданіе въ которомъ произведенъ ремонтъ и хранятся запасъ
цѣннаго имущества. Желательно имѣть дневную и ночную ох-
рану, а потому полагаю назначить не менѣе 10 вооружен-
ныхъ человекъ. -

Инженеръ-Строитель *Ейсмонъ*

Директоръ-производитель *Сидоро*

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 97.

Відомість про чисельність Миколаївського
повітроплавного парку Одеського району

13 грудня 1918 р.

ГОЛОВА ВІЙСЬКОВОГО КОМІСАРІАТУ.

ВІДОМОСТЬ

о дійсному персональному складі старшин, урядовців та
козаків Миколаївського Новітроплавного парку Одесь-
кого району.

НАЗВА ЧАСТИНИ	Стар- шин.	Урядов- ців.	Козаків муштров.	Козаків немуш- трових.	Рухиць	Коней
Миколаївський Новітро- плавний парк Одеського району.....	II	3	-	85	17	2

Т. в. об. Начальника парку,

"13" грудня 1918 р.

1155

м. Миколаїв.

За Значковаго

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 120.

Постанова зібрання старшин та урядовців 6-ї легкої гарматної бригади про обрання полковника Сухотіна на командира бригади

13 грудня 1918 р.

Б. Мохом 18.12.1918
70 кел.
31-9-14/11

Постанова

Зібравши старшин та урядовців 6-ї легкої гарматної бригади постановили, щоб в керування бригадою вступити старшину в ранзі полковника Сухотіну, а зоставивши старшинам та урядовцям зоставатися на своїх посадах до особого рішення нового правительства

13. Грудня, 1918 року

Віце-Старшина Чернишук
Сторожук Тарас Дорі
Хорунжий Тобурешко
Механік Коробинь
Мічманський М
Хорунжий Біскуп
Урядовець Тодман
6.96 с. 11/20
Мікаєл Сидоренко

13. Грудня 1918

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 121.

Список урядовців 16-го артилерійського полку Армії УНР,
дислокованого в місті Миколаєві

13 грудня 1918 р.

13-4/XII 125

КОМАНДИР
16-го Артил.
Полку

Військовий Секретаріат
Української Рад в м. Миколаєві

м. Миколаєв.
Грудня 13 1918 р.
№ 156

При цьому надсилаю етте спис-
наєм урядовцям та козаків заеш-
тамованих в м. Миколаєві в дорученні
етні полку:

Командир 16 полку ^{Полковник} ~~Військ. Старшина~~ Сасисерев
Нагаєвник Постачаня — " — " — " Радничий
Хорунжий Лодуренко, Скарбник Анконів
Сіловод госп. част. Космосверній, Постачальн.
Тимфинец, писаря Фришнов, Руденко, Уманець
Сасовцев, Космарницький и 15 козаків
За Командира полку
Військовий Старшина Радничий

Сіловод госп. частини ~~Постач.~~ —

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 125.

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із рішенням про обрання Комісаром міста Миколаєва
С. П. Юріцина**

13 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 2 заседания Николаевской Городской Управы
от 13 декабря 1918 года

СЛУШАЛИ: Предложение Члена Управы С. М. ШАРГОРОДСКОГО о необходимости ввиду создавшихся условий командировать в Одессу представителей городского самоуправления для непосредственных сношений с союзным командованием, дабы осветить положение города и выяснить возможность дальнейшей работы демократического самоуправления и обеспечения порядка и спокойствия в городе.

ПОСТАНОВИЛИ: Командировать в Одессу для указанной цели Председателя Думы Б. Е. ТЕРЕНТЬЕВА и Члена Управы С. М. ШАРГОРОДСКОГО; на расходы по командировке выдать под отчет 800 рублей.

СЛУШАЛИ: Доклад и[сполняющего] д[олжность] Городского головы Г. К. ПЛОТИЦЫНА по поводу заявления представителей Николаевской Украинской Рады о предоставлении последней в Городской думе 2-х мест с правом совещательного голоса.

ПОСТАНОВИЛИ: Имея в виду, что состав демократической Думы конструируется по принципу всеобщего голосования, что представительство Рады создало бы прецедент, в силу которого и другие национальные и общественные организации не преминули бы заявить о своих притязаниях на представительство в Думе, и что, наконец, в составе Думы уже имеются гласные украинцы, Городская управа со своей стороны считает особое представительство Украинской Рады, как национальной организации, неприемлемым и постановила представить настоящий вопрос на решение собрания Думы, передав его на предварительное обсуждение в думских фракциях.

СЛУШАЛИ: И[сполняющий] д[олжность] Городского головы Г. К. Плотицын сделал доклад о создавшемся положении по вопросу о конструкции власти в Николаеве. Накануне между Городской управой и Атаманом Григорьевым достигнуто было полное соглашение, по которому власть Комиссара в гор[оде] Николаеве должна быть представлена в лице Городского головы. Между тем, как видно из телеграммы Атамана Григорьева в Главную ставку Украинских республиканских войск, Атаманом

Григорьевым же, по соглашению с местной Радой, Комиссаром назначен полковник Вакуленко – бывший помощник Градоначальника Де-Бонди. Для демократического городского управления кандидатура Вакуленко, как помощника Де-Бонди, проводившего его политику, совершенно неприемлема. Об этом было заявлено вчера же вечером Атаману Григорьеву, и Городская управа пришла с ним к соглашению, что вопрос о кандидате в комиссары будет поставлен вновь на обсуждение при участии представителей Рады, Рабочего комитета и других демократических организаций.

Представитель Украинской Рады заявил, что Рада против совмещения должностей Городского головы и комиссара, что Рада считает приемлемым такого кандидата в комиссары, который был бы демократом и украинцем. Рада высказалась за восстановление в должности комиссара Чайковского [Чапковського], но за отсутствием последнего нашла возможным остановиться на кандидатуре Вакуленко как украинца.

Представитель Рабочего комитета, считая кандидатуру Вакуленко совершенно недопустимой, высказывается также и против кандидатуры Чайковского. Кандидатура в комиссары должна получить одобрение объединенных демократических организаций, так как комиссаром может быть лишь лицо, пользующееся доверием широких масс.

Предлагается кандидатура С. П. Юрицына, имя которого давно уже известно по его революционному прошлому.

Атаман Григорьев заявляет, что он не имел в виду навязывать своего кандидата. Он лично не разделяет взгляда Рады, что кандидат в комиссары непременно должен быть украинцем. Он должен быть демократом и с приличной революционной репутацией – этого вполне достаточно.

Представитель Рабочего комитета: Было решено, что комиссаром будет Городской голова Костенко, но если находят нежелательным совместительство, то он предлагает кандидатом в комиссары М. Я. Макотинского.

И[сполняющий] д[олжность] Городского головы Г. К. Плотицын находит, что при настоящих условиях можно говорить только о временном комиссаре и что самым подходящим лицом, к которому все отнеслись бы с большим или меньшим доверием, является Юрицын – демократ и уроженец Украины, а помощниками комиссара предлагает кандидатов, на которых накануне остановился Атаман Григорьев по соглашению с Радой, – мирового судью Ю. Н. Миткевича и бывшего члена фронтовой рады Ф. Н. Рябоконя.

Представители Рады заявляют, что они не могут поддерживать кандидатуру Юрицына, как не стоящего всецело на платформе Директории, т. е. не признающего самостоятельности Украины.

Представитель Рабочего комитета в свою очередь заявляет, что представители рабочих организаций будут голосовать против всякого кандидата-самостийника, хотя бы он и был демократом.

Ввиду выраженного желания выслушать С. П. Юрицына последний приглашается в заседание Управы.

С. П. Юрицын в краткой, но горячей и яркой речи высказал свое отрицательное отношение к самостийности, навязанной Украине иноземной силой.

Страдания народа ставят вполне определенную задачу – Учредительное Собрание, а до того никто не может брать на себя решение и таких вопросов, как и вопрос о самостийности, и никто не может навязывать народу своих партийных идей и вождельний.

По предложению Атамана Григорьева приступлено к баллотировке кандидатов в комиссары.

Большинством 8 голосов против 2-х воздержавшихся Комиссаром города Николаева избран Сергей Петрович ЮРИЦЫН.

Помощниками Комиссара избраны: Юлиан Николаевич МИТКЕВИЧ и Федор Никитич РЯБОКОНЬ.

Атаман Григорьев отнесся с полным одобрением к выбору Комиссара и его помощников, причем подтвердил сделанные уже им заявления о том, что всякие обыски в городе и аресты могут быть производимы только по распоряжению и по ордерам Комиссара.

Атаман Григорьев, между прочим, указал, что в тюрьме имеются заключенные, относительно которых нет данных, чтобы судить о возможности их освобождения, а потому рекомендовал выяснить отношение к этим заключенным со стороны населения, организаций или общественных деятелей и при наличии 50 подписей – заключенных указанной категории можно освободить.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 179–182.

№ 238

**Повідомлення про склад комісії зі звільнення політичних в'язнів,
опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777**

13 грудня 1918 р.

Освобождение политических

Согласно распоряжению Атамана Григорьева, образована специальная комиссия для освобождения политических заключенных, находящихся в местной каторжной тюрьме. В состав комиссии вошли: от Объединенного комитета рабочих – Ягодзинский, Гордон и Щеглов, от Думы – Кочкин, от мировых судей – Киреевский и Матвеев.

Согласно спискам, находящимся в распоряжении комиссии, освобождению подлежат около 70 заключенных. По всей вероятности, заключенные будут освобождены сегодня.

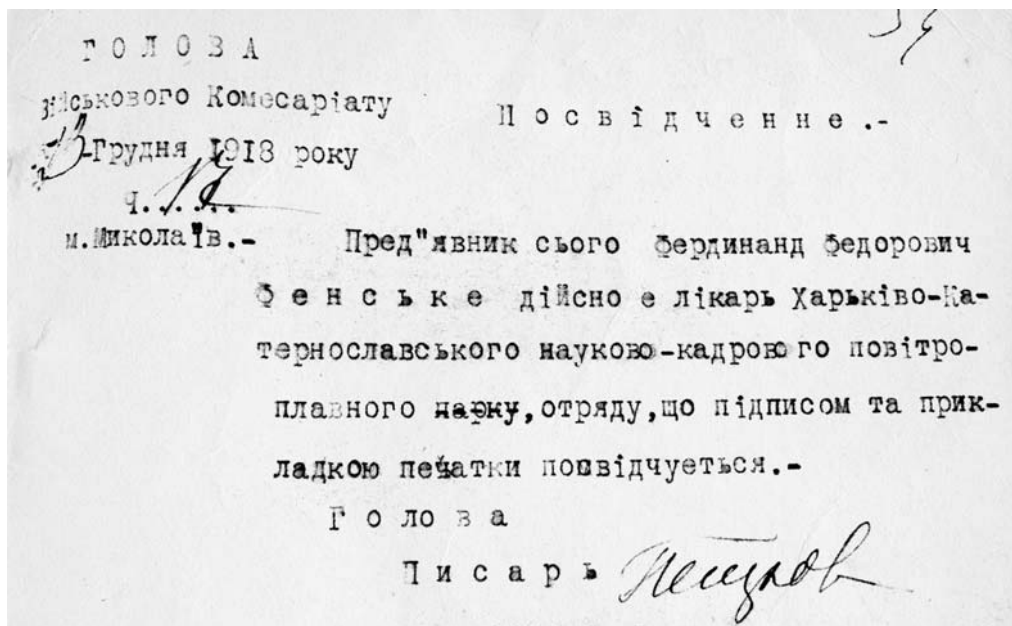
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 60.

№ 239

**Посвідчення Фердинанда Федоровича Фенське –
лікаря Харківського науково-кадрового повітроплавного
загону Армії УНР, місцем дислокації якого був Миколаїв**

13 грудня 1918 р.

Відпуск. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 54.

**Відомість про наявність продуктів, що залишилися
на складах міста Николаєва станом на 13 грудня 1918 року**

13 грудня 1918 р.

В Ъ Д О М О С Т Ь			
О наличіи продуктовъ въ Николаевскомъ Продовольственномъ Магазинѣ къ 13 -му Декабря 1918 года			
МУКИ сѣянки	20900 пуд.	Ожидается къ полученію отъ	
МУКИ ржаной	1444 "	Николаевскаго Хлѣбнаго БЮРО	
КРУПЫ ячной	8419 "	КРУПЫ	4000 пуд.
СУХАРЕЙ	145 "	МУКИ	20000 "
СУШЕНЫХЪ овощей	348 "	ЯЧМЕНЯ	8000 "
САЛА свиного	721 "	ОТРУБЕЙ	15500 "
САХАРУ	5227 "		
СОЛИ	11196 "		
КОНСЕРВОВЪ	164 порц.		
ЯЧМЕНЯ	6802 пуда		
ОТРУБЕЙ	9750 "		
Смотритель магазина <i>Кеинг</i>			

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 127.

№ 241

**Повідомлення про зруйнування залізничного шляху
Миколаїв – Явкине німецькими військами, опубліковане
в газеті «Южное слово» 13 грудня 1918 р. № 50**

13 грудня 1918 р.

**ИСПРАВЛЕНИЕ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ПУТИ
ЯВКИНО – НИКОЛАЕВ**

Как оказывается, железнодорожный путь Николаев – Явкино был взорван германскими войсками на протяжении 10 верст.

По распоряжению Атамана Григорьева путь этот в настоящее время исправлен и движение по нему происходит беспрепятственно.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 94.

№ 242

**Повідомлення про прибуття до Миколаєва представника
Інформаційного бюро Директорії Івана Туровича**

13 грудня 1918 р.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.
Газета «Южное слово» 14 грудня 1918 р. № 51

№ 243

**Повідомлення про зречення влади Гетьманом
Павлом Скоропадським, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 16 жовтня 1918 р. № 90**

14 грудня 1918 р.

ПОСЛЕДНИЕ ИЗВЕСТИЯ

Отречение Гетмана

Всем, всем, всем. По учреждениям Украины, всем войсковым частям и учреждениям.

Я, Гетман всей Украины, в течение 7 1/2 месяцев все силы клал на то, чтобы вывести страну из того тяжелого положения, в котором она находилась. Бог не дал мне силы справиться с этой задачей и ныне, ввиду сложившихся условий, руководствуясь исключительно благами Украины, я от власти отказываюсь.

Киев, 14 декабря 1918 года

Павло Скоропадский.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 174.

№ 244

**Телеграма голови Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва В. Я. Герасименка Директорії
з приводу перемоги над Гетьманом П. Скоропадським**

14 грудня 1918 р.

ТЕЛЕГРАМА

ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Рада Українських Об'єднаних Організацій міста Миколаїв вітає Народню Українську Директорію з перемогою над узурпатором Скоропадським.

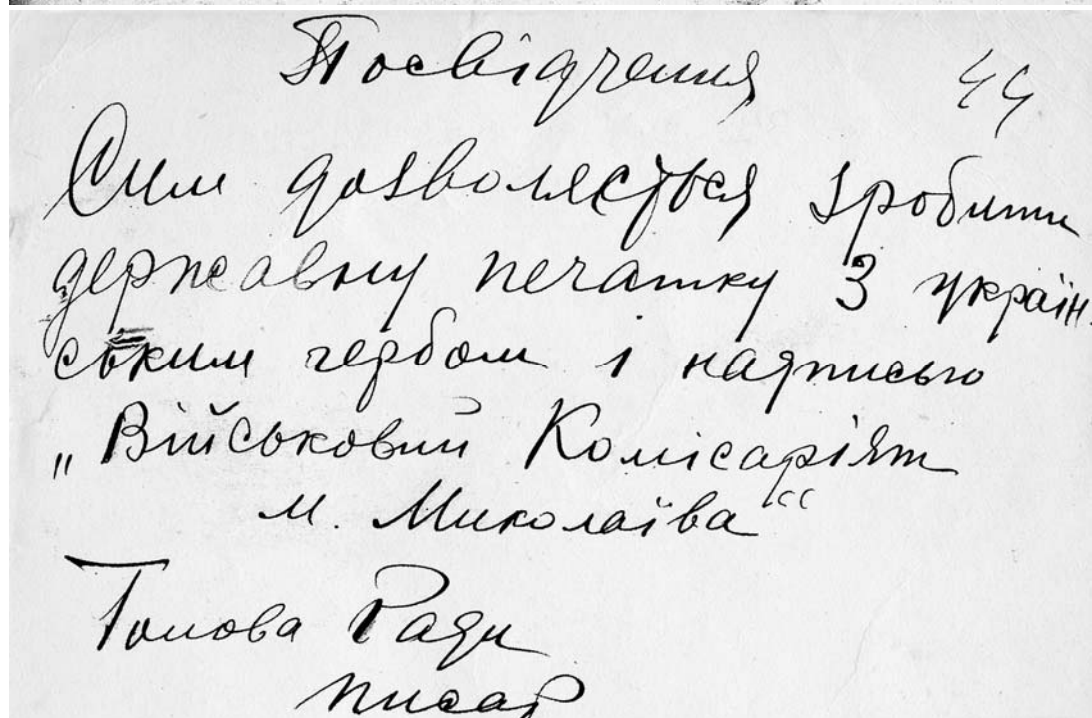
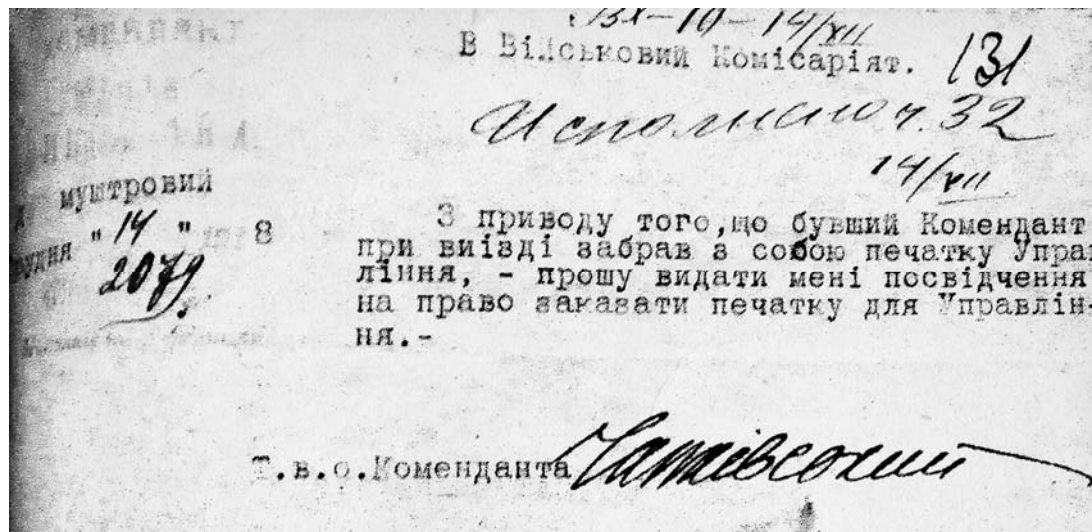
Голова Ради ГЕРАСИМЕНКО

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 93.

**Лист тимчасово виконуючого обов'язки Коменданта
міста Миколаєва С. А. Чапківського до Військового комісаріату
про видачу посвідчення для його управління**

14 грудня 1918 р.

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 44, 131.

**Повідомлення про остаточний вибір Миколаївською
міською думою С. П. Юріцина як кандидата на посаду
Комісара міста Миколаєва від Директорії, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 14 грудня 1918 р. № 2778**

14 грудня 1918 р.

КОНСТРУИРОВАНИЕ ВЛАСТИ

Вчера в течение нескольких часов происходило заседание Городской Управы, посвященное конструированию новой демократической власти.

В заседании приняли участие Атаман Григорьев, вся коллегия Управы с и[сполняющим] д[олжность] Городского головы Плотицыным, представителями Объединенного рабочего комитета Асмоловым и Каушаном, головою Рады объединенных украинских организаций Герасименко, представителями штаба Атамана Григорьева, представителями ставки, а также находящимися в Николаеве двумя представителями гор[ода] Херсона.

В течение довольно продолжительного времени обсуждался вопрос о выборе комиссара города и его товарищей.

Вопрос этот стоял довольно остро, ибо, как известно нашим читателям, накануне в заседании Думы была оглашена телеграмма из Главной ставки республиканских войск, в которой, между прочим, указывалось, что атаманом города назначен полковник Вакуленко, являвшийся одним из ближайших помощников бывшего градоначальника Де-Бонди.

С этим назначением не могли согласиться демократические организации, а также и Дума, которая накануне по получении этого извещения постановила прервать заседание и снести с Атаманом Григорьевым по поводу создавшегося положения.

Как нам передают участники управского заседания, представители местной Украинской Рады пришли в заседание с предвзятым намерением отстаивать кандидатуру на пост комиссара украинца-самостийника.

Однако такое положение вещей встретило определенно отрицательное к себе отношение как со стороны Управы, так и со стороны представителей Объединенного рабочего комитета.

После продолжительного обмена мнениями участники заседания остановились на кандидатуре на должность комиссара бывшего в недалеком прошлом Херсонским Губернским Комиссаром С. П. Юрицына.

Других кандидатов не было.

С. П. Юрицын был вызван в Управу, и у него было получено согласие на выставление своей кандидатуры.

Закрытой баллотировкой, значительным большинством голосов, С. П. Юрицын избран на должность Комиссара города.

Как известно, С. П. Юрицын примыкает к правым социалистам-революционерам.

Затем заседание было посвящено дальнейшему избранию должностных лиц.

Товарищами Комиссара избраны: мировой судья г[осподин] Миткевич, в свое время заменивший одного из отстраненных мировых судей, избранных демократической Думой, и бывший член фронтовой рады, учитель г[осподин] Рябоконт.

Начальником гарнизона избран полковник Самосеев, командиром военного порта – г[осподин] Иванов, занимавший эту должность до вступления в Николаев германцев.

В заседании также принимал участие председатель Германского совета солдатских депутатов прапорщик Альбрехт.

Заседание закончилось около трех часов дня.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 64–65.

№ 247

Запис інтерв'ю з представником Інформаційного бюро Директорії Іваном Туровичем, опублікований у виданні «Трудовая газета» 14 грудня 1918 р. № 2778

14 грудня 1918 р.

БЕСЕДА С ПРЕДСТАВИТЕЛЕМ ДИРЕКТОРИИ

Представитель Информационного бюро Директории г[осподин] Турович сообщил нашему сотруднику следующее: на международной конференции в Яссах союзники, отказавшиеся вести переговоры с представителями гетманского правительства, приняли представителя Директории Сидоренко.

Соглашение Директории и союзников состоялось на следующей платформе:

Директория уплачивает часть долгов России.

Союзники во внутренние дела Украины не вмешиваются, соглашаясь признать Украинскую самостийность.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 64–66.

**Повідомлення про проведення обшуку німецькими військовими
в приміщенні Спілки металістів, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779**

14 грудня 1918 р.

ОБЫСКИ В ПОМЕЩЕНИИ СОЮЗА МЕТАЛЛИСТОВ

Вчера около 2 ½ часов дня здание, где помещается Союз металлистов и Объединенный рабочий комитет, было оцеплено, как и весь квартал, густой цепью германских «гусар смерти».

В помещение, где заседал Объединенный рабочий комитет, вошли германские офицеры и заявили, что они произведут обыск.

Цель обыска – отобрание оружия, что мотивировалось тем, что союзному командованию стало известно о складах оружия в комитете и о готовящемся выступлении большевиков.

Присутствующие, в числе до 200 человек, подчинились требованию немцев, и обыск начался.

Искали тщательно и всюду. Открывались столы, шкафы, заглядывали в уборные, рылись на чердаке.

Никто из здания не выпускался.

При обыске внутри дома был найден пулемет и винтовки. При обыске сараев были забраны бомбы, сбруя, фураж, продовольствие охраны.

Обыск длился 2 часа.

По окончании обыска всем присутствующим было предложено по очереди выходить через черный ход.

При выходе тщательно обыскивали, и если находили оружие, то отнимали.

Было объявлено, что оружие оставляется только тем, кто имеет разрешение Комиссара города С. П. Юрицына.

Члены правления Союза металлистов, оставшиеся в помещении, личному обыску не подвергались.

На вопрос нашего сотрудника, как относится Президиум германского Совета к обыску, произведенному в Союзе металлистов, Председатель совета солдат Альбрехт заявил, что обыск был произведен с целью изъятия оружия из тех кругов, которые не имеют права им пользоваться, и Совет так же, как и командование, считает, что оружие могут иметь только лица, получившие на это особое разрешение от командования. На указание, что Союз металлистов взял на сохранение оружие, брошенное Вартой и украинскими частями, и выдавал его лишь по ордерам

Комиссара г[осподина] Макотинского, г[осподин] Альбрехт ответил: «Вот это-то и не имел права делать союз».

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 72–73.

№ 249

Повідомлення про реквізицію зброї в Об'єднаному робітничому комітеті та перспективи видавання її заново зорганізованим загонам самооборони за розпорядженням атамана Н. О. Григор'єва, опубліковане в газеті «Южное слово» 15 грудня 1918 р. № 52

14 грудня 1918 р.

ВОПРОС ОБ ОРУЖИИ

Вчера, около 3 час[ов] дня, помещение Рабочего комитета было окружено германским отрядом. В помещении был произведен обыск, в результате которого германцами было забрано в Комитете около 70 винтовок, несколько бомб и один пулемет в разобранном виде.

Для выяснения вопроса о том, почему германцами было взято оружие из Комитета, к ген[ералу] ГИЛЬХАУЗЕНУ поехал Комиссар города С. П. Юрицын. Ген[ерал] Гильхаузен указал, что оружие было взято лишь потому, что по имеющимся у германского командования сведениям склад плохо охранялся и оружие могло быть расхищено. Мера эта отнюдь не была направлена против Рабочего комитета, и оружие будет немедленно возвращено Рабочему комитету, как только будут даны гарантии, что оно надлежащим образом будет охраняться.

Оружие, находившееся в Рабочем комитете, было сдано оружейниками распушенной в настоящее время самообороны. Теперь организуется новая рабочая самооборона, [оружие] будет выдаваться по соглашению с комиссариатом города и Атаманом Григорьевым. После доклада С. П. Юрицына о результатах его беседы с ген[ералом] Гильхаузенем в освещении представителей Управы и Рабочего комитета вопрос был признан исчерпанным.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 94–95.

№ 250

Повідомлення про поповнення загону отамана Н. О. Григор'єва підрозділом зі 160 мешканців села Гур'ївка, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779

14 грудня 1918 р.

НОВЫЕ ОТРЯДЫ

Вчера на ст[анцию] Николаев прибыл новый отряд повстанцев. Командующий отрядом по прибытии на вокзал посетил Атамана Григорьева. Оказалось, что этот отряд организован в селе Гурьевка в числе 160 чел[овек].

По распоряжению Атамана Григорьева отряд был выстроен на железнодорожных путях перед вагоном Атамана. Последний вышел к отряду и обратился к нему с речью. В кратких словах Атаман Григорьев объяснил отряду роль и значение республиканской армии.

Сегодня ожидается прибытие других отрядов.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 75-77.

№ 251

Повідомлення про розстріл за наказом отамана Н. О. Григор'єва грабіжників пасажирського потягу, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779

14 грудня 1918 р.

РАССТРЕЛ ГРАБИТЕЛЕЙ

Вчера было совершено ограбление пассажирского поезда, шедшего из Херсона в Николаев. Шесть участников ограбления были задержаны солдатами республиканской армии. Пять из грабителей были отправлены в тюрьму, а шестой, Михаил Гинжол, у которого были найдены вещи, ограбленные у сербского офицера Эчимовича, был расстрелян по приказу Атамана Григорьева.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 75-77.

**Повідомлення про переговори виконуючого обов'язки
Миколаївського міського голови Г. К. Плотіцина
та отамана Н. О. Григор'єва, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779**

14 грудня 1918 р.

Городской голова у Атамана

Вчера и[сполняющий] д[олжность] Городского головы Г. К. Плотицын, которому Управой поручено было выяснить вопрос – кем будет вооружена проектируемая созданием дружина для охраны города, [побывал у Григорьева]. Атаман Григорьев указал представителю города, что прошло уже несколько дней, а городское управление до настоящего времени не организовало законной охраны. Г. К. Плотицын заверил Атамана, что городским управлением приняты все меры к скорейшей организации охраны. Окончательное сформирование главным образом тормозится отсутствием оружия. Помимо этого, городское управление до настоящего времени не имеет гарантий, что эта охрана не будет разоружена германцами, которые ныне несут обязанности по охране города. В заключение представитель Управы просил Атамана способствовать скорейшей выдаче оружия и укреплению гарантии неприкосновенности членов охраны.

Для окончательного решения этого вопроса Атаман Григорьев рекомендовал г[осподину] Плотицыну обратиться к англо-французскому командованию. Г[осподин] Плотицын немедленно отправился к союзному командованию в сопровождении Атамана Григорьева.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 75.

**Інтерв'ю з отаманом Н. О. Григор'євим
та начальником штабу отамана, опубліковане
у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779**

15 грудня 1918 р.

БЕСЕДЫ

В ШТАБЕ АТАМАНА ГРИГОРЬЕВА

Беседа с Начальником Штаба

Начальник Штаба Атамана Григорьева сотник Куприенко обратился в редакцию «Трудовой газеты» с просьбой командировать в штаб Атамана сотрудника газеты с целью информирования газеты о настоящем положении вещей.

Сотник Куприенко принял нашего сотрудника в своем вагоне, стоящем на одном из путей пассажирской станции.

Главной причиной приглашения представителей прессы в Штаб, – сказал наш собеседник, – является необходимость информирования населения города при помощи газет, с тем неперменным условием, чтобы эта информация носила характер полной достоверности, а не слухов.

Дабы достигнуть этого, газеты должны ежедневно командировать своих представителей в Штаб Атамана Григорьева, где они будут получать все необходимые сведения, совершенно точные.

После этого вступления сотник Куприенко поделился с нами некоторыми подробностями положения в Херсоне.

Херсон занят нашими войсками. Мирные условия подписаны, с одной стороны, Атаманом Григорьевым, с другой стороны – представителями Херсона.

Со стороны города в обсуждении мирных условий принимали участие – начальник гарнизона полковник Ликачев, представитель 16-го пехотного полка Мачеусенко, представитель демократической Думы Сазонов, губернского земства – Тарищевский и другие лица.

Ко времени прихода в Херсон нашего отряда все главнейшие представители гетманской власти бежали так же, как и из Николаева. Вместе с ними постыдно бежали немногочисленные защитники гетманской власти. Губернский староста Пищевич бежал на один из транспортов, захватив с собой громадные денежные суммы.

На состоявшемся в Николаеве совещании между Атаманом Григорьевым и представителями англо-французского командования был поднят вопрос об изъятии из рук бежавших представителей гетманской власти

всех увезенных ими ценностей. В этом отношении, по предложению Атамана Григорьева, должны быть приняты самые решительные меры.

Как вам известно, – продолжает сотник Куприенко, – и Николаевская гетманская власть ограбила здесь отделение Государственного Банка, но, однако, это народное достояние не попало окончательно в руки беглецов. Все денежные ценности в настоящее время находятся на одном из кораблей англо-французского командования в полной сохранности.

Как только позволят обстоятельства и в городе наступит должное успокоение, то указанные ценности будут переведены обратно в банк. Для этого будет избрана особая комиссия. То же самое и в отношении Херсона.

Далее наш собеседник остановился на взаимоотношениях между представителями Республиканской армии и англо-французским командованием.

Представители Антанты, – сказал сотник Куприенко, – сочувственно относятся к нашему движению и заверили Атамана Григорьева, что всегда с должным вниманием будут относиться к инициативе Республиканской армии. Если явится в том необходимость, то англо-французское командование обещало дать в помощь нашему отряду необходимые силы. Это относится к области поддержания порядка в городе. В этом отношении Атаманом Григорьевым будет издан особый приказ для оповещения населения.

Результаты конструирования местной власти вам уже известны: Комиссаром города избран С. П. Юрицын. Остальные лица – помощники Комиссара, бывший член фронтовой рады юго-западного фронта офицер Ф. Н. Рябоконт и мировой судья Ю. Н. Миткевич, а также начальник гарнизона полковник Самосеев и командир военного порта С. Ф. Иванов назначены, согласно желанию Атамана Григорьева.

Беседа с Атаманом Григорьевым

Атаман Григорьев принял нас в своем салоне-вагоне.

Прежде всего Атаман коснулся положения в Херсоне.

Перед взятием нашими войсками Херсона в нем образовалась банда под громким наименованием «Отряд Белых Дьяволов». Видя безнадежное положение города, эта банда выпустила из тюрьмы уголовных преступников. Последние бросились грабить банки, официальные учреждения, частные квартиры и отдельных лиц. Я думаю, что единственной целью освобождения уголовных преступников являлось желание «Белых Дьяволов» внести анархию в жизнь города и тем показать представителям англо-французского командования, что анархия возникла благодаря вступлению в город Республиканской армии и возрождению

демократических учреждений, в том числе городской Думы. Нами принимаются все необходимые меры к тому, чтобы изолировать бежавших уголовных преступников. Понятно, грабежи еще продолжаются. Шайкой грабителей, численностью в 15 человек, ограблен шедший из Херсона поезд № 94. Вот перед вами одна из жертв грабежа, офицер сербской армии.

Здесь Атаман представил нашего сотрудника ограбленному офицеру, которому Штабом была выдана необходимая одежда, ибо он был ограблен, что называется, «дочиста».

Как я уже вам сказал, – продолжал Атаман Григорьев, – мы в этом отношении принимаем меры решительные. Посмотрите в окно. Здесь, на полотне дороги, только что был расстрелян один из грабителей, принимавших участие в нападении на поезд.

Мы заявили Атаману, что присутствовали при совершении казни.

Я повторяю, что мой отряд не допустит грабежей и насилий. Лучшего доказательства этого, я думаю, не нужно.

Далее Атаман Григорьев указал, что им были приложены все старания к тому, чтобы все политические заключенные были немедленно освобождены из тюрем. Это сделано. В настоящее время в тюрьме находится несколько политических заключенных, которые числятся за германским и австрийским командованием. Дело с их освобождением несколько осложнилось, но я уже окончательно переговорил по этому вопросу с германским командованием и полагаю, что эти политические заключенные будут освобождены в самом непродолжительном времени.

Затем мы были ознакомлены с условиями сдачи Херсона. В общих чертах они весьма сходны с условиями, заключенными Атаманом Григорьевым в Николаеве.

В конце нашей беседы Атаман несколько остановился на истории возникновения настоящего движения. Ядром движения являлся Александровский уезд. В начале мая месяца, вскоре после утверждения гетманской власти, началась «агитационная работа». В этой работе инициативное участие принимали лица, большинство которых в настоящее время находятся при Штабе Атамана Григорьева. Сам Атаман являлся инициатором и центром движения. К моменту освобождения из тюрьмы Атаману Григорьеву удалось организовать на юге Украины свыше ста партизанских отрядов, объединившихся на платформе Директории. Республиканская армия ставит своей неотложной задачей союз Украинского Учредительного Собрания. В этом отношении она будет настойчива и прямолинейна.

Затем Атаман Григорьев сообщил, что он является «старым знакомым» бывш[его] Херсонского старосты Пищевича. В период выборов в 4-ю Государственную думу он намечался одним из кандидатов, был выслан Пищевичем. Теперь мы с ним встретились при несколько иной обстановке, – закончил беседу Атаман Григорьев.

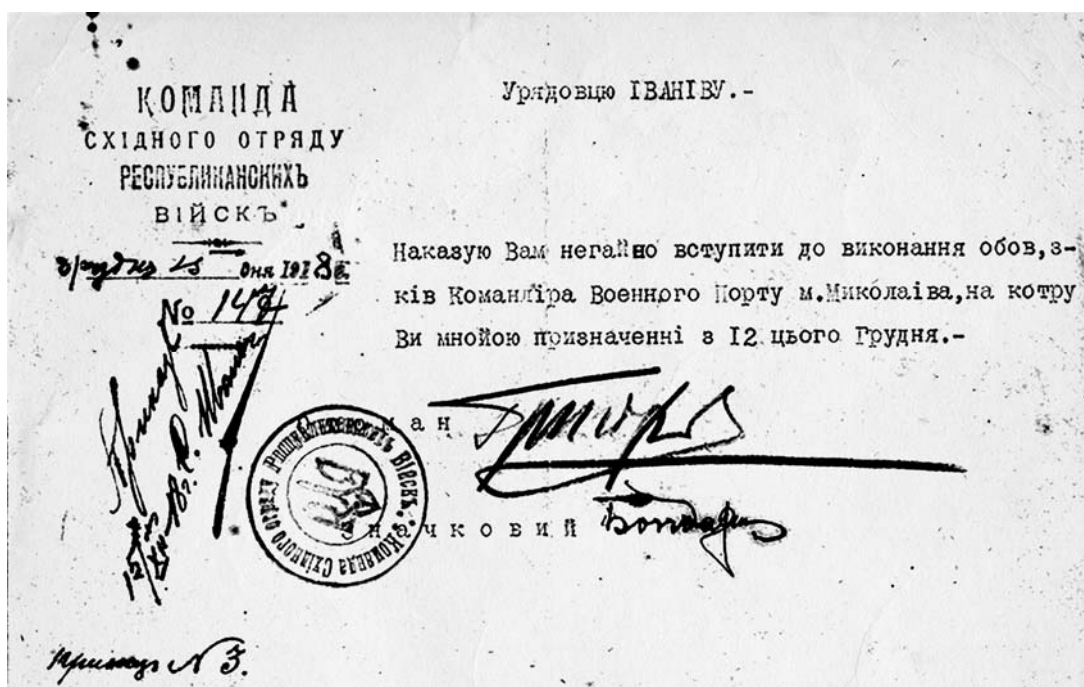
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 68-73.

№ 254

**Наказ № 3 отамана Н. О. Григор'єва
про призначення на посаду командира
Миколаївського військово-морського порту С. Ф. Іванова**

15 грудня 1918 р.

Оригінал. Українською мовою.

Документ виявлено у каталозі Аукціону «VIOLITY».

**Протест Ради об'єднаних українських організацій
міста Николаєва на повернення до міста представників
гетьманської влади Л. О. Богаєвського та Е. Л. де Бонді,
опублікований у виданні «Трудовая газета»
15 грудня 1918 р. № 2779**

15 грудня 1918 р.

ПРОТЕСТ РАДЫ

ПРОТИВ ВОЗВРАЩЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ГЕТМАНСКОЙ ВЛАСТИ

Вчера в состоявшемся заседании Рады украинских объединенных организаций рассматривался вопрос о возможности возвращения в Николаев бежавших из города гетманских властей.

По всестороннем обсуждении этого вопроса Рада вынесла следующую резолюцию:

Получивши официальное телеграфное известие, что все начальствующие лица гор. Николаева во главе с генералами Богаевским и Де-Бонди признают власть Директории и просят возвратить им прежние должности, Николаевская Рада объединенных украинских организаций решительно протестует против их возвращения в гор[од] Николаев как провокаторов и грабителей народного добра, которые не сделали ничего для спокойной передачи города республиканским войскам, бросив все на произвол судьбы, и тем дали возможность вооружиться преступным элементам и грабить. Рада полагает, что возвращение их вызовет новое восстание в городе.

Такая же телеграмма получена Атаманом Григорьевым, который ответил на нее:

Одесса, Командиру 3-го корпуса Филатьеву, Белая Церковь, главному атаману Петлюре.

Как только Богаевский и компания придут в город Николаев, то будут расстреляны как провокаторы, так как из-за них при третьем штурме Водополя убито 6 лучших казаков и 22 ранено.

Атаман Григорьев

Рада Украинских Объединенных Организаций

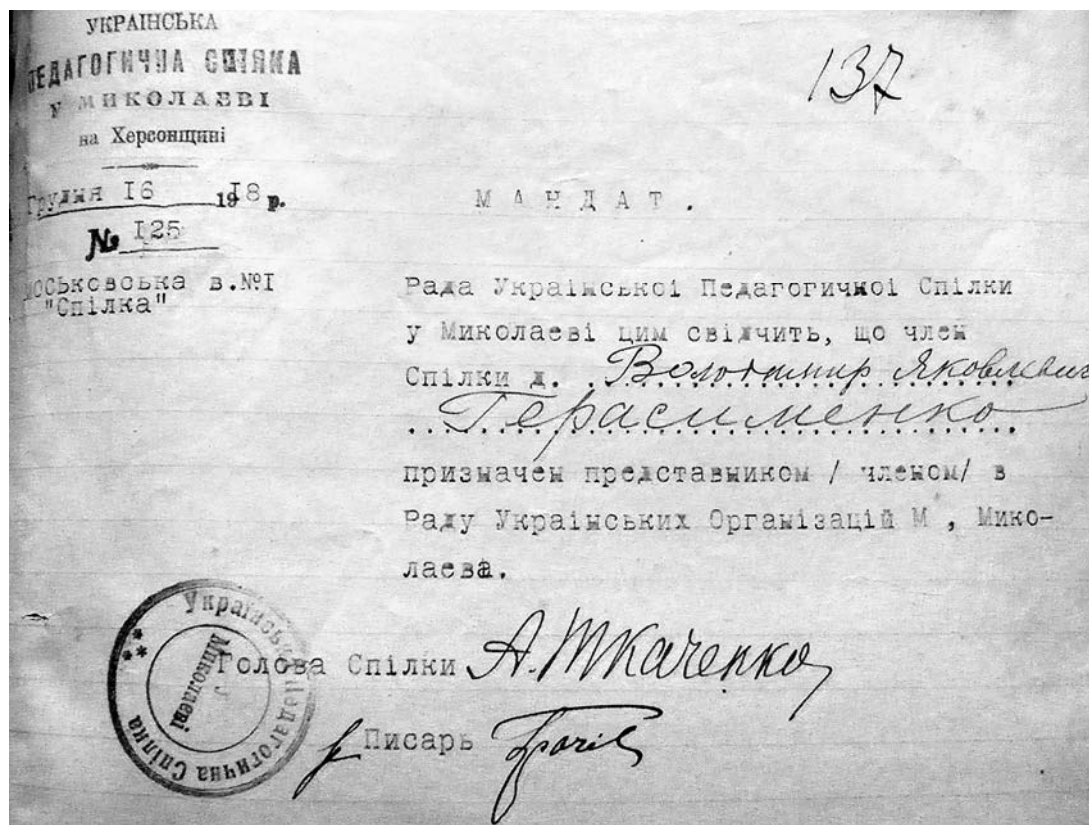
По доручению Ради ТАТАРКО

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 76.

**Мандат В. Я. Герасименка⁵⁶ про його обрання
від Миколаївської педагогічної спілки до Ради об'єднаних
українських організацій міста Миколаєва**

16 грудня 1918 р.

Оригінал. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 137.

⁵⁶ Володимир Якович Герасименко – викладач українознавчих дисциплін Миколаївського учительського інституту, член Миколаївської педагогічної спілки, голова Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва.

**Мандат В. І. Базіченка про його обрання за представника
Миколаївської організації Української соціал-демократичної
робітничої партії у Раді об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва**

16 грудня 1918 р.

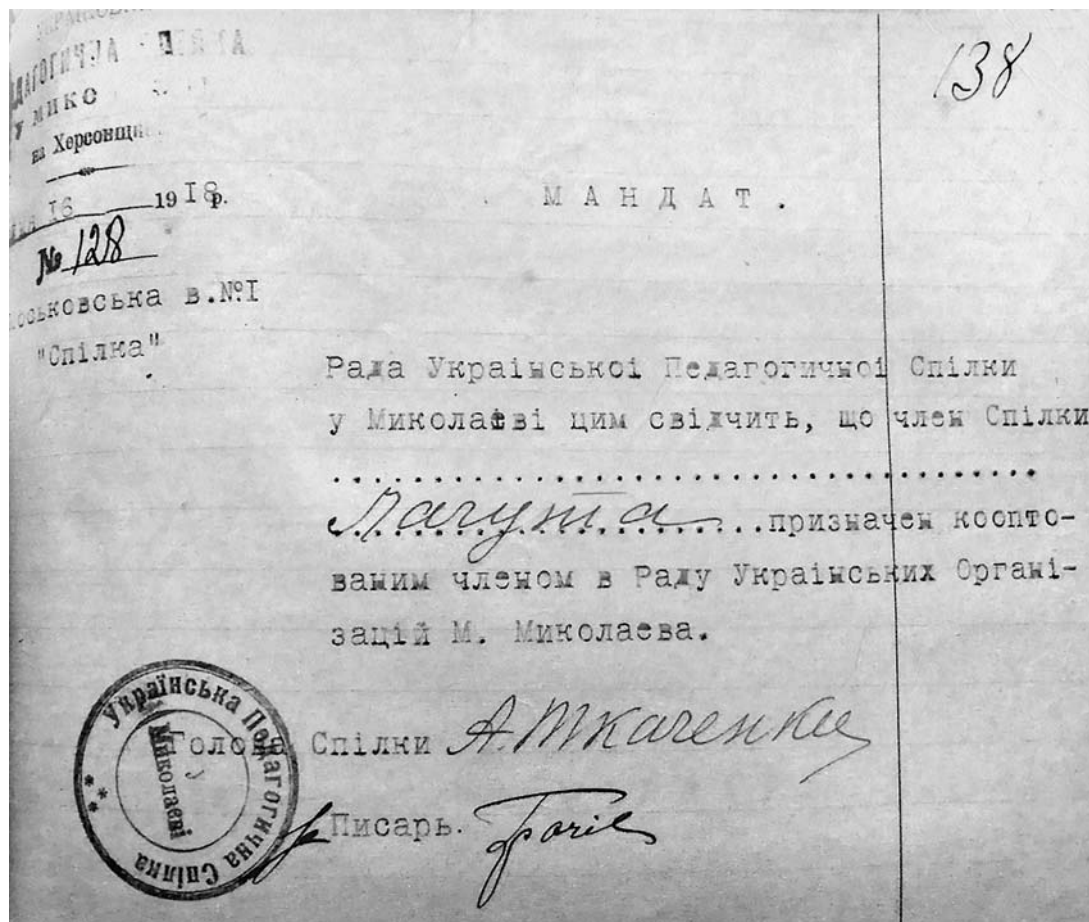

Оригінал. Рукопис. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 35.

Мандат М. Д. Лагути⁵⁷ про його обрання Радою Української педагогічної спілки за члена Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва

16 грудня 1918 р.

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 138.

⁵⁷ Лагута Микола Дмитрович (1895–1937) – видатний український історик, викладач українознавчих дисциплін Миколаївського учительського інституту (Миколаївського інституту народної освіти), засуджений до розстрілу 15 листопада 1937 р.

**Протокол загальних зборів Ради об'єднаних українських
організацій міста Миколаєва, на яких головою Ради
обрано В. Я. Герасименка**

16 грудня 1918 р.

ПРОТОКОЛ. Ч[астина] I
ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ РАДИ УКРАЇНСЬКИХ ОБ'ЄДНАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
м[іста] Миколаїва.
16 грудня 1918 року

Голова Президії Ради Герасименко зробив доклад зборам з приводу поширення складу Ради, пропонував обізнати нового президія.

Зборами були виставлені кандидати на Голову д[обродіїв] Герасименка, Грачова та Базіченка. Закритою балотіровкою був обізнаний д[обродій] Герасименко.

Після обізнання Голови були виставлені кандидати в заступники Голови – д[обродії] Грачів, Лагута, Кіндратюк, Постоловський, Базіченко, Скар, Траценко, Татарко, Константинович та Щербань. При балотіровці більшість голосів одержали Грачів і Лагута, але ця більшість була взагалі невеликою кількістю, через це Грачів і Лагута одмовились прийняти посади заступників Голови.

Після цього були зроблені перевибори, для чого були виставлені кандидати: Задерієнко, Грачів, Шевченко і Рабачок.

Після балотіровки виявилось, що обізнані в заступники Голови Грачів і Задерієнко. Коли було приступлено до виборів писарів та скарбника, прибули представники від соціалістичних партій і стали вимагати собі місця в президії, яким і було дано три місця.

Після цього розподілення праці між собою в президії було доручено зробити самій президії.

Збори ухвалили пропонування скласти при раді комісію – військову та інформаційну. У військову були обізнані відкритою балотіровкою д[обродії] Білик, Пугачевський, Гук, Постоловський, Карпенко і Рибачок; в інформаційну – Герасименко, Татарко, Грачів, Юдченко, Кора, Кіндратюк, Вербівський.

На цім зібрання закрилось, причому друге зібрання Ради було призначено на 4 години дня 17 грудня.

Голова Ради
Писар

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 67.

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питань про забезпечення міста паливом,
про відновлення на заводах робітничих комітетів**

16 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 5 заседания Николаевской Городской Управы
от 16-го декабря 1918 года

СЛУШАЛИ: Заявление Совета профессиональных союзов от 16 сего декабря за № 411 о выдаче разрешенных заимообразно цензовой Думой на нужды Общепримирительной камеры 3 600 руб. и о доассигновании 7 900 руб., дабы этим дать возможность Камере нормально продолжать работу.

ПОСТАНОВИЛИ: Выдать заимообразно ассигнованные цензовой Думой 3 600 рублей, а вопрос об ассигновании остальных 7 900 рублей представить на решение собрания Думы.

СЛУШАЛИ: Доложено постановление Рабочего комитета от 15 сего декабря об отказе от участия в охране города и что всякую ответственность Комитет с себя слагает, о чем доводит до сведения Управы и населения гор[ода] Николаева.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять к сведению.

СЛУШАЛИ: Сообщение Профессионального союза металлистов гор[ода] Николаева от 15-го сего декабря за № 871 о том, что в заседании своем 13-го декабря союз постановил: воссоздать на всех работающих заводах заводские комитеты и призвать членов их к исполнению своих обязанностей.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять к сведению.

СЛУШАЛИ: Отношение Совета профессиональных союзов г[орода] Николаева от 13 сего декабря за № 873 о том, что Объединенный комитет рабочих организаций гор[ода] Николаева в заседании своем 13 сего декабря постановил: Предложить городскому самоуправлению немедленно предоставить в распоряжение Комитета помещение «Литературки» с обстановкой – бывшее помещение Совета рабочих и военных депутатов.

ПОСТАНОВИЛИ: Имея в виду заявления Атамана Григорьева о том, что реквизиции могут быть производимы только военными властями и для военных нужд, Городская управа не считает возможным входить в обсуждение настоящего вопроса.

СЛУШАЛИ: Доклад инженера Д. И. Губарева о положении городских предприятий в отношении минерального топлива. Положение критическое, так как имеется еще угля на 10 дней. Инженер Губарев предлагает прежде всего войти в переговоры с «Руссудом» об отпуске из его запасов для нужд города 40 000 пудов угля или же реквизировать уголь по справедливой цене. На «Навале» тоже лежит 60 000 пудов угля, получения которого нужно бы добиваться или по соглашению, или по реквизиции. От «Отопа» же город может получить здесь же в Николаеве 15 000 пудов угля; этого общего количества угля в 115 000 пуд[ов] хватило бы для городских нужд на 2 1/2 месяца. Во всяком случае, необходимо теперь же возбудить перед «Отопом» ходатайство об отпуске городу еще 30 000 пудов угля. Относительно перевозки Мариупольского угля поставки г[осподина] Трейтеля инженер Губарев, будучи в Одессе, вел переговоры с представителем пароходного общества «Черномор» г[осподином] Файнштейном о зафрахтовании парохода «Батум», но в это время началась забастовка моряков.

Необходимо выяснить фактическое количество угля в Мариуполе, выяснить, имеется ли в Мариуполе представитель поставщика Трейтеля, и принять шаги к тому, чтобы уголь был отпущен, а вместе с тем запросить телеграфно г[осподина] Файнштейна, можно ли еще воспользоваться пароходом «Батум» для перевозки угля из Мариуполя; что же касается запасов жидкого топлива, то, по докладу инженера Губарева, «Отопом» уже разрешен отпуск городу 750 пудов нефти и 300 пуд[ов] мазута.

ПОСТАНОВИЛИ: Поручить Техническому Отделу Управы принять все меры к обеспечению городских предприятий топливом.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 184–185.

№ 261

**Повідомлення про обшук і реквізицію зброї,
продуктів та фуражу германськими військовими
в Робітничому комітеті міста Миколаєва, опубліковане у виданні
«Трудовая газета» 17 грудня 1918 р. № 2780**

16 грудня 1918 р.

В Рабочем комитете. По поводу обыска

Вчера в Рабочий комитет прибыли представители Германского губернатора ген[ерала] Гильхаузена.

При обыске, произведенном по распоряжению губернатора в комитете, кроме оружия, было взято продовольствие и фураж.

Представители губернатора прибыли для выяснения стоимости взятого при обыске продовольствия, чтобы вернуть его комитету полностью.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 78–79.

№ 262

Повідомлення про повернення германськими військовими продовольства та обмундирування, раніше вилучених під час обшуку, Робітничому комітетові, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 17 грудня 1918 р. № 91

16 грудня 1918 р.

К обыску в Рабочем комитете

Вчера утром в Рабочий комитет явились представители германского командования, которые заявили комитету, что они уполномочены вернуть комитету все предметы продовольствия и обмундирования, которые были захвачены при обыске германскими солдатами.

Получив сведения о том, что именно забрано, немцы удалились, выразив сожаление о происшедшем.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 178.

№ 263

Повідомлення про ситуацію в селах Червоному і Матвіївці, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 17 грудня 1918 р. № 91

16 грудня 1918 р.

Деревня

Вчера утром в Рабочий комитет явилась делегация деревень Червонной и Матвеевки. По словам, деревня находится в смятении. Кулаческие элементы не желают признавать совершившегося переворота и не верят ему. Назначенные гетманской властью волостные старшины все еще не сменены.

Рабочий комитет послал в эти деревни своего представителя для осведомления крестьян о ходе событий.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 178.

№ 264

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом доповіді про асигнування коштів на боротьбу
з епідемією тифу**

17 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 7 заседания Николаевской Городской Управы
от 17-го декабря 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад Городской исполнительной санитарной комиссии от 14 сего декабря за № 1342/4635 о необходимости увеличения медицинского и санитарного персонала для ухода за тифозными больными и об ассигновании необходимого дополнительного кредита как на содержание персонала, так и на приобретение дезинфекционных средств и др[угие] надобности, вызываемые борьбой с эпидемиями, в общей сумме в размере 21 960 рублей.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять доклад.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 187.

№ 265

**Відповідь отамана Н. О. Григор'єва на телеграму
отамана Д. В. Філатьєва⁵⁸ із категоричним запереченням
щодо повернення на посади в Миколаєві колишніх гетьманських
керівників Е. Л. де Бонді, Л. О. Богаєвського, С. Г. Пищевича**

17 грудня 1918 р.

В НИКОЛАЕВЕ

ОТПОВЕДЬ АТАМАНА ГРИГОРЬЕВА СВОЕМУ НАЧАЛЬНИКУ

15-го декабря командир 3-го корпуса в Одессе Филатьев прислал телеграмму Атаману Григорьеву о беспрепятственном возвращении на свои посты местной теплой «компаний» де-Бонди, Богаевского и прочих, так как они признали власть Директории.

В ответ на это требование Атаман Григорьев отправил следующую телеграмму Филатьеву:

⁵⁸ Філатьєв Дмитро Володимирович (1866–1932) – з 1 вересня 1918 р. перейшов до київського центру Добровольчої армії, начальник постачання Добровольчої армії (в Києві). Невдовзі – в Армії Директорії УНР начальник 6-ї пішої дивізії на Півдні України, з 11 грудня 1918 р. – виконуючий обов'язки командира 3-го Херсонського корпусу Армії УНР. На початку 1919 р. залишив службу в українській армії й перейшов до О. В. Колчака, воював на Далекому Сході. Помер в еміграції, похований у Парижі.

Одесса, Отаману ФІЛАТІЙВУ

На телеграму 6068 оповіщаю Вас, Вельмишановний Отамане, що поки я і мої казаки маємо зброю в руках, глумлення над собою не дозволим. Ця вся сволота, пригласив собі на допомогу 500 чоловік німців, з зброєю в руках виступили проти нас і, не дивлячись на мій ультиматум, прийняли бій, а потім, після третього штурму, позорно втекли, ограбував народне та державне майно, а остатки зброї та майна захопили непевні люди і тепер роблють бешкіт в місці та околицях. Як тільки вони появляться на березі, то сам нарід їх розірве. Гарантій не даю, бо та людина, котра вчора продавала неньку Україну, ніяк не може займати посаду і керувати нашим змученим трудовим людом. Я прокляну ту волю і ту Україну, котра найде місто таким злодіям, як Бонді, Богаєвський, Пищевич і компанія.

[*Нерозбірливо*] ... початку руху, що таким злочинцям пощади не має бути. Мене дуже дивує Ваша вимога допустити цих ворогів до влади.

Вельмишановний Отамане, я з Вами не згоден, а по цьому вкупі з Вами служити не можу, бо я не можу робити те против моєї совісті та волі трудового народу. Прохаю довести до відома Головного Штабу о нашим з Вами непорозумінні.

Ви хочете усунути з посади таку щиру людину, як комендант станції Знаменка, Бзенко, і хочете вернути на посаду таких злочинців, як ті, про котрих Ви другий раз мені телеграфуєте. Де тут правда, – не розумію. Але від цього всього болить серце і находять різні мрії: чи буде та воля, чи ні. Але ж з цього часу, пане Отамане, я більше Вам не вірю, но до розбора цього діла Ваши накази виконую.

За де-Бонді і компанію питаєте не мене, а тих людей, що погибли під Водопоїм. Я гарантій не даю.

Отаман Грігорійв

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 177–178.

№ 266

Протокол загальних зборів Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва із розглядом різних питань

17 грудня 1918 р.

- 1). Укр[аїнська] Директорія.
- 2). Українська Самостійна Народня Республіка.
- 3). Мійські та Земські Самоврядування.
- 4). Установчі Збори.

Рада професійних робітничих депутатів.

Влада мійським самоврядуванням.

Питання національне.

— " — соціальне, в першу чергу на національному ґрунті.

Що Рада У[країнських] О[б'єднаних] Орг[анізацій] стоїть за те, щоб в першу чергу було вирішено питання про соціальне питання, але ...

за соціал[ьне]..... 15

утрималось 8

за соц[іальне] нарівні з нац[іональним] 7

проти..... 8

Національне питання. Укр[аїнські] Уст[ановчі] збори.

Стоючи на платформі Директорії, Р[ада] о[б'єднаних] у[країнських] орг[анізацій], котра визнає Укр[аїнські] Уст[ановчі збори], за 17, проти – 3 голоса.

17 – 3 утр[ималися]

Обібрати депутата.

Визнаючи Директорію.

Обібрання депутата в комісію по обібраною в Раду робітничих депутатів.

За інформаційне.

Одноголосно.

Кандидати.

Скнар – обібраний делегат.

З приводу того, що Філат'єв прислав телеграму от[аману] Григор'їву про те, щоб не було ніяких припон з його боку про повернення до міста Де-Бонді, Богаєвського та инш[их], Рада постановила: протест Комкор ІІІ, копію Петлюрі, до відому всім демократичним організаціям. Копія при ділах.

Всіх утікших старшин та инш[их] вмісті з Де-Бонді та др[угими], претендуючи на посади, котрі вони займали раніш; Рада постановила: Де-Бонді, Богаєвський та др[угі] не мають права повернутись до Миколаїва, а всі молодші повинні бути затримані до розгляду їх злочиння. Обібрання комісії для утворення агітаційних курсів.

Про вільне козацтво має розглянути Військовий Відділ Ради. Передати в Військовий Відділ.

Послати представника в Центральне інформаційне бюро за одержанням ріжних інформацій та грошевої допомоги для Ради.

Кандидати: Юрченко, Татарко, Траценко, Скнар, Герасим[енко].

Питання про відкриття заводів.

Обібрати представника для огляду та зібрання відомостей про кількість матеріалів та працюючих людей.

Кандидати:

Юдченко.....трубочний
БазіченкоРуссуд
Кирило КораРуссуд
Константинович.....Дмитрієв
Балтвод.....Юдченко Грицько
НавальТраценко

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 90–91.

№ 267

**Протокол загальних зборів Ради об'єднаних українських
організацій міста Миколаєва, на яких Радою було висловлено
власну платформу та опротестовано повернення гетьманських
посадовців до Миколаєва**

17 грудня 1918 р.

ПРОТОКОЛ. Ч[астина] 2

Загального зібрання Ради Українських об'єднаних організацій
м[іста] Миколаїв 17 грудня 1918 року

Головою Ради Герасименком було оголошено зібрання відчиненим. Лагутою було внесено пропонування, аби Рада виявила свою платформу. По цьому питанню висловилося декілька членів від різних партій, після чого була винесена така постанова: Рада об[єднаних] укр[аїнських] ор[ганізацій] м[іста] Миколаїв, стоячи на платформі Директорії, себто: Укр[аїнські] Установчі збори, Українська Самостійність Народної Республіки, влада на місцях земським та мійським самоврядуванням, Ради робітничих та селянських депутатів, яко професійних організацій, Предпарламент; а також стоїть за те, щоб необхідно розрішити перш за все соціальні питання в українському масштабі.

Виявивши платформу Ради українських об'єднаних організацій, голова Ради зробив доклад про те, що Командиром III⁵⁹ корпусу було надіслано Отаманові ГРИГОРЕВУ дві депеші, аби він не робив перепон з приводу повернення в Миколаїв де-Бонді, Богаєвського та ком[панії] і гарантував недоторканність їх осіб.

З приводу цього зібрання винесло постанову: телеграфно протестувати Командирові III корпусу Філатьєву проти його такого провокаторського

⁵⁹ Йдеться про командира 3-го Херсонського корпусу Армії УНР Д. В. Філатьєва.

розпорядження, копію надіслати Головному Отаманові ПЕТЛЮРІ, а також протестувати через часопис, аби про це були повідомлені всі українські і всі соціалістичні партії. Телеграфний протест при ділі.

Голова Ради /підпис/

Копія. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 27.

№ 268

**Телеграма Головному отаманові Директорії Симонові Петлюрі
з протестом на рішення отамана Д. В. Філатьєва та на повернення
колишніх гетьманських посадовців до Миколаєва**

17 грудня 1918 р.

ВІЙСЬКОВА НЕГАЙНА

ОДЕСА КОМКОР З[III] ФІЛАТЬЄВУ БІЛА ЦЕРКІВ ГОЛОВНОМУ ОТАМАНУ
ПЕТЛЮРІ НА ТЕЛЕГРАМУ 281

Миколаївська Рада об'єднаних українських організацій рішуче протестує проти повернення Богаєвського і компанії до міста як провокаторів грабіжників народнього майна які не зробили ніяких заходів задля спокійної передачі міста республіканським військам покинувши все без догляду давши тим самим змогу преступним елементам узброїтись та грабувати і що їх повернення викличе певно заколот та повстання в місті.

Миколаївська Рада [об'єднаних українських організацій]

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 97.

№ 269

**Телеграма від Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва до отамана 3-го Херсонського корпусу Армії УНР
Д. В. Філатьєва із протестом на повернення колишніх
гетьманських посадовців до Миколаєва**

17 грудня 1918 р.

ВІЙСЬКОВА

ОДЕСА

КОМКОР III

На телеграму № 6068 крапка Ваше розпорядження про повернення на посади ворогів України Богаєвського, Де-Бонді та інших нас страшенно обурило і ми з приводу цього заявляємо категоричний протест і попере-

джаємо аби надалі таких розпоряджень не було котрі дискредитують
кома не тільки місцеві влади але й Директорію і увесь український
демократичний рух крапка

Рада Об'єднаних Українських Організацій міста Миколаїва.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 92.

№ 270

Протест Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва на повернення колишніх гетьманських посадовців до міста, висловлений Симонові Петлюрі, губерніальному комісарові Г. В. Няньчуру⁶⁰, національним союзам і всім демократичним організаціям України

17 грудня 1918 р.

ПРОТЕСТ

Директорії, Губерніальному комісарові НЯНЬЧУРУ, філіям Національ-
них Союзів в Херсоні, Одесі та всім демократичним організаціям на
Україні. Командиру З[III] корпусу. Петлюрі і до відома.

Рада об'єднаних українських організацій міста Миколаїва, довіда-
вшись про те, що Командир III корпусу Філат'єв вдруге настоює про
повернення злочинців українського народу: Де-Бонди, Богаєвського та
інш[их] та ще з гарантіями про недоторканність їх осіб, – Рада виносить
з приводу того обурення й категоричний протест, аби надалі наказів
провокаторського змісту не було.

Ми повинні зауважити, що злочинців народу українського не милують,
а судять, і що коли того не роблять, то цим самим вони їх підтримують і
подібних їм злочинців, а цього не повинно бути. Розпоряджені в дусі ге-
нерала Філат'єва роблять великий державний злочин, а саме: в корінію
підривають місцеві українські демократичні влади й організації, дис-
кредитують Українську Народну Директорію в очах всієї демократії та
підривають віру в демократичність Українського руху. Кому належить
про це відати, звертаємо його увагу, аби надалі цього не було, бо в про-
тивному випадку ми будемо боротися всіми засобами.

Рада Українських об'єднаних організацій міста Миколаїва

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 94.

⁶⁰ Няньчур Гордій Васильович (1884–?) – Херсонський губернський комісар УНР у грудні 1917 р. – квітні 1918 р., за Директорії з 18 квітня 1919 р. – Товариш Міністра внутрішніх справ УНР. Улітку 1920 р. виїхав в еміграцію, мешкав у Австрії.

№ 271

**Звернення Миколаївського осередку «Вільного Козацтва»
до Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва
із протестом на невизнання прав делегатів осередку**

17 грудня 1918 р.

**ДО РАДИ ОБ'ЄДНАНИХ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
В И П И С
З ПРОТОКОЛУ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА**

17 грудня 1918 року

Заслухавши доклад делегатів наших до Ради об'єднаних організацій д[обродіїв] Іваніва та Вербівського про відмовлення зібрання признати їх уповноваження, загальні збори «В[ільного] К[озацтва]», з огляду на не призначення прав цих делегатів в той час, коли іншим організаціям, пробуваючим там і бувшим без мандатів, права ці були дані, вбачає в цьому пристрасність і незаконність відношення до «В[ільного] К[озацтва]» і образу для себе, тому не визнає дійсними вибори, зроблені 16 грудня, і вимагає скасувати їх, проведення нових виборів з участю делегатів від «В[ільного] К[озацтва]» і до того часу приймати участь в праці Ради Об'єднаних Організацій одмовляється.

М.П. [місце печатки]

Голова Ради «В[ільного] К[озацтва]» І. Іванів.

З а П и с а р я /підпис/

17/XII-1918 р.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 68.

№ 272

**Оголошення про набір до міліції міста Миколаєва,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
17 грудня 1918 р. № 91**

17 грудня 1918 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ О ПРИЕМЕ В МИЛИЦИЮ

Настоящим довожу до всеобщего сведения, что с 17 декабря открыва-
ется прием на службу в Николаевскую городскую милицию ШТАТА
МЛАДШИХ МИЛИЦИОНЕРОВ ПЕШИХ И КОННЫХ.

1) Заявления принимаются в Управлении Главного Комиссариата
(Никольская ул[ица]) ежедневно 17, 18 и 19 декабря сего года, от 10 ч[асов]
до 2 ч[асов] дня и от 5 ч[асов] до 7 ч[асов] вечера.

2) Все желающие поступить должны представить при заявлении карточку о регистрации в Бирже Труда (каковая по отметке будет возвращена) и рекомендации: а) Комитетов социалистических партий, б) правлений профессиональных союзов, в) Рабочего комитета, г) Город[ских] общественных деятелей (демократических организаций) или удостоверений о службе в милиции до 1 августа 1918 г.

3) Все желающие поступить должны быть достаточно грамотны, и заявления о приеме должны быть написаны собственноручно.

4) Принятые на службу должны: а) подчиняться строго гражданской дисциплине и б) дать подписку в том, что обязуются служить не менее трех месяцев.

Учреждения и лиц рекомендующих просят относиться строго к выдаваемым рекомендациям, памятуя, что моральная ответственность за нравственные качества рекомендуемых лиц возлагается на тех, кто рекомендует.

Комиссия по приему в милицию состоит из представителей городского самоуправления, Рабочего комитета, Биржи Труда и коллегии вновь организованного Комиссариата, под председательством комиссара по охране города.

Председатель Комиссии,

Комиссар по охране города – М. МАКОТИНСКИЙ.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 177.

№ 273

Лист від Спілки покалічених і професійно хворих робітників до Ради об'єднаних українських організацій м. Миколаєва про порушення перед Директорією питання про підвищення пенсії колишнім робітникам, які отримали каліцтва і професійні захворювання на виробництві

18 грудня 1918 р.

[Штамп]
Союз Увечных
и профессиональных больных рабочих

г[ород] Николаев
Католическая, 56

№ 1415

5/18 декабря 1918 г.

Председателю Николаевской
Украинской Рады

[Резолюція]

Для доклада Українській Раді

18/XII-1918 р.

/підпис/

Правление союза увечных и профессионально больных рабочих честь имеет довести до Вашего сведения чрез представителей нашего союза Авраама Горбатого и Тимофея Романцева о нижеследующем.

В случае посылки делегата от Николаевской Рады в город Винницу в Центральную Украинскую Директорию просим уполномочить представителя правом ходатайства о защите увечных и профессионально-больных рабочих, получивших увечья, а также и профессиональные заболевания.

В связи с этим просим неуклонно настаивать о немедленной доплате дополнительной пенсии на дороговизну как страховыми товариществами, так и заводами морского ведомства, на основании Узаконоения и Распоряжения Рабочего и Крестьянского правительства применительно к декрету об увеличении пенсии § 25 отдела II от 4 декабря 1917 г. Выписку эту помещаем ниже: «1) Всем пенсионерам по несчастным случаям, по 1917 г. включительно, пенсия немедленно увеличивается с 1 января 1917 года на 100 % за счет пенсионного фонда (ст[атьи] 453 и 454 Уст[ава] о промыш[ленном] труде). Пенсионный фонд пополняется в течение 3-х лет из запасного капитала, свободных остатков от операций и, в случае недостаточности их, дополнительными взносами предпринимателей».

Между прочим, сие постановление приводилось несвоевременно и даже вопреки указаниям, а именно: страховые товарищества выплачивают на дороговизну только за 1918 г., причем только тем пенсионерам, кои получили увечье до 1-го июня 1917 года.

Для ознакомления подробно по этому поводу перед посылкой делегата просим пожаловать в союз для дачи дополнительного материала.

Председатель /подпись/

Секретарь /подпись/

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 164–164зв.

№ 274

**Накази з особового складу начальника
залоги міста Николаєва полковника Сухотіна**

18 грудня 1918 р.

НАКАЗ

Начальника залоги м[іста] Николаїва

Ч[астина] 3

18 грудня 1918 року м[істо] Николаїв

§ 1.

Оголошую щирю подяку скарбнику 18 легкого гарматного полку ЕГУПОВУ, завдяки самоотверженності котрого була охоронена часть майна в складі і цехавзі від грабування.

§ 2.

Комендантом залізничного і водового участка тимчасово призначаю значкового Юхима ТЕЛЯТНИКА, котрому пропоную негайно вступити до виконання обов'язків, крім того, до призначення Начальника Залізничної Варти пропоную виконувати і обов'язки Начальника Залізничної Варти.

§ 3.

Оголошую до відома, що всі продукти частинам Миколаївської залоги [з] продовольчих гамазеїв тимчасово будуть видаватись по моїм дозволенням.

§ 4.

З приводу того, що частини, стоящі в Миколаїві, продовжують свою роботу і формування, всі помешкання, зайняті ними, як для штабів, так і для канцелярій, ніякому освободженню не підляжать. Самовільно їх зайнявши повинні їх звільнити. Заміна помешкань можлива тільки по згоді і указанню мійського Самоврядування та Комісара міста Миколаїва.

§ 5.

Писарів Штабу 6-ї пішої дівізії, залічених прикомандированими до мого Управління наказом ч. 2 § 3 ШЕВЧЕНКО та КОРИНОВСЬКОГО, виключити з списків прикомандированих.

§ 6.

Козака вартової півсотні Штабу 6 пішої дівізії Володимира АДИЛОВА прилучаю до Управління вістовим.

§ 7.

Командиру 16 легкого гарматного полку задовольнить писарів і козаків Штабу 6 пішої дівізії, прилучених до мого Управління, ПЕТРОВА, АНДРІЧУКА, КУЧЕРА, МОРОЗА, СОРОКУ, ГАЗЕЛЯ і АДИЛОВА жалованням за Грудень, кормовими грошима з 10 грудня ц[ього] р[оку] згідно кормового окладу.

Підписав: Т. в. о. Начальника залоги Полковник Сухотін

Згідно: Діловод/підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 114.

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про взаємовідносини різних влад
у Миколаєві та повноваження дружин охорони міста**

19 грудня 1918 р.

ВЫПИСКА

из протокола № 4 заседания Николаевской Городской Управы
от 19-го декабря 1918 года

В настоящем заседании Управы происходил обмен мнениями по вопросу о взаимоотношениях представителей власти в городе.

Приняты следующие положения:

1. Начальником охраны города является Комиссар, ему принадлежит право формирования и вооружения охраны, последняя имеет установленные Комиссаром нарукавные отличительные знаки, никакие организации без ведома Комиссара не имеют права хранить у себя оружие, и все оружие сдается Комиссару.

2. Все назначения гражданской власти в городе предоставляются Комиссару.

3. Назначения военной власти производятся надлежащими высшими представителями этой власти, но с ведома Комиссара города.

4. Приказы германского командования, касающиеся гражданского населения города, могут быть издаваемы только по предварительном уведомлении о том Комиссара города.

5. Обыски и аресты могут быть производимы только по распоряжению и по ордерам Комиссара города и никакие иные лица и организации не вправе этого делать.

Доложена ниже следующая резолюция Рабочего комитета по вопросу об организации охраны города.

«Рабочий комитет считает возможным принять участие в охране города и [нести] ответственность за нее лишь в том случае, если будут приняты следующие условия:

1. Рабочие дружины по охране города находятся в полном подчинении Комиссара города т[оварища] ЮРИЦЫНА.

2. Рабочие дружины набираются Комитетом через посредство социалистических партий /с[оциалистов]-р[евolutionонеров], с[оциал]-д[емократов], «Поалей Цион», коммунистов-большевиков и с[оциалистов]-р[евolutionонеров] интернационалистов/. Комиссару города предоставляется в пределах этого общего принципа установить известные правила, с которыми

Комитет будет сообразоваться /напр[имер], об испытании умения владеть оружием, о письменных рекомендациях и т. п./.

3. Рабочий комитет дает со своей стороны гарантию:

а) что дружины будут соблюдать полное подчинение Комиссару города и городскому самоуправлению,

б) что единственной целью организации дружин является, с одной стороны, охрана порядка в городе, а с другой – поддержка Рабочего комитета как революционного органа,

в) что дружина без специального разрешения Рабочего комитета не будет использована ни в каких партийных целях.

4. Рабочий комитет требует, чтобы не было предпринято никаких репрессий по отношению к какому-либо партийному течению в составе Комитета, в противном случае Комитет слагает с себя ответственность за могущие произойти последствия.

5. В случае непринятия этих условий Рабочий комитет устраняется от какого бы то ни было участия в организации охраны города, снимает с себя всякую ответственность за таковую и оповещает об этом население.

Представители Рабочего комитета настаивали на принятии резолюции целиком, причем заявили, что Комитет будет представлять списки дружины без права отвода со стороны Комиссара.

Обсудив приведенную резолюцию и считаясь с теми реальными силами, которые ни в коем случае не примирятся с участием в охране большевистских элементов, а также принимая во внимание заявление помощника Комиссара Ф. И. Рябоконя о том, что участие в охране большевиков не будет также допущено и представителями Директории и может создать острый конфликт, каковое заявление помощник Комиссара подтвердил фактами, Городская управа постановила: считая крайне желательным участие Рабочего комитета в организации охраны города, городское управление находит совершенно невозможным принять целиком предложенные Комитетом условия организации охраны города.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 105–107.

**Звернення командувача силами Антанти генерала А. М. Бертело⁶¹
та французького консула в Одесі Е. Енно⁶² до населення
Півдня колишньої Російської імперії в зв'язку
із майбутнім прибуттям військ союзників**

19 грудня 1918 р.

ЗАЯВЛЕНИЯ СОЮЗНИКОВ

Вчера Николаевским Объединенным Рабочим Комитетом, с адресом всем местным должностным лицам и политическим организациям, были получены следующие телеграммы из Одессы:

Генерал Бертело, главнокомандующий союзными силами на Юге России, телеграммой от 16 декабря, полученной 17 декабря, сообщает мне следующее: «Прошу вас передать главарям большевиков, что я их делаю лично ответственными за всякое выступление и всякое стремление нарушить спокойствие в стране».

Генерал Бертело

Французский консул с особыми полномочиями ЭННО

К ЖИТЕЛЯМ ЮГА РОССИИ

Генерал Бертело, командующий союзными силами в Румынии и на Юге России, сообщил мне для широкого распространения следующую телеграмму: «Жители южной России. Вот уже почти два года, как ваша богатая страна разоряется нескончаемыми гражданскими войнами. Истинные злоумышленники захватили местами власть, угрожая жизни и имуществу всех мирных жителей и друзей порядка, создавая таким образом в вашей стране подлинную анархию, ведущую к полному разорению. Мы, ваши союзники, не забывшие усилий, которые вы приложили во имя торжества общего дела, желаем вновь увидеть вашу страну умиротворенной, процветающей и великой, решили, что наши войска высадутся в союзной России, чтобы дать возможность благонамеренным жителям восстановить порядок. Окажите должный прием войскам союзников. Они приходят к вам, как друзья. Все державы Согласия идут вам навстречу, чтобы снабдить вас всем, в чем вы нуждаетесь, чтобы дать вам, наконец, возможность свободно, а не под угрозами злоумыш-

⁶¹ Бертело Анрі Матіас (Henri Mathias Berthelot) (1861–1931) – французський генерал, командувач дунайською армією з листопада 1918 р. по травень 1919 р. З початку березня 1919 р. – головнокомандувач силами союзників на півдні колишньої Російської імперії та Балканах.

⁶² Енно Еміль – представник Антанти в Україні у 1917–1919 рр., французський консул в Одесі з особливими повноваженнями, один із ініціаторів проведення Яської наради (16–23 листопада 1918 р.).

ленников, решить, какую форму правления вы желаете иметь. Итак, войска союзников направляются к вам только для того, чтобы дать вам свободу, порядок и безопасность. Они покинут Россию после того, как спокойствие будет восстановлено. Дайте решительный отпор дурным советникам, преследующим интересы вызвать смуту в стране. Встречайте войска держав Согласия с доверием».

Генерал БЕРТЕЛО

Консул французский с особыми полномочиями ЭННО

Местный Совет германских солдатских депутатов получил вчера следующую телеграмму: «Генерал Бертело, главнокомандующий союзными силами на Юге России, ставит в известность всех начальствующих германских войск, которые еще находятся на этой территории, что они обязаны поддерживать порядок и обеспечить спокойствие там, где они находятся, и обеспечить свободу передвижения по железным дорогам. Всякое действие, способное породить беспорядок, всякое потворство, допускающее их развитие, повлечет для начальников надлежащую кару, а для виновников этих беспорядков – строгие репрессивные меры.

Генерал БЕРТЕЛО

Консул французский в Киеве с особыми полномочиями ЭННО

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 80–81.

№ 277

Постанова Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва про припинення зносин із Одесою через події на залізниці та потребу в оголошенні мобілізації

20 грудня 1918 р.

У[країнська] Н[ародна] Р[еспубліка]

РАДА ОБ'ЄДНАНИХ

УКР[АЇНСЬКИХ] ОРГАНІЗ[АЦІЙ]

м. Миколаїв

на Херсонщині.

20 грудня 1918 р.

1) Рада постановила звернутися телеграмою до Державного Телеграфу, аби було заборонено всяке зношення, як поштою, так і телеграф[ом] з м[істом] Одесою.

2) Рада постановила звернутись до німецького Совдепа за інформаціями, як вони дивляться на ті події, які тепер творяться на залізниці коло

Долінської, і взагалі коли і яким шляхом вони мають виходити з України, для чого прохати Голову і Саобало піти в Совдеп по цій справі.

3) Рада постановила прикликати Нач[альника] гарнізону і пропонувати йому випустити відозву до громадянства з роз'ясненням мети мобілізації, а також [з числа] кого і для чого ця мобілізація провадиться.

Зміст відозви такий: копія при ділах.

На прохання представника Учительського інституту постановлено: видати йому листа до губерніяльного комісара, аби розпорядження Директорії з приводу задоволення учителів і слухачів інституту було виконано негайно.

Рада, повідавшись, що начальник Штабу Богоявленсько-Покровського району Пашинський є шантажист і що він шантажує своєю організацією, постановила звернутись до коменданта м[іста], аби його було заарештовано і препроводить по належності.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 80.

№ 278

Звернення Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Інформаційного бюро Директорії про виділення фінансування на провадження діяльності

[Штамн]

20 грудня 1918 р.

Р А Д А

УКРАЇНСЬКИХ ОБ'ЄДНАНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ

м[іста] Миколаєва

20 грудня 1918 р.

Ч[астина] 29

ДО ЦЕНТРАЛЬНОГО
ІНФОРМАЦІЙНОГО БЮРО ПРИ
ДИРЕКТОРІЇ АБО ІНШІЙ ІНСТИТУЦІЇ,
ДО ЯКОЇ ЦЕ НАЛЕЖАТЬ БУДЕ

Рада об'єднаних українських організацій м[іста] Миколаєва просе відпустити кошти в розпорядження Ради на ріжні її потреби по справі інформації та агітації по селах, в можливій кількості, позаяк Рада без коштів не може провадити своїх справ.

Вірно:

П и с а р /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 71.

№ 279

**Посвідчення члена Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва Я. Д. Скнура, делегованого
до Інформаційного бюро Директорії для одержання вказівок**

20 грудня 1918 р.

ПОСВІДЧЕННЯ Ч[астина] 27

Пред'явник цього є дійсно член Ради Українських Об'єднаних Організацій м[іста] Миколаїва Яків Дмитрович СКНАР, який Радою надсилається в Центральне Інформаційне Бюро при Директорії для одержання інформації та різних вказівок в справі українського руху.

20 грудня 1918 р., м[істо] Миколаїв

Вірно:

П и с а р /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 72.

№ 280

**Наказ начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна
про переслідування крадіїв військового майна**

20 грудня 1918 р.

Н А К А З

НАЧАЛЬНИКА ЗАЛОГИ м[іста] МИКОЛАЇВА

20 грудня 1918 року

Ч[астина] 5

м[істо] Миколаїв

Частина муштрова

§ 1. Сотника Юрія ДОБРОВОЛЬСЬКОГО призначаю до 17-го легкого гарматного полку.

§ 2. Наказую усім командирам частин пильно стежити, щоб усе військове майно було б в повній здатности і цілості.

§ 3. Згідно одержаного мною розпорядження, усі особи, котрі будуть купувати крадене військове майно, як-то: одяг, зброю і друге – підлягають за то польовому суду.

Оригінал підписав:

Т[имчасово] в[иконуючий] О[бов'язки]

Нач[альника] залоги полковник СУХОТІН

З оригіналом згідно:

Д І Л О В О Д /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 73.

№ 281

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питань про прийняття хворих
германських військових на лікування до міської лікарні
на тих самих умовах, що й українських вояків, та про витрати
на організацію виборів до міського самоврядування**

20 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 9 заседания Николаевской Городской Управы
от 20 декабря 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад Члена Управы Г. К. ПЛОТИЦЫНА от 14 сего декабря за № 1343/4634 по предложению германской комендатуры о принятии в Городскую Больницу на излечение больных германских войск на тех же условиях, как и украинских военнослужащих.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять доклад.

СЛУШАЛИ: Докладная записка Секретаря Городской Избирательной комиссии по выборам гласных в Думу А. А. Хмелевского о результате работ комиссии, израсходованных суммах по составлению избирательных списков и о предстоящих платежах за работы, объявления и магазинам за канцелярские принадлежности и проч[ее].

ПОСТАНОВИЛИ: Произвести окончательный расчет по всем счетам со всеми работавшими по составлению списков.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 193.

№ 282

**Повідомлення про спрямування британським крейсером
«Кентерберрі» прицілів на основні пункти у місті Миколаєві
з метою охорони інтересів Антанти та про заходи англійців
з утримання Миколаївського порту відкритим протягом усього
зимового періоду, опубліковані у виданні «Трудовая газета»
21 грудня 1918 р. № 2784**

20 грудня 1918 р.

Охрана города

Вчера наш сотрудник посетил место причала союзных военных кораблей.

Британский крейсер «Кентерберри» подошел непосредственно к берегу /около элеватора/. Сделано это, как заявили нашему сотруднику,

для того, чтобы иметь возможность поддерживать непрерывный контакт с городом в целях охраны, в случае надобности, интересов Антанты.

Вооружение крейсера представляет собою последнее слово техники. «Кэнтеберри» с его бронированными бортами, с огромным количеством снаряжения и тяжелыми орудиями производит впечатление неприступной крепости.

Орудия большого калибра, как было заявлено нашему сотруднику, направлены на различные пункты города, причем прицел математически выверен.

Англичане и Николаев

Нам сообщают из авторитетного источника, что английское морское командование приняло все необходимые меры к тому, чтобы Николаевский порт остался открытым всю зиму. Предприняты шаги к доставке угля для ледоколов. Вообще англичане в деле организации торговых сношений придают Николаевскому порту большое значение.

Последнее обстоятельство дает основание надеяться на приток из-за границы товаров, что облегчит нужду населения, лишенного многих предметов первой необходимости.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 82.

№ 283

Повідомлення про виконання наказу отамана Н. О. Григор'єва про реквізицію хліба, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 21 грудня 1918 р. № 2784

20 грудня 1918 р.

Распоряжение Атамана Григорьева

Вчера продовольственная управа получила со станции «Водопой» от начальника хозяйственной части войск Атамана Григорьева телеграмму следующего содержания: «Атаман Григорьев приказал немедленно реквизировать в пекарнях города 100 пудов печеного хлеба и к 12-ти часам дня доставить его на вокзал».

Приказание исполнено.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 86.

**Телеграма отамана Н. О. Григор'єва із наказом
про негайний арешт представників буржуазії у Миколаєві
та роз'ясненням воєнних дій його армії**

21 грудня 1918 р.

Т Е Л Е Г Р А М М А

**УКРАИНСКАЯ ОБЪЕДИНЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ
ИЗ ДОЛИНСКОЙ 21/12**

Офицерская банда и донская кавалерия при шести орудиях и 60 повозках прорвалась от Никополь продвинулась и заняла от Апосто-
лово распространяясь отхода в сторону Долгинцево мобилизовав быстро
резервы я с частью отряда двинулся им навстречу и в ночь с 20 на
21 число декабря мои авангарды осадили противника взяв обратно Апо-
стоново и продвигаясь на Никополь другие отряды отправленные со
стороны Берислава Херсон заняв и охраняют станцию Снигиревка глав-
ные силы подходят в район Кривого Рога из Херсона на верх по Днепру
направлен вооруженный катер противник будучи сбит попал в петлю и
окружен мною со всех сторон сейчас он занимает села 4 гирла Днепра
Ново-Воронцовку Костромское Гирловку и Кирсановку считаю занятое
мною положение блестящим а потому полагаю сегодня к вечеру занять
Никополь в Херсон мною направлено для несения гарнизонной службы
400 казаков при пулеметах в Николаев направляю пополнение Алексан-
дрийского полка мобилизованных приказываю комиссару города Нико-
лаева немедленно арестовать представителей буржуазии распростра-
няющих о маневрах отряда ложные слухи через четыре дня штаб воз-
вращается в Николаев и полевой суд определит кару всем по заслугам
слава нашим авангардам и ганьба провокаторам.

Атаман Григорьев

Копія. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 307–308.

**Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва
із рекомендацією Веніаміна Вакуленка до роботи в Центральному
інформаційному бюро Директорії УНР**

21 грудня 1918 р.

21 ГРУДНЯ

Цим посвідчується, що т[овариш] ГЕРАСИМОВ є дійсно член Р[ади]
Об[']єднаних] Укр[аїнських] Орг[анізацій] м[іста] Миколаїва, котрий по його

бажанню надсилається співробітником Центрального Інформ[аційного] Бюро.

Рекомендується, як щирий працівник на користь українських справ.

До Української Директорії

Рада Об'єднаних Українських Організацій м[іста] Миколаїва рекомендує на посаду при Директорії або адміністрації полковника Веніаміна Вакуленко, призначеного недавно помішником атамана Де-Бонді проти волі посліднього, впливом українських кол.

Вакуленко – військовий юрист, служив слідчим суддею на Поділлію при генералі Ерошевичу; приїхав з Туркестану, де був головою Чардхійської Української Ради [так у документі] краюї ради, відомий Славінському, Стебницькому, Шелухіну, Троцькому, Долуцу, Тушкану; був видвинутий Радою на посаду комісара м[іста] Миколаїва, але [так у документі] через протест Думи.

Р[ада] Об'єднаних Укр[аїнських] Орг[анізацій]

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 74.

№ 286

Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про можливість звернення Миколаївського міського голови В. П. Костенка до союзного командування по зброю для міської міліції

21 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 10 заседания Николаевской Городской Управы
от 21-го декабря 1918 г.

СЛУШАЛИ: Рассмотрен счет гласного Городской думы М. М. Кочкина о произведенных расходах по поездке в г[ород] Одессу за Городским головой В. П. Костенко, в сумме 618 руб. 45 коп.

ПОСТАНОВИЛИ: Уплатить 618 руб. 45 коп.

СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы Г. К. Плотицына от 21 сего декабря за № 976 о расчете с уполномоченным Министерства продовольствия Украинской Державы по заготовке скота, уплатив ему причитающиеся 159 520 руб. 49 коп. Что же касается 7 976 руб. 03 коп. в счет 5 % обложения, то таковая сумма не может быть уплачена, так как означенное обложение не признано постановлением Думы.

ПОСТАНОВИЛИ: Доклад принять.

СЛУШАЛИ: Доклад временно исполняющего обязанности Комиссара по охране города о реорганизации милиции по мерам, принятым им для охраны города.

ПОСТАНОВИЛИ: Ввиду того, что в распоряжении Комиссара в настоящее время не имеется достаточного количества оружия, просить г[осподина] Городского голову В. П. Костенко при посещении им представителя союзного командования о выдаче городу следующего оружия для милиции: 600 штук винтовок с патронами, 200 штук револьверов и 4 000 штук патронов к ним, 8 пулеметов с необходимым количеством лент, 1 броневик, 2 грузовых и 2 легковых автомобиля.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 194–195.

№ 287

Повідомлення про переговори Миколаївського міського голови В. П. Костенка та Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина з представником англійського крейсера «Кентерберрі» Ройтсом з приводу виділення зброї для охорони міста, опубліковане в газеті «Южное слово» 24 грудня 1918 р. № 59

21 грудня 1918 р.

В. П. КОСТЕНКО и С. П. ЮРИЦЫН У АНГЛИЧАН

В воскресенье Городской голова В. П. Костенко и комиссар города С. П. Юрицын посетили командира английского крейсера «Кентерберри» г[осподина] Ройтса, имели с ним довольно продолжительную беседу по вопросу об охране города. Ввиду того, что комплектование кадров милиции задерживается отсутствием достаточного количества оружия, В. П. Костенко и С. П. Юрицын обратились к союзникам с просьбой дать свое согласие на выдачу немцами в распоряжение гор[одского] самоуправления необходимого вооружения для милиционеров.

Г[осподин] Ройтс заявил, что до тех пор, пока милиция не будет вполне организована, английское командование не может считаться с ней, как с институтом жизнеспособным и правомочным.

В. П. Костенко и С. П. Юрицыну было сообщено, что эвакуация немцев закончится в 3–4 недели. К тому времени наблюдение за всеми учреждениями общественного и государственного характера перейдет от немцев к англичанам и французам.

В дальнейшей беседе, носившей частный характер, были затронуты вопросы местного и общеполитического значения.

Г[осподин] Ройтс проявил большой интерес к последним событиям в России, в частности к Петлюровскому движению.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 96–97.

№ 288

**Повідомлення про призначення отаманом Н. О. Григор'євим
сотника Цизанкова на коменданта станції Миколаїв,
опубліковане у виданні «Трудовая газета» 21 грудня 1918 р. № 2784**

21 грудня 1918 р.

В РЕДАКЦИЮ

Ввиду побега коменданта ст[анции] Николаев, по распоряжению Атамана Григорьева комендантом ст[анции] Николаев назначен сотник Цизанков.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 86.

№ 289

**Протокол засідання демократичної Миколаївської міської думи,
на якому було розглянуто результати роботи Миколаївського
міського голови В. П. Костенка на Сімферопольському з'їзді
представників земств і міст⁶³**

22 грудня 1918 р.

В Демократической Думе

Третьего дня закончилось обсуждение Думой вопросов настоящего политического момента, вызванное докладом Гор[одского] головы В. П. Костенко о Симферопольском съезде представителей земств и городов.

Открытому заседанию Думы предшествовали продолжительные фракционные заседания, в которых были обсуждаемы резолюции по докладу г[осподина] Костенко.

⁶³ Сімферопольський з'їзд представників земств і міст відбувся 30 листопада – 8 грудня 1918 р. і мав на меті формування на півдні колишньої Російської імперії центральної демократичної влади, яка б об'єднала всі державні утворення «для примирення» так званої демократії з Добровольчою армією. Делегати з'їзду висловилися проти визнання права націй на повне відділення від Росії. Після з'їзду для переговорів з різними політичними силами й державними утвореннями про створення єдиного Південно-Російського уряду було обране виконавче бюро Ради з'їзду. У березні 1919 р. в Одесі пройшли переговори Ради земств і міст Півня Росії, Національного центру, Союзу відродження Росії і Ради державного об'єднання з питання про створення Південно-російського уряду. Обговорювалося також питання про принципи формування, склад і функції уряду – Директорії. Однак спроба заснування цього уряду залишилася без результату, оскільки ідея не знайшла підтримки в жодних політичних партіях як України, так і Росії.

Заседание Пленума Думы началось около 9-ти часов вечера.

Председательское место занимает гласный г[осподин] Блинов, заменяющий г[осподи]на Терентьева, находящегося в настоящее время в Одессе.

Председатель предупреждает Думу, что заседание может продолжаться только до 10 часов вечера, а потому просит ораторов быть краткими.

Слово предоставляется от эсеровской фракции гл[асному] Рахмановичу.

Оратор в небольшой речи обрисовывает настоящее политическое положение в связи с победой держав Согласия.

Заседание Симферопольского съезда, – говорит гл[асный] Рахманович, – началось в тот момент, когда военное счастье было на стороне центральных держав. В то время германские армии возглавлялись Вильгельмом 2-м, а потому, вполне естественно, русская демократия ориентировалась на союзников. В дальнейшем положение на западном фронте резко изменилось. Пугавший нас германский империализм пал. Дальнейшие военные удары держав Согласия были уже направлены на демократическую революционную Германию. Державы Согласия заявили о своем стремлении к справедливому миру, а на деле продолжали наступление и брали один за другим германские города. Вильсон писал декларацию за декларацией, сулившие справедливый мир, а войска Согласия наносили удар за ударом революционной Германии. Земское и городское объединение в это время заседало и вынесло резолюции о необходимости идти в полном контакте с союзниками. Мы знаем, что союзникам нужна единая Россия, им необходимо восстановление порядка на русской земле. Но здесь прежде всего преследуются узкоэгоистические цели. Они стремятся и хотят обеспечить исправное получение с России тех миллиардов, которые они дали ей во время войны. Они всеми силами стремятся также к тому, чтобы потушить разгоревшийся пожар социалистической революции. Вследствие этого нам необходимо определить свое отношение к союзникам и стремиться к тому, чтобы взять в свои руки. Съезд земств и городов не выявил в этом отношении определенной позиции. Мы знаем, что союзники имеют определенное тяготение к Добровольческой армии, желают сделать ее орудием объединения России и оказывают ей поддержку. Политическая окраска этой армии также известна нам.

Пора бы нам самим, без постороннего военного вмешательства, установить нужный порядок. В этом отношении Симферопольский съезд не сказал ничего нового. Надо прямо и откровенно заявить, что порядок не

наступит до того времени, пока не будет разрешен аграрный вопрос, как того хотят социалисты-революционеры. На это не пойдет земское и городское объединение, ибо там известную роль играют кадеты, роль которых в разрешении аграрного вопроса известна и в пояснениях не нуждается. С ними мы не пойдем.

Необходимо помнить, что революционное движение охватывает не только страны, побежденные в этой войне, но и государства нейтральные. Отсюда мы можем сделать вывод, что в недалеком будущем это движение проникнет и в страны Согласия, где в настоящее время Фош является диктатором. Мы не можем не считаться с этим и мириться с настойчиво проводимой программой подавления европейского революционного движения. Одним из факторов этого подавления является и Добровольческая армия. Пока земское и городское объединение идет с Добровольческой армией, поддерживаемой союзниками, нам с ним не по пути. Лично я нахожу такой альянс противным демократии. К сожалению, не все члены нашей фракции разделяют мою точку зрения.

Свою речь гл[асный] Рахманович заканчивает следующими словами: Кто стоит за народовластие и народоправство, тот не войдет в добровольческо-союзническую коалицию.

Следующим выступает гл[асный] Плотицын, предупреждающий Думу, что он является социал-демократом плехановского типа. В своей речи, продолжающейся около часа, оратор подробно остановился на истории революционного движения на Западе и в России, коснулся многих тонкостей настоящего капиталистического строя и, в конце концов, пришел к выводу, что не только мы, русские, но и западные европейцы для социального строя не созрели. По мнению оратора, если мы будем насильственными мерами побуждать страну к восприятию социалистического строя, то это повлечет за собой колоссальное количество жертв и крови и может отбросить нас к монархизму. В заключение оратор призывает к объединению вокруг демократического ядра Симферопольского съезда, для достижения единственной цели созыва Всероссийского Учредительного Собрания.

Вторым оратором эсеровской фракции выступает гл[асный] Браславский, с присущим ему темпераментом и ясностью произносящий краткую речь.

Основным требованием настоящего момента, – говорит гл[асный] Браславский, – является определение отношения к создающемуся фронту объединения России на демократических началах. В настоящий исторический момент не должно быть политических шатаний. Либо

народоправство, либо капитализм, либо классовость, либо диктатура – справа через Деникина, слева – через Троцкого. Мы должны остановиться на народоправстве.

Далее оратор останавливается на речи представителя с[оциал]-д[емократов] гл[асного] Макотинского, произнесенной в прошлом заседании, и говорит, что эта речь была для невзыскательной публики, увлекающейся дешевыми эффектами. В противовес газетным выдержкам, прочитанным гл[асным] Макотинским об ужасах, творимых южной армией в Юзовке, оратор приводит также ряд газетных сообщений о подвигах Евгении Бош⁶⁴ и о казнях по приговору «совдепских «чрезвычайек». Согласно этим сообщениям, в Псковской губернии и в других местах в течение сравнительно непродолжительного времени было казнено 14.600 человек.

Нам нужно бросить демагогические приемы, – продолжает гласный Браславский, – и воспринять всю серьезность настоящего политического момента. Мы должны предложить массам нечто определенное и конкретное. Это определенное мы видим в намечавшемся объединении демократических элементов Симферопольского съезда. Мы должны приветствовать это объединение, влив в него неперемненное условие – созыв Учредительного Собрания на основании всеобщего избирательного права. Только через Учредительное Собрание Россия придет к тем формам демократического управления, которые будут гарантировать развитие страны на основе действительной свободы.

Речь гл[асного] Браславского сопровождалась шумными аплодисментами.

От еврейской фракции выступил гл[асный] Левин, заявивший, что фракция находит необходимым объединиться на платформе Симферопольского Съезда, при условии гарантии демократических и национальных свобод.

От фракции каде[тов] прочитывает резолюцию гласный Давидсон. В резолюции кадетов говорится о полной приемственности платформы Симферопольского съезда.

Социал-демократическая фракция выпускает второго своего представителя – гл[асного] Мандельштама.

⁶⁴ Бош (Майш) Євгенія Богданівна (Готлібівна) (1879–1925) – єврейка, уродженка міста Очакова (нині – Миколаївської області), більшовичка, революційна діячка та учасниця революційних подій у Росії та Україні, соратниця В. І. Леніна, Н. К. Крупської, Г. Л. Пятакова, 1-й Народний комісар внутрішніх справ та голова Народного секретаріату Української Народної Республіки Рад (1917–1919).

Последний настаивает на том, что все социалисты должны объединиться на образовании единого революционного фронта от юга России до Берлина.

С заключительным словом выступает докладчик В. П. Костенко.

Пространно резюмируя речи представителей различных фракций, оратор настаивает на том, что социалистическая революция должна в настоящий момент привести пролетариат к крушению. Для утверждения истинных свобод, истинного народоправства необходимо объединиться на платформе Симферопольского съезда, однако с оговорками, которые гарантировали бы торжество демократических начал и принципов.

Мы должны, – заканчивает В. П. Костенко, – избрать путь, который должен привести нас к полным и истинным свободам через волю всего народа, воплощенный в Учредительном Собрании.

Затем г[осподин] Костенко прочитывает резолюцию думской фракции социалистов-революционеров.

«Заслушав доклад Гор[одского] головы В. П. Костенко о Симферопольском съезде и ознакомившись с его резолюциями, Николаевская городская дума заявляет, что видит в факте осуществления этого союза весьма важный этап на пути объединения демократии и доказательство пробуждения ее активности. Только путем самостоятельности всех творческих элементов демократии может быть достигнута великая цель – возрождение целостной российской государственности на началах всестороннего народовластия через всенародное, полномочное Учредительное Собрание. Исходя из признания организующей роли этого съезда и не придавая окончательного программного значения резолюциям съезда по вопросам о власти, отношения к союзникам и добровольческой армии, Николаевская городская дума считает возможным примкнуть к созданному съездом земскому городскому объединению, оставляя при этом за собой свободу действий в вопросах политической ориентации и поручая своему представителю в Совете земского – городского объединения добиваться более последовательного выявления демократической программы союза, которая должна быть всецело построена на принципе независимости линии поведения демократии от всех слоев общества и классов, преследующих реставрационные цели, и от всякого влияния иноземного вмешательства в наше внутреннее строительство».

Дума переходит к голосованию резолюций.

Резолюция эсдеков собирает пять голосов.

Кадетская резолюция не голосуется вследствие того, что она является копией резолюции Симферопольского съезда, принятой съездом, а потому не подлежащей баллотировке.

Большинством [в] 31 голос принимается резолюция эсеров.

Принятие резолюции сопровождается аплодисментами.

Заседание закрывается около 12 часов ночи.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 87-91.

№ 290

Телеграма отамана Н. О. Григор'єва про успіхи його армії на театрі воєнних дій у районі сіл Ново-Воронцовка, Грушівка та Костромська

22 грудня 1918 р.

22/12-1918 г. 10 часов 30 минут

ИЗ ДОЛИНСКОЙ

НKL[Николаев]. НАПР[АВИТЬ] ПО ВСЕМ АДРЕСАМ

Объединенному союзу рабочих г[орода] Николаева, Николаев[ская]
Рада объединенных украинских организаций, командиру 17 полка
Вязовскому, Комиссару Юрицыну, коменданту ст[анции] Николаев
Телятникову

Уведомляю, что дела наши блестящи; свыше тысячи человек против-
ника, расположившегося: кавалерия – в Ново-Воронцовке, пехота и
артиллерия – в Грушевке и Костромской, мною окружены по всем пра-
вилам, [оттесняем] их к гирлу Днепра. Думаю, что не выскочит ни один.
Поддержки для меня никакой не нужно.

Атаман Григорьев

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 75.

№ 291

**Телеграма коменданта міста Вознесенська Томковича
про бої з більшовиками, надіслана до Штабу Директорії,
розташованого на станції Вигода, 28 грудня 1918 р.**

23 грудня 1918 р.

ТЕЛЕГРАМА. Копія з копії. 108/42

КИЕВ СТАВКА КОПІЯ ВИГОДА ШТАБКОР.

Із Вознесенська. 28/12.

Київ Ставка копія Вигода Штабкор.

23 Грудня гарнізон міста Вознесенського відтунив до Помішної
26 Грудня військо Директорії знову з боєм заняло місто предмєстья
розитнавши оільшовицькі банди за сей період часу телеграм агинул вос-
становляем з телеграфних банд після чого дом видии вид на депеши
Комендант міста Вознесенськ Томкович.

З копією згідно: Дир. канцелярія
ст. 304.
Д. Ради Федянич
Укр. Організація (1918)

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 108.

№ 292

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
з рішенням про виплату Управою 15 тис. руб. орендатору готелю
«Лондонський» Фрейману за постій германських військових**

23 грудня 1918 р.

ВЫПИСКА

Из протокола № 12 заседания Николаевской Городской Управы
от 23 декабря 1918 г.

СЛУШАЛИ: Доклад Члена Управы Д. М. КОКИЗОВА /по Х[озяйственно]-
распорядительному отделу/ о производстве расчета, согласно договору с
арендатором гостиницы г[осподином] Фрейманом за постой германских
войск.

ПОСТАНОВИЛИ: Уплатить содержателю Лондонской гостиницы
г[осподину] Фрейману 14 733 руб. 28 коп.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 107-108.

№ 293

**Протокол засідання Миколаївського українського гуртка
поштово-телеграфних робітників,
на якому прийнято рішення про визнання Директорії**

23 грудня 1918 р.

Протокол № 15. 125 *Копія*

Записана зборів Миколаївського Українсько-го гуртка поштово-телеграфних робітників 23 грудня 1918 року. Авшався членів гуртка Законна частина. Збори відкрив Голова гуртка Кондратюк.

Суржани:	Хаванин:
1) Доклад голови Рівісійної комісії Савостича.	Доклад і ревізійний протокол прийнявсь і стверджується одноголосно.
2) Збори Рівісії гуртка:	Відкритим голосуванням обирались: Голова Кондратюк товарищем його Ткачук; Мисареш Мнишин та Скарбник Говшківський.
3) Відговорення суржано-го менту:	По відкритті дебатів ухвалено: Признати Українську Республіканську Директорію і стійти

на видіснену нею та
форму.

У Біскупі теми:

Заслуживши відношен
кооператива поштово
мешер. робітників в ме
лаївсько район від
Вистопадку ц. р. № 75
показу з'являючи: всі
кошти які маютьс
ком робітників від
кооперативу під безв
соткову допомогу до
першого зайняттв.

Голова уртка Кондратюк Тисар Мишин.
З оригіналом згідно:

Голова уртка Архиву

Завірена копія. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 175-175зв.

**Протокол засідання демократичної Миколаївської міської думи,
в якому прочитано лист від колишнього голови Ради
робітничих і військових депутатів Я. П. Ряпо, виділено асигнування
отаману Н. О. Григор'єву, розглянуто питання про ставлення
службовців Миколаївської міської управи до демократичної
Миколаївської міської думи під час її розпуску та про ставлення
до резолюцій Сімферопольського з'їзду представників земств і міст**

24 грудня 1918 р.

Заседание 24 декабря [1918 г.]

Заседание открывается в начале десятого часа вечера
Заседанию предшествовали фракционные совещания
Председательствует гл[асный] Шабалов

ПИСЬМО ГЛ[асного] РЯППО

Гор[одской] Голова В. П. Костенко сообщает Думе, что им получено от гласного [Я. П.] Ряпо, находившегося в Проскурове, письмо следующего содержания: «Приветствую Вас и Николаевскую демократическую думу с возобновлением работ. Надеюсь, что гетманское самодержавие и диктатура хлебобобов свержена навсегда. Надеюсь, что по заслугам воздастся им и разным цензовикам, кто с помощью иноземных штыков узурпировал власть. Да здравствует народовластие».

Чтение письма сопровождается аплодисментами гласных и публики.

ОБ ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ, СОПРОВОЖДАВШИХ РОСПУСК ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ДУМЫ

Дума переходит к обсуждению вопроса об обстоятельствах, сопровождавших роспуск демократической Думы после взятия города германскими войсками.

В. П. Костенко в краткой речи обрисовывает эти обстоятельства.

Меня, – говорит Городской голова, – в это время не было в Николаеве, благодаря чему я не являлся непосредственным свидетелем происшедшего. Я ознакомился с этим впоследствии и пришел к заключению, что расследование этих обстоятельств необходимо, дабы выяснить отношение к демократической Думе некоторых лиц, принимающих в судьбах городского управления известное участие. Мы часто и громко говорим о необходимости единения демократического фронта, однако практика свидетельствует, что среди нас существуют элементы, которые с приходом иностранной силы переменили фронт и оскорбляли разгонявшееся

демократическое учреждение. Эти оскорбления мы не можем почитать личными. В этом случае мы бы не поднимали этого вопроса. Дело в том, что в лице демократической Думы оскорблялось все население города, пославшее нас сюда. Если бы мы смолчали об этих обстоятельствах, то могли бы породиться сомнения в нашем желании сказать правду. Нас могли бы заподозрить в боязни этих разоблачений. Теперь наступил момент, когда все это нужно выяснить. При роспуске Думы со стороны группы городских служащих были допущены по отношению к членам Думы оскорбительные выступления. Все это не могло не оставить в вас известного тяжелого осадка. Для того, чтобы осадка этого не было, необходимо во всем этом разобраться. Мы далеки от выявления актов мести и преследования. Мы должны выяснить, возможна ли общая работа с теми элементами, которые занимают определенную позицию по отношению к демократической Думе. Это должно быть рассмотрено с гражданской точки зрения. Все это требует гласного расследования, а не межличностного характера. Ввиду этого Управа обращается к Думе с предложением образовать особую следственную комиссию в составе представителей Думы, союза городских служащих и союза городских рабочих. Пусть комиссия ознакомится со всеми имеющимися дефектами и вынесет свое беспристрастное решение.

Далее г[осподин] Костенко говорит, что делегация служащих посетила Управу и последняя, выслушав делегацию, обещала организовать комиссию, о которой изложено выше. Между прочим, г[осподин] Костенко указывает, что делегация приветствовала демократическую Управу и обещала полное содействие служащим в городской работе.

Это сообщение Гор[одского] головы вызывает общий смех гласных.

Гл[асный] Макотинский приводит ряд фактов, характеризующих отношение некоторых гор[одских] служащих к демократической Думе в момент ее роспуска.

После некоторых прений Дума постановила избрать следственную комиссию в составе четырех представителей Думы. В свою очередь союзы служащих и рабочих, а также совет профессиональных союзов избирают по два своих представителя.

УТВЕРЖДЕНИЕ АССИГНОВАНИЙ АТ[аману] ГРИГОРЬЕВУ

Управа ходатайствует об утверждении ее распоряжения по выдаче Атаману Григорьеву 12 000 рублей на нужды его отряда. Распоряжение утверждается. Кроме наличных сумм, Атаману Григорьеву для нужд его отряда было отпущено продовольственным отделом различных продуктов на 35 961 руб. 24 000 руб. Атаманом уплачено, осталось за ним

11 961 руб. Дума признала и этот расход, рекомендуя Управе дополучить с Атамана Григорьева оставшуюся за ним сумму.

ДУМА И ПОЛИТИЧЕСКИЙ МОМЕНТ

На очереди вопрос о директивах городского управления представителю его на предстоящем совещании Совета съезда земского и городского объединения.

После небольшого перерыва, во время которого происходили фракционные совещания, В. П. Костенко говорит, что в прошлом заседании Думы была принята резолюция, выражающая отношение городского управления к демократическому земско-городскому объединению. Этой резолюцией были очерчены общие рамки, ныне в эти рамки необходимо влить конкретное содержание.

Гл[асный] Рахманович прочитывает резолюцию фракции эсеров, содержание которой сводится к следующему:

Николаевская городская дума, признав в своей резолюции от 20-го декабря значение земско-городского объединения, как одной из форм подготовки единого демократического фронта, поручает своему представителю в Совете земско-городского объединения – Гор[одскому] голове В. П. Костенко – сделать следующие заявления от имени Николаевской городской думы:

1) Признавая всецело исходный принцип платформы земско-городского объединения – полное народовластие, Николаевская городская дума, тем не менее, находит, что главные тактические резолюции съезда по политическим вопросам не совместимы с требованиями полной независимости линии поведения организованной демократии от влияния враждебных ей сил, а потому ведут к противоречиям, шатаниям и даже к подрыву того самого принципа народовластия, на котором построено все объединение земств и городов. Поэтому Николаевская городская дума находит, что политические резолюции съезда не отражают действительного настроения широких масс подлинной демократии на местах и не соответствуют обстановке момента.

2) В целях предотвращения опасного разрыва внутри демократического фронта, объединяющегося вокруг местных самоуправлений, Николаевская городская дума считает необходимым дальнейшие ответственные политические выступления земско-городского объединения основывать на следующих положениях:

а) Создание всякой временной власти в переходной период до возможности созыва Всероссийского Учредительного Собрания или краевых Учредительных Собраний должно быть построено в форме предпарла-

мента, на основе соглашения внутри самой организованной демократии, без участия цензовых элементов, ставших открыто на путь поддержки реакционных образований.

б) Добровольческая армия, выступившая на путь открытых самочинных стремлений к созданию государственной власти в форме диктатуры, опирающейся на военную силу, должна быть учитываема как враждебная демократии и ее принципу – народовластию.

в) Державы Согласия, поддерживающие сознательно или бессознательно узурпаторские стремления Добровольческой армии в лице руководителя ее кругов и возглавляющих ее Деникина, Гришина-Алмазова и других генералов, своим вмешательством обостряют внутреннюю анархию и гражданскую войну на территории Украины и Юга России. Поэтому земско-городское объединение должно апеллировать прежде всего к общественному мнению демократии в странах Согласия по поводу той же роли, которую несут их войска на территории России, являющейся препятствием к выявлению подлинной воли и самостоятельности русской демократии Юга России;

г) Вместе с тем земско-городское объединение, рассматривая современные политические вопросы, должно определить свое отношение к силам международного характера не с узкоместной точки зрения их роли в узком территориальном масштабе, а исходя из условий развития международной солидарности всех демократий мира.

Николаевская гор[одская] дума констатирует, что резолюции Симферопольского съезда совершенно не освещают той роли, какую играют победители в мировой войне по отношению к побежденным народам, толкая этим человечество в пропасть будущих разногласий и новых потрясений, так как слагающаяся обстановка ликвидации войны коренным образом расходится с интересами демократии всех стран.

Представитель фракции социал-демократов гл[асный] Макотинский говорит, что в резолюции эсеров ничего не говорится об отношении Думы к советской России. Вследствие этого фракция эсде[ков] вносит следующую поправку:

Принимая во внимание, что вооруженная борьба с советской Россией может лишь привести к торжеству международной и российской контрреволюции, Ник[олаевская] гор[одская] дума заявляет, что таковая борьба неизбежно приводит к союзу с Добровольческой армией и державами Согласия, она недопустима, и демократия не может и не должна принимать в вооруженной борьбе с советской Россией никакого участия.

Принимая во внимание, что принципы, изложенные в этой декларации, являются тем минимумом требований, которые российская демократия может предъявлять к тем, что говорит от ее имени, – Николаевская гор[одская] дума поручает своему делегату тов[арищу] Костенко предложить Совету земств и городов положить принципы настоящей декларации в основу своей будущей деятельности. В случае, если декларация эта не соберет за собой большинства Совета, Ник[олаевская] гор[одская] дума предлагает своему делегату тов[арищу] Костенко немедленно сложить с себя звание и обязанности члена Совета земств и городов».

Гласный говорит, что если поправка эсде[ков] не будет принята, то фракция не будет принимать участия в голосовании эсеровской резолюции.

После речи гл[асного] Браславского, выступившего против поправки фракции эсде[ков], выступали от еврейской фракции гл[асный] Рабинович и от каде[тов] гл[асный] Вонский.

Резолюция эсеров принимается 22 голосами против 3, при 7 воздержавшихся.

Поправка эсде[ков] отклоняется.

Гл[асный] Макотинский с места: Мы найдем и время, и место поговорить о нашей поправке.

Заседание закрывается.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 96–100.

№ 295

Повідомлення про незгоду Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва з резолюцією Миколаївської міської думи щодо ставлення до Сімферопольського з'їзду земств і міст та про запобігання вивезенню продуктів харчування з Миколаєва до Одеси, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 27 грудня 1918 р. № 99

24–25 грудня 1918 р.

В Рабочем Комитете

В заседании 24 декабря был окончательно решен вопрос об отношении к Городской думе. Вопрос этот имеет длинную историю. Первоначально контакт между Думой и Рабочим комитетом носил не только технический, но и политический характер. Рабочий комитет считал нужным сообразовать свою политическую тактику со взглядом Думы.

Известная резолюция Думы по поводу Симферопольского совещания⁶⁵ вызвала в Комитете такое недовольство, что был поставлен вопрос о разрыве. Левая часть настаивала на «полном разрыве» с Думой, правая предложила формулу осуждения вынесенной Думой резолюции и перехода к очередным делам. Большинством с[оциалистов]-р[еволюционеров] и с[оциал]-д[емократов] эта последняя резолюция была принята Комитетом, после чего левая часть заявила о своем уходе. Последняя резолюция Думы, в которой Дума заявила о своем несогласии с симферопольским совещанием, несколько изменила положение, в связи с чем вопрос был пересмотрен. Левая часть вошла обратно в Комитет, и нижеследующая резолюция была принята им единогласно, при двух воздержавшихся.

«Принимая во внимание, что между Рабочим комитетом и нынешним большинством Николаевской городской думы наблюдаются существенные разногласия по политическим вопросам, Рабочий комитет объявляет, что он является самостоятельной организацией, что в его задачах содержится выявление политической линии николаевского пролетариата и что впредь он будет выявлять эту линию самостоятельно и независимо от Городской думы».

На том же заседании решено принять меры для осведомления рабочих масс о политическом положении в связи с германской революцией, петлюровским восстанием и наступлением союзников.

Вышеприведенная резолюция об отношении к Городской думе, разумеется, касается только политических вопросов. Рабочий комитет не имел и не имеет намерения вторгаться в хозяйственно-административную компетенцию Городской думы.

25 декабря на очередном утреннем заседании Исполнительного бюро Комитета был затронут вопрос о продовольствии. В Комитете имеются сведения, что обострение продовольственного кризиса в г[ороде] Николаеве связано с массовым вывозом продуктов в Одессу, где цены значительно выше николаевских. Исполнительное бюро решило созвать на этот же день вечером Пленум Комитета, на коем заслушать подробные доклады о продовольственном положении города и о тех мерах контроля, которые необходимо принять. На заседание были приглашены члены Гор[одской] управы, заведывающий продовольствием, представители кооператива «Труд[овая] Коп[ейка]», Союза рабочих по произв[одству] пищевых продуктов и гор[одской] милиции.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 181–182.

⁶⁵ Йдеться про Сімферопольський з'їзд представників земств і міст.

**Наказ начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна
про заборону особам, які не служать в республіканській армії УНР,
носити військову форму й зброю**

26 грудня 1918 р.

НАКАЗ

НАЧАЛЬНИКА ЗАЛОГИ м[іста] МИКОЛАЇВА

Ч[астини] 8

26 грудня 1918 р. м[істо] Миколаїв

§ 1.

Оголошую для відома й безумовного виконання телеграму Ч[астини] 379:

«Помічено, що дуже багато осіб, не маючих ніякого відношення до військових інституцій і частин, носять військові одяги і зброю. Зазначаю, що зброю мають носити ті, хто служить в Українській Народній Республіканській Армії, всі інші мусять мати дозвіл від к[омендантів] ст[анцій] та уч[астків] і за межами залізничної території від комендантів міст, повітів і губерній, а військові слухачі – від військових частин комендантів ст[анцій], участків, міст, повітів. Пильно стежити за цим.

ПІДСТАВА: Телеграма Ч[астини] 379.

Для виконання телеграми Ч[астини] 379, оголошеної в § 1 цього наказу, пропоную комендантам міста Миколаїва і Коменданту залізничної станції Миколаїв пильно стежити за тим, щоб особи, котрі не мають ніякого відношення до Української Народньої Республіканської Армії, не носили військової одяги і зброї.

Оригінал підписав:

Т[имчасово] в[иконуючий] о[бов'язки] начальника залоги,

Полковник СУХОТІН

Згідно: Діловод /підпис/

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 78.

**Протокол засідання Об'єднаного робітничого комітету
із розглядом питань про відсутність запасів муки в Миколаєві,
неякісний хліб, необхідність накладання заборони на вивезення
продуктів харчування до Одеси, опублікований у газеті
«Путь социал-демократа» 28 декабря 1918 р. № 100**

26 грудня 1918 р.

В Рабочем Комитете

/Вопрос о хлебном кризисе/

Заседание 26 декабря было посвящено вопросу о катастрофическом положении города в связи с недостатком хлеба. На заседание были приглашены заведующ[ий] Прод[овольственным] отдел[ом] Гор[одской] упр[авы] т[оварищ] Паршиков, член Управы Плотицын, начальник портового участка милиции Лавут и председатели кооператива «Труд[овая] Коп[ейка]» и Союза рабочих-пищевиков.

Докладчик, тов[арищ] Паршиков, сообщил следующее: к тому моменту, как Дума снова получила в свое заведывание продовольственное дело, оно оказалось в состоянии крайнего расстройтва. Склады были почти пусты, неприкосновенный запас муки под видом освежения был израсходован. Для пополнения запасов вместо предполагаемых 80 000 п[удов] муки было уплачено только за 15 000 п[удов]. Я поспешил сейчас же уплатить за новые 15 000 п[удов], но в Хлебном Бюро запасы иссякли и нам было отпущено вместо 15 000 п[удов] только 10 000 п[удов]. Необходимо отметить, что одновременно с бегством германских властей ими были приняты меры для того, чтобы оставить город без хлеба. Почти все запасы Хлебного Бюро были вывезены в Одессу. Одновременно были приостановлены все хлебные грузы, шедшие на Николаев. Уже в день переворота по приказанию Раб[очего] ком[итета] были задержаны последние остатки хлебных запасов, которые нагружались по чьему-то приказанию на пароход, уходивший в Одессу.

В настоящее время в распоряжении Прод[овольственного] отдела имеется: ржаной муки 11 000 п[удов], смешанного помола 9 419 п[удов], пшеничной муки 25 000 п[удов], не считая 17 вагонов с пшеницей, предназначенных для Елисаветградского земства, но случайно попавших в Николаев и задержанных Продовольственным отделом. Между тем ежедневное потребление муки – 2–3 тысячи пудов, перспективы на будущее время тоже не внушают успокоения. На станциях скупки зерна имеются запасы для николаевского Хлебного Бюро, но доставить их нет возмож-

ности, ибо распоряжением Директории все эти запасы должны будут отправлены в Киев. Это распоряжение Директории ставит нас лицом к лицу с призраком голода. Потребовалось принять экстренные меры для того, чтобы растянуть запасы на возможно большее время, поэтому пришлось перейти на смешанный помол. Мука смешанного помола скверного качества, потому что прибавляемый к пшенице ячмень по качеству своему очень низок, в изломе зерно его не имеет белизны, а зеленое, чем и объясняется черный цвет хлеба. В настоящее время Продовольственным отделом послан специальный поезд за хлебом. Это почти единственная наша надежда на ближайшее будущее. Приходится отметить ужасное качество ныне выпекаемого хлеба. Помол все еще в руках Хлебного Бюро, и мы лишены возможности контролировать могущие при нем быть злоупотребления.

В дополнение к докладу Паршикова сделал сообщение председатель правлен[ия] «Труд[овой] Коп[ейки]» Гриценко. Плохое качество хлеба объясняется тем, что в муке содержится не 20 законных процентов ячменя, а гораздо больше. Оставшаяся в городе мука сама по себе достаточно плоха, она еще ухудшается вследствие злоупотребления в помоле, который производится Хлебным Бюро. Мука так плоха, что тесто не поддается выработке, между тем выпечка значительно больше потребной. Каждый день в пекарнях остается много неразобранного хлеба, который вследствие своего дурного качества на следующий день уже никуда не годится. Большая часть хлеба все еще выпекается в частных пекарнях. «Трудовая Копейка» до сих пор получила всего 328 пудов муки, лишь с понедельника она будет получать 720 пудов. Улучшить качество черного хлеба можно лишь на счет белого. Гриценко предлагает:

- 1) Взять на учет все количество белой муки, имеющейся в городе,
- 2) Запретить выпечку белого хлеба,
- 3) Имеющуюся у города плохого качества муку улучшить путем смешивания с белой мукой,
- 4) Белая мука должна выдаваться только больным по рецептам врачей. Этими мероприятиями только и возможно улучшение качества хлеба.

Представитель Союза пиццевиков Горштейн настаивает на необходимости свободной продажи белого хлеба. Вследствие безработицы и дороговизны других продуктов рабочее население вынуждено питаться главным образом хлебом. Для него пайка в 3/4 ф[унта], конечно, не хватает, и рабочие покупают хлеб у частных торговцев из остающихся у этих последних. Этими излишков не будет, если состоятельные классы

вместо белого хлеба будут покупать черный. Кроме того, это вызовет увеличение безработицы, ибо выпечкой белого хлеба занято много рабочих булочников.

Член Р[абочего] к[омитета] Гордон ставит вопрос о хлебе в связи с вопросом о борьбе с эпидемическими заболеваниями, развивающимися главным образом на почве плохого питания. Единственное средство борьбы – решительные меры. Необходимо отобрание у частных лиц всего запаса имеющейся в городе белой муки и передача его в распоряжение Прод[овольственного] отд[ела] Гор[одской] упр[авы]. Член Р[абочего] к[омитета] Рахманович поддерживает предложение о реквизиции всей муки Продовольственным отделом.

Член Р[абочего] к[омитета] Макотинский указывает на необходимость запрещения выпечки белого хлеба во всех видах, вплоть до пирожного. Белый хлеб должен выпекаться исключительно для больных в одной из пекарен «Труд[овой] Копейки» и выдаваться под контроль Врачебно-санит[арного] отд[ела] Гор[одской] управы.

Член Р[абочего] к[омитета] Канторович высказывается против запрещения выпечки белого хлеба ввиду того, что эта мера требует огромных усилий по проведению ее в жизнь и вместе с тем не оправдывает себя, ибо употребляемая на эту выпечку мука добывается из деревни частными лицами за спекулятивную цену. Налицо ничтожное количество ее, а стоит прекратить выпечку – и она вообще перестанет доставляться.

В результате обсуждения вопроса Раб[очий] ком[итет] постановил:

1) Сообщить Атаману Григорьеву о катастрофическом положении города, о необходимости восстановить движение на Николаев хлебных грузов, установить контроль над Хлебным Бюро и передать помол в руки города,

2) Выразить пожелание, чтобы городское самоуправление в случае, если положение с хлебом не улучшится, запретило выпечку белого хлеба, кроме как для больных.

Вслед затем был затронут вопрос об усилении контроля над портом в связи с массовым вывозом продовольствия /муки, сахара, сала и мяса/ в Одессу, о чем в Комитете имеются точные сведения. По заслушании доклада начальника портовой части Лавута решено предложить начальнику милиции предоставить в распоряжение начальника портового участка несколько заслуживающих доверия людей для усиления контроля над портом особенно в вечернее и ночное время.

Далее было указано, что большое количество продовольствия вывозится в Одессу сухим путем – через Варваровку. Постановлено: предло-

жить начальнику милиции иметь у Варваровского моста постоянный пост для поимки продовольственной контрабанды.

Постановлено также предложить Гор[одской] думе усилить надзор над мясом на городской бойне.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 184–186.

№ 298

Статистика епідемічних захворювань і смертності від них медичного персоналу по місту Миколаєву в листопаді 1918 року та станом на 26 грудня 1918 року, опублікована у виданні «Трудовая газета» 27 грудня 1918 р. № 2789

27 грудня 1918 р.

Инфекционные заболевания

В течение ноября месяца в городе зарегистрированы случаи следующих инфекционных заболеваний: оспа – 2, корь – 1, скарлатина – 7, грипп – 16, дифтерит – 5, тиф сыпной – 188, брюшной – 609, рожа – 3. В с е г о : 855 случаев.

«Тифозные цифры»

За вчерашнее число в городской больнице состояло на излечении больных тифом: возвратным – 3, брюшным – 215, сыпным – 377 /накануне 350/.

Отмечаются многочисленные заболевания сыпным тифом среди медицинского персонала как обслуживающего сыпнотифозных, так и не имеющего с последними непосредственного общения.

В течение последних дней умерли от сыпного тифа: старший ординатор Городской больницы г[осподин] Уваров и сестры милосердия г[оспо]жи Дюмина, Кошлакова и Эдельман. В настоящее время больны сыпным тифом врачи: г[оспода] Лазарев, Богуславский, Нестеренко, Зисельман и г[оспо]жа Златопольская. Среди сестер милосердия насчитывается около 15 больных.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 103.

**Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про звернення до уряду Директорії
за виділенням фінансування для боротьби з інфекційними
захворюваннями та ліквідації безробіття в Миколаєві**

27 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 16 заседания Николаевской Городской Управы
от 27-го декабря 1918 года

СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы Г. К. Плотицына о мерах, принятых Врачебно-санитарным отделом для борьбы с эпидемией тифа.

ПОСТАНОВИЛИ: Ввиду того, что эпидемия тифа развертывается, главным образом, в рабочих кварталах, вследствие голодания и существующих там антисанитарных условий, – обратиться к Директории с ходатайством о срочном ассигновании средств как для борьбы с эпидемией, так и для устройства общественных работ.

СЛУШАЛИ: Доклад члена Управы Г. К. ПЛОТИЦЫНА о необходимости временного занятия здания Ломоносовской школы для размещения там части чистых больных⁶⁶ Городской больницы.

ПОСТАНОВИЛИ: Разрешить занять школу впредь до приведения в порядок передаваемого городу госпиталя на заводе «Руссуд».

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 198.

**Оголошення про заходи Миколаївської контори
Державного Хлібного Бюро із подолання хлібної кризи
в місті Миколаєві, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 27 грудня 1918 р. № 99**

27 грудня 1918 р.

Объявление

Наличность запасов пшеницы и муки в городе очень незначительна. Подвоз зерна со станций, где хранятся запасы Государственного Хлебного Бюро, вследствие переживаемых событий и расстройства транспорта совершенно прекратился.

Местами эти запасы расхищаются.

⁶⁶ Йдеться про хворих не на епідемічні хвороби.

Дабы иметь возможность запасы использовать в течение более продолжительного срока, пока не наладится подвоз зерна, Николаевское отделение Государственного Хлебного Бюро вынуждено было перейти на смешанный помол, вследствие чего качество хлеба в сравнении с прежним понизилось.

Мера эта принята под давлением крайней необходимости.

Николаевское отделение Государственного Хлебного Бюро принимало и принимает самые срочные меры к подвозу в Николаев запасов пшеницы из района и тотчас по миновании кризиса вернется к прежнему помолу.

Управляющий Николаев[ским] отд[елением]

Гос[ударственного] Хл[ебного] Бюро Молчанов

Член Гор[одской] управы,

завед[ующий] Прод[овольственным] отделом А. В. Паршиков

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 181.

№ 301

Стаття про ситуацію з розподілом хлібних продуктів у Миколаєві, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 27 грудня 1918 р. № 99

27 грудня 1918 р.

Грозный призрак

Цензовая управа, распоряжаясь в Продовольственном отделе, успела только в одном: она опустошила все продовольственные склады и амбары, а теперь население стоит пред грозным вопросом, что будет с хлебом.

Занимаясь больше всего своими домашними делами, управа расточительно вела дело снабжения населения хлебом.

Уверенная в том, что царство цензовиков вечно и что наостренный штык всегда заставит вывезти хлеб в город, управа не позаботилась создать запаса муки на то время, когда по многим причинам привоз и доставка зерна и муки в город уменьшается или совсем прекратится.

Картонная система на хлеб и была только контролем над населением, но не над пекарнями, ибо те четыре контролера, которые номинально числились при Продовольственном отделе, были, по причине своей малочисленности, не контролем, а сплошной фикцией.

Не имея над собой правильного контроля, пекаря сплавляли муку в другие города, наживая при этом немало денег.

А осуществление контроля настоящего, не фиктивного, было делом совсем не трудным, так как получаемый Продовольственным отделом доход от распределения муки, до 1 500 руб. в день, мог идти непосредственно на контроль, но не на уплату нарочито изобретенных должностей для близких господ Ясинских, Еланских и Леонтьевых.

Но что делать дальше, как справиться с грозovým призраком хлебного голода.

Во-первых, необходимо немедленно, путем обязательного постановления Комиссара гор[ода] Николаева, выяснить наличие всех мучных запасов в городе и сконцентрировать все запасы в продовольственных амбарах.

Затем установить строгую карточную систему на хлеб, не как контроль над населением, а как контроль над владельцами пекарен.

Увеличить штат контролеров пекарного производства, которым вменить в строгую обязанность вести учет поступающей муки в пекарни и выдачи из пекарен хлеба, а также строгий контроль над торговцами хлебом.

Для удобства контроля необходимо в ближайшем будущем произвести концентрацию пекарен, для чего необходимо будет некоторые закрыть, оставив функционировать наиболее оборудованные в техническом и санитарном отношениях.

Ввиду перехода на смешанный помол необходимо строго следить за тем, чтобы владельцы пекарен не злоупотребляли, так как они имеют возможность выпекать хлеб из ячневой муки, а пшеничную «сплавлять» по более дорогой цене.

Необходимо также серьезно подумать о сокращении пайка: рабочим и безработным оставить существующий паек в 3/4 ф[унта], а для всех остальных установить паек 1/2 ф[унта].

Но главный и основной вопрос – это вопрос о привлечении зерна и муки из деревни в город. Об этом в следующий раз.

Знакомый

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 182–183.

№ 302

**Телеграма отамана Н. О. Григор'єва про можливість
отримання зерна й вагонів для його перевезення до Миколаєва
на станціях Біла Криниця, Снігурівка та Апостолове**

28 грудня 1918 р.

Т е л е г р а м м а

Кривой Рог 236/151 28. 6 15

Продовольственной Управе

Принята 28/12-[19]18 г.

На станции Била Криница и Снигиревка гинет много хлеба. Приезжайте и заберите его, получив вагоны на ст[анции] Апостолово или на ст[анции] Водопой из эшелона командира окремого куреня Ткаченко. Денежный расчет произвести с теми, кому этот хлеб принадлежит.

Атаман Григорьев

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 5.

№ 303

**Телеграма отамана Н. О. Григор'єва про відвантаження муки
для Миколаєва зі станції Високополи**

28 грудня 1918 р.

Хлеб для Николаева

С телеграммы Атамана Григорьева

28 декабря № 14/2 22 час. 55 мин. Высокополи, копия Продуправе.

Срочно прошу погрузить 15 вагонов муки и отправить по назначению в Николаев. О результате сообщить.

Атаман Григорьев

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 190.

№ 304

Наказ начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна про підрахунок зброї, одержаної від німців, та створення Комісії для реквізиції бензину у приватних осіб, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 1 січня 1919 р. № 104

29 грудня 1918 р.

НАКАЗ

Начальника залоги міста Миколаєва

29 грудня 1918 року № 14, м[істо] Миколаїв

Згідно одержаного мною розпорядження від Головного отамана, наказую всім військовим частинам всю зброю вогнепальну і холодну, одержану від німців і під час розроблення, точно підраховувати по своєму реєстрові і ні в якому разі не дозволяти брати цю зброю.

II.

Згідно одержаного мною розпорядження від командира 3 корпусу для реквізиції у приватних осіб бензину для потреб військ призначаю комісію в складі голови військової ради Карпенка, 2-х старшин од 17 Александрійського полку і понятих. Комісії зібратись по вказанню Голови військової Ради.

Оригінал підписав: т[имчасово] в[иконуючий] о[бов'язки]
 начальника залоги, полковник Сухотін

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 3–4.

№ 305

**Телеграма про обкладання банків зборами на користь
петлюрівського загону**

29 грудня 1918 р.

ТЕЛЕГРАММА

**НИКОЛАЕВ СРОЧНО МЕЖДУНАРОДНЫЙ
ИЗ ВОЗНЕСЕНСКА**

29/12

Сегодня постановлением Думы банки обложены по пятьдесят тысяч каждый [в] пользу петлюровского отряда. Получить сегодня поручено Атаману Козловскому. Неисполнение угрожает насилием. Банкорус исполнил, переведите срочно 100 тысяч, телеграфируйте распоряжение, международный.

Гольдштейн, Балинский. Подписи удостоверены.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 104.

**Витяг з протоколу засідання демократичної
Миколаївської міської думи, в якому заслухано доповідь делегації,
відрядженої до штабу отамана Н. О. Григор'єва для переговорів
про забезпечення міста хлібом**

29 грудня 1918 р.

О хлебе насущном

Заседание 29 декабря открывается докладом делегации, выезжавшей к Атаману Григорьеву по вопросу о хлебе.

Делегация в составе т[оварищей] Яшкина, Пархоменко /от Раб[очего] К[омите]та/ и Браславского /от Гор[одской] думы/ отправилась в штаб Атамана Григорьева, но уже на «Водопое» оказалось возможным снестись с штабом по телеграфу, причем выяснилось, что Атаман Григорьев уехал на позицию и в штабе его нет. Отменить общий приказ о направлении грузов на Киев без него невозможно было. Взамен этого делегация добилась от штаба следующего: 35 вагонов в тот же день направлены на ст[анции] Снигиревку и Белую Криницу, где и будут грузиться. Сверх того, на линии Мерефа – Херсон имеется 10–12 уже груженных вагонов с мукой. Вагоны немедленно направляются на Николаев. В общем Николаеву обеспечено в течение 2–3 дней 45 вагонов.

Доклад принимается к сведению.

По предложению чл[ена] Р[абочего] к[омитета] Канторовича решено, независимо от уже достигнутых результатов, предпринять по возвращении Атамана Григорьева необходимые шаги для того, чтобы добиться направления на Николаев запасов со ст[анций] Явкино, Ново-Полтавка и Николо-Козельска. Эти запасы смогут обеспечить город на довольно продолжительное время.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 283. Арк. 108.

№ 307

**Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи
із розглядом питання про пропозицію Спілки евакуйованих
надати свої послуги з охорони міста та про відмову Управи
сплатити рахунок германської комендатури за енергопостачання,
надане заводом «Руссуд»**

30 грудня 1918 р.

Выписка

из протокола № 18 заседания Николаевской Городской Управы
от 30-го декабря 1918 года

СЛУШАЛИ: Отношение Союза эвакуированных, демобилизованных и вернувшихся с плена воинов-фронтовиков от 28 сего декабря за № 55 с предложением услуги городу формируемой Союзом дружиной – в количестве 300 человек, для охраны города и учреждений.

ПОСТАНОВИЛИ: Принять к сведению. Предложение направить на заключение Комиссару по охране города.

СЛУШАЛИ: Требование германских властей, с представлением счета завода «Руссуд» на сумму 4 204 руб., об уплате означенной суммы заводу за отпущенное им электричество для помещений, занятых немцами.

ПОСТАНОВИЛИ: Возвратить переписку с указанием, что так как помещения эти были заняты Германской комендатурой без ведома и контроля городского самоуправления, Управа не находит возможным уплатить по счету.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 166. Арк. 200.

№ 308

**Протокол засідання конференції представників правлiнь
професійних спілок із пропозиціями щодо скликання
Трудового Конгресу, опублікований у газеті
«Путь социал-демократа» 31 грудня 1918 р. № 103**

30 грудня 1918 р.

Конференция правлений профессиональных союзов

Вчера в помещении Городской думы состоялась конференция правлений профессиональных союзов. В конференции приняло участие 84 делегата.

Первым вопросом, по настоянию делегатов, был поставлен текущий момент. Поэтому вопросу высказывается ряд ораторов.

Тов[арищ] Рахманович призывает к организации единого революционного фронта и предлагает всем рабочим организациям придерживаться тактики Рабочего комитета.

Оратору задают вопрос, каково его отношение к Директории. Т[оварищ] Рахманович отвечает, что у него никакого другого отношения, кроме положительного, не может быть.

Тов[арищ] Яковенко выражает пожелание, чтобы в рабочей печати чаще указывалось на отрицательное отношение рабочих к оккупации союзников.

Тов[арищ] Соколов, приветствуя призыв Рабочего комитета к объединению революционного фронта, находит, что если конференция укажет в своей резолюции о необходимости Учредительного Собрания, то единый революционный фронт будет разрушен, так как для левых партий Учред[ительное] Собр[ание] неприемлемо.

В результате прений специально избранной комиссией вносится следующая резолюция по текущему моменту и принимается большинством [в] 48 гол[осов] против 12 при 9 воздержавшихся.

«Выслушав доклад о текущем моменте представителя Рабочего комитета, конференция находит, что принятая на предыдущей конференции правлений профессиональных союзов резолюция не в достаточной мере обнимает вопросы, выдвинутые мировой революцией, и что в ней совершенно не затрагивается отношение конференции к декларации Украинской Директории, в частности к созыву Трудового Конгресса⁶⁷, – настоящая конференция находит необходимым дополнить ранее принятую резолюцию следующими пунктами:

1) Создавшаяся мировая обстановка, в связи с совершенным переворотом в Германии, и занятая державами Согласия позиция в отношении мировой революции настойчиво диктуют российской революционной демократии необходимость напрячь все силы к созданию единого мощного революционного фронта для борьбы с мировой реакцией.

2) Опубликованная Директорией декларация, учитывая мировую сложившуюся конъюнктуру, – приняла некоторые меры к созданию такого фронта, устраняя в создании власти все буржуазно-помещичьи элементы. В целях обеспечения интересов широких демократических масс конференция призывает весь рабочий класс гор[ода] Николаева принять активное участие в подготовительной работе по выборам

⁶⁷ Трудовой Конгрес – проходив у Києві 23–28 січня 1919 р. У перший день роботи Конгрес затвердив ухвалу Української Національної Ради ЗУНР та Універсал Директорії УНР про об'єднання ЗУНР і УНР в одну державу. 28 січня 1919 р. Конгрес схвалив текст резолюції про владу як проєкт тимчасової конституції України. Фактично Конгрес став тимчасовим вищим законодавчим органом УНР періоду Директорії.

Конгресса⁶⁸, для использования его в целях создания прочной демократической краевой власти.

3) Позицию Рабочего комитета, принятую им в создании единого революционного демократического фронта, конференция считает правильной и выражает твердую уверенность, что Комитет и впредь будет придерживаться этого пути».

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 191–193.

№ 309

Оголошення Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина про запровадження комендантського часу в місті, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 1 січня 1919 р. № 104

31 грудня 1918 р.

От Комиссара города Николаева
ИЗВЕЩЕНИЕ

Декабря 31 дня 1918 года.

Объявляю во всеобщее сведение, что по распоряжению местных германских властей с сего числа хождение по улицам гор[ода] Николаева разрешается только до 10 час. вечера.

Комиссар гор. Николаева С. Юрицын

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 4.

№ 310

Телеграма, направлена від Миколаївської контори Державного Хлібного Бюро отаману Н. О. Григор'єву, з проханням відмінити його розпорядження про відправку хліба з Миколаєва до Києва через загрозу голоду в місті

31 грудня 1918 р.

ТЕЛЕГРАММА

ХЕРСОН КОМИССАРУ ХЕРСОНЩИНЫ НЯНЧУРУ
КОПИЯ ГУБЗЕМСТВО НАЧОССКОМУ

Из Николаева 31/12

Распоряжением Атамана республиканских войск Григорьева весь хлеб находящийся [на] приемных пунктах и предназначенный [для] го-

⁶⁸ Вибори до Трудового Конгресу відбувалися на підставі спеціальної інструкції Директорії УНР від 5 січня 1919 р. Від Херсонщини було обрано 52 делегати.

рода Николаева и уезда должен быть немедленно отправлен Киев точка В[в]иду совершенного отсутствия запасов населению города угрожает опасность без хлеба точка Сообщая об этом убедительно прошу Вашего ходатайства [об] отмене отправки хлеба Киев

Бюрохлеб Молчанов 8717

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 103.

№ 311

**Телеграма отамана Н. О. Григор'єва Головному отаманові
Симонові Петлюрі та іншим командирам про його вимоги
до германського командування негайно звільнити Миколаїв,
Знаменку та Долинську**

31 грудня 1918 р.

ТЕЛЕГРАММА
ИЗ СНИГИРЕВКИ 242/15 КАЗ 92 31 4 10
31/12

ТОЛЬКО ДЛЯ КИЕВА ГОЛОВНОЙ ШТАБ АТАМАНУ ПЕТЛЮРЕ
И РАЗДЕЛЬНАЯ АТАМАНУ ГРЕКОВУ

Киев Головной штаб Атаману Петлюре Раздельная Атаману Грекову, Херсон комкор З Филатьеву, Комісару Юріціну, Телятникову, Объединенный совет рабочих, Рада объединенных украинских организаций. Немцы пятью эшелонами со станции заняли Долинскую, имея в переднем эшелоне импровизированный броневой поезд, мною только что предъявлен немцам ультиматум с требованием очистить Николаев, Знаменку, Долинскую в 4 дня. Никаких перевозочных средств я им не даю, если за 4 дня они не очистят тех пунктов, которые они сейчас занимают, то через 4 дня буду их бить.

Атаман Григорьев

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 101.

№ 312

**Телеграма отамана Н. О. Григор'єва до групи отаманів
із обіцянкою «випороти їх» за стиль спілкування із ним**

31 грудня 1918 р.

Т Е Л Е Г Р А М М А

31/12

ИЗ СНИГИРЕВКИ 243/26 КЗН 34 31 4 10
ДЛЯ РАЗДЕЛЬНОЙ АТАМАНА ГРЕКОВА
И ЕЛИСАВЕТГРАД ВЕРБИЦКОГО

Херсон Атаману Филатьеву, Раздельная Атаману Грекову, Елисаветград, именуяему себя Отаманом шестой ончевой дивизии, добродію Вербіцкому на № 623/158 от 24/12.

Сповіджаю Вас, що телеграму получив, де написано пропоную Вам не-гайно. Подозвольте добродію запитати Вас, коли ви лізли в начальства, сидячи в Елисаветграді, вопрос якщо у Вас хватить нахальства ще раз мені пропонувати, то я пішлю двісті партизанів, щоб випороти Вас.

Атаман Григорьев

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 102.

№ 313

**Телеграма обласного з'їзду волостей Херсонського повіту
до германської Ради солдатських депутатів, Об'єднаного
робітничого комітету, Ради об'єднаних українських організацій,
англійського командування та Комісара міста Миколаєва
С. П. Юріцина про ставлення селянства до ситуації в Україні**

31 грудня 1918 р.

Т Е Л Е Г Р А М М А

ИЗ СНИГИРЕВКИ

31/12

Николаев, немецкому Совету солдатских депутатов, английскому командованию, Совету объединенных рабочих организаций, Раде объединенных украинских организаций и комиссару Юрицыну

Воззвание к народам союзных нам стран [является] точным освещением тех событий, которые происходят на Украине 300 с лишком лет.

Украинское крестьянство находилось [в] порабощении Романовской династии, изнемогая под ее гнетом. Настал страшный для всего мира

исторический момент. Всемирная война, сотни тысяч сыновей наших погибли на поле брани, защищая свои границы от нападения врага. Сотни тысяч погибли в Мазурских озерах лишь для того, чтобы оттянуть врага от друзей наших союзников.

Напрасны наши были жертвы, гнилое наше помещичье-дворянское российское самодержавие беспощадно продавало свой народ. Проданы были наши крепости, города. Внутри страны и на фронте царил голод и нищета, тогда как на всех путях гнили миллионы пудов хлеба и других продуктов.

Три страшных года крестьянин нес свои лучшие силы в жертву самодержавию, наконец понял и прозрел, и самодержавие пало. Пала и армия, изнуренная, разбитая кругом, проданная дворянством. И враги наши, соединившись со своими друзьями, поставили во главе правления без ведома народа генерала Скоропадского.

Полилась новая кровь матерей, отцов и детей наших, наполнились тюрьмы невинными с верой в лучшее светлое будущее. Мы ждали падения врагов наших, с трепетом прислушивались мы к победам союзников. Наконец враг, ограбив страну нашу, обесчестив дочерей и замучив лучших сыновей наших, пал. Но остался ставленник и приспешник его Скоропадский с помощниками его дворянами, и крестьянство восстало, чтобы сбросить тех, кто обесчестил и разорил наш край.

Дворяне со своей желтой прессой, испугавшись ухода своих защитников немцев, поспешили заявить себя друзьями союзников, перед нами постарались оклеветать имя крестьян[ина], загрязнить, представив его зверем, бандой, а там и разбойником. Просто крестьянство восстало против рабства ужаса и разорения дворянами нашего народного богатства, крестьянство восстало за землю, за право и порядок, за народное Учредительное Собрание, которое даст народу законное право пользования богатствами, принадлежащими ему по праву.

К вам – друзьям, союзникам нашим, с которыми мы совместно проливали кровь свою против общего нашего врага, обращаемся мы с призывом не верить тем, кто продал и ограбил нашу родину; не верить тем, кто залил кровью землю нашу невинными жертвами. Не верьте им, не бандитами является наше крестьянство, а познав врагов своих, организовано восстало против них за лучшую светлую будущую долю, за землю и волю, за Учредительное Собрание.

А крестьянство крепко верит, что союзники пришли к нам, как наши друзья, а не как бывшие наши гости – враги наши немцы в лице своего правительства верили, что свободные союзные страны не посягнут на

крестьянство, поднявшее знамя свободы, приветствует вас как желанных гостей, стоящих на страже народных интересов. Крестьянство, поднявшее знамя за землю и волю, не сложит его, пока не добьется своего.

Областной крестьянский съезд волостей Херсонского уезда

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 110–111.

№ 314

Положення про вибори до Миколаївської ради робітничих депутатів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 31 грудня 1918 р. № 103

31 грудня 1918 р.

Положение о выборах в Николаев[ский] Совет Раб[очих] Деп[утатов]

1) Для организации и производства выборов образуется комиссия из представителей социалистических партий, Объедин[енного] раб[очего] к[омите]та и Центр[ального] совета профессиональных союзов.

2) Правом участия в выборах в Совет рабочих депутатов пользуется: каждый пролетарий, т. е. лицо, существующее продажей своего собственного труда, по достижении им 18-летнего возраста. Исключение составляют лица, занимающие в момент выборов административную должность по отношению к рабочим или служащим в каком-либо учреждении. Право голоса, во всяком случае, имеют все врачи и учителя.

3) Выборы в Совет производятся прямым и тайным голосованием по пропорциональной системе.

4) На каждые 200 человек избирателей в Сов[ет] раб[очих] деп[утатов] приходится один депутат.

5) Выборы в Сов[ет] р[абочих] д[епутатов] производятся по партийным спискам социалистических партий, стоящих на платформе созыва Совета.

6) Удостоверением в принадлежности к пролетариям являются – 1/ членские билеты профессиональных союзов и других рабочих организаций, имеющих проф[ессиональный] характер, 2/ удостоверения заводских комитетов и 3/ регистрационные карточки Биржи труда.

Примечание: Лица, не зарегистрированные в проф[ессиональных] союзах и не имеющие удостоверений, должны заявить о себе в 3-дневный срок после опубликования положения о выборах в Совет районным избирательным комиссиям, представив личное удостоверение 2-х членов проф[ессионального] союза. Заявившим выдается особый билет на право участия в выборах.

7) В день выборов избиратель является в районную избирательную комиссию, где по предъявлению одного из здесь указанных документов: 1/ членской книжки профес[сиональных] союзов или рабочей организации, имеющей проф[ессиональный] характер, 2/ удостоверения заводских комитетов, 3/ карточки Биржи труда или 4/ особого билета получает избирательный бюллетень с № списков и здесь же один из них опускает в избирательную урну.

Примечание: При предъявлении удостоверений прикладывается печать.

8) Социалистические партии, имеющие право участия в выборах, должны представить свои кандидатские списки в центральную избирательную комиссию за 5 дней до начала выборов.

9) Кандидатские списки нумеруются в порядке поступления в избирательную комиссию.

10) Кандидатские списки должны быть подписаны комитетом партий с приложением печати.

Примечание: После подачи списков никаких изменений в них не допускается.

11) Выборы производятся в течение 2-х дней.

Примечание: Центральной комиссии предоставляется право продлить выборы на один день.

12) Социалистические партии, стоящие на платформе созыва Совета, посылают представителей своих комитетов в Совет рабочих депутатов в следующем порядке: партия коммунистов /большевиков/, левые социал[исты]-револ[юционеры] на Украине, с[оциал]-д[емократы] /объединенные/, соц[иалисты]-рев[олюционеры], украин[ские] с[оциал]-д[емократы], ук[раинские] с[оциалисты]-р[еволюционеры] и «Поалей Цион» по 3 челов[ека]. Остальные организации по 1-му.

13) Г[ород] Николаев делится на пять избирательных районов, где организуются избирательные комиссии из представителей партий, принимающих участие в выборах.

14) День выборов будет назначен особым постановлением Раб[очего] ком[итета].

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 282. Арк. 190-191.

**Протокол засідання Миколаївської міської думи з протестом
на запровадження германським командуванням комендантської
години та рішенням виділити кошти на утримання хворих
у морському шпиталі, опублікований у газеті
«Путь социал-демократа» 3 січня 1919 р. № 105**

31 грудня 1918 р.

Городская Дума
/Заседание 31 декабря/

Председательствовал д[невным] з[аседанием] Терентьев.

По открытии заседания и[сполняющий] д[олжность] Городского головы Г. К. Плотичин сообщил, что днем им было получено отношение начальника гарнизона о распоряжении немецкого губернатора Гильхаузена – не допускать ходьбы граждан по улицам позже десяти часов вечера.

В отношении говорилось, что появившиеся на улице позже десяти часов будут расстреливаться. В объявлениях же, расклеенных к вечеру на столбах, говорится, что застигнутые позже 10 часов на улице будут арестованы.

Городская Управа, обсудив создавшееся положение и недоумевая по поводу неожиданного распоряжения г[осподина] Гильхаузена, тем более что он не является прямой властью в городе, предлагает Думе выразить свой протест.

Гл[асные] Левин и Купчевский обращают внимание Думы на то, что тысячи граждан не успели прочесть объявления и не знают о распоряжении г[осподина] Гильхаузена. Такие граждане могут очутиться в очень печальном положении. В лучшем случае, им грозит переночевать в кутузах. Поэтому необходимо избрать делегацию, которая приняла бы экстренные меры, хотя бы на этот вечер, распоряжения г[осподина] Гильхаузена.

Гл[асный] Селезнев предлагает войти в сношение с английским командованием и указать на неправомотность герм[анского] губернатора издавать приказы, ограничивающие свободу передвижения граждан.

После дальнейшего обмена мнениями Дума приняла предложение Управы о выражении протеста и г[оспод] Купчевского и Левина об избрании комиссии. Предложение же гл[асного] Селезнева об обращении к англ[ийскому] командованию отклонено.

Принят следующий текст протеста:

«Николаевская городская дума, заслушав сообщение о введении в городе Николаеве с 31 декабря запрещения гражданам появляться на улицах и площадях города между 10 час[ами] вечера и 6 час[ами] утра, заявляет протест против такого запрещения без достаточно широкого и

заблаговременного оповещения об этом всех слоев населения и возлагает на авторов такого сурового распоряжения всю ответственность за могущие быть в эту ночь жертвы».

В делегацию для немедленного улажения создавшегося положения были избраны гл[асные] Купчевский, Злачевский и Сапожникова.

К концу заседания в Думу явился гл[асный] Злачевский и сообщил, что делегации удалось добиться согласия власти – не арестовывать, а лишь отправлять домой граждан, не осведомленных о приказе г[осподина] Гильхаузена.

Из очередных вопросов повестки Дума разрешила лишь два: 1) об ассигновании морскому госпиталю на содержание больных граждан города 10 тыс[яч] рублей и 2) об ассигновании 187 тыс[яч] рублей на выдачу служащим и рабочим городского управления предпраздничного пособия в размере полумесячного жалованья каждому.

По настоянию фракции с[оциалистов]-р[еволюционеров] и с[оциал]-д[емократов] постановлено при выдаче пособия руководствоваться расчетом декабрьского жалованья.

М. П. [место печати]

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 7–8.

№ 316

Огляд подій в Україні та світі напередодні Нового 1919 року, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 1 січня 1919 р. № 104

1 січня 1919 р.

1918 год

Новый Год – лишній повод оглянутися назад в виде пожеланий наметить задачи ближних дней.

Что же дал нам прошедший 1918 год.

Какая ж кинематографическая лента сменяющих одно другое событие. Начало застало нас в разгар социалистических экспериментов. Красное знамя советской власти развевалось над всей Европейской и Азиатской Россией.

Разгон Учредительного Собрания, Украинской Рады. Национализировались банки, капиталы, заводы, фабрики, социализирована земля. Декрет за декретом расширил рамки социалистического переустройства общества.

Одновременно беспощадная война всем проявлениям контрреволюции, вплоть до жестокой расправы в Севастополе, в Одессе. Чрезвычайники покрывают своей сетью все уголки Советской России.

Это внутренняя политика. Внешняя – Брестский мир, стихийная демобилизация. Занятие огромной прифронтовой полосы немцами. Брестский договор Украинской Рады, приведший к фактической оккупации Украины. Ликвидация Советской власти на Украине; Гетманская власть; ликвидация всех завоеваний и огромный лес крестов над расстрелянными в одиночку и кучками. Разрушение деревни; замершие заводы и сотни тысяч безработных в рабочих центрах. Образование целого ряда самостоятельных держав, республик, краевых правительств и все новые и новые фронты вокруг советской России.

Какой-то сплошной кровавый кошмар. В это время военное счастье изменяет до тех пор победоносной Германии. Поражение за поражением приводит к разгрому центральных держав, и как первый результат этого разгрома – революционная волна заливают Европу, в первую очередь центральные монархии. В течение нескольких дней слетело несколько десятков корон. Сотни коронованных остались не у дел. Германия объявлена социалистической республикой. Австро-Венгрия распалась на ряд отдельных республик. Тяжелые условия перемирия схватывают железной рукой сбросивший с себя проклятое иго германский народ, грозит вместе с ним удушить красную змею социалистической революции. Одновременно и на Украине вновь резко меняется картина. Рушится как карточный домик гетманская власть, державшая лишь пока ее подпирали немецкие штыки, широкое крестьянское восстание заливают всю Украину, возносит вновь к власти героев первой Рады. Декларация новой власти, желающей твердо опереться на селянство.

Восстановление демократических самоуправлений, широкие социальные реформы.

Вот беглая картина 1918 г. На всем протяжении непрерывный поток крови и масса жертв.

Сначала офицерство, буржуазия, саботажники и соглашатели заполняют тюрьмы и расстреливаются. Вскоре их сменяют крестьяне, деятели профессиональных движений, социалисты. Вновь их сменяют добровольцы, офицеры.

Но неужто же во всем этом кошмаре, во всем калейдоскопе событий нет ни одного отрадного момента, который бы вселил надежды на будущее. Только путливый обыватель не видит его.

Такой момент несомненно есть – он в том широком народном движении, которое не может быть загнано вновь в прежнее ярмо рабства и беспредельной эксплуатации имущими имущих.

1918 год – год коренной ломки всех веками складывающихся отношений. Отношений, от которых не могут и не хотят отказаться те, что все время были на поверхности жизни.

1918 год – есть год стихии, неизбежной при такой коренной ломке. Но уже и теперь в этой стихии намечаются контуры будущего строения. Борьба тяжелая, стихийным своим характером, с одной стороны, упорством противника, с другой, она затягивается и осложняется, но она не может не закончиться торжеством поднявшейся народной массы.

Как далеко это торжество продвинет рабочий класс к его заветной мечте – социализму, в значительной мере зависит от того, как скоро ориентированное сознательное движение одолеет стихию и направит ее в правильное русло.

1918 год привел нас к новому этапу человеческой истории, от нас зависит возможно быстрее пройти и его.

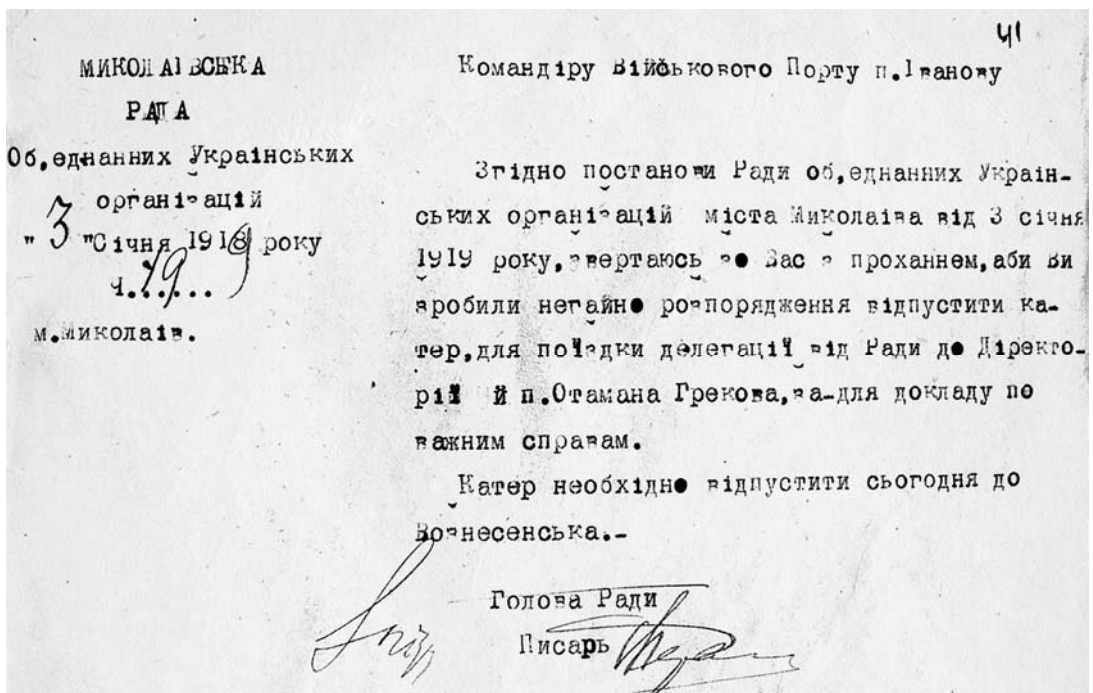
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 1-2.

№ 317

**Лист від Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва до командира Миколаївського порту
С. Ф. Іванова з проханням надати катер для поїздки делегації
від Ради до Директорії та отамана О. П. Грекова**

3 січня 1919 р.

Відпуск. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 41.

№ 318

**Повідомлення про арешт німцями ад'ютанта отамана
Н. О. Григор'єва Романюка та козаків і переговори
щодо їх звільнення, опубліковане у виданні «Трудовая газета»
5 січня 1919 р. № 2796**

5 січня 1919 р.

АРЕСТ АД'ЮТАНТА АТАМАНА ГРИГОРЬЕВА

Вчера немецкими властями на ст[анции] Николаев были арестованы адъютант Атамана Григорьева Романюк и 20 казаков, прибывших из штаба Атамана Григорьева. Рабочим Комитетом были делегированы два представителя для переговоров с немецким командованием для выяснения судьбы арестованных.

Вчера, в 7 час[ов] вечера, командир местного гарнизона и голова войсковой рады вели с немецким командованием переговоры об освобождении арестованных.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 3.

№ 319

**Повідомлення про відмову командуючого англійськими силами
в Миколаєві надати інтерв'ю соціал-демократичній пресі,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 5 січня 1919 р. № 107**

5 січня 1919 р.

В Николаеве

Английское командование и рабочая газета

Вчера редакция «Пути соц[иал]-дем[ократа]» обратилась к английскому командованию с просьбой дать газете информацию и интервью с[о] своим представителем. Сегодня редакция получила через агента союзного командования г[осподи]на Дандарделье уведомление, что английское командование не может дать интервью, так как главнокомандующий английскими силами в Николаеве очень занят, а другим лицам он этого поручить не может.

Как известно, обе буржуазные местные газеты имели неоднократно беседы с представителями английского командования.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 12.

№ 320

**Рахунок за проживання германських офіцерів у готелі
«Лондонський» та постанова Миколаївської міської управи
про його сплату**

11 січня 1919 р.

Лондонская гостиница
Фреймана в Николаеве

Счет в Городскую Управу гор[ода] Николаева

Номера для германских офицеров и солдат
за декабрь месяц 1918 года 3 683 [руб.] 34 [коп.]

И т о г о..... 3 683 [руб.] 34 [коп.]

П[одлинное] п[одписал] А. Фрейман
11 января 1919 г.

С П Р А В К А : Г[осподин] Фрейман удовлетворен квартирными деньгами по 1-е декабря 1918 г. Настоящий счет на сумму 3 683 [руб.] 34 [коп.] составляет правильно, согласно условиям города.

П[одлинное] п[одписал] делопроизводитель Романов.
2 января 1919 г.

Гербовый сбор уплачен. Романов

Копия постановления Николаевской Городской Управы.

3 января 1919 года № 3 ст. 34.

Уплатить три тысячи шестьсот восемьдесят три рубля 34 коп.
/3 683 руб. 34 коп./.

П[одлинное] п[одписал] секретарь Управы М. Кочкин.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 116.

№ 321

**Запис інтерв'ю з Миколаївським міським головою В. П. Костенком
про рішення Одеського з'їзду Ради земств і міст, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 11 січня 1919 р. № 109**

11 січня 1919 р.

Беседа с Городским головою В. П. Костенко

Вчера наш сотрудник имел беседу с т[оварищем] В. П. Костенко, приехавшим из Одессы со съезда Совета городского и земского объединения.

Присутствовало на съезде из 47 членов – 26.

Были представлены: Харьков, Киев, Кубань, Дон и Крым.

Делегаты из Киева особенно подчеркнули двойственность политики Директории и указывали на все усиливающееся самостийническое направление. Российские политические партии преследуются. Общественное мнение, по утверждению делегатов, будет подменено Трудовым Конгрессом ввиду неправильности выборов.

Съезд городского и земского объединения по вопросу о создании власти на Юге России продолжает находить, что таковая должна быть образована сговором всех общественных сил.

Съезд считает, что в настоящее время на юге выявились две определенные общественные коалиции, с одной стороны – объединение социалист[ической] части земств, городов и примыкающих к ним профессиональных союзов, а с другой стороны – объединение промышленных и финансовых кругов, организуемых преимущественно партией к[онституционно]-д[емократической].

Съезд проектирует создать на юге России предпарламент, состоящий из представителей этих двух течений.

Предпарламент будет выносить резолюции по тому или другому вопросу только в том случае, если обе стороны придут между собой к соглашению. В противном случае разрешение вопроса передается Учредительному Собранию.

Предпарламент не должен превосхищать воли Всероссийского Учредительного Собрания.

Кроме того, съезд намерен предложить правительствам государственных образований Юга России, как-то: Дону, Кубани, Украины, Директории и Крыма создавать государственное совещание по вопросу об образовании единого правительства на Юге России.

На заданный вопрос об отношении съезда к Добровольческой армии т[оварищ] Костенко сообщил следующее: Съезд постановил послать делегацию к командованию Добровольческой армии для разъяснения своего отношения к последней и с указанием, что земско-городское объединение будет поддерживать Добровольческую армию только в том случае, если она откажется от военной диктатуры.

Съезд отсылает также делегацию за границу в составе следующих лиц: Рубинштейн /с[оциал]-д[емократ], председатель Харьков[ской] думы/, Шредер Г. И. /с[оциалист]-р[еволюционер], быв[ший] Городской голова Петрограда/, Бернштам /нар[одный] соц[иалист]/ и Н. С. Новодворцев /к[онституционный] д[емократ]/.

О настроении в Одессе В[ладимир] П[олиевктович] сообщил следующее: настроение рабочих масс – крайне левое, тем не менее, утверждает В[ладимир] П[олиевктович], шаги земско-городск[ого] объединения, направленные к созданию единой власти на Юге России, встречаются ими очень сочувственно.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 14–15.

№ 322

Повідомлення про відкриття філії Центрального інформаційного бюро Директорії УНР у Миколаєві, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 січня 1919 р. № 109

11 січня 1919 р.

Відкриття інформаційного бюро

Подается до відома громадян м[іста] Миколаєва та його району, що з 5 січня с[ього] р[оку] у м[істі] Миколаєві відкривається філія Центрального інформаційного бюро при Директорії Української Народньої Республіки.

Канцелярія тимчасово міститься в д[омі] Аркаса /ріг. Адміральської та Александровської вулиць/.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 17.

№ 323

Повідомлення про вимоги робітників сплатити їм заробітну плату за самовільну зупинку заводууправлінням Балтводу роботи заводу під час перебування в Миколаєві петлюрівських загонів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 12 січня 1919 р. № 110

12 січня 1919 р.

Конфликт с заводууправлением Балтвода⁶⁹

В дни прибытия в Николаев петлюровцев заводууправление Балтвода по собственному почину приостановило работу завода на 5 дней. Теперь рабочие требуют от заводууправления заработной платы за эти дни, когда завод стоял не по их вине. Правление Союза металлистов постановило поддерживать требование рабочих.

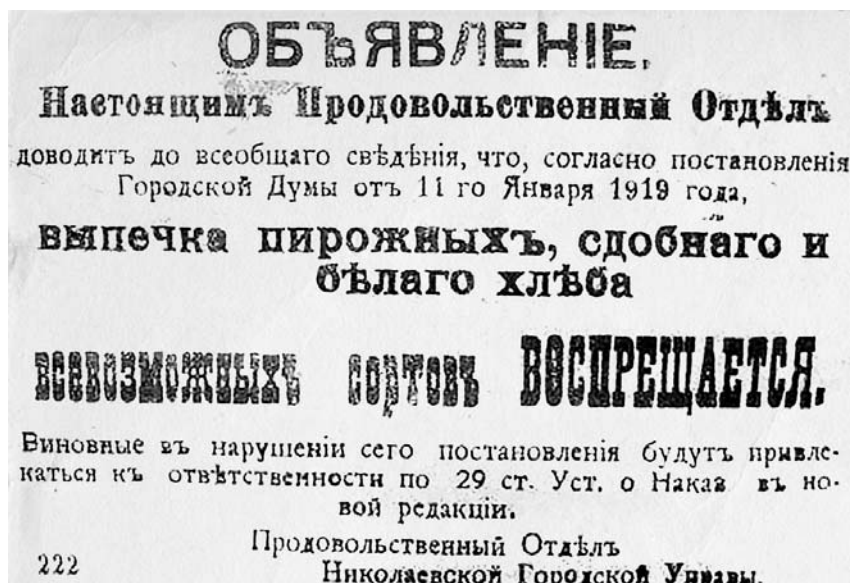
Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 20.

⁶⁹ Балтвод – Миколаївське відділення «Балтійського суднобудівного та механічного заводу». З 1925 р. підприємство увійшло до складу Суднобудівного заводу імені А. Марті.

Повідомлення Продовольчого відділу Миколаївської міської управи про призупинення випікання білого хліба й тістечок у Миколаєві з 11 січня 1919 р.

14 січня 1919 р.

Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.
«Трудовая газета». 14 січня 1919 р.

Повідомлення про рішення спільної наради представників міського самоврядування, англійського і германського командувань послати під білим прапором потяг до станції Явкіне для доставки хліба до Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 17 січня 1919 р. № 2804

16 січня 1919 р.

Хлебное совещание

Вчера у Городского комиссара С. П. Юрицына состоялось совещание по вопросу доставки в Николаев зернового хлеба, подвоз которого совершенно прекратился вследствие блокады железнодорожных путей отрядом Атамана Григорьева.

В совещании принимали участие представители городского управления, английского и германского командования, Рабочего комитета, Хлебного Бюро и Стаечного комитета станции «Николаев».

Совещание пришло к заключению, что доставка зернового хлеба в Николаев в самом срочном порядке диктуется сложившимся положением, которое грозит стать катастрофическим.

Принимая это во внимание, совещание постановило немедленно снарядить и отправить на станцию «Явкино» поезд, который должен пойти под белым флагом. Специальное назначение поезда – погрузка на «Явкино» необходимого количества хлеба и доставка его в Николаев.

Относительно выдачи зерна германским частям постановлено выдавать им хлеб в том размере, каковой будет определен для всего населения.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 6.

№ 326

**Повідомлення про рішення пленуму Робітничого комітету
з питань направлення делегатів на Трудовий Конгрес,
налагодження зв'язку зі штабом отамана Н. О. Григор'єва
після арешту вояків його загону, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 19 січня 1919 р. № 116**

17 січня 1919 р.

В Рабочем Комитете

17-го января состоялось собрание пленума Рабочего комитета.

Было заслушано заявление т[оварищей] рабочих, избранных на местных заводах делегатами на рабочий губернский съезд для выборов в Трудовой Конгресс. Избранные спрашивали о мнении Рабочего комитета, имеет ли смысл им, избранным от незначительного количества работающих, поехать на съезд. Рабочий комитет, обсудив их заявление, постановил предложить им выехать на следующий день в Елисаветград.

Затем Рабочий комитет постановил наладить вновь прерванную было связь с Атаманом Григорьевым, для каковой цели делегировал одного из своих представителей в штаб Григорьева.

Было заслушано письмо сидящих до сих пор под арестом 20 казаков и 6 офицеров из отряда Атамана Григорьева. Как известно, Рабочему комитету удалось получить согласие Ат[амана] Григорьева на обмен арестованных в Елисаветграде немцев на этих казаков. Теперь немецкое командование отказывается освободить заключенных, так как не верит освобождению немцев в Елисаветграде.

Затем был заслушан и принят к сведению доклад делегации о совещании с английским командованием.

Последним рассмотрен вопрос о наложении немецким командованием ареста на снаряжательную мастерскую на трубочном заводе. Поручено Исполнительному бюро выяснить причины закрытия мастерской и принять меры к ее восстановлению.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 37.

№ 327

Повідомлення про облаву та арешти спекулянтів у Петроградському кафе міста Миколаєва та про виявлені у них купюри різних країн і урядів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 18 січня 1919 р. № 115

17 січня 1919 р.

Облава на спекулянтов

Вчера в 11 часов утра судебно-уголовная милиция, получив сведения, что Петроградское кафе является центром рапределения фальшивых денег и центром спекуляции деньгами и товарами, произвела облаву на спекулянтов неожиданно, арестовав всех посетителей Петроградского кафе.

При появлении группы вооруженных милиционеров пугливые посетители кафе бросились, давя друг друга, к выходу, но благодаря предосторожности распорядившегося облавой никому из них не удалось бежать.

Вошедшими внутрь кафе милиционерами было приказано публике не двигаться, не рвать никаких документов и держать руки спокойно на столе.

В результате обыска, который был произведен в самом кафе, найден богатый материал, вполне подтвердивший все подозрения судебно-уголовной милиции. Найдено было на десятки и сотни тысяч рублей романовских денег, которыми усиленно спекулируют уже после издания известного приказа Нянчура. Также были найдены в огромном количестве немецкие марки, австрийские кроны и румынские леи. Под столами разорванными лежали фальшивые украинские, одесские и «керенские» деньги в довольно большом количестве. Были обнаружены характерные для спекулянтов записи и счета, образцы предметов первой необходимости, вроде машинного масла, стекла, мануфактуры, в которых чувствуется такой недостаток в городе, но которых так много у спекулянтов.

В момент ареста кафе было переполнено. Часть из его посетителей, в том числе всех иностранно-подданных, выпустили после удостоверения их личности. Остальных в количестве 10 человек отправили в судебно-уголовную милицию. Туда немедленно был приглашен судебный следователь по делам о спекуляции г[осподин] Гершельман, который все время присутствовал при допросе и вникал во все подробности дела. Г[осподин] судебный следователь заявил, что материал, добытый облавой и обыском, вполне достаточен для предъявления обвинения в спекуляции.

Облава была предпринята на основании агентурных сведений суд[ебно]-уголовной милиции под ответственность ее начальника, но с ведома комиссара милиции.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 31–33.

№ 328

**Витяг із журналу засідань Миколаївської міської управи
з розглядом питання про наполягання германського командування
на сплаті Управою за використані німецькими військовими
енергоносії та подання запиту юрисконсульту щодо цього питання
у зв'язку з розірванням Брест-Литовського мирного договору**

18 січня 1919 р.

ЖУРНАЛ № 13

Николаевской Городской Управы, 1919 г. января 18-го дня,

Председательствовал: за Городского голову член Управы Г. К. Плотицын, присутствовали члены: Н. Ф. Силин, Н. П. Принц, С. Н. Шаргородский и секретарь М. М. Кочкин.

Содержание дела:

Доложено требование Германской комендатуры об уплате по счетам за электрическую энергию, израсходованную в различных помещениях, занятых германскими войсками, и за устройство клозета во дворе фабрики Уманского, причем об уведомлении Городской управы Германской комендатуре о том, что она не находит возможным уплатить по счетам на том основании, что помещения занятые комендатурой без ведома и контроля городского самоуправления, Германская комендатура ответила, что уведомление Городской управы подлежит оспариванию на том основании, что помещения эти для своей первоначальной цели употребляются ими в течение нескольких месяцев без протеста со стороны

Городской управы и, конечно, с ее ведома. Кроме того, расходы, оказанные в переписке, получились бы и в том случае, если бы были заняты иные помещения по указанию Городской управы, и по своему роду расходы принадлежат к таким, которые должен нести город.

Постановление Управы:

Запросить заключение юрисконсульта, приняв во внимание расторжение Брестского договора.

За Городского голову /подпись/

Член Управы /подпись/

Секретарь Управы М. Кочкин

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 117.

№ 329

**Резолюція Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва
про невизнання Трудового Конгресу, опублікована в газеті
«Путь социал-демократа» 18 січня 1919 р. № 115**

18 січня 1919 р.

В РАБОЧЕМ КОМИТЕТЕ

Резолюция меньшинства Николаевского Рабочего Комитета
по вопросу об отношении к Директории и Трудовому Конгрессу

Поход объединенной буржуазии во главе с англо-американским капиталом против мировой социальной революции, авангардом которой является Российская Советская Республика, создает смертельную опасность для рабочего класса Украины.

Существующая так называемая демократическая власть в лице Директории, не являющаяся представительницей пролетариата и беднейшего крестьянства, не может оказать сопротивление надвигающимся империалистическим силам, результатом чего должно будет последовать соглашение с англо-французским капиталом, в основе которого несомненно будет лежать предательство по отношению к революции на Украине и советской России как организующего центра мировой социальной революции.

Николаевский объединенный рабочий комитет считает боевым лозунгом дня:

1) Беспощадная борьба как с англо-американским империализмом и контрреволюционными черносотенными офицерскими бандами в лице Добровольческой армии, являющейся авангардом мировой реакции,

так и с теми частями войск Директории, сражающимися против власти Советов,

2) Единственной властью, являющейся выразительницей воли пролетариата и деревенской бедноты Украины, является власть Советов рабочих и крестьянских депутатов,

3) Немедленная организация Советов по всей Украине, съезду которых должна быть передана верховная и законодательная власть,

4) Братская поддержка советской Красной армии и организация дисциплинированной революционной Красной армии на Украине в помощь советской, для совместной борьбы с международной контрреволюцией,

5) Тесная федерация, предназначенная интернационалом трудящихся, со всеми странами, объятами революцией, и в первую голову с советской Россией как организующим центром мировой социалистической революции,

6) Принимая во внимание, что созываемый Директорией Трудовой Конгресс не является выразителем воли пролетариата и беднейшего крестьянства, что в момент революционной борьбы рабочих и крестьян Директория созывает Трудовой Конгресс с целью отвлечь революционных рабочих и крестьян от борьбы за власть Советов, Объединенный рабочий комитет г[орода] Николаева относится отрицательно к Трудовому Конгрессу и не отступая ни на шаг от своих прямых задач, будет стремиться всеми мерами и средствами к осуществлению своих целей, т. е. к власти Советов рабочих и крестьянских депутатов.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 29–30.

№ 330

Витяг із журналу засідань Миколаївської міської управи з дозволом на проведення страйку з приводу вбивства в Німеччині Карла Лібкнехта та Рози Люксембург

20 січня 1919 р.

ЖУРНАЛ № 14

Николаевской Городской Управы 1919 г. января 20-го дня

Председательствовал Городской голова В. П. Костенко, присутствовали члены: Н. П. Принц, Г. К. Плотицын, С. М. Шаргородский, А. В. Паршиков, Н. Ф. Силин, Секретарь М. М. Кочкин.

Содержание дела:

Об объявлении Рабочим комитетом однодневной забастовки на 22-е сего января, в знак траура по убитым в Германии Карлу Либкнехту и Розе Люксембург.

Постановление Управы

Ввиду состоявшегося постановления Центрального совета профсоюзов о проведении однодневной забастовки Городская управа не препятствует прекращению работ, категорически настаивает, чтобы работа водопровода и электрической станции продолжалась нормально, и поручает члену Управы Н. Ф. Силину принять необходимые для этого меры. Кроме того, Городская управа выражает Рабочему комитету свое удивление, что такие серьезные вопросы, как прекращение работ во всех городских учреждениях, решаются без участия Городского управления, и предлагает в будущем при обсуждении каких-либо вопросов, касающихся городского хозяйства, сноситься предварительно с Гор[одской] управой, сообщать начальнику милиции, что поддержание и охрана порядка в городе, в день забастовки, за отказом Германской комендатуры от охраны, всецело возлагается на милицию, и предложить Рабочему комитету принять со своей стороны все необходимые меры к поддержанию в городе порядка, а также чтобы рабочие процессии не останавливались перед зданиями, занятыми германскими властями, и не выражали враждебного отношения как к местному германскому командованию, так и германскому правительству.

Городской голова В. П. Костенко

Член Управы /подпись/

Секретарь Кочкин

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 117–118.

№ 331

Список членів Миколаївської організації Українського товариства «Просвіта»

1919 р.

Список членів Т[овариств]а «Просвіта» 1919 р.

	Им'я, по батькові та фамілія	Адреси
1	Богородецький Всеволод Михайлович	Інженерна, 1
2	Ільяшенко Федір Андрієвич	Столярна, 60
3	Кора Кирило Дмитрович	Спаська, 68/2

4	Афанасій Веніамін Панасович	Севастопольська, 62
5	Троценко Петро Кузмич	Привозна, 20
6	Янківський Давид Федорович	- " -
7	Янківський Хведір Давидович	Комендат[ура]
8	Задерієнко Микита Іванович	самоуряд[ування]
9	Пужаченко Сава Яковович	Ліскова, 26
10	Джереленко Іван Васильович	Сінна, 49
11	Улисько Іван Панасович	Севастопольська, 200
12	Кузя Василь Романович	1 Слобідська, 60
13	Штефа Павло Профирович	Привозна, 20
14	Золотаренко Євгеній Антонович	Заліз[ичний] дім
15	Загоруйченко Микола Михайлович	Котельна, 7
16	Постоловський Семен Романович	Одеська, 16
17	Андросів Петро Максимович	Херсонська, 53
18	Герасим Михайло Степанович	Спаська, 6
19	Білик Яків Гаврилович	Спаська, 8, кв. 3
20	Гавілевський Микола Гаврилович	Лівадовська, 12/3
21	Скнарь Яків Дмитрович	
22	Савенко Хведір Павлович	Херсонська, 182
23	Борківська А. Я.	Херсонська, 57
24	Шатоха Павло Омелянович	Московська, 42-44
25	Юдченко Григорій Климович	Чернігівська, 14, кв. 18
26	Станчик Олександр Петрович	1 Пісчана, 6
27	Колесник Данило Васильович	Херсонська, 11
28	Хижняк Іван Кирилович	Екіпажська, 73
29	Хижняк Явдоха Захаровна	- " -
30	Лозенко Леонід Іванович	Варварівка
31	Гук Андрій Наумович	1 Воєнна, 19
32	Нестеренко Михайло Ілліч	Переулоч А
33	Мокрий Григорій Митрофанович	заліз[ичний] буд[инок] 47
34	Сидорко Юхим Хтодосович	Погранична, 14
35	Грачів Корній Іванович	Глазенаповська, 77
36	Майстренко Андрій Гаврилович	Терновська, 9
37	Гайдученко Сергій Іванович	
38	Бойко Олександра Карпівна	Шосейна, 91/3
39	Фелипенко Григорій Васильович	Кур'єрська, 1/2
40	Малимонів Євгеній Іванович	Варварівка

41	Гончаров Григорій Андрійович	Лагері інжен[ерних] казар[м]
42	Герасименко Іван Петрович	Інженерна, 17
43	Гончаренко Іван Григорович	Спаська, 68
44	Бабенко Семен Артемонович	Привозна, 6
45	Ткаченко Алімпій Константинович	Учительський Інститут
46	Ризніченко Яків Петрович	
47	Бондаренко Григорій Дмитрович	
48	Сидорович Степан Іванович	
49	Сербин Олекса Іванович	
50	Суржинська Марія Ільїнишна	Спаська, 41
51	Кушніренко Дмитро Іванович	
52	Німиць Микола Едуардович	Севастопольська, 67
53	Залужний Лаврентій Петрович	Севастопольська, 84
54	Задисениць Григорій Пантелеймонович	Ліскова, 14
55	Паляков Олекса Михайлович	М[ала] Морська, 10
56	Щербак Петро Семенович	Микольська, 5
57	Другова Ганна Федорівна	М. Морська, 31
58	Сириця Ониська Григоровна	
59	Грищенко Андрій Калістратович	
60	Бондаренко Павло Дмитрович	
61	Салтиков Анатолій Іванович	
62	Слободяник Сидір Юхимович	
63	Кучеренко Семен Дорофійович	Нова, 13
64	Константинович Ярослав Омелянович	
65	Добрицький Константин	1 хлопчача гімназія
66	Долгополова Марія Сергіївна	
67	Обжелян Андрій Іларіонович	Адміральська, 2
68	Пчельников Андрій Андрович	
69	Ткаченко Володимир Григорович	
70	Янковський Сергій Давидович	Привозна, 20
71	Перекопський Димко Семенович	
72	Ген Андрій Семенович	Рождества, 59/2
73	Таванців Григорій Васильович	
74	Софієнко Михайло Михайлович	Портова контора
75	Копійко Павло Сергійович	
76	Касапчукова Пріся Василівна	Одеська, 18
77	Стадницький Михайло Мечиславович	
78	Щербань Григорій Олександрович	
79	Миргородський Петро Пилипович	Колодязна, 52

80	Татарко Пилип Леонілевич	Колодязна, 4
81	Безвершко Йосип Васильович	Соборна, 58
82	Яковенко Григорій Гаврилович	Каботажна гавань землесмок Дніпровський, 1
83	Крижановський Михайло Митрович	Пушкінська, 54
84	Крижановська Марія Митрівна	- " -
85	Мамон Григорій Хведорович	Радісна, 9
86	Девятка Василь Дмитрович	Шосейна
87	Німченко Михайло Степанович	Аптекарьська, 2/1
88	Пітушенко Микола Іванович	Банк взаємного кред[иту]
89	Кондратюк Мосій Максимович	
90	Захаров Єлізар Макарович	Херсонська, 182
91	Миколаєнко Петро Дмитрович	Станція Миколаївська
92	Онищенко Оксана Юрьевна	
93	Чирнекало Микола Васильович	
94	Бондаренко Андріян Володимирович	
95	Панич Ілько Васильович	Б. Морська, 22
96	Рибачок Федір	Католичеська, 24, кв. 5
97	Черноморець Михайло Павлович	3 Кладовищенська, 2/2
98	Сірий Купріян Петрович	Рождест[венська], 5
99	Іванів Іван Никифорович	Рибна, 28, кв. 11
100	Хомяк Іван Гаврилович	Погрянишня, 58
101	Бережненко Андрій Андрійович	Шоссейна, №18/3
102	Дейнеко Микола Никифорович	Херсонська, 74/1
103	Литвин Олена Максимовна	Московська, 3
104	Бондаренко Денис Гаврилович	Водопій, 52
105	Ткачук Федір Антонович	Херсонська, 81
106	Кучеренко Григорій Федорович	М[ала] Міщанська, 25
107	Секобало Іван Петрович	
108	Пеленський Дмитро Іванович	
109	Вербівський Лазарь Мусієвич	
110	Праведників Павло Миколайович	
111	Кульчицький Василь Никипорович	Шевченко, 2
112	Белецький Анатолій Павлович	Шевченко, 22
113	Бакаль Іосіф	
114	Коновалів Григорій Степанович	
115	Герасименко Володимир Яковович	
116	Циган Петро Павлович	Одеська, 11
117	Лінько Григорій Александрович	

118	Тарасюк Семен Никифорович	Спаська, ч. 43
119	Новаль Григорій Васильович	
120	Бондаренко Дмитро Терентійович	
121	Пономаренко Василь Іванович	
122	Коровяківський Микола Кіпріанович	Садова вул[иця], 14
123	Ковбасенко Петро Миронович	
124	Ковбасенко Олексій Миронович	
125	Молоти Петро Михайлович	

Писарь Ради Просвіти /підпис/

Копія. Українською мовою.

No 332

20 січня 1919 р.

Члена Т[овариств]ва «Просвіта»
Миколи Митровича Лагути

За останні часи Т[оварист]вом «Просвіта» улаштовуються в своєму театрові театральні вистави, серед яких значну частину складають жарти, «комедії», водевілі та інші п'єси не ідейного, старого репертуару, які не тільки не роблять ніякого враження естетичного, а навіть викликають як серед глядачів взагалі – так серед членів Т[оварист]ва «Просвіта» – обурення, яке виявляється в тім, що зараз вже рідко можна побачити на виставі їх – себто тих, для яких головним чином і повинні улаштовуватися вистави Радою Т[оварист]ва «Просвіта». Крім цього в цей політичний [мо]мент – коли провадиться осібно у нас на півдні – українізація в його житті, впливання на російський характер, мета Т[оварист]ва «Просвіта», яко український культурний осередок повинно пильно додивлятися до найбільшого і найкращого впливу на населення зразків української культури – шляхом вистави справжніх українських п'єс, ідейних і естетичних по змісту, а не відновленням старого українського репертуару, який був при цараті – коли на сцені тільки й було видко головним чи-

ном п'яцтво, горілку, лайку, «грубість нравов», бійку, танці та інші аксесуари псевдо-українського театру. (Тут зверну увагу поважних членів Ради Т[оварист]ва «Просвіта» хоча б на п'єсу «На межі», яка йшла 19 січня, де з 7 дійових осіб – три (старшина, писар, баба Вовчиха) приходять на сцену п'яними і залишаються впродовж усієї дії, а решта починають пити горілку «мириться» на протязі всієї дії, до всього цього ще лайка, танці п'яної баби! Нема сумніву, що п'єса по змісту занадто ідейна, повчаючи з естетичного боку *choef-d'oeuvre*, а з морального – заслуговує тільки подяки (цю п'єсу ставить Т[оварист]во «Просвіта» під своїм прапором в день Водохрещі, коли в театр іде публіка подивитися на «українські» п'єси. Що вона повинна думати про бідну «Україну» – це кожний з нас уявити може! Це додаю тільки для пояснення п'єс же, які б більше відповідали ідейному українському рухові – ми бачимо на сцені Т[оварист]ва «Просвіта» занадто мало.

Маючи на меті § 1 статута Т[оварист]ва «Просвіта», де зазначено, що «Товариство» має на меті допомогти розвитку української культури (а хіба у нас допомагають, а скорше нівечать її!) і першим чином просвіті українського народу його рідною мовою, а не виключно горілкою, лайкою, бійкою, і п'єсами безідейного змісту і т. д., і рідною справжньою українською мовою, а не тою мішаниною, яка є у декотрих артистів) – я, яко член Т[оварист]ва «Просвіта», звертаю на це увагу членів Ради й пропоную їй прийняти надалі декотрі заходи, аби:

1. Театр Т[оварист]ва «Просвіта» мав на меті членів Т[оварист]ва і з ними лічився, а не виключно публіку, яка нібито дає гроші «Просвіті». Публіка теж зі свого боку вимагає гарної вистави за свої гроші.

2. Рада Т[оварист]ва «Просвіта» повинна звернути увагу на декотрих артистів, які почувають себе занадто вже «вільно» на сцені.

3. Рада повинна слідкувати, аби зі сцени театру під прапором Т[оварист]ва «Просвіта» – лунала справжня українська мова, а не «смесь слободского с украинским».

4. При улаштуванні концертів або декламацій Рада повинна доручити певній призначеній для цього особі перевірити тих осіб, які мають на меті виступати з декламаціями – бо відсутність цього яскраво відбивається на художньому успіхові декламаторів, у яких помічається повне незнання теорії декламації – як вимова, постановка голосу, рухи, мови та інше. Виступати таким особам – яким треба ще вчитись – зовсім не слід. Перевірка не торкається тих осіб – які є звісні по своїм попереднім виступам і тому не потребують контролю.

5. Не дивлячись на те, що членами Ради згідно заяви членів Т[оварист]ва «Просвіта» була обіцяна заборона гри «моргалка» – вона досі ще помітна в «народних гулянках». Тому пропоную Раді негайно заборонити назавжди цю гру «моргалку».

6. Необхідно звернути найпильнішу увагу на одягнення яко артистів, так і хористів. Іноді артисти появляються в непристойнім, навіть соромницькім убранні.

7. Рада – зменшивши платню за квитки в театр для членів Т[оварист]ва «Просвіта» – повинна призначити певні місця для них, аби не виходило так, що у власному театрові членам Т[оварист]ва «Просвіта» приходилось стояти, а публіці сидіти через те, що за повним збором – немає вільних місць для них – бо квитки не нумеровані.

8. За театральною справою Рада Т[оварист]ва «Просвіта» повинна додивлятися або сама, або виділивши з межі себе окрему комісію, якій доручити все це діло. Найкращим же я вважаю улаштування так званої «Художньої Ради» або «доглядової контрольної комісії», яка має на меті слідкувати за ідейним, естетичним, моральним боком п'єс, які виставлятимуться на сцені Т[оварист]ва «Просвіта». Ні одна п'єса не може бути поставлена без згоди на це «Художньої Ради», якій доручається напрям діяльності трупи, покращання зовнішньої постановки, дбання про найбільший естетичний вплив на публіку. Художня Рада дбає про режисюра. Вибір п'єс належить цілком режисюру вкупі з трупю, але дозвіл на постановку з боку ідейного, морального, естетичного залежить від цієї Ради. До складу художньої Ради – Рада Т[оварист]ва «Просвіта» повинна кооптувати членів не тільки з межі себе, театального гуртка, хору, а також – від членів Т[оварист]ва «Просвіта» права художньої Ради, режисюра, театального гуртка, хору здається ясні і не викличуть ніякого непорозуміння або суперечки. Тому ставлю це питання на обговорення Ради й прохаю про наслідок всіх зазначених точок повідомити мене в якомога найближчий термін.

20 січня 1919 року
Микола Лагута

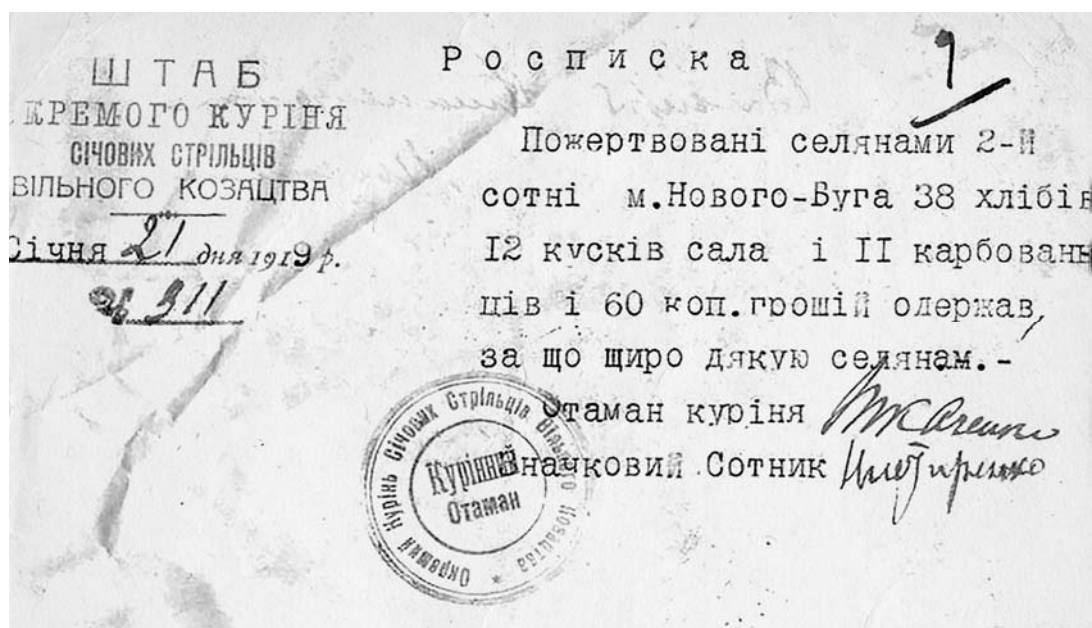
Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 1–2.

№ 333

Розписка представників Штабу окремого куреня січових стрільців «Вільного Козацтва» в отриманні пожертвуваних селянами Нового Бугу продуктів харчування

21 січня 1919 р.

Оригінал. Машинопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 221. Арк. 11.

№ 334

Список осіб, які брали участь у збиранні продуктів харчування для вояків загону отамана Ткаченка

21 січня 1919 р.

СПИСОК

Лиц, принимавших участие в зборе пожертвованний разного рода съестных продуктов для солдат Атамана Ткаченко. 21 января 1919 года.

Феодосий Прохватило	с подводой	4 чотни.
Федор Гарбуз	— " —	— " —
Дмитрий Потапенко	— " —	— " —
Иван Чепка	с подводой	2 — " —
Иван Гайдуков	— " —	— " —
Василий Пыхтин	— " —	— " —
Иван Кононенко	— " —	— " —

Кирилл Лесков	с подводой	— " —
Тихон Гончаренко	— " —	— " —
Яков Скляр	— " —	— " —
Ксенофонт Богданов	с подводой	— " —
Михаил Евко	с подводой	— " —
Семен Дробница	— " —	— " —

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 221. Арк. 11.

№ 335

Повідомлення про зрив виборів делегатів на Трудовий Конгрес від безробітних міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 21 січня 1919 р. № 118

21 січня 1919 р.

Митинг в цирке Кожанского

В 10 часов утра в цирке Кожанского состоялся первый митинг, созванный Союзом металлистов для выбора делегатов от безработных Николаева на Трудовой Конгресс. Митинг был открыт председателем Союза металлистов т[оварищем] Костенко. Он предложил почтить память убитых в Германии товарищей Карла Либкнехта и Розы Люксембург. После этого было дано слово представителям политических течений по факту убийства.

Т[оварищ] Салтанов /с[оциал]-д[емократ]/ указал на ту огромную потерю, которую потерпел международный пролетариат. Он указал на то, что моральная ответственность за их смерть лежит на совести германского правительства.

Председатель левого течения призывал гром и молнию на голову правительства Шайдемана.

В конце своей речи он заявил, что теперь не время заниматься выборами в Трудовой Конгресс, и предложил всем присутствующим выйти из цирка и устроить уличную демонстрацию.

Большая группа в количестве около 100–120 человек последовала его совету и вышла из цирка, направившись к «Земле и Воле», где происходил другой митинг.

Тем самым митинг в цирке был сорван и выборы от безработных гор[ода] Николаева на Трудовой Конгресс не состоялись.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 41.

**Повідомлення про відмову германських військових брати участь
у демонстрації проти вбивства в Німеччині Карла Лібкнехта
та Рози Люксембург, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 22 січня 1919 р. № 119**

21 січня 1919 р.

Германский совет и демонстрация

Рабочий комитет третьего дня послал германскому Совету предложение принять участие в сегодняшней демонстрации. В ответ на это Рабочий комитет получил вчера вечером письмо от Совдепа, в котором его президиум выражал благодарность Рабочему комитету за любезное приглашение, однако заявляет, что немецкие войска не могут принять участие в демонстрации протеста.

Немцы и манифестация

Третьего дня Городского голову посетил представитель германского командования Лунд.

Коменд[ант] пожелал познакомиться с принятыми городским самоуправлением мерами охраны в городе порядка в день забастовки протеста. Немцы, как заявил Лунд, не думают вмешиваться во внутреннюю жизнь города. Командование лишь отдало своим частям приказ не участвовать в этот день в манифестациях.

Только в случае возникновения каких-либо беспорядков или проявления враждебного действия к немцам германское командование выйдет из пассивного состояния.

Присутствовавший при беседе начальник милиции А. И. Рожанский сообщил г[осподину] Лунду, что милиция в настоящее время достаточно сильна, чтобы не допустить возникновения каких-либо беспорядков.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 48.

**Повідомлення про мітинг у клубі «Земля и Воля»,
опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 21 січня 1919 р. № 118**

21 січня 1919 р.

Митинг в клубе «Земля и Воля»

Здесь митинг был очень многолюден и не мог вместить всех желающих. Митинг был посвящен выборам в Совет рабочих депутатов. Председателем митинга был избран один из членов партии коммунистов.

Это отчасти определило весь характер митинга. Настроение его было большевистским, но довольно спокойным. За исключением тов[арища] Рахмановича, которому не удалось окончить своей речи, прочим ораторам давали говорить и даже не особенно часто прерывали их восклицание с мест.

Митинг начался речью тов[арища] Н. Мандельштама, посвященный зверскому убийству немецких товарищей. После этого начались речи ораторов по политическим вопросам.

Тов[арищ] Н. Мандельштам, говоря от имени соц[иал]-демократов, обосновал их точку зрения на текущий момент и их отношение к Совету рабочих депутатов. Оратор видит две силы, два главных голоса русской общественной жизни. С одной стороны – мировая капиталистическая реакция, а с другой стороны – пролетарская армия международного социализма. Но между ними находятся массы, не примкнувшие ни к одной, ни к другой коалиции. Основное расхождение социал-демократии с большевиками заключается в том, что большевики игнорируют эти массы. Эти массы – в большинстве крестьяне и городское мещанство – не идут на диктатуру пролетариата. Но они пока в большинстве, и навязывание им своей воли меньшинством не приведет ни к чему хорошему.

Социал-демократия не обещает легко-достижимых благ. Она не выдает неоплатных векселей. Она обещает лишь вести в Советах рабочих депутатов упорную борьбу с темной реакцией за свою конечную цель – социализм.

Выступавшие затем от левого крыла ораторы произносили преимущественно агитационные речи, не вдаваясь в оценку текущего момента. Один из таких товарищей, коснувшись вопроса о советской власти, между прочим, указал, что советская власть не есть еще власть в социалистическом государстве. Она лишь подготавливает почву для социалистического коренного переворота. Другой товарищ из левого крыла говорил о невозможности единого революционного фронта с меньшевиками и социалистами-революционерами и говорил о том, что Совет рабочих депутатов может быть только властью.

Среди выступающих был один беспартийный, речь которого была покрыта такими шумными аплодисментами, которых не выпадало на долю большевиков. Он смешал в одну кучу все партии, порицал всех и вся и в результате провозгласил советскую власть единственным спасением от дороговизны. Это выступление и отношение к нему присутствовавших показало, как много несознательности есть еще и в рядах рабочих.

От правых с[оциалистов]-р[еволюционеров] выступил один рабочий с резкой речью против иллюзий, питаемых рабочими относительно близости социализма. Он указал, что когда в стране 77 проц[ентов] крестьян, только 13 проц[ентов] пролетариата, из которого в стане около 3 проц[ентов] относится к люмпен-пролетариату, а остальные 10 проц[ентов] заполняет буржуазия мелкая и крупная, тогда нечего рассчитывать на успех диктатуры пролетариата. К советской же диктатуре примазалось множество вреднейших элементов, дискредитирующих самый принцип коммунистов.

Демонстрация

По окончании митинга присутствовавшие на митинге прошли, демонстрируя, по Соборной ул[ице], останавливаясь у помещений Союза металлистов и у редакции «Пути социал-демократа».

Демонстрация подошла к зданию германского Совета солдатских депутатов. Случайно оказавшийся там член Президиума германского Совдепа Альбрехт, встреченный аплодисментами, произнес делегации краткую речь на немецком языке, в которой заявил, что не будучи сторонником Либкнехта, он решительно осуждает террор и политические убийства и просил манифестацию мирно разойтись по домам.

От демонстрантов отвечал тов[арищ] Соколов, который указал на огромную потерю, понесенную мировой социал-демократией со смертью ее лучших борцов. Он указал также, что ответственность за убийство лежит на теперешнем правительстве.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 42-43.

№ 338

**Лист Миколаївського міського голови В. П. Костенка
до Германського губернаторства «Миколаїв» з приводу відмови
в сплаті енергоносіїв, витрачених германськими військовими**

23 січня 1919 р.

Городская Управа

Январь 23 дня 1919 г.

№ 18

В ГЕРМАНСКОЕ ГУБЕРНАТОРСТВО

На отношение Германского губернатора за IVa 11406 от 19-го января с[его] г[ода] Городская управа сообщает нижеследующее:

Городская управа выполняет все требования германского командования по устройству освещения в помещениях, занимаемых германскими

войсками для жилья, поскольку она располагает для этого необходимыми материалами и поскольку это не нарушает интересов города. Что же касается ее обязанностей удовлетворить все поступающие на этот счет требования, то Управа должна разъяснить, что германские войска расквартировываются в том же порядке, как и русские, на основании соответствующих законных правил, устройство электрической проводки во всех казармах и занимаемых офицерами частных квартирах не входит в ее обязанности. Управа не гарантирована, что ее расходы будут признаны законными и будут оплачены, а производить эту затрату за свой счет на короткий срок временного пребывания германских войск она не имеет возможности.

Тем не менее, Управа шла навстречу германскому командованию во всех наиболее важных случаях обращения за устройством электрического освещения. Только с 5-го декабря прошлого года по настоящее время, по справкам электрического отдела, отпущено германскому командованию 220 шт[ук] ламп, в том числе 21-го января отпущено 60 шт[ук] ламп по распоряжению коменданта капитана ЛУНДА для освещения лазаретов, причем капитаном ЛУНДОМ было заявлено, что этим исчерпываются все требования со стороны германского командования.

Заявление германского командования отдать распоряжение к запрету вывоза дров с «Наваля» для городского самоуправления пока не будет удовлетворено. Требования на освещение, очевидно, основано на недоразумении, так как дрова вывозились не для города, а для германского командования, и лишь по просьбе города этот вывоз прекращен распоряжением английского командования 22-го января впредь до пересмотра вопроса о сделках на эти дрова и их распределение. Предлагаемые ими меры реквизиции ламп у частных владельцев городом не могут производиться, так как такого права город[скому] управлению не предоставлено: подобные реквизиции частного состояния производились лишь военными частями в военное время на театре военных действий или по особым постановлениям для собирания необходимых изделий, предназначенных для войны.

ГОРОДСКОЙ ГОЛОВА /подпись/

Секретарь /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 119–120.

**Доповідь Миколаївського міського голови В. П. Костенка
про фінансовий стан міста, виголошена на засіданні
Миколаївської міської управи й опублікована в газеті
«Путь социал-демократа» 29 січня 1919 р. № 124**

29 січня 1919 р.

Финансовое положение Николаева

На последнем заседании Городской управы В. П. Костенко сделал доклад о финансовом положении города, рисуящий следующую картину:

В момент вступления в свои права демократической Думы /11 декабря/ в городской кассе было свыше 1 481 000 руб. – остаток от текущих поступлений при цензовой Думе и разных сумм, поступивших от казны. Оценочного сбора в виде недоимок с 1917 года числится свыше 600 тыс. руб. На 25 января в кассе числится около 305 тыс. руб., т. е. на 1 1/2 месяца текущие кассовые поступления почти на 1 200 000 руб. отстали от текущих расходов. Финансовый 1918 год закончился так: доход – 5 500 000 руб., расход – около 9 100 000 руб., дефицит – 3 600 000 руб. покрывается 4-мил[лионным] займом, совершенным цензовой Думой у гетманского пр[авительств]а на 5 лет.

Картина на 1919 год представляется в еще более печальном виде. Все растущая дороговизна заставляет предположить, что городские расходы достигнут по меньшей мере 15 млн. руб., а доход, даже при крайнем напряжении платежных средств населения, едва ли будет более 9 млн. руб. Для покрытия дефицита в 6 млн. руб. придется изыскивать чрезвычайные источники. Нужно повысить доходность базаров, оценочного сбора и проч[его]. Но главным источником должно быть обложение состоятельных граждан.

Городской бюджет особенно отягчается чрезвычайными расходами на борьбу с эпидемией. Сейчас в городской больнице до 1 200 человек вместо нормальных 500. Больные обходятся в сумме свыше 600 000 руб. в месяц. На дешевые столовые расходуется до 100 000 руб. в месяц. Городской управой возбуждено ходатайство перед Директорией об отпуске 5 млн. руб., в том числе 1 1/2 млн. руб. на борьбу с эпидемией, 3 1/2 млн. на персональные расходы по организации общественных работ.

Выслушав этот доклад, Управа избрала малую финансовую комиссию в составе членов Управы Кузнецова, Браславского и Мандельштама, поручив ей разработку финансовых вопросов внутреннего распорядка и организацию способов своевременного поступления городских доходов.

К вышеизложенным данным нелишне добавить следующие сведения, почерпнутые из беседы с В. П. Костенко.

Существующий финансовый закон оставляет совершенно в стороне торгово-промышленный класс. Облагаются исключительно недвижимые имущества. Между тем торгово-промышленные обороты, обложенные определенным налогом, могли бы дать городской кассе немалые средства. В этом смысле необходимо реформировать налоговый аппарат города. Имеется еще целый ряд доходных источников, не использованных до сих пор. Например, городские лавки, на которых арендаторы их спекулируют, забирая себе огромную прибыль, а городу уплачивая гроши. Доходность аренды лавок можно значительно увеличить, не затрагивая даже интересов населения, т. е. не рискуя повышением цен на товары. Дело в том, что фактически лавками пользуются не городские арендаторы, а третьи лица, платящие втридорогую плату первым. Повышением арендной платы будет только уменьшена спекулятивная прибыль самоуправных «хозяев» городского имущества.

Разумеется, ни повышенный оценочный сбор, ни повышение арендных доходов, ни даже обложение торгово-промышленных оборотов не спасут всецело финансового положения города. Нужды предстоящего года требуют денег, денег и денег. Борьба с эпидемией, борьба с безработицей и т. п. – чрезвычайные явления потребуют десятков миллионов рублей, на одни общественные работы нужно 25 миллионов рублей. Взять их пока негде. Но значительную часть этих средств необходимо изыскать на месте, и на это будут направлены все старания финансового органа городского управления.

Характерна следующая черточка деятельности цензовой Думы. Получив от гетманского правительства 4 миллиона рублей и покрыв дефицит 1918 года, цензовики успокоились и прекратили истребление сумм оценочного сбора, даже по их разверстке. Наибольший процент неплатежей дали наиболее буржуазные части города – Московская и Одесская части. Тут ясно сказалось покровительство домовладельцев своим собратьям.

Но, конечно, социалистическая Дума и Управа пойдут по иному пути.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 49–51.

№ 340

Повідомлення про оголошення Директорією війни отаману Н. О. Григор'єву в зв'язку із його переходом на бік більшовиків, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 2 лютого 1919 р. № 128

2 лютого 1919 р.

Война Григорьеву

Ввиду того, что войска Ат[амана] Григорьева настроены большевистски, Директория под влиянием союзников объявила Григорьеву войну. У стан[ции] Долгинцево идет сражение частей Директории с войсками Атамана Григорьева.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 54.

№ 341

Запис перебігу першого засідання відновленої Ради робітничих депутатів, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 4 лютого 1919 р. № 129

2 лютого 1919 р.

Открытие Николаевского Совета Раб[очих] Депутатов

После долгого вынужденного молчания и небытия возродился в Николаеве Совет рабочих депутатов. Много воды утекло со времени последних дней старого Николаевского совета. Многое изменилось за это время. Все это отразилось и в речах ораторов, и в настроениях присутствовавших. Преобладало спокойное, несколько усталое, но все-таки уверенное настроение.

Не было оваций, протестов, почти не было аплодисментов. Речи ораторов, за исключением т[оварища] Ряппо, были кратки, но зато определенные, без выкриков почти, без партийной грызни. Левое крыло как будто поняло недопустимость между-социалистических трений, которые так отличали первый период существования Совета. Правое крыло, согласно своей новой тактике, требующей единого революционного фронта, также как будто приблизилось к своим левым товарищам.

В общем, создалось впечатление, что если главенствующая партия коммунистов будет и дальше вести себя так, как на первом заседании, то совместная работа с ней для правого крыла будет вполне возможна и

не повторяются печальные для рабочего класса события последних дней старого Совета в Николаеве.

Единственным диссонансом в этом отношении явилось заключительное требование коммунистов о голосовании декларации, которую они, пользуясь своим абсолютным большинством, попытались навязать другим фракциям, уже не решение свое, а мнение, идею. Разумеется, никаких последствий это не могло иметь, но желательно, чтобы подобные случаи впредь не повторялись.

Первое, после 10-месячного вынужденного перерыва, заседание вновь избранного Совета рабочих депутатов состоялось 2 февраля в 11 часов утра. Присутствуют все 80 избранных членов, представители политических партий, Центрального совета профессиональных союзов.

Избранный временный председатель /коммунист/ предлагает почтить память погибших борцов за революцию. Присутствующие встают, и хор исполняет «Вы жертвою пали».

По предложению коммунистов принимается следующая повестка дня: 1) Выборы президиума, 2) Приветствия рабочих организаций, 3) Конструкция Совета и 4) Прочтение деклараций.

Председатель Рабочего комитета тов[арищ] Балабанов делает краткий доклад о деятельности Рабочего комитета и излагает историю его возникновения, уже известную нашим читателям.

Он указывает на заслуги Рабочего комитета. Рабочий комитет организовал и объединил в одном центре все рабочее движение Николаева; он, взяв в свои руки власть в первый момент после позорного бегства де-Бонди, предупредил могущие возникнуть беспорядки; он непрерывно воздействовал на Городскую думу, с одной стороны, и на Атамана Григорьева, с другой; он блестяще организовал забастовку 9 января. Теперь Рабочий комитет передал рабочее дело в руки более полномочного органа – Совета рабочих депутатов и желает ему продолжать работу плодотворно, без нетерпимости, с сохранением единого революционного фронта.

После доклада тов[арища] Балабанова, который принимается к сведению, избирается президиум в составе 5 лиц: 3-х председательствующих в коллегии: Соколов /больш[евик]/, Сорокин /с[оциал]-д[емократ]/ и Асмолов /с[оциалист]-р[еволюционер] интерн[ационалист]/, 1 секретаря – Ветров /коммунист/ и 1 казначея – Давидов /коммунист/.

Собрание заслушивает ряд приветствий от рабочих организаций. Все эти приветствия кратки и делятся на две группы: в первую входят приветствия профессиональных союзов кожевников, портовых рабочих,

рабочих, работающих иглой, рабочих завода Зильберблума, рабочих завода Радецкого, Союза трудящейся молодежи «III Интернационал». Все они приветствуют Совет и в его лице советскую власть, а некоторые прямо заявляют себя сторонниками лозунгов партии большевиков.

В другой группе находятся приветствия союзов металлистов, печатников, торгово-промышленных служащих, фабрично-заводского комитета «Темвод» и др[угих]. Представители этой группы приветствуют Совет как орган классовый, защищающий интересы пролетариата, и призывают к сохранению единого революционного фронта.

Несколько другой характер носят приветствия полит[ических] партий. Т[оварищ] Макотинский, приветствуя Совет от имени Рос[сийской] соц[иал]-дем[ократической] рабочей партии, приглашает все организованные рабочие силы к объединению. Существует только два фронта: фронт мировой капиталистической реакции и фронт мировой пролетарской революции. Симпатия рабочих организаций может быть только на стороне последнего, и потому теперь становится возможной и должной общая работа всех социалистических партий.

Т[оварищ] Вера Казакова приветствует Совет от имени левых с[оциалистов]-р[еволюционеров], указывает на то, что Совет, существующий сначала как организационный центр, потом неизбежно, силою вещей, превращается в орган власти. Оратор также призывает к объединению. Тов[арищ] Рахманович, выступая от правых с[оциалистов]-р[еволюционеров], говорит: мы, как всем известно, не сторонники советской власти. Но перед лицом контрреволюции мы чувствуем необходимость единого революционного фронта и совместной работы.

Т[оварищ] Гордон, от имени коммунистов, приветствует Совет и своих избирателей. Совет должен стремиться к власти, утверждает он.

Товарищ, выступивший от укр[аинских] с[оциал]-д[емократов], не соглашаясь с советской властью, призывает к единению. Несколько комично прозвучало выступление представителя партии украинских социалистов-революционеров, заявившего, что его партия стоит за диктатуру пролетариата.

Совет переходит к следующему пункту повестки – конструкция Совета. Постановлено избрать Исп[олнительный] ком[итет] в составе 20 челов[ек] по такому расчету: 11 большевиков, 4 с[оциал]-д[емократа], 1 укр[аинский] с[оциал]-д[емократ], 1 укр[аинский] с[оциалист]-р[еволюционер], 1 п[равый] с[оциалист]-р[еволюционер] и 2 лев[ых] с[оциалиста]-р[еволюционера].

Совет подходит к последнему пункту повестки дня – оглашение декларации.

В обширной декларации коммунистов говорится о неизбежности и необходимости советской власти как диктатуры пролетариата и беднейшего крестьянства. Однако, вследствие особых условий в Николаеве, Совет не может взять сейчас власть в свои руки, в дальнейшем, после протеста против вмешательства англо-американского империализма, декларация содержит указание, что коммунисты согласны принимать участие в работе тех общественных учреждений, назначение которых служит интересам рабочих.

Левые с[оциалисты]-р[еволюционеры], присоединяясь к декларации большевиков, заявляют только, что они под беднейшим крестьянством принимают «всех крестьян, не эксплуатирующих чужой труд».

Т[оварищ] Ряппо оглашает декларацию с[оциал]-д[емократической] фракции. Декларация усматривает в России и во всем мире две враждующие коалиции: капиталистическую и социалистическую. В их борьбу втягиваются постепенно промежуточные между буржуазией и пролетариатом слои. Основную задачу фракция усматривает в организационно-культурной работе в органах власти и гор[одского] самоуправлениях. Т[оварищ] Ряппо сопровождает чтение декларации обширной речью.

Оратор видит в современной революции 3 периода: 1) Этап российской революции, 2) Этап германской революции /он только что начался/ и 3) Этап всемирной революции, когда к революции примкнут страны Согласия, 3-й этап будет победой социализма. В разгаре самой революции к ней примыкают все большие силы, и в интересах рабочего класса не давать врагам решительного боя, пока он слабее и не все его силы мобилизованы. Поэтому Р[оссийская] с[оциал]-д[емократическая] р[абочая] п[артия], ведя непрерывную борьбу, стремится затянуть революцию. В декларации укр[аинских] с[оциал]-д[емократов] говорится о том, что представители рабочих должны участвовать в государственном строительстве наряду с другими демократическими элементами. На местах власть должна принадлежать правительственным комиссарам.

Приветствуется декларация Е[врейской] с[оциалистической] р[абочей] п[артии] «Поалей Цион».

Продолжительные прения возникают по вопросу о том, голосовать ли декларации. По их мнению, та декларация, которая будет принята, становится обязательной для всех членов Совета. Представители всех фракций, в том числе левых с[оциалистов]-р[еволюционеров], высказываются против голосования деклараций, дабы не подчинять насильственно меньшинства большинству.

Все-таки декларация большевиков голосуется и принимается голосами коммунистов и частью левых с[оциалистов]-р[еволюционеров], [правые] с[оциалисты]-р[еволюционеры] и прочие фракции в голосовании не участвуют.

В. К.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 55–58.

№ 342

Лист брата отамана Н. О. Григор'єва, Олександра Григор'єва, до селян і робітників України

Не датований.

Не раніше лютого 1919 р.

ПИСЬМО

БРАТА АТАМАНА ГРИГОРЬЕВА – АЛЕКСАНДРА ГРИГОРЬЕВА к крестьянам и рабочим Украины

Народ Украинский. Товарищи крестьяне и рабочие, те, чьи мозолистые руки в неустанном труде добывают себе кусок хлеба, еле-еле хватающий на пропитание, те, кого веками угнетали, кто не знал ни минуты покоя от царских нагаек, поборов, издевательств от немецких насилий и гетманской опричнины. Я, брат Атамана Григорьева, Александр Григорьев, совместно с ним работавший в его штабе, обращаюсь к Вам с теми моими бумагами, с той моей страдающей совестью, которая не дает мне теперь покоя, которая требует от меня, чтобы в настоящую грозную минуту для Советской власти, для Вашей власти рабочих и крестьян – я сказал всю правду.

Мой брат Никифор Григорьев, штаб-капитан старой царской армии, при нашествии на Украину немцев стал Атаманом повстанческих войск Херсонщины и Таврии, а когда появился полковник Петлюра – брат мой стал действовать совместно с ним.

Петлюра был разбит, а мой брат, окруженный Советскими войсками, перешел на их сторону и стал опять членом честной Советской Республики.

В эту тяжелую минуту я начал с ним работать.

Все, кто чувствовал себя истинным сыном нашей дорогой Украинской Республики, все шли тогда работать на тяжелую ниву борьбы с контрреволюцией.

Нужно было взять Одессу, Херсон и Николаев, нужно было удерживать натиск французов и англичан, натравивших своих рабочих и крестьян, одетых в солдатские мундиры, на Советскую Россию, на удушение ее.

И вот в эту минуту начал я свою работу с моим братом Никифором.

Славные дни взятия Одессы, когда под орудийные залпы по французским и греческим полкам мы в штабе ждали с часу на час поражения союзников, те сомнения, которые возникали у моего брата в самый критический момент: «возьмем или не возьмем Одессу» – вызывали у меня глубокое чувство доверия к нему.

Он был единственным человеком, который не терял головы. Хотелось верить, жить и работать.

Одесса в наших руках. Телеграммы по всей Советской России на страх всему мировому капиталу возвестили эту радостную весть.

Войска верили моему брату, верили ему и все в штабе, еще раз повторяю, верил ему и я.

Но вот прошла пора побед. Пошли войска на отдых, и тут-то началось постепенное разложение как войск, так и штаба.

Брат мой начал попивать, хоть раньше с ним это бывало, но не в такой острой форме, как теперь.

Начал куда-то уходить и приходить в свой вагон к 4–5 часам утра. Автомобильная езда по городу Александрии штаба и всех штабных дам, какие-то новые лица с офицерской выправкой.

Делегация от Махно, делегация еще откуда-то, о чем брат мне не говорил.

Частые совещания. И наконец одним утром груда Универсал[ов] на столе штабного вагона.

Снова суматоха. Передвижение эшелонов.

Первые чтения Универсала уже зародили во мне глубокое сомнение.

Зачем этот Универсал? Куда ведет мой брат верившие ему войска?

Но слабая сила воли держала меня при нем. – В Универсале предлагалось созвать какие-то Советы.

Упоминалось про людей, распявших Христа. Бросались оскорбления Народным Комиссарам, напали на Чрезвычайку.

А наряду с этим пьянство в войсках усиливалось. Коммунисты арестовывались.

И наконец сведения о наступлении на Екатеринослав окончательно убили во мне всякую веру в то дело, которое меня приблизило к брату. Вся мысль была направлена на то, чтобы вырваться от этого уже тогда, по моему мнению, преступного гнезда.

Брату Революционный Совет Республики приказал двинуть войска на Румынию для того, чтобы окончательно разбить отступающих французов и англичан. А он вместо этого начал занимать города и узловые станции Украины.

Нужно было душиить контрреволюцию, а он в своем Универсале призывал Вас, товарищи крестьяне, к погромам, ибо что значили слова: «гоните прочь людей, распявших Христа», как не призыв громить евреев, а к таким погромам призывала и царская власть для того, чтобы обмануть Вас и отвлечь Ваше внимание от истинной правды.

Программа коммунистов была освещена в самом извращенном виде. Травили их как только можно было. Говорили крестьянам, что в Коммуну гонят насильно, что коммунисты грабят.

А между тем те коммунисты, какие были у нас в штабе и кого потом арестовал мой брат, говорили мне о партии коммунистов совсем другое. Это были люди, которые верили, беззаветно верили в светлое будущее человечества, которые создавали истинно рабочую крестьянскую власть, которые не знали ничего другого, как только самую беспощадную борьбу с капиталистами и помещиками.

Я прозрел. Я ушел из штаба. Я начал скрываться, боясь мести, боясь моего ареста за дела моего брата.

Меня арестовали в Кривом Роге. Я не упрекаю коммунистов за этот арест, иначе они не могли поступить.

Разве мне, брату Григорьева, брату человека, который дважды изменил, могли поверить эти люди, которые никогда, ни при каких обстоятельствах не изменяли тебе, украинский рабочий и крестьянин.

Которые умирали и умирают за тебя под пулями, на эшафотах под истязаниями Деникинских, Колчаковских, Финляндских, белогвардейских-офицерских и казачьих банд.

Мне наконец дали тов[арищи] коммунисты возможность рассказать тебе, Украинский народ, о том, что я думаю и переживаю.

Крестьянин и рабочий Украины. Встань как один человек под ружье, брось внутреннюю борьбу, иди в ряды Рабоче-крестьянской армии, на борьбу с Деникиным и Колчаком.

Неси оружие, какое у тебя спрятано. Это оружие теперь нужно сражающимся на фронте твоим братьям за твою землю и за твое Рабоче-Крестьянское добро, за твою истинную волю, которую ты выявил, создав Советскую власть.

Советская власть, я глубоко в этом убежден, будет во всем мире.

Ты слышал, что в Венгрии и Словакии уже Советская власть, что Германия накануне этой власти, что Советскую власть приветствуют все рабочие и крестьяне всех стран, что нет уголка на всем земном шаре, где бы не знали, не произносили с восторгом рабочие и крестьяне слово: «большевик-коммунист».

Тягчайшим преступлением будет теперь, народ Украинский, подымать какие-либо восстания в тылу нашего фронта.

Нож в спину нашей Украины было выступление моего брата Никифора против Советской власти и коммунистов, когда судьба твоя, твоя свобода в опасности.

Все, что плохо в нашей Советской Украине, все ошибки, если они есть, мы исправим потом, когда раздавим Деникина, Колчака и весь мировой капитал.

Никто нас не учил управлять, народ Украинский, а дело управления тяжелое дело, не ошибается только тот, кто ничего не делает.

За дело же, народ Украинский, крестьянин Украины, чтобы не пропало даром море пролитой крови наших братьев, чтобы не была задушена наша свобода.

Винтовку в руки, старые и малые, в ряды Красной Армии, снесите оружие в Ваши Советы и Комендатуры.

Гоните прочь предателей и провокаторов.

Не верьте моему брату, он дважды изменил, и его последняя измена открыла фронт генералу Деникину.

Оставьте его и его помощников – без Вас они ничто.

Пока не поздно – к оружию, в Красную Армию!

Я брат Атамана Никифора Григорьева – Александр Григорьев – умоляю Вас об этом.

Фронт должен быть единый.

Власть должна быть единая – Советская рабочая и крестьянская.

Вперед без страха на борьбу до победы!

Да здравствует мировая Советская Республика!

Да здравствует 3-й Коммунистический Интернационал!

Александр ГРИГОРЬЕВ

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 71–76.

**Протокол засідання Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва, на якому призначений Директорією
до Миколаєва комісар Добросюк виголосив доповідь
про захоплення більшовиками влади в Харкові та Вовчанську**

4 лютого 1919 р.

Протокол
Українських Об'єднаних організацій
4 лютого 1919 року

Голова Ради Герасименко заявив, що він складає свої обов'язки і прохає обізнати на місто його голову.

Але коли була оголошена оповістка дня, збори постановили: перше вислухати інформації представника Директорії – Комісара Добросюка.

1) Між іншим, він сказав, що на Кубані дуже гірко живеться українцям. Там є багато добровольців, які на картках Петлюри і Винниченка надпис[ують]: подлец Петлюра і негодяй Винниченко, а скоро попав туди і Гетьман – портрет з надписом ізменник, предатель, а також і грамота Гетьмана про федерацію України з Росією.

В Катеринодарі попи молились за Гетьмана Скоропадського; просили йому здоров'я і просвітлення ума.

Харків був зайнятий без пролиття крові.

Йому сам[ом]у, тільки самому удалось [слово нерозбірливо] Качівській волости на Харківщині всю варту; а селяне однесли до всього руху байдуже.

Робітники Харкова прикликали до об'єднання, аби вирвати владу у двох борючихся генералів Петлюри і Скоропадського.

Німці приймали представників від російських більшовиків, які привозили з собою багато золота і пропонували республіканцям вийти з Харкова. А коли був оглашений набір, то він зразу обольшевичився.

В м[істечку] Вовчанську селянським з'їздом була винесена резолюція: вигнати Директорію і оголосити рекрутський набір. Робітники Вовчанська закупили у німців зброю і ударили в спину республіканському війську і розбили його, а ватажка порубали на частини. Улаштували Совітську владу, до якої закликали інтелігенцію, пропонували прийняти участь в праці Совіта, а на ранок вся інтелігенція і попи були перерізані, яких заборонено було ховати.

В великий день з'єднання Галичини з Україною старшина Зелений оголосив себе диктатором і не визнав Директорії. Придністровський полк пішов за ним, а за ним зрадив і Балбачан.

Шатоха заявив, що Одеса накладає на Миколаїв свою лапу, наприклад, на пошту прибув якийсь старшина, захватив владу, відчиняє провода з Сімферополлю і нікого не визнає.

2) Рада, обговоривши становище призначеного Директорією Комісара Добросюка, постановила, аби Комісар Добросюк вступив до виконання своїх обов'язків як тільки можна буде.

3) Рада постановила дістати текст декларації с[оціалістів]-р[еволюціонерів] і внести її на обговорення на майбутнім засіданні.

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 51–52.

№ 344

Повідомлення про розгляд у Миколаївській міській думі фінансових питань критичного характеру та випадків збройних нападів у місті, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 7 лютого 1919 р. № 2797

5 лютого 1919 р.

В ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ДУМЕ Заседание 5 февраля

Председательствует г[осподин] Блинов.

Дума приступает к рассмотрению ряда финансовых вопросов.

По докладу члена Управы г[осподина] Кузнецова утверждается кредит в 30 000 руб. на расходы по производству переоценки недвижимых имуществ. При этом комиссии по производству списков для выборов в Городскую думу поручается производство переписи имущества.

Принимается доклад об утверждении общегородской сметы на январь и февраль месяцы в сумме 1 930 000 руб.

Согласно ходатайству администрации городского ломбарда, последнему отпускается кредит в 10 000 руб. для производства операций по выдаче ссуд под залог вещей.

Назначается вознаграждение секретарю Городской ревизионной комиссии в размере 500 рублей в месяц.

Постановлено увеличить содержание служащим Биржи Труда на 100 % и ассигновать нужную сумму для расходов Биржи Труда на весь текущий год.

Сумма трактирного сбора определяется на текущий счет в 100 000 руб. Распределение этой суммы между трактировладельцами будет произведено в том же порядке, как и раньше, т. е. самими трактировладельцами. По предложению эсэровской партии минимум обложения трактирным сбором определяется суммой в 175 руб. и максимум – 15 000 руб.

Постановлено увеличить штраф за нарушение обязательных постановлений по вывозу нечистот и за разлитие их по улицам города.

В начале 11-го часа в Думу неожиданно прибыл начальник милиции г[осподин] Рожанский и заявил Гор[одскому] голове В. П. Костенко, что в городе зарегистрирован ряд вооруженных налетов, совершенных бежавшими из тюрьмы преступниками и прибывшими из Одессы и Херсона «гастролерами».

Г[осподин] Костенко, совместно с г[осподином] Рожанским и секретарем Думы Мининым, посетили представителей иностранного командования и имели с ними по этому поводу беседу.

Тем временем среди думской публики и гласных ходили по этому поводу различные слухи. Как известно, в этот вечер было совершено несколько дерзких налетов, во время которых были убиты и налетчики, и подвергавшиеся нападениям.

Г[осподин] Костенко вернулся через полчаса. Думе по этому поводу сообщено официально не было ничего. Однако гласным стало известно, что ничего серьезного не случилось.

Председатель предложил приступить к дальнейшему рассмотрению вопросов, но Дума, по предложению гласного Рахмановича, постановила прервать заседание до субботы.

На этом заседание и закончилось.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 20–21.

№ 345

**Запис інтерв'ю з ад'ютантом отамана Григор'єва Романюком,
якого германське командування взяло в заручники
й примушувало доставити з Єлисаветграда полонених німців**

7 лютого 1919 р.

На нашем фронте

Беседа с адъют[антом] Ат[амана] Григорьева

Адъютант Атамана Григорьева Романюк, арестованный германскими войсками на станции «Долинской» сообщил нам следующее:

На ст[анции] «Долинская» я и бывшие со мною 17 казаков были обезоружены германскими солдатами и арестованы. Все бывшие при мне деньги были забраны, и нас посадили в теплушку и повезли в Николаев. Здесь мне объявили, что я заложник.

Вчера по поручительству комиссара города Юрицына, начальника гарнизона и Рабочего комитета меня освободили при условии, что я доставлю из Елисаветграда всех арестованных там германских офицеров и солдат. Сегодня мне будет дан поезд и я, вместе с делегатами от Рабочего комитета и от местной Рады, выезжаю в Елисаветград.

Немцы заявили, что если я не вернусь или не привезу оттуда всех елисаветградских немцев, солдаты будут расстреляны и впредь они будут разговаривать с нами только путем расстрелов.

На вопрос, где сейчас находится штаб Атамана Григорьева, Романюк ответил, что в Снигиревке (вторая станция за Водопоем). Штаб связан с Директорией и действует только по ее указаниям.

Связь штаба с Николаевом и его организациями, как заявил Романюк, налажена.

По поводу взятия Харькова большевиками Романюк указал, что Харьков взят украинскими большевиками, не имеющими намерения действовать против Директории.

Оригінал. Типографський друк. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

«Трудовая газета» від 7 лютого 1919 р. № 2797.

№ 346

Повідомлення про розміщення Морського міністерства Директорії УНР та канцелярії Морського міністра в Миколаєві

7 лютого 1919 р.

Николаев – морской центр Украины

Члены местной объединенной Рады Скнар и Герасимов, вернувшиеся из Киева, сообщили нам следующее:

В Николаев прибыл делегат Морского министерства В. В. Ковалевский с целью подыскания помещения для Морского министра и его канцелярии. Здесь будет иметь пребывание Морской министр и Морское хозяйственное управление.

Здесь же открываются подотделы Морского министерства: судостроительный, строительный и сметный. Заведующий хозяйственным отделом Министерства выехал в Севастополь со специальным поручением обследовать состояние порта.

Республиканские войска, находящиеся в Киеве, требуют от командного состава выступления против добровольцев и выдачи им пленных офицеров-добровольцев. Вследствие этого 80 арестованных офицеров-добровольцев были посажены в вагоны и под конвоем отправлены на Дон.

Спешно вырабатывается программа созыва Украинского Трудового Конгресса.

Директория официально заявила, что не желает пользоваться диктаторской властью и поручает Трудовому Конгрессу выработать форму правления.

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.
«Трудовая газета» від 7 лютого 1919 р. № 2797.

№ 347

Лист Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина Миколаївському міському голові В. П. Костенку про можливість звільнення заручників – українських вояків лише в обмін на звільнення заручників – німецьких військових

7 лютого 1919 р.

Українська Народня Республіка
Мініст[ерство] Внутрішніх Справ
Комісар м[іста] Миколаїва
Февреля 8-го дня 1919 г.

НИКОЛАЕВСКОМУ
ГОРОДСКОМУ ГОЛОВЕ

№ 1093

Вследствие надписи Вашей от 7-го февраля за № 54 на письме заложников – Украинских офицеров, находящихся ныне под арестом Германской губернатуры, сообщаю, что заложники эти могут быть освобождены только в обмене из 56 человек немецких офицеров и солдат, еще находящихся в тюрьме в гор[оде] Елисаветграде. 6-го сего февраля послана еще одна делегация для освобождения арестованных в Елисаветграде немцев в обмен на украинских заложников.

Комиссар г[орода] Николаева Юрицын
Правитель канцелярии А. Блинов
Делопроизводитель С. Поминадов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 284. Арк. 124.

**Лист Миколаївської міської управи до германської комендатури
про повернення казарменого майна, що не перебуває
у користуванні через відбуття частини германських військ
із Миколаєва, для розквартирування французьких військ**

10 лютого 1919 р.

С р о ч н о

На № 1420.

В Германскую Комендатуру

Ввиду того, что весьма значительное количество принадлежащих городскому общественному управлению железных кроватей и прочей казарменной принадлежности, как-то: столы и скамьи, было разновременно вывезено из городского двора по 6-й Слободской ул[ице] под № 73 германскими и австрийскими войсками, и принимая во внимание, что в настоящее время также большое количество названных войск совершенно выбыло из города, некоторая часть кроватей и прочих принадлежностей должно быть совершенно освобождено.

На основании такого предположения и ввиду надобности в данное время предоставлении как кроватей, так и прочей казарменной принадлежности для надобностей расквартирования французских войск, а также вследствие отсутствия таковых свободных в распоряжении Городской управы, Отдел по квартирному довольствию войск просит распоряжения Комендатуры о возвращении городу освободившегося вышеперечисленного казарменного имущества.

Член Управы /подпись/

Дело производитель /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 180. Арк. 18.

**Повідомлення про зустріч Миколаївського міського голови
В. П. Костенка з командиром англійського крейсера «Sentinew»**

11 лютого 1919 р.

В. П. Костенко у командира крейсера «Sentinew»

Третього дня Гор[одской] голова В. П. Костенко посетил командира английского крейсера «Sentinew» м[исте]ра Стрендж, с которым имел беседу по различным вопросам городской жизни.

Между прочим В. П. Костенко обратился к м[исте]ру Стрендж с ходатайством о содействии в доставке закупленных в Мариуполе для нужд городских предприятий 70 000 пуд[ов] угля.

Как известно, для перевозки угля Отопом был представлен Николаеву транспорт «Батум». В. П. Костенко просил м[исте]ра Стрендж выдать от имени английского командования удостоверение, что уголь приобретен для нужд Николаева, что избавит его от возможности реквизиции в пути, а также оказать содействие к скорейшему получению транспортом «Батум» угля.

М[исте]р Стрендж отнесся с большим вниманием к ходатайству города. Тут же командование запросило по радио, вышел ли «Батум» из Мариуполя. Ввиду ответа, что транспорт вышел без угля, командование по радио вошло в связь с «Батумом» и предложило ему зайти в Мариуполь и забрать приобретенный для Николаева уголь.

Далее м[исте]р Стрендж заявил, что он не будет вмешиваться ни в партийную, ни в общественную жизнь города. Роль его чисто посредническая.

В случае недоразумения с немцами м[исте]р Стрендж рекомендовал В. П. Костенко обращаться к английскому командованию, которое охотно возьмет на себя посредничество для улажения конфликта.

В заключение м[исте]р Стрендж заявил, что английское командование дало ему определенные инструкции – полное невмешательство в дела как города, так и партийных организаций. Он уполномочен быть посредником в случае возникновения каких-либо недоразумений с немцами. Он сделает все необходимое для могущих возникнуть конфликтов и потому просит об этом довести до сведения население, дабы оно знало, что английское командование стоит на страже законности и порядка.

В случае же возникновения в городе беспорядков м[исте]р Стрендж имеет распоряжение поднять якорь и уйти – что он и сделает.

Беседа носила дружественный характер.

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.
«Трудовая газета» від 14 лютого 1919 р. № 2801.

**Повідомлення про напад на дружинників Революційного комітету
хутора Зелений, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа»
15 лютого 1919 р. № 140**

12 лютого 1919 р.

САМОСУД

12 февраля на хут[оре] «Зеленое», находящемся в 16 вер[стах] от Николаева, произошел кровавый самосуд. На хуторе существовал Революционный комитет. Дружинники этого ревкома, в количестве 8 человек, услышав о приближении карательного отряда добровольцев, собрались было бежать в Николаев, но вследствие метели принуждены были заночевать у одного из крестьян. Ночью на них напало несколько человек крестьян, завязалась перестрелка, в результате которой 4 крестьян было ранено. Тогда сбежались со всего хутора и с окрестных двух деревень крестьяне. В результате столкновения 5 дружинников убиты. Остальных трех удалось спасти благодаря вмешательству умеренных крестьян хуторян. Их арестовали и отправили в деревню Корениху. Дальнейшая их судьба неизвестна. Трех убитых /братьев Долговых/ забрал их отец в село Нечаянное. Трупы их совершенно обезображены.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 72.

**Резолюція Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва,
запропонована представниками єврейської соціалістичної партії,
у якій засуджується політичний курс Директорії як на зближення
з більшовиками, так і на зближення з Антантою,
опублікована у виданні «Трудовая газета»**

13 лютого 1919 р.

Рабочий комитет и Директория

Третьего дня состоялось заседание Рабоч[его] ком[ите]та, посвященное весьма важному вопросу – об отношении к Директории и Трудовому конгрессу.

Резолюция, предложенная партиями крайне левого течения (большевики и левые эсеры), не прошла.

Незначительным большинством была принята следующая резолюция, предложенная объединенной еврейской социалистической партией.

«Директория Народной Украинской Республики с момента свержения гетманской власти до последних дней окончательно не выявила своей политической физиономии: с одной стороны, Директория делает попытки сближения с российской советской властью для создания единого революционного фронта в борьбе с надвигающейся мировой империалистической реакцией, с другой же стороны, она ведет дипломатические переговоры с союзниками для борьбы с усиливающимся на Украине и грозящим изнутри и извне большевизмом.

Находя, что такая двойственная политика грозит завоеваниям революции на Украине и чревата гибельными для украинской демократии последствиями, Объединенный рабочий комитет гор[ода] Николаева считает, что Директория может только тогда рассчитывать на активную поддержку революционной демократии, если она:

1) бесповоротно откажется от всяких попыток соглашаться с представителями союзного империализма,

2) покончит с шовинистическим стремлением продать [западную] Украину и признает Украину частью Российской Федеративной Республики,

3) если в области внутренней политики Директория будет полагаться исключительно на революционную демократию путем создания социалистической власти в центре и на местах и

4) если в области социальных реформ Директория немедленно вступит на курс национализации крупных отраслей промышленности и передачи земли трудовому крестьянству и признания права национальных меньшинств на национально-персональную автономию.

По отношению к Трудовому Конгрессу Объединенный рабочий комитет гор[ода] Николаева констатирует всю односторонность его конструкции, в значительной степени ослабляющей влияние городского пролетариата на ход его работ, все же считает необходимым принять в нем участие, считая, что Трудовой Конгресс, при создавшихся условиях, в немалой мере сможет содействовать укреплению позиций революционной демократии и установлению того единого фронта, без которого немыслима никакая творческая революционная работа».

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

«Трудовая газета» від 16 лютого 1919 р. № 2802.

**Протокол засідання Ради об'єднаних українських організацій
міста Миколаєва із розглядом питання про заснування
Українського часопису в Миколаєві**

13 лютого 1919 р.

**Протокол
Ради Укр[аїнських] Об[’єднаних] Ор[ганізацій]
13 лютого 1919 року**

Добр[одій] Рябокінь зробив доклад про бажання видання Українського часопису. Кошти на це можуть найтись з улаштування музично-вокального вечора, на який д[обродій] Березовський виписує співака і музику, а коли від цього вечора буде дефіцит, то Березовський покриває [слово нерозбірливо]. Рада ухвалила таке пропонування й згодилась взяти на себе ініціативу. Для чого обібрала комісію для проведення цього в життя з слідуючих осіб: Лобуренко, Троценко, Березовський, Рябокінь, Золотаренко, Константинович.

І н ф о р м а ц і ї:

В склад делегації до французького командування послати по одному представникові від всіх організацій.

Ухвалено скликати на 15 лютого всіх українців м[іста] Миколаїва.

Рада збирається в понеділок, середу й п’ятницю, а президія Ради щоденно о 6 годині ввечері.

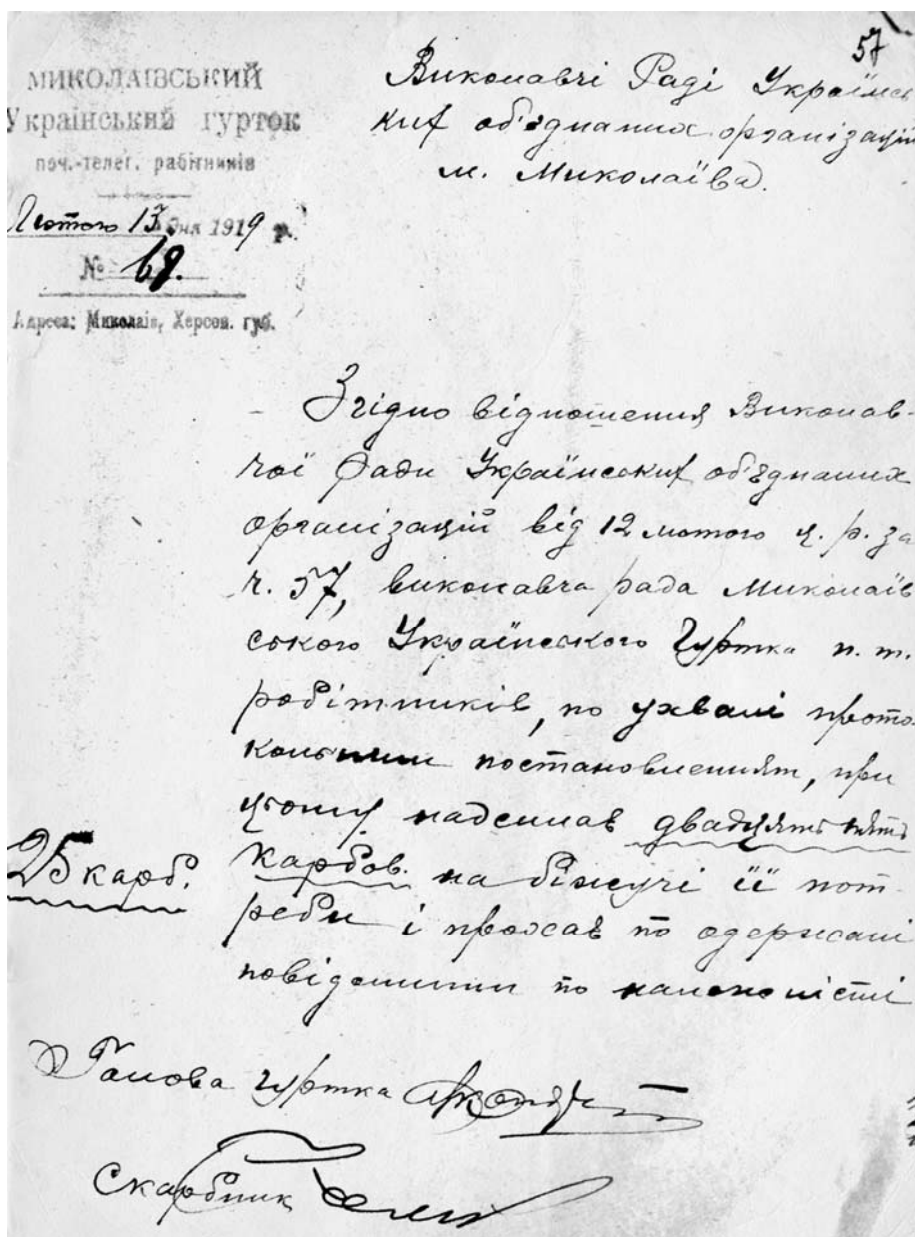
Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. не нумеровано.

**Лист від Миколаївського українського гуртка
поштово-телеграфних робітників до Ради об'єднаних українських
організацій міста Миколаєва про виділення гуртком
25 карбованців на поточні потреби Ради**

13 лютого 1919 р.

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 57.

**Повідомлення про каральну експедицію вояків Добровольчої армії
та розправу над селянами села Нечаяне, опубліковане в газеті
«Путь социал-демократа» 15 лютого 1919 р. № 140**

13 лютого 1919 р.

ВОКРУГ НИКОЛАЕВА

Карательная экспедиция добровольцев

13 февраля в село Нечаянное явился карательный отряд добровольцев в количестве 250 человек, вооруженных винтовками и пулеметами. Этому предшествовало следующее:

Сейчас же после переворота земельный комитет села Нечаянного взял себе на учет экономии Сухомлинова вместе с инвентарем и скотом. Земельный комитет в течение долгого времени оборонял экономию от неорганизованного разгрома со стороны крестьянства. Но неделю тому назад явились немцы и, несмотря на вооруженное сопротивление, забрали из экономии 250 голов скота. С этого момента в настроении крестьян произошел переворот. Земельный комитет уже не смог держать крестьян, боявшихся дальнейших конфискаций немцев, и несколько дней тому назад произошел полный разгром экономии.

Явившиеся 12 февраля добровольцы принялись возмещать разгром экономии на крестьян. Только появившись в деревне, добровольцы загнали всех мужчин в одно из уцелевших зданий экономии и до сих пор их оттуда не выпустили. В деревне не осталось мужчин, и трое братьев Долговых, убитых самосудом на хуторе «Зеленое», до сих пор лежат непогребенными.

Затем добровольцы принялись за расстрелы, и прибывшие в Николаев беглецы передают, что расстреляны 15 человек. Добровольцы угрожают повесить многих для устрашения.

Контрибуция пока не наложена, но зато «Товарищеский банк» занят и никого туда не впускают. Население в панике.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 71-72.

**Протокол загального зібрання українців міста Миколаєва,
на якому висловлено повну довіру Директорії**

15 лютого 1919 р.

Протокол [зібрання]
всього громадянства українського м[іста] Миколаїва
15 лютого 1919 року

Голова Ради оголосив перед громадянством мету цього зібрання і прохав громадянство уважно віднести до виборів своїх представників до Ради, аби вони більш енергійно відносились до діяльності Ради і взагалі висловили своє бажання, в яким напрямку Рада повинна провадити свою діяльність.

Доклад Герасим[енка]. Під час повстання Совіт Народ[них] Комісарів, довідавшись про напрям Директорії, обіцяв їй всяку допомогу. Але скориставшись зрадою Болбочана⁷⁰, повела систематично свої війська і перед Директорією дипломатично справдувалась. Директорія, не можучи більше терпіти авантюри Совнаркома, зробила важкий крок – оголосивши війну большевикам, маючи на увазі, що Трудовий Конгрес оправдав її кроки.

Трудовий Конгрес оправдав її кроки і дав їй уповноваження диктаторські і сам себе розпустив.

Директорія відтягнула свої війська на Поділля, аби разом з допомогою Галицьких полків дати генеральний бій большевикам.

Згоди Директорії зі Спільниками поки що нема, хоча Директорія і не має наміру власними силами побороти большевиків.

Після цього були прочитані Універсали до народів всього світу і трудового [народу], і козаків⁷¹.

Загальне зібрання громадян України м[іста] Миколаїва, зібравшись на збори, де вислухавши промовців від партій Ук[раїнських] с[оціалістів]-р[еволюціонерів], Укр[аїнських] с[оціал]-д[емократів], а також [Добросюка],

⁷⁰ Перший раз полковник Петро Болбочан був безпідставно звинувачений у зраді, заарештований і підданий суду близько 20 січня 1919 р. через інтриги командира Богданівського полку сотника Омеляна Волоха. Згодом полковника виправдали. Однак 9 червня 1919 р. його та М. Гавришка за наказом С. Петлюри заарештували за злочинну діяльність проти уряду й самовільне захоплення влади. П. Болбочана страчено 28 червня 1919 р. на станції Балин поблизу Кам'янця-Подільського.

⁷¹ Трудовий Конгрес (23–28 січня 1919 р., Київ) засудив більшовицьку диктатуру, оголосив війну більшовицькій Росії, видав Універсал «До українського народу», ноту «До народів світу», в якій висловив протест проти наступу радянської Росії на Україну та заявив про право українського народу бути представленим на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр.

повернувшогося від Директорії, та Герасим[енка], який зазначив, що Директорія стоїть на сторожі трудового народу України і боронить край від ріжних хищних орд, які повзуть з усих боків на Україну, що й було зазначено [нею] в своїм [зверненні] до Трудового народу. Приймаючи на увагу, [слово нерозбірливо] робітничих депутатів на Україні можуть бути чисто українськими, так як в українській хаті керують чужинці, в більшости росіяни, які не можуть дбати [слово нерозбірливо] українців, а самі українці [слово нерозбірливо] так як меншість не можуть вплинути на цих чужинців, через що українська ідея буде забита. Тому це зібрання висловлює повну довіру Директорії.

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 60–60зв.

№ 356

**Запис перебігу дискусій та резолюція, прийнята на засіданні
Миколаївської міської думи 19 лютого 1919 р., про її ставлення до
дій вояків Добровольчої армії, окремих містян, котрі, орієнтуючись
на відновлення єдиної Росії, сприяли Добровольчій армії
та вивезенню продуктів до Одеси, опубліковані в газеті
«Путь социал-демократа» 19 лютого 1919 р. № 142**

19 лютого 1919 р.

Городская Дума

Заседан[ие] 19 февраля 1919 г.

Председательствует тов[ариш] Блинов.

Вне очереди Дума разрешает Управе заключить заем в размере до 1 200 000 руб. для выплаты жалованья служащим гор[одского] самоуправления.

Вне очереди утверждается смета комиссии по выборам в Городскую думу в размере 112 455 руб. Дума переходит к обсуждению внеочередного заявления фракции с[оциал]-д[емократов] и с[оциалистов]-р[еволюционеров] о появлении в городе добровольцев.

Заявление оглашает т[овариш] Ряппо. Некоторое время тому назад на улицах города Николаева появились во всем блеске и даже с оружием добровольцы. Как выяснилось, они приехали закупить для Добровольческой армии лошадей, фураж, зерно и т. п. Во избежание всякого рода недоразумений немцы разоружили их. Прошло несколько дней, и в городе, главным образом на вокзале, появились новые, правда, опять не большие, отряды офицеров. Вместе с ними на станции появилась и Варта,

в состав которой входят и старые жандармы. Их назначение – охранять полотно железной дороги. В понедельник Варта проявила уже себя: эти жандармы задержали гл[асного] Николаевской думы Омельченко и добивались у него выдачи жел[езно]-дорожного стачечного комитета, председателем которого он якобы является. Т[оварищ] Омельченко отрицал свое участие в стачечном комитете и наотрез отказался от роли доносчика. Скоро он, правда, был освобожден, но Варта этим не ограничилась; в тот же день она появилась на заседании К[омите]та железнодорожников, но по настоянию собравшихся вынуждена была удалиться.

Одновременно добровольцы появляются в окрестностях Николаева. В Варваровке появился отряд добровольцев, который собрал сход, где крестьян убеждали платить помещикам аренду, так как иначе последние не могут вносить налоги, спрашивали, какой власти хотят крестьяне. В Козловке порют крестьян за беспорядки в имении Сухомлинова. Наша фракция, обсудив положение и предвещая, что оно может привести к самым печальным результатам, пришла к следующему: Дума должна открыто заявить, что, основываясь на всеобщем избирательном праве, она в настоящий момент, когда общегосударственной власти нет, является в Николаеве единственной законной властью и поэтому не может допустить власти над собою добровольцев. Дума обеспечивает порядок на месте, и поэтому добровольцы и охранка, которые сейчас на этот порядок покушаются, встретят противодействие со стороны Думы. Дума должна протестовать против вторжения в Николаев посторонней, незаконной власти. Этот протест не должен прозвучать только в думской зале, он должен быть услышан и на улице, он должен быть известен и союзному командованию. В случае прихода добровольцев Дума должна снять с себя ответственность за могущие быть тяжелые последствия.

Тов[арищ] Макотинский считает своим долгом ознакомить Думу с настоящим продовольственным кризисом. Хлеба и муки, не считая ячменя, хватит на несколько дней. В этом кризисе повинны союзники и добровольцы. В Николаевском районе у помещиков – немецких колонистов и проч[их] крупных землевладельцев имеются сотни тысяч пудов зерна, и мы его не можем взять, так как это скупается и вывозится в Одессу для союзников и главным образом для добровольцев. Правда, Продовольственный отдел им зерна не дает, но они обходятся без нашего разрешения.

Вывозится все: зерно, фураж, мука, мясо, рогатый скот, овцы, лошади – все это вывозится в Одессу. Пусть население знает, что мы накануне голода, и Продовольственный отдел снимает с себя всякую ответственность

за это, если не прекратится этот хищнический вывоз. Мы уже покупаем по вольным ценам, платим 18 руб. вместо 9 руб. 60 коп. 25 проц[ентов] этой суммы им платим мануфактурой, так что в общем по рыночным ценам мы платим по 35–38 руб. за пуд. Но и это не помогает, потому что Одесса платит дороже, она платит любые цены, лишь бы купить. Орган, который должен заботиться о снабжении хлебом Николаева, способствует его вывозу в Одессу. Добровольцы в громадном количестве вывозят фураж, а наши лошади чуть недохнут с голоду. Сено вместо 18 руб. за два дня поднялось до 30 руб. Ведь добровольцы покупают не для рабочих: им нечего скупиться. Мы таких цен не можем платить. Вывоз производится гужем, и водным путем, и жел[езной] дорогой, и мы ничего не можем сделать. Наших контролеров не пускают на станцию. Необходимо прекратить эту вакханалию вывоза, иначе нас ждет катастрофа.

Городской голова т[оварищ] Костенко: Заявление фракции с[оциал]-д[емократов] вполне своевременное. Николаев как будто начинают втягивать в зону одной из борющихся сторон. До сих пор не имея правительственного центра, мы все-таки многое успели сделать. Мы [не] искали связи [ни] с Екатериноградом, ни с Одессой, ни с Киевом. Ориентируясь только на себя, мы создали демократический порядок. Наша линия поведения дала положительные результаты. Не то, [что] в Одессе. Там демократическое самоуправление подпало под пятау военной силы. Оно даже распущено. И, заявивши на основании старых законов протест против постановления Деникина, Одесская дума тем самым косвенно признала право военной власти вмешиваться в гражданскую жизнь. В Херсоне сделали иначе: там заявили категорический протест против назначения Пищевича, и назначение это было отменено. Так должны поступить и мы. Мы должны базироваться только на себя, на свою демократическую линию поведения. Мы должны противодействовать всяким покушениям на наш авторитет. Никакой законной общегосударственной власти сейчас не существует, и поэтому мы должны быть вполне автономны, особенно от претендентов на власть, являющихся ничем иным, как продуктом общественного разложения России, какими несомненно являются добровольцы. Сейчас ими совершается покушение на наши прерогативы, и мы должны всеми силами этому покушению противодействовать. Переговоры, которые до сих пор велись по поводу появления добровольцев с французским командованием, дают надежду на успех в этой борьбе. Первый добровольческий отряд был разоружен по приказу французов. Относительно Варты, появившейся на станции, представитель французского командования обещал выяснить, по како-

му праву она здесь появилась. Мы должны принять все меры к ликвидации гетманской Варты и установлению на ее место нашей милиции. Тогда, между прочим, можно будет установить и более действительный контроль над вывозом. Присутствие здесь добровольцев для нас абсолютно неприемлемо, и до сих пор союзное командование нас обнадеживало, что они у нас не появятся. Хотя мы знаем, что в Одессу и к добровольцам, и к союзникам ездят отсюда делегации, с участием даже представителей печати, с мольбами скорее приехать к нам и навести у нас одесский порядок.

Касаясь продовольственного кризиса и хищнического вывоза из Николаева, Гор[одской] голова полагает, что здесь краски несколько сгущены, так как при отсутствии в течение этого периода транспорта не мог иметь места вывоз в очень большом размере. Пока, вероятно, проявляется только тенденция такого массового вывоза, и с этим, конечно, нужно серьезно бороться. Сейчас идет борьба за существование между городами, и, конечно, Одесса делает попытки вырвать продовольствие у Николаева, но пока это только попытка. Против предстоящих попыток вывоза из Николаева должны быть приняты самые решительные меры.

Гл[асный] Вонский /к[онституционный] д[емократ]/: Наше государство разбито на мелкие части, враждующие между собой. В настоящее время создаются силы, ставящие своей задачей воссоздание России. Такими силами являются Уфимская Директория⁷² и Добровольческая армия.

Нельзя, конечно, согласиться с некоторыми отдельными действиями отдельных групп этих сил, но в целом силы эти, взявшиеся активно за объединение России, можно только приветствовать; поддерживаемая союзниками эта сила сделает свое великое дело.

Добровольческую армию обвиняют в восстановлении старого режима. Но разве в советской России режим не тяжелее, чем старый режим. Это с одной стороны. А с другой стороны, добровольцы и не смогут восстановить старый режим. Союзники этого не допускают. Говорят, что добровольцы разгоняют гор[одское] самоуправление. Но ведь они отказались от разгона Одесской думы. А в советской России разве не разгоняют самоуправления? Говорят, что Николаев сейчас должен быть самодовлеющей единицей. Это невозможно. Без правительственного центра не обойтись.

⁷² Уфимська (Омська) Директорія – Тимчасовий Всеросійський уряд, створений 23 вересня 1918 р. на Державній нараді в Уфі. Головою Директорії був соціаліст-революціонер М. Д. Авксентьев. Уряд припинив існування 18 листопада 1918 р., коли було заарештовано його членів і на пост Верховного правителя обрано віце-адмірала О. В. Колчака. Було створено новий російський уряд, який проіснував до 4 січня 1920 р.

Тов[арищ] Макотинский, возражая Гор[одскому] голове, настаивает на катастрофичности продовольственного вопроса. Продовольственный отдел лучше знает, сколько вывозится из Николаева.

Обращаясь к речи г[осподина] Вонского, оратор указывает, что союзники не поддерживают добровольцев. Америка официально отказалась от похода на Россию, Англия не может принять участия в этом походе, так как у нее самой очень не спокойно. Сейчас есть только французы, но и французские солдаты хотят только домой. Одесская дума ездила на поклон к Деникину, Николаевская этого не сделает.

Россию объединяет не добровольческая, а Советская армия. Нет уже границы между Россией и Украиной, падает граница между Россией и Доном под мощным натиском Советской армии; нам тоже нужна единая Россия, но не только демократическая, а и революционная. Нам нужна единая революционная Россия и для торжества идей Интернационала, носителями которых мы являемся. Добровольческая армия представляет единый мировой, капиталистический строй, борющийся против единого же мирового революционного, интернационального, пролетарского строя.

Прения по существу заявления закончены. Оглашается проект декларации, предложенный фракциями с[оциал]-д[емократов] и с[оциалистов]-р[еволюционеров].

После непродолжительных прений по поводу редакции декларации [она] принимается большинством 34-х против 3-х кадетов, при 1-м к[онституционном] д[емократе] воздержавшемся.

За поздним временем заседание закрывается.

Декларация Городской думы

Своей декларацией об отношении к Добровольческой армии Городская дума дала надлежащую отповедь тем кругам, которые почтительнейше ходатайствуют о скорейшем приходе добровольцев в Николаев. Заявив во всеуслышание, что она не признает власти военной касты и не подчинится ей, заявив, что она слагает с себя всякую ответственность за спокойствие города в случае появления добровольческих банд и что она не мыслит никакой совместной с ними работы. Дума обнаружила свою чуткость к велениям и требованиям широких демократических масс, истинной представительницей коих она является этим недвусмысленным своим заявлением, Дума определенно и решительно поставила себя в ряды единого революционного фронта, направленного против реакционной добровольщины.

Декларация принята Думой почти единогласно – против двух голосов. Впрочем, нашлась, конечно, партия, выступившая в роли защитника добровольщины. Кадеты – партия крупной буржуазии и буржуазной интеллигенции – сочли своим долгом попутно лишний раз ругнуть большевиков, вступить за добровольщину, делающую «великое дело объединения России». Но и этот голос звучал не очень-то грозно и стыдливо упоминал о «некоторых действиях добровольцев, с которыми нельзя согласиться», и свидетельствует, что роль защитников – незавидная.

Конечно, защитники добровольщины и особенно ходатаи перед нею имеются не только в среде думского меньшинства, но и вне его. Делегации, посылаемые кое-кем в Одессу с мольбами «придите и спасите» – факт.

Заявление Думы, прямое и категорическое, о недопустимости прихода добровольцев, вероятно, окажет свое влияние на кое-какие иностранные сферы, от которых этот приказ зависит. А нет – тем хуже для добровольщины и иже с нею. Аминь.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 73–77.

№ 357

Повідомлення про відмову фракцій соціал-демократів, українських соціал-демократів, правих соціалістів-революціонерів від участі у виборах делегатів на Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові через упереджене ставлення до них фракції комуністів і вибори делегатів лише від фракції комуністів

20 лютого 1919 р.

Выборы на Всеукраинский съезд Советов

Точных сведений о времени, месте съезда, о нормах представительства не имеется. По некоторым сведениям, съезд состоится в Харькове 1 марта с[его] г[ода]. Так как в силу местных условий не может быть уверенности в завтрашнем дне, выборы делегатов на съезд надо произвести заблаговременно. За норму представительства должна быть принята норма прошлых съездов по два на каждые 50 членов Совета, таким образом Николаевский совет должен послать двух делегатов. Фракция коммунистов предлагает послать делегатов из своей фракции, так как, во-первых, фракция имеет громадное большинство в Совете, во-вторых, вторая по численности фракция с[оциал]-д[емократов] до сих пор не высказалась определенно по вопросу о власти, а потому она не может

претендовать на представительство от Совета. Остальные фракции, стоящие на платформе советской власти, слишком малочисленны, чтобы претендовать на представительство.

Представитель фракции левых с[оциалистов]-рев[олюционеров] заявляет об отказе фракции от представительства в пользу коммунистов.

Представитель фракции с[оциал]-д[емократов] считает такое представительство неправильным. Устранение фракции с[оциал]-д[емократов] неосновательно. Фракция достаточно определилась в вопросе о власти. Она определенно заявляла, что в момент, когда рельефно образовались два лагеря – лагерь революции и лагерь контрреволюции – в этот момент для революционной партии, какою несомненно является партия с.-д., выбора нет. С[оциал]-д[емократы] заявляли не раз, что их место на революционном фронте. Если фракция заявляет, что в момент борьбы двух лагерей ее место в лагере революционных сил, то ясно, что она не может не признавать и штаба этих революционных армий – органа, руководящего этой борьбой, – не может не признавать советской власти. А если так, то фракция с[оциал]-д[емократов] не может быть лишена представительства на съезде. Это означает недоверие, которого фракция не заслужила и которое исключает возможность объединения революционных сил, возможность единой революционной работы. Фракция с[оциал]-д[емократов] предлагает коммунистам перерешить этот вопрос, дать представительство и оппозиции. В момент мировой борьбы за революцию, зовя массы в революционные армии, с[оциал]-д[емократы] не могут не признавать Советов как органы революционной власти. Представители фракции коммунистов настаивают на лишении с[оциал]-д[емократов] представительства, находя, что с[оциал]-д[емократы] все-таки до сих пор не заявили еще себя твердыми сторонниками советской власти. Когда с[оциал]-д[емократы] станут сторонниками советской власти, они перестанут быть с[оциал]-д[емократами], а станут коммунистами, и тогда они будут иметь представительство, а до тех пор этого не может быть.

Прения закончены. Фракция с[оциал]-д[емократов] заявляет, что она отказывается от участия в выборах делегатов.

Такие же заявления поступают от фракций укр[аинских] с[оциал]-д[емократов] и правых с[оциалистов]-рев[олюционеров].

На съезд делегируются два представителя фракции коммунистов.

Оригінал. Типографський друк. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

Газета «Путь социал-демократа» від 20 лютого 1919 р. № 143.

**Інформація про появу вояків Добровольчої армії у Николаєві
та резолюція з приводу організації заходів щодо протидії
добровольцям, опубліковані в газеті «Путь социал-демократа»
20 лютого 1919 р. № 143**

20 лютого 1919 р.

Появление добровольцев в Николаеве

Докладчик [из] т[оварищей] коммунистов. Ввиду жгучести вопроса и громоздкости созыва пленума Исполнительный комитет сам предпринял определенные шаги в этом направлении. Всем известно, что по улицам разгуливают во всеоружии и блеске добровольцы. Всем известно, что на вокзале находится отряд жандармов с Сергеевым во главе, который взял на себя «охрану» станции. Такая же охрана расположена по всей линии Одесса – Николаев. Появление добровольцев, понятно, нервирует рабочих, которые знают, что эти черносотенцы – их смертельные враги. Совету приходится сдерживать рабочих от неорганизованного выступления, которое несет смерть самим рабочим. Сейчас нужно решить принципиально вопрос о мерах борьбы с добровольцами. Двух мнений здесь не может быть. Эти банды представляют собою авангард мировой реакции.

Призвать к немедленному выступлению нельзя, так как за добровольцами стоит реальная сила, которой мы пока не обладаем, а советские войска пока слишком далеко, чтобы оказать нам поддержку. Вокруг Николаева только партизанские отряды, а их, понятно, недостаточно. Реальной силы для вооруженной борьбы у нас пока нет, поэтому от нее надо временно воздержаться. Сейчас необходимо только поставить союзное командование в известность об отношении рабочих масс к добровольцам. Положение очень тяжелое. Может наступить момент, когда мы призовем массы к оружию, но для успеха в предстоящей борьбе необходимо всеми силами предостерегать от неорганизованного выступления. Совет должен заявить французскому командованию, что николаевский пролетариат не [по]терпит появления добровольцев и всеми силами будет ему противодействовать. Совет снимет с себя ответственность за те последствия, которые может повлечь за собою это появление.

Тов[арищ] с[оциал]-д[емократ] – вчера наша фракция поставила этот вопрос на обсуждение Думы. Дума определенно и ясно заявила о своем резко отрицательном отношении к добровольцам; она заявила, что она снимает с себя ответственность за то, что может произойти с их приходом.

Господство черносотенных банд недопустимо. Нужно указать союзникам, что представит собой Николаев, когда в него войдут добровольцы. Мы считали нужным подчеркнуть, что Николаевская дума не будет играть той постыдной роли прислужницы Деникина, которую играет Одесская дума. Мы подчеркнули, что Дума, связавшись с рабочими, будет всеми силами этому противодействовать.

Какие ее меры есть в нашем распоряжении? Нет вооруженной силы, но зато есть другая, быть может, не меньшая сила, это сила всеобщей мертвой стачки. И фракция с[оциал]-д[емократов] считает, что в настоящий момент все рабочие организации и стоящий во главе их Совет рабочих депутатов должны принять все меры, чтобы эту стачку подготовить. Фракция с[оциал]-д[емократов] предлагает Совету заявить протест против появления добровольцев и поручить Исполнительному комитету подготовить в нужный момент мертвую стачку.

Резолюция

Николаевский совет рабочих депутатов, обсудив вопрос о появлении добровольческих банд как внутри города, так и занятия вокзала испытанными жандармами минувшего самодержавия, что эти царские жандармы уже приступили к привычному для них сыску и допросу отдельных членов рабочих жел[езно]-дор[ожных] ком[итетов]; что добровольцы, делая набеги на Николаев, грабят все, в чем так остро нуждается беднейшее население города, и принимая во внимание, что этими бандами ведется поход против всех завоеваний пролетариата, и в первую голову против власти Советов как в России, так и на Украине, что нашествие монархических жандармов в Николаев толкает рабочие массы на вооруженную борьбу с этими смертельными врагами пролетариата и крестьянства, Николаевский совет решительно протестует против появления жандармов и душителей пролетариата.

Совет требует удаления этих банд и обращается к тем слоям населения, которые заинтересованы в сохранении порядка и спокойствия в городе, так как этот порядок и спокойствие должны быть неизбежно нарушены, когда добровольцы хозяйничают и готовятся напасть на рабочих и их революционные организации. Совет Рабочих Депутатов доводит до сведения рабочих масс и граждан города, что он использует все имеющиеся в его распоряжении средства против добровольцев.

Совет также призывает николаевский пролетариат не делать никаких неорганизованных выступлений, ибо в должный момент николаевские рабочие будут призваны к организованной стачке для борьбы с добровольщиной и ее покровителями.

Тов[арищи] левые с[оциалисты]-револ[юционеры] указывают, что меры должны быть приняты спешно, так как мы не знаем, что готовит нам завтрашний день. Они также указывают, что нужно развязать руки Исполкому, чтобы он в нужный момент мог принять необходимые меры борьбы, не выжидая санкции пленарного собрания Совета. В то же время как на силу, могущую оказать серьезную поддержку в активной борьбе, они указывают на крестьянские повстанческие отряды, которые оперируют в районе Николаева.

Тов[арищи] коммунисты предостерегают от увеличения сил этих отрядов, во главе которых стоит Григорьев. Нет основания особенно полагаться на него. Совет не может вызывать пролетариат на борьбу, не будучи уверен в победе. Выступление – не вопрос сегодняшнего дня.

Тов[арищи] с[оциал]-д[емократы] также находят, что теперь нельзя говорить о вооруженном выступлении. Революционный дух может дать пролетариату кратковременную победу, но эта победа, при неблагоприятном соотношении сил, не замедлит превратиться в поражение. Задача Совета не допустить неорганизованного выступления, организовать массы. Действия масс должны руководиться разумом Совета и его исполнительного органа – Исполнительного комитета.

Голосованием единогласно принята резолюция, предложения фракцией коммунистов.

После этого был заслушан внеочередной доклад представителя продовольственной коллегии. В городе осталось 8 000 п[удов] пшеницы, 7 000 п[удов] ржи и около 60–70 000 п[удов] ячменя. В силу этого пришлось временно ограничить паек полуфунтом. Продовольственная коллегия принимает меры к введению трудового пайка, который будет применяться и при распределении других продуктов первой необходимости.

Кроме того, продовольственная коллегия закупает в настоящее время хлеб по вольной цене, уплачивая 75 проц[ентов] деньгами, а 25 проц[ентов] мануфактурой, что, по мнению прод[овольственной] коллегии, увеличит приток хлеба в город. Затем прод[овольственной] коллегии приходится поднять цены на хлеб. Дрова сильно вздорожали. Необходимо увеличить жалованье пекарям, что тоже повысит стоимость хлеба на 2 коп. приблизительно, за зерно приходится платить дороже, так как с Николаевом конкурирует Одесса, которая платит бешеные цены. Волею-неволею приходится поднять цену на хлеб. Коллегия предполагает разрешить выпечку белого хлеба, которая все равно производится, с тем, чтобы темный хлеб продавался исключительно трудовому населению.

После заявления представителя фракции коммунистов о том, что никакие меры не смягчат продовольственного кризиса, пока власть не будет принадлежать Совету, пленум Совета принимает доклад продовольственной коллегии к сведению. Кроме того, высказывается положение, чтобы цена на хлеб не повышалась, а убыток от этого чтобы приняла на себя Городская Управа. Заседание совета закрывается.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 81–83.

№ 359

Оголошення про вибори нового голови Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 20 лютого 1919 р. № 143

20 лютого 1919 р.

Укр[аїнська] Рада

У четвер о 7 годині відбудуться загальні збори Ради Українських об'єднаних організацій. Питання – обрання нового голови Ради.

Копія. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 81–84.

№ 360

Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Губерніального комісара Херсонщини Г. В. Няньчура із викладенням історії заснування Ради та її фінансового стану

21 лютого 1919 р.

[Штамп]

Р А Д А

Українських Об'єднаних
Організацій м[іста] Миколаїва

21 лютого 1919 р.

Ч[астина] 71

До Губерніального
Пана Комісара Херсонщини

Рада Українських Об'єднаних Організацій м[іста] Миколаїва, подаючи про себе вищезазначені відомості, має за честь звернутися до Вас, Пане Комісарє, з проханням.

Рада почала свою діяльність в м[істі] Миколаїві ще за часів гетьмана і брала найдіяльнішу участь в мент переходу влади з рук гетьманських опричників до ДИРЕКТОРІЇ. Далі, з самого початку листопаду місяця 1918 р. до цього дня Рада стояла на чолі всього громадянства м[іста] Миколаїва,

впливаючи на політичний рух, обстоюючи завжди платформу ДИРЕКТОРІЇ, провадячи її в дійсність всіми тими засобами, які були в її розпорядженні, надсилаючи велику кількість своїх представників до членів Центрального Уряду, на з'їзди, підготовляючи вибори на Трудовий Конгрес і тим забезпечуючи здійснення на півдні програми ДИРЕКТОРІЇ.

В склад Ради входили і входять представники від слідуючих українських організацій міста: від української партії с[оціал]-демократів, від спілки поштовиків-телеграфистів, від залізничників, спілки українських вчителів, від окремих військових частин та військових установ. На протязі трьох з половиною місяців під час страшенної боротьби з неукраїнськими колами громадянства – боротьби, яка вимагала великих коштів на агітацію, листівки, відозви, поїздки, Рада зробила великі борги, які її в цей мент страшенно обтяжують і не дають можливості посувати надалі праці таким самим темпом. Стан в м[істі] Миколаїві та окрузі, коротко кажучи, такий: місто, з огляду на велику кількість робітників, цілком російське. Українців невелика громада – міцно зв'язаних. В місті зараз пробувають німці, приїхали і приїздять щодня французи. З французами, поки що неофіційно і під їх охороною сунуть добровільці з Одеси. Мійське самоврядування цілком зросійщене, ні одного українця серед радників /гласних/ немає, які були, вийшли з протестом.

Комісар міста Юрицин зовсім не дбає про те, аби провадити в дійсність накази ДИРЕКТОРІЇ, розповсюджувати і доводити до відома всього громадянства міста – закони і розпорядження Уряду. Про українців комісар нічого не хоче чути. Таким чином виходить, що всі ті сили, які є зараз у місті – мійське самоврядування, п[ан] Комісар, – нічого не роблять для ознайомлення загалу з напрямком діяльності ДИРЕКТОРІЇ, а другі сили – німці, французи, добровільці та мешканці міста – занадто мало знають про це.

Рада, виходячи з тієї засади, що в цей мент необхідно досягти того, аби всі дізналися про напрямок сучасний українського руху, напрямок діяльності Уряду і маючи на меті, що м[істо] Миколаїв є друге велике місто після Одеси – куди вступають війська Антанти, яке необхідно в першу чергу знайомити зі станом подій на Вкраїні, з другого боку, добровільці, з ними треба битись, крім всього, друкованим словом.

Необхідна боротьба також з Совітом робітничих депутатів, який складається виключно з більшовиків. А також в недалекому часі мають відбутися вибори в мійське самоврядування, для чого необхідно вести широку агітацію; але Рада не може обмежитись тільки містом, а має на

меті поширити свою діяльність на район, де потреба в правильній інформації значно велика. Виходячи з усього вищенаведеного – Миколаївська Рада Об'єднаних Українських Організацій звертається до Вас і щиро прохає про грошову допомогу, яка потрібна в такій кількості:

На видання української часописі протягом на І місяць 23 000 карб[ованців] в такому обрахунку:

Редакторіві	1 000 карб[ованців],
Хронікеріві	600 карб[ованців],
Експедиторіві	600 карб[ованців],
Секретареві	800 карб[ованців],
1 000 № [номерів] щодня газети	15 000 карб[ованців],
Помешкання	500 карб[ованців],
Ріжні видатки	2 700 карб[ованців],
У кількості	22 200 карб[ованців],
На посилку делегатів до централнь[ого] уряду в будучині	10 000 карб[ованців],
Друк відозв на українській, французькій, англійській та німецькій мові	10 000 карб[ованців],
Улаштування лекцій для гром[адян]	3 000 карб[ованців],
Надсилка агітаторів та інформат[орів] на села	10 000 карб[ованців],
Підготовка до виборів у мійську думу	5 000 карб[ованців].
У кількості	38 000 карб[ованців].
Разом	60 200 карб[ованців].

Гроші видати на руки представникові Ради Українських Об'єднаних Організацій д[оброд]ію Мусію Максимовичу Кондратюку.

Голова Ради /підпис/
П и с а р Задерієнко

Відпуск. Машинопис. Українською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 63–64.

№ 361

**Повідомлення про бої між радянськими та французькими
військами в районі міста Вознесенська, опубліковане
в газеті «Путь социал-демократа» 24 лютого 1919 р. № 147**

23 лютого 1919 р.

События в Вознесенске
Одесса, 23-2 /от наш[его] кор[респондента]/

Сообщают подробности событий в Вознесенске. Первое наступление советских войск на Вознесенск, сопровождавшееся одновременным восстанием большевиков внутри Вознесенска, было отбито. Большевики были рассеяны, и на два дня наступило успокоение. Затем советские войска, получив подкрепление, вновь повели наступление на Вознесенск. Наступление сопровождалось артиллерийской подготовкой. После короткой схватки украинские части были выбиты из города. В это время к Вознесенску приближалось два небольших французских отряда. Большевики разобрали железнодорожный путь. Однако французам удалось вытеснить большевиков. Сейчас Вознесенск находится в руках французов.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 85.

№ 362

**Резолюція конференції Миколаївського осередку Російської
соціал-демократичної робітничої партії про ставлення
до організації радянської влади, опублікована
в газеті «Путь социал-демократа» 25 лютого 1919 р. № 148**

24 лютого 1919 р.

Резолюция Ник[олаевской] Орг[анизации] Р[оссийской]
С[оциал]-Д[емократической] Р[абочей] П[артии] о советской власти

На состоявшейся вчера конференции Николаевской организации Росс[ийской] соц[иал]-дем[ократической] рабочей партии по вопросу об отношении Николаевской организации соц[иал]-дем[ократов] к советской власти принята следующая резолюция:

«Принимая во внимание,

1) что союзный империализм, разгромивший империализм центральных держав, выступая в данное время в роли душителя международной революции, ближайшей задачей ставит разгром русской революции через военный поход против советской России,

2) что несмотря на военную победу англо-франко-американского империализма, крах его неизбежен,

3) что происходящая революция в Германии не могла не принять социалистического характера и в своем дальнейшем развитии не может не повести к падению правительства Эберта-Шайдемана⁷³ и не перекинется в другие страны,

4) что в условиях развивающейся мировой революции Советы должны стать формой международной борьбы пролетариата для свержения власти капитала,

5) что оборона русской революции и судьба советской России в обстановке разгорающейся международной революции приобретает громадное мировое значение,

6) что сплочение всех сил революционной демократии в единый революционный фронт является неотложной задачей дня,

7) что при данной международной и внутренней обстановке Россия неизбежно должна пройти через период революционной диктатуры пролетариата и крестьянства осуществляемой через Советы как органы этой диктатуры,

8) что Советы, будучи органами классовой борьбы пролетариата, вынуждены сейчас всем ходом внутренних и внешних событий стать органами революционной государственной власти, единственно способным в данное время объединить вокруг себя революционную демократию и довести революцию до победного конца,

9) что русская революция является звеном в общей цепи, проходящим под социалистическими лозунгами революции, тем не менее, в силу отсталости своего экономического развития и непригодности сельского хозяйства для социализации в данный момент, – может быть только этапом на пути к социализму, но не непосредственным его осуществлением в полном объеме,

10) по-прежнему признавая, что интересы пролетариата и социализма не только не исключают, но требуют осуществления полной демократизации государства и общества, тем не менее, Учредительное Собрание и лозунг всеобщего избирательного права при данном международном и внутреннем положении, когда идет решительная борьба двух сил, исход которой только и определит, что реальное соотношение сил, которое найдет свое выражение в будущих демократических формах, приходя-

⁷³ Уряд Еберта-Шайдемана (Фрідріх Еберта, Філіппа Шайдеман) прийшов до влади в Німеччині у результаті Листопадової революції 1918 р. У Німеччині була встановлена парламентська демократія «Веймарська республіка», у грудні 1918 р. заснована Комуністична партія Німеччини.

щих на смену органам революционной диктатуры; – Учредительное Собрание и всеобщее избирательное право, выдвигаемые сейчас, как задача сегодняшнего дня, из лозунгов и этапа революции неизбежно становятся аккордом контрреволюции, прикрытием для всех контрреволюционных сил.

Принимая во внимание все вышеизложенное, приветствуя и идя навстречу намечающемуся изменению политики советской России, Николаевская организация Р[оссийской] с[оциал]-д[емократической] р[абочей] п[артии] признает власть Советов как единственно приемлемую и возможную в данное время форму революционной власти.

Николаевская организация Р[оссийской] с[оциал]-д[емократической] р[абочей] п[артии] считает необходимым напрячь все свои силы на развитие положительной, творческой работы в Советах. Стремясь к расширению базиса советской власти и полной изоляции контрреволюции путем объединения всех революционных элементов вокруг Советов, с[оциал]-д[емократы] должны стремиться к укреплению идейного влияния пролетариата над крестьянством, осуществляемого в Советах через соответствующую экономическую и политическую линию поведения Советов, через политику теснейшего революционного союза пролетариата и крестьянства.

В то же время Николаевская организация Р[оссийской] с[оциал]-д[емократической] р[абочей] п[артии] считает своей обязанностью бороться против анархических действий Советов во всех тех случаях, когда это будет иметь место, вскрывать всю ошибочность коммунистической политики в деле воспитания в массах идеи немедленного водворения социалистического строя и штыкового насильственного поведения социализации в деревне.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 88–90.

Роз'яснення позиції Миколаївського осередку Російської соціал-демократичної робітничої партії щодо перспектив радянської влади в Україні, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 25 лютого 1919 р. № 148

25 лютого 1919 р.

К резолюции, принятой конференцией Ник[олаевской] Орг[анизации] Р[оссийской] С[оциал]-Д[емократической] Р[абочей] П[артии]

Принятием последней резолюции Ник[олаевская] организ[ация] Р[оссийской] с[оциал]-д[емократической] р[абочей] п[артии] раз и навсегда оформила те взгляды, которые в течение долгого времени являлись всегда источником многих разговоров. Эта резолюция, говоря об отношении Ник[олаевской] организации к советской власти, дает в то же время и оценку момента, переживаемого мировой революцией в целом и российской, как части последней.

Да, мы признаем советскую власть. Больше того, мы считаем необходимым проявить свою активность для расширения базы советской власти, укрепления ее влияния, ибо мы не мыслим себе никакой иной организации власти, которая могла бы сейчас при натиске мировой реакции собрать вокруг себя все силы революции, отстоять завоевания последней и развернуть все революционные возможности. Мы признаем советскую власть по отношению к России [не] как диктатуру одного класса, ибо для такой диктатуры нет еще места, мы признаем советскую власть как диктатуру более широких слоев трудящихся масс.

В это понимание мы вкладываем определенное содержание. Широкая масса крестьянства, трудовые слои интеллигенции и городской бедноты и, наконец, рабочий класс – вот те общественные слои, которые заинтересованы в завершении революции в сторону наибольшей демократизации всех общественных отношений.

Для одних это может быть самоцелью, для других, как для рабочего класса, это необходимое средство для его конечной борьбы за социализм.

Еще в долгие годы своей подпольной подготовки к революции Соц[иал]-демократия мыслила это осуществление народовластия через орган всеобщего голосования – Учредительное Собрание.

С этим лозунгом и вышла на улицу российская революция, как выходит и всякая иная. Но революционные волны, захлестнув широкие народные массы, перекатались через идею Учредительного Собрания. Что это так – это достаточно доказуемо самим фактом, как разгон последне-

го большевиками, так и полной бесплодностью всех попыток создать силу для восстановления прав Учредительного Собрания.

Все эти попытки окончились только одним результатом. Под знаменем восстановления Учредительного Собрания российская контрреволюция мобилизует свои силы, в первую очередь военные. Опираясь на них, она наносит удар за ударом по слабым беспочвенным попыткам демократии организовать для защиты своей идеи.

Идея же советской власти не только продолжает привлекать к себе широкие массы, но и с новой силой охватывая массы, уже пережившие ужасы реакции, как на Украине, Дону и в других местах, так и с наименьшей силой становятся достоянием на западе. При таких условиях осуществление революционной диктатуры при разворачивании сил революции не может мыслиться в иной форме, как советская власть.

Но значит ли это признание, что между нами и коммунистами исчезло всяческое различие, что мы отныне можем слиться под одним партийным знаменем.

Безусловно, нет. Наши основные разногласия остаются теми же. Мы по-прежнему не обольщаем себя уверенностью в сегодняшней победе социализма в России. Мы по-прежнему не считаем крестьянские массы тем материалом, из которого можно сегодня же лепить, хотя бы и при помощи комитетов бедноты, социалистическое общество.

Веря в способность рабочего класса при его организованности и социалистической сознательности идейно подчинить себе революционное крестьянство, мы по-прежнему отвергаем военное подчинение своим социалистическим идеалам крестьянской деревни.

Мы не говорим уже о целом ряде так называемых «маленьких недостатков механизма», против которых мы считаем необходимым вести самую решительную борьбу. Но эта задача в значительной степени облегчается той внутренней борьбой, которая с каждым днем усиливается в самих коммунистических рядах.

Наконец, мы по-прежнему мыслим советскую власть как законченную форму народовластия, от которого следующий шаг к непосредственному осуществлению социализма. Мы мыслим ее лишь как необходимый, продиктованный всем ходом революции, революционный этап, за которым идет дальнейшее оформление народовластия, законченная форма которого, Учредительное Собрание, явится неизбежным моментом в российской действительности.

М. Миронов

**Резолюція спільного засідання Купецького товариства,
Біржового комітету, Спілки фабрикантів і заводчиків,
Торгово-промислової спілки і Товариства домовласників
про оголошення підписки на 15-мільйонна позика з метою
ліквідації безробіття в місті Николаєві, опублікована у виданні
«Трудовая газета» 26 лютого 1919 р. № 2838**

25 лютого 1919 р.

К 15-МИЛЛИОННОМУ ОБЛОЖЕНИЮ

Вчера Биржевой Комитет препроводил Гор[одскому] голове следующую резолюцию, вынесенную объединенным заседанием торгово-промышленных организаций гор[ода] Николаева:

«Объединенное собрание представителей местных организаций: купеческого общества, Биржевого общества, Союза фабрикантов и заводчиков, Торгово-промышленного союза и общества домовладельцев, состоявшееся на Бирже 23 февраля сего года, выслушав доклад Николаевского городского головы от 1-го февраля с[его] г[ода] за № 45 о финансовом положении города в связи необходимостью прийти на помощь бедствующей части рабочего населения города, насчитывающей в своей среде, по данным Городской управы, около 10 000 человек, единогласно пришло к заключению о необходимости немедленно создать помощь безработным путем организации для них общественных работ.

Но собрание не признало возможным согласиться с целесообразностью того способа, который городское общественное управление предполагает применить для организации общественных работ для безработных.

Безработица, охватывающая после войны всю страну, в значительной степени поразила и наш город. Устранить это бедствие может в широком размере лишь государство, но ввиду оторванности города от центральной власти представители вышепоименованных организаций, присоединяясь к положению упомянутого доклада, говорящего, что на городском общественном правлении лежит повелительная задача создать работы для безработных, полагают, что эта задача должна быть в настоящее время выполнена исключительно на средства города, а не на средства отдельных классов населения.

Исходя из этих соображений, собрание пришло к заключению, что городское общественное управление может получить нужные ему средства для организации общественных работ не указанным в докладе путем обложения граждан, а только путем выпуска займа – облигационного или обложенного в какую-либо иную форму, в реализации коего

упомянутые выше организации окажут широкое содействие и возьмут на себя заботу об обязательном размещении среди своих сочленов городских облигаций или иного рода обязательства.

План, условия и размеры упомянутого займа должны быть отработаны взаимным соглашением между городским управлением и представителями поименованных организаций.

В дальнейшем собрание пришло к заключению, что, представляя часть своих средств и, быть может, на продолжительный срок – в зависимости от условий и характера займа – в распоряжение города, граждане, которые подпишутся на заем, должны быть привлечены и к разрешению вопросов, связанных с утилизацией предоставленных ими городу средств на предположение городским управлением цели путем участия через своих представителей, избранных на паритетных началах, в комиссиях, имеющих быть сформированными для реализации займа и осуществления плана общественных работ».

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 287. Арк. 26–27.

№ 365

Звернення Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина до городян із роз'ясненням його власної позиції щодо можливих заходів союзного командування для налагодження політичної ситуації в місті та запобігання громадянській війні

26 лютого 1919 р.

К положению в городе Николаеве

/Письмо в редакцию/

Товарищ редактор, не откажите на страницах редактируемого вами органа дать место следующим строкам:

Во вчерашнем номере «Трудовой газеты» появилась корреспонденция из Одессы о том, что ген[ерала] д'Ансельма посетили николаевцы и обрисовали перед союзным командованием кризис власти и опасность гражданской войны, порождаемой большевистским совдепом. Николаевцам был дан ответ в том смысле, что внимание союзного командования давно уже привлечено создавшимся в Николаеве положением и союзное командование примет в Николаеве соответствующие меры к предупреждению в городе ужасов гражданской войны.

Как старый общественный деятель и политик я не могу оставить приведенную заметку без соответствующего ответа. Вся одесская корреспонденция от первого слова до последнего может служить прекрасным образцом полного непонимания смысла политических и общественных

явлений. Как лицо, на которое была возложена организация демократической власти в городе, я должен заявить, что в Николаеве никакого кризиса власти нет. К сожалению, имеется прямо противоположный факт. Вследствие отсутствия в Николаеве достаточного количества старых демократических организаций власть в моем лице получила большие объемы и полномочия, нежели по принципам истинной демократии этой власти полагалось бы иметь.

Что касается опасности гражданской войны, то подобная опасность при существующем в городе положении должна быть поставлена исключительно в счет обывательской психологии, возводящей каждый нервящий слух в показатели высоких степеней.

Эта обывательская психология является прямым следствием отсутствия в городе здоровой буржуазии, правильно расценивающей общественные события, и предположения города массами праздных спекулянтов, проводящих время за измышлением слухов за кофейным столом. Я не знаю, какие меры союзное командование намерено принять в Николаеве, но я был бы рад за мою многострадальную родину, если бы союзники сумели в зоне своего влияния обеспечить нам ту политическую обстановку, которая создалась в нашем «угрожаемом» всякими бедами городе.

Комиссар гор[ода] Николаева С. Юрицын

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

Газета «Путь социал-демократа» від 26 лютого 1919 р. № 149.

№ 366

Доповідна записка члена Будівельного відділу Миколаївської міської управи С. М. Шаргородського про кошторисні розрахунки для ремонту Ластових казарм, у яких передбачалося розміщення військових французького контингенту

26 лютого 1919 р.

Член Ник[олаевской] Гор[одской] Управы
Зав[едующий] Хоз[яйственно]-
Расп[орядительным] Отделом
С. М. Шаргородский
Февраля 26 дня 1919 г.
№ 83

В Николаевскую
Городскую Управу

Вследствие предъявленного германским командованием требования об отводе и соответствующем отремонтировании и оборудовании казар-

менными принадлежностями городских быв[ших] Ластовых казарм, для расквартирования в таковых ожидающихся к прибытию в г[ород] Николаев французских войск, по моему поручению, Строительным отделом Управы составлена предварительная смета о необходимых на указанный предмет расходах.

Как видно из прилагаемой при сем сметы, сумма расхода на ремонт некоторых корпусов казарм выразится в 26 889 руб. 67 коп.; кроме того, на постройку настилов к железным кроватям, по приблизительному подсчету, на 300 человек солдат, 7 650 рублей, а всего 34 539 руб. 67 коп.

Докладывая об изложенном, с представлением сметы, прошу соответствующих распоряжений Коллегии Управы, присовокупляя при этом, что со своей стороны я нахожу, в видах приготовления указанных казарм для возможности размещения войск, отремонтирование таковых необходимым.

Член Управы *Шаргородский*

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 180. Арк. 25.

№ 367

Оголошення Продовольчого відділу Миколаївської міської управи про тимчасові перебої з доставкою хліба містянам, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 27 лютого 1919 р. № 150

27 лютого 1919 р.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Настоящим Продовольственный отдел Николаевской городской управы доводит до сведения населения о том, что вследствие истощения запасов зерна на складах Хлебного Бюро и на мельницах и невозможности доставить таковой из ближайших деревень, по причине распутицы, населению временно будет отпускаться по полфунта хлеба в день на душу, по цене 56 коп. за фунт. С получением же в городе зерна рацион хлеба будет увеличен.

Прод[овольственный] Отдел Ник[олаевской] Городской Управы

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 286. Арк. 93.

Стаття з газети «Борец за коммунизм» від 9 березня 1919 р.
із висвітленням перебування військ Антанти, у т. ч. грецького
контингенту, в Миколаєві з більшовицької точки зору

2-9 березня 1919 р.

В Н И К О Л А Е В Е.

44

В Николаеве насчитывалось до 20.000 немцев, подлежащих эвакуации на родину. Они занимали город, ^{станции} ~~ст.ст.~~ Гороховку, Грейгово, по направлению к ст. Долинская. Путь железной дороги между этими станциями был ими разобран и поперек его в виде баррикады, лежал опрокинутым товарный вагон. Город также был похож на военный лагерь, почти на каждой улице были вырыты окопы, в которых стояли пулеметы и орудия, загражденные проволокой.

Настроение среди немецких солдат было самое подавленное. Апатичные, ко всему равнодушные, усталые и утомленные почти пятью годами непрерывной войны, они ждали лишь одного - возможно скорее отправиться домой.

В последних числах февраля между командным немецким составом и немецкими солдатами возник конфликт на почве избрания способа совершить переезд в Германию.

Командный состав предложил произвести эвакуацию посредством и при содействии Антанти, морским путем, солдаты же предлагали эвакуироваться через Советскую Россию, [но] маршруты - Киев, Москва, Петроград, Кенигсберг.

Солдаты настаивали на последнем способе эвакуации по двум причинам: первая - боязнь, что на пути следования домой они будут интернированы французами и посланы на принудительные полевые работы, вторая - путь через Советскую Россию был бы ближе их сердцу, так как через нее они могли бы добраться в Кенигсберг, находящийся в руках спартаковцев.

Последнее решение стадо уже брать перевес, и Совет немецких солдат вступил в переговоры с Советом рабочих депутатов г. Николаева.

На объединенном заседании двух этих Советов было решено войти в переговоры с советскими правительствами о проведении в жизнь плана эвакуации, причем, немцы обязались сдать Советам Народных Комиссаров оружие, снаряжение, артиллерию и все боевые припасы.

Но в тот момент, когда объединенная делегация из представителей рабочего Совета и Совета немецких солдат должна была уже выехать из Николаева, чтобы начать переговоры с советскими правительствами, немецкий командный состав забил тревогу.

Экстренно были посланы офицерские делегаты в Одессу, которые изложили высшему командованию Антанты всю серьезность грозящей ей опасности и просили содействия в немедленной эвакуации немецких войск и присылке необходимых транспортов. Кроме того, немецким же командованием был предпринят ряд провокационных выступлений против советских войск.

На целом ряде митингов ими было заявлено, что оперирующие на Украине войска не советские, а партии бандитов, терроризирующих население, убивающих каждого, попадающего в руки немца, что шаг, предпринимаемый немецкими солдатами, не принесет, кроме травли и насилий над ними, положительных результатов.

и исходя в виду правительства Российской Федерации и правительства Украинской Советской Социалистической Республики.

- 3 -

Эти выступления, а также подпольная работа провокаторов, дали известные плоды. ~~Масса~~ немецких солдат заколебалась и изъявила согласие следовать домой морским путем.

В первых же числах марта в Николаев прибыл транспорт "Стамбул". Немцам было предписано перед посадкой сдавать все имеющееся у них оружие. Началась погрузка; не все охотно шли на транспорт, не все сдавали французам оружие. Еще до прибытия транспорта немцы рассеялись по пригородам и селам и распродавали винтовки, револьверы и патроны к ним рабочему и крестьянскому населению. После отправки "Стамбула" стал врезаться второй транспорт.

2-го марта на смену эвакуирующимся немцам, в Николаев прибыли транспорты "Инженер Авдаков" и "Анатолий Молчанов" с греческими десантными войсками, численностью до 3.000 человек, с санитарным и боевым обозом.

Кроме эвакуирующихся немцев и прибывших греков, в Николаеве стоит французский крейсер, на котором находится штаб командования Николаевского гарнизона. Англичан нет совершенно. Явившись было добровольческими частями немцы разоружили и прогнали из Николаева. За последнее время в городе появились отдельные единицы польских легионеров.

Власть в городе во время нахождения немецких солдат принадлежала одновременно городской думе, комиссару города от Метлуровской Директории Юрицыну, командованию французского крейсера, немецкому командованию и Совету рабочих депутатов.

В состав Совета рабочих депутатов входят 62 ком-

муниста /большевика/, 9 левых эсеров и остальные 14 мес. занимают меньшевики, стоящие на платформе советской власти, правые эсеры, украинские социалисты и партия "Бунд".

Доминирует во всей этой многовластной неразберихе французское командование, которое особенно активного участия в жизни городского населения не принимает, но все же ведет политические интриги против советских деятелей.

После получения известия о насильственной смерти вождей мировой революции Карла Либкнехта и Розы Люксембург, в городе состоялась многолюдная демонстрация рабочих и населения. Все улицы были запружены народом. Грандиозная процессия шествовала по всем главным улицам Николаева. С Соборной улицы были убраны немецкие орудия и пулеметы. Со здания союза металлистов, Совета рабочих депутатов на Глазенаповской улице и городского самоуправления представителями партий и организаций были произнесены речи-протесты против насилия империализма и капитала. После окончания демонстрации и митингов, публика мирно разошлась по домам.

С появлением греческих войск, самых реакционных и темных /в общей своей массе/ среди всех войск Антанты, Советом раб. деп. ^{орган власти} был снят красный флаг и приняты меры против ожидаемых репрессий и насилий со стороны греков. За последние дни усиленно работала французская охранка, которая, по сведениям Николаевского Совета, зарегистрировала уже 63 наиболее ненадежных ^х представителей Совета.

На общем собрании Совета рабочих депутатов было принято решение воздержаться пока от открытого выступления и захвата власти, но все же быть наготове и, как только ^х ненадежных для переговоров, но надежных для захвата власти.

вблизи появятся советские войска, восстать против тиранов-пришельцев.

30.000 рабочих города Николаева, хорошо вооруженных и дисциплинированных, ждут сигнала застрельщиков, ^{своих} членов Совета, чтобы, как одному, восстать и присоединиться к рядам идущей вперед Советской Красной Армии. Кроме них, того же сигнала ждут и крестьяне окружающих сел и деревень...*

В Севастополе и Одессе настроение среди десантных войск Антанты сильно будируется агитационной деятельностью, подпольной работой коммунистов/большевиков/. Плоды этой агитации уже сказываются, в особенности среди войск флота. Были открытые выступления, как на крейсере "Мирабо", но французским командованием принимались все меры к изолированию революционного элемента.

Ненадежные суда немедленно отправлялись на родину, зачинщики безжалостно расстреливались.

Французские солдаты в беседе с одним видным коммунистом заявили: "Коммунисты - не вы, мы вам покажем, когда придет время, на что способны французские коммунисты. Все, что вы здесь видите, все эти орудия и суда, все эти люди, призванные мировым империализмом и капиталом для борьбы с русским пролетариатом, - все это будет вашим и в нужный момент будет направлено на них, насильников и душителей пролетарского люда".

Танки за все время пребывания союзных войск в Одессе, только один раз появились на улицах Одессы, но сейчас же были куда-то увезены.

Чернокожих среди десантных войск тоже нет - есть

Ж) Отущен текс, не связанный с темой сборника

~~кондиональные войска, но они приближаются по типу к белой расе~~
~~се.~~

~~Отношение командования десантных войск к~~
добровольцам такое, как будто они должны не сегодня-завтра
уйти из России. Их пребывание имеет пока больше морального
воздействия, чем реального. Ничего Антанта не дает добровольцам.

~~За все время был один случай, когда французы~~
уступили добровольцам транспорт оружия, ~~оставшегося от русских~~
на Румынском фронте, но немедленно потребовали взамен его
два транспорта, груженных чистой пшеницей.

~~Генерал~~ фронтовая газета "Борец за коммунизм", № 43

от 9 марта 1919 г., 143

Копия верна: сиб. илс Агафонов

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 14-19.

№ 369

Телеграма отамана Н. О. Григор'єва із повідомленням про наступ на Миколаїв, надіслана зі Снігурівки на адресу Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина, командира 17-го Олександрійського полку В'язовського, Союзу робітничих організацій та Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва

Приблизно 4 або 6 березня 1919 р.

ТЕЛЕГРАФЪ въ		Время прохождения ч. м.	
Принята	НИКОЛАЕВЪ	Передана	
со ч. м. полова	СНИГИРЕВЪ	со ч. м. полова	
отъ №	№ 10/376	отъ пров. №	
Прикляло		Передалъ	
Разрядъ	Число слогов.	Подана	О л у ж е б н ы м о т м ь т х и:
3И	84 м.	4 10 30	ВОЕННАЯ
	сд	то ч. м. полова	
	ш.		
НИКОЛАЕВЪ КОММІССАРУ ЮРИЦИУ КОМАНДИРУ 17 ПОЛКА. ВЯЗОВСКОМУ			
СОЮЗУ РАБОЧИХЪ ОРГАНИЗАЦІИ И УКРАИНСКОЕ РІДІ.			
СТІ ВІСЬХЪ ВАШЪ НЕ ПОЛУЧАЮ НИКАКИХЪ СВІДІНІЙ ЗНАЧИТЬ ВОІ ОН-			
ДИТЕ И НИ ЧЕРТА НЕ ДІЛАЕТЪ ТОЧКА МЕНЯ КРАЙНЕ УДИВЛЯЕТЪ			
ВЯКА БЕЗДІЯТЕЛЬНОСТЬ ТОЧКА Я СТОЮ НА ПОЗИЦІЯХЪ ПРОТИВЪ НИКОЛАЕ			
ВА СКОРО ПОЧНУ НАСТУПАТЬ ТОЧКА. ПРИКАЗЫВАЮ ВСІМЪ ОНІМЪ НІМЦЕВЪ			
ЧЕГО СМОТРИТЕ НА НИХЪ. ТОЧКА. АТАМАНЪ ГРИГОРЬЕВЪ.			

Оригінал. Російською мовою.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 21.

№ 370

Повідомлення про відмову машиніста крана суднобудівного заводу «Наваль» вивантажувати спорядження грецьких військ, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 6 березня 1919 р. № 154

5 березня 1919 р.

Основываясь на решении Совета рабочих депутатов, Совета профессиональных союзов и всех рабочих организаций, машинист на кране завода «Наваль» отказался работать по выгрузке снаряжения прибыв-

ших греческих войск. На завод явились два греческих офицера и потребовали, чтобы машинист немедленно приступил к работе. Были пущены в ход угрозы расстрелом машиниста и арестом Заводского Комитета. Комиссар города Юрицын снесся по этому поводу с командующим союзными войсками г[осподином] Леже, который заявил, что им отдан приказ не предпринимать никаких репрессивных мер по отношению рабочих.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 321. Арк. 4.

№ 371

Телеграма більшовиків Снігурівки про ситуацію в містечку та потребу в надсиланні агітаційної літератури грецькою мовою

8 березня 1919 р.

Т е л е г р а м м а

Из Снигиревки

№ 282 В 10 9 8 20

Прибыли из Снигиревки пятого ночью, утром [в] 6 отправили в Николаев курьер[а] к немецкому совдепу и командовани[ю] с предложением вступить в переговоры. Вечером того же дня распропагандировали захваченных на фронте немцев и отправили с ними еще двух наших курьеров, доставили в Николаев ... [нерозбірливо]. Наше предложение – отправить их домой.

Сегодня высылаем еще делегацию из пленных немцев во главе с нашими сотрудниками на линию фронта к немецким броневидам, вышедшим из Николаева на помощь грекам. Под Херсоном немцев [в] Николаев 12 тысяч грузят, особенно отказывающихся воевать с нами, на транспорт, прибывающий с греческими войсками, и вывозят в Одессу, где их интернируют. Немцев в Николаеве, Херсоне [эвакуируют], побережье занимается греками. Довольно низкий боевой элемент. Греки прибывают безоружно и снабжают[ся] оружием интернируемых немцев. Англичан нет. Есть немного французов, среди французов намечается явное разложение в некоторых частях особенно, французы-моряки организуют революционный коллектив. Шлите немедленно сюда все, что имеется на греческом [и] французском, всяких языках, главным образом греческом. Полное отсутствие литературы на этом языке.

Обратите особое внимание на работу в немецких колониях. Подтяните всех имеющихся в вашем распоряжении интернационалистов и бросьте их в районы колоний.

Сегодня прибыл Моисеев. Семь мешков литературы, нужно еще и еще.

Эго.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 13.

№ 372

Лист члена Миколаївської міської управи С. М. Шаргородського комісару Директорії С. П. Юріцину про зруйнування Ластових казарм грецькими військовими

8 березня 1919 р.

8 марта 1919 года

№ 2122

Комиссару гор[ода] Николаева

Расквартированными в городских бывш[их] Ластовых казармах греческими войсками наносится ущерб пустующим в данное время зданиям, как-то: выламываются оконные рамы, двери и прочее. Имеющаяся в указанных казармах охрана, состоящая из невооруженных 2-х человек сторожей, бессильна оказать какое-либо противодействие, ибо сторожа эти греческими солдатами не допускаются даже и на близкое расстояние к зданиям казарм.

Сообщая об изложенном, Отдел Управы по квартирному довольствию войск просит оказать возможное содействие через союзное командование к недопущению на будущее время причинения греческими войсками повреждений в городских казармах.

Член Управы *Шаргородский*

Делопроизводитель *Романов*

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 180. Арк. 32.

**Спогади більшовика Івана Тарана про викрадення зброї
зі складу грецької військової частини в Миколаєві.**

Спогади записано 19 грудня 1957 р.

Події точно не датовано. Між 1 та 14 березня 1919 р.

СТРАНИЧКИ.

31

революционной борьбы в Николаеве.

Октябрь 1917 года — март 1919 года.

В это время на смену гетману Скоропадскому — ставленнику немецких оккупантов, пришла контрреволюционная Украинская Директория.

Теснимые народными восстаниями и регулярными частями Красной армии, немцы покидали Украину. Близился час освобождения родного города.

Украинские буржуазные националисты не могли уже рассчитывать на немецкие штыки. Как в свое время Центральная рада продала Украину немцам, так Украинская Директория пыталась продать Украину Антанте.

Весной 1919 года в Одессе высадились французские войска а в Николаеве — греки. В революционном Николаеве они не продержались и недели.

Мне с группой товарищей пришлось выкрасть в греческой воинской части оружие и патроны. Было это так: греческий военный склад возле больницы охранялся часовым. Воспользовавшись тем, что этот часовой стал заигрывать с одной женщиной, мы проникли с тыла в склад и вынесли оттуда несколько ящиков патронов и более десятка винтовок. Они нам оченьгодились, когда греческие войска спешно ретировались на ослах в порту чтобы оттуда навсегда отбыть на пароходе за пределы нашей страны.

Вскоре в город вошли регулярные части Красной армии. Над Николаевом снова взвилось красное знамя Советской власти.

19 декабря 1957 года.

Член КПСС с июня 1917 года, бывший
Красногвардеец Таран Иван Матвеевич.

Иван Таран

Партбилет № 07393284

**Оголошення Еллінського королівського консульства в Миколаєві,
опубліковане в газеті «Южное слово», про урочистий молебень
у Грецькій церкві в зв'язку з полковим святом
7-го Афіньського піхотного полку**

9 березня 1919 р.

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

Газета «Южное слово» від 8 березня 1919 р. № 119.

**Повідомлення про парад грецьких військ у Миколаєві в зв'язку
зі святкуванням річниці 7-го Афіньського піхотного полку**

9 березня 1919 р.

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

Газета «Южное слово» від 9 березня 1919 року. № 120.

Протокол засідання Миколаївської міської думи із розглядом заяви фракції соціал-демократів про захоплення грецькими військовими безкоштовної їдальні Біржі праці в місті Миколаєві і висловлений командуванню союзних військ протест на ці дії

9 березня 1919 р.

ЖУРНАЛЪ № _____	
засідання Николаевской Городской Думы	
1919 года <u>М А Р Т А</u> <u>8</u> -го дня.	
Председательствовалъ _____	
Председатель Городской Думы Александръ Николаевичъ Зайкобъ.	
Собрание открыто въ составъ _____ Гласныхъ въ _____ час _____, а закрыто въ _____ час _____.	
Содержаніе докладовъ	Постановленія Городской Думы
<p>Внѣочередное заявленіе фр-с-д по поводу захвата греческими войсками помѣщенія бесплатной столовой биржи Труда.</p> <p>Труда Николаевская Городская Дума не допускаетъ никакого права распоряжаться въ городѣ помѣщеніями какими бы то ни было иностранными командованіями. Происшедшій захватъ столовой для безработныхъ является фактомъ грубаго произвола со стороны военнаго Командованія греческихъ войскъ, нарушеніемъ правъ и интересовъ населенія и подлиннымъ пренебреженіемъ къ органамъ мѣстной демократической власти; 2/въ виду того, что этотъ фактъ захвата столовой является не единичнымъ, а указываетъ на то, что Союзное Командованіе дѣйствуетъ въ вопросѣ расквартированія своихъ частей въполнѣ произвольно по собственному усмотрѣнію, Дума требуетъ отъ</p>	<p>Открыто и единогласно 45 гол. принимается слѣдующая резолюція:</p> <p>Заслушавъ заявленіе фр-с-д по поводу захвата греческими войсками помѣщенія общественной столовой Биржи Труда заявляетъ: 1/Городская Дума не</p> <p>заявляетъ: 1/Городская Дума не</p>

ответственных представителей Союза Командования греккашеніа произвольныхъ захватовъ въ городѣ частныхъ и общественныхъ помѣщеній. Расквартированіе войскъ должно производиться путемъ занятія тѣхъ помѣщеній, которыя освобождаются германскими частями. Поэтому Дума требуетъ немедленнаго освобожденія помѣщенія столой Биржи Труда; 3/въ случаѣ дальнѣйшихъ фактовъ вторженія иностранныхъ командованій въ область внутреннихъ городскихъ вопросовъ, Дума слагаетъ съ себя всякую ответственность за послѣдствія и оставляетъ за собой свободу дѣйствій".

Запросъ гр. Нар. Св. о запрещеніи Прод. Отд. ввоза картофеля въ Николаевъ.

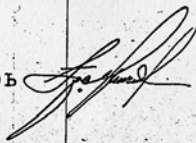
Открыто больш. всѣхъ присутствіе воевннхъ гласныхъ пр. 3, предложеніе гл. Вонскаго о предписаніи Прод. Отд. допускать въ городѣ свободный привозъ продуктовъ, при условіи продажи ихъ по цѣнамъ болѣе низкимъ, чѣмъ мѣстныя, - отклонено

Въ настоящемъ засѣданіи Городской Думы участвовали гласные: Шаргородскій, Костенко, Терентьевъ, Шабаловъ, Короткій, Коссои, Гудричевъ, Рахмановичъ, Силинъ, Рыжиковъ, Бакизовъ, Минчинъ, Паршиковъ, Враславскій, Патрикѣевъ, Сапожниковъ, Черниковъ, Зыходцеръ, Лучинскій, Бондеренко, Блиновъ, Гавриловъ, Биликъ, Кочкинъ, Галкинъ, Борисенко, Морозовъ, Кирѣевскій, Давидсонъ, Ряпко, Мандельштамъ, Ротбуртъ, Поиницъ, Макотинскій, Витторъ, Багинскій, Фирсова, Лигалка, Ягодзинскій, Левинъ, Пульманъ, Броунъ, Рабиновичъ, Савусканъ, Зонскій, Уримовъ, Шапиро, Гриценко, Каменецкій и Члены Управы Кузнецовъ, Малевичъ и Мандельштамъ и представитель Радоннаго Комитета Коротаевъ.

Подлин. за надлежащими подписями.

Съ подлиннымъ вѣрно:

Городской Секретарь

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 222. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 6-7зв.

Лист Управляючого Миколаївським відділенням
Державного банку Комісару міста Миколаєва С. П. Юрину
про термінове клопотання перед французьким або грецьким
командуванням про виділення 20 солдатів для охорони банку

10 березня 1919 р.

Срочное.
Секретно.

М. Ф.
ДЕРЖАВНЫЙ
БАНКЪ
НИКОЛАЕВСКОЕ
ОТДѢЛЕНИЕ.

г. Комиссару г. Николаева.

27

10 Марта 1919
№ 1747

г. Николаевъ, Херс. губ.

Германское командование уведомило
меня сегодня, что находящийся въ здании Банка
германскій военный караулъ будетъ окончательно
снятъ завтра 11 марта въ 12 час. дня.

Въ виду этого и считал совершенно необходи-
мымъ, чтобы Банкъ охранялся военнымъ карауломъ
покорнѣйше прому срочнаго Вашего ходатайства
предъ французскимъ или греческимъ командованиемъ
о назначеніи съ завтрашняго же дня въ здание
Банка постоянного военного караула изъ числа
союзныхъ войскъ въ составѣ до 20 человекъ.

О послѣдующемъ не откажите меня уведомить.-

Управляющій *Зиф*

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. 48. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 27.

Повідомлення про угоду між германським і радянським командуванням про передачу Миколаєва радянським військам, взамін чого вони зобов'язуються пропустити залишки германських військ до Німеччини, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 березня 1919 р. № 159

10 березня 1919 р.

Между германским командованием в Николаеве и советским командованием в Херсоне состоялось соглашение, согласно которому Николаев в течение 1–2 дней передается советским войскам, за что советское командование обязуется пропустить оставшихся немцев на родину.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 321. Арк. 4 зв.

Германські військові на залізничній станції. Німецька світлина 1919 р.

Лист Управляючого Миколаївським відділенням
Державного банку до французького командування про виділення
20 солдатів для охорони банку

11 березня 1919 р.

25
A Commandement français
de la ville Nicolaïeff.
Paris 1766
Le commandement allemand
a m'informé aujourd'hui, que
la garde militaire allemande
qui est trouvée dans l'édifice
de la Banque de l'Etat ^{serait} ~~serait~~
définitivement ~~de~~ demain
11 mars 1919. à midi (12 heures),
C'est pourquoi j'ai l'honneur de
vous prier de désigner ^{de M. May} la garde ^{constante}
militaire des soldats
~~allemands~~ ^{alliés}, parce que dans ce temps-ci
très nécessairement avoir la
constante garde militaire
dans l'édifice de la Banque de
l'Etat et que la garde ^{est} ~~est~~
insuffisante (20 soldats.)

Французскому Командованию 26
В. 7. Непомасов

Ирмасское Командованіе уведомляю
меня сего дня, что находясь в
зданіи Тамаа Ирмасской Васильев
Карсунъ будитъ окомандованіи сирѣчь
завтра 11 марта въ 12 часъ дня.
Въ виду этого и счелъ совершенно
необходимымъ, чтобы Тамаа охраня
Васильевъ Карсунъ, и сего ради
покорнѣе прошу ^{срочно} рассудитъ
Командованію о напаченіи съ равнѣст
нѣю же дня въ зданіе Тамаа Командо
ванъ Карсунъ и въ мѣна сформир
воиско въ составъ до 20 человекъ.
Въ послѣдующемъ покорнѣе
прошу не отиссѣять мене въ буди
мѣніи.

Уривѣт.

**Акт огляду стану казарм у Миколаєві, у яких розміщувалися
іноземні військові контингенти***14 березня 1919 р.***А К Т**

1919 года марта 14 дня. Комиссия образования по ходатайству Николаевского Городского Общ[ественного] Управления от 10 сего марта за № 2197 и 2198, в составе представителей: от Гор[одской] Общ[ественной] Управы – Городского Инженера Лешевича, Инженера Вознесенской Военно-Квартирной Управы П. М. Юрченко, Чиновника Особых поручений при Комиссаре г[орода] Николаева Н. Ф. Выморкова и от войск местного гарнизона: Управлен[ия] Коменданта г[орода] Николаева старшины Загурского и 1-го конно-артил[лерийского] полка Кульчицкого, осматривали сего числа нижеследующие здания, занимавшиеся оккупационными войсковыми частями, для определения степени повреждений, причиненных в таковых войсками, на предмет производства ремонта, причем оказалось:

I) В казармах, бывш[их] Аллиауди, на 6-й Слоб[одской] ул[ице], в 4-х корпусах и прачечной на чердаках весь накат, состоящий из досок, разобран; внутренние перегородки – канцелярские, лестницы и оконные рамы излома[ны], стекла все выбитые, дверцы в печах отсутствуют; борозна и дымоходы разрушены.

В кухнях, столовой, цейхгаузах, карцерах и прачечной все двери, окна, дощатые перегородки, полки и часть полов разобраны; часть печей и очагов с большими повреждениями; в столовой утермарковск[ие] печи совсем уничтожены.

II) В казармах бывш[его] Инженерного парка, 6-я Слободская, 73, во всех помещениях и в кухне перегородка, а также дверные и оконные рамы уничтожены, очаги переделаны; в обозном сарае перегородки уничтожены; очаги разрушены; каменная ограда во многих местах разобрана.

III) В казармах по 1-й Слободской улице, в некоторых помещениях и в кухне внутренние рамы, а также перегородки – уничтожены; в обозных сараях полы и перегородки местами разобраны; на леднике часть крыши сорвана; каменная ограда во многих местах разобрана.

IV) В казармах бывшей конвойной команды, Кузнечная ул[ица], в одной половине казарм оконные рамы частью уничтожены и забиты досками, деревянные полы совершенно попорчены вследствие того, что

в помещении производилась колка дров, в помещении хлебопекарни печи разрушены; оконные и дверные рамы уничтожены; в бывшем цейхгаузе перегородки и полы уничтожены.

V) В казармах, бывш[их] Голубова, 2-я Слободская ул., повреждений нет, ремонт производился в строительном сезоне 1918 г. Инженерным Ведомством.

VI) В здании городского очистного обоза по Кузнечной улице, в помещении казарм, часть перегородок и оконных рам уничтожена, приборы в остальных испорчены, стекла выбиты; полы местами испорчены; дверцы печные испорчены; умывальники испорчены; водосточные трубы уничтожены; в кухне – очаги и русские печи разрушены; водопроводные краны и раковина заняты; двери испорчены; стекла выбиты; в бане половые трапы уничтожены; трубы забиты; стекла выбиты.

В каменной конюшне дощатый настил и мостовая повыбиты, верхний настил для сена и кормушки уничтожены.

В двух деревянных конюшнях часть стен и кормушек уничтожена; лодки для седел и ворота уничтожены.

В дворовом клозете все двери уничтожены.

Об изложенном составлен настоящий акт.

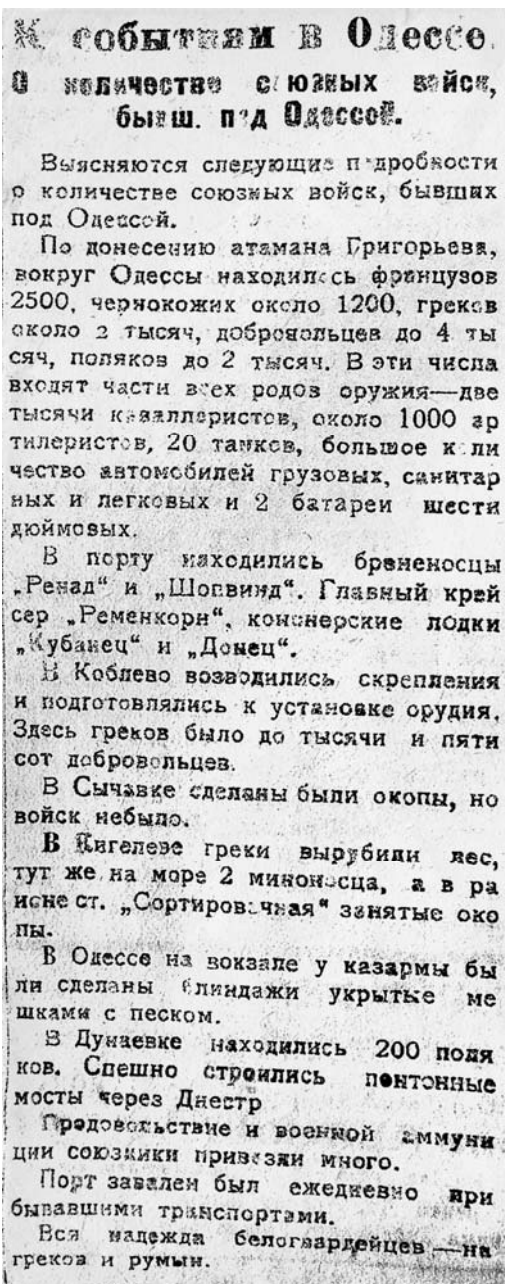
/Подписи/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 179. Арк. 9–10.

Повідомлення про дії військового контингенту Антанти поблизу Одеси, у т.ч. в Коблево

Після 14 березня 1919 р.

Оригінал. Російською мовою.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

Газета «Известия Николаевского Совета Рабочих Депутатов» від 10 квітня 1919 р. № 15.

**Спогади більшовика Михайла Іршенка про бої з військами
Антанти на території сучасної Миколаївщини та під Березівкою
(сучасна Одеська область) у березні 1919 р. Спогади записано
1 листопада 1956 р.**

Березень 1919 р.

О Р А З Г Р О М Е

10

Вознесенскими полками англо-французских интервентов
и белогвардейцев в Березовке в 1919 году.

До наступления против англо-французских интервентов и белогвардейцев, Вознесенский партизанский пехотный полк имел довольно сильный по вооружению и по количеству эскадрон кавалерийской разведки. Из этого эскадрона конной разведки, образовался Вознесенский кавалерийский полк.

По инициативе Вознесенской большевистской партийной организации рабочее депо ст. Вознесенск построили бронепоезд и на митинге вместе с красноармейцами при передаче назвали его сперва "Умрем или победим", а затем исправили это неподходящее название на "Смерть директории". Название бронепоезда отвечало тем политическим событиям на которые так остро реагировали рабочее депо сдающие бронепоезд и красноармейцы получающие его.

Таким образом, к началу военных операций против интервентов и белогвардейцев в феврале-м-це 1919 г. образовалось довольно сильное в боевом отношении, хорошо укомплектованное и вооруженное соединение из первого Вознесенского пехотного полка насчитывающего более двух с половиной тысяч пехотников. /Командир полка т. ВИТЮКОВ, политический комиссар полка т. МЯКОТЕНКО К./.

Вознесенский кавалерийский полк насчитывающий более 2000 сабель /командир полка УРСУЛОВ Н., политический комиссар полка т. СОЛН Михайл/ и бронепоезд "Смерть директории" /командир бронепоезда т. ЧЕРЛАВК, политический комиссар т. _____, вот эти воинские части еще не вошедшие под общее командование Советской Красной Армии, под руководством Вознесенского Комитета Коммунистической партии большевиков, в целях лучших взаимодействий образовали Вознесенскую бригаду.

Военкомат Вознесенского уезда /военком т. Стрыжак И.С./ приступил к комплектованию 2-го Вознесенского пехотного полка в г. Вознесенске и 3-го пехотного братского полка в местечке Братском. Это были запасные полки регулярно пополняющие Вознесенскую бригаду, несли караульную службу и борьбу с бандитизмом. Командиром Вознесенской бригады был т. ФИЛИПОВ Илья член КП /б/у, присланный в г. Вознесенск Николаевским комитетом КП /б/у. Политическим комиссаром был т. ИРШЕНКО М., член КП /б/у Вознесенской партийной организации.

Следует отметить, что Вознесенская бригада к наступлению против интервентов и белогвардейцев была сильна не только количеством бойцов и вооружением, но и его командно-политическим составом.

Красноармейцы Вознесенской бригады комплектовались в своей массе из крестьян Вознесенского, Николаевского, Елизаветградского и Одесского уездов, но костяк, основной

хребет Вознесенской бригады состоял из рабочих-коммунистов г.г. Николаева, Вознесенска и Елисаветграда.

Привожу далеко не полный список коммунистов, которых послали партийные организации в ряды Вознесенской бригады.

Вознесенский Комитет КП/б/У послал т.т. ДОЛЮ Михаила, ПРОКЕНКО Смиртия, САВЕСКОУА Андрея, Гордиенко Ивана, ТКАЧУКА Максима, БЕДОВОА Федора, ТУРНЕРА, ПОГОРЕЛЮВА Степана, ЗАБЕНКО Петра, ДЫКУ, ЧЕКЕРВАНОВА, УРСУЛА Никифора, ТКОРОВСКОГО Н., ИСАЕВА Василия, ИРЕНКО Михаила и др.

Николаевский Комитет КП/б/У послал т.т.: МИЛИШОВА Илью, БЕЛОВА Александра, ЧАЛЕНКО Александра, ШИБАЕВА Василия, ИЛИСКИА.

Елисаветград дал т.т.: ЧЕКЮВА Константина, ЧЕКЮВА Ивана, ИКОТЕНКО Луизму.

Вознесенская уездная парторганизация в лице ее членов КП/б/У список, которых далеко не полностью привожу т.т. СИНИКОВ Еким, САВЕСКОУА Павел, МИЛОНЕНКО Иван, ИПАТОВ Илларион, ИРЕНКО Александр, СТРЕЖАК Иван, братья Василий и Александр ЧЕРПАВЫ, НЕМЧЕНКО Сергей, КАРДЫВАР Михаил, ЧЕРВОШЫЙ Сергей, УРСУЛ Василий, ШИШКЕВИЧ Елисерий, ЧЕБОТАРЕВ Александр, ЧЕТИНСКИЙ Макар, МАКСИМЕНКО Тимофей и другие организовывали и посылали пополнение и снабжение оружием, обмундированием и продовольствием военные части Вознесенской бригады.

Вознесенская организация КП/б/У и коммунисты находившиеся в рядах Вознесенской бригады создали, воспитывали и цементировали дисциплину, моральную устойчивость и боевую самонадежность среди красноармейцев Вознесенских полков. Таким образом, Вознесенские полки, бронепоезд и артиллерийская батарея были довольно хорошо в боевом и в морально-политическом отношении подготовлены к наступлению против интервентов и белогвардейцев.

В целях правдивого освещения истории наступления против интервентов и белогвардейцев следует отметить, что в военных операциях за овладение ст. ст. Колосовка, Березовка части атамана Григорьева никакого участия не принимали.

Отряды ат. Григорьева находились в г. Николаеве, занимаясь грабежами. Это подтверждает сообщение газеты "Голос коммуниста" орган Полтавского губкома и горкома КП/б/У от 27 марта 1919 г., в котором сообщалась беседа с представителем Правительства Украинской Советской республики. Беседа была посвящена главным образом охране г. Николаева. Представитель сообщил: ввиду того, что ат. Григорьеву и его войскам имеются определенные боевые задания, выполнение которых не требует отлагательства и оставление города без военной силы невозможно срочно затребован регулярный советский полк и грузинский кавалерийский отряд. Назначение этих войсковых частей - охрана города. "И дальше сообщается в этой беседе о том, что ядро отрядов ат. Григорьева, это крестьяне искренне преданные делу революции и стоящие твердо на платформе Советской власти, но к этому революционному ядру присосались нежелательные элементы". Вот эти нежелательные элементы занимались грабежами, пьянством и погромами в Николаевском уезде, а Вознесенские

полки подготовили и пошли в наступление против интервентов и белогвардейцев.

Таже газета сообщала о том, что "согласно распоряжения командующего Харьковской группой войск т. СКАЧКО, атаман ГРИГОРЬЕВ принимает меры к ликвидации начинающего поднимать голову бандитизма".

Штаб командира 6-й дивизии атамана ГРИГОРЬЕВА, перешедший обманным образом на сторону Советской власти прибыл на ст. Березовка после взятия ее Вознесенскими полками, бронепоездом и 15 Советским полком. Эту историческую справку ат. Григорьевым я привожу потому, что культ личности ат. Григорьева чрезмерно ут. популяризировался, конечно, ошибочно в наших некоторых Советских кругах. Командование группы харьковских войск не прислушалось сигналов о политическом конфликте между ~~Вознесенскими~~ полками и ат. Григорьевым. Не был учтен и сигнал из г. Николаева.

Советская Вознесенская бригада повела наступление на Одессу. К 14 марта были заняты ст.ст. Мартановка, Весилипово, Колосовка и несколько немецких колоний. /И стати белогвардейская газета "Одесский листок" от 23 февраля 1919 года сообщала, что "Вознесенск сегодня занят французскими войсками". Я современник и участник этих событий утверждаю, что г. Вознесенск никогда не был занят французскими войсками, если в г. Вознесенск и вступала нога французов, то только пленных Вознесенскими полками/. Взяти трофеи 7 орудия 8 пулеметов, много другого оружия и снаряжения. Газета "Голос коммуниста" сообщала, что "Греки и белогвардейцы отступают в сторону Березовки".

Перед наступлением на станцию и город Березовку, командир Вознесенской бригады т. СИЛИПОВ Илья созвал командиров полков, батальонов эскадронов и бронепоезда. На этом военном совещании начальник штаба т. КЛЮСНИК прочитал разработанный приказ о предстоящем наступлении на Березовку. После отбитой атаки белогвардейцев и французов в основном греческих войск, наши части заняли к 17 марта исходные позиции. 1-й Вознесенский пехотный полк занял исходное направление к селам Демидова-Завадовка-Виноградное, кавалерийский полк пошел в обход Березовки 2 эскадрона с правой стороны железной дороги, а 2 с левой. Бронепоезд находился между ст.ст. КОЛОСОВКА-БЕРЕЗОВКА. Наступление наших частей началось 18 марта на рассвете, когда было еще темно вато.

Оперативная сводка 17 марта сообщала, что "В Одесском направлении в районе Колосовка-Березовка идут бои между красными войсками и белогвардейцами и французами". "Перешедший вчера в наступление противник" - сообщалось в оперативной сводке - "нашей контратакой отбит и отступает к Березовке". /"Голос коммуниста" от 24 марта 1919 г. № 34.

Таким образом 17 марта 1919 г. представитель Советского Украинского Правительства т. ~~Козыр~~ требовал в г. Николаеве перед командующим Харьковской группой войск т. СКАЧКО отдать под суд ат. ГРИГОРЬЕВА, отстранить его от командования за пьянство, грабежи и погромы, а Вознесенские части отбивши атаки интервентов и белогвардейцев, вели наступление на последний опорный пункт к г. Одесса ст. Березовку. К этому времени прибыл 15 Советский полк командир полка т. КОЗЫРЬЕВ. Этот полк большую роль сыграл будучи в резерве и вступивши в бой в критический момент противник в панике сдавался в плен, в беспорядке отступали, преследуемые нашей кавалерией.

исправлено - Дего. Ор. май

4.-

Особенно отличился в бою за взятие Березовки к-р ЧЕКУЛАВ, 1 батальон Вознесенского пехотного полка к-р т. САВЕСКИЙ А. и эскадрон кавалерии к-р т. ДЫМКА.

О ВЗЯТИИ ПЯТИ ТАНКОВ

Ни в каких военных учебниках никто из нас не читал, не видел и не знал до 18 марта 1919 г. как с ними надо вести борьбу, как эти танки заставить остановиться, так и чем надо поразить их и как от этих танков надо защищаться. Среди неграмотных стариков крестьян слово "танк" отождествлялось с "Антантой". Да, в то время для красноармейцев Вознесенской бригады, да же, для лихих конников-разведчиков и их командира т. ДЫМКИ танки представлялись чудовищными броненосцами движущимися по земле, ломающими и уничтожающими на своем пути любые преграды. Вот надо было с винтовкой и гранатой в руках героям-красноармейцам эту металлически движущуюся громадину остановить и взять вместе с французскими и греческими солдатами в плен.

О прибытии танков в г. Одессу писала белогвардейская газета "Одесский листок" еще 21 января 1919 года.

В целях популяризации нового вида оружия для того чтобы застраховать трудящихся Украины, борющихся против интервентов, белогвардейцев и петлюровцев, газета поместила заметку под заголовком "Украинцы и танк". "В связи с прибытием в г. Одессу танков, предназначенных для операций против большевиков, распространился слух о том, что часть танков будет предоставлена украинским властям /читая петлюровцам М.И./ которые они якобы просили". "По поводу этого" - продолжает газета - мы запросили французского консула Энри, который ответил, что танки оказали, благодаря своим прекрасным конструкциям, огромную пользу на фронтах и поэтому вполне естественно, что украинские военные организации /читая петлюровцы М.И./, готовящиеся к операциям против большевиков просят о предоставлении ей танков".

Таким образом, на новое вооружение претендовали и украинские контрреволюционные националисты петлюровцы для расстрела революционных трудящихся.

По воле трудящихся украинского народа при поддержке русского и других народов танки попали в руки Советских красных воинов.

Взятие пяти танков 18 марта 1919 года Вознесенскими полками было делом не легким. Правда французы воевать против большевиков не хотели.

Достаточно остановиться на таком факте, под ст. Коловской нами было взято несколько пленных французов.

Политотдел Вознесенской бригады выделил 8 человек французских солдат и передал их в распоряжение члена КП/б/У т. ТУРНЕРУ. т. Турнер студент, бывший ученик Вознесенской гимназии, еще в 1917 г. состоял депутатом Совета раб. и солдатских депутатов г. Вознесенка от молодежи он хорошо владел французским

5.-
языком и был политотделом бригады использован как агитатор.

Контрреволюционная белогвардейская агитация выдумывала всевозможные небылицы о большевиках. Французские, греческие, румынские, польские солдаты вследствие контрреволюционной агитации представили большевиков, Красную армию, как каких-то кровавых всероссийских бандитов. Но когда т. Турнер хорошо накормил взятых в плен солдат, ознакомил их с внешним и внутренним положением, с целями и задачами партии большевиков, когда пленные французы познакомились с нашими красноармейцами то быстро они друг друга поняли.

Итак, после проведенной агитационно-пропагандистской работы 8 человек французских пленных солдат сделались рьяными приверженцами т. ЛЕНИНА, после чего они были отпущены из большевистского "плена" к своим французам. Конечно, красноармейцы вместе с коммунистом т. Турнером подготовили неплохих 8 агитаторов среди французских солдат. При нашем наступлении на ст. Березовка сильное сопротивление оказали не французские и греческие войска, а белогвардейцы. Белогвардейцы к этому времени выставили против нас свой добровольческий полк, который в основном укомплектован из сыновей помещиков и кулаков из немецких колоний. Сыновья-офицеры Вознесенского помещика Зелинира, пристава Залоруйченко, купца Пшенина, сына директора гимназии Епифанова, учителя Цыбельского и Кудинова наступали на непокорный революционный Вознесенск вместе с интервентами.

Когда сильно сопротивляясь противник вынужден отступить из кулацко-помещичьих колоний Росшадты, то там не оказалось ни одного мужчины, за исключением дряхлых стариков, все мужское население находилось в белогвардейском полку, а батраки в Вознесенских полках.

Итак, несмотря на упорное сопротивление белогвардейцев и интервентов Березовка нашими частями была взята. Бой за Березовку длился почти весь день 18 марта.

Неожиданный обход в тыл противнику нашей кавалерии, оружейный обстрел здания станции, где заседал противник нашим броневиком наступление 1-го Вознесенского и 15 Советского пехотных полков ретили судьбу важнейшего и последнего опорного пункта на подступах к г. Одесса Березовки.

Нами захвачено до 1000 чел. пленных греков и французов /белогвардейцев мало/ 5 танков, 5 горных орудий, свыше 1000 винтовок, много мулов, кухонь, повозок и другого снаряжения. Танки были захвачены на площади перед станционным зданием.

Вечером в тот же день, на этой же площади состоялся митинг граждан Березовки и красноармейцев Вознесенской бригады.

Что способствовало успешному разгрому врага и взятию нашими частями Березовки с танками!

Разгром белогвардейцев и интервентов под Березовкой явился результатом того, что во-первых интервенты не желали воевать против большевиков, их солдаты вышли из подчинения своего командования, второе: у белогвардейцев образовалась лихорадочная паника. /Уже за ст. Сербкой немецкие

6.-
колонисты ранее сопротивляющиеся довольно упорно прислади парламентариев, которые предложили капитуляцию/.

В третьих танки противника бездействовали в их танках не было горючего, а один вышел из строя, подбитый нашей гранатой. Остальные сдались в панике и в нежелании воевать.

В четвертых взятие Березовки и пяти танков способствовало еще активной помощи красным войскам со стороны трудящихся Березовки и бедняцко-середняцко массы крестьянства.

И, наконец, в пятых одним из решающих факторов - это смелость наших красноармейцев, сознательное отношение их в этой кровавой борьбе против внутренних помещиков, капиталистов и ненавистных чужоземных империалистов, посягнувших задушить нашу Советскую рабоче-крестьянскую власть.

Сбылись слова ВЕЛИКОГО ЛЕНИНА В.И. "Теперь уже Украина освобождается от немецких империалистов, которые хотели вывезти из Украины 60 миллионов пудов хлеба, а вывезли всего лишь 9 миллионов и в придачу вывезли такую штуку, какую им не переварить - вывезли большевизм". "На нем и полетели немецкие империалисты, на нем и полетят французские и английские империалисты". /См. Ленин т. 19, стр. 64/.

Так это и произошло с англо-французскими интервентами и белогвардейцами в 1919 году на подступах к г. Одессе.

М. ИРЕНКО
М. ИРЕНКО.
Київ
1/хІ 56 а.

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-4074. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 12-15.

**Наказ-звернення отамана Н. О. Григор'єва до вояків
Добровольчої армії та іноземних військових контингентів
переходити на бік Ради народних комісарів України**

20 березня 1919 р.

ПРИКАЗ

офицерам Добровольческой и иностранной армий, расположенных
в Одесском военном округе, 20 марта 1919 года № 1

Полевой штаб

Товарищи офицеры Добровольческой армии. На основании личного приказа председателя Совета народных комиссаров Украины тов[арища] Раковского поставляю вас в известность, что все те из вас, которые временно оставят ряды Добровольческой армии и перейдут на сторону трудящегося люда, могут рассчитывать на неприкосновенность личности и даже предоставление службы.

От себя приказываю вам подумать над теми условиями, в какие поставили вас бездарные генералы, капиталисты, маменькины сыночки и все те слепцы, которые думают, что человеки рождаются: одни бомжами, а другие батраками. Уже почти весь мир проснулся. Народ понял, что все люди есть люди. Что дальше быть рабом он не может; что за свободу свою он готов на всякие жертвы. Обращаюсь к вам, обманутый интеллигентный пролетариат: «Что спишь, мужичок, ведь весна на дворе»... Просыпайся скорей, ведь погибнешь ни за что. Так говорят казаки, партизаны и красноармейцы: смерть всем тем, кто с оружием в руках против нас.

Я, Атаман Григорьев, честно, по-братски, но твердо предупреждаю вас, что дело поддерживаемой вами буржуазии и капиталистов проиграно раз и навсегда. Взгляните на карту, и вы увидите сзади себя море, но в море спасения вам нет, вы, может быть, думаете удирать в Крым. Ошибаетесь: на Крым я тоже наступаю. 29-го марта по новому стилю в 9 часов утра я штурмом возьму Одессу; а вслед за Одессой будет взят и Крым. Вы, может быть, думаете на Кубань. Не успеете: билеты будут стоить дорого; для справки сообщаю вам, что ваши единомышленники, удирая из Херсона в Одессу, платили за палубный билет по двенадцать тысяч рублей.

Единственный для вас выход: столкнуть в море ваших генералов, поднять Красное знамя, опустить оружие и, вместо «Боже Царя Храни», мерно шагая к нам, петь «Вставай, подымайся, рабочий народ»...

Граждане иностранцы. Что заставило вас идти против нас. Неужели любовь к презренному металлу. Увы... Творцы великой войны, капита-

листы всего мира, своими жадными щупальцами, своею хитрою механикою выкачали у нас весь благородный презренный металл, у нас остались одни бумажки.

Неужели же вы считаете себя культурными людьми, однако выкалывавшие глаза рабочим в Херсоне, воюете за эти бумажки. Выгоднее для вас разыскать в Одессе на Пересыпи ту чудную машинку, которая в сутки вырабатывает миллионы «керенок», и заняться, по примеру Вильгельма Великого, мирным, честным трудом.

Наш народ ненавидит вас. Вы грабите нас. Вы хотите поработить нас. Вы высасываете последнюю кровь из нашего измученного, истерзанного вашими заботами о нас народа. Уйдите от нас. У вас на родине тоже революция. И многие из вас, защищая здесь нашу буржуазию и капиталистов, вернувшись к себе домой, будут воевать со своими капиталистами и буржуазией. Стыдно вам. Идите от нас, пока восставший народ не напомнил вам 1812 год, Херсон и Николаев.

Атаман ГРИГОРЬЕВ

По поручению Реввоенсовета политический комиссар РАТИН
Начальник Штаба ТЮТЮНИК

Копія. Російською мовою

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 221. Арк. 8–9.

№ 384

Підсумки діяльності Миколаївського міського самоуправління за період з 29 серпня 1917 р. до 22 березня 1919 р.

22 березня 1919 р.

Городская Управа
Марта 22 дня 1919 года

Деятельность Николаевского Демократического Общественного
Самоуправления с 29 августа 1917 года по 8 мая 1918 года
и с 11 декабря 1918 года по 22 марта 1919 года

Президиум Городской думы:

Председатель

А. М. Блинов /партия с[оциалистов]-р[еволюционеров]/,

Товарищи председателя:

1) И. К. Шабалов /партия с[оциалистов]-р[еволюционеров]/,

2) А. Ф. Тромкин /партия с[оциал]-д[емократов]/.

Городской секретарь

Г. К Минчин /партия с[оциалистов]-р[еволюционеров]/.

Городская дума начала свою деятельность 29 августа 1917 года, 8-го мая 1918 года германский губернатор, являвшийся тогда представителем своего, не свергнутого еще революцией, императорского правительства, под влиянием гетманского переворота в Киеве, а также местных буржуазных и цензовых кругов демократической Думы и Управы восстановил цензовую [Думу].

Только революция в самой Германии и свержение гетманщины на Украине помогли восстановлению 11 декабря 1919 года в Николаеве демократического самоуправления.

За восьмимесячный период своей деятельности /с 29 августа 1917 года по 8 мая 1918 года/ Городская дума имела 52 заседания и рассмотрела 336 дел большего или меньшего значения.

За три месяца второго периода /с 11 декабря 1918 года по 22 марта 1919 года/ Дума имела 29 заседаний и рассмотрела 95 дел.

К моменту передачи городских дел комиссарам Совета рабочих депутатов на рассмотрении остались следующие дела:

1) Добавление к постановлению Городской думы от 22 февраля 1919 года по поводу займа в 1 200 000 рублей в отделениях Державного и частных акционерных банков и принятия оплаты векселей из городской кассы в обусловленный срок;

2) Выборы представителей Думы в Комиссию по борьбе со спекуляцией;

3) Выборы одного товарища члена Управы, заведующего Продовольственным отделом;

4) Доклад комиссии по расследованию обстоятельств разгона демократической Думы;

36) Доклад Культурно-просветительского отдела об учреждении должности статистика;

37) Ходатайство опекуниши детей умершего материяльщика городской больницы Шипова – Е. Щепakiной о выдаче ей пособий на пропитание и образование детей Шипова;

38) Доклад Финансовой комиссии об установлении попудного сбора и грузов, привозимых по железной дороге;

39) Доклад Санитарного отдела о введении в городе Николаев особого санитарного налога, взамен существующего больничного сбора;

40) Доклад Строительного отдела об ассигновании кредита на восстановление и расширение здания «Эшопфа»;

41) Доклад Отдела социального обеспечения об ассигновании 25.000 рублей на помощь военнопленным;

42) Доклад К[ультурно]-просветительского отдела о застраховании эпидемического персонала Городской больницы на сумму 51 265 рублей;

43) Доклад К[ультурно]-просветительского отдела о постройке на Спасско-вокзальном шоссе здания для городского начального училища с ремесленным отделением имени А. Г. Попандополо;

44) Доклад К[ультурно]-просветительского отдела о выдаче учительнице К. Ф. Овденко 2 400 рублей вознаграждения за 35-летнюю службу;

45) Доклад его же об учреждении должности школьного инструктора;

46) Доклад его же о дошкольном воспитании и ассигновании на это дело 37 945 рублей.

КОМИССИЯ ПОМОЩИ ВОЕННОПЛЕННЫМ:

Патрикеев /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Сапожников /Н[ародная] св[обода]/, Ягодзинский /с[оциал]-д[емократ]/.

КОМИТЕТ ПОМОЩИ ВОЕННО-УВЕЧНЫМ:

Бондаренко /с[оциал]-д[емократ]/, Лимоне /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/,

Эйсмонт /не гласн[ый]/.

КОМИССИЯ по обследованию обстоятельств,

сопровождавших роспуск Городской думы:

Терентьев /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Коссой /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Короткий /с[оциалист]-р[еволюционер]/, Савускан /Н[ародная] св[обода]/,

Макотинский /с[оциал]-д[емократ]/, два представителя от служащих.

КОМИТЕТ по выяснению вопроса о топливе:

Морозов, Селезнев /с[оциалисты]-р[еволюционеры]/,

Рабинович /евр[ейская] ф[ракция]/,

Шапиро /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/.

УЧИЛИЩНАЯ КОМИССИЯ:

Браславский /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Сапожникова /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Пильников /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

[София] Мандельштам /с[оциал]-д[емократ]/,

Жигалко /с[оциал]-д[емократ]/, Сапожников /Н[ародная] св[обода]/,

Шульман /евр[ейская] фр[акция]/,

Костенко С. /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/,

Балабанов /с[оциалист]-р[еволюционер], не гл[асный]/,

Внуков /с[оциалист]-р[еволюционер], не гл[асный]/.

КОЛЛЕГИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ УПРАВЫ:

Макотинский /с[оциал]-д[емократ]/, Кочкин /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Шапиро /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/,

Пархоменко /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/.

КОМИССИЯ по заведыванию общественными работами:

Терентьев /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Выходцев /с[оциалист]-р[еволюционер]/, Принц /с[оциал]-д[емократ]/,

Киреевский /Н[ародная] св[обода]/, Жигалко /с[оциал]-д[емократ]/,
 Сорокин /не гл[асный]/, Блехман /не гл[асный]/, Ковалев /не гл[асный]/,
 Эйсмонт /не гл[асный]/, Дмитриев /не гл[асный]/.
 КОМИССИЯ ПО ОБЛОЖЕНИЮ: Рахманович /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Коссой /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Браславский /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Гриценко /с[оциал]-д[емократ]/, Тромкин /с[оциал]-д[емократ]/,
 Бронфенбренер /не гл[асный]/.
 КОМИССИЯ по расследыванию ставок на потребление электрич[ества]:
 Выходцев /с[оциалист]-р[еволюционер]/, Штопа /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Савускан /Н[ародная] св[обода]/, Иванов /не гл[асный]/.
 В ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ СОВЕТЫ:
 Терентьев /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Рахманович /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Минчин /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Блинов /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Билик /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Коссой /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Кокизов /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Шаргородский /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Сапожникова /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Браславский /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Штопа /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Перепаденко /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Филиппов /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Короткий /с[оциалист]-р[еволюционер]/,
 Дуброва /нар[одный] соц[иалист]/, Киреевский /Н[ародная] св[обода]/,
 Жигалко /с[оциал]-д[емократ]/, Мандельштам /с[оциал]-д[емократ]/,
 Фирсов /с[оциал]-д[емократ]/, Угрюмов /с[оциал]-д[емократ]/,
 Принц /с[оциал]-д[емократ]/, Ягодзинский /с[оциал]-д[емократ]/,
 Балабанов /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/, Просандеев /не гл[асный]/,
 Богуславский /не гл[асный]/, Внуков /не гл[асный]/,
 Костенко С. /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/, Горышкин /не гл[асный]/,
 Горловский /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/, Маташников /не гл[асный]/,
 Сорокин /не гл[асный]/, Канторович /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/,
 Доргольц /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/,
 Иванов /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/, Пуриц /не гл[асный]/,
 Шнуклерман /не гл[асный]/, Шнейдер /не гл[асный]/,
 Сидранский /не гл[асный]/, Куперман /не гл[асный]/.

В ПОПЕЧИТЕЛЬНЫЕ СОВЕТЫ:

Заполенко /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Паршиков /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Рыжиков /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Кудричев /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Патрикеев /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Ротбург /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Киреевский /Н[ародная] св[обода]/, Жигалко /с[оциал]-д[емократ]/,

Богуславский /не гл[асный]/, Есельский /не гл[асный]/,

Плажеников /не гл[асный]/, Костенко С. /с[оциал]-д[емократ], не гл[асный]/,

Горышкин /не гл[асный]/, Кац /не гл[асный]/, Лещинский /не гл[асный]/.

РЕВИЗИОННАЯ КОМИССИЯ Городского ломбарда:

Кочкин /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Перепаденко /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Филиппов /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Цильников /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Макотинский /с[оциал]-д[емократ]/.

УЧЕТНО-ССУДНЫЙ КОМИТЕТ Городского банка:

Коссой /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Лучинский /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Заполенко /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Гладштейн /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Макорский /не гл[асный]/, Маргулис /не гл[асный]/.

РЕВИЗИОННАЯ КОМИССИЯ для бесплатных городских столовых:

Рыжиков /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Богуславский /с[оциалист]-р[еволюционер]/,

Немировский /не гл[асный]/.

2) Назначенные Городской управой:

а) Из Членов Управы: Г. К. Плотицын, В. С. Кузнецов, Н. Ф. Силина и Н. Н. Мандельштам по пересмотру штатов служащих Городской управы.

б) По рассмотрению виновности лиц, названных в заседании думской фракции партии с[оциалистов]-р[еволюционеров] 5 сего марта в составе представителей: от Управы Г. К. Плотицына, Отдела труда, правления Союза городских служащих С. С. Ховраченко и правления Союза городских работников М. С. Масько-Гороха.

в) Ревизионная для рассмотрения отчета городского общественного банка за 1913 год: В. С. Кузнецов, А. А. Перепаденко и С. И. Паричев.

г) Комиссия для ведения дела закупки и продажи топлива из членов Управы: С. М. Шаргородского, Н. Ф. Силина, М. Я. Макотинского и Б. К. Малевича.

д) Малая Финансовая комиссия из членов Управы: В. С. Кузнецова, Е. М. Браславского и Н. Н. Мандельштама для разработки финансовых вопросов внутреннего порядка и проч[его].

е) Комиссия по выборам в Городскую думу нового состава: Председатель член Управы Я. П. Ряппо, члены: С. И. Патрикеев, Г. Е. Химчин, Н. Я. Киреевский, Л. И. Добровольский, М. Л. Ротбург, С. Е. Хотенков.

Состав Городской управы: Городской голова Костенко, товарищ Городского головы член Управы Г. К. Плотицын, члены Управы: С. М. Шаргородский – Х[озяйственно]-распорядительный отдел, Я. П. Ряппо – Культурно-просветительный отдел, В. С. Кузнецов – Т[оргово]-финансовый отдел, Н. Н. Мандельштам – Отдел труда, И. М. Браславский – Отдел соц[иального] обеспечения, Н. Ф. Силин – Отдел технич[еских] предприятий, В. К. Малевич – Строит[ельный] отдел, Г. К. Плотицын – Санит[арный] отдел, М. Я. Макотинский – Продовольст[венный] отдел, Секретарь Д. М. Кокизов.

Городская управа с 30 августа 1917 года по 8 мая 1918 года имела 147 заседаний и рассмотрела 1315 дел. С 11 декабря 1918 года по 22 марта 1919 года имела 68 заседаний и рассмотрела 1041 дело.

Управой начаты и еще не закончены следующие дела:

1) Выработка коллективного и тарифного договора с городскими служащими и рабочими.

2) Выработка новых штатов для каждого отдела и разгрузка от излишних служащих и рабочих.

3) Составление списков избирателей к новым выборам в Город[скую] думу.

4) Обложение имущих на покрытие чрезвычайных расходов города, вызванных народными бедствиями.

5) Переоценка всех недвижимых имуществ.

6) Общественные работы для безработных.

Намечены для ближайшей разработки: а) введение систематического предварительного контроля городских расходов, б) организация городского земельного хозяйства, в) передача в ведение города земель других ведомств в пределах городского населения, г) пересмотр городского налогового аппарата, д) будущее городское строительство.

Городской Голова /подпись/

Секретарь Управы Д. Кокизов /подпись/

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 20–26.

**Протокол засідання Миколаївської міської думи,
у якому Дума визнала Радянську Федеративну Республіку
й приналежність до неї міста Миколаєва та передала
свої повноваження Раді робітничих депутатів**

22 березня 1919 р

Журнал заседания Николаевской городской думы
1919 года марта 22 дня

Председательствовал:

Председатель Городской думы Александр Михайлович Блинов

Д о к л а д

о политическом положении и о переходе всех фракций
к Совету Рабочих Депутатов

Николаевская городская дума, обсудив в своем заседании сего 22 марта вопрос о положении городского самоуправления в связи с совершившимся фактом присоединения г[орода] Николаева к Советской Федеративной Республике, заявляет:

1) избранная всем населением в августе 1917 г. Никол[аевская] гор[одская] дума, неуклонно оставаясь на своем ответственном посту органа местного самоуправления, при самых тяжелых условиях во все переходные политические моменты. Во время отсутствия связи с государственными центрами Дума расширяет круг своих непосредственных полномочий, принимала на себя в пределах необходимости функции государственной власти, чтобы охранить гражданский порядок и организацию местной хозяйственной жизни;

2) с наступлением германской оккупации Дума, защищая права и интересы трудового населения, подверглась жестоким репрессиям со стороны германских военных властей и была разогнана 8 мая 1918 г. за отказ подчиняться насилию и ее нежелание служить орудием угнетения населения под давлением воли оккупантов, а на ее место незаконно была поставлена приказом германского военного командования против воли всего населения упраздненная цензовая Дума дореволюционного времени;

3) восстановленная в момент падения гетманщины волной народного подъема и поддержанная организованными рабочими массами, демократическая Дума вернулась к своим обязанностям 11 декабря 1918 г. и употребила все свои усилия на то, чтобы последовательной программой социальных мероприятий облегчить тяжесть постигших город бедствий

и в пределах возможного сгладить последствия мартовских событий 1918 г., безработицы, голода и эпидемий, режим оккупации и гетманщины, всю тяжесть обрушившихся на плечи рабочего класса;

4) в течение последних 3-х с половиной месяцев Дума всеми своими силами охраняла права населения от всяких внешних покушений как со стороны внешних оккупантов – германцев, так и от попыток вмешательства со стороны новых пришельцев – представителей военной силы держав Антанты. В то же время Дума вела решительную борьбу против подчинения Николаева власти командования Добровольческой армии, считая, что эта военная диктатура, собравшая вокруг себя все силы черной реакции, несет с собою упразднение всех завоеваний революции;

5) охраняя во всей полноте принципы демократического самоуправления, Дума успела во внутренней жизни города за этот период поддерживать гражданский демократический порядок, опираясь на организованную народную милицию, и сосредоточить все вопросы гражданского управления в руках избранного Думой гражданского комиссара города в качестве представителя государственной власти в городе. Следуя этой линии поведения и опираясь на поддержку организованной революционной демократии, Думе удалось отстоять фактическую независимость от всех случайных претендентов на власть: добровольцев, Директорий, Антанты. Г[ород] Николаев сравнительно безболезненно вышел из крайне запутанного политического положения после тяжких потрясений и без разрушений его хозяйственного аппарата;

6) с момента эвакуации иноземных военных сил – греко-французов и австро-германцев и со вступлением в город советских войск Николаев вошел в состав Советской Федеративной Республики и снова стал частью великой России;

7) отныне государственной властью на территории города Николаева является Велико-Русское и Украинское Советское Правительство, а местным органом этой власти при единодушном одобрении всех социалистических партий и всего трудового городского населения 15 марта объявил себя Николаевский Совет Рабочих Депутатов;

8) сего 21 марта Никол[аевской] гор[одской] думой получено предложение Исполнительного комитета Совета сдать все городские дела учрежденным при Совете отделам согласно установленной в Советской России организации местного управления путем сосредоточения его в руках местных Советов;

9) исходя из тех соображений, что а/ переход власти в руки Советского Правительства есть единственно мыслимый, желательный и возмож-

ный способ продолжения и завершения Российской революции; б/ власть Совета в городе признана всеми социалистическими партиями и всем трудовым населением; что в/ при данных общеполитических условиях только твердая власть Советского Правительства способна дать решительный отпор всем контр-революционным силам российской и международной реакции; г/ всякая борьба с Советским Правительством за власть, когда она опирается на широкое сочувствие трудовых масс, будет вести к ослаблению единого революционно-социалистического фронта.

Николаевская городская Дума считает недопустимым противодействовать решению Совета реорганизовать городское самоуправление путем распределения его функций между отделами Совета, а потому и признать необходимым всемерно содействовать планомерной передаче всех городских дел с 24 марта с[его] г[ода] уполномоченным Советом заведывающим отделами. Принимая это постановление, Николаевская городская дума одновременно доводит до сведения всего избравшего ее населения города, что с 24 марта с[его] г[ода] Дума ввиду перехода всех городских дел в ведение Совета рабочих депутатов прекращает исполнение возложенных на нее обязанностей и считает с этого момента себя свободной от той ответственности, которая лежала на ней как на законно избранном правомочном органе городского самоуправления.

Никол[аевская] гор[одская] дума, избранная всем населением в 1917 г. по закону Верховного Правительства на основании всеобщего избирательного права по четырехчленной формуле с пропорциональным представительством, считала своим долгом по окончании срока своих полномочий 1 января подготовить выборы новой Думы на основах того же избирательного закона. С этой целью Думой была произведена перепись населения и приступлено к составлению избирательного списка. Но происшедшие события настолько изменили политическое положение, что выборы новой Думы отпали вообще за переходом функций городского самоуправления к Совету рабочих депутатов.

Заканчивая после полуторагодового периода свою напряженную работу на пользу всего населения, и прежде всего ее беднейшей части, трудовых классов, Николаевская городская дума надеется, что ее усилия не пропали даром.

Работа Думы все время протекала в обстановке непрерывных политических переворотов и государственного хозяйственного развала. Но Дума, при всех положениях, неуклонно несла свой ответственный долг перед населением, черпая опору в сознании той важной роли в строи-

тельстве нового революционного порядка, которая была возложена революцией на плечи органов местного самоуправления. Дума выражает твердую уверенность, что по мере перехода от периода гражданской войны к систематическому внутреннему строительству, когда окончится непримиримая борьба трудовых и нетрудовых классов всеобщим объединением трудящегося человечества, вновь восстановится великая роль демократического принципа всеобщего избирательного права как фундамента при построении органов местного самоуправления, ибо только этот принцип истинной гражданственности обеспечивает полное развитие на основании равноправия всех живых творческих сил, необходимых для создания будущего царства свободного труда.

Единогласно собранием Думы принимается следующее постановление о порядке сдачи дел представителям Совета рабочих депутатов: Городская дума, преследуя интересы всего населения и стремясь не допустить нарушения работы налаженного городского аппарата, считает своим долгом принять все меры к тому, чтобы все дела по всем отделам городского самоуправления были сданы Совету в полном порядке, со всеми отчетами, материалами, необходимыми справками и перечнями неразрешенных деловых вопросов, поэтому:

1) Дума поручает Городскому голове, Коллегии Городской управы и Коллегии Продовольственной управы приступить с 24 сего марта к сдаче всех дел, озаботившись приведением всех балансов и оправдательных документов;

2) за прекращением всей работы Николаевская городская дума освобождает от всех служебных обязанностей и от ответственности за дальнейшее ведение городских дел Председателя Думы и весь состав Президиума Думы, гражданского комиссара города, Городского голову, Коллегию Городской Управы, Коллегию Продовольственной Управы, все избранные Думой исполнительные и подготовительные комиссии, как из состава гласных, так и из граждан города, а также всех отдельных избранных уполномоченных Думы в разных организациях и учреждениях. Все вышеперечисленные должностные лица городского самоуправления и выборные представители Думы обязаны оставаться при деле до того срока, в который может быть произведена планомерная передача всех дел Городской думой по всем отделам;

3) после официальной сдачи для каждого отдела Дума поручает Городскому голове и соответственному члену Управы озаботиться составлением передаточного акта, который должен быть подписан уполномоченным представителем Совета, принявшим дела отдела в

свое ведение. По окончании сдачи дел по всем отделам Коллегия Управы составляет общий окончательный акт о сдаче городских дел Совету с перечислением всех соответствующих документов, оправдывающих порядок передачи;

4) все должностные выборные лица городского самоуправления, гласные Думы, члены думских комиссий и избранные уполномоченные Думы могут принимать фактическое участие в дальнейшей работе по городскому самоуправлению лишь в случае их персонального приглашения в качестве сведущих лиц, но не как представителей Думы и ее фракций;

5) Дума поручает Президиуму Думы и Коллегии Управы озаботиться составлением отчета о работе Думы за все время ее существования со времени ее выбора в августе 1917 года до последних дней и издать этот отчет как фактический материал по вопросам городского управления, опубликовать выдержки всех материалов, имеющие общественное значение, для сведения всего населения.

В настоящем заседании Думы участвовали гласные: Костенко, Терентьев, Короткий, Коссой, Кудричев, Филипов, Рахманович, Рыжиков, Силин, Кокизов, Панеко, Минчин, Паршиков, Браславский, Патрикеев, Сапожникова, Черников, Выходцев, Дучинский, Бондаренко, Селезнев, Блинов, Гаврилов, Билик, Кочкин, Борисенко, Киреевский, Дуброва, Ряппо, Мандельштам, Принц, Ротбурт, Макотинский, Жигалко, Левин, Ягодзинский, Рабинович, Кенигсберг, Лемельман, Майдман, Виторт, Багинский, Крайзман, Шпота, Тараканов, Ксенский, Фирсов, Угрюмов, Каменецкий и представитель Районного Комитета Коротаев.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 158. Арк. 124–126.

Перебіг подій, пов'язаних з евакуацією германських військ з території Миколаївщини впродовж листопада 1918 – березня 1919 рр., складений німецькими дослідниками на основі документів німецьких архівів та свідчень військових кореспондентів⁷⁴

Березень 1919

Отступление германских войск из Причерноморья

При вступлении в южные районы Украины весной 1918 года на долю германских частей остались только Крым, Таврия, оспариваемый Украиной и донскими казаками Таганрогский уезд, район Луганска и Ростова, в то время как юг и юго-запад страны были предоставлены австро-венгерским союзникам⁷⁵. Изменения начались лишь тогда, когда события на Балканах, и прежде всего расположение австро-венгерской Восточной армии, потребовали новых мероприятий.

Крушение гетманского правительства сказалось и в Причерноморье. Повсюду в крупных городах власть перешла в руки доверенных лиц Петлюры. Однако, им не удалось поддержать порядок своими силами. В деревнях образовались банды отъявленных грабителей и безработных, а также амнистированных заключенных, часто достигавшие нескольких тысяч человек...

К началу переворота в Крыму и граничивших с ним округах Таврии находилось 52-е генеральное командование с 212-й пехотной дивизией, 15-й ландверной дивизией и 4-й баварской кавалерийской бригадой; в районе Ростов – Таганрог 2-й резервный полк пополнения из 215-й пехотной дивизии; в Николаеве – штаб 42-й кавалерийской бригады и 415-й пехотный полк; в Одессе и ее округе – основные силы 7-й (вюртембергской) ландверной дивизии. 9-й ландштурменный полк 11 ноября [1918 г.] прибыл на железнодорожную линию Елисаветград – Долинская для охраны этой магистрали. Наконец, началась транспортировка германских войск из Закавказья и Константинополя в украинские гавани, откуда они должны были проследовать в Германию...

Первые распоряжения об отправке войск группы армий «Киев» включали в общий план транспортировки и войска из Причерноморья,

⁷⁴ Наведено за виданням: Darstellungen aus den Nachkriegskampfen deutscher Truppen und Freicops / bearb. und brsg. von der Kriegsgeschichtlichen Forschungsanstalt des Heeres: 9 Bde. Berlin, 1936–1943; Описание послевоенных боев германских войск и фрайкоров. Вывод войск с Востока / пер. с нем. и комм. Л. В. Ланника. Москва: Посев, 2014. С. 127–140.

⁷⁵ Миколаїв як губернаторство лишається під управлінням германського командування.

первыми из которых должны были двинуться так называемые части «Косполи» и «Поти». Из них к 28 ноября в Одессу и Николаев с Кавказа прибыли: штаб 29-го баварского пехотного полка, 9-й резервный егерский батальон, 19-й и 153-й зенитные взводы (личный состав), 28-й летный отряд, 203-я полевая пекарня; из Константинополя – 3-й батальон 374-го пехотного полка, 3-я горная батарея.

Поначалу складывалось впечатление, что все переброски могут пройти вполне планомерно. 52-е генеральное командование и 212-я пехотная дивизия до начала декабря транспортировались совершенно беспрепятственно. Вывод частей «Поти» и «Косполи» тоже продолжался, хотя ему несколько мешал уже начавшийся поцесс отправки австрийцев и германских частей из Крыма.

Колонна Ашауэра – 9-й резервный егерский батальон, баварский кавалерийский саперный отряд и эскадрон, к которому позже примкнул еще и 3-й горно-артиллерийский дивизион из Палестины, – в середине ноября приняла на себя охрану железной дороги Одесса – Вознесенск – Новоукраинка и теперь, немало рискуя, держалась вплоть до начала декабря посреди бунтующих австрийцев, войск гетмана и Петлюры, большевиков и полубольшевиков. Затем, на основании соглашения с петлюровцами, она поехала через Фастов – Голобы в Белосток...

4-я баварская кавалерийская бригада начала свой прославленный анабасис. Переброска морем ландверной дивизии из Крыма в Николаев, проходившая по итогам переговоров начальника германской комиссии по перемирию на Черном море вице-адмирала Хопмана с командующим британской эскадрой, также осуществлялась без помех. 13 декабря германские войска оставили Севастополь, ведь в целом транспортировка оттуда уже состоялась...

Из многочисленных больных частей «Косполи» удалось, на основании договоренностей с представителями Антанты, отправить 800 человек на кораблях в Геную, откуда их должны были переправить на родину. Германский уполномоченный по делам флота настоятельно предупреждал – из-за возникших в Одессе и Николаеве сложностей – о нежелательности проезда через Украину все еще остававшихся в Хайдар-Паша⁷⁶ войск. Он рекомендовал в переговорах с Антантой добиваться транспортировки через Софию или Геную. Поначалу требовали отправки морем и войска в Одессе и Николаеве.

⁷⁶ Початкова станція залізниці Стамбул – Багдад на азіатському березі Босфору навпроти Константинополя (примітка перекладача).

Эти переговоры, как казалось сначала, складывались удачно, но вскоре стали крайне тяжелыми, поскольку обстановка на железных дорогах коренным образом изменилась. Организации с 26 ноября систематической охраны железной дороги на участке Николаев – Знаменка – Смела частями 15-й ландверной дивизии, на основании приказа штаба группы армий, так и не последовало, так как войска, за исключением одной-единственной части – 3-го батальона 53-го ландверного полка, отказывались выходить из вагонов. Кроме того, к северу от Знаменки магистраль оказалась перерезанной. Тем самым предполагаемое группой армий взаимодействие с 93-й пехотной и 7-й ландверной дивизиями было сорвано...

15-я ландверная дивизия попыталась сосредоточить свои силы в районе Знаменка – Елисаветград, причем ее передовые транспорты вошли в контакт с эшелонами 13-й ландверной дивизии и добились продолжения пути за счет сдачи оружия украинцам. При этом военнослужащие 15-й ландверной дивизии заявили, что судьба оставшихся позади них товарищей им безразлична. Даже штаб 10-й ландверной бригады купил себе право проследовать на Знаменку в обмен на два орудия и шесть пулеметов. Другие транспорты, частью прибывшие с востока, старались добиться отправки назад в Николаев. А пока встали у Долинской.

Начинать переговоры с украинцами, действовавшими на николаевском направлении под командованием генерала Филатьева⁷⁷, оказалось нецелесообразным. Филатьев лишь пытался выиграть время, чтобы подтянуть подкрепления. Заносчивостью своих писем и телеграмм он перещеголял даже своего сотоварища, известного атамана Григорьева, так что командир 15-й ландверной дивизии генерал-лейтенант Зак посчитал необходимым поставить украинцам ультиматум, где требовал полной свободы передвижения для находившихся у Долинской германских войск. Когда в 8 утра 8 января [1919 г.] он был отклонен, германский отряд майора Дёринга отправился вдоль железной дороги на север и облегчил прорыв к Николаеву вышеупомянутым частям...

О возобновлении железнодорожного общения с Родиной пока нечего было и думать, так как украинские атаманы, вопреки договорным обязательствам, взятым на себя их правительством, сделали невозможной работу железных дорог, разрушив их и удалив весь персонал и подвижной состав, задействованный на магистралях.

⁷⁷ Мається на увазі генерал-лейтенант Д. В. Філат'єв, який недовгий час служив в армії УНР в кінці 1918 – на початку 1919 р. (Примітка перекладача).

По отчетам 2-го батальона 224-го пехотного полка видно, что все прибывшие через Полтаву составы украинцы отправляли по одному через Кременчуг – Знаменку – Фастов, где их систематически разоружали и грабили. Бои некоторых составов, при перевесе сил украинцев, по большей части заканчивались поражением немцев. Раненых зверски калечили. В Елисаветграде в плен попали 15 офицеров и солдатский Совет⁷⁸.

Генерал-лейтенант Зак в этих обстоятельствах решил оставаться в Николаеве. Из всех находившихся в городе и вокруг него частей он образовал «группу Николаев», начальником штаба которой стал майор фон Кесслер. Он выставил охранение на север и на восток и на каждой из трех магистралей держал наготове по бронепоезду, а на р. [Южный] Буг – вооруженный речной пароход. Наиболее угрожаемый участок Кульбакино – Водопой был оборудован опорными пунктами.

Благодаря этим энергичным мероприятиям в середине января на внешнем фронте воцарилось спокойствие. Столь хвастливый дотоле Григорьев даже соизволил сделать предложение о перемирии, которое, однако, содержало невыполнимые требования – полностью очистить Николаев, и поэтому было отклонено. Не принесла результатов и состоявшаяся 19 января беседа между представителями группы и атаманом. Замысел силой оружия проложить себе дорогу через юг России был оставлен как невыполнимый.

В самом городе удалось, пусть и с некоторыми трудностями, поддерживать порядок и спокойствие. Крупных выступлений не было и в войсках...

Между тем продолжались переговоры с английскими и французскими адмиралами относительно отправки войск морем. В то время как местные уполномоченные Антанты выказали значительное понимание проблемы, попытки получить суда нужного тоннажа с Родины наталкивались на непреодолимые препятствия из-за отрицательной позиции комиссии по перемирию. Это было тем более прискорбно, что уже 23 декабря [1918 г.] штаб группы армий заявил, что в связи с положением дел на транспорте и распространением большевизма на Украине спокойно вывести ожидающиеся из Азии воинские части будет невозможно. Настоятельно необходима отправка этих частей, как и тех, что уже находятся в Николаеве. Группа армий в связи с этим обратилась к адмиралу

⁷⁸ Йдеться про штаб 1-го вюртемберзького ландверного полку польової артилерії (майор Майер-Клазон) і його солдатську Раду, які були полонені на вокзалі Єлисаветграда після короткого бою. Пізніше вони були звільнені російськими добровольцями і Червоним Хрестом і зуміли приєднатися до 15-ї ландверної дивізії в Миколаєві. (Примітка перекладача).

Хопману и главнокомандующему на Востоке с просьбой воздействовать на комиссию по перемирию. О том же беспокоилось и военно-морское ведомство рейха, действуя через военно-морскую комиссию по перемирию.

Антантовская комиссия по перемирию, тем не менее, 1 января полностью отклонила все германские предложения. В таких обстоятельствах Верховное Главнокомандование посчитало, что все попытки договориться о вывозе войск морем на судах Антанты бесполезны, и 9 января через Главнокомандующего на Востоке отдало штабу группы указание подготовить четкие инструкции отрезанным частям на тот случай, если транспортировка морем окажется невозможной. Теперь можно было сдавать Николаев и другие еще занятые немцами прибрежные города украинцам, более не ожидая следующих транспортов из Турции...

В начале февраля главнокомандующий войсками Антанты на юге России французский генерал д'Ансельм издал важный приказ об отправке германских войск. В нем отсутствовало главное – срок начала вывода, зато он содержал весьма определенные указания о дальнейшей сдаче оружия и военного имущества и об ограничении размера запасов, которые можно взять с собой, в связи с чем германская комиссия по перемирию в Николаеве выразила резкий протест.

Судя по развитию обстановки на Украине, у 15-й ландверной дивизии были весьма ограниченные возможности для боевого применения. На востоке Украины по пятам за отступающими немецкими частями повсеместно следовали большевики. Вместе с южноукраинскими бандами, нередко лишь формально подчинявшимися Петлюре, они угрожали теперь и Николаеву, и Херсону, в гавани которого Антанта высадила греческие и французские войска.

Мероприятия 15-й ландверной дивизии по охране местности вокруг Николаева увенчались полным успехом. Дивизия в течение февраля даже смогла совершить несколько рейдов для защиты немецких колоний. При этом успешно действовали, прежде всего, четыре направленных туда бронепоезда.

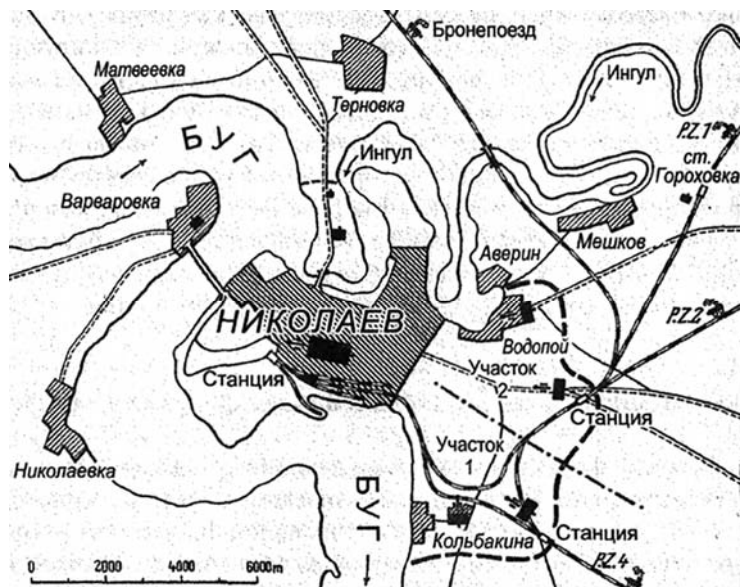
27 февраля переговоры германской комиссии по перемирию с Антантой подошли к концу. Обе германские группировки должны были быть вывезены на имеющихся русских судах из Одессы, для чего туда же переводились суда из Николаева. На смену немцам 1 марта в Николаев прибыл один греческий полк. Были отданы соответствующие приказы о погрузке на суда и об отправке.

И действительно, 2 марта первый транспорт отправился из Николаева в Одессу. Однако, прежде чем могли продолжить движение, 2 марта последовала атака большевиков на Херсон, обороне которого успешно содействовал германский бронепоезд. То же повторилось и под Николаевом. Там натиск был полностью отражен. Командир дивизии смог последний раз выразить войскам, участвовавшим в бою, свою признательность. Он добавил: «В ходе этого дня вновь стало ясно, что противник ничего не добьется там, где войска без колебаний оказывают ему энергичное сопротивление». Особенно отличился 2-й батальон 224-го резервного пехотного полка и 2-я пулеметная рота 415-го полка. Бои под Херсоном 9 марта окончились поспешным оставлением города Антантой, причем французы отправились на свои суда, не обращая внимания на продолжавших сражаться греков. Греки, с большим трудом и лишениями все же пробившиеся к кораблям, отомстили тем, что по прибытии в Одессу устроили сцену братания с немцами.

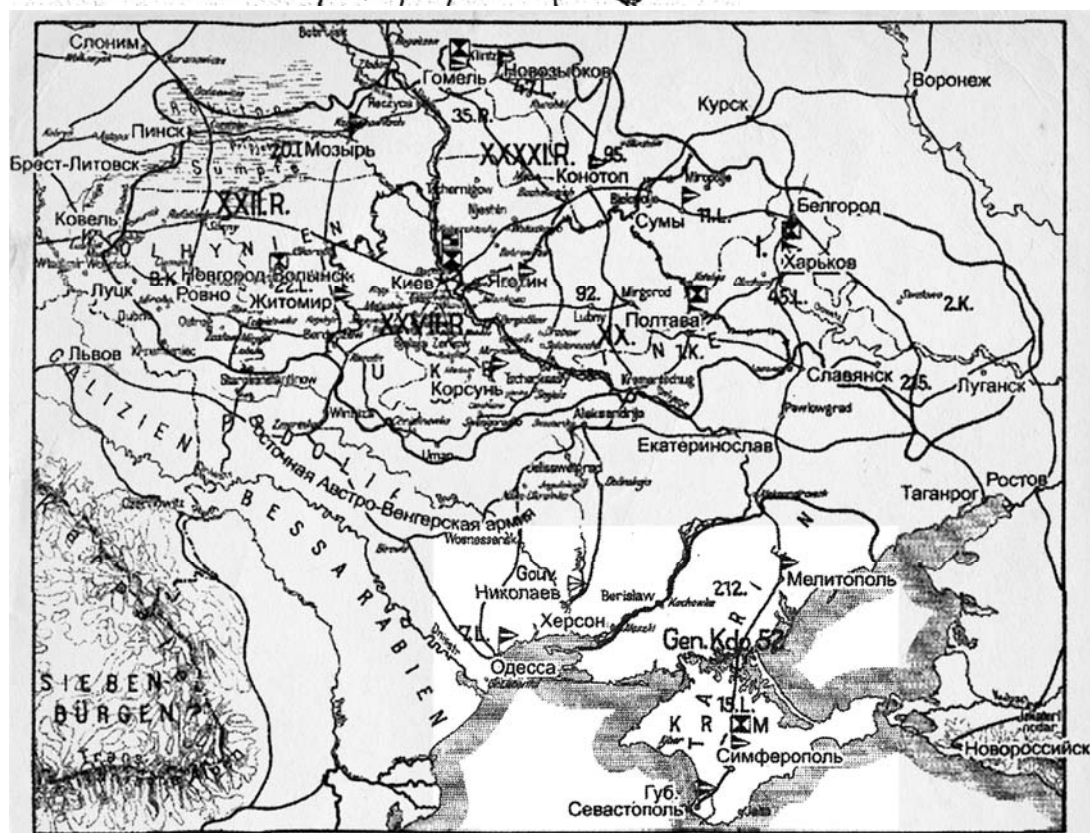
Вывод гарнизона из Николаева смог возобновиться лишь 9 января и продолжался до 16-го. 10-го войска Антанты вновь поспешно оставили город. При этом генерал д'Ансельм повторно обещал адмиралу Хопману вывоз германских войск через Константинополь в Гамбург в обмен на гарантии безопасного вывода частей союзников. С атаманом Григорьевым майор фон Кесслер заключил соглашение, по которому вплоть до окончания вывода войск устанавливалось прекращение огня. Это не помешало русским в ночь на 15 марта внезапно напасть на станцию Водопой и пленить ее гарнизон. Группа «Николаев» теперь отвела свои соединения к окраинам города, в то время как русские продолжали насаждать. Новые переговоры с Григорьевым никакого результата не дали. Он утверждал – вероятно, искренне, – что его солдаты вышли из-под контроля.

В таких обстоятельствах не оставалось ничего другого, как позволить все еще остававшимся в Николаеве войскам погрузиться на корабли. Это удалось провести без потерь, хотя в разных концах города уже шла стрельба и начались пожары, а единое руководство было уже невозможно. Корабли отчалили в ночь на 16 марта, хотя русские выкатили свои батареи на берег...

Дальнейшая отправка 15-й ландверной дивизии из Одессы, из-за понадобившейся перегрузки на другие корабли, растянулась до 23 марта, а прибытие ее к Константинополю – до 25 марта.

Дислокація групи
германських військ
«Миколаїв»
у лютому 1919 року ⁷⁹

Дислокація германських військ в Україні на початку листопада 1918 року.
На мапі Миколаїв і Севастополь позначені як «губернаторства» – «gouvernements»⁸⁰

⁷⁹ Описание послевоенных боев германских войск и фрайкоров... С. 138.

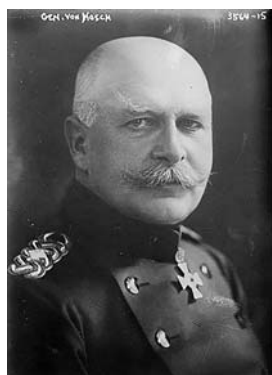
⁸⁰ Там само. С. 254.

Генерал Костянтинос Нідер –
командувач грецьким військовим
контингентом в Україні

Командуючий союзними військами Антанти
генерал Філіп Генрі д'Ансельм (в центрі). Одеса, 1919 р.

Генерал
Роберт фон Кош

Генерал-лейтенант Зак –
командувач евакуацією
германських військ з Миколаєва
на початку 1919 р.

Адмірал Хопман –
командувач германськими
військово-морськими
силами в Миколаєві

Німецький військовий транспорт на залізничній станції. Німецька світлина 1918 р.

Повідомлення про ревізію сейфів і реквізицію цінностей
у заможних містян Миколаєва

4 квітня 1919 р.

Ревизия сейфов.

В настоящее время финансовым отделом производится ревизия сейфов во всех местных банках.

В сейфах помимо большого количества разных ценностей, обнаружена большая сумма наличных денег, преимущественно „романовских“ кредиток.

В сейфах, уже обревизованных в среднем в день обнаруживалось до 150.000 руб.

Общая сумма наличных денег обнаруженных в сейфовых хранилищах по предположению ревизирующих, достигнет 3—3 с половиной миллионов рублей.

Во многих сейфах находились бумаги всех займов и редкие по своей древности ценности.

Обнаруженные деньги переносятся на личный текущий счет владельца того сейфа, в котором была обнаружена та или иная сумма.

Повідомлення голови Миколаївського ЧК Абашидзе
про вбивство чекістами директора-розпорядника
миколаївських суднобудівних заводів С. П. Юренева

16 квітня 1919 р.

От Председателя Чрезвычайной Комиссии при Исполкоме Ни колаевского Совета.

Официально.

Я, Председатель Чрезвычайной
Комиссии, довожу до всеобщего
сведения о нижеследующем:

Вчера арестованный несколько
дней тому назад бывший дирек-
тор завода „Наваль“ Юренев, был
вызван на допрос в Чрезвычайную
Комиссию.

После допроса и состоявшегося
постановления об оставлении Юре-
нева под стражей он был сдан
конвоем из двух красноармейцев
для сопровождения его обратно в
Каторжную тюрьму. Но по дороге
в тюрьму Юренев был убит, как
выяснилось, самим конвоем. Счи-
тая, что подобная расправа с арес-
тованным и еще не ссужденным
гражданином совершенно недопу-
стима, считая, что Советская власть
имеет достаточно сил, чтобы бо-
роться с совершившими то или
иное преступление против устоев
Советской республики не путем
убийства в спину, а путем гласно-
го народного суда, я, во исполне-
ние постановления Исполкома, не
медленно арестовал конвойных и
передал дело об убийстве Суду
Революционного Трибунала.

Председатель Чрезвычайкома

Абашидзе

**Наказ уповноваженого Робітничо-селянського уряду України
в Миколаєві, Херсоні та їх окрузі І. Скляра про заходи боротьби
з контрреволюційною пропагандою, опублікований у газеті
«Известия» від 18 квітня 1919 р. № 22**

18 квітня 1919 р.

**ПРИКАЗ УПОЛНОМОЧЕННОГО РАБОЧЕ-КРЕСТЬЯНСКОГО
ПРАВИТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ В НИКОЛАЕВЕ, ХЕРСОНЕ
И ИХ ОКРЕСТНОСТЯХ И. СКЛЯРА О МЕРАХ БОРЬБЫ
С КОНТРРЕВОЛЮЦИОННОЙ ПРОПАГАНДОЙ**

18 апреля 1919 г.

В последнее время обнаглевшая контрреволюция все выше и выше подымает свою черную хищную голову.

Гнусные провокационные слухи, распространяемые буржуазией и ее жалкими прихвостнями, заражают и так напряженную атмосферу гнилым зловонием базарных сплетен, подстрекательствами к погрому и бандитизму.

От имени Советского правительства обращаюсь к благоразумию сознательных рабочих и крестьян и заявляю, что самым беспощадным образом будут раздавлены все те, кто на почве национальной вражды, провокационных слухов и неосознанности некоторой части населения строит черное дело контрреволюции.

Чрезвычайным комиссиям и комендантам городов приказываю:

1. Самым решительным, энергичным образом бороться со всеми выпускающими провокационные слухи и ведущими контрреволюционную антисемитскую пропаганду, расстреливая на месте.

2. Учредить самый тщательный надзор за источниками и очагами всех провокационных слухов, как-то: базар, торговые ряды и т. п.

Уполномоченный рабоче-крестьянского правительства Украины
в городах Николаеве, Херсоне и их районах И. СКЛЯР

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-9. Оп. 2. Спр. 20. Арк. 171–172.

Повідомлення про створення більшовиками Військової ради
з оборони міста Николаева

18 квітня 1919 р.

**Воинский совет по охране и
обороне города. †**

По постановлению Исполкома от 18 апреля, в виду погромной и контр-революционной агитации в городе накануне праздника Пасхи, организован военный совет, который впредь будет вести охраной и обороной Николаева. В состав военного совета вошли в качестве председателя последнего т. Ряпо и членами совета т.т. Чуйков, Абашидзе, Рожанский, Зыцев и начальник спартаковцев т. Юнг. Для информации и совместной работы постановлением Военсовета кооптирован политком красного флота т. Б-ев.

Все мероприятия военного совета направлены к тому, чтобы не только не допустить, но и в корне пресечь всякие выступления против Советской власти в городе и его ближайших окрестностях. Приказания, исходящие от военного совета и подписанные, хотя бы одним из членов его—обязательны к безусловному исполнению. Все мероприятия воен. совета согласованы с Исполкомом. Обо всем военный комиссариат и Исполком ставятся заблаговременно в известность.

Науково-довідкова бібліотека Державного архіву Миколаївської області.

Газета «Известия Николаевского Совета рабочих депутатов». 25 квітня 1919 р. № 24.

**Звернення транспортного відділу ЧК Миколаївського району,
у якому міститься інформація про спротив залізничників
більшовицькій владі**

19 квітня 1919 р.

Обращение транспортного отдела Чрезвычайной комиссии
Николаевского района к железнодорожникам ст[анции] Николаев
с призывом усилить охрану путей и подвижного состава

19 апреля 1919 г.

Внутренние враги Советской власти не останавливаются ни перед какими методами борьбы для того, чтобы удушить власть рабочих и беднейшего крестьянства. Одним из главных орудий борьбы они избрали окончательное расстройство транспорта путем порчи путей, паровозов, вагонов и т. п.

ТОВАРИЩИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИКИ! Если кому известно о взрывах или порче пути при отступлении добровольческих банд, во время наступления на гор[од] Николаев атамана Григорьева, предлагаю немедленно сообщить в железнодорожную Чрезвычайную комиссию.

Рабочие дружным революционным натиском свергли власть буржуазии в лице Украинской петлюровской директории, они также в дальнейшем будут беспощадны по отношению всех врагов диктатуры пролетариата и беднейшего крестьянства. В общей борьбе за торжество социалистической революции железнодорожники не должны допускать никакой порчи путей, подвижного состава и зданий. К врагам революции, разрушающим транспорт, не должно быть пощады. Лица, застигнутые на месте преступления во время порчи вагонов, паровозов, путей, железнодорожных сооружений и т. п., будут беспощадно расстреляны.

Заведующий транспортным отделом
Чрезвычайной комиссии Николаевского района БУНЮС
Секретарь КОПЫЛОВ

Оригінал. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 635. Арк. 2.

**Телеграма більшовицького комісара з питань продовольства
про активізацію хлібозаготівель для потреб міста й Червоної армії**

23 квітня 1919 р.

Т е л е г р а м а

Николаев Херсон 343, 1Б, 16/4, 6,25 Продовольств

Красная армия и пролетариат городов голодает нет хлеба нет мяса нет
фуража нет продуктов точка ~~Надвигающийся голод грозит свалить борющийся~~
пролетариат и Красную армию точка Земля и воля погибнут без поддержки по-
бедоносной Красной армии сельские останутся без продуктов городского про-
изводства точка Буржуазия получит голодом городского и красноармейского
пролетариата новые силы точка Опасность надвигается точка Ни одного часа
медлить нельзя надвигается точка Напрягайте все силы подвозу на основные
пункты зерна точка Разъясните товарищам необходимость уделения продуктов
городу и армии точка Заставляйте кулаков ссыпать свои запасы ~~зерна~~
~~в город~~ точка Помните что пролетариат и Красная армия ждет от вас помо-
щи в тот момент когда наступающей им свободе равенству и братству гро-
зит опасность голода - Пролетарии Ляной во 677.

Вх. № 3758, 23 апреля 1919 года.

Копія. Російською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 178. Арк. 6/н.

**Автобіографія учасника антигетьманського повстання
в містечку Баштанка Михайла Власовича Прядка**

18 листопада 1929 р.

Автобіографія

Прядко Михайло Власович народився 1887 року 8 листопада в Баштанці того ж р-ну Одеської обл. в сім'ї бувшого Державного кріпака Прядко Власа Дмитровича. Батьки мали сім десятин землі. Сім'я батьків складалась із десяти душ, із них вісім душ дітей. Майно складалося з однієї коняки і однієї корови. В 1900 році Прядко М. В. закінчив школу і як самий старший в сім'ї став допомагати батькам вести сільське господарство. В 1905 році ознайомився з революційним рухом. А в 1907 році прийняв підпільну революційну організацію із учнів Баштанської двухкласної

школи від учителя Фрунзе, якою і руководив з 1907 року по 1917 рік. Організація, якою руководив Прядко М. В., мала підпільну літературу двоякого змісту. Тут була література есдеківська та есерівська та мала свою підпільну друкарню із гумових літерів, на якій печатались фейлетони на злобу дня на пристава, урядника, попів та виявлялись шпиги, які працювали у пристава. Для того щоб краще було працювати організації, до пристава було послано одного із підпільної організації тов. Костюка Давида Константиновича, який увійшов в довір'я пристава, давав знати Прядко М. В., що затіва пристав проти підпільної організації. Під час проведення Столипінської реформи в с. Баштанці в 1908 р. у 1909 р. підпільною організацією було проведено агітацію серед селян, щоб такі не скупляли землі, але кулачество все ж таки скупляло землю, то організацією було решено вести другий метод боротьби, почали палити токи, на які кулачество звезло свій хліб, і коли і цей метод не помагав, було привезено із м. Кривий Ріг динаміт і під паску 1912 року сам Прядко с товаришами заложив динаміт ... [нерозбірливо] куркулеві Прибрату Василеві, за що був заарештований приставом і пробув під арештом 8 діб, за неімінням доказів був звільнений. Так боротьба почалася в с. Баштанці до 1914 року, і коли було об'явлено війну з Німеччиною та Австро-Угорщиною, організація, якою руководив Прядко М. В., повела агітацію серед мобілізованих солдатів проти братовбивчої війни. В 1916 році 4-го лютого було мобілізовано і самого Прядка, який попав у 45-й запасний полк, який містився в городі Феодосії. У вересні м-ці 1916 року Прядко був відправлений на фронт, де й попав у соту дивізію, 399-й Нікопольський полк, де з другими тов. вів розкладницьку агітацію серед солдатів проти братовбивчої війни. 26 грудня 1916 року зірвав із своїми товаришами наступ на австро-німецькі окопи, за що був побитий своїм командиром полка Тельповим, з ним були ізбиті і його товариші. 1917 року 4-го лютого Прядко був поранений в обидві руки. 18 березня 1917 року Прядко попав ранений додому, де надіявся захватить пристава Діденка, який багато робив лиха підпільній організації, коли ж пристав Діденко дов ... [нерозбірливо] уже утік. У травні місяці Прядко М. В. був обраний до сільського комітету при временному Уряді, де з другими товаришами повиганяв куркулів із комітету і організував Раду робітничих, селянських та солдацьких депутатів. У 1918 році в січні м-ці був обраний членом волостного виконавчого Комітету, де йому було доручено вести земельні справи, ділив землю куркулів та поміщиків. По приході німецьких та австрійських окупантів на Україну був відданий 10-го квітня 1918 р. куркулями окупантам. Утік із своїми товаришами в степ, ховався по

житах та Камінній Ланці. 20-го травня 1918 року був пійманий австріяками і повинен був бути відправлений в Німеччину як полонений. Батьки та родичі підняли клопотання перед Австрійським урядом про звільнення, був даний Баштанською громадою приговор, але це не допомогло, так як куркулі наполягали, щоб було зложено майно в 20 тис. карб. і по дві голови, тоді лише було звільнено Прядко і його товаришів. У цей час появилась Гетьманська варта, було свято, був у Баштанці великий сход, були присутні на сході австрійські жандарми і вартові, сільський писарь читав Гетьманського приказа, в якому говорилось повернути поміщикам майно, яке було пограбоване селянами, та за кожну десятину заплатити грішми по 62 карб. Не видержав Прядко зрадницького приказа Гетьмана, вискочив на поріг, вирвав приказ у писаря, порвав і потоптав ногами, говоря: ми Гетьмана не вибирали і його приказам не підчиняємось. Прядко утік у натовп і більше не появлявся, поки його вдруге не піймала Гетьманська варта, та дякуючи хворобі був відпущений, лише повинен був являтися кожен день до нач. варти. В цей час до Прядко явився із Одеси його старий тов. Бабік Олекса, який доручив йому від ім. Одеського робітничого підпільного повстанчеського комітету, це було в серпні місяці 1918 р. Тов. Бабік доручив Прядко зробити повстання проти Гетьмана Скоропадського та його варти. Гетьманську варту було розбито 9-го листопада 1918 року, де в бою з вартою був поранений Прядко в ліву ногу та його два тов. Руденко Хрисан Павлович та Баченко Михайло Ілліч. У цей час появился на роз'їзді Горожено Григор'євський загін, до якого і приєднався Баштанський червонопартизанський загін. Так як Прядко був ранений і ходив на костилях, замість його було обрано на керівника загону Петра Вилкула та йому в заступники Палія Опанаса, які керували Баштанським червонопартизанським загonom до квітня м-ця 1919 р. В листопаді місяці 1918 р. Прядкою було одержано телеграму від Григор'єва, в якій він просив Баштанців задержати німецько-окупантський загін 40 чоловік при двох кулеметах та двох бомбо-летах, яких було задержано і роззброєно. 20 гвинтівками та палками соняшників по ініціативі Прядко полонені німці були отправлені Григор'єву на ст. Снігуровка, де в той час стояв його загін. Німецькі окупанти, узнав про роззброєння їхнього загону, обстрілювали Баштанку із гармат в надії повернути полонених. У цей час Григор'єв із своїм загonom заїхав до ст. Шпо ... [нерозбірливо], де почав бійку з Петлюрою, де був розбитий. Німці, узнавши, що Григор'єв розбитий, під'їхали до Баштанки потягом і стали обстрілювати з ... [нерозбірливо], а піхота пішла в наступ, було наложено Контрибуцію на Баштанку, яку Баштанці і сплатили окупантам в

200 тисяч, це було в грудні м-ці 1918 р. Баштанський червонопартизанський загін в місті з Червоною Армією вів наступ на Одесу, Херсон, Миколаїв у березні м-ці, а в квітні 1919 року був відпущений на отдых командуванням Червоної Армії. 24 серпня 1919 року появилися біля Баштанки перші загони денікінців, до приходу денікінців із города Херсона до Баштанки було надіслано од повітової ради тов. Прядко Ю. Х., який зібрав сход, де прохав дати Баштанцям допомогу Червоній Армії. В цей час виступив Тур Павло Макарович, який на сході сказав, що комуна – це те, що діти роблять із пилуги на дорозі пиріжки, а німецький автомобіль їх пороздушує. Хай іде Денікін, в його люди образовані, учителя, студенти, вони дадуть Росії порядок, нас було розбито вщент, куркулі взяли верх і Тура ... [нерозбірливо] було обрано на сільського старосту з боку куркулів. 3-го серпня Павло Тур по об'яві мобілізації пішов в армію Денікіна і повернувся лише в перших числах вересня і приєднався до партизанського загону зі своїм Горатом Іваном. Після Прядко зі своїм загonom почав громити поміщиків та куркулів, які були порострілювані уже в тилу Денікіна. Дізналися про повстання в с. Баштанці робітники м. Миколаєва, які надіслали свого уповноваженого тов. Логненка Трохима Олександровича, який запропонував наступати на місто Миколаїв. До приїзду Логненка білогвардійці із синків поміщиків 8-го жовтня 1919 р. під'їхали потягом і стали розвантажувати з потягу дві гармати і 6 кулеметів. Прядкою було проведено контрнаступ на ст. Явкино, було виставлено стовпи із соняшників... і білобандити були одбиті. При наступі на м. Миколаїв приймали участь і сусідні села, в місто Миколаїв не прийшлося зайняти, лише загін Баштанців під керівництвом Прядко і повстанчеського комітету ввірвалися в ... [нерозбірливо], де було взято кулемета та декілько забито білогвардійців. Після чого ген. Слащов винуждений був зняти з фронту дві дивізії козаків, які 10 листопада билися цілий день і не могли взяти Баштанку, а по світанку 12 листопада з Камінної Ланки, де держав фронт Тур І. М. ... [нерозбірливо] бандити увірвалися в село, стали розправлятися з повстанцями. 350 дворів було спалено, хату і Прядко пограбовано, батька було зарубано, якому в той час було 72 роки. Прядко перейшов Інгул, заболів тифом. По приході Червоної Армії 1920 року повернувся в Баштанку, був вибраний членом волревкому, в 1920 році організував с.г. ... [нерозбірливо] Нове життя. З того часу Прядко перебував на різних посадах Баштанського району, в 1927 році вступив до лав партії. 1925 року 10 травня Баштанку нагороджено орденом Червоного Прапора за ... [нерозбірливо] на село білих банд та окупантів та збудовано колодязя на державні кошти, свідоцтво В.Ц.В. Комітету № 6908. Слащо-

вим було розстріляно 450 чоловік, а за весь час існування Баштанської Республіки від 9-го листопада 1918 р. по 18 листопада 1919 р. 852 чоловіка. Дійсність стверджують червоні партизани [підпис] № 21644.

АНКЕТА.

Червоний партизан х червоногвардійців, що брали участь в лавах Червоної Гвардії на Україні.

1. При [фотозображення чоловіка] 2. по батькові. *Дража Михайло Ілларіонович*

3. Парторг, з якого року в *Кандидат с 1927р.*

4. Де саме вступав до лав Червоної Гвардії. *В. Смі Баштанці організував Партизанський отряд в 1918р. и в 1919р.*

5. Яку роботу виконував в Червоній Гвардії. *Був керівником (політркомом).*

6. Який час був в Червоній Гвардії. *З 1918р. по 1920р.*

7. Чи має спогади, документи й фотографії, що мають роботу Червоної Гвардії, а які має. *Маю спогади*

8. Адреса учасника Червоної Гвардії. *Баштанка тоді району на Миколаївщині*

"....." *18* листопада н.міс. 1929 р.

Документи, передані в архів 19/11/1934

Підписав: [підпис]

Підписав: [підпис]

Оригінал. Рукопис. Українською мовою.

Державний архів Миколаївської області. Ф. Р-940. Оп. 1. Спр. 210. Арк. 2-4.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

№ 1. Телеграма Комісару міста Николаєва з повідомленням про відкриття 29 квітня 1918 року в Києві З'їзду хліборобів і проголошення Павла Скоропадського Гетьманом України, надіслана 5 травня 1918 р. *(29 квітня 1918 р.)*.

№ 2. Повідомлення про прибуття до Николаєва германського губернатора генерал-майора Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга, опубліковане в газеті «Николаевский вестник» 9 травня 1918 р. № 28. *(3 травня 1918 р.)*.

№ 3. Наказ про призначення колишнього Николаївського градоначальника А. Г. Покровського Головним отаманом портів Чорного моря. *(3 травня 1918 р.)*.

№ 4. Витяг з протоколу засідання Николаївської міської управи від 8 травня 1918 р. із розглядом питання про затвердження германським командуванням складу Николаївського міського управління, обраного на виборах, що відбулися на підставі законодавства Російської імперії в 1916 році. *(8 травня 1918 р.)*.

№ 5. Повідомлення про призначення підполковника фон-Гельгорна комендантом міста Николаєва замість генерал-майора Ю. Ф. фон-Гільхаузена, опубліковане в газеті «Николаевский вестник» 12 травня 1918 р. № 31. *(Травень 1918 р.)*.

№ 6. Циркуляр Херсонського губерніального старости С. Г. Пищевича повітовим старостам Херсонської губернії про проведення в життя законів Української держави та засади порядкування на селі. *(14 травня 1918 р.)*.

№ 7. Оголошення розпорядження германського губернатора міста Николаєва Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга про заборону страйків на підприємствах міста та переслідування осіб, які перешкоджатимуть функціонуванню підприємств, опубліковане в газеті «Николаевский вестник» 19 травня 1918 р. № 37. *(15 травня 1918 р.)*.

№ 8. Лист Українського комісара міста Николаєва С. А. Чапківського до германського губернатора міста Николаєва генерал-майора Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга з протестом проти розпоряджень представників німецької влади в місті. *(Не раніше 15 травня 1918 р.)*.

№ 9. Лист голови Правління Державного Хлібного Бюро Б. О. Беренговича до С. Б. Сомиринського про затвердження останнього на посаді управляючого Николаївською конторою Державного Хлібного Бюро. *(16 травня 1918 р.)*.

№ 10. Приговор селянського сходу села Ново-Петрівка Антонівської волості Херсонського повіту Херсонської губернії про вислуховування грамоти Гетьмана всієї України Павла Скоропадського. *(16 травня 1918 р.)*.

№ 11. Лист коменданта міста Николаєва до Продовольчого відділу Николаївської міської управи про забезпечення українських військових частин м'ясом. *(16 травня 1918 р.)*.

№ 12. Клопотання м'ясоторгівців Николаєва про дозвіл на продовження торгівлі м'ясом у місті та матеріали розслідування реквізиції німцями стада, призначеного на забій для реалізації м'яса населенню *(Не пізніше 18 травня 1918 р.)*.

№ 13. Звернення Николаївської міської думи до Міністра внутрішніх справ Української Держави Ф. А. Лизогуба з приводу надання урядової фінансової допомоги місту. *(18 травня 1918 р.)*.

№ 14. Протокол наради представників Николаївського міського управління та австро-германських військ, дислокованих у Николаєві, з приводу забезпечення міста продовольством

і розподілу його між місцевим населенням й австро-германськими військами. (20 травня 1918 р.).

№ 15. Оголошення Української педагогічної спілки міста Николаєва про відкриття курсів української мови для службовців державних установ міста. (Не раніше 21 травня 1918 р.).

№ 16. Лист Миколаївської групи Латиської національно-демократичної партії до Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» з проханням надати приміщення для проведення загальних партійних зборів. (21 травня 1918 р.).

№ 17. Лист Міністра продовольчих справ Української Держави Ю. Ю. Соколовського до Державного Хлібного Бюро про затвердження на посаді товариша управляючого Миколаївською конторою Державного Хлібного Бюро Г. М. Бродського. (21 травня 1918 р.).

№ 18. Урядовий обіжник про повернення рухомого й нерухомого майна, реквізованого або награваного, до законних власників. (21 травня 1918 р.)

№ 19. Наказ про затвердження командного складу Одесько-Подільського науково-кадрового повітроплавного загону, місцем дислокації якого був Миколаїв. (21 травня 1918 р.).

№ 20. Лист управляючого Миколаївською конторою Державного Хлібного Бюро С. Б. Сомиńskiego про запрошення на посаду секретаря С. Н. Злочевського. (22 травня 1918 р.).

№ 21. Переказ телеграми товариша Міністра внутрішніх справ М. М. Вороновича про належність влади в Україні Гетьману Павлу Скоропадському. (23 травня 1918 р.).

№ 22. Обіжник Херсонського губернського комісара С. Г. Пищевича про запобігання руйнуванню телефонних і телеграфних ліній зв'язку. (25 травня 1918 р.).

№ 23. Телеграма начальника Генерального штабу Збройних Сил Української Держави про організацію мобілізації на селі з метою створення Гвардійської дивізії. (Не пізніше 25 травня 1918 р.).

№ 24. Оголошення про перехід суднобудівних заводів у Николаєві під владу германського командування з 5 травня 1918 р. (27 травня 1918 р.).

№ 25. Оголошення про наказ Головного крайового комісара Херсонщини, Таврії та Катеринославщини С. Коморного про заборону страйків на промислових підприємствах, опубліковане у газеті «Николаевский вестник» 28 травня 1918 р. № 43. (28 травня 1918 р.)

№ 26. Витяг зі спогадів Гетьмана Української Держави Павла Скоропадського про захоплення германським командуванням миколаївських суднобудівних заводів і кораблів, що на них будувалися. (Точно не датовано).

№ 27. Акт про захоплення австро-німецьким командуванням баржі Дунайської транспортної флотилії, приписаної до Миколаївського порту. (29 травня 1918 р.).

№ 28. Накази по Одесько-Подільському науково-кадровому повітроплавному загону, місцем дислокації якого був Миколаїв. (29–30 травня 1918 р.).

№ 29. Повідомлення про рішення наради роботодавців і робітників про створення примирливої камери для з'ясування суперечливих питань між сторонами, опубліковане в газеті «Николаевский вестник» 30 травня 1918 р. № 45. (30 травня 1918 р.).

№ 30. Перепустка для входу на суднобудівний завод «Руссуд», видана архіваріусу М. В. Ігнат'єву германським командуванням на строк від 1 червня до 31 липня 1918 р. (1 червня 1918 р.).

№ 31. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи про виділення коштів на ремонт будівель, зайнятих германськими військами. (1 червня 1918 р.)

№ 32. Наказ по Одесько-Подільському науково-кадровому повітроплавному загону про зарахування на грошове постачання нових службовців. (3 червня 1918 р.).

№ 33. Листування імперського Германського губернаторства «Миколаїв» з приводу розміщення польового лазарету германських військ. (4–5 червня, 1 липня 1918 р.).

№ 34. Обіжник Херсонського повітового старости Терент'єва, направлений Антонівському волосному земському управлінню про вилучення та знищення універсалів Української Центральної Ради. (6 червня 1918 р.).

№ 35. Оголошення австро-германського командування про формування загонів безробітних для направлення їх у Волинські ліси на вирубку деревини. (Не датовано. 1918 р.)

№ 36. Оголошення про підписку на австрійську воєнну позику, доведене до населення містечка Нового Бугу. *(Не датовано. 1918 р.).*

№ 37. Оголошення про преміювання осіб, котрі передадуть австро-угорському командуванню більшовицьких агітаторів, доведене до населення містечка Нового Бугу. *(Не датовано. 1918 р.).*

№ 38. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи, на якому розглядалося питання про розквартирування німецьких і створюваних у Миколаєві українських військових частин. *(8 червня 1918 р.).*

№ 39. Відомості про стан Миколаївського відділення Балтійського суднобудівного і механічного заводу за період після передавання його у підпорядкування морського відомства Української Держави від 8 червня 1918 року й до 1919 року. *(Не датовано).*

№ 40. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи про розподіл обов'язків між її членами. *(9 червня 1918 р.).*

№ 41. Заява Миколаївської торгово-промислової палати про важкий фінансовий стан місцевих торгово-промислових підприємств. *(11 червня 1918 р.).*

№ 42. Оголошення виконуючого обов'язки Комісара міста Миколаєва П. О. Шатохіна про несправжність чуток щодо переходу підприємств міста у власність германського уряду, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614. *(13 червня 1918 р.).*

№ 43. Оголошення виконуючого обов'язки Комісара міста Миколаєва П. О. Шатохіна про необхідність додавати до заяв про нанесену більшовиками шкоду підтверджуючі документи, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614. *(13 червня 1918 р.).*

№ 44. Протест, висловлений з приводу адміністративних арештів мешканців міста Миколаєва українським комісаром та його заступником, опублікований у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614. *(13 червня 1918 р.).*

№ 45. Повідомлення про обіцянку Голови Ради Міністрів Української Держави Ф. А. Лизогуба відновити демократичну Миколаївську міську думу, діяльність якої була припинена германським командуванням, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614. *(13 червня 1918 р.).*

№ 46. Повідомлення про кількість безробітних, зареєстрованих на Біржі праці міста Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 червня 1918 р. № 2614. *(13 червня 1918 р.).*

№ 47. Лист германської комендатури міста Миколаєва до Миколаївської міської управи з вимогою компенсації понесених збитків під час нападу більшовиків. *(14 червня 1918 р.).*

№ 48. Повідомлення про ситуацію на Біржі праці, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20. *(15 червня 1918 р.).*

№ 49. Посвідчення старшини 2-го Українського полку Волкова, видане йому з метою збереження за ним посади вчителя в м. Миколаєві. *(15 червня 1918 р.).*

№ 50. Повідомлення про часткове обмеження діяльності політичних партій, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20. *(15 червня 1918 р.).*

№ 51. Повідомлення про переговори делегації робітників промислових підприємств м. Миколаєва з германським командуванням, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20. *(15 червня 1918 р.).*

№ 52. Повідомлення про відкриття суднобудівних заводів у Миколаєві й перехід їх у тимчасову власність німецької компанії «Blohm und Voss», опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 червня 1918 р. № 20. *(15 червня 1918 р.).*

№ 53. Лист Миколаївського учнівського товариства «Зірка» до Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» з проханням надати помешкання для влаштування вистави на користь українців, постраждалих під час повстання. *(15 червня 1918 р.).*

№ 54. Повідомлення про нараду з приводу початку будівництва в м. Миколаєві Будинку робітників, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22. *(15 червня 1918 р.).*

№ 55. Критична замітка про масові звільнення службовців міських установ, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22. *(18 червня 1918 р.)*.

№ 56. Стаття про перебої в роботі міських електричної станції, водопроводу та трамваю, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22. *(18 червня 1918 р.)*.

№ 57. Замітка про порушення колективного договору з робітниками на заводі братів Донських, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22. *(18 червня 1918 р.)*

№ 58. Лист Миколаївської міської управи про скорочення обсягів випікання хліба в Миколаєві через зменшення відпуску муки згідно з вказівкою Державного хлібного бюро. *(18 червня 1918 р.)*.

№ 59. Критичного характеру замітка про зловживання власників приватних пекарень, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 червня 1918 р. № 22. *(18 червня 1918 р.)*.

№ 60. Розпорядження германського губернатора міста Миколаєва Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга, надіслане Миколаївській міській управі, про виділення із міського бюджету коштів українському комісару міста на виплату жалування за травень і червень 1918 року службовцям міської міліції. *(19 червня 1918 р.)*.

№ 61. Телеграма з наказом Миколаївському міському самоуправлінню позичити гроші Українському комісарові міста для виплати жалування міліціонерам. *(19 червня 1918 р.)*.

№ 62. Повідомлення Біржі праці м. Миколаєва про порядок реєстрації безробітних, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 21 червня 1918 р. № 25. *(21 червня 1918 р.)*.

№ 63. Лист Миколаївського міського голови до германської комендатури м. Миколаєва з відмовою у виплаті 14 870 рублів із міського рахунку на покриття збитків німецької армії, понесених під час боїв із більшовиками, і можливість їх відшкодування за рахунок уряду України. *(21 червня 1918 р.)*.

№ 64. Стаття про прийняте Миколаївською міською думою рішення збільшити бюджет міста за рахунок дозволу на продаж вина, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 21 червня 1918 р. № 25. *(21 червня 1918 р.)*.

№ 65. Замітка про вимогу германської портової комендатури до художньої школи при музеї імені Верещагіна звільнити приміщення для розміщення в ньому Портової контори, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 22 червня 1918 р. № 26. *(22 червня 1918 р.)*.

№ 66. Доповідь завідуючого Продовольчим відділом О. І. Ясинського Миколаївській міській управі про забезпечення хлібом населення м. Миколаєва. *(22 червня 1918 р.)*.

№ 67. Повідомлення про перевибори в Спілці перукарів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 28 червня 1918 р. № 30. *(24 червня 1918 р.)*.

№ 68. Лист Миколаївського розпорядчого комітету до германської комендатури з проханням про вивільнення зайнятих німецькими військами будівель учбових закладів м. Миколаєва. *(25 червня 1918 р.)*.

№ 69. Оголошення, доведене до мешканців містечка Нового Бугу, про заборону пошкодження телефонних і телеграфних мереж і покарання винних у разі виявлення, а у разі невиявлення накладання штрафу на все населення. *(26 червня 1918 р.)*.

№ 70. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із рішенням про запровадження карткової системи на хліб у м. Миколаєві *(27 червня 1918 р.)*.

№ 71. Повідомлення про від'їзд германського губернатора м. Миколаєва Й. М. Ф. Моргенштерн-Дерінга та висловлення ним подяки цензовій Миколаївській міській думі, ставлення Думи до безробітних та до обрання членів Управи, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 29 червня 1918 р. № 31. *(27 червня 1918 р.)*

№ 72. Телеграма командира Миколаївського військово-морського порту М. М. Римського-Корсакова до Морського міністерства про неможливість задоволення потреб миколаївських заводів мазутом, оскільки він перебуває під контролем Германського губернаторства «Миколаїв». *(28 червня 1918 р.)*.

№ 73. Звернення голови правління Товариства Миколаївських заводів і верфей М. К. Кульмана до Міністра закордонних справ Д. І. Дорошенка про прийняття суднобудівних заводів у Миколаєві під покровительство Української Держави. (29 червня 1918 р.).

№ 74. Стаття А. Вобського про переслідування професійних і робітничих спілок під час більшовицького панування у м. Миколаєві, перспективи їх закриття через відсутність приміщень та план будівництва Будинку робітників, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 30 червня 1918 р. № 32. (30 червня 1918 р.).

№ 75. Звернення Спілки металістів до робітників міста Миколаєва про відрахування 5 % від заробітної платні тих, хто працює, на користь безробітних. (Не раніше липня 1918 р.).

№ 76. Розпорядження Херсонського губернського старости С. Г. Пищевича про консолідацію зусиль селянством для збору врожаю з ланів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 3 червня 1918 р. № 35. (3 липня 1918 р.).

№ 77. Повідомлення про започаткування нової соціал-демократичної робітничої газети «Рабочее дело», опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 4 липня 1918 р. № 36. (4 липня 1918 р.).

№ 78. Відкритий лист про стан міських справ, написаний членами цензової Миколаївської міської думи складу 1916 року, відновленої німецьким командуванням після березневого повстання 1918 р., опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 4 липня 1918 р. № 36 і 5 липня 1918 р. № 37. (4–5 липня 1918 р.).

№ 79. Відповідь членів скасованої германським командуванням демократичної Миколаївської міської думи на відкритий лист цензовиків, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 6 липня 1918 р. № 38, 7 липня 1918 р. № 39, 9 липня 1918 р. № 40, 10 липня 1918 р. № 41, 11 липня 1918 р. № 42. (6–10 липня 1918 р.).

№ 80. Повідомлення про приїзд до Миколаєва члена правління Товариства Миколаївських заводів і верфей М. К. Кульмана в зв'язку із захватом заводів представниками германського командування, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 6 липня 1918 р. № 38. (6 липня 1918).

№ 81. Лист Продовольчого відділу до Миколаївської міської управи про погашення збитків, заподіяних більшовиками радіостанції та німецьким військовим підрозділам. (6 липня 1918 р.).

№ 82. Наказ полковника В. К. Черепанова про вступ на посаду отамана міста Миколаєва, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 7 липня 1918 р. № 39. (7 липня 1918 р.).

№ 83. Оголошення про прибуття до Миколаєва полковника В. К. Черепанова, призначеного Отаманом міста, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 7 липня 1918 р. № 39. (7 липня 1918 р.).

№ 84. Оповіщення про негайне повернення суден, реквізованих на підставі Декрету про націоналізацію, власникам, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 7 липня 1918 р. № 39. (7 липня 1918 р.).

№ 85. Інтерв'ю з директором миколаївських суднобудівних заводів Б. О. Юренєвим про перехід заводів у підпорядкування германського командування, відновлення їх роботи та погашення боргів, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 липня 1918 р. № 2636. (10 липня 1918 р.).

№ 86. Повідомлення про перший візит Отамана міста Миколаєва полковника В. К. Черепанова до Миколаївської міської думи, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 липня 1918 р. № 42. (11 липня 1918 р.).

№ 87. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської думи із рішенням про заборону випічки білого хліба та якнайшвидше запровадження карткової системи на хліб. (11 липня 1918 р.).

№ 88. Лист германського губернатора Ю. Ф. фон Гільхаузена до Отамана міста Миколаєва В. К. Черепанова про правила використання карток на хліб у місті Миколаєві. (13 липня 1918 р.).

№ 89. Ініціативний лист Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» до українського комісара міста Миколаєва про потребу в українізації Миколаївського учительського інституту. *(Не раніше 15 липня 1918 р.).*

№ 90. Звернення Міністра закордонних справ Д. І. Дорошенка до Товариша Морського міністра М. Л. Максимова про з'ясування стану справ на миколаївських суднобудівних заводах у зв'язку із захопленням їх австро-німецьким командуванням. *(15 липня 1918 р.).*

№ 91. Доповідь Продовольчого відділу Миколаївській міській управі про правила обігу хлібних карток у місті Миколаєві. *(16 липня 1918 р.).*

№ 92. Звернення Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» до Міністерства народної освіти Української Держави про грошову допомогу на підтримку театральної та іншої просвітницької діяльності товариства. *(17 липня 1918 р.).*

№ 93. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської думи з обговоренням питання про унормування відпуску та тарифів електричної енергії, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 19 липня 1918 р. № 49. *(17 липня 1918 р.).*

№ 94. Лист голови Ново-Бузької волосної земської управи Дібрового про безпідставні нічні обшуки, здійснювані австрійськими військовими в оселях мешканців волості. *(18 липня 1918 р.).*

№ 95. Доповідна записка О. І. Стебіхова Миколаївській міській управі про стан товарообміну між селами та містом Миколаєвом, зловживання з боку спекулянтів, написана на підставі відвідування ним Гур'ївської волості. *(19 липня 1918 р.).*

№ 96. Лист Миколаївської міської управи до Міністерства продовольчих справ Української Держави про ціни на цукор і забезпечення ним населення міста. *(19 липня 1918 р.).*

№ 97. Телеграма управляючого Миколаївською конторою Державного Хлібного Бюро С. Б. Соминського до Державного Хлібного Бюро про призначення на посади агентів Бюро у Вознесенську, Новому Бузі та інших населених пунктах. *(21 липня 1918 р.).*

№ 98. Лист комісара в справах освіти міста Миколаєва до Голови Миколаївської «Просвіти» із запрошенням взяти участь у відкритті Державних курсів української мови. *(22 липня 1918 р.).*

№ 99. Оголошення генерала Р. фон Коша про реєстрацію іноземних підданих у місті Миколаєві та застосування репресивних мір до осіб, які не з'явилися на реєстрацію або самовільно змінили місце проживання, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 24 липня 1918 р. № 54. *(24 липня 1918 р.).*

№ 100. Звернення голови Херсонської губернської земської управи С. Г. Пищевича до всіх волосних управ Херсонського повіту про виконання Закону Української Держави про урочисту обітницю урядовців. *(25 липня 1918 р.).*

№ 101. Телеграма Головного крайового комісара С. Коморного про необхідність запобігання відправці до Києва делегацій, які збираються брати участь в антиурядових політичних маніфестаціях. *(26 липня 1918 р.).*

№ 102. Зведення Спілки металістів міста Миколаєва про прожитковий мінімум у місті, опубліковане у газеті «Путь социал-демократа» 27 липня 1918 р. № 57. *(27 липня 1918 р.).*

№ 103. Наказ Отамана міста Миколаєва полковника В. К. Черепанова про викоренення жебрацтва, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 2 серпня 1918 р. № 62. *(30 липня 1918 р.).*

№ 104. Витяги з протоколу засідання Миколаївської міської управи про виділення 5 тисяч рублів на утримання канцелярії Отамана міста Миколаєва, ремонт будинку Грицаєнка для розміщення в ньому канцелярії, невизнання роботодавцями та робітниками В. В. Цехановича за голову Біржі праці. *(30 липня 1918 р.).*

№ 105. Лист Ново-Бузької волосної управи до Просвітницького товариства про заходи, вжиті нею щодо вивільнення будинків шкільних закладів від постою австрійських військових. *(31 липня 1918 р.).*

№ 106. Циркуляр виконуючого обов'язки директора Департаменту Державної Варти про заборону обігу прокламації, надрукованої в Москві, яка покладала відповідальність за вбивство германського посла Вільгельма фон Мірбаха на Гетьмана України П. Скоропадського. *(31 липня 1918 р.).*

№ 107. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи про розгляд вимог германського командування щодо ремонту електричних установок у частинах германських військ. *(1 серпня 1918 р.).*

№ 108. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи щодо розгляду питання про взяття на облік витрат міста із забезпечення германських військ роботами та майном з метою їх погашення українською владою. *(2 серпня 1918 р.).*

№ 109. Посвідчення, видане Миколаївському відділенню Українського товариства «Просвіта» Отаманом міста Миколаєва В. К. Черепановим, на право відкриття філії товариства на Слобідці біля військового базару в Миколаєві. *(2 серпня 1918 р.).*

№ 110. Лист управляючого Миколаївським відділенням Державного банку до Отамана міста Миколаєва про відновлення міліцейської охорони банку. *(5 серпня 1918 р.).*

№ 111. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із рішенням про відхилення прохання завідувача Учительськими курсами української мови Чернеця про видачу пільгових квитків на проїзд у міському транспорті слухачам курсів. *(7 серпня 1918 р.).*

№ 112. Розпорядження голови Антонівської волосної управи М. Буливицького Майєровській сільській раді про доставлення для австрійських військ двох добре відгодованих кабанів, десяти пудів ячменю чи вівса. *(13 серпня 1918 р.).*

№ 113. Оголошення австро-угорського командування Херсонського повіту про застосування смертної кари за пошкодження ліній телеграфного і телефонного зв'язку. *(1918 р.).*

№ 114. Доповідь члена Миколаївської міської управи М. І. Ципкевича Управі про фінансові борги міста та необхідні заходи для пошуку понад 17 млн. руб. на їх покриття. *(13 серпня 1918 р.).*

№ 115. Рішення Миколаївської міської думи про надання дозволу Миколаївській міській управі на задоволення всіх вимог германського командування. *(14 серпня 1918 р.).*

№ 116. Інформація про діяльність Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта», направлена до Департаменту позашкільної освіти Міністерства народної освіти. *(Не раніше 14 серпня 1918 р.).*

№ 117. Оголошення командира 17-го корпусу австро-угорських військ Фон-Фабіні про повноваження Державного Хлібного Бюро в організації закупівлі хліба у селян. *(14 серпня 1918 р.).*

№ 118. Лист колишнього голови Ради Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» О. Зіми до товариства з проханням видати довідки з підтвердженням його діяльності на різних посадах у товаристві. *(15 серпня 1918 р.).*

№ 119. Оголошення про закриття газети «Путь социал-демократа» за друк не дозволених до оприлюднення відомостей, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 21 серпня 1918 р. № 65. *(21 серпня 1918 р.).*

№ 120. Наказ Е. Л. де Бонді про вступ на посаду градоначальника міста Миколаєва, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 23 серпня 1918 р. № 67. *(22 серпня 1918 р.).*

№ 121. Стаття А. Мар'їнського про зубожіння населення міста Миколаєва, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 23 серпня 1918 р. № 66. *(23 серпня 1918 р.).*

№ 122. Протокол, складений під час реквізиції кораблів військового призначення германським командуванням. *(23 серпня 1918 р.).*

№ 123. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи з рішенням про відмову в забезпеченні новостворених українських шкіл міста будівлями та необхідним обладнанням. *(24 серпня 1918 р.).*

№ 124. Лист командування германського 17-го корпусу Херсонському губернському старості С. Г. Пищевичу про заборону агітації серед селян проти Закону про урожай. *(9–26 серпня 1918 р.).*

№ 125. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи з приводу монополізації торгівлі м'ясом Українським урядом і передачі цієї монополії приватним підприємцем. (29 серпня 1918 р.).

№ 126. Лист Ради Українського товариства «Просвіта» до градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді з проханням звільнити товариство від сплати коштів у фонд Миколаївського отаманства через скрутне фінансове становище. (29 серпня 1918 р.).

№ 127. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи про початок обігу українських паперових грошей у місті Миколаєві. (30 серпня 1918 р.).

№ 128. Стаття М. Дорофєєва про зuboжіння населення міста Миколаєва, дороговизну, безробіття й реальну загрозу голоду, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 30 серпня 1918 р. № 73. (30 серпня 1918 р.).

№ 129. Повідомлення про арешти та обшуки квартир місцевих діячів соціалістичних партій, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75. (1 вересня 1918 р.).

№ 130. Звернення градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді до населення з пропозицією започаткувати нічні чергування у межах міських кварталів у зв'язку зі зростанням злочинності, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75. (1 вересня 1918 р.).

№ 131. Повідомлення про відновлення роботи заводу ТЕМВОД, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75. (1 вересня 1918 р.).

№ 132. Коментар до доповіді Ревізійної комісії цензової Миколаївської міської думи про аналіз фінансової діяльності демократичної Миколаївської міської думи, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 1 вересня 1918 р. № 75. (1 вересня 1918 р.).

№ 133. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи, на якому розглядалося питання про влаштування в Миколаєві Почесного кладовища для загиблих німецьких вояків. (3 вересня 1918 р.).

№ 134. Інтерв'ю з членами української делегації на переговорах у Берліні М. К. Кульманом і Б. О. Юренєвим про підписану угоду з німецькою суднобудівною компанією «Blohm und Voss» та відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 3 вересня 1918 г. № 77 (початок). (3 вересня 1918 р.).

№ 135. Інтерв'ю з членами української делегації на переговорах у Берліні М. К. Кульманом і Б. О. Юренєвим про підписану угоду з німецькою суднобудівною компанією «Blohm und Voss» та відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 4 вересня 1918 г. № 78 (продовження). (4 вересня 1918 р.).

№ 136. Стаття О. Мар'їнського про передвиборчу ситуацію в Миколаєві, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 4 вересня 1918 р. № 78. (4 вересня 1918 р.).

№ 137. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питань про надання допомоги біженцям і переведення трамваю з електричної тяги на кінну. (5 вересня 1918 р.).

№ 138. Звернення германського губернатора міста Миколаєва Ю. Ф. фон Гільхаузена до отамана міста Миколаєва Е. Л. де Бонді про запровадження контролю над несанкціонованою торгівлею продуктами у місті. (5 вересня 1918 р.).

№ 139. Звернення Міністра праці Української Держави Ю. М. Вагнера до робітників, які заробили за рік більше 1 тис. руб., про обов'язкову сплату податку, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 5 вересня 1918 р. № 79. (5 вересня 1918 р.).

№ 140. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із рішенням про клопотання перед германським командуванням про виплату 14 870 руб. за відпущену німецьким військам худобу та про неможливість погашення міським самоуправлінням збитків, нанесених німецьким військам більшовиками. (5 вересня 1918 р.).

№ 141. Витяги з документів про облаштування Почесного кладовища австрійських і німецьких вояків, які загинули в Україні. (9 вересня 1918 р.).

№ 142. Лист від управляючого Миколаївським відділенням Державного банку до Отамана міста Миколаєва про встановлення сигналізації в будівлі банку. *(19 вересня 1918 р.).*

№ 143. Звернення Миколаївського міського голови Х. М. Матвеева до Міністра праці Української Держави Ю. М. Вагнера з приводу виділення коштів для організації громадських робіт і створення робочих місць для безробітних мешканців Миколаєва. *(22 вересня 1918 р.).*

№ 144. Лист Миколаївської міської управи до германської комендатури про фінансування за рахунок міського бюджету спорудження воріт на Почесному кладовищі австрійських і німецьких вояків. *(27 вересня 1918 р.).*

№ 145. Інтерв'ю з М. К. Кульманом про перспективи відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 4 жовтня 1918 р. № 80. *(27 вересня 1918 р.).*

№ 146. Розпорядження Антонівської волосної земської управи Овсянниковському хутірському сільському старості про негайне забезпечення самоваром австрійських військових. *(29 вересня 1918 р.).*

№ 147. Закон та документи про заснування Гардемаринської школи в Миколаєві. *(Не раніше 1 жовтня 1918 р.).*

№ 148. Розпорядження контролера Миколаївської контори Державного Хлібного Бюро про негайну здачу Українській Державі хліба та олійного зерна. *(1 жовтня 1918 р.).*

№ 149. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про підписання містом угоди з підрядником Міністерства продовольства Лесневичем, який набув від міністерства монопольного права на закупівлю худоби, про передачу цього права Управі. *(4 жовтня 1918 р.).*

№ 150. Повідомлення про виплату матеріальної допомоги безробітним із фонду Спілки металістів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 9 жовтня 1918 р. № 81. *(9 жовтня 1918 р.).*

№ 151. Повідомлення про голодування арештованих з політичних мотивів колишніх начальників у місті Миколаєві, які утримувалися в каторжній в'язниці без пред'явлення обвинувачення, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 9 жовтня 1918 р. *(9 жовтня 1918 р.).*

№ 152. Повідомлення про нараду представників цензових і робітничих організацій Миколаєва з приводу охорони міста у випадку залишення його німецькими військами, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 10 жовтня 1918 р. № 82. *(10 жовтня 1918 р.).*

№ 153. Повідомлення про закриття наради місцевих представників української влади з колишніми царськими офіцерами з приводу організації національної гвардії для охорони міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 жовтня 1918 р. № 83. *(10 жовтня 1918 р.).*

№ 154. Повідомлення про еволюцію цін на основні продукти харчування в місті Миколаєві в 1916, 1917 і 1918 рр., опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 13 жовтня 1918 р. № 85. *(13 жовтня 1918 р.).*

№ 155. Повідомлення про організацію робітничих дружин для охорони міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 16 жовтня 1918 р. № 90. *(16 жовтня 1918 р.).*

№ 156. Стаття про історію Миколаївської добровольчої дружини, створеної з колишніх царських офіцерів з метою охорони міста Миколаєва, та втечу її членів з міста, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 16 жовтня 1918 р. № 90. *(16 жовтня 1918 р.).*

№ 157. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про анулювання повноважень підрядника із заготівлі худоби Міністерства продовольства Лесневича, призначення замість нього Казачинського, надання Миколаївській міській управі права на закупівлю худоби. *(18 жовтня 1918 р.).*

№ 158. Рапорт Отамана міста Миколаєва Директорові Департаменту Державної Варти про виявлення в місті підпільної більшовицької організації та арешт її членів. *(25 жовтня 1918 р.).*

№ 159. Інтерв'ю з адміралом А. Г. Покровським про перспективи розвитку міста Миколаєва як головної бази Чорноморського військово-морського флоту України. (26 жовтня 1918 р.).

№ 160. Повідомлення про від'їзд із Миколаєва представників німецької суднобудівної компанії «Blohm und Voss» через відмову уряду Української Держави передати їй права на добудову суден, закладених на стапелях Миколаєва у царські часи, та відтермінування в зв'язку із цим відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів через відсутність коштів, опубліковане в газеті «Южное слово» 2 листопада 1918 р. № 13. (2 листопада 1918 р.).

№ 161. Оголошення постанови германського губернатора фон Ю. Ф. Гільхаузена про обов'язкову здачу зброї населенням і заборону агітації серед німецьких вояків або проти німецьких вояків на всій прибережній території від Березанського лиману до Херсона, опубліковане в газеті «Южное слово» 9 листопада 1918 р. № 19. (5 листопада 1918 р.).

№ 162. Пропозиції гласного Миколаївської міської думи Грушецького щодо організації охорони та подолання безробіття в Миколаєві, представлені письмово через неможливість висловитися на засіданні Думи. (5 листопада 1918 р.).

№ 163. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської думи з рішенням про встановлення податку з населення на утримання добровольчих дружин для охорони міста. (7 листопада 1918 р.).

№ 164. Лист Березнегуватського товариства «Просвещение» до Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» із запрошенням взяти участь у відкритті Березнегуватської державної української гімназії. (7 листопада 1918 р.).

№ 165. Лист градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді заможній мешканці міста Схаластині Християнівні Кун із вимогою сплатити 1000 рублів на охорону міста в один із міських банків і надіслати квитанцію безпосередньо Е. Л. де Бонді та список осіб, які справили внески на охорону міста за вимогою Е. Л. де Бонді. (11 листопада 1918 р.).

№ 166. Витяг із протоколу Миколаївської міської управи із рішенням про підготовку до зустрічі й розміщення в місті військ союзників (Антанти). (15 листопада 1918 р.).

№ 167. Лист виконуючого обов'язки Управляючого суднобудівним заводом «Руссуд» М. І. Сасіновського до командира Миколаївського порту М. М. Римського-Корсакова з приводу ремонтних робіт у приміщенні Чорноморського центрального військово-морського архіву. (16 листопада 1918 р.).

№ 168. Оповіщення Директорії Української Народної Республіки про її політичну програму та наміри. (21 листопада 1918 р.).

№ 169. Листівка Українського національного союзу, поширювана серед селян Миколаївської округи, про повалення Гетьмана Павла Скоропадського та перехід влади до Директорії. (21 листопада 1918 р.).

№ 170. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про виділення асигнувань на боротьбу з епідемічними захворюваннями в Миколаєві (сипним і черевним тифом) та додаткових приміщень для лікування хворих. (22 листопада 1918 р.).

№ 171. Лист колишнього градоначальника міста Миколаєва адмірала А. Г. Покровського до мешканців міста Миколаєва із висловлюванням подяки за привітання, надіслані йому установами та мешканцями з приводу призначення на посаду Морського міністра Української Держави. (22 листопада 1918 р.).

№ 172. Оповіщення градоначальника міста Миколаєва Е. Л. де Бонді про невідповідність дійсності поширюваних у місті чуток про повалення уряду Гетьмана Павла Скоропадського, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 24 листопада 1918 р. № 2760. (23 листопада 1918 р.).

№ 173. Оголошення та повідомлення про підготовку до зустрічі військ Союзників (Антанти) у Миколаєві, опубліковані у виданні «Трудовая газета» 24 листопада 1918 р. № 2760. (23 листопада 1918 р.).

№ 174. Наказ селянам № 2 від Директорії, поширюваний серед місцевого селянства з метою підтримки української армії. (24 листопада 1918 р.).

№ 175. Звернення Інформаційного бюро Армії Української Народної Республіки до українського народу, поширюване в Миколаєві й навколишніх населених пунктах восени 1918 р. *(25 листопада 1918 р.)*.

№ 176. Стаття миколаївського журналіста І. Накатова про політичну ситуацію в Україні, опублікована у виданні «Трудовая газета» 26 листопада 1918 р. № 2762. *(25 листопада 1918 р.)*.

№ 177. Повідомлення про вивчення миколаївцями досвіду з планування зустрічі Союзників у місті Одеса, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 26 листопада 1918 р. № 2762. *(26 листопада 1918 р.)*.

№ 178. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із затвердженням асигнувань на зустріч військ Антанти в Миколаєві. *(28 листопада 1918 р.)*.

№ 179. Телеграма зі Штабу українських військ до військових начальників про комплектування підрозділів військ Директорії. *(28 листопада 1918 р.)*.

№ 180. Лист командира Миколаївського порту, контр-адмірала М. М. Римського-Корсакова до управляючого суднобудівного заводу «Руссуд» М. І. Сасіновського від 30 листопада 1918 р. про проведення ремонтних робіт та електричного освітлення в Чорноморському центральному військово-морському архіві. *(30 листопада 1918 р.)*.

№ 181. Наказ № 1 отамана республіканських військ Н. О. Григор'єва про відновлення демократичної влади в Україні. *(30 листопада 1918 р.)*.

№ 182. Відомість про чисельність 17-го пішого Олександрійського полку, місцем дислокації якого був Миколаїв, станом на 29 листопада 1918 року. *(1 грудня 1918 р.)*.

№ 183. Відомість про чисельність Повітроплавного парку Одеського району, місцем дислокації якого був Миколаїв. *(1 грудня 1918 р.)*.

№ 184. Відомість про чисельний склад 6-ї легкої артилерійської бригади, місцем дислокації якої був Миколаїв. *(1 грудня 1918 р.)*.

№ 185. Оголошення Реквізиторської комісії Миколаївської міської управи про можливе вивільнення приміщень кінотеатрів і клубів у зв'язку з прибуттям військ Антанти, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 1 грудня 1918 р. № 2767. *(1 грудня 1918 р.)*.

№ 186. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із рішеннями про виділення асигнувань на допомогу Добровольчій армії та про призначення перекладача для комунікацій з представниками сил Антанти. *(5 грудня 1918 р.)*.

№ 187. Замітки про обставини зустрічі кораблів флоту Антанти у Миколаєві, опубліковані у виданні «Трудовая газета» 6 грудня 1918 р. № 2771. *(6 грудня 1918 р.)*.

№ 188. Замітки про перший день перебування представників Антанти в Миколаєві, опубліковані в газеті «Южное слово» 6 грудня 1918 р. № 43. *(6 грудня 1918 р.)*.

№ 189. Повідомлення про реквізицію англо-французьким командуванням двох пароплавів у Миколаєві, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 7 грудня 1918 р. № 2772. *(7 грудня 1918 р.)*.

№ 190. Рішення Секретаріату Центрального бюро професійних спілок міста Миколаєва про скликання конференції соціалістичних партій, професійних спілок і заводських комітетів для розроблення програми культурно-просвітницької організації, оприлюднене в газеті «Известия» 8 грудня 1918 р. № 179. Із переліком існуючих у Миколаєві станом на грудень 1918 р. партій і громадських організацій. *(8 грудня 1918 р.)*.

№ 191. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва коменданту Нового Бугу із наказом про створення самооборони та арешт злочинних елементів. *(8 грудня 1918 р.)*.

№ 192. Приговор Новобузького сільського сходу про утворення самооборони на виконання наказу отамана Н. О. Григор'єва. Зі списком членів самооборони. *(9 грудня 1918 р.)*.

№ 193. Повідомлення про мету прибуття сил Антанти до Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 грудня 1918 р. № 2774. *(9 грудня 1918 р.)*.

№ 194. Стаття про ставлення англо-французького командування до місцевих осередків політичних партій у Миколаєві, опублікована у виданні «Трудовая газета» 9 грудня 1918 р. № 2773. *(9 грудня 1918 р.)*.

№ 195. Інтерв'ю з капітаном Королівських військово-морських сил Великої Британії Джорджем Четвудом, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 грудня 1918 р. № 2774. *(10 грудня 1918 р.).*

№ 196. Повідомлення про пересування іноземних військ до Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 10 грудня 1918 р. № 2774. *(10 грудня 1918 р.).*

№ 197. Повідомлення про підхід республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва та переговори германського й англо-французького командування, дислокованого у Миколаєві, з отаманом Н. О. Григор'євим на станції Ново-Полтавка, опубліковані у виданні «Трудовая газета» 11 грудня 1918 р. № 2775. *(10 грудня 1918 р.).*

№ 198. Замітки про ситуацію в місті Миколаєві напередодні вступу республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва, опубліковані у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776. *(10 грудня 1918 р.).*

№ 199. Замітки про підхід до Миколаєва республіканських військ отамана Н. О. Григор'єва та втечу представників гетьманської влади з міста, опубліковані в газеті «Южное слово» 12 грудня 1918 р. № 49. *(Не раніше 10 грудня 1918 р.).*

№ 200. Повідомлення про засідання Робітничого комітету й вирішувані на ньому питання. *(Не раніше 10 грудня 1918 р.).*

№ 201. Оголошення Об'єднаного робітничого комітету про перехід влади у Миколаєві до його рук, опубліковане у газеті «Южное слово» 10 грудня 1918 р. № 47. *(10 грудня 1918 р.).*

№ 202. Повідомлення про знищення речових доказів і пограбування Головної варті у місті Миколаєві під час втечі гетьманських урядовців, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777. *(10–11 грудня 1918 р.).*

№ 203. Протокол про пограбування будинку Аркасів членами Добровольчої дружини міста Миколаєва. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 204. Оголошення германського губернатора міста Миколаєва фон Ю. Ф. Гільхаузена про передачу влади отаману Н. О. Григор'єву і підтримання порядку в місті німецькими та англо-французькими військами. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 205. Повідомлення про результати переговорів германського командування міста Миколаєва з отаманом Н. О. Григор'євим, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 206. Угода між германським командуванням і отаманом Н. О. Григор'євим про вступ підрозділів республіканської армії до м. Миколаєва, опублікована в газеті «Южное слово» 12 грудня 1918 р. № 49. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 207. Інформація про відновлення роботи демократичної Миколаївської міської думи, опублікована у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 208. Інформації про відновлення роботи демократичної Миколаївської міської думи та першочергові питання, обговорювані на першому засіданні. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 209. Повідомлення про переговори представників демократичної Миколаївської міської думи з отаманом Н. О. Григор'євим, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 210. Звернення демократичної Миколаївської міської думи до населення міста Миколаєва про поновлення її діяльності. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 211. Оголошення про відступ з Миколаєва гетьманських військ і перехід влади до Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій, підписане 12 грудня 1918 р. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 212. Наказ № 2 голови муштрового відділу С. А. Чапківського про вступ на посаду тимчасово виконуючого обов'язки Українського коменданта міста Миколаєва. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 213. Посвідчення голови Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва В. Я. Герасименка, делегованого на зустріч республіканським військам отамана Н. Григор'єва. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 214. Посвідчення Петра Траценка, делегованого Радою об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Комісії по увільненню політичних в'язнів. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 215. Посвідчення значкового Бутова – старшини повітроплавного загону, дислокованого в місті Миколаєві. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 216. Посвідчення Василя Луценка – старшини повітроплавного парку, дислокованого в місті Миколаєві. *(11 грудня 1918 р.).*

№ 217. Телефонограма від керуючого Миколаївським телеграфом командир 17-го Олександрійського полку про виділення військовослужбовців для охорони та контролю за депешами республіканського змісту. *(Не датовано).*

№ 218. Поіменний склад Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва за списками партій і організацій. *(Грудень 1918 р.).*

№ 219. Поіменний склад Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва. *(Грудень 1918 р.).*

№ 220. Телеграма Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до комісара посада Богоявленськ про утримання під вартою колишніх прихильників Гетьмана П. Скоропадського. *(Не датовано).*

№ 221. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва до Головної ставки республіканських військ Директорії УНР, отамана П. Ф. Балбачана та отамана Куцого про призначення військових посадових осіб у Миколаєві. *(Не датовано. Не раніше 11 грудня 1918 р.).*

№ 222. Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва про прибуття отамана республіканських військ Директорії УНР Н. О. Григор'єва до Миколаївської міської думи 12 грудня 1918 року о 12 годині дня. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 223. Посвідчення Василя Базіченка, делегованого в Штаб отамана Н. О. Григор'єва для надання інформації про діяльність Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 224. Звернення Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Директорії з приводу відновлення роботи миколаївських суднобудівних заводів. *(Не датовано).*

№ 225. Нотатки з приводу роз'яснень на місцях щодо організації влади за Директорії. *(Не датовано).*

№ 226. Повідомлення про переговори Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва з представниками англо-французького командування, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 12 грудня 1918 р. № 2776. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 227. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про організацію влади в Миколаєві. У засіданні особисто брав участь отаман Н. О. Григор'єв. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 228. Повідомлення про отримання демократичною Миколаївською міською думою телеграми з Головної ставки військ Директорії про призначення посадових осіб у Миколаєві, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 229. Повідомлення про роботу Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва та запланований візит до Комітету отамана Н. О. Григор'єва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 230. Повідомлення про конференцію місцевого осередку партії лівих есерів у Миколаєві, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 231. Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Кисляківського волосного правління про перехід влади до Директорії. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 232. Повідомлення представника германської портової комендатури капітан-лейтенанта Клоса про вступ на посаду тимчасового виконуючого обов'язки командира Миколаївського військово-морського порту. *(12 грудня 1918 р.).*

№ 233. Рапорт інженера-будівельника Ейсмонта до командира Миколаївського порту про необхідність охорони колишнього приміщення Миколаївської фельдшерської школи, в

якій з метою підготовки до відкриття у Миколаєві Української Гардемаринської школи (училища) зроблено ремонт і зосереджено обладнання. (12 грудня 1918 р.).

№ 234. Відомість про чисельність Миколаївського повітроплавного парку Одеського району. (13 грудня 1918 р.).

№ 235. Постанова зібрання старшин та урядовців 6-ї легкої гарматної бригади про обрання полковника Сухотіна на командира бригади. (13 грудня 1918 р.).

№ 236. Список урядовців 16-го артилерійського полку Армії УНР, дислокованого в місті Миколаєві. (13 грудня 1918 р.).

№ 237. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із рішенням про обрання Комісаром міста Миколаєва С. П. Юріцина. (13 грудня 1918 р.).

№ 238. Повідомлення про склад комісії зі звільнення політичних в'язнів, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 13 грудня 1918 р. № 2777. (13 грудня 1918 р.).

№ 239. Посвідчення Фердинанда Федоровича Фенське – лікаря Харківського науково-кадрового повітроплавного загону Армії УНР, місцем дислокації якого був Миколаїв. (13 грудня 1918 р.).

№ 240. Відомість про наявність продуктів, що залишилися на складах міста Миколаєва станом на 13 грудня 1918 року. (13 грудня 1918 р.).

№ 241. Повідомлення про зруйнування залізничного шляху Миколаїв – Явкіне німецькими військами, опубліковане в газеті «Южное слово» 13 грудня 1918 р. № 50. (13 грудня 1918 р.).

№ 242. Повідомлення про прибуття до Миколаєва представника Інформаційного бюро Директорії Івана Туровича. (13 грудня 1918 р.).

№ 243. Повідомлення про зречення влади Гетьманом Павлом Скоропадським, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 16 жовтня 1918 р. № 90. (14 грудня 1918 р.).

№ 244. Телеграма голови Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва В. Я. Герасименка Директорії з приводу перемоги над Гетьманом П. Скоропадським. (14 грудня 1918 р.).

№ 245. Лист тимчасово виконуючого обов'язки Коменданта міста Миколаєва С. А. Чапківського до Військового комісаріату про видачу посвідчення для його управління. (14 грудня 1918 р.).

№ 246. Повідомлення про остаточний вибір Миколаївською міською думою С. П. Юріцина як кандидата на посаду Комісара міста Миколаєва від Директорії, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 14 грудня 1918 р. № 2778. (14 грудня 1918 р.).

№ 247. Запис інтерв'ю з представником Інформаційного бюро Директорії Іваном Туровичем, опублікований у виданні «Трудовая газета» 14 грудня 1918 р. № 2778. (14 грудня 1918 р.).

№ 248. Повідомлення про проведення обшуку німецькими військовими в приміщенні Спілки металістів, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779. (14 грудня 1918 р.).

№ 249. Повідомлення про реквізицію зброї в Об'єднаному робітничому комітеті та перспективи видавання її заново зорганізованим загонам самооборони за розпорядженням отамана Н. О. Григор'єва, опубліковане в газеті «Южное слово» 15 грудня 1918 р. № 52. (14 грудня 1918 р.).

№ 250. Повідомлення про поповнення загону отамана Н. О. Григор'єва підрозділом зі 160 мешканців села Гур'ївка, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779. (14 грудня 1918 р.).

№ 251. Повідомлення про розстріл за наказом отамана Н. О. Григор'єва грабіжників пасажирського потягу, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779. (14 грудня 1918 р.).

№ 252. Повідомлення про переговори виконуючого обов'язки Миколаївського міського голови Г. К. Плотицина та отамана Н. О. Григор'єва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779. (14 грудня 1918 р.).

№ 253. Інтерв'ю з отаманом Н. О. Григор'євим та начальником Штабу отамана, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779. *(15 грудня 1918 р.).*

№ 254. Наказ № 3 отамана Н. О. Григор'єва про призначення на посаду командира Миколаївського військово-морського порту С. Ф. Іванова. *(15 грудня 1918 р.).*

№ 255. Протест Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва на повернення до міста представників гетьманської влади Л. О. Богаєвського та Е. Л. де Бонді, опублікований у виданні «Трудовая газета» 15 грудня 1918 р. № 2779. *(15 грудня 1918 р.).*

№ 256. Мандат В. Я. Герасименка про його обрання від Миколаївської педагогічної спілки до Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 257. Мандат В. І. Базіченка про його обрання за представника Миколаївської організації Української соціал-демократичної робітничої партії у Раді об'єднаних українських організацій міста Миколаєва. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 258. Мандат М. Д. Лагути про його обрання Радою Української педагогічної спілки за члена Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 259. Протокол загальних зборів Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва, на яких головою Ради обрано В. Я. Герасименка. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 260. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питань про забезпечення міста паливом, про відновлення на заводах робітничих комітетів. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 261. Повідомлення про обшук і реквізицію зброї, продуктів та фуражу германськими військовими в Робітничому комітеті міста Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 17 грудня 1918 р. № 2780. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 262. Повідомлення про повернення германськими військовими продовольства та обмундирування, раніше вилучених під час обшуку, Робітничому комітетові, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 17 грудня 1918 р. № 91. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 263. Повідомлення про ситуацію в селах Червоному і Матвіївці, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 17 грудня 1918 р. № 91. *(16 грудня 1918 р.).*

№ 264. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом доповіді про асигнування коштів на боротьбу з епідемією тифу. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 265. Відповідь отамана Н. О. Григор'єва на телеграму отамана Д. В. Філатьєва із категоричним запереченням щодо повернення на посади в Миколаєві колишніх гетьманських керівників Е. Л. де Бонді, Л. О. Богаєвського, С. Г. Пищевича. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 266. Протокол загальних зборів Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва із розглядом різних питань. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 267. Протокол загальних зборів Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва, на яких Радою було висловлено власну платформу та опротестовано повернення гетьманських посадовців до Миколаєва. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 268. Телеграма Головному отаманові Директорії Симонові Петлюрі з протестом на рішення отамана Д. В. Філатьєва та на повернення колишніх гетьманських посадовців до Миколаєва. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 269. Телеграма від Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до отамана 3-го Херсонського корпусу Армії УНР Д. В. Філатьєва із протестом на повернення колишніх гетьманських посадовців до Миколаєва. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 270. Протест Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва на повернення колишніх гетьманських посадовців до міста, висловлений Симонові Петлюрі, губернському комісарові Г. В. Няньчуру, національним союзам і всім демократичним організаціям України. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 271. Звернення Миколаївського осередку «Вільного Козацтва» до Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва із протестом на невизнання прав делегатів осередку. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 272. Оголошення про набір до міліції міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 17 грудня 1918 р. № 91. *(17 грудня 1918 р.).*

№ 273. Лист від Спілки покалічених і професійно хворих робітників до Миколаївської Ради об'єднаних українських організацій про порушення перед Директорією питання про підвищення пенсії колишнім робітникам, які отримали каліцтва і професійні захворювання на виробництві. (18 грудня 1918 р.).

№ 274. Накази з особового складу начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна. (18 грудня 1918 р.).

№ 275. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про взаємовідносини різних влад у Миколаєві та повноваження дружин охорони міста (19 грудня 1918 р.).

№ 276. Звернення командувача силами Антанти генерала А. М. Бертело та французького консула в Одесі Е. Енно до населення Півдня колишньої Російської імперії в зв'язку із майбутнім прибуттям військ союзників. (19 грудня 1918 р.).

№ 277. Постанова Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва про припинення зносин із Одесою через події на залізниці та потребу в оголошенні мобілізації. (20 грудня 1918 р.).

№ 278. Звернення Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Інформаційного бюро Директорії про виділення фінансування на провадження діяльності. (20 грудня 1918 р.).

№ 279. Посвідчення члена Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва Я. Д. Скнара, делегованого до Інформаційного бюро Директорії для одержання вказівок. (20 грудня 1918 р.).

№ 280. Наказ начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна про переслідування крадіїв військового майна. (20 грудня 1918 р.).

№ 281. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питань про прийняття хворих германських військових на лікування до міської лікарні на тих самих умовах, що й українських вояків, та про витрати на організацію виборів до міського самоврядування. (20 грудня 1918 р.).

№ 282. Повідомлення про спрямування британським крейсером «Кентерберрі» прицілів на основні пункти у місті Миколаєві з метою охорони інтересів Антанти та про заходи англійців з утримання Миколаївського порту відкритим протягом усього зимового періоду, опубліковані у виданні «Трудовая газета» 21 грудня 1918 р. № 2784. (20 грудня 1918 р.).

№ 283. Повідомлення про виконання наказу отамана Н. О. Григор'єва про реквізицію хліба, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 21 грудня 1918 р. № 2784. (20 грудня 1918 р.).

№ 284. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва із наказом про негайний арешт представників буржуазії у Миколаєві та роз'ясненням воєнних дій його армії. (21 грудня 1918 р.).

№ 285. Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва із рекомендацією Веніаміна Вакулєнка до роботи в Центральному інформаційному бюро Директорії УНР. (21 грудня 1918 р.).

№ 286. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про можливість звернення Миколаївського міського голови В. П. Костенка до союзного командування по зброю для міської міліції. (21 грудня 1918 р.).

№ 287. Повідомлення про переговори Миколаївського міського голови В. П. Костенка та Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина з представником англійського крейсера «Кентерберрі» Ройтсом з приводу виділення зброї для охорони міста, опубліковане в газеті «Южное слово» 24 грудня 1918 р. № 59. (21 грудня 1918 р.).

№ 288. Повідомлення про призначення отаманом Н. О. Григор'євим сотника Цизанкова на коменданта станції Миколаїв, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 21 грудня 1918 р. № 2784. (21 грудня 1918 р.).

№ 289. Протокол засідання демократичної Миколаївської міської думи, на якому було розглянуто результати роботи Миколаївського міського голови В. П. Костенка на Сімферопольському з'їзді представників земств і міст. (22 грудня 1918 р.).

№ 290. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва про успіхи його армії на театрі воєнних дій у районі сіл Ново-Воронцовка, Грушівка та Костромська. (22 грудня 1918 р.).

№ 291. Телеграма коменданта міста Вознесенська Томковича про бої з більшовиками, надіслана до Штабу Директорії, розташованого на станції Вигода, 28 грудня 1918 р. (23 грудня 1918 р.).

№ 292. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи з рішенням про виплату Управою 15 тис. руб. орендатору готелю «Лондонський» Фрейману за постій германських військових. (23 грудня 1918 р.).

№ 293. Протокол засідання Миколаївського українського гуртка поштово-телеграфних робітників, на якому прийнято рішення про визнання Директорії. (23 грудня 1918 р.).

№ 294. Протокол засідання демократичної Миколаївської міської думи, в якому прочитано лист від колишнього голови Ради робітничих і військових депутатів Я. П. Ряппо, виділено асигнування отаману Н. О. Григор'єву, розглянуто питання про ставлення службовців Миколаївської міської управи до демократичної Миколаївської міської думи під час її розпуску та про ставлення до резолюцій Сімферопольського з'їзду представників земств і міст. (24 грудня 1918 р.).

№ 295. Повідомлення про незгоду Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва з резолюцією Миколаївської міської думи щодо ставлення до Сімферопольського з'їзду земств і міст та про запобігання вивезенню продуктів харчування з Миколаєва до Одеси, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 27 грудня 1918 р. № 99. (24–25 грудня 1918 р.).

№ 296. Наказ начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна про заборону особам, які не служать в республіканській армії УНР, носити військову форму й зброю. (26 грудня 1918 р.).

№ 297. Протокол засідання Об'єднаного робітничого комітету із розглядом питань про відсутність запасів муки в Миколаєві, неякісний хліб, необхідність накладання заборони на вивезення продуктів харчування до Одеси, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 28 декабра 1918 р. № 100. (26 грудня 1918 р.).

№ 298. Статистика епідемічних захворювань і смертності від них медичного персоналу по місту Миколаєву в листопаді 1918 року та станом на 26 грудня 1918 року, опублікована у виданні «Трудовая газета» 27 грудня 1918 р. № 2789. (27 грудня 1918 р.).

№ 299. Витяг із протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про звернення до уряду Директорії за виділенням фінансування для боротьби з інфекційними захворюваннями та ліквідації безробіття в Миколаєві. (27 грудня 1918 р.).

№ 300. Оголошення про заходи Миколаївської контори Державного Хлібного Бюро із подолання хлібної кризи в місті Миколаєві, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 27 грудня 1918 р. № 99. (27 грудня 1918 р.).

№ 301. Стаття про ситуацію з розподілом хлібних продуктів у Миколаєві, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 27 грудня 1918 р. № 99. (27 грудня 1918 р.).

№ 302. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва про можливість отримання зерна й вагонів для його перевезення до Миколаєва на станціях Біла Криниця, Снігурівка та Апостолове. (28 грудня 1918 р.).

№ 303. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва про відвантаження муки для Миколаєва зі станції Високополи. (28 грудня 1918 р.).

№ 304. Наказ начальника залоги міста Миколаєва полковника Сухотіна про підрахунок зброї, одержаної від німців, та створення Комісії для реквізиції бензину у приватних осіб, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 1 січня 1919 р. № 104. (29 грудня 1918 р.).

№ 305. Телеграма про обкладання банків зборами на користь петлюрівського загону. (29 грудня 1918 р.).

№ 306. Витяг з протоколу засідання демократичної Миколаївської міської думи, в якому заслухано доповідь делегації, відрядженої до штабу отамана Н. О. Григор'єва для переговорів про забезпечення міста хлібом. (29 грудня 1918 р.).

№ 307. Витяг з протоколу засідання Миколаївської міської управи із розглядом питання про пропозицію Спілки евакуйованих надати свої послуги з охорони міста та про відмову Управи сплатити рахунок германської комендатури за енергопостачання, надане заводом «Руссуд». (30 грудня 1918 р.).

№ 308. Протокол засідання конференції представників правлінь професійних спілок із пропозиціями щодо скликання Трудового Конгресу, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 31 грудня 1918 р. № 103. (30 грудня 1918 р.).

№ 309. Оголошення Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина про запровадження комендантського часу в місті, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 1 січня 1919 р. № 104. (31 грудня 1918 р.).

№ 310. Телеграма, направлена від Миколаївської контори Державного Хлібного Бюро отаману Н. О. Григор'єву, з проханням відмінити його розпорядження про відправку хліба з Миколаєва до Києва через загрозу голоду в місті. (31 грудня 1918 р.).

№ 311. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва Головному отаманові Симонові Петлюрі та іншим командирам про його вимоги до германського командування негайно звільнити Миколаїв, Знаменку та Долинську. (31 грудня 1918 р.).

№ 312. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва до групи отаманів із обіцянкою «випороти їх» за стиль спілкування із ним. (31 грудня 1918 р.).

№ 313. Телеграма обласного з'їзду волостей Херсонського повіту до германської Ради солдатських депутатів, Об'єднаного робітничого комітету, Ради об'єднаних українських організацій, англійського командування та Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина про ставлення селянства до ситуації в Україні. (31 грудня 1918 р.).

№ 314. Положення про вибори до Миколаївської ради робітничих депутатів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 31 грудня 1918 р. № 103. (31 грудня 1918 р.).

№ 315. Протокол засідання Миколаївської міської думи з протестом на запровадження германським командуванням комендантської години та рішенням виділити кошти на утримання хворих у морському шпиталі, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 3 січня 1919 р. № 105. (31 грудня 1918 р.).

№ 316. Огляд подій в Україні та світі напередодні Нового 1919 року, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 1 січня 1919 р. № 104. (1 січня 1919 р.).

№ 317. Лист від Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до командира Миколаївського порту С. Ф. Іванова з проханням надати катер для поїздки делегації від Ради до Директорії та отамана О. П. Грекова. (3 січня 1919 р.).

№ 318. Повідомлення про арешт німцями ад'ютанта отамана Н. О. Григор'єва Романюка та козаків і переговори щодо їх звільнення, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 5 січня 1919 р. № 2796. (5 січня 1919 р.).

№ 319. Повідомлення про відмову командуючого англійськими силами в Миколаєві надати інтерв'ю соціал-демократичній пресі, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 5 січня 1919 р. № 107. (5 січня 1919 р.).

№ 320. Рахунок за проживання германських офіцерів у готелі «Лондонський» та постанова Миколаївської міської управи про його сплату. (11 січня 1919 р.).

№ 321. Запис інтерв'ю з Миколаївським міським головою В. П. Костенком про рішення Одеського з'їзду Ради земств і міст, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 січня 1919 р. № 109. (11 січня 1919 р.).

№ 322. Повідомлення про відкриття філії Центрального інформаційного бюро Директорії УНР у Миколаєві, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 січня 1919 р. № 109. (11 січня 1919 р.).

№ 323. Повідомлення про вимоги робітників сплатити їм заробітну плату за самовільну зупинку заводууправлінням Балтводу роботи заводу під час перебування в Миколаєві петлюрівських загонів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 12 січня 1919 р. № 110. (12 січня 1919 р.).

№ 324. Повідомлення Продовольчого відділу Миколаївської міської управи про призупинення випікання білого хліба й тістечок у Миколаєві з 11 січня 1919 р. *(14 січня 1919 р.)*.

№ 325. Повідомлення про рішення спільної наради представників міського самоврядування, англійського і германського командувань послати під білим прапором потяг до станції Явкіне для доставки хліба до Миколаєва, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 17 січня 1919 р. № 2804. *(16 січня 1919 р.)*.

№ 326. Повідомлення про рішення пленуму Робітничого комітету з питань направлення делегатів на Трудовий Конгрес, налагодження зв'язку зі штабом отамана Н. О. Григор'єва після арешту вояків його загону, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 19 січня 1919 р. № 116. *(17 січня 1919 р.)*.

№ 327. Повідомлення про облаву та арешти спекулянтів у Петроградському кафе міста Миколаєва та про виявлені у них купюри різних країн і урядів, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 18 січня 1919 р. № 115. *(17 січня 1919 р.)*.

№ 328. Витяг із журналу засідань Миколаївської міської управи з розглядом питання про наполягання германського командування на сплаті Управою за використані німецькими військовими енергоносії та подання запиту юрисконсульту щодо цього питання у зв'язку з розірванням Брест-Литовського мирного договору. *(18 січня 1919 р.)*.

№ 329. Резолюція Об'єднаного робітничого комітету міста Миколаєва про невизнання Трудового Конгресу, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 18 січня 1919 р. № 115. *(18 січня 1919 р.)*.

№ 330. Витяг із журналу засідань Миколаївської міської управи з дозволом на проведення страйку з приводу вбивства в Німеччині Карла Лібкнехта та Рози Люксембург. *(20 січня 1919 р.)*.

№ 331. Список членів Миколаївської організації Українського товариства «Просвіта». *(1919 р.)*.

№ 332. Лист члена Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» М. Д. Лагути до Ради товариства з критикою і пропозиціями щодо удосконалення діяльності театру товариства. *(20 січня 1919 р.)*.

№ 333. Розписка представників Штабу окремого куреня січових стрільців «Вільного Козацтва» в отриманні пожертвуваних селянами Нового Бугу продуктів харчування. *(21 січня 1919 р.)*.

№ 334. Список осіб, які брали участь у збиранні продуктів харчування для вояків загону отамана Ткаченка. *(21 січня 1919 р.)*.

№ 335. Повідомлення про зрив виборів делегатів на Трудовий Конгрес від безробітних міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 21 січня 1919 р. № 118. *(21 січня 1919 р.)*.

№ 336. Повідомлення про відмову германських військових брати участь у демонстрації проти вбивства в Німеччині Карла Лібкнехта та Рози Люксембург, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 22 січня 1919 р. № 119. *(21 січня 1919 р.)*.

№ 337. Повідомлення про мітинг у клубі «Земля и Воля», опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 21 січня 1919 р. № 118. *(21 січня 1919 р.)*.

№ 338. Лист Миколаївського міського голови В. П. Костенка до Германського губернаторства «Миколаїв» з приводу відмови в сплаті енергоносіїв, витрачених германськими військовими. *(23 січня 1919 р.)*.

№ 339. Доповідь Миколаївського міського голови В. П. Костенка про фінансовий стан міста, виголошена на засіданні Миколаївської міської управи й опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 29 січня 1919 р. № 124. *(29 січня 1919 р.)*.

№ 340. Повідомлення про оголошення Директорією війни отаману Н. О. Григор'єву в зв'язку із його переходом на бік більшовиків, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 2 лютого 1919 р. № 128. *(2 лютого 1919 р.)*.

№ 341. Запис перебігу першого засідання відновленої Ради робітничих депутатів, опублікований у газеті «Путь социал-демократа» 4 лютого 1919 р. № 129. *(2 лютого 1919 р.)*.

№ 342. Лист брата отамана Н. О. Григор'єва, Олександра Григор'єва, до селян і робітників України. *(Не датований. Не раніше лютого 1919 р.)*.

№ 343. Протокол засідання Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва, на якому призначений Директорією до Миколаєва комісар Добросюк виголосив доповідь про захоплення більшовиками влади в Харкові та Вовчанську. *(4 лютого 1919 р.)*.

№ 344. Повідомлення про розгляд у Миколаївській міській думі фінансових питань критичного характеру та випадків збройних нападів у місті, опубліковане у виданні «Трудовая газета» 7 лютого 1919 р. № 2797. *(5 лютого 1919 р.)*.

№ 345. Запис інтерв'ю з ад'ютантом отамана Григор'єва Романюком, якого германське командування взяло в заручники й примушувало доставити з Єлисаветграда полонених німців. *(7 лютого 1919 р.)*.

№ 346. Повідомлення про розміщення Морського міністерства Директорії УНР та канцелярії Морського міністра в Миколаєві. *(7 лютого 1919 р.)*.

№ 347. Лист Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина Миколаївському міському голові В. П. Костенку про можливість звільнення заручників – українських вояків лише в обмін на звільнення заручників – німецьких військових. *(7 лютого 1919 р.)*.

№ 348. Лист Миколаївської міської управи до германської комендатури про повернення казарменого майна, що не перебуває у користуванні через відбуття частини германських військ із Миколаєва, для розквартирування французьких військ. *(10 лютого 1919 р.)*.

№ 349. Повідомлення про зустріч Миколаївського міського голови В. П. Костенка з командиром англійського крейсера «Sentinew». *(11 лютого 1919 р.)*.

№ 350. Повідомлення про напад на дружинників Револуційного комітету хутора Зелений, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 лютого 1919 р. № 140. *(12 лютого 1919 р.)*.

№ 351. Резолюція Об'єданого робітничого комітету міста Миколаєва, запропонована представниками єврейської соціалістичної партії, у якій засуджується політичний курс Директорії як на зближення з більшовиками, так і на зближення з Антантою, опублікована у виданні «Трудовая газета». *(13 лютого 1919 р.)*.

№ 352. Протокол засідання Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва із розглядом питання про заснування Українського часопису в Миколаєві. *(13 лютого 1919 р.)*.

№ 353. Лист від Миколаївського українського гуртка поштово-телеграфних робітників до Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва про виділення гуртком 25 карбованців на поточні потреби Ради. *(13 лютого 1919 р.)*.

№ 354. Повідомлення про каральну експедицію вояків Добровольчої армії та розправу над селянами села Нечаяне, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 15 лютого 1919 р. № 140. *(13 лютого 1919 р.)*.

№ 355. Протокол загального зібрання українців міста Миколаєва, на якому висловлено повну довіру Директорії. *(15 лютого 1919 р.)*.

№ 356. Запис перебігу дискусій та резолюція, прийнята на засіданні Миколаївської міської думи 19 лютого 1919 р., про її ставлення до дій вояків Добровольчої армії, окремих містян, котрі, орієнтуючись на відновлення єдиної Росії, сприяли Добровольчій армії та вивезенню продуктів до Одеси, опубліковані в газеті «Путь социал-демократа» 19 лютого 1919 р. № 142. *(19 лютого 1919 р.)*.

№ 357. Повідомлення про відмову фракцій соціал-демократів, українських соціал-демократів, правих соціалістів-революціонерів від участі у виборах делегатів на Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові через упереджене ставлення до них фракції комуністів і вибори делегатів лише від фракції комуністів. *(20 лютого 1919 р.)*.

№ 358. Інформація про появу вояків Добровольчої армії у Миколаєві та резолюція з приводу організації заходів щодо протидії добровольцям, опубліковані в газеті «Путь социал-демократа» 20 лютого 1919 р. № 143. *(20 лютого 1919 р.)*.

№ 359. Оголошення про вибори нового голови Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 20 лютого 1919 р. № 143. *(20 лютого 1919 р.)*.

№ 360. Лист Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва до Губерніального комісара Херсонщини Г. В. Няньчура із викладенням історії заснування Ради та її фінансового стану. (21 лютого 1919 р.).

№ 361. Повідомлення про бої між радянськими та французькими військами в районі міста Вознесенська, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 24 лютого 1919 р. № 147. (23 лютого 1919 р.).

№ 362. Резолюція конференції Миколаївського осередку Російської соціал-демократичної робітничої партії про ставлення до організації радянської влади, опублікована в газеті «Путь социал-демократа» 25 лютого 1919 р. № 148. (24 лютого 1919 р.).

№ 363. Роз'яснення позиції Миколаївського осередку Російської соціал-демократичної робітничої партії щодо перспектив радянської влади в Україні, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 25 лютого 1919 р. № 148. (25 лютого 1919 р.).

№ 364. Резолюція спільного засідання Купецького товариства, Біржового комітету, Спілки фабрикантів і заводчиків, Торгово-промислової спілки і Товариства домовласників про оголошення підписки на 15-мільйонна позика з метою ліквідації безробіття в місті Миколаєві, опублікована у виданні «Трудовая газета» 26 лютого 1919 р. № 2838. (25 лютого 1919 р.).

№ 365. Звернення Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина до городян із роз'ясненням його власної позиції щодо можливих заходів союзного командування для налагодження політичної ситуації в місті та запобігання громадянській війні. (26 лютого 1919 р.).

№ 366. Доповідна записка члена Будівельного відділу Миколаївської міської управи С. М. Шаргородського про кошторисні розрахунки для ремонту Ластових казарм, у яких передбачалося розміщення військових французького контингенту. (26 лютого 1919 р.).

№ 367. Оголошення Продовольчого відділу Миколаївської міської управи про тимчасові перебої з доставкою хліба містянам, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 27 лютого 1919 р. № 150. (27 лютого 1919 р.).

№ 368. Стаття з газети «Борец за коммунизм» від 9 березня 1919 р. із висвітленням перебування військ Антанти, у т. ч. грецького контингенту, в Миколаєві з більшовицької точки зору. (2–9 березня 1919 р.).

№ 369. Телеграма отамана Н. О. Григор'єва із повідомленням про наступ на Миколаїв, надіслана зі Снігурівки на адресу Комісара міста Миколаєва С. П. Юріцина, командира 17-го Олександрійського полку В'язовського, Союзу робітничих організацій та Ради об'єднаних українських організацій міста Миколаєва. (Приблизно 4 або 6 березня 1919 р.).

№ 370. Повідомлення про відмову машиніста крана суднобудівного заводу «Наваль» вивантажувати спорядження грецьких військ, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 6 березня 1919 р. № 154. (5 березня 1919 р.).

№ 371. Телеграма більшовиків Снігурівки про ситуацію в містечку та потребу в надси-ланні агітаційної літератури грецькою мовою. (8 березня 1919 р.).

№ 372. Лист члена Миколаївської міської управи С. М. Шаргородського комісару Директорії С. П. Юріцину про зруйнування Ластових казарм грецькими військовими. (8 березня 1919 р.).

№ 373. Спогади більшовика Івана Тарана про викрадення зброї зі складу грецької військової частини в Миколаєві. Спогади записано 19 грудня 1957 р. (Події точно не датовано. Між 1 та 14 березня 1919 р.).

№ 374. Оголошення Еллінського королівського консульства в Миколаєві, опубліковане в газеті «Южное слово», про урочистий молебень у Грецькій церкві в зв'язку з полковим святом 7-го Афіньського піхотного полку. (9 березня 1919 р.).

№ 375. Повідомлення про парад грецьких військ у Миколаєві в зв'язку зі святкуванням річниці 7-го Афіньського піхотного полку. (9 березня 1919 р.).

№ 376. Протокол засідання Миколаївської міської думи із розглядом заяви фракції соціал-демократів про захоплення грецькими військовими безкоштовної ідальні Біржі праці в місті Миколаєві і висловлений командуванню союзних військ протест на ці дії. (9 березня 1919 р.).

№ 377. Лист Управляючого Миколаївським відділенням Державного банку Комісару міста Миколаєва С. П. Юрицину про термінове клопотання перед французьким або грецьким командуванням про виділення 20 солдатів для охорони банку. *(10 березня 1919 р.).*

№ 378. Повідомлення про угоду між германським і радянським командуванням про передачу Миколаєва радянським військам, взамін чого вони зобов'язуються пропустити залишки германських військ до Німеччини, опубліковане в газеті «Путь социал-демократа» 11 березня 1919 р. № 159. *(10 березня 1919 р.).*

№ 379. Лист Управляючого Миколаївським відділенням Державного банку до французького командування про виділення 20 солдатів для охорони банку. *(11 березня 1919 р.).*

№ 380. Акт огляду стану казарм у Миколаєві, у яких розміщувалися іноземні військові контингенти. *(14 березня 1919 р.).*

№ 381. Повідомлення про дії військового контингенту Антанти поблизу Одеси, у т.ч. в Коблево. *(Після 14 березня 1919 р.).*

№ 382. Спогади більшовика Михайла Іршенка про бої з військами Антанти на території сучасної Миколаївщини та під Березівкою (сучасна Одеська область) у березні 1919 р. Спогади записано 1 листопада 1956 р. *(Березень 1919 р.).*

№ 383. Наказ-звернення отамана Н. О. Григор'єва до вояків Добровольчої армії та іноземних військових контингентів переходити на бік Ради народних комісарів України. *(20 березня 1919 р.).*

№ 384. Підсумки діяльності Миколаївського міського самоуправління за період з 29 серпня 1917 р. до 22 березня 1919 р. *(22 березня 1919 р.).*

№ 385. Протокол засідання Миколаївської міської думи, у якому Дума визнала Радянську Федеративну Республіку й приналежність до неї міста Миколаєва та передала свої повноваження Раді робітничих депутатів. *(22 березня 1919 р.).*

№ 386. Перебіг подій, пов'язаних з евакуацією германських військ з території Миколаївщини впродовж листопада 1918 – березня 1919 рр., складений німецькими дослідниками на основі документів німецьких архівів та свідчень військових кореспондентів. *(Березень 1919).*

№ 387. Повідомлення про ревізію сейфів і реквізицію цінностей у заможних містян Миколаєва. *(4 квітня 1919 р.).*

№ 388. Повідомлення голови Миколаївського ЧК Абашидзе про вбивство чекістами директора-розпорядника миколаївських суднобудівних заводів С. П. Юренєва. *(16 квітня 1919 р.).*

№ 389. Наказ уповноваженого Робітниче-селянського уряду України в Миколаєві, Херсоні та їх окрузі І. Скляра про заходи боротьби з контрреволюційною пропагандою, опублікований у газеті «Известия» від 18 квітня 1919 р. № 22. *(18 квітня 1919 р.).*

№ 390. Повідомлення про створення більшовиками Військової ради з оборони міста Миколаєва. *(18 квітня 1919 р.).*

№ 391. Звернення транспортного відділу ЧК Миколаївського району, у якому міститься інформація про спротив залізничників більшовицькій владі. *(19 квітня 1919 р.).*

№ 392. Телеграма більшовицького комісара з питань продовольства про активізацію хлібозаготівель для потреб міста й Червоної армії. *(23 квітня 1919 р.).*

№ 393. Автобіографія учасника антигетьманського повстання в містечку Баштанка Михайла Власовича Прядка. *(18 листопада 1929 р.).*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абашидзе 138, 140, 665,
Авдаков 125
Авраамов П. 152
Адилов В. 500
Аксельбант 408
Александрос 119
Альбрехт І. А. 72, 111, 425,
432, 433, 474, 475, 476, 571
Андріанов О. В. 142
Андрієвський П. 386, 387,
389, 394, 396
Андросів П. М. 561
Анкудінов М. 176
Ансельм Ф. де 123, 134, 615,
663
Антон Л. И. 380
Антон Ф. И. 380
Антонович Д. 139
Антонов-Овсеєнко В. 77, 78
Апарін Д. 79
Апарін І. 79
Апарін М. 79
Аркас. М. 73, 430, 553
Аркудинський П. С. 399
Аршун М. 81, 191
Асеев 257
Асмолов 111, 459, 473, 576
Асушкин 358
Афанасьїв В. П. 561
Ашауэр 657
Ашурков (Ошурков) И. 152,
238, 327

Б

Бабенко И. 416
Бабенко С. А. 562
Бабік 58, 670
Багинский 655

Бажанов 151, 239
Баздирева 381
Баздырев Т. 151
Базіченко В. І. 99, 101, 446,
448, 450, 485, 487, 489, 494
Байер 27
Бакаль І. 563
Балабанов. 576, 647, 648
Балинский 536
Баль 410
Банкулов Ф. 161
Баптизманский И. 152
Баптизманский М. 152
Барон Б. Г. 94, 358
Барышов 174
Баханова Е. 371
Бахарах 72
Безвершко Й. В. 563
Бейнберт 166
Белецький А. П. 563
Белолипский И. 152
Белун К. Ф. 380
Бережненко А. А. 563
Березницкий А. 235
Березовський 592
Беренгович Б. О. 160
Бернатович Х. 82
Бернштам 109, 552
Бертелло А. 102, 134, 503,
504
Бзенко 492
Билик М. М. 648, 655
Бинович. 265
Биркензон Ш. Д. 380
Битлер Ф. Ф. 380
Білик А. М. 94, 99, 487
Білик Я. Г. 560
Благин Т. 152
Блехман 468

Блинов 584, 596
Блинов А. 587
Блинов А. М. 645, 647, 651,
655
Богаетский Л. А. 37, 73, 97,
98, 410, 411, 423, 483, 491,
492, 493, 494, 495
Богданов К. 568
Богомоллов 162
Богородецький В. М. 560
Богуславский 648, 649
Богуславский 74, 531
Боев П. 138
Бойко О. Д. 17, 19, 80
Бойко О. К. 561
Болбочан (Балбачан) Ф. П.
113, 448, 584, 595
Бондаренко 647, 655
Бондаренко А. В. 562
Бондаренко Г. Д. 561
Бондаренко Д. Г. 562
Бондаренко Д. Т. 564
Бондаренко П. Д. 84, 85, 99,
100, 101, 446, 562
Бонди де Э. Л. 37, 60, 63, 66,
68, 73, 93, 97, 98, 99, 101,
315, 322, 338, 365, 379, 380,
391, 411, 428, 455, 466, 473,
483, 491, 492, 493, 494, 495,
496, 510, 576
Борисенко 655
Борківська А. Я. 561
Бородин И. 150
Бортник В. 416
Бортник Е. 416
Бортовський 401
Борщак І. 68, 118, 124
Бош А. Г. 380

Бош Е. Б. 515
Браславский П. М. 434, 436,
441, 514, 515, 525, 573, 647,
648, 650, 655
Браун Г. Д. 68, 410, 411
Бродский Г. М. 50, 173
Бройтман 381
Бронфенбрер 648
Брояківський 311
Бузарь Я. Г. 416
Буланов Я. 152
Буливицкий М. 301
Булих И. М. 380
Бурхачева А. М. 380
Бурцев 254, 328
Бутіів (Бутов) Г. 83, 85, 86,
444
Бухта 203
Быховский Г. Н. 380

В

Вадон 410
Вакуленко В. П. 93, 101, 393,
408, 449, 457, 466, 473, 509,
510
Ванькович О. О. 80, 81, 187
Векслер С. 380
Векслер Ш. 380
Венізелос Е. 119, 120, 121,
122, 123, 131, 134
Вербівський Л. М. 99, 487,
496, 563
Вержимковський В. 81, 176
Верстюк В. 17, 18, 19, 20
Ветров 110, 576
Вильгельм II 31, 45, 70, 105,
396, 512
Винниченко В. К. 67, 108,
119, 385, 386, 387, 388, 389,
394, 396, 397, 398, 583
Виппель 411
Вирен 327
Виторт 655
Влахопулос Н. 124
Внуков 647, 648
Вобский А. 245, 246
Воднянский 190
Возняк 264

Волобеев Я. Г. 416
Волторнистов И. 151, 327
Вольф фон 105
Вонский С. М. 381, 525, 599,
560
Воротынцев А. И. 416
Выморков Н. Ф. 635
Выходцев 647, 648, 655
Вязовский 517

Г

Габестро Т. В. 369, 370
Гавілевський М. Г. 561
Гаевський 80
Гаевський О. 38
Газель 500
Гайдук В. 57
Гайдуков И. 567
Гайдученко С. І. 561
Гай-Нижник П. П. 60
Галашек В. І. 142
Галкин С. 152
Гамрецький Ю. М. 17, 19, 20
Гарбуз Ф. 567
Гаргалідіс П. 124
Гектор 72
Гелдаш Г. 151
Гелдаша Л. П. 380
Гельгорн фон 30, 152, 207
Ген А. С. 562
Герасименко В. Я. 89, 97, 98,
99, 100, 113, 114, 443, 446,
447, 471, 473, 484, 487, 493,
582, 594, 596
Герасименко І. П. 561
Герасимов 101, 509, 586, 101
Герасимов В. Л. 75
Герлинг 340
Гиль Ф. И. 29, 151
Гильхаузен фон 27, 28, 29,
31, 32, 36, 66, 89, 150, 151,
152, 375, 425, 431, 432, 433,
476, 489, 546, 547
Гинжул М. 477
Гинзбург Р. М. 370
Гладштейн 649
Голинский В. 152
Голіцин О. 35

Голлер 72
Голубев (Голубів) Г. 80, 81,
176, 187, 191
Голубов З. Б. 380
Голубович 178
Голубович В. О. 19
Гольдштейн 536
Гонатас (Гонатіс) С. 124
Гончаренко Г. А. 562
Гончаренко І. Г. 562
Гончаренко Т. 568
Гончаров Г. А. 562
Гопман А. 45
Горбатий А. С. 99, 101, 447, 498
Гордон 468, 530, 578
Горкин Н. 341, 342
Горловский 648
Горштейн 529
Горышкин 648
Гранатур-Винницкая М.-Д. С.
369
Грачев А. Ф. 141, 151, 166, 190,
196, 202, 253, 258, 259, 260,
264, 319, 353, 355, 356, 366,
367
Грачів (Грачов) К. І. 99, 100,
101, 447, 487, 561
Греков О. П. 108, 109 541,
542, 549
Григор'єв 447
Григоренко К. 416
Григорьев А. 579, 581, 582
Григорьев Н. 21, 22, 108–
113, 125, 126, 136, 139, 140,
141, 385, 403, 404, 415, 416,
422, 423, 426, 427, 431–436,
439, 440, 443, 449, 450, 453–
458, 465–468, 470, 473–483,
488, 491, 493, 494, 508, 509,
512, 517, 521–523, 530, 535,
537, 540, 541, 542, 550, 554,
555, 575, 576, 579, 581, 582,
585, 586, 605, 624, 644, 645,
658, 659, 661, 668, 671
Гринберг 324
Грицаенко 296
Гриценко 529
Гриценко 647

Грицько 494
 Гришин-Алмазов А. Н. 524
 Грищенко 187
 Грищенко А. К. 572
 Грозенштейн В. 381
 Гроссер Б. 368
 Грушевський М. С. 20, 397
 Грушецкий Н. Н. 65, 151, 375
 Грущенко Л. 416
 Гусев А. 152
 Губарев Д. И. 489
 Гук А. Н. 99, 100, 101, 446, 447, 487, 561

Д

Давидов 111, 576
 Давидсон С. И. 152, 515
 Давыдов Ю Л. 355
 Дандарделье 550
 Данилов В. Н. 142
 Данилов О. 81
 Дауэнгауэр Ф. Я. 381
 Дв[з]ино Г. Д. 381
 Девятка В. Д. 563
 Дейнеко М. Н. 563
 Деметер М. 195
 Демешко С. 157, 178, 179
 Демковский 179
 Демченко Ф. С. 58
 Дендраміс В. 134
 Деникин С. И. 119, 385, 397, 408, 515, 524, 581, 582, 598, 600, 604, 672
 Джереленко І. В. 561
 Дибривный 297
 Диковский М. М. 381
 Діомідіс А. 121, 122
 Дмитриев 494, 648
 Добрицький К. 562
 Добровольський Л. 151
 Добровольський Ю. 506, 650
 Добросюк Г. В. 113, 114, 583, 584, 595
 Долговы 59, 590, 594
 Долгополова М. С. 562
 Доманский А. М. 409
 Дон Донцов 38
 Донникова А. 381

Донской А. 151, 215
 Донской Л. 215
 Донской П. 151
 Доргольц 648
 Дорнік В. 23, 24
 Дорофеев Н. 323, 324
 Дорошенко Д. І. 42, 241, 276
 Дробница С. 567
 Другова Г. Ф. 562
 Дуброва С. В. 454, 648, 655
 Дукушт-Дукшинський Є. І. 80, 175
 Дымов Н. И. 381
 Дырда В. И. 416
 Дьяков И. 35
 Дьячков 270
 Дюмина 73, 532
 Дященко М. 381

Е

Евдокимов К. 235
 Евко М. 568
 Еггерс (Эгерс) 41, 44, 373, 374
 Егупов 499
 Ейхгорн (Айхгорн) фон Г. 20, 55
 Екзельман Л. 124
 Еланский М. П. 202, 239, 534
 Енно Е. 101, 503, 504
 Епіндорф (Эпендорф) 37, 188, 209
 Ерошевич 510
 Есельский 649
 Еспере'д Ф. 134

Є

Євтушевський 30, 36, 88
 Єремеев В. 82

Ж

Жигалко 647, 648, 649, 655

З

Загоруйченко М. М. 561
 Загурская М. М. 369
 Загурский 365
 Задерієнко М. І. 99, 100, 101, 447, 448, 487, 561, 608
 Задисениць Г. П. 562

Зак 663
 Залужний Л. П. 562
 Замчалов І. Й. 141
 Заполенко 649
 Запорожченко М. 275
 Засухин П. 151
 Захаров Є. М. 563
 Зелений. Д. І. 113, 583
 Зиберт 358
 Зигомала Г. 68, 410
 Зильберблум 576
 Зильберман Ш. Л. 380
 Зисельман 73, 531
 Зігомалас І. 131, 133
 Зіма О. О. 311
 Златопольская 73, 573
 Злачевский 547
 Зленко М. 151
 Злочевский Ф.-С. Н. 50, 165, 177
 Змієнко 401
 Золотаренко Є. А. 561, 592
 Зонненталь Р. И. 381

И

Иванников П. Я. 239, 310, 342
 Иванов 427
 Иванов 647, 648
 Иванов 68, 410, 411
 Иванов И. И. 299
 Иванов М. К. 371
 Иванов С. Ф. 94, 138, 449, 457, 474, 480, 482, 549
 Ивановская Л. 367
 Инглези Л. 152

І

Іванів І. Н. 310, 497, 563
 Іванов В. 125, 126
 Ізмєстьєв В. 80
 Ікономіді А. 131, 132, 141
 Ільяшенко Ф. А. 560

К

Казакова В. 577
 Казачинский А. П. 366
 Какулідіс Г. 134, 136
 Каленицкий Г. 416
 Каменер М. И. 372

- Каменецький 235, 655
 Каменос (Комнінос) К. М. 131
 Канин Е. 152
 Канонников Б. 151
 Канонников В. 151, 281
 Канторович 438, 530, 537, 648
 Каракара К. 81, 176
 Карпенко Ф. 84, 99, 487, 536
 Касапчукова П. В. 562
 Каушан 473
 Кац 649
 Кац Е. 381
 Кац С. А. 381
 Кашевский 174, 293
 Квятон 82
 Келлер А. И. 381
 Кенеман 72
 Кениг М. Ф. 162
 Кенигсберг А. Г. 655
 Киреевский Н. Я. 151, 254, 392, 455, 468, 468, 469, 655
 Кирико де Р. 68, 410
 Кисин 324
 Кислинг 166
 Кистяковский 391
 Кіндратюк (Кондратюк) М. М. 99, 101, 115, 447, 448, 487, 563, 608
 Клемансо Ж. 120, 134
 Клименко Т. 382
 Климов 297, 353
 Клотц 72
 Ключковский В. Є. 45
 Ковалев 648
 Ковалев М. 82, 191
 Ковалевський В. В. 49, 586
 Ковбасенко О. М. 564
 Ковбасенко П. М. 564
 Коган 324
 Когон Н. Е. 188, 224
 Кожанский 407
 Козард 452
 Козловський 536
 Кокизов Д. М. 46, 258, 453, 454, 518, 648, 650, 655
 Колесник Д. В. 561
 Колчак О. В. 76, 491, 581, 582, 599
 Коляда А. 174
 Коморний С. 56, 183, 261, 293
 Кондратьев Б. Ф. 41, 244
 Коновалів Г. С. 563
 Кононенко И. 567
 Константинович Д. 670
 Константинович Я. О. 562
 Копійко П. С. 562
 Кора К. Д. 99, 447, 487, 494, 560
 Корецький Т. І. 141
 Коріновський 500
 Коровяківський М. К. 564
 Короткий 646, 648
 Косинский 179
 Коссодо Г. 188
 Коссодо З. И. 381
 Коссой (Косой) 323, 647, 648, 649, 655
 Костантінідіс К. 121
 Костенко В. П. 93, 97, 102, 104, 109, 324, 328, 435, 437, 457, 510, 511, 512, 516, 521–525, 551, 552, 559, 560, 568, 571, 573, 585, 587, 588, 589, 598, 655
 Костенко С. 647, 648, 649
 Костянтинос І. 119
 Кочкин М. М. 324, 468, 510, 551, 557, 558, 560, 647, 649, 655
 Кош Р. фон 24, 291, 663
 Кошлакова 531
 Крайзман 655
 Красписков Т. Ф. 416
 Крауль Є. 80, 175
 Кретчмер 311
 Кржевов Г. 188
 Криворучко П. 84, 85, 100, 101, 448
 Кривошеев М. 152
 Крижановська М. М. 563
 Крижановський М. М. 563
 Крицький П. 85, 86
 Крупська Н. К. 515
 Ксенский 655
 Кудричев 649, 655
 Кудрявцев В. 82, 191
 Кудрявцев Д. 152
 Кузнецов В. С. 188, 573, 584, 649, 650
 Кузя В. Р. 561
 Кульман М. К. 42, 43, 44, 45, 242, 265, 269, 270, 329–333, 347
 Кульчицкий 635
 Кульчицкий В. Н. 563
 Кун В. Ф. 382
 Кун С. Х. 379
 Куперман 648
 Куперман Я. 235
 Куппа І. 131, 141
 Куприенко 479, 480
 Купчевский 546, 547
 Кутлубай (Котлубей) О. Г. 142
 Куций 449
 Кучер 500
 Кучеренко Г. Ф. 563
 Кучеренко С. Д. 562
 Кучук У. У. 380
 Кушниренко Д. І. 161
- ## Л
- Лабуренко М. 101
 Лавут 358, 528, 530
 Лагута М. Д. 97, 99, 100, 101, 145, 311, 447, 448, 486, 487, 494, 564, 566
 Лазарев 531
 Лазарев А. М. 327
 Ламм 166
 Ластобеженко А. Г. 162, 163
 Лев Г. 234
 Левин 515, 546, 655
 Ледоховский Г. 380
 Леже Г. 68, 123, 124, 128, 625
 Лейканд Д. 235
 Лейко Г. 416
 Лейхтенберг 72
 Лемельман 655
 Ленин В. И. 515
 Леонов 182
 Леонтович Н. П. 31, 151
 Леонтьев А. 151, 239, 282, 328, 534
 Лесков К. 568

Лесневич 353, 354, 355, 366
Лесовой 459
Лессон 68, 410
Леткевич 76
Лешевич 635
Лещинский 649
Либкнехт К. 110, 559, 569, 571
Лизогуб Ф. А. 37, 43, 164, 178, 206
Ликачев 479
Лимоне 647
Липавский А. М. 166
Литвин О. М. 563
Литвиненко П. 152
Ліб П. 12, 24
Лілієнталь Е. 81, 82, 176, 186, 388
Лінько Г. О. 563
Лобуренко 592
Лоевский Д. М. 380
Лозенко Л. І. 561
Лозинский 223
Лунд 569, 572
Луценко В. 445, 447
Лучинский И. Я. 166
Львовени С. 235
Люксембург Р. 110, 559, 560, 568

М

Майдман 655
Майорский Б. И. 168
Майстренко А. Г. 561
Макаренко А. 386, 387, 388, 396
Маклер Ш. 382
Макорский 649
Макотинский М. Я. 73, 89, 90, 93, 111, 139, 140, 324, 435, 438, 440, 476, 498, 515, 524, 530, 577, 597, 600, 647, 649, 650, 655
Максимів (Максимов) М. Л. 42, 241, 275
Максимов К. 151
Максимов М. А. 151, 165
Малевич Б. К. 649
Малимонів Є. І. 561
Малкідіс Ф. 121
Мамон Г. Х. 562
Мандельштам Н. Н. 515, 570, 573, 649, 650, 655
Мандельштам С. 547
Манетас К. 124
Мар'їнський 62, 316, 317, 333, 336
Маргеліс В. 132
Маргулис 649
Маргулієс М. С. 118, 126, 127, 128
Маркуль 72
Масько-Горох М. С. 649
Маташников 648
Матвеев А. 151
Матвеев А. М. 380
Матвеев Н. И. 166, 169
Матвеев Х. М. 31, 50, 53, 61, 66, 68, 142, 152, 166, 238, 251, 253, 254, 255, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 271, 310, 321, 346, 410, 411, 412, 468
Матусевич М. М. 68, 409, 410, 411
Матушевський Ф. 118, 119, 120, 123
Мацева А. 416
Мачеусенко 479
Машкевич 327
Машук 84, 85, 100, 447
Медведев А. 234, 235
Медведев М. 235
Межерицкий 381
Мейєр 72
Менкини П. 152, 256
Механович В. И. 200
Мешурес Л. Е. 381
Миколаєнко П. Д. 563
Милеант В. 151
Минчин Г. К. 645, 648, 655
Мирбах фон В. 297
Миргородський П. П. 562
Миронов М. 613
Мистюк П. Л. 381
Миткевич Ю. Н. 94, 449, 466, 467, 480

Митрофанов 416
Мішенін С. К. 100, 101, 448
Могилянський М. 292
Мокрий Г. М. 561
Молоти П. М. 563
Молчанов А. 125
Молчанов Я. М. 166, 533, 541
Моргенштерн-Дерінг Г. 26
Моргенштерн-Дерінг Й. М. Ф. 26, 27, 29, 31, 32, 35, 36, 149, 152, 153, 157, 158, 165, 182, 218
Моргун Гр. 174
Мороз 500
Морозенко К. 82, 191
Морозов И. Ф. 151, 166, 439, 647
Мумм фон Шварценштейн А. 19, 20
Мунхолланд Дж. К. 120, 131
Мутцхазе 72
Мязговський О. І. 141

Н

Накатов И. 397, 399
Наумюк Х. 81, 186
Начосский 540
Неклеєвич М. К. 43
Некрасов И. С. 151
Нельговский К. 151
Немировский Г. С. 381, 649
Немитц 408, 409
Нестеренко 74, 531
Нестеренко М. І. 561
Нестеров И. Т. 371
Нищевич 479
Нідер К. 123, 134, 663
Ніконенко 311
Німиць М. Е. 562
Німченко М. С. 562
Новаковский С. 163, 164
Новаль Г. В. 564
Новиков Б. В. 381
Новицький Є. 74
Новогребельський В. Н. 166, 224
Нудельман И. 235
Няньчур Г. В. 496

О

Обжелян А. І. 562
Овчинников А. 324
Огністов С. 59
Омельченко 597
Онищенко Н. Р. 369, 371
Онищенко О. Ю. 563
Орешникова А. К. 381
Орлов-Кісілевський В. 80, 81, 175
Осецький О. В. 108
Оскаленко 182
Осмоловский 326
Остен-Сакен А. 151, 254, 281
Отонеос А. 124

П

Палицын А. И. 166
Паляков О. М. 562
Пампулов Э. 152
Панич І. В. 563
Паризо-де-ла-Валетт Б. П. 50, 166, 381
Паричев С. И. 649
Пархоменко И. 151
Пархоменко М. И. 537
Паршиков А. В. 104, 436, 439, 454, 528, 529, 533, 649, 655
Патрикеев 436, 439, 647, 649, 650, 655
Пашинский 505
Пеленський Д. І. 39, 54, 67
Перекопський Д. С. 562
Перепаденко А. А. 648, 649
Переходів 448
Песибек У. С. 382
Петлюра С. В. 31, 70, 91, 92, 98, 108, 111, 112, 119, 142, 385-388, 391, 396, 398, 399, 411, 423, 425, 427, 431, 432, 435, 452, 483, 495, 496, 541, 579, 583, 595, 656, 657, 660, 671
Петренко М. 84, 85, 100, 101, 448
Петреску Л. 68, 411
Петров 500
Петсалис-Діомідіс Н. 121, 122,

134, 135
Пильников 647
Пильц 72
Пиріг Р. Я. 18, 19, 20, 24, 35, 55, 61
Пищевич С. Г. 56, 73, 96, 153, 154, 157, 158, 179, 248, 292, 320, 482, 492, 598
Пітушенко М. І. 563
Плажеников 649
Пластірас Н. 124
Пленве Э. 195
Плетнев Д. 152
Плеханов Г. В. 234
Плотіцин Г. К. 89, 94, 96, 436, 453, 454, 457, 465, 466, 473, 477, 478, 507, 510, 514, 532, 546, 557, 559, 649, 650
Побережский Е. В. 372
Подольский И. Л. 381
Поздняков Л. Г. 59
Покрас Х.-Г. П. 381
Покровський А. Г. 15, 39, 40, 41, 45, 46, 49, 138, 150, 373, 390, 399
Поликарпова-Андреева Е. Г. 369, 370, 371
Поляков М. 81, 176
Поминадов С. 587
Пономаренко В. І. 563
Пономарь Н. 416
Попандополо А. Г. 646
Попов 58
Попов О. К. 81
Попович П. 81
Порш М. В. 20
Постоловський С. Р. 84, 85, 99, 100, 101, 446, 447, 487, 561
Потапенко Д. 567
Праведників П. М. 563
Приенч К. 416
Принц Н. П. 454, 557, 559, 647, 655
Приходченко И. И. 381
Просандеев 648
Протосінгелос А. 124
Прохватило Ф. 567

Прудкий (Прудкін) К. 81, 176
Прядко М. В. 58, 669, 670, 671, 672, 673
Прядко. Ю. Х. 672
Пугачевський М. Г. 99, 100, 101, 447, 487
Пужаченко С. Я. 561
Пуриц 648
Пчельников А. А. 562
Пшеничний Г. С. 5
Пыхтин В. 567
Пятаков Г. Л. 515

Р

Рабинович И. А. 166, 647, 655
Радецкий 577
Райхштайн 72
Раковский Х. Г. 108, 112, 398, 644
Раппопорт Я. Г. 166
Ратин 645
Рахманович 438, 513, 514, 523, 530, 539, 577, 585, 648, 655
Рейдс 453
Рейер П. К. 382
Рейтлих 166
Ретштейн А. 235
Рибачок Ф. 99, 100, 101, 446, 448, 487, 563
Ризніченко Я. П. 561
Римский-Корсаков М. М. 38, 47, 68, 240, 392, 410, 411
Рожанский А. И. 138, 569, 585
Розинг, 265
Рольник А. Г. 371
Романов 236, 551, 626
Романова Е. Г. 369, 371
Романцов (Романцев) Т. 447, 498
Романюк 109, 113, 404
Ротбурт 655
Рохус А. 380
Рубинштейн 552
Рубінштейн Я. Л. 109
Руденко В. П. 82
Руденко Х. П. 631
Рудый 360

Рунгос 257
Рыжиков 649, 655
Рябоконь Ф. Н. 94 466, 467,
474, 502
Рядченко Ф. І. 75
Ряппо Я. П. 127, 128, 139,
438, 521, 575, 578, 650, 655

С

Савва-Савенко А. 382
Савва-Савенко М. Н. 382
Савенко Х. П. 561
Савин 381
Савускан 647, 648
Савченко В.А. 103, 109, 111,
112
Сазонов 479
Саксонський Е.-Г. 26
Саксонський Ф.-А. 26
Салтанов 568
Салтиков А. І. 562
Самосеев (Самосієв) Н. К. 94,
449, 457, 474, 480
Сапожников И. 151, 647
Сапожникова В. И. 547, 648,
655
Свірський Г. 43
Секазан 382
Секобало І. П. 563
Селезнев 546, 647, 655
Семендяев 84
Семенченко (Семеніченко) В.
84, 85, 100, 101, 447, 448
Сербин О. І. 562
Сергеев 338, 603
Семенцова Є. 129
Сидоренко Г. М. 95
Сидорко Ю. Х. 561
Сидорович С. І. 562
Сидранский 648
Силин Н. Ф. 454, 559, 649, 655
Сириця О. Г. 562
Сиротинский П. П. 67, 151,
392, 399
Сірий К. П. 563
Скарлат 166
Скляр Й. 140, 666
Скляр Я. 568
Скнар (Скнаръ) Я. Д. 99, 101,
447, 448, 487, 493, 506, 561
Скоропадский П. 18, 20, 21,
24, 29, 31, 35, 37–40, 44–46,
50, 54, 55, 58–61, 66, 67, 80,
83, 87, 96, 145, 148, 154,
159, 161, 178, 183, 184, 206,
292, 297, 374, 385, 387, 388,
391, 395, 397, 408, 448, 471,
543, 583, 671
Слащов Я. 141
Слободяник С. Ю. 562
Смирнов М. 151
Смола Є. В. 78, 79
Смолій В. А. 17, 19, 20, 67, 80
Соколов 111, 539, 571, 576
Соколовський Ю. Ю. 173
Соминский С. Б. 50, 160, 166,
167, 168, 170, 238, 289
Сорока 500
Сорокин 111, 576, 548
Сослиенко В. А. 382
Сосновский 174, 178
Софієнко М. М. 562
Ставридакіс І. 121, 136
Стадницький М. М. 562
Станкевич Ю. Л. 355, 356
Станчик О. П. 561
Стебихов А. И. 284, 285
Стенбок-Фермор В. В. 96
Стоббе (Штоббе) Г. О. 28
Стоянов А. 381
Стрендж 588, 589
Сургучев Д. И. 152
Суржинська М. І. 562
Сухомлинов 593, 597
Сухотин 85, 94, 124, 463, 499,
500, 506, 527, 536
Сытник И. 416

Т

Таванців Г. В. 562
Танский Л. 164, 164
Танский М. 416
Тараканов 655
Таран І. 130, 627
Тарасенко П. Л. 438
Тарасюк С. Н. 564

Тарищевский 479
Татарко П. Л. 97, 99, 101, 447,
448, 483, 487, 493, 562
Телищевский А. Я. 382
Телятников 517, 541
Теодорович Г. Н. 152, 165,
168, 282
Терентьев 178, 194
Терентьев Б. Е. 89, 92, 434,
437, 438, 441, 454, 455, 513,
546, 647, 648
Терещенко С. Г. 166–169
Тимофеева М. 382
Тимофеїв 452
Тинченко Я. 85
Ткаченко 105, 535, 567
Ткаченко А. К. 101, 447, 562
Ткаченко В. Г. 562
Ткачук Ф. А. 563
Томкович 518
Топчий Н. В. 382
Торбін М. Т. 81, 187
Траценко П. К. 99, 101, 438,
444, 447, 448, 487, 493, 494

Трейтель 489
Трейтер Н. 235
Тризна Д. Г. 382
Тромкин А. Ф. 645, 648
Троценко П. К. 561, 592
Троцький Л. 121
Туляков И. Н. 235
Турович І. 95, 470, 474
Тюткало В. 416
Тютюник 645

У

Уваров 74, 531
Угрюмов 648, 655
Улисько І. П. 561
Уманский 557
Усиков 324
Усиков А. М. 381
Утц 254

Ф

Фабини фон Л.-Г. 55, 312
Файнбойм 368
Файнштейн 489
Федермеер У. Д. 382

Федзюкевич 82
Федоренко В. М. 416
Фелипенко Г. В. 561
Фенське Ф. Ф. 83, 468
Фест В. 28, 29, 31, 36, 38, 62,
72, 77, 78, 79, 95, 105, 107
Филиппов 648
Фирсов 648, 655
Фідровський В. М. 144, 145
Філатів (Філатєв) Д. В. 98,
491, 492–496, 658
Форнер Ф. А. 382
Фош Ф. 134, 514
Франке Ф. 26
Фрейденберг А. 120
Фролов С. И. 47
Фундхеллер (Пфундгеллер)
38, 41

Х

Хасапідіс А. 124
Херцфельд 72
Хижняк І К. 561
Хижняк Я З. 561
Химчин Г. Е. 650
Хмелевский А. А. 507
Ховраченко С. С. 649
Хомяк І. Г. 563
Хопман 567, 660, 661, 663
Хотенков С. Е. 650
Христюк П. 119

Ц

Цеханович В. В. 239, 295, 296,
298, 341, 382, 390, 392
Цибуля Ф. 82, 191
Циган П. П. 563
Цизанков 103, 512
Цильников 649
Ципкевич Н. И. 152, 215, 253,
259, 260, 264, 281, 282, 302,
303, 309, 337, 342, 346
Цолакопулос Х. 124

Ч

Чапківський С. А. 18, 30, 37,
88, 92, 93, 158, 159, 311,
472

Черепанов В. К. 13, 37, 53,
267, 271, 272, 294, 295, 299,
338
Черепанов Є. 80, 175
Чернець 301
Черноморець М. П. 563
Четвуд Дж.-К. 70, 411, 418,
419, 421
Чигринцев Д. 152
Чирнекало М. В. 563
Чичерін Г. В. 108
Чорбу Є. С. 141

Ш

Шабалов И. К. 521, 645
Шайдеман 610
Шамотульский 381
Шапиро 647
Шаргородский С. М. 89, 130,
439, 454, 465, 559, 617, 626,
648, 649
Шатохін (Шатоха) П. О. 37,
203, 204, 209, 267, 268, 561,
584
Шварц Я. Л. 254
Швец Ф. 386, 387, 388, 396
Шевченко 500
Шевченко В. П. 101, 371, 448,
487
Шевченко Т. 143
Шелюбский Ш. В. 367, 368,
369
Шеффер А. И. 381
Шехавцов В. Д. 151, 281
Шецлер 44, 45, 374
Шипов 646
Шириця 452
Ширяк 337
Шиш И. 152
Шишко О. 137
Шкварець В. П. 142
Шмидт 327
Шнейдер 548
Шнейдеров Г. 381
Шнуклерман 648
Шпота 655
Шредер Г. И. 109, 552
Штейгер 355

Штефа П. П. 561
Штопа 648
Шульман 647
Шульмейстер Е. С. 381
Шумський О. 81, 175, 186
Шуріг В. 81, 176

Щ

Щеглов М. К. 370, 468
Щепакина Е. 646
Щербак П. С. 562
Щербань 138
Щербань Г. О. 99, 101, 446,
448, 487, 562

Э

Эберт Ф. 70, 610
Эдельман 74
Эйсмонт 460, 647, 648
Эчимович 477

Ю

Юдченко Г. К. 99, 447, 487,
494
Юзич Ю. 85, 86
Юренев Б. А. 210, 244, 254,
268, 270, 329, 330–333, 381,
392, 412
Юрицин С. П. 125, 362, 466,
467, 473–476, 480, 501, 511,
517, 540, 542, 554, 586, 587,
607, 616, 625
Юрченко П. М. 493, 635

Я

Ягодзинський Р. Й. 75, 468,
647, 655
Яковенко 539
Яковенко Г. Г. 563
Якушев Г. И. 353
Яловенко И. М. 166, 365
Янківський Д. Ф. 561
Янківський Х. Д. 561
Янковская Г. М. 369, 370, 371
Янковський С. Д. 562
Ясинский А. И. 533
Яшкин 459, 537
Яшниченко 428

Наукове видання

Серія «Миколаївщина. 100-річчя подій
Української революції 1917–1921 років»

**МИКОЛАЇВЩИНА
У ВИРІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ:
травень 1918 р. – квітень 1919 р.**

Документи та матеріали

Упорядники Л. Л. Левченко, В. В. Щукін

Формат 70×100¹/₁₆. Ум. друк. арк. 57,0. Тираж 1000 пр. Зам. № 534-583.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Іліон».
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1506 від 25.09.2003 р.